

دستور کائنات

ژوند

تأليف

الحاج ملا عبدالحق علي ابن مولانا محمد ابراهيم

المكتبة العلمية

كلية روم كورنيل

Ketabton.com

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

وائس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب وغیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق
حنبلی

+923052488551

+923247442395

easypaisa
بلیککٹاتے

مالکی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْأَمِيرُ الْأَمِينُ
الْمَوْلَا مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

د سرور كائنات صلی اللہ علیہ وسلم ژوند

لومړئ ټوک

اصلاح سوې نسخه

تأليف:

الحاج ملا عنايت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمۃ اللہ علیہ

المكتبة الغفارية ارس بازار كندهار افغانستان

ټول حقوق د ليکوال سره خوندي دي

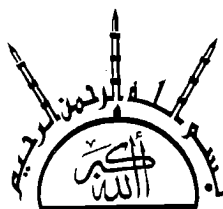
د کتاب پيژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات ﷺ ژوند
تأليف	::	الحاج ملا عنايت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمۃ الله عليه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د ليکونکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي
ځايو کي تر لاسه کيږي:

- مکتبه رشديه: سرکي روډ کوټه.
- مکتبه محمديه: شاپ نمبر ۱۴ گرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبه القرآن والسنة: محله جنکي پشاور.
-

المکتبه الغفاريه اړک بازار کندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د لومړي ټوک فهرست

شمېر	سرليک	مخ
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ.....	۱
۲	د دوهمي طبعي يا دوهم چاپ مقدمه.....	۳
۳	د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه.....	۱۱
۴	د سرور کائنات ﷺ ژوند.....	۱۵
۵	يهوديت او نصرانيت جزيره العرب ته څنگه داخل سوه...	۳۱
۶	د اول وار دپاره د کعبې شريفې پوښول.....	۳۴
۷	نصرانيت او د حبشې حکم څنگه ويمن ته داخل سوه؟.....	۴۱
۸	د قيل کال او د اصحاب الفيل قصه.....	۵۰
۹	يمن ته د فارس يا فارسيانو د اخېدل.....	۵۶
۱۰	اسلام ته د يمن د خلقو د اخېدل.....	۶۱
۱۱	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ايستل او د قريشو تسلط.....	۶۳
۱۲	د عبدالطلب په واسطه د زمزم د څا کڼدل.....	۶۸
۱۳	د عبدالله واده او د محمد ﷺ مبارک ميلاد.....	۷۷
۱۴	د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ.....	۸۱
۱۵	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورش.....	۸۲
۱۶	د رسول الله ﷺ د مور وفات.....	۸۹
۱۷	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت.....	۹۱
۱۸	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربيه.....	۹۳
۱۹	د رسول الله ﷺ واده يا زواج.....	۱۰۹
۲۰	د کعبې شريفې بيا جوړېدل.....	۱۱۴
۲۱	د کعبې شريفې په نوې بناء کي د حجر اسود ايښوول.....	۱۱۸

۱۲۶	 د رسول الله ﷺ خلوت او تنهائي خوبښدل	۲۲
۱۲۸	 د وحيو نازلېدل	۲۳
۱۴۵	 د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مکلفېدل	۲۴
۱۴۹	 د مکي دورې اوله مرحله، يا د سري دعوت درې کلونه...	۲۵
۱۵۶	 د مکي دورې دوهمه مرحله، يا په ښکاره سره دعوت.....	۲۶
۱۶۲	 د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه کول.....	۲۷
۱۶۳	 د دعوت د چپولو دپاره د قریشو قسم قسم طريقې.....	۲۸
۱۶۶	 د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل.....	۲۹
۱۶۷	 د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول.....	۳۰
۱۹۳	 د ارقم بن ابی الأرقم کور.....	۳۱
۱۹۴	 حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت.....	۳۲
۲۰۲	 د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قریشو چم او حېله.....	۳۳
۲۱۰	 ابو طالب ته د قریشو دوهم وار ورنگ.....	۳۴
۲۱۲	 ابو طالب ته د قریشو درېيم وار ورنگ.....	۳۵
۲۱۳	 د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قریشو مشوره.....	۳۶
۲۲۰	 د حمزه بن عبد المطلب اسلام.....	۳۷
۲۲۲	 د عمر بن الخطاب اسلام.....	۳۸
۲۳۶	 رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه.....	۳۹
۲۴۵	 دوهم وار بيا د رسول الله ﷺ سره د قریشو خبري.....	۴۰
۲۵۲	 ابو طالب د بني هاشم ټولنه جوړوي.....	۴۱
۲۵۴	 د ظلم او عداوت عهد نامه، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۴۲
۲۵۵	 درې کاله د ابو طالب په شعب کي.....	۴۳
۲۵۸	 د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول.....	۴۴
۲۶۳	 ابو طالب ته د قریشو آخرنۍ ډله.....	۴۵
۲۶۵	 عام الحزن يا د غم کال.....	۴۶
۲۶۸	 خاصه خبرتيا. يا تنبيه.....	۴۷

۳	د سرور کائنات ﷺ ژوند پوره فهرست	
۲۶۹	د حضرت خدیجه رضی الله عنها وفات	۴۸
۲۷۲	د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟	۴۹
۲۸۳	د مکې مکرمې دریمه مرحله، یا تر مکې د باندي دعوت..	۵۰
۲۸۴	وطائف ته سفر	۵۱
۲۹۷	پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول	۵۲
۲۹۸	هغه قبائل چي اسلام پر عرض سوی دی	۵۳
۳۰۱	هغه کسان چي اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي	۵۴
۳۱۳	د شق القمر معجزه	۵۵
۳۱۶	د اهل یثرب څخه شپږ پاک روحه	۵۶
۳۱۹	د اسراء او معراج قصه	۵۷
۳۴۳	د عقبې سره اول بیعت	۵۸
۳۴۵	په مدینه منوره کي د اسلام اول سفیر	۵۹
۳۴۹	د عقبې سره د اهل یثرب دوهم بیعت	۶۰
۳۵۷	دوولس نفره نقیبان	۶۱
۳۵۸	شیطان په دغه بیعت او معاهده خبرېږي	۶۲
۳۶۲	د هجرت شروع	۶۳
۳۶۷	په دار الندوه کي د قریشو پارلماني شوری	۶۴
۳۷۱	د رسول الله ﷺ هجرت	۶۵
۳۷۷	د کور څخه تر غار ثور پوري	۶۶
۳۷۸	د غار ثور واقعي	۶۷
۳۸۳	د هجرت د لاري واقعات	۶۸
۳۹۶	مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ رسېدل	۶۹
۴۰۸	د رسول الله ﷺ د هجرت مهمي او ښکاره نقطې	۷۰

د سرور کائنات ﷺ ژوند پوره فهرست

۴۱۷	د مدينې منورې د ژوند او مرحله	۷۱
۴۳۰	د نوي ټولنې جوړول	۷۲
۴۳۳	د مسلمانانو په مابين کې ورور کليوي	۷۳
۴۳۶	اولنئ اسلامي قانون	۷۴
۴۳۹	په ټولنه کې د اسلامي قانون اثر او تاثير	۷۵
۴۴۴	د مدينې منورې د يهودو سره معاهده	۷۶
۴۴۶	تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې	۷۷
۴۴۷	کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي	۷۸
۴۴۹	په جنگ او قتال سره الهي اجازه	۷۹
۴۵۰	هغه غزاوي او سريې چې تر بدر د مخه پيښې سوي دي ...	۸۰

د دوهم ټوک فهرست

۴۷۰	د بدر لويه او عظيمه غزا	۸۱
۴۷۴	اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي	۸۲
۴۷۶	د مکې مکرمې مشرکان د جنگ دپاره تيارېږي	۸۳
۴۸۱	د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس	۸۴
۴۹۶	د مبارزې شروع کېدل	۸۵
۵۰۵	ابليس عليه لعنه د جنگ له ميدانه وزي	۸۶
۵۰۶	د ابو جهل وژل کېدل	۸۷
۵۱۲	په بدر کې د صادق ايمان څو نمونې	۸۸
۲۲۵	د جنگ بنديان	۸۹
۵۲۶	هغه خا ته د رسول الله ﷺ ورنگ چې د کفارو جسدونه ...	۹۰
۵۲۹	پر ابو لهب د جنگ د بايللو تاثير	۹۱
۵۳۱	مدينې منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل	۹۲
۵۳۳	نبوي لښکر مدينې منورې ته حرکت کوي	۹۳
۵۴۲	قرآن مجيد د بدر د جنگ په باره کې بيان کوي	۹۴

۵۴۵	 د بدر او اُحد په منځ کي عسکري حرکتونه	۹۵
۵۴۷	 په گدر کي د بني سليم غزاء	۹۶
۵۴۷	 د رسول الله ﷺ د وژلو د سبب	۹۷
۵۵۰	 د بني قينقاع غزاء او سبب	۹۸
۵۵۹	 د السويق غزاء	۹۹
۵۶۰	 د ذي امر غزاء	۱۰۰
۵۶۲	 د کعب بن الاشرف يهودي وژل	۱۰۱
۵۶۸	 د قرع يا بحران غزاء	۱۰۲
۵۶۹	 د زيد بن حارثه ؓ سر په يا تولى	۱۰۳
۵۷۱	 د اُحد غزاء يا د يوه نيستي کوونکي جنگ دپاره	۱۰۴
۵۷۴	 د مشرکانو د لښکر جوړېدل	۱۰۵
۵۷۶	 د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه	۱۰۶
۵۷۸	 اسلامي لښکر جوړول او د جنگ ميدان ته وتل	۱۰۷
۵۸۶	 د جنگ او دفاع دپاره نقشه	۱۰۸
۵۹۲	 د مشرکانو د لښکر تياري	۱۰۹
۵۹۲	 د قریشو له طرفه سياسي هلي خلي	۱۱۰
۵۹۵	 د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره	۱۱۱
۵۹۶	 د جنگ اور بلېدل	۱۱۲
۶۰۳	 د اسد الله حمزه بن عبد المطلب ؓ شهادت	۱۱۳
۶۰۵	 په جنگ کي د غشي وېشتونکو کاميابه برخه	۱۱۴
۶۰۷	 د غشي وېشتونکو رسوا کوونکي غلطي	۱۱۵
۶۱۴	 د رسول الله ﷺ پر شا وخوا شديد جنگ	۱۱۶
۶۲۳	 پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار د پرېدل	۱۱۷
۶۲۴	 د اُحد د ورځي عجيبه او نادره قهرمانۍ	۱۱۸
۶۲۶	 د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آواز	۱۱۹
۶۲۹	 د ابی بن خلف کافروژل کېدل	۱۲۰

٦٣٢	 د شهيدانو د پزو او غوږو پرېکول	١٢١
٦٣٤	 تر جنگ وروسته د عمر فاروق رضي الله عنه او ابو سفیان خبري	١٢٢
٦٣٩	 د شهيدانورا ټولول او بنخول	١٢٣
٦٤٣	 مدينې منورې ته رجوع، د حب او قربانۍ نادره حالات.	١٢٤
٦٤٥	 د اُحد په جنگ کي د دواړو طرفو وژل سوي کسان.	١٢٥
٦٤٦	 د حمرأ الاسد غزاء	١٢٦
٦٥٤	 د اُحد پر غزاء الهي تبصره.	١٢٧
٦٦٥	 د ابو سلمه رضي الله عنه سريه	١٢٨
٦٦٦	 د خالد بن سفیان د وژلو د پاره د عبد الله لېږل	١٢٩
٦٦٩	 د عمرو بن العاص اسلام	١٣٠
٦٧١	 د رجيع د ابو غمجنه واقع.	١٣١
٦٧٧	 د بئر معونه فاجعه	١٣٢
٦٨٣	 د بني النضير د يهودو سره غزاء	١٣٣
٦٩١	 د ذات الرقاع غزاء	١٣٤
٦٩٥	 د بدر دوهمه غزاء	١٣٥
٦٩٧	 د دومة الجندل غزاء	١٣٦
٦٩٩	 د خندق يا احزابو غزاء	١٣٧
٧٤٤	 د بني قريظه د يهودو سره غزاء	١٣٨
٧٦٢	 د سلام بن ابي الحقيق يهودي وژل	١٣٩
٧٦٥	 د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سريه يا ټولۍ	١٤٠
٧٦٩	 د بنو لحيان غزاء	١٤١
٧٧٢	 د عكاشه رضي الله عنه سريه	١٤٢
٧٧٣	 د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سريه	١٤٣
٧٧٥	 د ابو عبيده عامر بن الجراح رضي الله عنه سريه	١٤٤
٧٧٥	 جموم ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سريه	١٤٥
٧٧٦	 عيص ته د زيد بن الحارثه رضي الله عنه سريه	١٤٦

۷۷۸	 د بني مصطلق غزاء	۱۴۷
۷۸۲	 د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په غزاء کي منافقان	۱۴۸
۷۹۴	 د اُفک يا لويو درواغو حادثه	۱۴۹
۸۱۰	 د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه سره	۱۵۰
۸۱۰	 د علي بن ابي طالب رضي الله عنه سره	۱۵۱
۸۱۱	 د ابوبکر الصديق رضي الله عنه سره	۱۵۲
۸۱۲	 د کرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سره	۱۵۳
۸۱۳	 د حديبيې پېښه او صلحه	۱۵۴
۸۳۱	 مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل	۱۵۵
۸۴۳	 د مسلمانو ښځو هجرت	۱۵۶
۸۴۴	 د حديبيې پر صلحه تبصره	۱۵۷
۸۶۱	 د مدينې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره	۱۵۸
۸۶۲	 د حديبيې تر صلحي وروسته عسکري حرکتونه	۱۵۹
۸۶۸	 د خيبر د غزاء سبب	۱۶۰
۸۶۹	 خيبر ته وتل	۱۶۱
۸۸۵	 د خيبر د لازمي واقعات	۱۶۲
۹۰۶	 د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل	۱۶۳
۹۱۲	 د زبير د قلا فتحه کېدل	۱۶۴
۹۱۴	 د اُبي د قلا فتحه کېدل	۱۶۵
۹۱۵	 د نزار د قلا فتحه کېدل	۱۶۶

د درېيم ټوک فهرست

۹۲۱	 د خيبر د دوهمې حصې فتحه کېدل	۱۶۷
۹۲۷	 د ابي الحقيق يهودي د دوو زامنو وژل	۱۶۸
۹۲۸	 په زهرو لړل سوی پسه	۱۶۹
۹۳۱	 د فدک د يهودو سره صلحه	۱۷۰

۹۳۲	 د وادي القري فتحه کېدل	۱۷۱
۹۳۳	 د تيماء د يهودو سره پر جزيره صلحه	۱۷۲
۹۳۴	 د جزيره العرب څخه د يهودو ايستل	۱۷۳
۹۳۸	 د هجرت په اووم کال کي د ځينو ټولويو لېږل	۱۷۴
۹۴۸	 عمرة القضاء	۱۷۵
۹۵۶	 پاچهانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې	۱۷۶
۹۵۷	 د روم پاچا قيصر ته ليک	۱۷۷
۹۷۲	 د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته ليک	۱۷۸
۹۷۳	 د بصرې آمر ته ليک	۱۷۹
۹۷۳	 د مصر پاچا مقوقس ته ليک	۱۸۰
۹۷۶	 د حبشې پاچا نجاشي ته ليک	۱۸۱
۹۸۰	 د فارس پاچا کسري ته ليک	۱۸۲
۹۸۳	 د بحرین پاچا (منذر بن ساوي) ته ليک	۱۸۳
۹۸۴	 د يمن پاچا حارث الحميري ته ليک	۱۸۴
۹۸۵	 د يمامې رئيس هوذه بن علي ته ليک	۱۸۵
۹۸۶	 د عُمان پاچا ته ليک	۱۸۶
۹۹۱	 د ځينو سړيو لېږل	۱۸۷
۹۹۳	 د موته جنگ	۱۸۸
۱۰۰۸	 د موته د جنگ انتهاء	۱۸۹
۱۰۱۴	 د موته د جنگ اثر او نتيجه	۱۹۰
۱۰۱۷	 د ذات السلاسل سريه	۱۹۱
۱۰۲۴	 د خبط سريه	۱۹۲
۱۰۲۷	 د مکې مکرمې د فتحي غزاء	۱۹۳
۱۰۴۹	 اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي	۱۹۴
۱۰۶۶	 د ابو قحافه ؓ مسلمانېدل	۱۹۵
۱۰۷۱	 رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلېږي	۱۹۶

۱۹۷	حضرت بلال رضي الله عنه پر كعبه شريفه آذان كوي	۱۰۷۶
۱۹۸	د بتانو ماتول	۱۰۷۷
۱۹۹	د بيعت اخيستل	۱۰۸۴
۲۰۰	د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام	۱۰۸۷
۲۰۱	د عكرمه بن ابي جهل اسلام	۱۰۸۹
۲۰۲	د صفوان بن اميه اسلام	۱۰۹۱
۲۰۳	د مكې مكرمې څخه د سربو يا ټوليانو لېږل	۱۰۹۳
۲۰۴	د مدينې منورې د ژوند درېيمه مرحله	۱۱۰۶
۲۰۵	د حنين غزا	۱۱۰۷
۲۰۶	دريد بن الصّمّه	۱۱۰۹
۲۰۷	د مكې مكرمې څخه د حنين پر طرف حركت	۱۱۱۲
۲۰۸	د حنين د غزا غنيمتونه	۱۱۲۸
۲۰۹	د رسول الله ﷺ رضي خور شيما بنت الحارث	۱۱۲۹
۲۱۰	سراقه بن مالك	۱۱۳۰
۲۱۱	د طائف محاصره	۱۱۳۱
۲۱۲	په جُعرانه كې د غنيمتو وېشل	۱۱۴۰
۲۱۳	د انصارو په زړو كې نا اميدي	۱۱۴۴
۲۱۴	د هوازن يوه ډله	۱۱۴۷
۲۱۵	د مالك بن عوف اسلام	۱۱۵۱
۲۱۶	د جُعرانې څخه عمره	۱۱۵۲
۲۱۷	د عُروه بن مسعود الثقفي اسلام	۱۱۵۹
۲۱۸	اهل طائف و اسلام ته داخليږي	۱۱۶۱
۲۱۹	د هجرت نهم كال	۱۱۶۵
۲۲۰	د تبوك د غزا سبب	۱۱۶۹
۲۲۱	ابو عامر الفاسق	۱۱۷۳
۲۲۲	د مسجد ضرار نړول	۱۱۷۷

۱۱۸۰	 مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه تیاروي	۲۲۳
۱۲۰۱	 په تبوک کې د اسلامي لښکر اړول	۲۲۴
۱۲۰۳	 د دومة الجندل فتحه کېدل	۲۲۵
۱۲۰۶	 د هرقل له طرفه قاصد	۲۲۶
۱۲۱۰	 د تبوک څخه مدينې منورې ته رجوع	۲۲۷
۱۲۲۹	 د تبوک د غزاء اثر او نتيجه	۲۲۸
۱۲۴۱	 د مدينې منورې د منافقانو سره ښکاره مقابله	۲۲۹
۱۲۴۷	 د رسول الله ﷺ د لور أم کلثوم وفات	۲۳۰
۱۲۴۸	 د ابوبکر الصديق رضي الله عنه حج	۲۳۱
۱۲۵۴	 خلق د الله جبار دين ته په ډلو ډلو د اخليږي	۲۳۲
۱۲۵۴	 د بنو تميم وفد يا ډله	۲۳۳
۱۲۵۷	 د بني عامر وفد يا ډله	۲۳۴
۱۲۶۳	 د بني عبد القيس وفد يا ډله	۲۳۵
۱۲۶۴	 د بنو حنيفه وفد يا ډله	۲۳۶
۱۲۷۰	 د طي د قبيلې وفد يا ډله	۲۳۷
۱۲۷۷	 د بنو سعد بنو بکر وفد يا ډله	۲۳۸
۱۲۷۸	 د دوو کوخيو خاوند	۲۳۹
۱۲۷۹	 د نجران وفد يا ډله	۲۴۰
۱۲۸۴	 د قروه بن عمرو الجذامي قاصد	۲۴۱
۱۲۸۵	 د حمير وفد يا ډله	۲۴۲
۱۲۸۵	 د بنو بجيله وفد يا ډله	۲۴۳
۱۲۸۷	 د بنو حارث بن کعب وفد يا ډله	۲۴۴
۱۲۹۰	 هغه کسان چې د اسلام ښوولو دپاره لېږل سوي دي	۲۴۵
۱۲۹۳	 تبصره او خلاصه	۲۴۶
۱۲۹۵	 د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه	۲۴۷
۱۲۹۷	 حجة الوداع	۲۴۸

۱۳۲۲	 د رسول الله ﷺ آخرنۍ سريه	۲۴۹
۱۳۲۵	 رفيق اعلى ته رحلت	۲۵۰
۱۳۲۷	 د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع	۲۵۱
۱۳۳۰	 د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته	۲۵۲
۱۳۳۱	 د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځي د مخه	۲۵۳
۱۳۳۶	 تر رحلت څلور ورځي د مخه	۲۵۴
۱۳۴۱	 تر رحلت يوه يا دوې ورځي د مخه	۲۵۵
۱۳۴۱	 تر رحلت يوه ورځ د مخه	۲۵۶
۱۳۴۲	 د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ	۲۵۷
۱۳۴۹	 د احتضار يا زکندن وخت	۲۵۸
۱۳۵۸	 د رسول الله ﷺ د خليفه د انتخابولو د پاره بحث	۲۵۹
۱۳۶۴	 د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهيز	۲۶۰
۱۳۶۵	 د رسول الله ﷺ د پاره قبر کندن	۲۶۱
۱۳۷۳	 د سيرة النبي ﷺ خلاصه	۲۶۲
۱۳۸۶	 د کتاب آخرنۍ صفحه	۲۶۳
۱۳۸۷	 د کتاب مراجع او ماخذونه	۲۶۴

په پښتو کې د (ي) لیکل او تلفظ

د دغه کتاب د صحي ویلو دپاره باید د (ي) تلفظ د خپلې لیکنې د حاله سره سم وښیې. په پښتو کې (ي) یا د (ي) تلفظ او آواز پر پنځه قسمه دی، نو لکه څرنګه چې (ي) په تلفظ او آواز کې فرق لري دغه رنګه په خپل شکل او لیکنه کې هم فرق لري، خو متأسفانه نن ورځ ډیر لیکونکي په خپلو لیکونو کې د دغه فرق مراعت نه کوي، نو ځکه ولوستونکي ته په ویلو کې تکلیف پېښېږي، تر څو چې یوه جمله دوه درې واړه تکرار نه کړي تر هغویې صحي نه سي ویلای، خو په دغه کتاب کې د (ي) د تلفظ یا آواز سره سم د (ي) د صحي شکل د لیکلو مراعت سوی دی، که د لوستونکو له طرفه د کتاب د لوستلو په وخت کې د (ی) د خپل لیکل سوي شکل او حاله سره سم د تلفظ مراعت وښیې، لوستونکي ته د کتاب د ویلو په وخت کې هیڅ تکلیف او مشکل نه پېښېږي او د هرې جملې په مقصد ډیر ژر پوهېدلای سي.

اوس به د (ی) پنځه اقسام په تفصیل سره دروښوول سي:

لکه څرنګه چې مخ کې وویل سوه: په پښتو کې (ی) پر پنځه قسمه لیکل کېږي او د هر قسم آواز له هغه بله قسمه څخه فرق لري، هغه داسي:

اول قسم (ي) دوه ټکي څنګ پر څنګ لري.

دوهم قسم (ې) دوه ټکي سر پر سر لري.

درېیم قسم (ئ) ټکي نه لري خو همزه پر سر لري.

څلورم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کې لکۍ لري.

پنځم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه لري او نه لکۍ لري.

او د دغو مختلفو (ي) ګانو مختلف او یو د بل څخه جلا آوازونه دي چې تفصیل

یې په لاندې ډول سره دی.

اول: هغه (ي) چې دوه ټکي څنګ پر څنګ لري تلفظ یا آواز یې داسي دی:

غورې، کالي، غوايي، سړي، کوچي، بنګري، او داسي نور.

دوهم: هغه (ې) چي دوه ټکي سر پر سر لري تلفظ يې داسي دی:

شیدې، مستې، پښې، خوږې، اوږدې، پایڅې، کلمې او داسي نور.

درېیم: هغه (ئ) چي ټکي نه لري خو پر سر همزه لري تلفظ يې داسي دی:

سړئ، منکئ، لرگئ، سوتئ او داسي نور، دغه (ئ) د مذکر دپاره ده.

خلورم: هغه (ی) چي نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کي لکۍ لري تلفظ يې

داسي دی، هگۍ، هبلۍ، غالی، خولۍ، شړۍ، لکۍ، نرۍ، او داسي نور، دغه

(ی) د مؤنث دپاره ده.

پنځم: هغه (ی) چي نه ټکي لري، نه همزه لري، نه لکۍ لري تلفظ يې داسي

دی: هغه سپین دی، دا ترموس دی، دا رنگ ژړ دی، سهار دی او داسي نور، دغه

(ی) د حکم کولو یا امر کولو دپاره هم ده.

که تاسي د دغه کتاب په ویلو او لوستلو کي د (ی) د دغسي تلفظ مراعت وکړی

نود کتاب ویل او فهمول به ډیر درته آسانه سي، ما خود کتاب په لیکلو کي ستاسي د

آسانتیا دپاره د (ی) د صحي لیکلو ډیر مراعت کړی دی چي البته دغه کار زما دپاره

د ستړیا څخه خالي نه ؤ خو ستاسي دپاره هوسايي ده او زما مقصد هم ستاسي

خوشالي او هوسايي ده. په درنښت.

که څه هم د (ي) په لیکلو کي د پښتو د لیکوالانو او ادیبانو اختلاف سته او ما ته را

معلوم هم دی خود د (ي) په باره کي زما شخصي نظر دغه دی

او خپلي لیکنې تر دغه بیان سوي قانون لاندې لیکم.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

عنايت الله 'علمي'

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ تَعَالَى، نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُسْتَهْدِيهِ، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا، وَ صَلَواةُ اللّٰهِ وَ سَلَامُهُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ، مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ أَجْمَعِينَ. أَمَّا بَعْدُ:

ورونو! موږ مسلمانان حضرت محمد ﷺ ته سرور کائنات او سرور عالم وايو چي په ساده او ښکاره ژبه سره د دغه القابو مقصد او مطلب، مفهوم او معنی: د ټولي دنیا سردار دی، خواصاً د سرور کائنات او سرور عالم ترجمه د ټولي دنیا قائد، رهبر او لار ښوونکی ده چي په انگریزي کي (لېډراف د وړلې) ورته ویل کیږي، په ظاهره دا لوی لقب او لوی خطاب دی.

مگر کوم چا ته چي دغه لقب ورکول سوی دی د هغه کار نامې واقعاً هم داسي دي چي د هغه دپاره دغه لقب مبالغه نه بلکه عین حقیقت دی.

تاسي ښه متوجه سی: ویو چا ته د ټولي دنیا د قائد او رهبر د لقب ورکولو دپاره څلور شرطه په کار دي، که د دغو څلورو شرطو څخه یو شرط نه وي موجود نو هغه چا ته هیڅکله سرور کائنات یا سرور عالم نه سي ویل کېدلای.

تر ټولو اول او لومړی شرط دا دی: چي هغه چا به د کوم خاص قوم، خاص نسل یا کومي خاصي طبقې د آرامۍ او سکون دپاره کار نه وي کړی، بلکه د تامامي دنیا د انسانانو د خوشبختۍ او آرامۍ دپاره به یې زحمت ایستلی وي.

هو! د یوه وطن پرسته یا قوم پرسته قائد او رهبر په دې سبب او حیثیت سره چي د خپل قوم یا خپل وطن دپاره یې ډیر لوی خدمتونه کړي دي څومره چي دي زړه غواړي قدر او عزت یې وکړه، مگر که ته د هغه د قوم یا د هغه د وطن څخه نه یې

نوهغه ستا دپاره په هيڅ حال کې قائد، لېږ، او رهبر نه سي کېدلای.

هر هغه څوک چې د هغه خدمت، محبت، خير خواهي او کار نامې د چين دپاره وي، نو د يوه هندوستانې يا يوه مصري د هغه سره څه تعلق او رابطه سته؟ چې هغه دي د ځان قائد او رهنما وبولي، ځکه د ده دپاره يې هيڅ نه دي کړي.

بلکه که هغه قائد د خپل قوم د لوړ والي او ښه معيشت دپاره يو بل قوم خوار کړي او ذليله کړي وي نو معلومه خبره ده چې دغه نور قومونه د هغه څخه نفرت هم کوي او په بده سترگه ور ته گوري، د ټولو قومو انسانان هغه وخت يو شخص د خپل قائد، رهبر او سردار په صفت سره مني چې د دغه شخص په نظر ټول قومونه او ملتونه، ټول انسانان او وطنونه يوډول وي او دى د ټولو دپاره يو قسم خير غوښتونکى وي او په دغه خپله خير خواهي او خدمت کې يوه ته تربل هيڅ قسم ترجيح او فضيلت ور نه کړي.

د ټولي دنيا د سردار او رهنما کېدلو دپاره دوهم شرط دا دى: چې هغه لېږ داسې اصول او قوانين منځ ته را وړي چې د ټولي دنيا د انسانانو رهنمايي او رهبري کوي او په هغه کې به د انساني ژوند د ټولو مهمو مسئلو حل موجود وي، د قائد او لېږ معنی: رهنما او لار ښوونکى ده، و قائد او رهبر ته د دې دپاره ضرورت سته چې دى و خلکو ته د کاميابۍ او بهترۍ لار ور وښيي، نو ځکه د ټولي دنيا قائد هغه څوک کېدلای سي: چې د ټولي دنيا و انسانانو ته داسې لاري چاري ور وښيي چې په هغه کې د ټولو انسانانو دپاره کاميابي او بهتري موجوده وي.

د ټولي دنيا د قائد او رهبر کېدلو دپاره درېيم حتمي او لازمي شرط دا دى: چې د هغه لار ښوونې به د يوه خاص وخت او خاصې زمانې دپاره نه وي بلکه په هر عصر او هره زمانه کې به يو قسم فايده مني او گټوري وي او په هر وخت کې به صحي، د متابعت او پيروي وړ او لايتي وي.

که د کوم رهبر، قائد او لېږ لار ښوونې په يوه وخت کې گټوري وي خو په بل وخت او زمانه کې بېکاره او بې فايده وي، بيا هم وهغه ته د دنيا قائد او رهبر نه سي ويل کېدلای، د دنيا قائد او رهبر هغه څوک کېدلای سي: تر کومه وخته چې دنيا قائمه او موجوده وي د هغه قائد او رهبر لار ښوونې به فايده مني او گټوري وي.

بيا هم د ټولي دنيا د رهبر او قائد کېدلو دپاره څلورم مهم شرط دا دی: چي دغه قائد به يوازي د اصولو او قوانينو پر وړاندي کولو اکتفاء نه وي کړې بلکه هغه وړاندي کړي قوانين به يې د خلکو په ژوند کي عملاً جاري کړي هم وي او د هغه خپلو قوانينو پر اساس به يې يوه وېنه او کاميابه جامعه او ټولنه په وجود را وړې وي.

هغه څوک چي يوازي اصول او قوانين وړاندي کوي او د عمل جامه نه په واغوندي هغه ته فقط يو مفکر ويلاى سو، هغه هيڅکله قائد او رهبر نه سي کېدلاى.

د قائد او رهبر کېدلو دپاره دا حتمي او ضروري ده: چي هغه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانينو ته به عملي جامه ور اغوندي او دنيا ته به يې ښکاره کوي، يا په بل عبارت: خپل قوانين به د صحي نتيجه په سره په عملي شکل ښکاره کوي.

اوس نوراسى چي موږ او تاسي وگورو چي دغه څلور شرطه په هغه ذات کي تر کومه حده موجود وه او موجود دي چي موږ و هغه ته سرور کائنات يا سرور عالم ﷺ وايو.

اول هغه اولنئ شرط را واخله، تاسي د محمد مصطفی ﷺ ژوند او سيرت مطالعه او تر نظر وباسي، په يوه نظر به دا درته معلومه سي چي د رسول الله ﷺ ژوند د يوه قوم پرست، يا محب وطن ژوند نه دی، بلکه د يوه محب انسانيت، د يوې جهاني نظريې او د يوه جهاني قانون اېښوونکي انسان ژوند دی.

د رسول الله ﷺ په نظر ټول انسانان يو قسم وه، د کوم خاندان، کومي طبقې، کوم قوم، کوم نسل يا د کوم خاص ملک يا وطن سره د هغه ﷺ دلچسپي يا د زړه اړيکي نه وه موجود، امير او غريب، لوړ او کښته، تور او سپين، عرب او عجم، شرقي او غربي، سامي او آرين، دغه ټولو ته يې په يوه داسي نظر او حيثيت سره کتل چي دغه ټول د انساني نسل افراد دي، د رسول الله ﷺ د ژبي څخه په ټول عمر يو داسي لفظ، يا يوه داسي جمله نه ده را وتلې او نه يې په ټول عمر داسي يو کار کړى دی چي د هغې وينا، يا د هغه کار څخه دي داسي يوه شېبه پيدا سي چي ده ﷺ د يوې خاصي انساني طبقې د گټې او مصلحت سره ډيره علاقه درلودل، نو په همدې سبب د رسول الله ﷺ په ژوند کي حبشئ او اېراني، رومي او مصري، حتئ يهودي او نصراني په داسي ډول د ده ﷺ د کار او دعوت ملگري سوه لکه عرب چي يې ملگري وه

او د ده ﷺ تر رحلت وروسته د مخکې په هر کونج کې د هر نسل او هر قوم انسانانو رسول الله ﷺ د خپلو ځانو دپاره پر هغه قسم قائد او رهبر وباله لکه د ده ﷺ قوم چې دې خپل قائد او خپل لېږد باله، دا د هغه خالص انسانیت اثر او کرشمه ده چې نن ورځ د يوه هندوستانی يا افغاني څخه نه بلکه د هر قوم او هر ملت د اشخاصو څخه د هغه مبارک ذات تعريف او توصيف اوږو چې په سلهاوو کلونه پخوا په يوه عربي ملک کې پيدا سوې ؤ.

اوس د قيادت او رهبرۍ د مهمو شرطو څخه دوهم او درېيم شرط يو ځای سره را واخله او د رسول الله ﷺ په ژوند کې وگوره، و به وينې چې رسول الله ﷺ د خاصو قومو او خاصو ملکود وختي او مقامي، د زمان او مکان، د مسائلو د حلولو پر بحث کولو خپل وخت نه دی ضائع کړی، بلکه خپل ټول قوت يې د انسانيت او بشريت د هنې لويې مسئلې د حلولو دپاره مصرف کړی دی چې د هنې مسئلې د حلولو په واسطه د ټولو انسانانو ټول کوچني کوچني مسائل په خپله حلېږي.

اوس به تاسې پوښتنه کوۍ چې هغه لويه مسئله څه شي ده؟ چې رسول الله ﷺ د هنې د حلولو دپاره خپل ټول عمر او قوت مصرف کړی دی؟ او د هنې يوې مسئلې په حلولو سره د ژوندانه نور ټول مسائل حلېږي؟
 ښه متوجه سه: هغه لويه او مهمه مسئله دا ده:

څرنگه چې د ټول کون او کائناتو نظام په حقيقت او واقعيت کې پر کومو اصولو او قوانينو قائم دی، د بشريت او انسانانو نظام هم بايد پر هغو اصولو موافق او برابر وي، ځکه چې انسان د دغه کائناتو څخه يو جزء دی او که د جزء حرکت د کُل د حرکت څخه مخالف وي دا د خرابۍ او بربادۍ سبب او موجب گرځي، که تاسې په دغه خبره صحي پوهېدل غواړۍ؟ د هغه آسانه شکل او صورت دا دی:

يو څه کوښښ وکړه: خپل ليدل او کتل د زمان او مکان د قيد څخه آزاد کړه او د مخکې پر ټوله کوره داسې نظر واچوه چې د دنيا د شروع څخه تر نن ورځې پورې او د آينده تر غير محدود وخته پورې ټول انسانان په يوه وخت کې ستا په حضور کې موجود او ولاړ دي، بيا نو وگوره چې د دغو ټولو انسانانو په ژوند کې د فساد او خرابيو

خومره شکلونه او صورتونه پیدا دي، يا ممکن پیدا سي، د هغو ټولو خرابيو رېښه څه شي ده؟ يا څه شي يې رېښه کېدلای سي؟

پر دغه پوښتنه چي ته هر خومره غور وکړې، هر خومره پلټنه او تحقيق وکړې په نتيجه کي به دې جواب ته ورسېږې: چي (د الله ﷻ څخه د انسان سرکښي او بغاوت د ټولو خرابيو رېښه او اساس دی) دا ولي؟ ځکه د الله ﷻ څخه باغي او سرکښه انسان خامخا د دغو دوو حالتو څخه يو حال اختياروي:

يا به هغه انسان خپل ځان خود مختاره او غير مسئول بولي، هر څه چي يې زړه غواړي هغه به کوي، چي دغه کار د هغه انسان څخه ظالم او بې پروا انسان جوړوي.
يا به دغه سرکښه انسان بېله الله ﷻ د بل چا و حکم ته سرکښه کوي او د بل چا تابع به وي، چي د دې شکله څخه هم په دنيا کي د فساد بې حسابو قسمونه او شکلونه پيدا کېږي.

اوس دا خبره د فکر وړ ده او دا پوښتنه پيدا کېږي: چي د الله ﷻ څخه د بغاوت او سرکښي په نتيجه کي ولي دغه خرابي او بربادي په وجود راځي؟
د دې پوښتني صاف او روښانه جواب دا دی:

دغه سرکښي څرنگه چي د کائناتو له حقيقته خلاف او مخالفه کار دی نو خامخا نتيجه يې هم بده او مخالفه را وزي، ښه متوجه سه:

په حقيقت کي دغه ټول کون او کائنات د الله ﷻ ملک او سلطنت دی، مخکه او آسمانونه، لمر او سپوږمۍ، هوا او اوبه، نور او روښنايي دغه ټول د الله ﷻ ملک دي او انسان په دغه سلطنت کي د پيدايښي بنده يا خلق سوي مريي حيثيت لري، دغه ټول سلطنت چي پر کوم معين نظام چلېږي که انسان سره د دې چي د دغه کون او سلطنت يو جزء دی او بيا د دغه کون او سلطنت څخه مخالفه رويه او عمل اختيار کړي نو خامخا د انسان دغه مخالفه رويه بربادوونکي او خرابوونکي نتيجه يې په وجود را وړي.

د انسان دغه سوچ او فکر چي تر ما بل لوړ او مقتدر نسته چي د هغه په حضور کي دي زه د خپل عمل جواب ووايم، دا د حقيقت او واقعيتو څخه مخالف کار دی، کوم وخت چي انسان خپل ځان خود مختاره او آزاد و بولي نو خود داسي کارونه کوي

چي په هيڅ کار کي خپل ځان مسئوله نه بولي، نو بې مسئوليتته ژوند او بې مسئوليتته طريقه د ځان دپاره اختيار کړي او د خپل ژوند قانون په خپله جوړوي، نو خود بېله شکه او خامخا د دغي خود سرۍ نتيجه بده را وزي، ظلم او تجاوز، وژل او ترقل، د بل حق خوړل، دغه ټول کارونه بې مسئوليتته انسان ته روا او جائز وي.

همدا رنگه که يو څوک بېله الله ﷻ بل څوک د اقتدار او اختيار خاوند وبولي او د هغه څخه وېرېږي او د هغه د بادارۍ و اوامرو ته سر کښته کړي، دا هم د حقيقت څخه مخالف کار دی، ځکه په حقيقت کي په ټول کون او کائناتو کي بېله الله ﷻ بل هيڅوک دغه حيثيت او مقام نه لري چي سر دي ور ته کښته سي، نو ځکه د دغه کار نتيجه هم بده را وزي.

د صحي نتيجه چي را ايستلو او سالم ژوند کولو دپاره بېله دې څخه بل هيڅ شکل او صورت نسته چي په مځکه او آسمان کي چي کوم حقيقي او واقعي حکومت دی انسان بايد و هغه حکومت ته تسليم سي او د هغه حکومت و اوامرو ته سر کښته کړي، خپله آزادي او خود سري د هغه په حضور تسليم کړي، خپل اطاعت او بندگي د مځکي او آسمانو و سلطان ته خاص کړي او د خپل ژوند قانون د دې پر ځای چي په خپله يې جوړ کړي يا يې د بل چا څخه واخلي، د هغه الله ﷻ څخه يې واخلي چي د کون او کائناتو سلطان دی، دا د هغه اساسي اصلاح لار ښوونه ده چي محمد ﷺ د انساني ژوند دپاره وړاندي کړې ده، دغه اصلاح د شرق او غرب، د زمان او مکان له قيده آزاده ده، د مځکي پر مخ چي هر چيري انسانان موجود وي او موجود وه، د هغو ټولو د ژوند د اصلاح کولو او سمبالولو دپاره دغه يو اصلاحي پېشنهاد يا وړانديز کافي دی او د هغو ټولو ويران ژوند وړ اصلاح کوي او دغه اصلاحي تجويز د ماضي او مستقبل له قيده هم آزاد دی، يو نيم زر کاله د مخه چي دغه قانون څومره صحي او مفيد ؤ نن هم په هغه اندازه سره صحي او گټور دی، بلکه لس زره کاله وروسته به هم په هغه اندازه سره صحي او گټور وي.

اوس هغه آخري يا څلورم شرط پاته سو چي هغه دا سي ؤ:

د ټولي نړۍ او دنيا قائد به يوازي د اصولو او قوانينو پر جوړولو يا وړاندي کولو

اکتفاء نه وي کړې، بلکه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو ته به یې عملي جامه هم ور اغوستې وي، هغه خپل وړاندي کړي اصول به یې د انسانانو په ژوند کې جاري کړي وي او د هغو اصولو پر بنیاد او اساس به یې یوه وینه او کامیابه، سالمه او خوشاله ټولنه هم په وجود را وړې وي.

او دا هم ټولو ته معلوم تاریخي حقیقت دی چې محمد ﷺ یوازي فکري او خیالي اصول او قوانین نه دي وړاندي کړي، د هغه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو مطابق یې یوه ژوندی او سالمه ټولنه هم تربیه کړې او په وجود را وړې ده.

رسول الله ﷺ د دروېشت کلو په لنډه او کوتاه موده کې په لکو انسانان الهي حکومت ته په سر کښته کولو او اطاعت کولو تیار او آماده کړل، د هغو څخه یې ځان پرستي او ځان ځاني ایسته کړل او بېله الله ﷻ بل د هر شي له بندګۍ یې خلاص کړل او بیا یې دغه په لکو انسانان سره یو ځای کړل، یوازي د الله ﷻ په بندګۍ کې یې د هغو دپاره نوی اخلاقي نظام، د نوي تمدن نظام، د نوي معیشت نظام، د نوي حکومت نظام جوړ کړی او د ټولي دنیا په حضور کې یې د دغه خبري عملي اظهار وکړی، یا په بل عبارت: ټولي دنیا ته یې دا عملي ور ښکاره کړه: کوم اصول او قوانین چې ما راوړي دي پر هغو اصولو یا د هغو اصولو مطابق څنګه آرامه او هوسا، کامیابه او بختوره ټولنه جوړېږي او جوړېدلای سي او د نورو قوانینو د عملي کولو د ژوند په مقابل کې دغه زما د قانون سره مطابق ژوند څومره ښه، څومره هوسا او څومره صالح ژوند دی.

نو دا هغه کار نامې دي چې د هغو پر بناء د محمد ﷺ څخه د ټولي دنیا قائد او رهبر، زعيم او لېډر جوړوي او موږو هغه ته بېله شکه سرور کائنات او سرور عالم وايو، د رسول الله ﷺ دغه کار د یوه خاص قوم دپاره نه ؤ بلکه د ټولو انسانانو دپاره ؤ، د ده ﷺ اصول او قوانین د انسانیت مشترک میراث دی چې په هغه کې د یو چا حق د بل چا تر حق لږ یا زیات نه دی او هر څوک چې وغواړي د دغه میراث څخه کافي فایده اخیستلای سي، خو زه نه پوهېږم چې د دغو اصولو او قوانینو سره تعصب درلودل او د هغو څخه د مخالفت کولو دپاره څه شي سبب کېدلای سي؟

او د دغه مخالفت دپاره څه دلیل موجود دی؟

رسول الله ﷺ فرمايي: زما او ستاسي مثال داسي دی: لکه يوه سړي چي اور بل کړي وي، نو پټان او بورا کاني و هغه اور ته ځانونه ور اچوي او دغه سړي يې د هغه اور ه څخه را گرځوي او دوی بيا هم ځانونه د ده څخه خطا کوي او اور ته ور لوېږي، زه هم تاسي له اور ه را گرځوم او تاسي زما د لاسه څخه ځانونه خلاصوی يا ښویوی او اور ته لوېږی.

تاسي پوهېږی چي رسول الله ﷺ آسمان ته نه بلکه لوړ تر آسمانو وختی او تر سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى پوري ولاړی، و أَفْقِ أَعْلَى ته وختی، په دغه سفر کي د کون تر انتهاء او آخر هم تېر سو، د قاب قوسين درجې ته ورسېدی او د خپل رب درېوبیت او الوهیت لويي لويي علامې يې وليدلې، هلته يې د الله ﷻ سره بېله واسطې خبري وکړې، هلته د الله ﷻ له طرفه دا وروښوول سوه چي يوانسان د لمانځه په واسطه د خپل رب او خالق سره صله او ارتباط پيدا کولای سي او له هغه ځايه بيرته سراج منير، بشير او نذير، رؤف او رحيم، هادي او مهدي مځکي ته را کښته سو، چي دلته د خپل رب دين نشر کړي او د اسلام لاري ته خلک دعوت کړي.

يو د صالحينو څخه وايي: سرور کائنات رسول الله ﷺ آسمان ته وختی او بيرته مځکي ته راغلی، نو وايي: زه په الله سره قسم يادوم که زه آسمان ته و خپژول سم، بيا به هيڅ په دې فکر کي نه سم چي بيرته دي مځکي ته ولاړ سم.

مگر سرور کائنات رسول الله ﷺ بيرته مځکي ته زما او ستا د لار ښووني دپاره راغلی چي ما او تا د دوېځ له اور ه خلاص کړي، خوافسوس، زرافسوس چي ځيني بد بخته انسانان دغه حق لار ښووني نه قبلوي، د شيطان متابعت د رسول الله ﷺ تر متابعت خوښوي او د دوېځ پر اور په روڼو سترگو ور ځلي.

الهي! زما او د ټولو ويونکو او اورېدونکو ستا د مبارک رسول ﷺ محبت او متابعت په نصيب کړې، الهي! توفيق را کړې چي ستا د دين د نشرولو او تبليغولو دپاره په ځان او مال سره کوښښ وکړو، آمين يا رب العالمين!

وصلی الله تعالی علی خير خلقه محمد وآله وأصحابه أجمعين.

د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِن الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ إِلَيْهِ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَاصْحَابِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا. اَمَّا بَعْدُ:

څرنګه چي د رسول الله ﷺ مبارک سیرت د دنیا په هره ژبه سره موجود ؤ او موجود دی، هر عالم د دغه مبارک تاریخ څخه ترخپله وسه یو څه لیکلي دي خو موږ پښتنو په پښتو ژبه سره داسي جامع کتاب نه درلودی چي په هغه کي دي د رسول الله ﷺ د ژوند حوادث او واقعات د تاریخ سره موافق او په پرله پسې ډول لیکل سوي وي، حال دا چي د رسول الله ﷺ پیژندګلوي او د هغه ﷺ په ژوند خبرېدل زموږ ديني مسؤليت دی، ځکه که د رسول الله ﷺ په ژوند خبر نه سو متابعت یې څنګه وکړو؟ او که رسول الله ﷺ ونه پیژنو، ایمان څنګه پراوړو؟

خو د نن څخه تقریباً لس کاله د مخه ما د سیرت النبي ﷺ په نامه سره د تیپ د فیتو په واسطه یو مضمون ثبت او نشر کړی، البته هغه وخت د ځوانۍ آخري وختونه وه آواز او د خبرو کولو توان او طاقت یوه اندازه د ځوانۍ پر قسم وه او اوس مي د دوهم وار دپاره د رسول الله ﷺ د ژوند حالات د سپین بېرتیا او ضعف په حالت کي (د سرور کائنات ﷺ ژوند) په نامه سره ولیکل چي هم مي د تیپ په فیتو کي ثبت کړی او هم غواړم چي د کتاب په شکل سره یې وګرانو وطنوالو ته تقدیم کړم، خو دا وار نه هغه د ځوانۍ آواز سته او نه د خبرو کولو توان او قدرت، مګر د هغه آواز او طاقت په عوض اوبدل کي په دغه اوسني لیکل سوي مضمون کي معلومات زیات سوي او ډیر سوي دي.

په اول وار ثبتولو کي ما د خپل ځان و ناقص استعداد ته کتل، نو دا مي نه په خيال او نه تصور کي را گرځېدل چي دغه نشر سوې سلسله دي دومره جهاني شهرت پيدا کړي لکه پيدا چي يې کړه او د خلکو به په دغه اندازه سره خوښه سي، لکه خوښه چي يې سول.

خو په حقيقت کي زه نه پوهېدم چي دغه بيان زما د ناقص استعداد سره تعلق نه لري بلکه دغه بيان د يوه کامل انسان د ژوندانه بيان دی، دا د رسول الله ﷺ د ژوند بيان دی، څرنکه چي رسول الله ﷺ و ټولو مسلمانانو ته محترم او مکرم، مرغوب او محبوب دی، نو خود د هغه محبوب ﷺ سيرة هم محبوب وگرځېدی او د مسلمان وروڼو له طرفه يې تود هرکلی وسو، د اورېدونکو په زړو کي يې ځای ونيوی او بايد وېي نيسي ځکه الله ﷻ خپل رسول ته ډيره عظيمه درجه او لوړ مقام ورکړي دي، د ده ﷺ محبت يې په الهي قدرت د مسلمانانو په زړو کي بنځ کړی دی.

او الله ﷻ د رسول الله ﷺ متابعت د الله ﷻ سره محبت بللی دی.

الله ﷻ د سورت آل عمران په (۳۱) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ . آل عمران: ۳۱

يعني: اې محمده! دوی ته و وايه: که چيري تاسي د الله ﷻ سره محبت لري او محبت کوی نو زما متابعت وکړی چي الله ﷻ به ستاسي سره محبت وکړي، تاسي به خوښ ولري او تاسي ته به ستاسي گنهونه دروځني.

چي هم دغه الهي تنبيه او خبرتيا يو د هغو سببو څخه وگرځېدل چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ و محبت ته په خپلو زړو کي په پوره شوق او ذوق سره ډير پراخه ځای ورکړی دی او مسلمانان په داسي لارو چارو پسي گرځي چي د دوی او د رسول الله ﷺ په منځ کي محبت زياتوي.

د اسلام د شروع څخه تر اوسه پوري علماء کرام د رسول الله ﷺ د سيرت او ښو خوږو په بيانولو کي په مسابقه کي دي خو د هيڅ بشر په وسه نه ده پوره چي د هغه اکمل البشر، أعظم البشر، مکرم او مشرف ذات اخلاق او اوصاف لکه څرنکه چي ښايي

هغسې بيان کړي، هغه ذات چې الله ﷻ د هغه په باره کي فرمايي:

﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقِي عَظِيمٍ﴾ ﴿١٤﴾ [القلم: ١٤]

يعني: اې محمده! ﷺ بېشکه چې ته پر ډيرو لويو او عظيمو خويو يې، ستا افعال او اقوال، ستا اخلاق او معاملي ټول عظيم او کريم دي.

د اُم المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وسوه: چې د رسول الله ﷺ اخلاق او عادات څنگه وه؟ دې رضي الله عنها وويل: «كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ»

يعني: د ده ﷺ خويونه او اخلاق ټول د قرآن سره موافق او مطابق وه.

سبحان الله! هر هغه څوک چې دغسې وي، هغه تر ټولو خلکو او مخلوقاتو افضل او اکمل دی او د دې حقداره دی چې ټول مخلوقات محبت ور سره ولري، مکرزه او زما ناقص علم، زما ناقص فهم، زما ناقصه ژبه د دې څخه ډير عاجزه دي چې د سيد الاولين و الاخرين ﷺ ژوند او اخلاق، افعال او اقوال دي داسي بيان کړي لکه څرنگه چې ښايي.

مذمّم کدا مین سخن گویت که والا تري زانکه من گویت
ترا تر لولاک تمکین بس است شای تو طو وین بس است
چه صفت کند سدی ناتمام علیک الصلوٰۃ ای نبی والسلام

خو فقط زه د ځان دپاره دا سعادت او کاميابي بولم چې د رسول الله ﷺ د مبارک نور څخه دومره روښنايي حاصله کړم چې خپل ژوند په روښانه کړم او د جهل په تاریکو کڼدو او شېلو کي هلاک نه سم.

غواړم چې په ژوند کي د رسول الله ﷺ د اُمت څخه يم او په داسي حال کي مړ سم چې بيا هم د ده ﷺ د اُمت څخه يم، او الله تعالى د ده ﷺ په شفاعت گنهونه را معاف کړي او د ده ﷺ د مبارک لاس څخه د حوض کوثر اوبه وڅښم.

نو ځکه بيا مي د دوهم وار دپاره د سيرت النبي ﷺ په ليکلو شروع وکړه او په دې وار کي مي ځيني تبصرې او نور گټور معلومات هم پر زيات کړل او هم مي د اولي ليکني ځيني روايتونه په قوي روايتو بدل کړه، په اول ځل ليکنه کي زما اعتماد فقط پر يوه منبع ؤ، هو! د موضوع د صحت او موجوديت دپاره مي د سيرت او تفسير

مختلف کتابونه ورسره کتل خود موضوع پر جزئیاتو ښه ډیر تاکید نه کاوه. مگر څرنګه چې دا وار د ځینو مسلمان وروڼو په خوا هڅه او غوښتنه سره غواړم چې دغه بحث او مضمون و خپلو پښتو ژبو مسلمان وروڼو ته د کتاب پر قسم هم تقدیم کړم، ځکه د تیپ فیتې ډیر ژر استهلاکېږي، شکېږي او ورکېږي مګر کتاب! که څه هم ویل یا مطالعه کول یې د وخت د نیستي والي یا د نورو عذرو په سبب د فیتو تر اورېدلو سخت او مشکل دي، خود کتاب عمر زیات دی.

نو په دغه امید غواړم چې د دغه لیکنې په سبب د دغه علمي خرمن د وړو ټولوونکو څخه سم او دا هم د یادوني وړ ده چې د سیرت النبی ﷺ په دا ځل لیکنه کې مې تر هغه اول وار چې د فیتو په واسطه نشر سوي و ډیر زیاتوب کړی دی، ځکه د مختلفو کتابو څخه مې ډیر مفید او ګټور مضامین را نقل کړي دي او په د مخني نشر سوي سیرت کې چې کوم مضامین په اختصار سره لیکل سوي وه، دا وار په صحي شکل او پوره تفصیل سره لیکل سوي دي او په کومو ځایو کې چې د تقدیم او تأخیر په لحاظ د جملو د ترکیب سهوه پېښه سوې وه هغه هم د بشري توان او قدرت پر اندازه اصلاح سوې ده.

څرنګه چې دا وار د دې بحث څخه د کتاب جوړولو اراده لرم نو مې ځان ډیر سترې کړی د جملو ترکیب مې ترخپله وسه اصلاح کړی د واقعاتو تاریخ مې تریوې اندازې روښانه کړی، ځیني هغه روایتونه چې د ضعیفه گومان پر کېدی په قوي روایتو بدل کړل سوه، د مکرمو آیاتو ترجمې بیان سوې، هیله ده چې د ویونکو او اورېدونکو د فایدې او خوښۍ سبب وګرځي.

سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٢١﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٢﴾

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٣﴾

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين، و صلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله واصحابه اجمعين.

د سرور کائنات ﷺ ژوند

الحمد لله موفق المؤمنين، و ناصر الموحدين، و مرسل خير خلقه الى العالمين، اصطفاه من خلقه ورزقه خير خصال و اتم الصفات من الحكمة، و الشجاعة، و المروءة، و جامع الصفات القيادية في امور الدين و الدنيا، و الصلوة و السلام على سيدنا محمد بن عبدالله خاتم الانبياء والمرسلين، و قائد الغرالميامين، النبي الكريم، الهادي، الأمين، الصادق، المرتبي، القائد، فافضل الصلوة و السلام عليه، و على آله و اصحابه، و ازواجه، وذريته، و من سار على نهجه الى يوم الدين. اما بعد:

دغه کتاب چي (د سرور کائنات ﷺ ژوند) په نامه سره ياديږي د محمد ﷺ د سيرت يعني: ژوند او اخلاقو، اقوالو او اعمالو په باره کي بيان کوي، دغه کتاب د سيد البشر خاتم الرسل ﷺ د عظيم او مبارک ژوند تاريخ بيانوي، د دې بيان څخه يوازي دا نه دی مقصد چي مسلمانان د خپل پيغمبر محمد مصطفیٰ ﷺ په مبارک حيات خبر سي بلکه په دې خبرتيا کي نوري ډيري مهمي فايدې هم سته چي په ښکاره سره چاته نه معلوميږي.

د رسول الله ﷺ د سيرت د بيانولو او ليکلو، اورېدلو او زده کولو څخه دا غرض او مقصد نه دی چي د تېر تاريخ معلومات راته وسي يا دا چي عجيبې او غريبې قصې يا نادره معلومات بيان سي، نو ځکه موږ مسلمانانو ته دا نه ښايي چي د سيرت اورېدل او زده کول د تاريخ پر قسم واورو يا ځان په خبر کړو او سيرت ته هم په داسي سترگه وکتل سي لکه د يوه خليفه ژوند يا د يوه پاچا تاريخ يا د تيري سوي زمانې معلومات، بلکه د سيرت د بيانولو، ليکلو، اورېدلو او زده کولو څخه مقصد او غرض دا دی چي يو مسلمان د اسلام د حقيقت تصور وکړي، هغه اسلام چي د رسول الله ﷺ د ژوند څخه يې مبادي او احکام، قواعد او اساس را وتلي او استنباط سوي دي.

زه به دلته د رسول الله ﷺ د سيرت د پوهېدلو او زده کولو لږ څه فايدې په

اختصار سره درته بیان کړم.

اول: د رسول الله ﷺ نبوي شخصیت پېژندل، که څوک د رسول الله ﷺ د ژوند په هغو کیفیتو او حالاتو خبر سي چي پر رسول الله ﷺ تېرېدل دا به يې يقين سي چي رسول الله ﷺ يوازي عبقي يا نابغه نه ؤ چي د ده ﷺ نبوغ، دى ﷺ په خپل قوم کي لوړ او دغه مقام ته ورساوه، بلکه تر نبوغ او عبقریت د مخه د الله ﷻ رسول دى چي الله ﷻ يې په وحيو سره تائيد او تاکيد کاوه او الهي توفيق ور سره ملگرى ؤ، نوموړ محمد ﷺ د رسول الله ﷺ په صفت سره پيژنو او ايمان پر لرو.

دوهم: د سيرة د پوهېدلو دوهمه فايده دا ده: چي انسان په خپل حضور کي د کاميابه ژوند د ټولو امورو دپاره، بلکه د شرافت د ژوند دپاره يو اعلى مثال وويني، چي د هغه ﷺ ژوند د خپل ځان دپاره قانون او تگ لاره وگرځوي، په هغه پوري لاس ونيسي او په هغه پسي اقتداء وکړي، په دې کي هيڅ شک نسته که يو انسان هر څومره په يوه مثل اعلى پسي وگرځي، په يوه داسي رهنما او لار ښوونکي پسي وگرځي چي د ژوند په ټولو چارو کي دي کامل او مثل اعلى وي،

بېله شکه دغه پوره والى او کمال د رسول الله ﷺ په ژوند کي پيدا کولاى سي، ځکه الله ﷻ د ټولو هغو انسانانو دپاره چي د الله ﷻ د رحمت او د آخرت د ورځي د کاميابي اميد لري قدوه او لار ښوونکى بللى دى، الله ﷻ فرمايي:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ [الاحزاب/ ۲۱]

درېيم: د رسول الله ﷺ د سيرت د خبرېدلو او زده کولو په واسطه انسان د کتاب الله په مفاهمو او مقاصدو پوهېدلای سي، ځکه د قرآن مجيد د ډيرو آياتو ترجمه په هغو واقعاتو او حوادثو سره معلومېږي کوم چي دغه آياتونه د هغو واقعو او حادثو په وخت او باره کي نازل سوي دي، نو ترڅو چي چا ته د هغو واقعاتو حالات نه وي معلوم د قرآن مجيد په معنی او مقصد هم نه سي پوهېدلای، ځکه د قرآن کریم ډير آياتونه د يوې خاصي واقعي يا خاص بيان دپاره چي په هغه وخت پوري تعلق لري نازل سوي دي، نو ځکه ترجمه يې هم تر هغو نه سي معلومېدلای چي وخت د نزول

او سبب د نزول يې معلوم نه سي او د آياتو د نزول سببونه تر هغو نه سي معلومېدلای تر څو چي د محمد مصطفیٰ ﷺ ژوند او سيرت را معلوم نه سي.

مخبروم: د سيرت په معلوماتو سره مسلمان د اسلامي صحي ثقافت او معرفت ډيره حصه يو ځای کولای سي، په دې کي هيڅ شک نسته چي د اسلام د مباديو د پوهېدلو دپاره که دين دی که عقیده، که احکام دي که اخلاق د رسول الله ﷺ ژوند يور وېنه مجسد تصوير دی.

پنځم: د رسول الله ﷺ په سيرت پوهېدل د يوه اسلامي معلم او واعظ دپاره د تعليم او تربیې په باره کي يوه ژوندۍ نمونه او لارښوونه ده، ځکه رسول الله ﷺ يو فاضله معلم، صادق ناصح او مهربانه مربی ؤ، د دعوت په مختلفو مرحلو کي يې د تعليم او تربیې وړ او مناسب طريقې استعمالولې.

پر دې ټولو سربېره د رسول الله ﷺ په ژوند کي د انسانيت ټول اړخونه که اجتماعي دي که فردي داخل او شامل دي، يو انسان په هر حالت کي که يو مستقل فرد وي يا د ټولني يوه فعاله عضوه وي د خپلي پوره کاميابۍ دپاره د رسول الله ﷺ و متابعت ته اړ او محتاجه دی، ځکه د رسول الله ﷺ ژوند موږ ته د يوه مستقيم يا پر لار برابر ځوان د سلوک او اخلاقو بېمثاله نمونې رابښي چي د خپل قوم او ملگرو سره څومره امين او څومره صادق ؤ.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه واعظ په صفت يوه بېمثاله نمونه دی چي خلک يې د الله ﷻ لاري ته په حکمت او موعظه حسنه سره وړ بلل او خپل ټول طاقت يې د رسالت د رسولوپه لار کي مصرفاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه دولت د رئيس او حاکم دپاره ښه لارښوونکی دی چي په څومره هوښياري او حکمت سره يې کارونه مخ ته بېول، د رسول الله ﷺ ژوند د يوه مثالي او حق پرسته مېړه دپاره لارښوونکی دی چي د خپلي ښځي سره بايد څنگه ژوند او گذاره وکړي، د رسول الله ﷺ ژوند د يوه پلار دپاره په عاطفه او مهرباني کي لارښوونکی دی، رسول الله ﷺ د زوجاتو او اولادوپه حقوقو او واجباتو کي دقيق عدل کاوه د هر چا حق يې د هغه د حاله سره سم او پوره ورکاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه حربي قومندان او صادق امر دپاره لارښوونکی دی. د رسول الله ﷺ ژوند د يوه جامع مسلمان دپاره هغه چي په خپل ژوند کي صحي تقسيم اوقات او په معاملو کي عدل ولري لارښوونکی دی چي څومره د خپل رب عبادت وکړي او په عين وخت کي د خپلي کورنۍ او ملگرو سره لطيف او د ښه طبيعت خاوند هم وي.

داسي نور ډير مثالونه سته، که غواړې چي بختور او کاميابه ژوند ولرې نو خامخا د رسول الله ﷺ په ژوند ځان خبرکړه او متابعت يې وکړه، ځکه د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل بل څه نه دي بېله دغه انساني اخلاقو ښکاره کول، چي دغه ټول اخلاق په هغه بېمثله نمونه او کامل بشر کي سره يو ځای سوي وه او موږ يې خاهځا و متابعت ته ضرورت لرو، که غواړې چي په دنيا او آخرت کي کاميابه او بختور ژوند ولرې د رسول الله ﷺ متابعت کوه.

اوس نو کېدلای سي چي دغه پاک تاريخ د محمد مصطفیٰ ﷺ د پيدايښت څخه را شروع کړو مګر ما دا ښه و بلل چي تر دغه پاک ميلاد له دمخه را شروع سي دپاره د دې چي دا را معلومه سي چي د دغه لارښوونکي نور تر را تګ دمخه د عربو ژوند او تاريخ څنگه او څه ډول ؤ او بيا د وحيو په راتګ سره څنگه سو؟ هغه تغير چي د رسول الله ﷺ د رسالت په واسطه يوازي په جزيره العرب کي نه بلکه په ټول عالم کي راغلی دی لوی او مهم تغير دی، خو انسان ته دا فرق تر هغو نه سي معلومېدلای ترڅو د دغه پاک سيرت معلومات ورته ونه سي.

او شروع هم ډيره سخته ده نه پوهېږم چي د کوم ځای څخه يې را شروع کړم ځکه تر اسلام دمخه د عربو تاريخ ډير اوږد او لوی تاريخ دی، خو ما دا ښه وبلل چي د هغه ځای څخه شروع وکړم کوم چي الله ﷻ خپل معزز پيغمبر ابراهيم عليه السلام امر کړی چي خپله ښځه هاجر (عليها السلام) او د دې هغه کوچنی د تي رودلو زوی اسماعيل عليه السلام بوزه او په مکه مکرمه کي يې پرېږده چي هغه وخت دغه مکه بېله اوبو او بېله زراعت د تورو او لوبو غرو په منځ کي يوه خالي ډبرينه شېله وه او هغه وخت کعبه شريفه هم نه وه جوړه سوې، ځکه کعبه شريفه بيا په وروسته کي ابراهيم عليه السلام او د ده زوی اسماعيل عليه السلام جوړه کړل.

نو دغه شېله چې نوم يې مکه يا بکه دی يوه خالي شېله وه چې نه هلته انسانان وه او نه د انسانانو د ژوند کولو شرائط موجود وه. هلته نه اوبه وې نه زراعت، نه کلی و نه کور فقط غرونه او ډېري دي، نو د الله ﷻ په امر ابراهيم عليه السلام د خپلي ښځې او کوچني زوی سره د فلسطين څخه مکې مکرمې ته راغلی او هلته يې د بيت الله الحرام د مخکي سره خپله زوجه هاجر او خپل کوچنی زوی اسماعيل عليه السلام پر وچ دښت پرېښوول او دى عليه السلام رهي سو، هاجر ﷺ په تعجب کي سوه چې موږ څنگه دلته پرېږدي؟ دلته خو نه اوبه سته نه خورک، نه انسانان سته نه زراعت، نه کلی سته نه کور او زما سره دغه کوچنی د تي هلک هم را سره دی، نو يې پسي ورېغ کړل: موږ څنگه دلته پرېږدې؟ ابراهيم عليه السلام هيڅ رغ و نه کړی، دې بيا پوښتنه ځني وکړه او ده عليه السلام رغ نه کاوه، خو په آخر کي دې پوښتنه ځني وکړه: آيا الله ﷻ امر کړی يې چې موږ دلته پرېږده؟ ابراهيم عليه السلام وويل: هو، دلته نو هاجر عليه السلام د هغه واقعي مسلماني پر قسم چې اعتماد او توکل يې يوازي پر الله ﷻ وي په پوره يقين سره وويل: الله مو نه ضايع کوي، څرنگه چې دا د الله ﷻ امر دی او الله ﷻ پر خپلو بندگانو رؤف او رحيم دی نو بېله تشوېشه او شکايتې کښېستل او ابراهيم عليه السلام رهي سو.

تاسي ته خو هغه مشهوره قصه در معلومه ده کله چې د هاجر عليه السلام سره هغه موجودي اوبه کومې چې ابراهيم عليه السلام ورپرې ايښي وې خلاصې سوې نو دا د اوبو د پيدا کولو دپاره ولاړه سوه چې يا به دلته اوبه پيدا کړم يا به يو څوک و وينم او خپل زوی يې د دغه اوسني زمزم د څاه د منطقي سره پرېښاوه چې البته هغه وخت نه څاه و نه اوبه، خو دا د صفا غونډۍ ته وختل او بيا د مروا غونډۍ ته ولاړل، دغه د اوبو په طلب کي يې اووه واړه د صفا او مروا په منځ کي تگ او را تگ وکړی.

دغه د دې تگ او را تگ زموږ په دين کي د حج کونکو او عمره کونکو دپاره ديني شعار وگرځېدی او دا د دغي مومني ښځي ياد دی، اسلام و مومني ښځي ته دغه اندازه شرف ورکړی دی چې د قيامت تر ورځي به نه هېرېږي، بي بي هاجر عليه السلام په دغه تگ او را تگ مشغوله وه چې هلته جبريل عليه السلام د اسماعيل عليه السلام د پښو سره د الله ﷻ په امر دغه مخکې اوس هلته د زمزم څاه دی په خپل وزر ووهل

مخکه وچاودل او اوبه ځني را ووتې.

دا د زمزم د ښکاره کېدلو شروع او ابتداء ده او دلته په دغو غرو کې د اول وار دپاره اوبه پیداسوې، خو دغه واقعې هغه وخت پېښه سوه چې په دغه وخت کې هلته په یمن کې د اوبو یو ډیر لوی بند چې (سد مآرب) ورته ویل کیده نړېدلې و.

تاسې ته معلومه ده چې انسانان همیشې په هغو ځایو کې اوسېږي کوم چې هلته اوبه وي او دغه سد مآرب، یا د اوبو بند په یمن کې ډیر لوی او عظیم بند و او د دغه بند پر شا و خوا ډیر انسانان اوسېدل چې دغه انسانان هم ټول عرب وه، ځکه د عربو اصلي وطن او ځای یوازي او یوازي یمن دی بېله هغه کوچني عربو څخه چې یوې او بلې خوا ته به تلل نور نو ټول عرب یوازي په یمن کې وه بل ځای نه اوسېدل، نو ځکه د اصلي عربو اصلي وطن یوازي یمن دی.

او بیا د هغه ځای څخه د دغه بند د نړېدلو په سبب چې اوبه ورکې او نېستي سوې عربو یوې او بلې خوا ته کوچ وکړی او سره وپاشل سوه.

کله چې (سد مآرب) ونړېدی عرب د رزق د پیدا کولو دپاره یوه او بل طرف ته ولاړل او هري قبیلې د ځان د اوسېدلو دپاره یوه منطقه اختیار کړل، د مثال پر ډول د ثقیف قبیلې طائف ته ولاړل او طائف یې د ځان وطن وگرځاوه، د غسانه قبیلې د شام و شا وخوا ته ولاړل او د مناذره قبیلې د عراق شا وخوا ته ورسېدل، دغه رنگه ټول عرب د لوږې او د رزق د پیدا کولو په سبب د خپل اصلي وطن څخه چې یمن دی یوې او بلې خوا ته و وېشل سوه.

اوس چې جبریل عليه السلام مخکې په وزر و وهل او د زمزم اوبه پیداسوې نو بې بې هاجر عليه السلام دلته د دغو اوبو سره اوسېږي، عادت داسې دی چېرې چې اوبه وي هلته مرغان هم د دغو اوبو په سبب پیدا کېږي او را ټولېږي، نو د زمزم د اوبو په سبب په دغه منطقه کې مرغان هم په هوا گرځېدل.

په دغه وخت کې د عربو یوه قبیلې چې د جرهم قبیلې نومېدل د یمن څخه کوچ کړی دی او رهي دي چې چیرې به اوبه پیدا کړي او هلته و اوسېږي، دغه قبیلې نژدې و دغې شېلې ته چې مکه نومېده تېرېدل، وې لیدل چې په هوا مرغان گرځي

ویل دا مرغان له کومه دلته راغلي دي؟ دلته خو هيڅ وخت اوبه نه وې، نو يې نفر ولېږل چي ولاړ سی شا وخوا وگوري ښايي دلته اوبه پيدا سوي وي، نفر چي ولاړل اوبه يې وليدلې او د قبيلې مشرانو ته يې خبر را وړی چي هو دلته اوبه سته، د قبيلې مشران اوبو ته ورغله هلته د اوبو سره يې بي بي هاجر او اسماعيل عليه السلام وليدل چي فقط يوه ښځه او يو کوچنی هلک دي او نور هيڅوک نسته، څرنگه چي دغه خلک د همت او مړاني خاوندان وه نو يې د زمزم اوبه د هغې څخه په زور قبضه نه کړې بلکه اجازه يې ځني وغوښتل چي موږ به دلته اوسېږو، اوبه خوستا دي او موږ به ستا سره د دغو اوبو په عوض او بدل کي نوره مرسته کوو، د هاجر عليه السلام هم خوښه سوه او دوی ته يې د اوسېدلو اجازه ورکړل.

د الله ﷻ قدرت ته وگوره اوبه يې ورته پيدا کړې او د نور رزق سبب هم پيدا سو، ځکه د معيشت نور ضروريات يې هغه د جرهم قبيلې پر ذمه واخيستل، اوس نو دغه عربي قبيله چي د جرهم قبيله نومېدل په مکه مکرمه کي يې سکونت شروع کړی او دغه ځای يې د ځان وطن وگرځاوه او د زمزم د اوبو دپاره يې يو حوض جوړ کړی، تر دغه وخته کعبه شريفه نه ده جوړه سوې او اسماعيل عليه السلام خو عرب نه دی او عربي ژبه يې هم نه ده زده ځکه ابراهيم عليه السلام دوی د فلسطين څخه دلته مکې مکرمې ته را وستلي وه نو عربي ژبه يې دغه د جرهم د قبيلې څخه زده کړل.

کله چي اسماعيل عليه السلام لوی سو ښځه يې هم د دغي عربي قبيلې څخه وغوښتل نو ځکه د اسماعيل عليه السلام اولادې ته عرب مستعرب ويل کيږي، يعني اصلاً عرب نه وه او بيا عرب سول، همدارنگه زموږ پاک پيغمبر محمد مصطفی ﷺ د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه دی.

ابراهيم عليه السلام به کله نا کله څه موده تر منځ دلته را تلی د خپل زوی او خپلي ښځي بي بي هاجر عليه السلام خبر به يې اخيستی او بيرته به ولاړی، تر څو چي د اسماعيل عليه السلام عمر (۱۶) کلو ته ورسېدی د الله ﷻ له طرفه ابراهيم عليه السلام ته د کعبې شريفې د جوړولو امر وسو چي ته او ستا زوی اسماعيل عليه السلام کعبه شريفه جوړه کړی او دوی هم کعبه شريفه جوړه کړل، خو کله چي الله ﷻ ابراهيم عليه السلام ته د کعبې شريفې

د جوړولو امر کاوه ورته و ویل سوې چې د آدم ﷺ پر بناء یې جوړه کړه، الله ﷻ د سورة آل عمران په (۹۶) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ﴾

یعني: خامخا د الله ﷻ هغه اول کور چې د خلکو دپاره ایښوول سوی دی!
هغه: هغه کور دی چې په بکه کې واقع دی.

په یوه روایت کې راغلي دي چې اصلاً کعبه شریفه د آدم ﷺ یا شیث بن آدم ﷺ په زمانه کې جوړه سوې ده او بیا د نوح ﷺ په طوفان کې ونړېدل.

څرنگه چې کعبه شریفه د الله ﷻ اولنۍ کور دی نو خود د خلکو د عبادت دپاره د الله ﷻ اول کور بلل کېږي، کله چې ابراهیم ﷺ د کعبې شریفې اساس، بنسټ یا تاداو کندی په مخکې کې یې هغه د آدم ﷺ اساس پیدا کړی او پر هغه اساس یې جوړه کړل، دا د کعبې شریفې د جوړولو ابتداء او شروع وه.

خو د جوړولو په وخت کې چې ابراهیم ﷺ یو دېوال آخر ته ورساوه او اوس هغه بل دېوال جوړوي دلته خو گنډ پیدا کېږي، چې د دغه گنډ څخه د بناء او جوړولو اصل او اساس، نقشه او رجه اخیستل کېږي او نوره بناء له دغه گنډه څخه سمه او صحي جوړېدلای سي نو ابراهیم ﷺ غوښتل چې په دغه گنډ کې یوه لویه، قوي او مناسبه ډبره کښېږدي، نو یې اسماعیل ﷺ ولېږی چې ولاړ سه شا وخوا وگوره چې د دغه گنډ دپاره یوه مناسبه ډبره پیدا کړې، اسماعیل ﷺ ولاړی په غرو کې گرځي خو د دغه ځای دپاره یې د دوی د غوښتنې سره سمه، وړ او مناسبه ډبره نه کړل پیدا او بیرته راغلی خو دلته یې ولیدل چې د پلار سره یې یوه ډبره مناسبه او هغه قسم ډبره چې دوی غوښتل پرته ده، اسماعیل ﷺ وویل: دا ډبره دي د کومه کړل؟ ابراهیم ﷺ وویل: دا د الله ﷻ له طرفه راغله.

ورونو! دغه ډبره هغه حجر اسود دی چې د جنت څخه راغلی دی او د جنت د ډبرو څخه یوه ډبره ده چې د کعبې شریفې په بناء کې کار سوې ده، کعبه شریفه د دغې ډبرې څخه په صحي بناء سره جوړه سوه، ابراهیم ﷺ چې به څه دېوال جوړ کړی نو به شا ته ولاړ او د څه لیرې فاصلې څخه به یې دغه جوړ سوي دېوال ته کتل

چي آيا دېوال سم دی کوږ خو به نه وي؟ او دلته به د فکر کولو دپاره ښه وخت ولاړ و نو ځکه دغه ځای ته مقام ابراهيم ويل کيږي، الله ﷻ په سورة البقره کي فرمايي:

﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ [البقره: ۱۲۵]

يعني: اې مؤمنانو! د ابراهيم عليه السلام د درېدلو ځای د لمانځه، طواف او دعاء ځای وگرځوی.

دغه ځای د کعبې شريفې د صحي جوړولو دپاره د ابراهيم عليه السلام د فکر کولو ځای دی، څرنګه چي د ليري څخه د دېوال برابري او کوږ والی معلومېږي نو ځکه دغه مقام د کعبې شريفې څخه څه ليري واقع دی.

همدارنګه مقام ابراهيم هغي ډبري ته ويل کيږي: کومه چي د کعبې شريفې د جوړولو په وخت کي به ابراهيم عليه السلام پر درېدی، په دغه ډبره کي د ابراهيم عليه السلام د پښو نخښي او علامې هم سته او دغه ډبره هم د جنت څخه را وړل سوې ده.

کله چي کعبه شريفه جوړه سوه دا خود ډبرو يوه خونه ده چي يوه انسان جوړه کړل نو خلک دلته د عبادت کولو دپاره ولي او څنګه ورته راسي؟

دلته بيا ابراهيم عليه السلام ته الهي امر وسو چي خلک بيت الله الحرام ته په حج کولو سره خبر کړه الله ﷻ د سورة الحج په (۲۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا﴾ [الحج: ۲۷]

يعني: په خلکو کي د حج د آداء کولو دپاره بغ وکړه چي تا ته به له هره ځايه څخه پياده او پر پښو حاجيان راسي.

ابراهيم عليه السلام و ويل: الهي! زه څنګه کولای سم چي ټول خلک خبر کړم؟ زما آواز به ټولو خلکو ته څنګه ورسېږي؟ د الله ﷻ له طرفه ورته وويل سوه:

يا ابراهيم! پر تا ناره کول دي او تر خلکو پوري رسول يې پر ما دي، ته فقط بغ وکړه دا چي خلکو ته څنګه رسېږي دا زما کار دی ته فقط په آواز کولو سره امر يې.

نو ابراهيم عليه السلام د عرفات غره ته ولاړی او لوړ غره ته وختی او ناري يې کړل: اې خلکو! د بيت الله شريفې حج پر تاسي لازم دی او دلته به د حج کولو دپاره راځی، نوله دې سببه عرفات د حج په شعائرو کي راغلی دی او د حج د ارکانو څخه

مهم ركن دى ځكه عرفات د خلكو د حج كولو دپاره د اعلان او خبرتيا ځاى دى. په يوه بل روايت كې ويل كيږي چې ابراهيم عليه السلام د مقام ابراهيم پر ډبره ودرېدى او دغه بڼه يې وكړى.

كله چې ابراهيم عليه السلام په حج كولو سره بڼه او اعلان وكړى الله جل و علا د ده آواز تر مشرقه او مغربه ورساوه، دا د الله جل و علا له طرفه يوه معجزه وه چې ټولو خلكو د ده آواز واورېدى، همدارنگه الله جل و علا د ټولو انسانانو په زړو كې د كعبې شريفې حُب او محبت، تعظيم او تكريم ورواچاوه.

بيا نو د دنيا له هره ځايه څخه د كعبې شريفې د عزت او حج كولو دپاره خلك راتله خاصاً د جزيرة العرب څخه په ډلو ډلو خلك همېشه ورته را تلل، حج او د الله جل و علا عبادت به يې كاوه هر كال حج كېدى د كعبې شريفې تعظيم او احترام كېدى.

دا د الله جل و علا قدرت او معجزه ده كه نه د هيڅ انسان په وسه نه ده پوره چې د ډبرو خونې ته دومره عزت او اعتبار وركړي، اوس نو كعبه شريفه معززه سوه او د ابراهيم عليه السلام دين نشر سو، توحيد او د يوه الله جل و علا عبادت په خلكو كې شروع سو، ټول عرب د ابراهيم عليه السلام پر دين وه او د ټولو عربو عقیده د توحيد او وحدانيت عقیده وه يوازي او يوازي د الله جل و علا عبادت كېدى په ټوله جزيرة العرب كې هيڅ كافر او مشرك نه ؤ موجود خو عمر دى تېرېږي، څه وخت او زمانه پر دغه حال تېر سوه تر څو چې د خزاعه په قبيله كې د (عمرو بن لحي) په نامه سره يو نفر پيدا سو.

خزاعه د عربو يوه بله قبيله ده او دغه عمرو د دغې قبيلې رئيس او سردار ؤ، دغه عمرو بن لحي د جرهم د قبيلې سره هغه چې پر مکه مكرمه آمران وه جنگونه شروع كړل غواړي چې د كعبې شريفې تصرف او د مكې مكرمې آمريت ځني واخلي او د دغو دوو قبيلو په منځ كې ډير لوى جنگ پېښ سو څو په آخر كې د جرهم قبيلې شكست او ماته وخوړل او د مكې مكرمې تصرف او آمريت د خزاعه د قبيلې لاس ته ورغلل، د دغو جنگو او ماتې په نتيجه كې د جرهم د قبيلې ډير كسان د مكې مكرمې څخه دباندې و وتل او ځيني يې په مکه مكرمه كې پاته سول او دالته يې استوگنه كول مگر كارونه او آمريت ټول د خزاعه د قبيلې په لاس كې وه، خو كله چې د جنگ په

وخت کي د جرهم قبيله په خپله ماته او شکست پوه سو نو يې غوښتل چي د خزاعه قبيلې ته په مکه مکرمه کي تکليف او مشکلات جوړ کړي او د دغي قبيلې ژوند ور تريخ کړي، غواړي چي دغه تکليف او زحمت د اوبو د نه درلودلو په سبب ورته پيدا کړي.

هو د مکې مکرمې د ښار عزت او عظمت، لويي او حرمت په کعبه شريفه سره دي خو د خلکو ژوند يې د زمزم په اوبو سره ؤ، که اوبه نه وي هلته بيا ژوند تريخ دی، نو د جرهم قبيلې د خزاعه د قبيلې د ژوند تريخولو دپاره د جنگ په وخت کي د زمزم څاه پټ کړی او هغه په کعبه شريفه کي پر تې خزانې يې هم ټوله دغه څاه ته وړ واچولې چي يوه د سرو زرو اوسې هم پکښې وه او د څاه يې هيڅ نخښه او علامه نه پرېښودل، کله چي د خزاعه قبيلې د مکې مکرمې تصرف او آمریت په لاس کي واخيستی د زمزم د اوبو يې هيڅ اثر نه کړی پيدا نو مجبوره سوه اوبه به يې د مکې مکرمې د دباندې څخه راوړلې، د خزاعه قبيلې د مکې مکرمې آمریت لاس ته را وړی خو زمزم نه سو وړ پاته ځکه هغه پټ او ښخ کړل سو، زمزم تر هغه وخته ورک او پټ ؤ چي دوهم وار بيا زمور د پاک پيغمبر سرور کائنات **أشرف المخلوقات محمد مصطفی ﷺ** نیکه عبدالمطلب وکندی.

دا د زمزم د څاه د پټېدلو قصه وه چي پر مکه مکرمه د خزاعه د قبيلې د تسلط

په سبب د جرهم د قبيلې له طرفه پټ کړل سو.

پر مکه مکرمه د خزاعه د قبيلې تسلط تر (۳۰۰) يا په بل روايت تر (۵۰۰) کلو پوري دوام کړی دی خو په شروع کي د خزاعه د قبيلې مشر او رئيس چي عمرو بن لحي نومېدی د مکې مکرمې حاکم مطلق او عمومي رئيس وگرځېدی او د ده له امره هيچا سرکښي او نا فرماني نه کول، دغه عمرو ډير مالداره او سخي سړی ؤ د حاجيانو خواړه يوازي ده له خپله ماله ورکول او د حاجيانو دپاره اوبه هم يوازي ده په خپل مصرف برابرولې.

او دا هم تاسي ته معلومه ده چي د زمزم د څاه د پټېدلو په سبب اوبه د مکې مکرمې د دباندې او د ليري ځايو څخه را وړل کېدې، خو دغه کارونه ده پر خپله غاړه اخيستي وه او دغه عمرو بن لحي دومره معتبره ؤ چي هر امريې د خزاعه قبيلې، د مکې مکرمې اوسېدونکو او د مکې مکرمې حاجيانو داسي قبلوه لکه ديني او شرعي

او امر، هیچا د ده له امره نا فرماني او سرکښي نه کول.

یو وخت دغه عمرو بن لحي شام ته په سفر ولاړی او هلته د شام په حدودو کې یوه قبيله اوسېدل چې د عماليق قبيله ورته ویل کېده او دغه قبيله بُت پرسته وه د بتانو عبادت یې کاوه، خو تر دغه وخته عربونه بتان پېژندل او نه یې د بتانو عبادت کړی و بلکه ټول عرب موحدین او د حضرت ابراهیم عليه السلام پر دین وه، دغه عمرو بن لحي د عماليق د قبيلې څخه پوښتنه وکړل چې دا څه شي دي؟ هغو ورته وویل: دا آلهه او خدایان دي، کله چې پرموړ لوړه او کاڅتي راسي ډوډۍ را کوي، کله چې یو قوم پر موړ حمله وکړي او جنگ را سره کوي دوی زموږ مرسته کوي، بارانونه راباندې اوړوي او بالاخره الله تعالى ته مونږ دې کوي، عمرو بن لحي ډیر په تعجب کې سو او دا خبرې یې پر دماغ ښه ولگېدې ځکه دوی په مکه مکرمه کې اوبو ته ډېر ضرورت درلودی، نو ویل: ما ته هم یو بت را کړی ښايي چې زموږ مرسته هم وکړي موږ په مکه مکرمه کې اوبو ته ډیر ضرورت لرو، د عماليق د قبيلې بت پرستانو چې د ځان ملګري پیدا کړل ویل ښه دی، نو یې په ډیره خوشالي سره ده ته یو بت ورکړی چې (هبل) نومېدی، دا هغه اول بت دی چې جزیره العرب ته راوړل سو.

عمرو بن لحي دغه بت مکې مکرمې ته را وړی او په کعبه شریفه کې یې کښېناوه خلک یې د دغه بت په عبادت کولو سره امر کړل، خلکو هم دغه دده امر ومانه. اوس نو عمرو بن لحي د شیطان په لار ښوونه نوي امرونه صادروي چې هغه امرونه یې د توحید او د ابراهیم عليه السلام له دینه مخالف وه او بیا عمرو بن لحي نور بتان هم جزیره العرب ته را وړل چې دغه بتان یې آلهه او خدایان بلل.

عمرو بن لحي د عربو هره قبيله امر کړل چې د ځان دپاره به یو بت اختیاروي او په کعبه شریفه کې به د هغه بت عبادت کوي، بیا یې بل امر صادر کړی ویل: تاسي خو په خپلو ګلو او کورو کې هم عبادت کوی خو دا نه ده صحي چې بيله بتانو څخه د مکې مکرمې د بل شي عبادت وکړی، نو پر هر چا دا لازمه ده چې د مکې مکرمې د ډېرو څخه یوه ډېره ورسره واخلي او هلته په خپل کور او کلي کې به د هغې ډېري عبادت کوي، عربو هم دا امر ومانه او هر یوه د مکې مکرمې څخه یوه ډېره ورسره

واخيستل، هلته په خپل کور کي به يې هغې ډبري ته عبادت کاوه حتی د هغې ډبري عبادت به يې کاوه چي دغه کار په عربو کي د توحيد پر ځای د بتانو د عبادت شروع او ابتداء وه.

د عمرو بن لحي په امر سره په جزیره العرب کي بت پرستي شروع سوه، رسول الله ﷺ د دغه عمرو بن لحي په باره کي فرمايي:

«رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرِ بْنِ لُحَيٍّ الْخُزَاعِيَّ يَجْرُ قُصْبَهُ فِي النَّارِ»

يعني: عمرو بن عامر بن لحي الخزاعي مې وليدی چي خپلي کلمې په اور کي کشوي. دا ولي؟ ځکه دئ هغه څوک دی چي د عربو دين ته يې تغير ورکړی، تر دغه د

مخه ټول عرب پر توحيد او د ابراهيم عليه السلام پر دين وه خواول سړی چي د دوی دين يې په شرک او بت پرستی ورواړاوه هغه دغه عمرو بن لحي خبيث ؤ.

او بيا يې د حج او عمرې تلبیې ته تغير ورکړی، تر دغه د مخه عربو تلبیه داسي ويل:

«لَيْكَ اللَّهُمَّ لَيْكَ، لَيْكَ لِأَشْرِيكَ لَكَ لَيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لِأَشْرِيكَ لَكَ»

چي دا د اسلام او توحيد تلبیه ده، خو عمرو بن لحي خبيث په آخر کي دغه

جمله پر زياته کړل چي (لَأَشْرِيكَ لَكَ إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ) دا د شرک

جمله ده، خوده دغه د شرک جمله د توحيد پر تلبیې زياته کړل.

او بيا يې د حيواناتو په باره کي پر عربو نور نوي امرونه جاري کړل، هغه دا چي

ځينو حيواناتو ته بايد د احترام په سترگه وکتل سي او مقدس وبلل سي، د هغو څخه

بايد کار وانه خستل سي او د ځينو غوښي هم بايد و نه خوړل سي او د ځينو غوښي

نارینه انسان خوړلای سي خو ښځو ته يې خوړل حرام دي او د ځينو حيواناتو غوښي

ياشيدې بيله مېلمه بل چا ته حرامي دي.

چي د دغو حيواناتو د جملې څخه يوه ته (بحيره) ويل کېده، بل ته (حامي) ويل

کېده، بل ته (سائبه) ويل کېده او بل ته (وصيله) ويل کېده او داسي نور نومونه يې

ورته کېښوول، مثلاً (سائبه) هغه اوښه وه چي لس لوني يا جونگياني يې پرله پسې

زېږولي وای او په منځ کي يې نارينه جونگي نه وای نو پر دغه اوښه نه څوک سپرېدل،

نه يې بار پر وړی، نه د هنې وړی. شکول کېدې او نه د دغې اوښې شيدې بېله مېلمه څخه بل چا چنېلې او که به يې تر لسمې جونګۍ وروسته بله يوولسمه جونګۍ وزېږول هنې ته (بحيره) ويل کېدل، د هنې غوږ به يې ور چاک کړی او د خپلې مور سره به يې ايله کړل پر هنې هم نه څوک سپرېدل نه يې د وړيو څخه کار اخيستی او نه يې بېله مېلمه بل چا شيدې چنېلې، دا هم داسې وه لکه د دې مور چې دې ته (بحيره) ويل کېدل او د (سائبې) لور وه او (وصيله) هغه مېر وه چې پنځه واړه به پرله پسې غبرګه لنگه سول او د هر وار دواړه بچيان به يې ښځې وړی وې، په پنځه سره واړه کي به يې نارينه وړی نه و زېږولی نو دوی به ويل: دا ورسېدل.

که به دغه (وصيلې) تر دغه وروسته بل بچي و زېږاوه د هغه د غوښو خوړل د مشرکانو نارينه ته روا وه خو ښځو ته يې خوړل نه وه روا او که به بيا مردار سويعني: په خپله به مړسو نو ښځو ته يې هم خوړل روا وه او (حامي) هغه ځوان تر اوښې و چې د ده د ختلو په واسطه به پرله پسې لس ښځې جونګيانې وزېږېدلې نو د ده شا د بار او سپرېدلو څخه وساتل سوه او نه يې د وړيو څخه کار اخيستل کېدی، فقط په اوښانو کي به د ختلو دپاره ايله و، الله ﷻ د مشرکانو دغه کار په باره کي فرمايي:

﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ [العنکبوت: ۱۰۳]

يعني: الله ﷻ هيڅ يو د بحيرې، د سائبې، د وصيلې او د حام څخه نه دي ګرځولي يا روا کړي، مګر هغه کسان چې کافران سوي دي پر الله افتراء کوي، له ځانه باطلا خبري پوري تري يا جوړوي او ډېر د دوی په حق او باطل نه پوهيږي.

عمرو بن لحي داسي نور ډير شيان دوی ته د دين او شريعت پر قسم کښېښوول او په دوی کي يې رواج کړل حتی نور بتان يې هم کعبې شريفي ته د آله په نامه سره را وړل او نور لوی لوی بتان چې کعبې شريفي ته را وړل سوه په دغو نومو سره يادېدل:

لومړی: (ود) چې د بني کلب د قبيلې دپاره و او هغويي عبادت کاوه.

دوهم: (سواع) چې د هذيل د قبيلې دپاره و او هغويي عبادت کاوه.

درېيم: (يعقوب) چې د طي د قبيلې او اهل جرش دپاره ؤ او هغويې عبادت کاوه.
 څلورم: (يعقوب) چې د همدان د قبيلې دپاره ؤ او هغويې عبادت کاوه.
 پنځم: (نسر) چې د يمن دپاره ؤ او هغويې عبادت کاوه.
 الله ﷻ د سورة نوح په (۲۳) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾

اصلاً دا د نوح عليه السلام د قوم د بتانو نومونه دي او مشرکانو هر بت د يوه خاص مقصد دپاره خاص کړی ؤ، خو دغه پخواني بتان بيا په عربو کي رواج او جوړ سول، همدا رنگه په هندوستان کي د هنوانو دپاره د (بشنو) (برهما) (اندر) (شپو) (هنومان) او په نورو نومو سره مشهوره بتان سته.

دا چې د دغو بتانو څخه هر يو د عربو په يوه قبيله پوري خاص سو دا کار هم د عمرو بن لحي په امر سره وسو، مگر (هبل) هغه بت چې اول را وړل سوی ؤ هغه د قريشو دپاره ؤ او هغه عجيب ترين د دغه آلهه يا خدايانو (د دوی په قول) إساف او نائله دي چې د دغو دوو بتانو قصه پخوا پېښه سوې وه هغه دا سي:

إساف د يوه سړي نوم ؤ او نائله د يوې پيغلي نوم ؤ چې دوی دواړه د يمن اوسېدونکي وه، دوی دواړو يو د بل سره مينه او محبت درلودی، إساف د نائلې د پلار څخه نائله وغوښتل خو د نائلې پلار دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله.

نو دوی دواړو د را تلونکي حج په موسم کي د ملاقات وعده سره وکړه چې حج ته به ځو او هلته به سره وينو، د وعدې سره سم دوی د حج په موسم کي سره يو ځای سوه او په يوه فارغه وخت کي يې د کعبې شريفې په شا وخوړا کي زنا وکړه، اولاً خو زنا د لويو گنهو څخه ده او بيا کعبې شريفې ته نژدې؟ نو الله ﷻ دوی دواړه په خپل قدرت ډبري وگرځول چې د ډبرو انسانان پاته سول او دې ته هم بت ويل کيږي.

د هغه وخت د مکې مکرمي حاکمانو دغه دوه بتان د خلکو د عبرت دپاره پر صفا او مروا کښېښوول، إساف يې پر صفا او نائله يې پر مروا کښېښوول او قصه يې هر چا ته معلومه وه عبرت به يې په اخيستی چې دغو دوو نفرو کعبې شريفې ته نژدې فحشاء کړې ده او ډبره سول، خو پر دې قصه ډير وخت تېر سوی ؤ هر څوک د دغو دوو ډبرو

يا بتانو په تاريخ نه وه خبر، د عمرو بن لحي په امر دغه دوه بتان: اساف او نائله د صفا او مروا څخه كعبي شريفي ته نژدې يووړل سوه او خلك د هغو په عبادت كولو امر كړل سوه، چي دغه دوه بتان هم د عمرو بن لحي په امر د آله يا خدايانو جملې ته ور داخل كړل سوه.

دا د عربو پخواني ژوند ؤ او دا د دغو مشركانو آله او خدايان وه، د عربو تر جاهليت پوري يوه قصه ده: حضرت عمر رضي الله عنه به د خپل خلافت په وختو كي په مجلس كي ناست ؤ او عيني وخت به يې بيله سببه وخنډل، خو يو وخت يو چا پوښتنه خني وكړه، ويل: يا امير المؤمنين! وينو دي چي كله كله بيله سببه خاندې دا ولي؟ سيدنا حضرت عمر رضي الله عنه وويل: د جاهليت په وختو كي عادت دا ؤ: كله چي به څوك د مكې مكرمې څخه دباندې وتی نو به يې د مكې مكرمې څخه يوه ډبره ور سره واخيستل او په سفر كي به يې د هغې ډبري عبادت كاوه، خو زه هم يو وخت په سفر ولاړم او ډبره مي هيره سوه نه مي را سره واخيستل، كله چي د عبادت كولو وخت راغلی زما سره خو د مكې مكرمې ډبره نه وه را سره نو اوس څنگه عبادت وكړم؟ ومي كتل د مكې مكرمې خرما يا كجور را سره وه، د دغي خرما څخه مي بت جوړ كړی او دغه د خرما د بت عبادت مي كاوه، كله چي هغه نوره خرما را سره خلاصه سوه او د خوړلو دپاره شئ نه سو را پاته وړی سوم نو مي دغه خپل معبود او د خرما څخه هغه جوړ سوی إله و خوړی چي لږ مخكي يې ما عبادت كاوه، نو پر هغه خپل پخواني جاهليت او نا پوهي خدا راسي چي دا څنگه آله او دا څنگه دين ؤ؟ دغه د جاهليت د ژوند لږ حالات چي دغه اوس درته بيان سوه يا په وروسته كي بيانېږي د دغو ټولو حالاتو د بيانولو څخه مقصد دا دی چي موږ ته دا را معلومه سي او په دې پوه سو چي د اسلام دين په ټول عالم خاصاً په جزيرة العرب كي څومره فرق او تغير راوستی. دا خوبت پرستي وه چي په دغه ډول سره جزيرة العرب ته راغله.

یهودیت او نصرانیت و جزیره العرب ته څنگه داخل سوه؟

اوس به هغه بیان درته وسي چي يهوديت او نصرانیت کله او څنگه جزیره العرب ته داخل سوه؟ او بیا د فارس د مجوسیانو یا فارسیانو حکومت څنگه یمن ته راغلی؟ تاسي ته معلومه ده کله چي سرور کائنات محمد مصطفی ﷺ په رسالت سره مبعوث کړل سو هغه وخت فارسیانو پر یمن حکومت کاوه او د نجران خلک نصارا وه، د یمن ځیني حصې یهودیان او ځیني حصې یې نصارا وه، دغه مختلف اديان جزیره العرب ته څنگه داخل سوه؟ په عربو کي خو دغه شيان نه وه موجود په پخوا کي ټول عرب موحدين او د ابراهيم ﷺ پر دين وه، نو دغه نور اديان څنگه دلته راغله؟

هغه داسي: چي د شام څخه ځيني يهود د يوه ظالم پاچا د ظلم په سبب يثرب ته (چي په وروسته کي يې نوم مدينه منوره سو) او خيبر ته را مهاجر سول او دغه ځايونه يې د ځان وطن وگرځول، دا خو يثرب او خيبر ته د يهودو راتگ سو مگر هلته په يمن کي هم ډير يهود موجود وه نو دغه يهود کله او څنگه دلته يمن ته راغله؟

قصه ډيره اوږده ده مگر ډير تاريخ پوهان يې د ربیع ابن نصر په قصه سره شروع کوي هغه داسي: ربیع ابن نصر چي د یمن پاچا وده يو خوب وليدی چي دغه بیان او قصه د تاريخ ټولو علماوو لکه (طبري) (ابن کثير) (ابن الاثير) او تقريباً ټولو مؤرخينو ذکر کړې ده، کله چي پاچا خوب وليدی (څرنګه چي په هغه وختو کي نجوم ګران، جادوګران او کاهنان پر خلکو او د خلکو پر عقايدو او عباداتو مسلط وه، دا ولي مسلط وه؟ ځکه کوم وخت چي شرک او کفر په عالم کي نشر سول او الهي دين پټ او ورک سو نو خيالات او اوهام په خلکو کي نشر سوه، په دغه سبب جادو او جادوګران، منجمين او کوډګران د اعتبار خاوندان سوه او د خلکو د رجوع ځای دوی وګرځېدل)

کله چي د یمن پاچا خوب وليدی، نو يې د خوب د ترجمې دپاره جادو ګرانو او منجمينو ته رجوع وکړه او د هغو څخه يې مرسته و غوښتل، قصه ډيره اوږده ده مقصد دا چي هغو ورته وويل: ستا د خوب معنی دا ده: چي د حبشيانو حکومت به یمن ونيسي،

پاچا وويل: دا به څه وخت پيښه سي؟ دوی ويل: شپېته يا اويا كاله وروسته.

پاچا د دغه خوب په ليدلو او د هغه په ترجمه پر خپلو اولادو او لمسيانو وېرېدی چې ټوله اولاده به مې د حبشيانو په لاس وژل کېږي؟ نو يې اراده وکړه چې خپله کورنۍ او اولاده د يمن څخه عراق ته نقل کړي او په عراق کې يې (حيره) چې د نجف او کوفې په منځ کې د يوې منطقي او ښار نوم دی د خپلې اولادې او کورنۍ د سکونت دپاره اختيار کړل او دى بيا هم په يمن کې د يمن پاچا پاته دی.

(نعمان بن منذر د هغه وختو د عراق مشهوره پاچا د دغه ربیع ابن نصر د اولادې څخه دی، ځکه ربیع بن نصر خپله کورنۍ هلته نقل کړه او بيا د ده د اولادې پاچهي تر ډېره وخته هلته پاته وه، دغه نعمان بن منذر بيا په وروسته کې زموږ په قصه کې ذکر کېږي په یاد يې ولری).

څه موده وروسته دغه ربیع بن نصر پاچا مړ سو او د ده زوی د ده پر ځای کښېستی او د يمن پاچهي د ده په اولاده کې پاته سوه ترڅو د ده په اولاده کې يو نفر د تَبان بن اسعد په نامه سره پاچا سو او تَبَع ورته ويل کېدل.

اصلاً تَبَع د يمن د پاچهانو لقب ؤ يعنې: په تير وختو کې د يمن هر پاچا ته تَبَع ويل کېده، د روم هر پاچا ته قيصر ويل کېده، د فارس هر پاچا ته کسرى ويل کېده، د حبشي و هر پاچا ته نجاشي ويل کېده او د مصر و هر پاچا ته فرعون ويل کېده، نو د هر ځای پاچا خاص لقب درلودی.

دغه د يمن پاچا تَبان اسعد چې لقب يې تَبَع ؤ د يمن د مشهورو پاچهانو څخه دی ډير لوی شان او شوکت يې درلود ټول يمن د ده تر لاس لاندې ؤ، غني او سخي سړی ؤ ده به همېشه سفرونه کول د يوه ځای څخه به بل ځای ته د سياحت او تجارت دپاره تلې، يو وخت د يمن څخه شام ته رهي سو په لار کې يې خپل زوی په يثرب کې (چې اوس مدينه منوره ورته ويل کېږي) د تجارت د ځينو کارو دپاره پرېښاوه او دى شام ته ولاړی، خو دلته د تَبَع د زوی او اهل يثرب په منځ کې داسې اختلاف پېښ سو چې تر جنگه سره ورسېدل او په دغه جنگ کې د تَبَع زوی و وژل سو، کله چې تَبَع ته دا خبر ورسېدی د شام څخه بيرته را وگرځېدی غواړي چې يوازي د خپل

زوی قاتلانو ته نه بلکه ټول اهل یثرب ته جزاء ورکړي.

دلته نو د اهل یمن او اهل یثرب په منځ کې جنگ شروع سو او دغه جنگ ډېره موده دوام وکړی، مگر تبع په دې جنگ کې یو ډیر عجیب کار ولیدی، هغه دا چې د یثرب خلکو به د ورځې د دوی سره جنگ کاوه خو کله چې به ماښام سو او دوه لښکره به سره لیرې او جلا سوه د یثرب خلکو به دوی ته خواړه او سترخانونه را لیږل او د میلمنو پر ډول به یې د دوی عزت کاوه، تبع ډیر په تعجب کې ؤ چې دا څنگه خلک دي؟ د خپلو دښمنانو عزت کوي او خواړه ورکوي څوک دومره سخا او کرم لري؟ مگر بیا هم تبع نیت کړی ؤ چې د خپل زوی بدله او انتقام واخلي.

جنگ دغسې دوام درلود ترڅو چې د یثرب د یهودو د علماوو څخه دوه نفره تبع ته ورغلل او غوښتل یې چې د ده سره خبرې وکړي، ده هم اجازه ورکړه او سره کښېنستل، یهودو ورته وویل: ته څه اراده لرې چې دومره جنگ کوي؟ تبع وویل: غواړم چې دغه یثرب خراب کړم، دوی ویل: دا کار نه سې کولای قسم په الله چې الله ﷻ به د مخه تر دې چې ته یثرب خراب کړې تا هلاک کړي، تبع وویل: دا څنگه درته معلومه سوه؟ دوی وویل: دا وطن د نبی د هجرت ځای دی دغه ځای ته به را تلونکی نبی هجرت را کوي دا ښار نه خرابېږي او نه یې خرابولای سې، تبع پوښتنه وکړه چې تاسې په دې حال څه خبر یاست؟ د یهودو عالمانو وویل: دا زموږ په تورات کې راغلي دي.

دا دي تاسې ته معلومه وي چې د رسول الله ﷺ یوه علامه نه بلکه ډیرې علامې د یهودو سره په تورات کې لیکلي او موجودې وې او د رسول الله ﷺ د وخت ټول یهود پوهېدل چې دا هغه وعده سوی نبی دی مگر د عناد او عداوت، حسد او غرور، ځاني گټو او نفسي غوښتنو په سبب یې ایمان نه راوړی.

کله چې دغه د یهودو عالمانو تبع ته دغه حالات بیان کړل او تبع تر اوسه تورات نه پېژني نو یې د تورات په باره کې پوښتنې ځنې شروع کړې، یهودو هم د خپل دین، توحید او تورات په باره کې پوره معلومات ورکړل او ټول شیان یې په تفصیل سره ورته بیان کړل، دغه دیني او کتابي خبرې د تبع پر طبیعت ښې او برابرې ولکه دې ځکه یهودیت الهي او آسماني دین ؤ، تبع هم د یهودیت دین اختیار کړی او

يهودي سو، د يثرب خرابول يې پرېښودل او مخ پر يمن رهي سو.

د اول وار دپاره د کعبې شريفې پوښول

تبع رهي سو خود ده په لار کي مکې مکرمې ته نژدې يوه قبيله وه چي د هذيل قبيله نومېدل د دغي قبيلې او د قريشو په منځ کي پخوانۍ دښمني پرته وه خو واره يې جنگونه سره کړي وه او دغه رنگه د دغي قبيلې د يمن خلک هم نه وه خوښ، دغه د هذيل قبيلې فکر وکړ چي داسي يوه حيله او چم جوړ کړي چي دواړو هغو قومو ته چي د دوی نه ده ور سره جوړه ضرر او تاوان و رسوي او په جنگ يې سره اخته کړي، نو د هذيل د قبيلې مشران تبع ته ورغلل او ورته وېي ويل: غواړې چي د جواهراتو، سرو او سپينو زرو او خزانو خاوند سي؟ تبع ويل: هو، څوک دی چي جواهرات او خزاني يې نه وي خوښ؟ دوی و ويل: په دغه کلي کي يوه خونه ده چي خلک يې احترام او عزت کوي او دغه خونه په جواهراتو او سرو زرو ډکه ده.

حقيقتاً هم په کعبه شريفه کي هرڅه پراته وه خلکو د کعبې شريفې د احترام په سبب خزاني پکښي ښخولې، د تبع هم طمعه پيدا سوه او لښکر يې د جنگ دپاره تيار کړی غواړي چي پر مکه مکرمه حمله وکړي کعبه شريفه ونړوي او خزاني يې واخلي، هغه دوه نفره د يثرب د يهودو عالمان هم په دې سفر کي د تبع ملگري وه ځکه ده ورته ويلي وه چي تاسي زما سره يمن ته ولاړ سي او زما قوم ته يهوديت او د يهوديت احکام وروښوی، دغو عالمانو چي د جنگ دپاره د لښکر تياري وليدل تبع ته ورغله او ويل: څه کوې؟ او د څه اړاده دي کړې ده؟ تبع و ويل: غواړم چي پر دغه کلي حمله وکړم او هغه شيان چي په دغه خونه کي پراته دي هغه واخلم دوی ورته و ويل: په والله د هذيل د قبيلې بل غرض او مقصد نسته بېله ستا د مرک او هلاکت څخه تبع و ويل: څنگه؟ عالمانو ورته و ويل: دا بيت الله دی د ټولي محکمې پر مخ د الله ﷻ بل کور او حرم نسته بېله دغه کوره، دغه قبيلې چم درته جوړ کړی دی او غواړي چي تا و وژني، تبع و ويل: څنگه وکړم؟ عالمانو و ويل: عزت يې وکړه او طواف پر وکړه، تبع ويل: تاسي يې ولي عزت نه کوې؟ او ولي طواف نه پر کوې؟ دوی و ويل: موږ يې عزت کوو او

طواف به موهم پر کړی وای خو دغه د مکې خلکو کعبه شریفه په بتانو ډکه کړې ده څرنگه چې موږ موحدین او عالمان یو موږ ته دا نه ښایي چې پر بتانو طواف وکړو، تبع د دوی خبره ومنل او مکې مکرمې ته ورغلی د کعبې شریفې عزت او احترام یې وکړی طواف یې پر وکړی بیا نو هلته بیده سو خوب یې ولیدی چې په کعبه شریفه پوښ اغوندي، تر دغه وخته کعبه شریفه لڅه وه چا پوښ نه ؤ په اغوستی تبع چې را وین سو امر یې وکړی چې د کعبې شریفې دپاره د یوه ښه پشمې ټوکره څخه پوښ جوړ کړی، پوښ جوړ کړل سو او په کعبه شریفه واغوستل سو خو تبع بیا بل خوب ولیدی چې کعبې شریفې ته تر هغه اول پوښ بل ښه او بهتر پوښ ورکوي نو یې امر وکړی چې د ملائ د ټوکره څخه پوښ ور جوړ کړی چې دغه (ملائ) د هغه وخت د ټوکرانو هغه تر ټولو ښه او نازک ټوکر ؤ، دا نو د کعبې شریفې هغه اول پوښ ؤ او تبع اول سرئ دی چې په کعبه شریفه یې پوښ اغوستی دی چې د دغه تبع نوم تَبَّان بن اسعد دی او د یمن پاچا ؤ.

بیا نو عربو هر کال کعبې شریفې ته پوښ ورکاوه او نوی پوښ به یې پر هغه زاړه پوښ سر بېره په اغوستی او دغه طریقه چې پوښ سر بېره پر پوښ د عبدالمطلب تر زمانې پوري پاته وه، کله چې عربو ته دا فکر او احساس پیدا سو چې ښایي د کعبې شریفې بناء د دغو پوښو د دروند والي په سبب ونړېږي نو یې زاړه پوښونه ټول ځني ایسته کړل او هر کال زوړ پوښ ځني کارې نوی پوښ په اغوندي.

دا د کعبې شریفې د پوښ په باره کې معلومات وه چې څنگه او ولې شروع سو او د اول وار دپاره چا شروع کړی.

کله چې تَبَّان ابن اسعد بیرته یمن ته ورسېدی خپل قوم یې یهودیت ته دعوت کړی، هغود یهودیت څخه انکار وکړی ویل: خپل دین څنگه پرېږدو؟ هغه وخت د یمن خلکو او د تبع قوم مستقل دین نه درلودی د نورو عبادتو تر څنګ یې د اور عبادت هم کاوه، اور یې مقدس باله د اور یې عزت او احترام کاوه، حتی اور د دوی قاضي هم ؤ، څنگه یې قاضي ؤ؟ هغه داسې: چې دوی د اور یوه خونه درلودل چې په هغه خونه کې به همېشه اور بل ؤ، که به یو وخت د دوی په منځ

کي دعو، اختلاف او خصوصیت پېښ سو نو به مدعي او مدعي عليه يعني: د دعوې دواړه طرفه دغه د اور خونې ته ورغلل او د خونې دروازې ته به ودرېدل، مخکې خو به دروازه بنده وه خو هغه د اور مؤظف مامور يا خادم به د اور دروازه په يوه وار پر را خلاصه کړه اور به له خپله زوره په يوه وار دباندې را ووتی او اول چي به د هر چا پر طرف ورغلی هغه ظالم ؤ او حق د هغه دوهم نفر پر طرف ؤ، دغه طريقه کاهنانو او جادوگرانو دوی ته اېښې وه.

اوس چي د پاچا او د ده د قوم په منځ کي د دين په سبب اختلاف پيدا سو نو يې وويل: په اور سره به فيصله وکړو، د دغي فيصلې دپاره د يهودو عالمان چي د دعوې يو طرف بلل کېدل تورات په لاس کي ونيوی او وايي يې، د يمن کاهنان او نجوم گران چي د دعوې بل طرف وه ټول د اور د خونې دروازې ته ودرېدل، د اور خادم دروازه پر را خلاصه کړه، اور د کاهنانو پر طرف ورغلی او دوی ځني وځغستل يا وتښتېدل، قوم يې ورته و ويل: ولي تښتې؟ دا حکم او قانون دی بايد ودرېږی کاهنان هم مجبوره سوه بيرته راغله، د اور خادم بيا دروازه پر خلاصه کړه دوهم وار بيا د اور لمبه د کاهنانو پر طرف ورغله کاهنانو دا وار ځانونه ټينگ کړه او ورته ودرېدل مگر اور د چا مراعت نه کوي کاهنان يې پاک وسوځل، د اهل يمن يا د يمن د خلکو په دين او عقېده کي دا معلومه سوه چي يهوديان پر حق دي، نو دغه د اور په فيصله د يمن خلکو يهوديت قبول کړی او ټول يهوديان سوه.

دا هغه معلومات وه چي يمن ته يهوديت څنگه داخل سو.

خير وختونه دي تېرېږي خو تبع د يمن پاچا تبان بن اسعد مړ سو او پسله ده څخه د ده زوی حسان پاچا سو، حسان خپله پاچهي نوره هم لويه او پراخه کړه، عزت او عظمت يې زيات سو، ډېر زيات غرور او خود خواهي پکښي پيدا سوه نو يې يو ډير لوی لښکر جوړ کړی او ويل: قسم په الله که عرب يا عجم پرېږدم چي تر خپل حکم لاندې يې را نه ولږم د ټولي مخکي پاچهي نيسم (دا ټول غرور ؤ) کله چي کبر او غرور پر انسان مسلط او غالبه سي نو عقل د لاسه ورکړي او هر څه يې هېر سي.

نن ورځ هم په جهان کي د حسان پر قسم دغسني مغروره او بې باکه حاکمان سته

او پیدا کيږي چي د ټولي مخکي پاچهي او حکمراني غواړي، د خپل بېخايه مقصد د حاصلولو دپاره انسانان وژني او ښارونه په خرابو بدلوي، خو پر دې کار نه څوک کاميابه سوي دي او نه کاميابه کېدلای سي فقط د تاريخ بد نامي يې په نصيب سي.

حسان هم د دغي جملې څخه يو نفر ؤ، متکبر او مغروره حسان پوښتنه وکړه چي په جهان کي لويه پاچهي د چا ده؟ خلکو ورته وويل: د فارس پاچهي هغه چي کسري يې پاچا دی تر ټولو لويه پاچهي ده، فارس تر ټولو لوی او قوي ملک دی، حسان و ويل: اول په هغه شروع کوم، لښکر يې ښه منظم او آماده کړی چي د هغه وخت د مخکي پر مخ تر ټولو لويه پاچهي ونيسي.

لښکر يې رهي کړی غواړي چي د هغه وخت د مخکي پر مخ پر هغه لوی دولت چي فارس دی حمله وکړي، خير اوس پاچا او د ده لښکر د دغه لوی جنگ دپاره رهي دي خو په لار کي د ده له دغه کاره د قومو او قبيلو مشران ناراضه او ناخوښه دي ځکه هغه پوهېدل چي څوک نه سي کولای چي پر فارسيانو حمله وکړي، موږ څوک يو چي پر فارس حمله کوو او نيسوي؟ مگر د پاچا څخه هم بيرېږي څه نه سي ورته ويلای، دوی پوهېدل چي پاچا مغروره دی او د چا خبره هم نه مني.

څرنګه چي حسان ته هم د خلکو نه رضائيت ور معلومېدی نو يې ډير احتياط کاوه هيڅوک حتی د قومو مشران، وزيران او د لښکر مشران د ده مجلس ته بېله تلابني کولو نه سي ور تلای، خو يواځنئ نفر چي د پاچا مجلس ته بېله تلابنيه ورځي هغه د پاچا ورور دی چي عمرو بن تېان نومېدی، د قوم مشرانو سره وويل: په دې باره کي به د عمرو سره خبري وکړو، د قوم مشران را ټول سوه او عمرو ته ورغله ويل: يا عمرو! د حسان څخه مو خلاص کړه او تر هغه وروسته ته زموږ پاچا يې، عمرو هم د پاچهي په طمعه سو او د دوی سره يې د خپل ورور د وژلو نقشه جوړه کړه، مگر په دغه مشرانو کي يو نفر چي دُو رعين نومېدی دغه فيصله نه کړه قبوله او عمرو ته يې وويل: يا عمرو! داسي څوک نسته چي خپل ورور دي يې وژلی وي او غمجن سوی، پښېمانه سوی دي نه وي نو خپل ورور مه وژنه، مگر عمرو چي د پاچهي په طمعه ؤ د ورور پر وژلو يې ټينګار کاوه، دلته نو دُو رعين يو ليک وليکی او عمرو ته ورغلی ويل:

دغه لیک ستا سره د امانت پر قسم کښېږده کله چې ما در څخه وغوښتی بیا یې را وباسه، عمرو هم دا قبوله کړه او خط یې د ځان سره کښېناوه، تر دې وروسته عمرو د خپل ورور حسان د وژلو دپاره د حسان مجلس ته په داسې حال کې ورغلی چې یو خنجر یې پټ وړ سره وړی ؤ او په مناسب وخت کې یې خپل ورور وژي، که څه هم د عمرو د نورو مشرانو په ملګرتیا په وسه پوره وه چې حسان بيله وژلو د حکمه څخه لیري کړي مګر د پاچهۍ په طمعه یې ورور وژي.

د ورور تر وژلو وروسته عمرو ډیر پښیمانه او ډیر غمجن سو حتی خوب یې رد سو بیدېدلای نه سي، د دغې پرېشاني او بيدارخوابۍ په سبب عمرو مريض او ناجوړه سو، طبيبان، منجمين او کوډ گران یې ورته راوستل هغو ټولو په اتفاق سره دا ورته وویل: چې ستا ناروغي ستا د ورور د وژلو په سبب ده هرڅوک چې دغسې کار وکړي دغه حالت ورته پېښېږي، عمرو وویل: ښه د دغې مريضۍ او ناروغۍ چاره څه ده؟ طبيبانو او نجوم گرانو وویل: ستا د ناروغۍ دپاره بل علاج نسته بيله دې څخه چې ټول هغه کسان و وژنې کوم چې ستا د ورور د وژلو مشوره یې درکړې ده، عمرو وویل: دغه کار کوم، نو ټول هغه کسان چې د ورور د وژلو مشوره یې ورکړې وه او په دغه دسيسه کې یې د ده ملګرتیا کړې وه ووژل، اوس د ذورعين د وژلو نوبت راغلی ذورعين وویل: د مخه تر دې چې ما و وژنې ما ستا سره یو لیک د امانت پر قسم ایښی ؤ هغه را وباسه، عمرو هم هغه لیک را وایستی، ذورعين وویل خلاص یې کړه او وې وایه، پاچا لیک خلاص کړی چې په هغه کې فقط دغه دوه بيته لیکل سوي وه:

الَا مَنْ يَشْتَرِي سَهْرًا بَنُوهُ سَعِيدٌ مِنْ يَسْتُ قَرِيرَ عَيْنِهِ

فَأَمَّا حَمِيرَ غَدَرْتِ وَخَانَتْ فَمُعَذِرَةٌ إِلَهِي لِذِي رُعَيْنِ

يعني: څوک په خپل خوب سره وېښوالی رانیسي، خوښ او خوشاله، خوشبخته او بختور هغه څوک دی چې شپه یې په رضائیت او اطمینان سره تیرېږي، هو اهل یمن خو غدر او خیانت در سره وکړی مګر در په یاد یې کړه چې ما درته وویل: خپل ورور مه وژنه. يعني: خوشبختي دا نه ده چې پیسې یا لوړه کرسی ولرې، ته یو ډیر لوی پاچا

يې مگر بيدېدلای نه سې بلکه خوشبخته هغه څوک دی چې د هېڅ ظلم او تجاوز مسئوله نه وي، د هېچا آزارول او قتلول يې پر غاړه نه وي پاته، د شپې آرام او په فارغه زړه بیده سي، پاچا وويل: هو صحي ده او ذورعين ته يې عفو وکړل نو دغه دوه بيته د ذورعين د خلاصېدلو او ژوندي پاته کېدلو سبب وگرځيدل.

کله چې عمرو مړ سو د ربیع بن نصر د اولادې پر حکم او پاچهي اختلاف پیدا سو، د دغه اختلاف په سبب د یمن خلک پر ډلو ووېشل سوه او د اهل یمن په منځ کې جنگونه او وژني شروع سوي، په دغه سياسي بحران کې چې ټول یمن يې نیولی و یو سړی پیدا سو چې نوم يې (لُخْنِيعه) ؤ، دغه لُخْنِيعه لار نیوونکی غل او مجرم ؤ د غلو ډله يې درلودل، د دغه سياسي بحران په حالت کې يې وکولای سواي چې خپله ډله نوره هم ډېره کړي او ځان ته يې نور ملګري هم پیدا کړل تر داسي اندازې چې د هغو څخه يې پوره لښکر جوړ کړی او د یمن پر پایتخت يې حمله وکړه د پاچا قصر يې ونیوی او د یمن حاکم وگرځېدی.

دغه لُخْنِيعه فاجر، خبیث او ظالم سړی ؤ ټول خلک ځني خپه او ناراضه وه قصه يې اوږده ده خو په مختصر ډول سره د تبان اسعد د زامنو څخه یو نفر چې نوم يې ذونواس ؤ وکولای سواي چې لُخْنِيعه ته ځان ور ورسوي او په خنجر سره يې و وژني، څو د بل وار دپاره د تَبَّع تبان اسعد زوی پر یمن مسلط سو او د یمن پاچهي بیرته د تَبَّع د اولادې په لاس ورغله، په دغه وختو کې چې ذونواس د یمن پاچا ؤ په نجران کې یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه مګر دغه کوچنۍ واقعه د نورو ډیرو لویو واقعو چې په وروسته کې يې په جزیره العرب کې پېښي کړې سبب وگرځېدل، هغه واقعه دا سي وه:

یو نصراني سړی چې د نصار او عابد او راهب ؤ، موحد او د خالص توحید عقیده يې درلودل، تاسي پوهېږی چې تر نن ورځې پوري په نصار او موحدین موجود دي اوسه؟

د نصارا وو په اقسامو کې یوه ډله ده چې موحدین دي، يعني: یوازي الله ﷻ په الوهیت او ربوبیت سره مني او عیسیٰ ﷺ د الله ﷻ رسول او پیغمبر بولي او دغې ډلې ته (يُونِيتَرِيز) يعني: موحدین ويل کېږي او دغه ډله تر نن ورځې پوري سته مګر

شمېرې لېږدی.

دغه نصراني چې موحد، راهب او عابد سړی ؤ او نوم يې (فيمیون) ؤ د شام څخه افریقا ته د توحید د دعوت دپاره تللی، پرلاري د غلو یوه ډله پر پېښه سوه فیمیون يې بندي ونيوی او بیا يې د نجران پر یوه سړي خرڅ کړی، د نجران سړي فیمیون د خپل ځان سره جزیره العرب او نجران ته بوتلی، اوس نو فیمیون د دغه نجراني سره مریئ دی د ورځي به يې د خپل بادار خدمت کاوه د شپې او په فارغه وختو کي به يې د خپل رب عبادت کاوه، همېشه به په عبادت مشغوله ؤ مقصد دا چې نصراني فیمیون ډیر عابد او د کرامتو خاوند ؤ.

یوه شپه يې بادار د ده کوتې ته د یوه کار دپاره ورغلی وې لیده چې د مريي پر شا وخوایي نور او روښنایي ده، پوښتنه يې ځني وکړه چې ته څوک يې او ستا دین څه شي دی؟ فیمیون هم د نصرانیت دین ورته تشریح کړی، سړی په شک او تردد کي سو د خپل مريي سره يې د دین په باره کي بحث او نقاش شروع کړی.

په دغه وختو کي د نجران خلکو د یوې درختي یا وني عبادت کاوه دغه ونه يې د ځان إله او رب بلل، دلته نو فیمیون د بحث په جریان کي خپل مالک ته وویل: که زما رب! ستا رب هلاک کړي ته زما د رب عبادت کوې؟

نجراني وویل: هو! والله که داسي پېښه سي چې ستا رب! زما رب مغلوبه او هلاک کړي معلومه خبره ده چې زه هم ستا د رب عبادت کوم، فیمیون وویل: ته د نجران خلک را ټول کړه بیا به و وینې چې زما رب ستا په رب څه کوي، سړي هم د نجران ټول خلک په یوه معینه ورځ و وني ته را وبلل، خلک هم په هغه ورځ د وني سره راټول سوه، فیمیون کښنستی عبادت او دعاء کوي خپل رب ﷻ ته يې ډیره دعاء وکړه ترڅو چې الله ﷻ د ده دعاء قبوله کړه او د آسمان څخه پر دغه ونه (تندرې) ټکه یا (صاعقه) را ولوېدل او ونه ټوله وسوځل سوه، د نجران د خلکو رب او إله نیست او نابود سو نو خود د نجران ټول خلک و نصرانیت ته داخل سوه.

دا هغه معلومات وه چې جزیره العرب ته نصرانیت څنگه داخل سو.

په وروسته کي دغه د نجران د نصاراوو څخه یو نفر چې نوم يې عبدالله بن ثامر ؤ

د خپلو څو نفرو ملګرو سره چې ځيني يې راهبان يا عابدان هم وه د نجران څخه يمن ته هجرت وکړې، هلته په يمن کې اوسېدل او په پټه يې خپل عبادت کاوه، ځکه د يمن د خلکو څخه چې يهود وه بېرېدل.

نصرانیت او د حبشې حکم څنگه يمن ته داخل سوه؟

اوس به هغه حالات درته بيان سي چې نصرانیت او د حبشيانو حکم و يمن ته څنگه راغله، دا خومي درته وويل چې عبدالله بن ثامر او د ده څو ملګري چې نصارا وه او ځيني يې راهبان هم وه د نجران څخه يمن ته هجرت وکړې او هلته په يمن کې يې د نصرانیت عبادت په پټه سره کاوه ځکه د يمن د يهودو څخه بېرېدل. د دغه وخت د يمن پاچا چې ذونواس نومېدی او يهودي ؤ سحران يې درلودل او د هغو څخه يې د پاچهۍ په کارو کې کار اخيستی، پاچا د هغه مشر ساحر په غوښتنه او مشوره دا قصد وکړ چې يوه ځوان هلک ته سحر ور زده کړي چې لوی ساحر ځني جوړ سي او په وروسته کې د هغه څخه د پاچهۍ په کارو کې کار واخلي، ځکه په سپين ږيرو مرګ پسې دی.

سبحان الله! خلکو سحران تربيه کول نه يې غوښتل چې دغه ډله ورکه سي
خومور علماء ورثه الانبياء وژنو.

خير پاچا يو ډير پوه او هوښيار هلک پيدا کړې او د هغه دپاره يې هغه لوی ساحر چې د سحرانو مشر ؤ د استاذ په صفت اختيار کړې چې دغه هلک به د هغه استاذ څخه سحر زده کوي، څرنگه چې دغه ساحر د غره په يوه لور په حصه کې اوسېدی. [اول خو يمن په خپله لور او کښته، غرونه او تپې دی او بل سحرانو او عابدانو همېشه د خپلې استوګنې دپاره غر خوښاوه ځکه هلته به دوی د خپل کار يا عبادت دپاره فارغه وه] نو دغه هلک به هره ورځ و هغه لوی ساحر ته چې په غره کې اوسېدی د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خو په دغه غره او د هلک په لار کې د نصاراوو د راهبانو څخه يو راهب هغه چې د نجران څخه راغلي وه اوسېدی، هلک چې به تېرېدی د دغه راهب

عبادت به يې ليدى د هغه قرائت، تسبيحات او تمتمه به يې اورېدل او خوند يې ورکاوه نو به ورته کښېنستى او غوږ به يې ورته ونيوى ترڅو د راهب څخه يې د نصرانيت زده کړه او تعليم شروع کړل، ساحر ته به هم د سحر د زده کولو دپاره ورتلى خود سحر او الهي دين ډير فرق و د سحر څخه يې بد راغله او هيڅ يې نه غوښتل چې سحر زده کړي نو سحر او ساحر يې دواړه پرېښوول، و ساحر ته نه ورتلى فقط هغه راهب ته به ورتلى او د مسيحيت دين يې زده کاوه، ساحر و پاچا د ښوئاس ته خبر ورکړى چې هلک نه راځي، پاچا د هلک څخه پوښتنه وکړل چې ولي ساحر ته نه ورځي؟ هلک حال ځني پټ کړى، پاچا چې نور معلومات پسي وکړه معلومه سوه چې هلک راهب ته ورځي، پاچا اول د راهب څخه را شروع کړه هغه يې مجبوره کړى چې خپل دين نصرانيت پرېږدي مگر راهب انکار وکړى، پاچا راهب و وژى او بيا يې د هلک په موضوع شروع وکړه غوښتل يې چې دغه هلک ساحر سي مگر هلک سحر نه غواړي، پاچا چې هر څه کوښښ وکړى چې هلک د سحر و زده کولو ته تشويق کړي هلک نه منل، وهل، تکليفونه او عذابونه يې ورکړل بيا هم هلک د سحر زده کول نه غواړي، پاچا امر وکړى چې هلک و وژنى، د پاچا عمله غواړي چې د پاچا په امر هلک په درياب کې غرق کړي، هلک يې د عسکرو سره په يوه کښتۍ کې کښېناوه او ويل: بويې زى د درياب په منځ کې يې غرق کړى، کښتۍ چې يې ښه د درياب منځ ته ورتېره کړل يو طوفاني باد راغلى او کښتۍ يې واړول، عسکر ټول غرق سوه خو هلک پاته سو.

پاچا امر وکړى چې هلک بوزى د غره څخه يې را واچوى او ويې وژنى، ټول خلک ورته ځورې اوله واقعه يې هم وليدل او اوس هم د هلک د وژلو انتظار کوي، هلک يې غره ته وخېژاوه اوس عسکر غواړي چې هلک لاندي وغورځوي په دغه وخت کې يوه ډيره شديد زلزله وسوه ټول عسکر لاندي ولوېده او مړه سوه مگر هلک د غره پر سر پاته سو، د يمن پاچا چې د هلک د وژلو دپاره هره لار جوړه کړي خود لوى پاچا رب ﷺ د هلک د وژلو اراده نه وه، د ښوئاس په هيڅ طريقه سره هلک نه سي وژلاى، په آخر کې هلک ورته وويل: ته ما بېله يوې طريقې په ډول سره نه سې وژلاى

پاچا و ويل: هغه طريقه څنگه ده؟ هلک و ويل: د يمن ټول خلک راټول کړه او ما په يوه ونه پوري وټړه بيا به زما غشي او لېندۍ واخلي او وبه وايي: بسم الله د هلک د رب په اراده او وبه مي ولې، نوزه وژل کېږم، پاچا خوشاله سو او اوس غواړي چي هلک په دغه طريقه سره و وژني، پاچا د يمن خلک را ټول کړه هلک يې په ونه پوري وټړی او د ده غشي او لېندۍ يې واخيستل ويل: بسم الله د هلک د رب په اراده، غشي پر هلک ومېنښتی او هلک شهيد سو، دلته په خلکو کي غوغا او نارې شروع سوې، ويل په ټولو عسکرو، په ټول قوت او جبروت يې د هلک د رب بې ارادې هلک نه سواي وژلای نو بېشکه چي هلک پر حقه لار او صحي دين دی، په دغه ورځ او د دغي واقعي په ليدلو سره د يمن د خلکو څخه شل زره نفره نصرانيت ته داخل سوه.

تاسي دغه صالح هلک ته وگورۍ چي د دين د دعوت دپاره يې خپل ځان قرباني کړی د خلکو د دعوت او بلني په سبب يې مرگ او شهادت قبول کړه او نتيجه يې هم هغه سوه چي شل زره نفره په يوه وار نصرانيت ته داخل سوه، پاچا ذونواس ته ډير قهر ورغلی چي څنگه او ولي دغه خلک د ده بې اجازې نصرانيت ته داخلېږي او د ده د امر مخالفت کوي؟ پاچا غوښتل چي يو هلک د نصرانيت څخه منعه کړي او اوس شل زره نفره په يوه وار نصارا سوه! پاچا امر وکړی چي په مځکه کي يو لوی خندق يا کنده وکني د بوټو او لرگو يې ډکه کړی او اور ور واچوی، دا کارونه وسوه، پاچا هغو خلکو ته چي نصرانيت ته اوښتي وه و ويل: يا به دغه د نصرانيت دين پرېږدی يا مو دغه اور ته ور اچوم، خلکو د دين د پرېښوولو څخه انکار وکړی او پاچا هم يو يو اور ته ور اچوي.

دغه قصه مشهوره قصه ده د رسول الله ﷺ په احاديثو کي راغلي ده په بخاري شريف او د احاديثو په نورو کتابو کي موجوده ده خو دلته په اختصار سره بيان سوه.

رسول الله ﷺ فرمايي: په دغو نفرو کي چي اور ته اچول کېدل يوه ښځه وه چي يو کوچنی د تي زوی يې په غيږ کي و، ښځه و بهرېدل چي څنگه خپل ځان او دغه کوچنی زوی په اور کي واچوم؟ نو يې پښه ونيول په تردد کي ده چي آيا ځان او دغه کوچنی اور ته ور واچوم که يا؟ هغه د غيږي کوچني زوی يې خبري وکړې او

ویل: موري! مه بېرېره ځان دغه اور ته ورواچوه ته جنت ته رهي يې.

دا د الله ﷻ د قدرت معجزه وه چي د تي کوچني خبري کوي او مور يې هم ماشوم په غيږ کښي ځان او کوچني اور ته وروغورځول.

سبحان الله! خلکو د حق دين د اختيارولو دپاره او په آخرت کي د دوږخ له اوره د نجات او خلاصون دپاره په دنيا کي ځانونه او اولادونه اور ته وروغورځول، مور ته څه پېښه ده چي د نساني خواهشاتو د پوره کولو دپاره د څو ورځو فاني ژوند د راحت دپاره يا د موقتي گرسۍ دپاره حق دين او حق ويل پرېږدو او د دوږخ اور په خپله خوښه اختياروو؟

دغه لوی مشهد او عظيمه قصه الله ﷻ په قرآن کریم کي هم ذکر کړې ده او فرمايي:

﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝ وَالْيَوْمِ الْوَعْدِ ۝ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝ قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُحْدُدِ ۝ النَّارِ ذَاتِ الْوُقُودِ ۝ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝﴾

دغه شل زره نفره چي نصرانيت ته داخل سوي وه ټول دغه اور ته واچول سوه فقط يو نفر چي نوم يې (دوس ذو ثعلبه) و په تېښته او ځغستا ځان خلاص کړی، بيا هم د ذونواس لښکر په پسې و چي ويې نيسي خو ذو ثعلبه يوې رېښکني محکمي ته ننوتی او لښکر نه سواي کولای چي پسې ورورسېږي، نو ذو ثعلبه د دوی څخه خلاص سو.

اوس ذو ثعلبه ناست دی او د ځان سره فکر وهي چي څه وکړي؟ او څنگه د خپل وژل سوي او سوځل سوي قوم د وژلو بدله واخلي؟

فکر وهي چي څوک کولای سي چي په دغه موضوع کي زما مرسته وکړي؟ په دغه وخت کي يې د روم پاچا قيصر ور په ياد سو چي هغه هم نصراني دی او تر کسري وروسته لوی پاچا او د قدرت خاوند دی نو د روم پر طرف قيصر ته ور رهي سو څو ځان يې قيصر ته ورساوه او د هغه دربار ته ورغلی، قيصر ته يې وويل: زموږ مرسته او کومک وکړه د يمن پاچا ذونواس دغسي ظلم را سره وکړی شل زره نصارا يې په يوه ورځ په اور و سوځل او ووژل.

قیصر چي متعصب نصراني ؤ په دغه کار ډیر خواشینی او ناراضه سو او ډیر قهر ورغلی مګر یمن ډیر لیري دی، نویي د ژو ثعلبه ته وویل: څرنگه چي یمن زموږ څخه ډیر لیري دی نو زه به یو بل حل در پیدا کړم، هغه دا چي زه به د حبشې پر پاچا نجاشي لیک در کړم او نفر به در سره ولېږم چي هغه دي مرسته وکړي ځکه یو خو حبشه و یمن ته نژدې ده او بل نجاشي هم نصراني دی، د ژو ثعلبه هم خوښه سوه، نو قیصر د ژو ثعلبه په ملګرتیا خط او نفر و نجاشي ته ولېږل چي د ژو ثعلبه مرسته وکړه، خط و نجاشي ته ورسېدی نجاشي هم ډیر په قهر سو چي د ونواس د ده د دین خلک وژلي دي.

نجاشي ډیر لوی لښکر چي شمېر یې اویا زرو نفرو ته رسېدی جوړ کړی چي په هغه وختو کي جزیره العرب په دغه اندازه لښکر هیڅ نه ولیدلی، د دې لښکر عمومي مشر او آمر (اریاط) نومېدی خو په لښکر کي یو بل نفر هم سته چي د یوې فرقې مشر دی او نوم یې (أبرهه) دی. (زموږ په قصه کي دغه ابرهه مهم سړی دی په یاد یې لری) لښکر تیار سو او د کبیتیو په واسطه په بحر احمر کي تیر سو ه څو یمن ته ورسېدل هلته د اهل یمن او د حبشې د لښکر په منځ کي ډیر لوی جنگ شروع سو.

د یمن د لښکر مشر د ونواس دی او د حبشې د لښکر مشر اریاط دی، د جنگ په آخر کي د یمن پاچا ماته وخوړل مګر تسلیم نه سو او وتښتېدی خو حبشیان په پسي وه نه یې پرېږدي، د ونواس د یوې کبتي په واسطه دریاب ته داخل سو خو حبشیان یې هلته هم نه پسي پرېږدي څو د ونواس په خپله ځان و وژی او ویل نه غواړم چي د دښمنانو په لاس و وژل سم، اوس نو حبشیان پر یمن مسلط سوه او د یمن حاکم اریاط دی چي نجاشي ته تابع دی او د هغه نائب بلل کېږي، اریاط ډیر ظالم سړی ؤ یوازې دا نه چي پر اهل یمن یې ظلم کاوه بلکه پر هغو حبشیانو یې هم ظلم کاوه چي د ده ملګري وه، تر څو خلک د ده له ظلمه ډیر په تنګ او ناراضه سوه.

ابرهه چي د اریاط په لښکر کي یو فرقه مشر ؤ په دې ظلم او ستم نه ؤ راضي نویي دننه په لښکر کي د اریاط مخالف نفر پیدا کړل او په اتفاق سره یې د اریاط پر ضد د جنگ اعلان وکړی، اوس د حبشې لښکر پر دوو حصو تقسیم سو، د اریاط او ابرهه لښکرو د جنگ دپاره ځانونه تیار کړه او دوه لښکړه مخ په مخ د جنگ دپاره تیار

او آماده ولاړ دي، په دغه وخت کې ابرهه و اړياط ته نفر ور ولېږي او ويل راسه چې اول زه او ته خبرې سره وکړو يو وار به دواړه بيله اسلحې سره کښېنو او بحث به سره وکړو بيايې بېله جنګه بله د حل لار پيدا کړو، اړياط هم دغه بلنه قبوله کړه نو دوی دواړه د خبرو دپاره بېله اسلحې سره کښېنستل، ابرهه ورته و ويل: زموږ لښکر ټول حبشيان دي که دغه خپل لښکر سره و جنګوو حبش مړه کېږي او د يمن حکم بيرته د يمن خلکو ته پاته کېږي او دا جنګ د حبشې په ضرر تمامېږي.

اړياط و ويل: مقصد دي څه دی؟ ابرهه و ويل: فقط زه او ته به جنګ سره وکړو هر يو چې غالبه سو حکم د هغه دی او هغه د يمن حاکم پاته کېږي، اړياط و ويل: خوښه مې ده، نو د لښکرو پرځای دوی دوو يو په يو جنګ سره شروع کړی، اوله حمله يا د توري واری اړياط وکړی هغه خطا سو خو فقط د ابرهه پر پزه توره و مېستل او د ابرهه پزه يې ور پرې کړه نو ځکه ابرهه ته (أبرهه أشرم) ويل کېږي، ځکه په عربي کې (أشرم) هغه چا ته ويل کېږي چې پزه يې پرې سوې وي، خو دوهمه حمله يا د توري واری ابرهه وکړی اړياط يې په توره و واهه او وېي وژی، نو د يمن حاکميت ابرهه ته ور پاته سو او ابرهه د يمن پاچا سو، دا خبر د حبشې پاچا نجاشي ته ورسېدی، نجاشي ډير په قهر او غضب سو او ويل: حبشيان څنګه په خپل منځ کې سره جنګېږي او ابرهه څنګه دا جرئت کاوه چې اړياط و وژني؟ نجاشي قسم ياد کړی چې د خپله لښکره سره به يمن ته ځم او د يمن خاوره به تر پښو لاندي کوم او د ابرهه سر به ور خروم.

/په هغه وختو کې د سر خړول د ذلت علامه وه نو ځکه د مريانو سرونه به يې همېشه ور خړول/ دا خبر ابرهه ته ورسېدی چې نجاشي په قهر سوی دی او زما د ذلت دپاره يې قسم ياد کړی دی، څرنګه چې د ابرهه د نجاشي سره هيڅ په وسه نه وه پوره نو يې خپل سر په خپله و خراوه او د يمن څه خاوره يې په يوه کڅوړه کې واچول، دغه خاوره او خپل ورېښتان يې د يوه ليک سره د نفر په لاس نجاشي ته ولېږل، په ليک کې يې نجاشي ته ليکلي وه: زه ستا تابع او ستا خادم يم ما چې اړياط و وژی د هغه سبب دا و چې هغه ظالم و ډير ظلم يې کاوه او خلک يې ستا څخه متنفره يا بېزاره کول، ستا د قسم د آداء کولو دپاره ما خپل سر و خراوه دغه زما ورېښتان دي او دغه هم د يمن

خاوره ده د دې دپاره يې تر پښو لاندې کړه چې ستا قسم آداء سي، نجاشي هم راضي سو او ويل: څرنګه چې دئ زما تابع دی او زما له امره مخالفت نه کوي نو جنگ ولي ور سره کوم، د نجاشي سره خبره پای ته ورسېدل.

مګر ابرهه چې د نجاشي نائب بلل کېږي د هغه په زړه کې بيا هم د نجاشي بیره ورسره وه، د دې دپاره چې خپله وفاء او تابع والی نور هم نجاشي ته وښيي نو يې امر وکړ چې په يمن کې يوه ډېره لويه او ښايسته کنيسه جوړه کړي (کنيسه) د نصاراوو د عبادت ځای دی، څرنګه چې نجاشي نصراني او عابد سړی ؤ ابرهه ويل په دې کار به نور هم نجاشي خوښ او راضي کړم، کله چې کنيسه جوړه سوه نو يې د (فليس) نوم پرکښېناوه او نجاشي ته يې حال ولېږي چې په يمن کې مې يوه ډيره لويه کنيسه ستا د عزت او خوشالولو دپاره جوړه کړل او ټول عرب به په دې سره امر او مکلف کړم چې دغې کنيسې ته د عبادت کولو دپاره راځي، بيا يې شا وخوا د عربو قبيلو ته نفر ولېږل چې عرب هم د کنيسې په جوړېدلو خبر او مکلف کړي چې د حج او عبادت دپاره فليس ته راځي.

په دې جمله کې د ده نفر د عربو يوې قبيلې ته ورغله چې هلته (اهل نسي) اوسېدل، اهل نسي څوک وه؟ اود دې نامه څخه مقصد څه ؤ؟ د نسي د لفظ ترجمه تاخير او ځنډول دي، نَسَاء شئ، يعني: يو شئ يې وځنډاوه، الله ﷻ د سورة التوبه په (۳۷) نمبر آيات کې فرمايي:

﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾

يعني: بېشکه چې دغه ځنډول نور هم په کفر کې زياتوالی دی.

نو دغه اهل نسي څوک وه؟ او څه وظيفه يې درلودل؟ د دغو خلکو پېژندل څه نورو معلوماتو ته ضرورت لري هغه داسي: کله چې الله ﷻ ټول عرب د ابراهيم عليه السلام پر دين کړل او په ټولو عربو کې بيله د ابراهيم عليه السلام له دينه بل دين نه ؤ موجود ټول عرب موحدين وه، خو بيا کرار کرار د دين عالمان کمېدل او د دين صحي او اصلي احکام هم ور سره پټېدل په دين کې نور شيان د دين په نامه داخلېدل، خو بيا هم پر دې سر بیره

د ابراهيم عليه السلام د دين څه آثار پاته وه، لکه حج، عمره او څه نور شيان چي د هغې جملې څخه يوه هم د حرامو مياشتو عزت و، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ [التوبة: ۳۶]

يعني: بېشكه چي د الله ﷻ په نيز په هغه ورځ چي مخكه او آسمانونه يې پيدا كړي دي د مياشتو شمېر د الله ﷻ په كتاب كي دوولس مياشتي دي چي د هغو دوولسو مياشتو څخه څلور مياشتي حرامي دي.

الله ﷻ د خلكو د حساب دپاره دوولس مياشتي پيدا كړي دي چي د هغو مياشتو څخه الله ﷻ د ابراهيم عليه السلام په دين كي په څلورو مياشتو كي جنگ او تجاوز منعه كړې دي، دغو څلورو مياشتو ته (أشهر حرم) ويل كيږي، يعني: حرامي مياشتي او هغه څلور حرامي مياشتي دا دي: رجب، ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم، اوس نو په دغو څلورو مياشتو كي جنگ او تجاوز حرام او ناروا و.

مگر د خپله ځانه څخه دفاع جائزه او روا وه او په عربو كي چي په دغو حرامو مياشتو كي هر جنگ پېښ سوې دی هغه جنگ ته يې (حرب الفجار) وايه يعني: د فجارنو جنگ، ځكه دا كار د الله ﷻ پر حُرْماتو تجاوز و او دا كار فجارانو كاوه.

د فجار جنگونه پنځه دي يعني: عربو په خپل ټول تاريخ كي په دغو حرامو مياشتو كي پنځه واره جنگونه كړي دي او د فجار په پنځم جنگ كي رسول الله ﷺ هم گډون يا اشتراك كړې دی، دغه جنگ هغه وخت پېښ سو چي د هوازن قبيلې په حرامو مياشتو كي پر مکه مكرمه حمله وكړه او قريشو د خپل ځان د دفاع دپاره د هغو سره جنگ كاوه او دفاع خو بيا جائزه او روا وه، څرنكه چي دغه جنگ د رسول الله ﷺ تر بعثت او رسالت دمخه و او رسول الله ﷺ هم په عمر كم و نو په دغه جنگ كي يې خپلو اكاگانو ته غشي وركول په حديث شريف كي را غلي دي چي رسول الله ﷺ فرمايي: ما د فجار په ورځ د هوازن په حمله كي خپلو اكاگانو ته غشي وركول، نو عربو د ابراهيم عليه السلام د دين سره موافق په دغو څلورو مياشتو كي جنگ او تجاوز نه كاوه.

خوله بله طرفه د عربو ژوند او کاروبار پر جنگو ولاړ ؤ که جنگ نه وای خواره نه وه، یوې قبیلې به پر بلې قبیلې حمله کول د هغو خوراکي مواد، سامانونه او حیوانات به یې په غنیمت اخیستل او بندیان به یې ځني نیول چي هغه بندیان به یې بیا د مریانو پر قسم خرڅول، دغه جنگونه د دوی ژوند، تجارت او کاروبار ؤ، د ځنگله قانون ؤ، هر زورور به کمزوره خوړی، بيله جنگه د دوی ژوند په لوږه او مسکنت تېرېدی، څرنګه چي په دیني لحاظ په دغو څلورو میاشتو کي پر دوی جنگ منع ؤ او دوی بيله جنگه ژوند نه سوای کولای، خوبیا هم رجب یوازي یوه میاشت وه دوی د جنگ څخه صبر کولای سوای مګر هغه نوري درې میاشتي ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم سره پسې وې دغه درې میاشتي جنگ نه کول دوی ته سخت تمامېدل، نو یې د دغه مشکل د حل دپاره یوه لاروسنډول چي هغه د حل لار داسي وه:

عربو یوه قبيله وټاکل او هغې قبیلې ته یې د میاشتو د اړولو واک او اختیار ورکړی. یعني: دغه قبيله کولای سي چي یوه میاشت په بله میاشت سره واړوي، مثلاً دوی کولای سوای چي د محرم میاشت چي جنگ پکښي حرام دی صفره و بولي نو جنگ جائز او روا سو او بیا د صفري میاشت د محرم میاشت و بولي یعني: حلاله میاشت و حرامي ته واړوي او بیا د هغې پر ځای هغه حلاله میاشت حرامه کړي، خو دغه د میاشتو اړول یوازي (أهل نسئ) کولای سوای دا د بل چا کار نه ؤ.

(اوس چي مو اهل نسئ وپېژندل، بیرته به هغه خپلې قصې ته را سو)

کله چي د ابرهه امر دغه د اهل نسئ قبیلې ته ورغلی چي تاسي به د حج او عبادت دپاره (قلیس) ته راځی، یعني: هغه کنیسې ته چي ابرهه په یمن کي جوړه کړې ده، دغې قبیلې سره وویل: ابرهه قلیس جوړ کړی او غواړي چي دغه قلیس د کعبې شریفې په عوض د خلکو د حج او عبادت ځای وګرځوي خو دا کار هیڅ امکان نه لري.

نو د دغه اهل نسئ څخه یو نفر یمن ته ولاړ او قلیس ته ور ننوتی په هر قسم سره چي و یو فارغه وخت یې پیدا کړی او په قلیس کي یې انساني ضرورت آداء کړی یعني: ګنګي او مرداري یې پکښي وکړه، په هغه مرداري سره یې د قلیس ټول دېوالونه ولړل ټوله کنیسه یې مرداره کړه او سړی و تېنېدی، دا خبر شا وخوا نشر سو او په خپله ابرهه

راغلی دغه ښایسته منظره یې ولیدل، ډیر قهر ورغلی او ویل: دا کار چا کړی دی؟ خلکو وویل: دا کار د اهل نسی د قبیلې څخه یوه نفر کړی دی چې دغه قبيله د کعبې شریفې ډیر عزت کوي، ابرهه چې کعبه یې نه پیژندل ویل: کعبه څه شي ده؟ خلکو ویل: کعبه یوه د ډبرو خونه ده چې ټول عرب او نور خلک د حج دپاره ورته راځي، د یمن خلکو د کعبې شریفې په باره کې ابرهه ته نور معلومات هم ورکړل، ابرهه ته دا معلومه سوه چې ترڅو کعبه شریفه موجوده وي د ده قلیس ته څوک د حج او عبادت دپاره نه ورځي نویې د کعبې شریفې د نړولو نیت او اراده وکړه چې باید کعبه ونړوم.

د فیل کال او د اصحاب الفیل قصه

اوس نو ابرهه د کعبې شریفې د نړولو دپاره د یوه لوی لښکر د جوړولو امر وکړی وایي غواړم چې کعبه ونړوم، لښکر تیار او آماده سو ابرهه د لښکره سره له یمنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او خپل زوی یې د خان نایب او د یمن حاکم پرېښاوه، ابرهه په خپل لښکر کې پر نورو فیلا نوسو بهرنيو بل ډیر لوی فیل هم را رهي کړی چې پر دغه فیل یې د محمود نوم ایښی ؤ او دا یې اراده وه چې په دغه فیل سره به کعبه نړوم، په لار کې د عربو قبیلې د ابرهه مخ ته را ووتلې غواړي چې دی له دغه کاره څخه منعه کړي ځکه د عربو قبیلې د ده تر حکم نه وې لاندې.

د عربو د مشرانو څخه یوه مشر چې نوم یې ذونفر ؤ یو لښکر جوړ کړی او د جنگ دپاره د ابرهه مخ ته ورووتی خود ذونفر لښکر دومره نه ؤ چې د ابرهه سره وجنگيږي نو خود د ذونفر قبیلې ماته وخوړل او په خپله ذونفر اسیر ونيول سو نو ابرهه دی هم د خپله لښکره سره را رهي کړی، بیا په لار کې د خثعم قبیلې ته دا خبر ورسېدی چې ابرهه غواړي کعبه شریفه ونړوي، دوی هم لښکر جوړ کړی چې مشر یې نفیل ابن حبیب ؤ خو تر لږ جنگ وروسته دې قبیلې هم ماته وخوړل او نفیل هم اسیر ونيول سو خیر ابرهه طائف ته ورسېدی، اهل طائف چې د ثقیف قبيله وه د ابرهه څخه وېرېدل چې خلک به مو ووژل سي او طائف به په خرابه بدل کړل سي، نویې ابرهه ته نفر ور ولېږل چې موږ په دې موضوع کې هیڅ دخل نه لرو که ته کعبه نړوې ويې

نړوه او د دې دپاره چې دا درته ثابته سي چې موږ يې طرفه يو او ستا په کار کار نه لرو يو نفر به هم در سره ملگری کړو چې تا ته لار در ښيي او کعبې ته دي ورسوي، د طائف د خلکو څخه يو نفر چې نوم يې دُورغال ؤ په خپله خوښه د ابرهه ملگری سو چې د ده لښکر ته لار ور ښيي، نور عرب کله په دې راضي وه او هيڅوک داسي نه وه چې د کعبې شريفې د نړوونکو سره دي کومک وکړي يا دي لار ور ښيي خو دا يولوی خيانت ؤ چې دُورغال وکړی، دُورغال د ابرهه سره ملگری سو او د مکې مکرې لار ور ښيي کله چې دوی مکې مکرې ته نژدې سوه دُورغال په لار کې مړ سو او هلته د مکې مکرې او طائف په منځ کې ښخ کړل سو او د ده قبر د عربو دپاره د ډبرو ويشتلو ځای وگرځېدی يعنې: هر وخت چې به عرب دلته تېرېدل د ده قبر به يې په ډبرو ويشتی او ويل به يې: دا د خپل قوم خائن دی. حتی که عرب تر اوسه پوري د يوه خائن دپاره مثال را وړي نو وايي: فلانی دُورغال دی چې خپل قوم ته يې خيانت وکړی او د ښمن ته يې لار ور ښوول.

زه نه پوهېږم چې نن ورځ به په موږ مسلمانانو کې هم د دُورغال پر قسم داسي خائنان موجود وي چې د څو پيسو د گټلو دپاره دي د ښمن ته د مسلمانانو د وژلو او نيولو لاري چاري ور ښيي که يا؟ که دغسي کسان پيدا سي يواځي دا نه چې قبر يې بايد په ډبرو ويشتل سي بلکه نوره سزاء به يې تاسي ته پرېږدم.

ابرهه د مکې مکرې اطرافو ته ورسېدی او هلته د مکې مکرې ساربانانو د قريشو اوښان څارل، د ابرهه لښکر دغه اوښان واخيستل او خپل د لښکر ځای ته يې بوتله، په دغو اوښانو کې (۲۰۰) اوښان د عبدال مطلب وه چې دغه عبدال مطلب زموږ د پيغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ نیکه دی او په دغه وخت کې عبدال مطلب د مکې مکرې عمومي مشر او رئيس ؤ.

دغه اخبار مکې مکرې ته ورسېدل چې ابرهه راغلی دی غواړي چې کعبه شريفه ونړوي او د قريشو اوښان يې هم بوتله، عبدال مطلب ورغلی غواړي چې د ابرهه سره ويني خو ابرهه انکار وکړی ويل: نه غواړم چې په عربو کې د هيچا سره و ښم، عبدال مطلب و هغه دُورغال ته ورغلی چې د ابرهه سره بندي ؤ او ويل: کومه داسي لار

او طريقه نسته چي زه د دغه پاچا سره و وينم؟ ذو نفر و ويل: لکه څرنگه چي ته مي وينې زه بندي يم خو بيا هم (اُنيس) چي د دغه محمود نومي فيل فيلوان او تربيه کونکی دی او ابرهه ته نژدې دی د هغه سره پيژنم.

هغه وخت فيلوانانو د پاچهانو په حضور دومره قدر او عزت درلود لکه نن ورځ چي د جنگي طيارو د ښه او تکره پيلوټ قدرسته.

نو ذو نفر و ويل: زما او د دغه (اُنيس) فيلوان په لار کي څه تعلق او شناخت پيدا سوی دی که دي خوښه وي زه به دغه انيس ته و وایم چي ابرهه ته دي ور ولي، د عبدال مطلب خوښه سوه او ويل: ښه دی ته ورته و وایه، ذو نفر و اُنيس ته و ويل: دغه عبدال مطلب د قريشو د قبيلې لوی سردار او رئيس دی که دي د خبرو دپاره د ابرهه سره مخامخ کړی احسان به دي وي، اُنيس يې واسطه سو او ابرهه هم عبدال مطلب ته د ملاقات اجازه ورکړه، عبدال مطلب چي ډير ښايسته او د دبدبې خاوند و هيبث يې درلود هر چا چي به وليدی بېله اختياره د ده عزت ځني کېدی، نو کله چي دی د ابرهه مجلس ته ور داخل سو د اولو ليدلو سره د ابرهه په زړه کي د عبدال مطلب عزت او هيبث پيدا سو، لوړ او عزتمن شخص ورته معلوم سو.

ابرهه پر يوه خاص او مخصوص تخت کښېستی، کله چي يې عبدال مطلب وليدی زړه يې ورته و ويل چي عبدال مطلب هم پر دغه تخت ور سره کښېنوي خو د نورو حبشيانو څخه و شرمېدی نو ابرهه د خپل تخت څخه را کښته سو او د عبدال مطلب د عزت دپاره د ده سره پر مخکې کښېستی او پوښتنه يې ځني وکړه چي څنگه او څه لره راغلی يې؟ عبدال مطلب و ويل: ستا عسکرو زموږ اوبښان بېولي دي او په هغه جمله کي زما هم (۲۰۰) اوبښان سته زه راغلم چي دغه زموږ حيوانات بيرته موږ ته راکړي، د دې خبري په اورېدلو سره ابرهه ته ډير قهر ورغلی او ويل: کله چي ما ته وليدې ته مي تر دې لوی او لوړ وبللې، ستا عزت مي وکړی حتی ستا د عزت دپاره پر مخکې در سره کښېستم خو تا چي خبري شروع کړې فقط اوبښان غواړي، ما دا فکر کاوه چي ته به د کعبې په باره کي زما سره خبري وکړي، هغه کعبه چي ته او ستا قوم يې عبادت کوی او معززه يې بولی د الله ﷻ کور يې بولی، ما فکر کاوه چي ته به

و وايي: دغه كعبه مه نړوه مگر ته وايي زموږ اوشان راكړه، عبدال مطلب ورته وويل: يا ابرهه! زه د اوشانو خاوند يم دغه د دنيا مال دى چې زه حكم پر لرم او تصرف پكښي كوم مگر كعبه! هغه خپل ځان ته مالک لري او خپل مالک يې ساتي، د كعبې په باره كي ته پوه سه او كار دي كه دا د الله ﷻ كور ؤ هغه الله ﷻ يې ساتي، ابرهه ته دا خبره عجبه ښكاره سوه او امر يې وكړى چې د قريشو اوشان بيرته وركړى، بيا يې عبدال مطلب ته وويل: موږ د دې دپاره نه يوراغلي چې تا او ستا قوم ته آزار درو رسوو زموږ كار د دغي خونې سره دى غواړو چې دغه خونه و نړوو كه ته د ځان او ستا د قوم دپاره نجات غواړې نو تاسي د مكې څخه ووزى چې زموږ له آزاره وساتل سى، كله چې موږ دغه خونه ونړول بيا تاسي بيرته مكې ته راسى.

خير عبدال مطلب د ابرهه څخه رهي سو او مكې مكرمې ته ولاړى، د مكې مكرمې خلك يې امر كړل چې د مكې څخه ووزي، د مكې مكرمې خلك هم د ښار او خپلو كورو څخه ووتل او پر هغه نژدې غرو ورته كښېستل د هغه ځاى څخه ورته گوري چې څه پېښېږي، د مكې مكرمې ښار د خلكو څخه خالي پاته سو.

په هغه معينه ورځ چې ابرهه ټاكلي وه د ابرهه په امر د حبشيانو لښكر سره د فيله د كعبې شريفې پر طرف حركت وكړى غواړي چې كعبه شريفه ونړوي، فيل سره د لښكره د كعبې شريفې طرف ته رهي دي او د مكې مكرمې خلك د غرو څخه ورته گوري، كله چې فيل او لښكر تر مزدلفې تيرسوه دلته يوه شېله ده چې (وادي مَجَسِر) ورته ويل كيږي او تر دغه شېلې وروسته مټى شروع كيږي، يعني: دغه شېله د مټى او مزدلفې په منځ كي واقع ده، فيل او لښكر چې دغي شېلې ته ورسيدل په دغه وخت كي هغه نُفيل ابن حبيب چې د ابرهه سره بندي ؤ ځان خلاص كړى او په حُفستا د فيل و طرف ته ورغلى د فيل په غوږ وڅرېدى او پر ناري يې كړه: پرېوزه محموده! پرېوزه، دا د الله ﷻ كور دى، فيل هم زنګون كت كړى او پرېوتى، دلته نو د ابرهه نفر راغله چې فيل ولاړ كي خو فيل چې هر څه ولاړوي نه ولاړېږي، كشوي يې، وهي يې فيل حركت نه كوي، څو هغه انيس فيلوان راغلى د فيل مخ يې بل طرف ته واړاوه فيل ولاړ سو او ځي، فيل چپه او راسته طرف ته، د شا پر طرف، هر طرف ته چې دوى وغواړي

ځي، خو مخ پر کعبه شریفه هیڅ حرکت نه کوي، خلک په تعجب کي دي دوی په فیل مشغوله دي مخ یې یوه طرف او بل طرف ته اړوي چي هلته ليري په آسمان کي د مرغانو سېلونه را ښکاره سول چي د آسمان مخ یې ټول نیولی دی، خلک په تعجب کي سوه چي دا څه شي دي؟ کله چي را نژدې سوه معلوم سول چي دا کوچني کوچني مرغان دي، دغه مرغان دومره کوچني وه لکه چوغکي، لوی او غټ مرغان نه دي او د هر مرغه سره درې د خټو څخه جوړي سوي لوتي یا ډبري ورسره دي دغه ډبري دومره کوچني کوچني وې لکه د نخودو یا ماشو دانې، هر مرغه یوه ډبره په مشوکه کي نیولې ده او دوی ډبري یې په پښو کي نیولي دي، کله چي دغه مرغان د ابرهه لښکر ته را ورسېدل نو یې د ډبرو په ویشلو شروع وکړه، د دغه لښکر څخه چي هر یوه ته ډبره ور ورسېږي سبحان الله! لکه یو میکروبي مرض چي یې بدن ته داخل سي غوښي یې تویيږي، ویليږي او لوېږي ترڅو چي مړ به سو، د ابرهه د لښکر افراد یو په بل پسي وژل کېده، ابرهه چي دا حال ولیدی په خغستا سو غواړي چي وتښتي مگر د الهي لښکر څخه خلاصیدل نسته الله ﷻ پر ده یو مرض مسلطه کړی چي د هغه په واسطه یې د لاس ګوتي و لوېدې او ډنگرېدی، یمن ته په داسي حال کي ورسېدی چي دومره سوی و لکه یو چیچک او هلته مړ او هلاک سو.

دغه واقعه د محرم په میاشت کي پیښه سوه چي د رسول الله ﷺ تر مبارک میلاد پنځوس ورځي د مخه وه، دغه د فیل او ابابیل واقعه الله ﷻ په قرآن کریم کي موږ ته بیان کړې ده او په سورة الفیل کي فرمایي:

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾﴾.

دغه واقعه د الله ﷻ د قدرت معجزه وه، د دې واقعي خبر د هغه وخت په متدینو او لویو مملکتو کي لکه فارس او روم نشر سو ځکه ابرهه د نجاشي له طرفه په یمن کي والي او نائب و او حبشې بیا د روم د حکومت سره ټینگ او نژدې تعلقات درلودل، نور روم د حبشې د لاري په دغه واقعه خبر سو او فارس چي همیشه به یې

د روم او د هغه د حلفاوو يا متعهدينو خبرونه د جاسوسۍ د لاري لاس ته را وړل او هغو ته به هميشه په خزه کي ناست وه دا خبر ور ورسېدی او د هغه وخت د مخکي د مخ هغه لوی او پر مخ تللي مملکتونه هم دغه دوه وه، نو دغه واقعي ټول عالم خان ته متوجه کړی او عالم يې د بيت الله په شرف پوه او خبر کړی، عالم ته دا معلومه سوه چي الله ﷺ دغه خای مقدس کړی دی لکه دا چي د دغه خای څخه د رسول الله ﷺ د راتگ مقدمه وه او عالم ته يې دا ور بشکاره کړه که د دغه خای د أهله څخه يو څوک د نبوت دعوه وکړي دا به عينا هغه شی وي چي د دغي واقعي تقاضا او غوښتنه ده او د دغه خای څخه به د نبي را وتل د دغه پټ حکمت تفسير او بيان وي چي الله ﷺ ولي د مکې مکرمې مشرکان د هغه وخت پر اهل ايمان چي نصارا وه په داسي طريقه کاميابه کړل چي د اسبابو تر قدرت لوړه خبره وه، تاسي پوهېږی چي د ابرهه لښکر څو نفره و؟ شېپته زره نفره د ابرهه د لښکر تعداد او شمېر و او دغه ټول لښکر په کوچنيو مرغانو هلاک کړل سو، نو خود دغه واقعه د دغه خای څخه د نبي د را وتلو مقدمه وه.

سبحان الله! الله ﷺ د کعبې شريفي ظاهري بناء د ابرهه د لښکر په کوچنيو مرغانو وساتل او د کعبې شريفي باطني او روحاني عظمت يې د رسول الله ﷺ په مبارک ميلاد سره وروساتی چي د بت پرستانو د بتانو څخه يې پاکه او خالي کړه.

د دغي واقعي په ليدلو سره نور هم د عربو په زړو کي د کعبې شريفي عزت زيات سو. څرنگه چي عربو جنتري نه درلودل نو دوی به د يوې لويې واقعي په پېښېدلو سره خپل تاريخونه پيژندل يا بيانول، مثلاً داسي به ويل کېده: فلانئ کار د حرب الفجار د مخه يا وروسته پېښ سو، د غسي يوه لويه واقعه چي به د دوی په ژوند کي پېښه سوې وه په هغه سره به يې نور تاريخونه ښوول، نو دغه د فيل واقعه هم د عربو دپاره تاريخ وگرځېدی، مثلاً داسي به يې ويل: فلانئ کار د فيل تر کال يو کال د مخه وسو، يا فلانئ کار د فيل تر کال دوه کاله وروسته وسو.

اصلاً د دنيا ټول تاريخونه همدا سي دي چي په يوه لويه واقعه سره شروع کېږي، مثلاً ميلادي تاريخ د حضرت عيسی عليه السلام په زېږېدلو سره شروع سوی دی او زموږ مسلمانانو تاريخ هغه چي هجري تاريخ ورته ويل کېږي د رسول الله ﷺ په هجرت

سره شروع سوی دی، زموږ په وطن کې به هم داسې ویل کېدل: فلانئ کار د وېا په کال وسو، یا فلانئ کار د بلوا په کال وسو، د سکاوی په کال یا د ترکي په کال داسې وسوه، مقصد دا چې د فیل کال هم د عربو دپاره تاریخ وگرځېدی او رسول الله ﷺ د فیل په کال او د فیل تر واقعي پنځوس ورځې وروسته دنیا ته تشریف را وړی دی.

یمن ته د فارس یا فارسیانو د اخیستل:

اوس خوابرهه مړ سو مگر بیا هم د یمن حکم د حبشیانو په لاس کې ؤ ځکه ابرهه خپل زوی چې (یکسوم) نومېدی په یمن کې د خپل ځان پر ځای پاچا ګرځولی ؤ او تر یکسوم وروسته د ابرهه بل زوی چې (مسروق) نومېدی د یمن پاچا سو، د مسروق په وختو کې یو نفر پیدا سو چې عرب او د یمن د اصلي اوسېدونکو څخه ؤ، یوازي دا نه چې عرب ؤ بلکه د ربیع بن نصر د اولادې څخه هم ؤ، هغه ربیع چې زموږ په قصه کې د یمن اول پاچا ؤ هغه چې خوب یې لیدلی ؤ، د دغه یمني عرب نوم (سیف بن ذی یزن) ؤ، دغه سیف چې اصلي عرب او د پخواني پاچا ربیع د کورنۍ څخه هم ؤ همیشه به په فکر کې ؤ چې د یمن د اصلي عربو حکم د حبشیانو په لاس کې دی او دغه تجاوز ګرانو څنګه د عربو مخکې په خپل قدرت کې را وستلې ده او د ده د نیکه ګانو پاچهي یې غصب کړې ده، نو یې نیت وکړی چې داسې یو کار وکړي چې د حبشیانو څخه بیرته پاچهي واخلي مګر د ده په خپله د حبشیانو سره هیڅ په وسه نه وه پوره نو همېشه به په فکر کې ؤ او په چاره پسي ګرځېدی څو دې نتیجې ته ورسېدی چې دئ باید د روم د پاچا قیصر څخه مرسته وغواړي، د دغه مقصد دپاره شام ته ولاړی او د قیصر ملاقات ته ورغلی، قیصر چې د ده غوښتنه واورېدل د ده یې سوږ هرکلی وکړی او د مرستې وعده یې نه ور سره وکړه، دا ځکه چې قیصر نصراني ؤ او حبشیان هم نصارا وه، قیصر نه غوښتل چې د نصاراوو په مقابل کې د اهل یمن مرسته وکړي، کله چې سیف ولیدل چې د قیصر څخه یې شئ لاس ته نه ورځي نو یې فکر وکړی چې د یوه عرب پاچا څخه مرسته وغواړي، په دغه وخت کې یې نعمان بن منذر چې په عراق کې قدرتمن پاچا ؤ ور په یاد سو او دغه پاچا هم د (ربیع بن نصر)

د اولادې څخه ؤ، هغه ربیع بن نصر چې خوب یې لیدلی ؤ او خپله پاچهي او اولاده یې د یمن څخه عراق ته نقل کړي وه، د سیف بن ذی یزن په فکر کي دغه نعمان بن منذر پاچا ور وگرځېدی او د روم څخه مخ پر عراق رهي سوځو نعمان بن منذر پاچا ته ورغلی او هغه ته یې خپل او د یمن حال ووايه، نعمان بن منذر ورته وویل: د حبشیانو حکومت ډیر قوي دی او زما زور نه په رسیږي خو که ستا خوښه وي د حل یوه بله لار سته، هغه دا چې زه په کال کي یو وار کسری ته چې د فارس پاچا دی ورځم او د هغه په حضور مشرفه کېږم که ستا خوښه وي ته دلې زما سره و اوسېږه کله چې زما د تگ وخت راغلی ته به هم زما سره د کسری ملاقات ته ولاړ سې او هلته به کسری ته خپله غوښتنه او شکایت بیان کړې، سیف بن ذی یزن چې بله لار او چاره نه درلودل ویل: ښه دی، سیف دلته په حیره کي د نعمان بن منذر پاچا سره تر هغو پاته سو چې د هغه د تگ وخت راغلی، بیانو نعمان بن منذر سیف هم د ځان ملگری کړی او فارس ته د کسری د ملاقات دپاره ولاړل.

اوس به د کسری د دربار او مجلس شکل او عادت درته بیان سي:

کله چې به خلک هغه صالون ته ور داخل سوه کوم چې د کسری ملاقات پکښي کېدی خلک به په ولاړي ولاړ وه نه به کښېنستل او پر هغه ځای چې کسری کښېنستی د هغه مخ ته پرده وه او هغه ځای نسبت دغه نور صالون ته لوړ ؤ، پر دغه لوړ ځای بیا د کسری تخت چې په رنگارنگ جواهراتو ښایسته سوی ؤ پروت ؤ او پر دغه تخت سر بهره د سرو زرو د پاچهۍ تاج څرېدی چې دغه تاج تر اندازې زیات لوی ؤ، ویل کیږي چې د دغه تاج وزن (۹۰) کيلو ؤ او دغه تاج د سرو زرو په ځنځیرانو لوړ په چت پوري تړل سوی ؤ، تر دغه تاج لاندې د کسری تخت او د ناستي ځای ؤ، د ده او د خلکو په منځ کي پرده وه دغه پرده به تر هغو نه ایسته کېدل ترڅو چې کسری به راغلی او پر هغه خپل خاص د جواهراتو پر تخت به کښېنستی هغه تاج چې د دروند والي په سبب ده پر سر نه سواي اېښوولای نو به دئ تر هغه لاندې کښېنستی او هغه به یې پر سر برابر کړی بیا به هغه پرده چې د کسری او د خلکو په منځ کي وه کش کړل سوه خلک خو به په ولاړي ولاړ وه، خو کله چې به خلکو د کسری دغه عجیب او

شاندازه شکل او منظر ولیدی نو به ټولو سجده ورته وکړه (العیاذ باللہ) حتی پاچهان هم سجده ورته کول، دغه نعمان بن منذر هم سجده ورته کول.

اوس، نو سیف بن ذی یزن په دغه مجلس کې د کسری د ملاقات په انتظار ولاړ دی خو چې پرده پورته سوه او ټول خلک پر سجده پر بوتل بېله سیف څخه، ده سجده ونه کړه فقط سر یې وښوراه، کسری ته ډیر قهر ورغلی ویل: دا احمق څوک دی چې ما ته سجده نه کوي؟ سبحان الله! کبر او غرور د انسان څخه هر څه هېروي، که یو څه فکر وکړو آیا هغه څوک چې خواړه خوري او بیا د هغو د ایستلو ضرورت ورته پېښېږي د دې وړ او لایق دی چې عبادت دي یې وسي؟ یا دي هغه رب او اله وبلل سي؟

خیر فوراً سیف ورته را وستل سو کسری وویل: ولي دي سجده ونه کړه؟ سیف وویل: هغه غمونه چې زما سره سته هغو د کسری د بېجدي څخه مشغوله کړم، کسری وویل: څه غمونه لرې؟ ده خپل بیان ورته وکړ چې حبشیانو د یمن مخکې اشغال کړې ده، د ده د پلرو او نیکه گانو ملک او پاچهي یې ځني غصب کړي دي زه راغلی يم او ستا څخه مرسته غواړم چې یمن د حبشیانو څخه راخلاص کړې، کسری خپلو مشاورینو او وزیرانو ته مخ وړ وواړه او ویل: څه وایاست؟ هغو ورته وویل: دا یې موږ یمن د حبشي څخه خلاص کړی او ده ته مو ور تسلیم کړی نو موږ څه فایده وکړه؟ د عزبوپه مخکې کوم د فایدې شئ نسته چې موږ د هغه دپاره د کسری لښکر یمن ته ولیږو، کله چې زموږ گټه او فایده نه وي نو د لښکر لېږل یې فایدې دي، تر دې مشورې وروسته کسری د سیف د مرستې او کومک کولو څخه انکار وکړی.

نن ورځ هم د دنیا د لویو او قوي مملکتو دا قانون او عادت دی: په کوم ملک کې چې خپلې خاصې گټې او فایدې ونه لري هغه ښه ونه څیړي حساب ورته ونه کړي هیڅکله خپل عسکر او فوجونه هلته نه لیږي، خودا چې ځیني کسان د هغو په هدف او مقصد نه پوهیږي یا ځان نه پوهوي دا د هغو جهالت دی، که نه هیڅوک خپل عسکر د بل په ملک کې زما او ستا دپاره نه وژني.

خیر: څرنگه چې کسری پاچا ؤ او نه یې غوښتل چې څوک په خالي لاس پرېږدي نویې امر وکړی چې ده ته د سپینو زرو لس زره درهمه او یوه ښه جوړه کالي

ورکړی، فوراً دا پیسې او کالي ورکړل سوه، مگر سيف د دې دپاره نه و راغلی چې پیسې واخلي بلکه هغه د یمن پاچهې غوښتل، کله چې سيف د کسري له قصره ووتی د دغه ورکړل سوو پیسو په وېشلو یې شروع وکړه خلک پر راټول دي او دی پیسې ورکوي، دا خبر کسري ته ورسېدی چې هغه نفر پیسې و نورو خلکو ته ورکوي کسري وویل: دا ځوان د یوه حاله خالي نه دی بیرته یې را ولی، سيف چې یې را وستی کسري وویل: ولي؟ ما تا ته هدیه درکړه او تا هغه خلکو ته تقسیم کړه د دې سبب څه دی؟ سيف وویل: ای شاهنشاه! زه د سرو او سپینو زرو سره علاقه نه لرم زه د داسي مخکي څخه راغلی یم چې غرونه یې سره او سپین زر دي (اصلاً ده په دغه خبره سره غوښته چې په کسري کي طمعه پیدا کړي اود ده مرسته وکړي) نو ویل زه د بل غرض دپاره راغلی وم زما زر نه دي په کار، په دغه خبره سره په کسري کي هم طمعه پیدا سوه بیا یې د مشاورینو سره مشوره وکړه هغو ورته وویل: موږ خو تر اوسه پوري نه و خبر چې په یمن کي سره او سپین زرسته دا نوی خبر دی، کسري وویل: تاسي نه ولیدی چې دراهم یې خلکو ته ور غورځول؟ دا د دې علامه ده چې دی دراهمو یا پیسو ته اړ او محتاجه نه دی، اوس نو کسري او د ده مشاورین په تردد کي دي چې د سيف مرسته او کومک وکړي که یا؟ هلته خو په دوی کي طمعه هم پیدا سوې ده، په آخر کي یې پر دې فیصله وکړه چې موږ په بندیخانو کي داسي خلک لرو چې پر هغود وژلو امر سوی دی چې باید اعدام کړل سي دغه خلک به را وباسو او لښکر به ځني جوړ کړو د سيف بن ذي یزن سره به یې ولېږو، که دوی پر حبشه کامیابه سوه یمن ستا سو او که مړه سول دا هغه شی دی چې موږ یې د هغو دپاره غواړو، کسري وویل: دا ښه فکر دی نو یې د بندیخانو څخه داسي خلک را ټول کړه چې د وژلو امر پر سوی و، په دغو خلکو کي غله، مجرمان، قاتلان او سیاسي بندیان موجود وه، د دغو ټولو نفرو شمیر اتو سوو نفرو ته ورسېدی کسري د خپل لښکر د مشرانو څخه یو نفر چې نوم یې (أخرز) و د دغه لښکر مشر مقرره کړی.

نن ورځ هم استعماري حکومتونه د نورو ملکود نیولو او جنگو دپاره هغه کسان (که نارینه وي که ښځي) لیږي چې بې موره او بې پلاره وي يعني د ژنا د لاري پیدا

سوي وي او بيا يې دوی اول په مرستونو کي او بيا په عسکري فرقو کي د جنگ دپاره وروزي، نو د هغو په وژل کېدلو د دغه استعماري ملک هيڅ باک او پروا نه کېږي.

آخر ز په جنگ پوه، قوي او تجربه کاره سړی ؤ، د دغو اتو سوو نفرو څخه يې لښکر جوړ کړی او د سيف بن ذي يزن په ملگرتيا يمن ته رهي سو، دغه نفر په اتو کښتيو کي سپاره سوه، اول فُرات ته ور داخل سوه او بيا خليج العرب ته او بيا بحر العرب ته ترڅو چي عدن ته ورسيدل، هلته حبشيانو ته هم دا خبر ورسيدی چي د کسري لښکر را رهي دی هغو هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه، سيف بن ذي يزن هم په يمن کي د خپلو طرفدارانو چي عرب وه او د حبشيانو په حکم نه وه راضي په را ټولولو شروع وکړه چي د دغه فارسيانو د لښکر مرسته وکړي، خو په آخر کي د دغو دوو لښکرو په منځ کي جنگ شروع سو چي يود حبشي لښکر ؤ او بل د فارسيانو او يمني عربو لښکر ؤ.

د حبشي د لښکر مشر په خپله مسروق د يمن پاچا ؤ او د فارسيانو د لښکر مشر آخر ز ؤ، آخر ز ډير قوي او شديد سړی ؤ ويل کېږي: د ده غشی او ليندی د ډير قوت په سبب بېله ده څخه بل چا نه سواي استعمالولای، اوس چي جنگ شروع دی آخر ز ولاړ دی د جنگ حالاتو ته گوري او څارنه يې کوي د جنگ نقشه جوړوي، آخر ز پوښتنه وکړه ويل: د حبشيانو پاچا پيژنی؟ سيف ويل هو هغه سړی وينې چي ورېښمين کالي يې اغوستي دي پر فيل سپور دی او پر تندي يې سور يا قوت دی؟ آخر ز ويل هو، سيف ويل: دغه نفر يې پاچا دی، آخر ز ويل: اوس يې پر پرده تر څو چي له فيله کښته کېږي، بيا آخر ز ته وويل سوه چي د فيل څخه کښته سو پر آس سپور سو، ويل اوس يې هم پر پرده څه وخت وروسته آخر ز ته و ويل سوه چي اوس پر غاڅه يا قچره سپور سو، ويل: ها د خره پر لور؟ اوس يې حال گوري، آخر ز د خپل لښکر شا ته ولاړ ؤ د هغه ځايه څخه يې غشی ورته برابر کړی مسروق يې د دوو سترگو په منځ کي هغه د ياقوت پر ځای وويستی او غشی د مسروق د سر تر هغه بل طرف ووتی، د ابرهه زوی مسروق و وژل سو او د ده په مرک د حبشي لښکر ماته وخوړل او د فارسيانو لښکر پر يمن مسلط سو، کله چي فارسيان کاميابه سوه نو يې د يمن حکومت او اختيار سيف بن ذي يزن ته ور نه کړی بلکه دوی په خپله حکومت جوړ کړی او

سيف په نامه سره پاچا ؤ، او دغه خبره تر اوسه پوري په يمن کي متل ده چي وايي:
دا غوټه د سيف بن ذي يزن غوټه ده خلاصېدل نه لري.

د يمن د خلکو دا عادت ؤ کله چي به دوی ته داخلي مشکلات پېښې سوه نو به يې د خارجيانو څخه کومک و غوښتی خو کله چي به هغه خارجيان راغله د دوی مشکل به تر هغه اول هم زيات سو، هو د يمن خلک اوس د حبشې له حکومته څخه خلاص سوه مگر د فارسيانو تر تسلط لاندې سوه.

بيا نو کسري د خپله طرفه يو والي پر يمن مقرره کړی چي نوم يې مُرْزبان ؤ، کله چي مُرْزبان مړ سو بيا د هغه زوی تَوْبُو جان د يمن والي مقرر سو، څه موده وروسته د کسري له طرفه دغه تَوْبُو جان ايسته سو او د هغه پر ځای يې باذان د يمن والي مقرر کړی چي د يمن دغه واليان ټول فارسيان او کسري ته تابع وه.

اسلام ته د يمن د خلکو دا خپلېدل

د رسول اکرم محمد مصطفیٰ ﷺ بعثت او د نبوت شهرت په هغه وخت کي وه چي د يمن حاکم باذان ؤ چي هغه قصه داسي ده:

په دغه وخت کي چي د کسري له طرفه باذان پر يمن والي ؤ رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسري ته يوليک يا رساله ولېږل چي اسلام ته يې دعوت اوه، خو کسري بيله دې څخه چي د رسول الله ﷺ ليک ووايي هغه يې څيري او ټوک ټوک کړی او د قاصد په باره کي يې د وژلو اړاده وکړه، کله چي رسول الله ﷺ ته د کسري او د هغه د دغه ناوړه عمل خبر ورسېدی نور رسول الله ﷺ وفرمايل: ده زما ليک ټوک ټوک کړی الله ﷻ دي د ده پاچهي ټوک ټوک کړي.

کسري چي د رسول الله ﷺ د ليک په ليدلو او اورېدلو سره په قهر سوی ؤ نو يې وويل: دا څوک دی؟ يو صحرايي عرب غواړي چي زه د ده متابعت وکړم؟ د کسري متکبر دماغ هيڅکله دا نه قبلول، د دې مثال د مغرور او متکبر کسري دپاره داسي ؤ لکه نن ورځ چي په يوه ډيره ليري صحراء کي يو کوچنی کلی واقع وي او د دغه کلي يونفر د امريکا د حکومته څخه و غواړي چي د ده د دين متابعت دي وکړي.

کسری هم په هغه وخت کې د مخکې د مخ لوی پاچا ؤ او دا خبره ډیره عجب و ورته ښکاره سوه، دې موضوع ته یې په ډیره سپکه وکتل نو یې د سرور کائنات رسول الله ﷺ د نیولو او راوستلو دپاره لښکر و نه لېږی بلکه د یمن والي باذان ته یې حال ولېږی چې هلته په جزیره العرب کې یو نفر پیدا سوی دی او غواړي چې زه د ده متابعت وکړم دغه نفر ما ته را ولېږه، باذان هم د جزیره العرب خلک ضعیفه وبلل فقط دوه نفره یې مدینې منورې ته ولېږل ویل ورسې او دغه نفر ته و وایاست چې د لښکر و لېږلو او جنگ کولو ته ضرورت نسته بېله ځنډه او بېله عذرې ځان تسلیم کړه.

مسلمانان ډیر ضعیفه ورته ښکاره کېدل او دوی خپل ځان د دنیا لوی قدرت باله. دغه دوه نفره مدینې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته ویې ویل: زموږ سره باذان ته ولاړسه او هغه دي بیا کسری ته لېږي ځکه کسری ته غوښتی یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي نن شپه استراحت وکړی او ستاسي جواب به سبا درکړم، خلک چې سبا د جواب اخیستلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله، رسول الله ﷺ و فرمایل: باذان ته و وایاست چې زما رب نن شپه ستا رب کسری و وژی، نفرو و ویل: که کسری نن شپه وژل سوی وي نو دغه خبر تا ته چا را وړی؟ د فارس څخه تر مدینې پوري تقریباً په یوه میاشت کې خبر را رسېږي ته څنگه خبر سوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د الله ﷻ له طرفه وحی راته راغلې، نفرو و ویل: موږ ته ستا جواب دغه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، ولاړ سی او باذان ته دغه حال و وایاست، دوی هم رهي سوه تر څو یمن ته ورسېدل او باذان ته یې دا بیان وکړی چې موږ ویل: ځان تسلیم کړه ده و ویل: چې کسری و وژل سو، تر دغه وخته د کسری د وژل کېدلو خبر د فارس څخه یمن ته نه ورسېدلی، باذان پوښتنه وکړه چې دا کومه شپه وه چې ده ویل: کسری و وژل سو؟ هغه شپه یې ور وښوول چې فلانی شپه وه، باذان و ویل: انتظار وکړی، پسله څوارلس ورځو یمن ته خبر را ورسېدی چې کسری په فلانی شپه د خپل زوی له طرفه و وژل سو، دا عیناً هغه شپه وه چې رسول الله ﷺ ورته ویلي وه چې نن شپه، نو باذان و ویل: په والله دغه معلومات بېله نبی څخه بل چا ته نه کېږي، باذان ایمان راوړی او مسلمان سو، هغه نور فارسیان چې په یمن کې موجود

وه هغه ټول د باذان د مسلمانېدلو په سبب د باذان سره مسلمانان سوه او باذان وويل:
تر دې وروسته موږ د مدينې د حکم تابع يو نه د فارس، نو تر دغه وروسته يمن او د هغه
حکومت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د حکم تابع وه نه د کسري.

د باذان الفارسي عليه السلام په مسلمانېدلو سره اسلام يمن ته داخل سو او رسول
الله ﷺ هم دغه باذان د ده د وفات تر وخته پر يمن حاکم پرېښاوه، کله چې باذان
وفات سو د ده زوی شهر د يمن حاکم سو او رسول الله ﷺ هم پر دغه حکومت
پرېښاوه، ترڅو چې (الْأَسَدُ الْعَنْسِي) په يمن کي پيدا سو او د نبوت دعوه يې وکړه،
بيا يې د باذان زوی شهر و وژي او د يمن حکومت يې ونيوی دغه واقع د رسول الله ﷺ
د حيات په آخرو وختو کي پېښه سوه چې وروسته به په تفصيل سره درته بيان سي.

او د رسول الله ﷺ عادت دا ؤ: کوم پاچهان چې به په اسلام مشرفه کېدل هغه
يې پر هغه خپل حکومت پرېښوول.

دا هغه معلومات وه چې يمن څنگه د فارس په حکم کي داخل سو او بيا څنگه د
فارس د حکمه څخه ووتی او په اسلام کي داخل سو.

اوس به يوه بله قصه درته بيان سي چې دغه قصه هم د سرور کائنات محمد
مصطفی ﷺ په ژوند پوري تعلق لري او دا قصه د قُصَى بن کلاب قصه ده چې دغه
قُصَى بن کلاب د رسول الله ﷺ څلورم نیکه دی.

د مکې مکرمې څخه د خزاعه د قبيلې ايستل

ستاسي به هغه د مخه بيان په ياد وي چې د جرهم قبيله څنگه د يمن څخه مکې
مکرمې ته راغله او اسماعيل عليه السلام چې د ابراهيم عليه السلام زوی ؤ د دوی د قبيلې څخه
بنځه وغوښتل او اوس دغه موجوده عرب مستعرب د اسماعيل عليه السلام او د جرهم لمسيان
دي او د مکې مکرمې آمريت او اداره د دوی په لاس کي وه او بيا د خزاعه قبيلې د
جرهم پر قبيله او د اسماعيل عليه السلام پر لمسيانو حمله وکړه چې په جنگ او زور يې د
مکې مکرمې حکم ځني واخيست، که څه هم د اسماعيل عليه السلام لمسيان دالته په مکه
مکرمه کي اوسېدل خو قدرت او د شي اختيار يې نه درلودی بلکه حکم او آم

ټول د خزاعه د قبيلې وه او دا بيان مو هم درته وکړی چې د خزاعه د قبيلې مشر عمرو بن لحي څنگه د دوی دين ته تغير ورکړی او شرک يې پکښي داخل کړی، دغه د خزاعه قبيلې تقريباً پنځه سوه کاله پر مکه مکرمه حاکميت درلودی خو په دغه موده کې د اسماعيل عليه السلام د اولادې بيا هم زړه غوښتی چې قدرت خپل لاس ته راوړي ځکه چې مکه مکرمه اصلاً د دوی وه او حکم يې هم د دوی په لاس کې ؤ مگر دا کار يې نه سواى کولای ځکه دوی جنگي قدرت نه درلودی، ترڅو چې د اسماعيل عليه السلام په اولاده او په قريشو کې د قصی بن کلاب په نامه سره يو نفر پيدا سو.

د اسماعيل عليه السلام په اولاده کې يو نفر د (فهر) په نامه سره يادېږي چې د دغه نفر لقب قريش ؤ او د ده ټولې اولادې ته قريش ويل کېږي، کله چې قريش ذکر او ياد سي مقصد يې د دغه فهر اولاده ده او فهر د اسماعيل عليه السلام د نژدې لمسيانو څخه دی، نو ټول قريش د دغه فهر اولاده ده او قصی بن کلاب هم د فهر د اولادې څخه دی.

دغه قصی ابن کلاب ته الله تعالى ډير مال او غنې ورکړې وه په خپل قوم کې مشر او سردار ؤ او بيا يې د (حليل) د لور سره واده وکړی چې دغه حليل په دغه وخت کې د خزاعه د قبيلې او مکې مکرمې عمومي مشر او رئيس ؤ، دې واده نور هم د قصی بن کلاب شرف وزيات کړی ځکه يو خودی د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه ؤ او بل د ده ښځه د خزاعه د قبيلې او د مکې مکرمې د رئيس لور وه او په عين وخت کې غني او مالداره هم ؤ په خپل قوم کې مشر او د عزت خاوند ؤ، کله چې د دغه قصی اولادونه زيات سوه نسل يې ډير سو نور يې هم عزت او دبدبه پيدا کړه نو دا فکر ور سره پيدا سو چې د خپلو پلرو ملک او حکم بيرته لاس ته را وړي، په دغه وختو کې د ده خسر چې حليل نومېدی او د خزاعه د قبيلې رئيس ؤ مړ سو، قصی بن کلاب اعلان وکړی چې دى د مکې مکرمې مشر او سردار دی، د دې کار دپاره يې د خپلو وروڼو، د اکا د زامنو او خپل قوم څخه مرسته وغوښتل هغو يې هم مرسته وکړه او خلک د ده د مرستې او کومک کولو دپاره ورته را ټول سوه.

اوس نو په مکه مکرمه کې د جنگ دپاره دوه لښکره جوړ سوه چې يو د قريشو د قصی بن کلاب لښکر دی او بل د خزاعه د قبيلې لښکر دی، جنگ پر شرف او د مکې

مکرمې پر حکم دی، کله چې جنگ شروع سو د دواړو طرفو څخه ډیر کسان و وژل سول، خلکو چې دا قتل او وژنه ولیدل نو عادل او پوهو خلکو د صلحي دپاره د دوی په منځ کې مداخله وکړه او ویل تاسي باید بيله جنگه د منصفانو په حکم فیصله وکړی، بیانو دواړو طرفو د درېیم یا د منصف پر حکم اتفاق وکړی او یو داسي سپین بېړی سرئ یې چې ډېر هوښیار او د عربو د پوهانو څخه ؤ د منصف او فیصله کونکي په صفت سره وټاکي چې د دغه سړي نوم یَعْمَر بن عوف ؤ، دواړو قبیلو پر دې اتفاق وکړی چې یعمر بن عوف مو منصف دی او دواړو طرفو ډیر شدید قسمونه یاد کړه چې دغه یعمر بن عوف چې هره فیصله وکړه بيله کم دلیل یې منو، هیڅوک د ده پر حکم اعتراض نه سي کولای پر دغه اتفاق او قسمو یې شاهدان هم ودرول، اوس نو ټول خلک دغه یعمر ته را ټول سوه او د مدعیانو څخه هریو غواړي چې خپل دلائل ووايي، اول قصی بن کلاب وویل: مکه زما د پلرو ملک دی اسماعیل عليه السلام زما نیکه دی او هغه اول سړئ دی چې په مکه کې اوسېدلی دی زَمَزَم هم الله تعالى د هغه دپاره پیدا کړی، کعبه شریفه هم هغه جوړه کړې ده د خزاعه قبیلې دا ملک په زور لاندې کړی دی، هو دا صحي ده چې دوی پنځه سوه کاله دلته حکم کړی دی خو دوی په اوله ورځ د زور څخه کاراخیستی دی او د بل حق یې خوړلی دی او دغه کعبه شریفه هم زما نیکه جوړه کړې ده او ویل: اوس دي نو دوی خپل دلیل و وایي، مگر د خزاعه د قبیلې سره د یادولو وړ هیڅ دلیل نه ؤ موجود ځکه رشتیا هم دوی ټول شیان په زور غصب کړي وه.

اوس یعمر حکم کوي ټول خلک د حکم د اورېدلو په انتظار او چپه خوله دي. یعمر وویل: د مکې مکرمې ټول شیان د قصی بن کلاب دي.

چې هغه شیان: رفاده، سقایه، سدانه، حجاب، کسوه او ندوه، دي، هر امر او د هري واقعي فیصله په قصی بن کلاب پوري تعلق لري او خزاعه لره په مکه مکرمه کې هیڅ اختیار او تصرف نسته.

په دې فیصله سره ټول شیان د خزاعه د لاسه ووتل او هر څه د قصی بن کلاب په تصرف کې سوه د ټولو عربو ټول شرف د ده لاس ته ورغلی، اوس نو قصی بن کلاب بيله اختلافه د مکې مکرمې عمومي رئیس او سردار سو او خزاعه هم د مکې مکرمې

ټول تصرفات ده ته تسليم کړه ځکه وعده يې کړې وه او قسمونه يې ياد کړي وه. قصی بن کلاب چې ډير سخي سړی ؤ د حاجيانو ټول مصرف يې له خپله ماله څخه کاوه د حاجيانو دپاره اوبه او خواړه دئ برابر وي، په دغه سخا سره يې نور هم د خلکو په زړو کې محبت زيات سو، قصی بن کلاب کعبې شريفې ته نژدې د قريشو د ټولنو او مشورو دپاره يوه ډيره لويه خونه يا سالون جوړ کړی چې نوم يې (دارالندوه) پر کښېناوه، نو دارالندوه يو تعمير ؤ چې په هغه کې د قوم اجتماع، مجلس او مشورې کېدلې، دغه دارالندوه داسې ځای ؤ چې د اهل مکې ټولې فيصلې په دغه ځای کې کېدلې د قريشو په منځ کې هيڅ عهد او اتفاق بيله دغه دارالندوه بل ځای نه کېدی، حتی د نورو قبائلو سره هم هر قسم وعدې او فيصلې، قراردادونه او عهدونه په دغه دارالندوه کې کېدل، هيڅ مشوره، د جنگ او صلحي فيصله بل ځای نه کېده بيله دغه ځايه څخه، دا کار نور هم مخ ته ولاړی هغه دا چې په مکه مکرمه کې هيچا بل ځای واده نه کاوه مگر په دارالندوه کې چې دارقصی بن کلاب هم ورته ويل کېده، دا هغه دارالندوه ده چې د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ د قريشو مشران په دغه ځای کې سره جمعه سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو فيصله يې وکړه او دا هغه کور دی چې دلته د مسلمانانو په مقابل کې د جنگ فيصلې سوي دي، مقصد دا چې د عربو او قريشو ټول حکم او شرف په دارالندوه کې ؤ، ټولې فيصلې يې په دغه ځای کې کېدلې او د دغه کور مؤسس قصی بن کلاب ؤ چې دغه قصی د رسول الله ﷺ څلورم نيکه دی.

کله چې قصی بن کلاب سپين بږيری او ضيفه سودا ور معلومه سوه چې اوس مي مرگ را نژدې دی نو يې په خپلو اولادو کې وکتل وې ليدل چې ټول په مکه مکرمه کې د خپلو اخلاقو او پوهې په سبب قدر، عزت، او شرف لري بيله عبدالدار څخه، د ځان سره يې دا فکر وکړی چې نور ټول اولادونه مي په خپله د عزت خاوندان دي او عبدالدار چې تر ټولو مشر هم دی په خلکو کې عزت نه لري، نو راسه د مکې مکرمې مشرتوب ده ته ورکړه چې دئ هم په دغه مشرتوب د عزت خاوند سي، قصی بن کلاب وصيت وکړی چې تر ما وروسته د مکې مکرمې ټول مشرتوب د عبدالدار دی.

کله چې قصی بن کلاب مړ سو زامنو يې هم ټول منصوبه عبدالدار ته پرېښوول

مگر کله چي بيا عبدالدار مړ سو بيا نو د قصې زامنو د مشرتابه وظيفې په خپل منځ کي سره تقسيم کړې، د عبدالدار اولادې ته يې سډانه او حجاب وروپرېښوول، عبد مناف او د ده اولادې ته چي بني هاشم دي سقايه ورورسېدل، په دغه تقسيم سره د قرشو ټولو ښاخو ته چي د قصې بن کلاب اولاده وه خاصه خاصه وظيفه ورکول سوه.

د قصې بن کلاب يو زوی عبد مناف نومېدی چي د دغه عبد مناف بيا هاشم او مطلب زامن وه، د هاشم د اولادې څخه يو هم (شيبه) دی.

د شيبه پلار هاشم تر مکې مکرمې د دباندې عربو څخه يا په بل عبارت د مدينې منورې د بني عدي بن النجار څخه يوه ښځه چي د شرف او عزت خاونده وه په نکاح کړه څرنگه چي دې ښځې په خپل قوم کي ډير لوړ مقام او عزت درلودی نو دا هلته د خپل قوم سره په مدينه منوره کي اوسېدل او هاشم به هلته ورتلی، د واده د شرطو څخه يې يو شرط دا ؤ چي طلاق د دې په اختيار ؤ ځکه دا شريفه، مالداره او د عزت خاونده وه، د دغې ښځې څخه د هاشم بن عبد مناف زوی پيدا سو او د دغه زوی نوم يې شيبه کښېناوه څه موده وروسته هاشم مړ سو او شيبه د خپلې مور سره تر مکې مکرمې دباندې اوسېدی، کله چي د هاشم زوی شيبه د بلوغ سن يا عمر ته ورسېدی د ده اکا چي مطلب نومېدی او د هاشم ورور ؤ د شيبه مور ته ورغلی او ويل: زه هلک را سره بيايم، هغې ويل: څنگه يې بيايې دا زما زوی دی؟ دئ بايد زما سره وي، مطلب وويل: زوی دي اوس غټ سو او د سرپانو درجې ته ورسېدی دئ په خپل قوم کي د سردارانو او اشرافو څخه دی، دئ د قصې ابن کلاب د زامنو څخه دی د ده دپاره دا نه ښايي چي بيله مکې په بل ځای کي واوسيږي ځکه هلته د ده شرف او عزت، احترام او مقام سته.

ښځې چي د شرف او سردارۍ نوم واورېدی نو يې وويل: اختيار به ده ته پرېږدو چي ستا سره ځي او که زما سره پاتېږي، کوم وخت چي يې اختيار و شيبه ته ورکړی ده وويل: د اکا سره ځم ځکه دئ پوهېدی چي هلته شرف او عزت سته او ده ته هم دغه شرف ډير اعتبار درلودی، که څه هم د ده عمر لږ ؤ خود شرف په قدر پوهېدی.

اوس نو شيبه د خپل اکا سره د هغه پر اوښ تر شا ور سره سپور سو، هغه وخت عادت داسي ؤ چي خلکو به همېشه نوي نوي مريان را نيول، نو کله چي دوی مکې

مکرمې ته داخل سوه او خلکو شېبه د مطلب سره وليدی چې د ده تر شا پر اوبښ سپور دی د خلکو دا خیال سو چې مطلب نوی مریئ را نیولی دی نو یې شېبه ته عبدالمطلب ویل، یعنې: د مطلب مریئ، که څه هم وروسته خلکو ته دا معلومه سوه چې دا د هاشم زوی شېبه دی او د مطلب وراره دی خوشهرت یې په عبدالمطلب سره پیدا کړی.

دغه عبدالمطلب چې اصلي نوم یې شېبه دی او د هاشم زوی دی او هاشم د عبد مناف زوی دی او عبد مناف د قصی ابن کلاب زوی دی زموږ د نبی محمد رسول الله ﷺ نیکه یعنې د پلار پلار دی، خیر عبدالمطلب ځوان سو او واده یې وکړی، د عبدالمطلب اول اولاد چې زوی و حارث نومېدی چې د ده تر ټولو اولادو مشر و، کله چې دغه حارث لوی او ځوان سو په دغه وخت کې عبدالمطلب خوب وليدی. (البته عبدالمطلب نور اولادونه هم درلودل خو هغه کوچنيان وه)

د عبدالمطلب خوب داسې و: دئ بیده و او یو چا پر ږغ کړه (طیبه) وکنده، ده وویل: طیبه څه شي ده؟ خو هغه ناره کوونکی ولاړی، دئ په تعجب کې سو چې دا څنگه خوب و؟ دوهمه شپه بیا بیده دی چې یو څوک ورته وایي: (بره) وکنده، ده ورته وویل: بره څه شي ده؟ ناره کوونکی بیا ولاړی، د عبدالمطلب په زړه کې ور وگرځېدل چې یوه قصه سته ځکه داسې تکراري خوب یې څه نه وي.

درېیمه شپه بیا په خوب کې هغه ناره کوونکی ورته راغلی او ویل: (مضمونه) وکنده، ده ویل: مضمونه څه شي ده؟ هغه ناره کوونکی بیا ولاړی، اوس نو بالکل د ده یقین سو چې یو لوی او مهم کار سته چې د هغه په باره کې درې ورځې پرله پسې خوب وینم، دغسې مکرر خوب په عادي ژوند کې څوک نه ویني.

د عبدالمطلب په واسطه دوهم وار د زَمَزَم د مخه کندنل

څلورمه شپه بیا عبدالمطلب خوب ویني چې یو څوک ورته وایي: (زَمَزَم) وکنه، ده ورته وویل: زَمَزَم څه شي دی؟ دا وار ناره کوونکی نه ولاړی او ورته ویې ویل: هیڅکله نه وچېږي او نه بهیږي، حاجیان به په اوبه وې او دغه زَمَزَم د وینو او لرشین په

منځ کي پر هغه ځای دی چې سپین وزری کارگه مشوکه وهي، د مېړانو د کلي سره (چې په پښتو مېړتون ورته وايي) دا خبرې د عبدال مطلب په زړه کي حفظ او یاد سوي، عبدال مطلب پوه سو چې ده ته د زمزم د کندلو وظیفه ورکول سوه دی باید زمزم وکني. زمزم په اهل مکه کي مشهور ؤ، اوږدلی یې ؤ مگر ځای یې چا ته نه ؤ معلوم چې چیري دی او دا هم د دوی دپاره مشکله او نا ممکنه وه چې د کعبې شریفې ټول اطراف د زمزم د پیدا کولو دپاره وکني، مگر اوس عبدال مطلب ته د زمزم په کندلو سره امر وسو. دغه اشارات او علامات هم ورته و ویل سوه نو ځای هم تقریباً معلوم سو خو عبدال مطلب ته یو بل تکلیف پېښ دی هغه دا چې نور قریش کله ده ته اجازه ورکوي چې دی د کعبې شریفې پر شا وخوا کندل وکړي او دی هم بېله دغه یوه زویه چې ځوان دی بل مدافع او مرسته کوونکی نه لري، خو په دا سبا سهار دی او د ده زوی حارث دواړه له کوره را و وتل او کعبې شریفې ته ورغله چې زمزم پیدا کړي او ویې کني اوس په هغو علامو پسي گرځي چې ده ته په خوب کي ویلي سوي وې.

اوله علامه داوه: چې د وینو او لري په منځ کي،

دوهمه علامه: پر هغه ځای چې سپین وزری کارگه مشوکه وهي،

درېیمه علامه: د مېړتون سره،

دی د کعبې شریفې پر شا وخوا په دغو علامو پسي گرځي مگر علامې هیڅ نسته، دی پر دغه حال ؤ چې څو نفره راغله غواړي چې یوه غوا د هغه بت سره حلاله کړي چې إساف نومېږي، دا بیان خو مو د مخه درته کړی دی چې إساف او نائله څوک وه او څنگه بتان سوه، نو دغو نفرو هغه غوا د إساف سره حلاله کړل،

د غوا ویني د إساف سره توی سوې مگر دغه حلاله سوې غوا د حلالېدلو د ځای څخه وغورځېدل ویني ځني بهېږي او غوا ځنلي څو بل ځای غځاره سوه، نفر پسي ورغله د غوا پاته کار یې هلته ورو کړی لری او کلمې یې هلته ځني را وایستل، اوس نو عبدال مطلب ته اوله علامه ور معلومه سوه چې دا یې ویني او هغه یې لری یا لرشین، د دغو دوو په منځ کي د زمزم څاه دی خو بیا هم دغه منطقه ډیره لویه او پراخه منطقه ده دی نه سي کولای چې دغه ټوله منطقه وکني، نو په دغه ځای کي گرځي چې پر

مېړتون پېښ سو، دا هم دوهمه علامه سوه مکر دغه د مېړيانو ښار هم يوه لويه منطقه ده او د عبدال مطلب دپاره دا سخته ده چې دغه ټوله منطقه وکني، په فکر کي دي چې څه وکړي؟ په دغه وخت کي يو کارگه يا تېوس راغلی چې په وزرو کي يې سپيني ټکي وې، کارگه عادتاً ټول تور وي خو ده ته په خوب کي ويل سوي وه چې (غراب أعصم) او غراب أعصم په عربي کي هغه کارگه ته ويل کيږي چې په وزرو کي يې سپيني ټکي وي، دغه کارگه نژدې وهغه مېړتون ته مخکې په مشوکه وهل، عبدال مطلب پوه سو چې دا هغه د مقصد ځای دی او د هغه ځای په کنډلويې شروع وکړه.

قریش پر را ټول سوه او ويل: دا څه کوې د اساف او نائلې په منځ کي مخکې کني؟ موږ هيڅکله اجازه نه درکوو چې ته کبې ته نژدې مخکې وکني، عبدال مطلب پر خپل زوی حارث ښغ کړه چې دوی را څخه گرځوه او په خپله عبدال مطلب په کنډلو مشغول دی، قریش له يوه طرفه او حارث له بله طرفه سره اخته دي، قریش يې د کنډلو څخه منعه کوي او حارث د هغو مخنيوی کوي، عبدال مطلب په خپل کار مشغول دی کنډل کوي.

دغه شخړه او کشمکش تر ډیره دوام درلودی خو عبدال مطلب پر هغو ډبرو پېښ سو چې عادتاً د څاه پر خوله اېښوول کېدې او په لوړ آواز يې ناري کړه (الله اکبر) قریش پوه سوه چې عبدال مطلب د خپل مقصد شئ پيدا کړی، قریشو پوښتنه ځني وکړه چې ته څه شي کنډې؟ ده و ويل: زَمَزَم، عبدال مطلب نور هم خپلو کنډلو ته دوام ورکړی او حقیقتاً يې د زَمَزَم څاه پيدا کړی، اوس نو قریش ورته وايي: موږ دي په دغه څاه کي شريکان يو عبدال مطلب ويل: د څه شي شريکان؟ تر اوسه پوري موزه کنډلو ته نه پرېښودلې ما وکندي اوس چې اوبه پيدا سوې تاسي مي شريکان ياست؟

واقعاً هم په مکه مکرمه کي د اوبو ملکيت ډير لوی شرف ؤ، اوبه! په مکه کي؟ تر اوسه پوري دوی خپلي اوبه د مکې مکرمې د دباندې څخه را وړلې او اوس په خپله په مکه مکرمه کي زَمَزَم ورته پيدا سو! خو عبدال مطلب پر دې ټينگ سو چې اوبه زما دي او نور قریش بيا وايي: موږ حتماً در سره شريکان يو څو خبره ترجنگه ورسېدل، په آخر کي پر دې فيصله وسوه چې درېيم طرف دي زموږ په منځ کي حکم او فيصله وکړي.

ويل: دغه درېيم به څوک وي؟ هغه هم پر دې اتفاق وسو چې د بني سعد پر

کاهن به فيصله کوو چې دغه کاهن په یثرب کې اوسېدی، خلک یثرب ته رهي سول (چې اوس مدینه منوره ورته ویل کېږي) هلته چې ورسېدل د بني سعد کاهن خیبر ته تللی ؤ، دوی خیبر ته پسې رهي سوه.

تاسي وگورئ: کله چې په انسانانو کې الهي دین او الهي قانون نه وي جهالت او بې علمي وي نو سحر او جادوگري، کوډي او کاهني خومره پر خلکو او د دوی پر عقیده مسلط وه او خومره یې ځانونه پسې سترې کول، د مکې مکرمې څخه ترمدينې منورې پورې د کاهن يا کوډگر فیصلې ته ورغې بیا د مدينې منورې څخه خیبر ته هغه هم پیاده یا پر اوبسانو په کوډگر او کاهن پسې د فیصلې دپاره ځي.

نن ورځ زموږ په ملک او وطن کې هم ډیر داسې خلک سته چې د الله جل و علاه او د رسول الله ﷺ حکمونه هیروي په هره لویه او کوچنۍ معامله کې کوډگر ته ورغلي چې دغه کاریوازي دا نه چې د بې علمیه کېږي بلکه حرام او ناروا هم دی.

خیر دوی د کاهن د حکم او فیصلې دپاره خیبر ته رهي دي خو په لار کې چې ټوله رینگ او غرونه دي د عبدالمطلب او د ده د ملگرو اوبه خلاصې سوې، د هغه نورو قریشو سره هم لږ اوبه پاته دي خو عبدالمطلب او د ده ملگري د تندي د لاسه مرگ ته قریب او نژدې سوه د هغو نورو قریشو څخه یې اوبه وغوښتې هغو ویل: زموږ سره دومره اوبه پاته دي چې فقط موږ ژوندي په پاته سو او اوبه یې ور نه کړې، عبدالمطلب او د ده ملگرو د مجبوره ځانونه پر مرگ وسپارل.

ویل: وچ دښت دی اوبه نه لرو او د مقصد ځای هم ډیر لیري دی بيله مرگه بل شئ نه دی پاته نو ویل: باید څه وکړو؟ ویل: باید د خپلو ځانو دپاره قبرونه جوړ کړو، په مرگ کې خو مو هیڅ شک نسته حتماً مرو مگر دا چې ټول پر دښت پراته یو او حیوانات مو خوري تر دې دا ښه دی چې ښخ کړل سو، قبرونه به جوړ کړو هر یو چې د مخه مړ کېدی دا نور به هغه ښخوي فقط هغه آخري نفر به بېله ښخېدلو پاته سي او هغه نور به ښخ سوي وي، ویل: ښه فکر دی نو یې د قبرو په کندلو شروع وکړه، د قریشو هغه بله ډله ورته گوري دوی قبرونه وکندل او د مرگ په انتظار کښېستل خو بیا د عبدالمطلب زړه طاقت ونه کړی، ویل: دا نه ده صحي چې موږ ناست یو او د مرگ

انتظار باسو دا عَجَز او تسليمېدل دي تر څو چي ژوندي يو بايد په اوبو پسي وگرځو، دوی بيا د اوبو د پيدا کولو دپاره ولاړ سوه، په دغه وخت کي د عبدالمطلب اوښ مخکې په پښه ووهل او د مخکي څخه اوبه را ووتلې دوی په تلوار پر راټول سوه اوبه يې وڅښلې، کله چي د دوی ضرورت پوره سوهغه نورو قريشو ته يې ور بڼ کړه ويل راسی اوبه وڅښی، هغه هم راغله اوبه يې وڅښلې او خپل لوني يې ډک کړه، دلته نو هغه نورو قريشو عبدالمطلب ته وويل: څرنگه چي تا ته الله ﷻ په دغه وچ دښت کي اوبه درکړې نو زَمَزَم هم ستا دی او الله ﷻ تا ته درکړی دی، دوی پوه سوه چي دا د الله ﷻ له طرفه اشاره ده چي زَمَزَم د عبدالمطلب دی زَمَزَم يې ده ته پرېښاوه او د کاهن له طرفه بيرته را وگرځېدل، چي په دغه فيصله سره (سقايه) يعني: د حاجيانو اوبول او د زَمَزَم د څاه ملکيت بېله اختلافه د عبدالمطلب سوه او د زَمَزَم تصرف د عبدالمطلب او د هغه د اولادې سو.

الله ﷻ عبدالمطلب ته پرله پسې اولادونه ورکول لس يې زامن ورکړل او شپږ يې لوني ورکړې، د عبدالمطلب په لسو زامنو کي څلورو د اسلام وخت نيولی دی چي هغه: عباس، حمزه، ابوطالب او ابولهېب دي، په دغو څلورو کي دوه په اسلام مشرفه سوي دي او دوو يې اسلام نه دی قبول کړی، د عبدالمطلب هغه دوه زامن چي د اسلام وخت يې نيولی دی او په اسلام مشرفه سوي دي عباس او حمزه رضي الله عنهما دي او هغه دوه چي د اسلام وخت يې نيولی دی او اسلام يې نه دی قبول کړی ابوطالب چي اصلي نوم يې عبدمناف دی او ابولهېب چي اصلي نوم يې عبدالعزيز دی، دغو دوو د اسلام عصر نيولی دی او اسلام يې نه دی قبول کړی او د عبدالمطلب هغه زامن چي د اسلام عصر يې نه دی نيولی او د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوي دي هغه عبدالله چي د رسول الله ﷺ پلار دی او (حِجَل) (ضَرَار) (مُقَدِّم) (زُبَيْر) او (حَارِث) دي، دا د عبدالمطلب هغه شپږ زامن دي چي تر اسلام او بعثت د مخه وفات سوي دي او د عبدالمطلب لوني (صفيه) (أم حَکَم) (عاطفه) (أُمَيَّه) (أروه) (بره) دي.

د رسول الله ﷺ شپږ عمه گاني او نه اکاگان او لسم د ده ﷺ پلار دا د عبدالمطلب اولادونه وه، مگر کله چي عبدالمطلب د زَمَزَم څاه کندی او څوک يې نه

درلودل چي د ده څخه دفاع وکړي نو يې د ضعف او بې کسی احساس وکړی چي خپل اولادونه نه لرم او د قوم په مقابل کي ضعیفه یم نو په هغه وخت کي يې داسي نذر کښېناوه: که الله ﷻ ما ته لس زامن را کړل یو به يې د الله ﷻ د رضا دپاره حلالوم، کله چي الله ﷻ ده ته لسم زوی ورکړی او هغه هم ځوان سو نو عبدالمطلب به رهي و او لس ځوانان زامن به تر شا په پسې وه، اوس نو عبدالمطلب إرادۀ وکړه چي هغه خپل نذر آداء کړي، د نذر د آداء کولو دپاره د کعبې شریفې کاهن ته ورغلی او د کاهن سره به اقداح پراته وه چي اُزلام هم ورته وايي.

اقداح يا اُزلام څه شي دي؟ کاهن او منجم چا ته ويل کيږي؟

اول: کاهن هغه چا ته ويل کيږي چي خلکو ته به يې د مستقبل يا را تلونکي وخت حالات او اخبار بيانول او دا دعوه به يې کول چي زه په اسرارو او پټو حالاتو خبر یم او پوهېږم، خو منجم بيا هغه چا ته ويل کيږي چي ستورو ته گوري د هغو پر تگ د هغو پر مواقيتو د هغو پر اختلو او لوېدلو حساب کوي چي په حقيقت کي دا کار پر ستورو ايمان درلودل دي.

او اُزلام يا اقداح: هغو غشو ته ويل کيږي چي پر هغو بڼکي نه وي تړل سوي فقط ساده غشي وي.

د مشرکانو سره اُزلام پر څو قسمه وه، يو قسم يې هغه وه چي پر ځينو به (هو) ليکل سوي وه او پر ځينو به (يا) ليکل سوي وه او دغه غشي به سره گډه وه، عربو چي به د يوه کار إرادۀ وکړه مثلاً د سفر، يا واده، يا د يوه شي د رانيولو ارادۀ به يې سوه نو کاهن ته به ورغله او هغه به د دغو غشو د جعبې څخه يو غشی را وايستی، که به د (هو) غشی را ووتی هغه کاري يې کاوه او که به د (يا) غشی را ووتی هغه کار به يې دغه کال معطله کړی، په دغو اُزلامو کي نور قسمونه هم وه مقصد دا چي د مشرکانو د ژوند ټول کارونه او معاملات پر فال، کاهن او منجم ولاړ وه دا د مشرکانو دين او عقیده وه.

بد بختانه نن ورځ زموږ په وطن کي هم ډير انسانان د کوډگرانو او ساحرانو سره تعلق او د هغو سره تگ او را تگ لري چي دا کارونه د کفر او شرک کارونه دي، د دين مبین اسلام څخه وتلي او مخالف دي قطعاً حرام او ناروا دي. خير خپلي قصې ته به راسو:

عبدال مطلب چې د کعبې شریفې کاهن ته ورغلی د هر زوی نوم یې جلا جلا پر یوه یوه غشي ولیکی، لس غشي یې جوړ کړل او کاهن ته یې وویل: چې اوس نو دغه غشي سره ګډ کړه او بیا یو ځنې را وباسه، د هر زوی غشي چې را ووتی هغه د خپل نذر د آداء کولو دپاره حلالوم، څرنګه چې د عبدال مطلب په زامنو کې عبدالله پر عبدال مطلب ډیر ګران ؤ نو عبدال مطلب په دغه وخت کې د ځانه سره و ویل: که عبدالله د دغه حلالیدلو څخه چټ او خلاص سو نو مسئله په خیر ده یعنې: که بېله عبدالله بل د هر یوه نوم را ووزي مسئله ډېره درنه نه ده ځکه عبدالله تر ټولو زامنو پر ګران ؤ، کاهن د غشوپه ګډولو مشغول سو او عبدال مطلب په کعبه شریفه کې ولاړ دی دعاء کوي چې د عبدالله نوم را ونه وزي، خو کله چې کاهن غشي سره ګډ کړل او یو یې ځنې را پورته کړی هغه د عبدالله غشي ؤ، څرنګه چې عبدال مطلب پر خپله وعده ولاړ ؤ نو یې عبدالله تر لاس ونيوی او د اِساف طرف ته رهي سو غواړي چې عبدالله حلال کړي، قریش دا حال ویني چې عبدال مطلب زوی تر لاس نیولی دی او چاره یې په لاس کې ده غواړي چې خپل زوی حلال کړي، قریشو پوښتنه ځنې وکړه ویل: یا عبدال مطلب! دا څه کوې؟

ده و ویل: نذر مي اېښی ؤ اوس یې آدا کوم، قریشو زوی ځنې را کش کړی ویل: زوی ولي حلالوې؟ دوی یې دې طرف ته کشوي او عبدال مطلب یې د ځان طرف ته کشوي په دغه کش مکش کې د عبدالله سر په هغه چاره زخمي سو چې د پلار په لاس کې یې وه، په دغه سبب عبدالله ته (عبدالله أشج) ویل کېده، ځکه چې پر سريې زخم ؤ او أشج په عربي کې هغه چاته ویل کېږي چې سريې زخمي وي.

اوس قریش ورته ټینگ دي چې قسم دی که زوی حلال کړې که تا دا کار وکړی دا به په عربو کې عادت او طریقه پاته سي چې د هر چا لس زامن پیدا سوه یو به حلالوي؟ هلته به نو د ژوند څه خوند او څه مزه وي؟ عبدال مطلب د زوی پر حلالولو ټینگ دی او قریش یې منعه کوي، په آخر کې یې و ویل: چاره څه ده؟ دوی ویل: د کاهنانو څخه به پوښتنه وکړو، بیا یې هغه د بني سعد کاهن اختیار کړی چې پر هغه به فیصله کوو، د دغه مشکل د حلولو دپاره د بني سعد کاهن ته ورغله دا وار هغه کاهن

پرځای و، دوی د کاهن څخه پوښتنه وکړه چې په دې مسئله کې څه وایې؟ کاهن وویل: په تاسې کې د یوه نفر د وژلو دیت څه شي او څومره دی؟ دوی وویل: لس اوبنه. دیت څه ته وایې؟

جواب: که د یو چا څخه بل انسان په سهوه او خطا کې ووژل سي د دغه قاتل یا وژونکي څخه د دغه قتل او وژلو په بدل کې څه مال اخیستل کېږي او د وژل سوي نفر کورنۍ ته ورکول کېږي چې دغه ته دیت وایي.

نو کاهن وویل: په تاسې کې د یوه نفر د وژلو دیت څه شي دی؟ دوی وویل: لس اوبنه، کاهن وویل: تاسې بیا غشي سره ګډ کړی پر یوه غشي عبدالله وليکۍ پر بل غشي لس اوبنه، که د اوبانو غشي را ووتی اوبان به حلال کړی عبدالله خلاص سو او که د عبدالله غشي را ووتی نو لس اوبنه به شل اوبنه کړی بیا به یې د عبدالله سره واچوی، په هر وار چې اوبان را ووتل پر هغه اندازه اوبان به حلال کړی او که د عبدالله غشي را ووتی لس لس اوبنه به نور پر زیاتوی تر څو چې د اوبانو غشي را وزي او عبدالله د حلالېدلو څخه خلاصیږي، د دوی هم دغه فیصله خوښه سوه او بیرته مکې مکرمې ته راغله، بیا د کعبې شریفې کاهن ته ورغله چې د عبدالله اولسو اوبانو په منځ کې غشي سره واچوي، د غشو تر ګډولو او را ایستلو وروسته د عبدالله غشي را ووتی، لس اوبان یې نور پر زیات کړه چې شل اوبنه او عبدالله سوه بیا د عبدالله غشي را ووتی، لس اوبنه یې نور پر زیات کړه چې دیرش اوبنه سوه، بیا د عبدالله غشي را ووتی، دغسې لس لس اوبان زیاتوي او د عبدالله غشي را وزي خو د اوبانو شمېر سلو ته ورسېدی، لس واره غشي سره ګډ سوه خو هر وار به د عبدالله غشي را ووتی کله چې د اوبانو شمېر سلو ته ورسېدی او غشي سره ګډ کړل سوه دا وار د اوبانو غشي را ووتی، یعنې: اوبان باید حلال کړل سي او عبدالله خلاص سو، خو عبدالمطلب وویل: یا! دا مې نه ده قبوله بل واریې بیا سره ګډ کړی، بیا یې غشي سره ګډ کړل بیا د اوبانو غشي را ووتی، عبدالمطلب وویل: یا! درېیم واریې بیا سره ګډ کړی غواړي چې په دې کار کې چم او حيله نه سي جوړ او پوره تاکید وسي، درېیم وار بیا غشي ګډ سوه چې یوه طرف ته عبدالله او بل طرف ته سل اوبان دي بیا د اوبانو غشي را ووتی.

عبدال مطلب هم د عبدالله په عوض او فديۀ کي سل اوښه حلال کړه او د هغود غوښو د خوړلو او وړلو څخه يې نه انسانان منع کول نه حيوانات او رسول الله ﷺ فرمايي (أَنَا ابْنُ ذَيْبَحِينَ) يعني: زه د دوو حلال کړل سوو زوی يم، چي مقصد يې عبدالله او اسماعيل عليه السلام دي او دوی دواړو ته الله ﷻ نجات ورکړی.

دا د عبدالله د حلالولو قصه وه، خو الله ﷻ په دغه طريقه سره خلاص کړی.

د عبدالله بن عبدالمطلب واده او د محمد ﷺ مبارک ميلاد

اوس نو عبدالله خُوان دی او پلار يې غواړي چي واده ور وکړي نو يې يوه د عزت او شرف خاونده ښځه چي دا هم د عبد مناف بن زهره بن کلاب د اولادې څخه وه ور وغوښتل او د دې ښځې نوم آمنه بنت وهب ؤ، چي د رسول الله ﷺ سره په نسب کي شريکه او د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه ده، چي په دې ډول رسول الله ﷺ د مور او پلار له طرفه د ډېر مشرف او معزز نسب خاوند دی، د رسول الله ﷺ ماما گانو په يثرب کي ژوند کاوه او آمنه هم هلته اوسېدل، عبدالمطلب هلته په يثرب کي د عبدالله واده وکړی او بيا مکې مکرمې ته راغله، په دغه موده کي آمنه حامله سوه او د دې تر حمل خومياشتي وروسته عبدالله وفات سو، نور رسول الله ﷺ د مخه تر دې چي دنيا ته تشريف را وړي د پلار له طرفه يتيم سو.

کله چي د محمد مصطفیٰ ﷺ د ولادت وخت رانژدې سو مور يې خوب وليدی چي د دې يو ماشوم پيدا کيږي او د دغه ماشوم سره يو نوريا روښنايي او خلا ملکري وي چي د مخکي مخ ډکوي او دغه نور تر شامه ورسپړي او دا په دغه خوب کي وايي (أَعِيذُ بِاللّٰهِ الْوَاحِدِ، مِنْ شَرِّ كُلِّ حَاسِدٍ) يعني: ده لره په يوه الله سره د هر حسد کوونکي څخه ساتنه غواړم، سره د دې چي دوی مشرکان وه خو بيا يې هم دغسي خوب وليدی چي پناه او ساتنه يې په يوه الله ﷻ سره غوښتل.

د فيل په کال او د فيل تر واقعي پنځوس ورځي وروسته د ربيع الأول د مياشتي په دوولسمه بلکه په راجحه روايت کي د ربيع الأول د مياشتي پر نهمه د دوشنبې په ورځ سرور کائنات، اشرف المخلوقات، رحمه للعالمين، محمد مصطفیٰ ﷺ دنيا ته تشريف را وړی چي دغه مبارکه ورځ د ميلادي سنې د (۵۷۱) کال د اپرېل د مياشتي د (۲۰) يا (۲۲) تاريخ سره موافق او برابره ده او دا چي موږ (۲۰) يا (۲۲) تاريخ وايو دا د هغه وخت په جنتريو کي فرق ؤ، د يوې جنتري يا کلندر په حساب (۲۰) تاريخ ؤ او د بلې جنتري په حساب (۲۲) تاريخ ؤ، او د ده ﷺ د ولادت په وخت کي ډېر

عجیب او له عاده مخالف واقعات پېښ سوه چې اوس به د هغو واقعاتو څخه ځینې درته بیان سي خو دا بیان یې په دې سبب نه دی چې د ده ﷺ شرف او عظمت په دغو واقعاتو کې دی چې د ده ﷺ د ولادت سره پېښې شوې، یا! بلکه دا هغه علامې دي چې د ده ﷺ د را تګ زېري پکښې دي که نه اصلاً د رسول الله ﷺ عظمت او لویي په هغه رسالت او منهج کې دي چې ده ﷺ موږ ته را وړي دي، دغه شیان صرف د ده ﷺ د را تګ زېري او علامې دي.

د رسول الله ﷺ د حضور شاعر حسان بن ثابت رضی الله عنه چې د مدینې منورې د انصارو څخه دی وایي: زما عمر اوه کاله ؤ او په دغه ورځ چې رسول الله ﷺ دنیا ته تشریف را وړی زه په مدینه منوره کې د یهودو په منطقه کې د یهودو سره وم چې د یهودو یو راهب پر قلا ختلی ؤ او داسې نارې یې وهلې: ای یهودیانو! نن د احمد ستوری ښکاره سو، هغه ستوری ښکاره سو چې نه ښکاره کېږي مګر د احمد ﷺ په پیدا کېدلو سره.

یعني: یو ستوری دی چې تر هغو نه راخېژي ترڅو چې خاتم الأنبياء محمد ﷺ پیدا نه سي او هغه ستوری نن راختلی دی، حسان بن ثابت رضی الله عنه دا شاهدي آداء کوي چې ده دغه خبره د یهودو څخه واوږېدل او د دې څخه دا هم معلومه سوه چې حسان رضی الله عنه تر رسول الله ﷺ اوه کاله په عمر زیات دی.

د رسول الله ﷺ د مبارک میلاد د زیرو او بشارتو څخه یو هم دا دی: کله چې د ده ﷺ مور حامله سوه دغه د دې حمل بېله دردو او بېله تکلیفه ؤ، که څه هم تاسې ته معلومه ده چې حمل یا د ښځې د پاره حامله کېدل همېشه د تکالیفو او دردو سره وي خو د رسول الله ﷺ مور د دغو دردو څخه آرامه او فارغه وه.

د رسول الله ﷺ د ولادت د عجائبو څخه یوه هم دا ده: کله چې دې ﷺ پیدا سو پر دواړو لاسو یې تکیه کړې وه او سر یې لوړ نیولی ؤ لکه آسمان ته چې ګوري بل دا چې دې ﷺ مختون و زېږېدی یعني: سنت کړل سوی ؤ او مسرور و زېږېدی یعني: نویې هم پرې سوی ؤ، زموږ د ماشومانو کو خو د مور څخه ور پرې کړي او هغه پاته حصه بیا څو ورځې وروسته لوېږي خو رسول الله ﷺ د دغو شیانو څخه فارغه پیدا سو او کله چې پر عبدال مطلب د ده ﷺ د ولادت زېری وسو هغه ډیر په خوشاله سو،

کله چې بیا دغه حالات هم ورته بیان سوه چې مختون دی، سرور دی او پر خپلو لاسو یې تکیه کړې وه نور هم خوشاله سو او ویل: والله دغه زوی لره مې یوه درجه او مقام سته څنگه په دغه عجیبه طریقه سره پیدا کيږي؟ دغه زوی مې بې څه نه دی او د ډیرې خوشالیه یې محمد ﷺ په غېږ کې واخیستی کعبې شریفې ته یې دننه وروستی او هلته یې د ده پر زېږېدلو د الله ﷻ شکر آداء کړی، که څه هم تر دغه وخته لا نوم نه دی پر ایښوول سوی مگر چې بیا یې د محمد نوم پر کښېناوه په دې کې هم یو سر او راز و هغه دا چې: یو وخت عبدالمطلب شام ته په سفر تللی و په دې سفر کې یې درې نفره نور هم ملګري وه او هلته یې د یهودو د یوه خبره سره ولیدل (حبر) لوی عالم ته ویل کيږي، حبر پوښتنه ځنې وکړه چې تاسې دکوم ځای یاست؟ دوی ویل: موږ د مکې یو، حبر ورته و ویل: ستاسې په جزیره العرب کې آخري نبي پیدا کيږي، قصه ډیره اوږده ده خلاصه دا چې دوی پوښتنه ځنې وکړه چې د دغه نبي نوم به څه شي وي، حبر وویل: محمد.

تر دغه دمخه په عربو کې د محمد نوم هیڅ نه و ایښوول سوی که تاسې د عربو په ټول تاریخ کې وګورئ تر رسول الله ﷺ دمخه د هیچا نوم محمد نه دی تیر سوی. کله چې دغه څلور نفره چې یو یې عبدالمطلب او درې یې ملګري دي بیرته له شامه څخه راغله هر یوه دا قصد او اراده درلودل چې زوی یې پیدا سي نوم به یې محمد اېږدي، څرنگه چې د عبدالمطلب د عمر په حساب د اولاد امید نه و، نو ده دا نیت درلودی چې د ده په زامنو کې که د هر یوه زوی پیدا سو نوم به یې محمد اېږدم نو ځکه یې د رسول الله ﷺ نوم محمد کښېناوه او هغه درې نفره د عبدالمطلب ملګري دغه کسان وه:

اول: (سليمان بن مُجاشع) چې د زوی نوم یې محمد کښېناوه چې دغه محمد د عربو د مشهوره شاعر فرزدق نیکه دی.

دوهم: (أَحِيْبُ بن حلاج) چې هغه هم د خپل زوی نوم محمد کښېناوه.

درېیم: (عِمْران بن رَبِيعه) چې د زوی نوم یې محمد کښېناوه.

په ټولو عربو کې دغه څلور نفره د اول وار دپاره په محمد سره سمې سوي دي،

دا د رسول الله ﷺ د نامه سر او سبب ؤ چې د ده نيکه عبدالمطلب ولي
د ده ﷺ نوم محمد کښېناوه.

نور هغه حوادث يا علامې چې د رسول الله ﷺ د پيداېښت په وخت کې پېښې
سوي دي د هغو څخه يوه دا ده: چې د رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې د
کسرې قصر او مانۍ ورپرېږدېدل او د کسرې له قصره څخه څوارلس برجه ونرېدل.
همدارنگه د مجوسيانو اور مړ سو او دا در معلومه ده چې د آتش پرستانو اور د
همېش دپاره بلپرې ځکه دوی يې عبادت کوي او خپل اور هيڅکله مړ کېدلو ته نه
پرېږدي خود رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې دغه د مجوسيانو اور مړ سو.
د کسرې په قصر کې يوه کوچنۍ درياچه وه چې (بحير مسا وا) ورته ويل کېده د
دغې درياچې يا بحيرې لاندي مخکې و چاودل او اوبه يې وچې سوې، د دغو واقعو
څخه کسرې و بېرېدې چې دا څه قصه ده نو يې کاهنان او منجمين را وغوښتل.
ورونو! ځينې کاهنان او کوډگران د جن او پيرانانو سره تعلق او ارتباط لري او
جن هم ځينې اخبار د آسمان څخه اورېدل او بيا به يې دغه خبرونه کاهنانو ته د دې
دپاره ويل چې خلک سمراه کړي او په فتنو کې يې واچوي او دغه خبره چې جن له
آسمانه اخبار اورېدل موږ ته الله ﷻ په قرآن کریم کې بيانوي او فرمايي:

﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِّلسَّمْعِ ۖ﴾ [الجن: ۹]

الله ﷻ د پيرانانو دغه خبره موږ ته بيانوي چې دوی به ويل: موږ په پخوا کې
دغه آسمان ته د ناستي په ځايو کې د دې دپاره کښېستلو چې يو خبر واوړو.
خود رسول الله ﷺ په بعثت سره پر پيرانانو دغه د غوږ نيولو او اورېدلو لار بنده سوه.
نو کله چې کسرې د کاهنانو څخه پوښتنه وکړه چې دا څه قصه ده؟ ځينو کاهنانو
ورته وويل: چې دغه واقعي د نبی د ولادت په سبب پېښې سوې، کسرې پوښتنه وکړه
چې دغه څوارلس برجه ولې ونرېدل؟ کاهنانو وويل: د دې مقصد دا دی چې د فارس
د حکومت به څوارلس پاچهان نور هم تېرېږي بيا نو د فارس پاچهي زائلېږي، کسرې و
ويل: څوارلس پاچهان به نور هم راځي بيا نو د فارس پاچهي ختمېږي دا ډير اوږد

وخت دی، خو د ده تر مرګ وروسته د فارس پر حکم مقابلې شروع سوه په څلورو کلو کي لس پاچهان رد او بدل سوه چي دغه ټوله د فارس د حکم د زائېدلو علامې وې.

د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ

د رسول الله ﷺ نسب يا شجره درې حصې لري چي اوله حصه يې تر عدنان پوري رسېږي او پر دغه حصه يې د سېرت او اُنسابو ټول علماء اتفاق لري او هغه داسي ده: محمد بن عبدالله، بن عبدالمطلب: چي اصلي نوم يې شېبه دی، بن هاشم: چي اصلي نوم يې عمرو دی، بن عبدمناف: چي اصلي نوم يې مغیره دی، بن قُصَي: چي اصلي نوم يې زيد دی، بن کلاب، بن مره، بن کعب، بن لُؤي، بن غالب، بن فِهر: او دغه فِهر هغه څوک دی چي قریش يې لقب ؤ او د قریشود قبيلې نسبت هم ده ته کېږي او بيا نو دغه فِهر بن مالک، بن النضر، بن کنانه، بن خُزيمه، بن مُدرکه، بن الياس، بن مُضر، بن نزار، بن مُعد، بن عدنان.

او د رسول الله ﷺ د نسب دوهمه حصه: کوم چي تر عدنان لوړ دي او بيا تر ابراهيم عليه السلام پوري رسېږي په هغه کي اختلاف سته څوک يې قبلوي او تائيدوي او څوک څه نه پکښي وايي چپ پاته دي خو په دې کي شک نسته چي عدنان د ابراهيم عليه السلام د اولادې څخه دی او د هغه نسب داسي دی: عدنان بن اَد، بن هُمَيس، بن سلمان، بن عُوص، بن بوز، بن قُموال، بن اَبى، بن عوام، بن ناشد، بن حزا، بن بلداس، بن يدلاف، بن طابخ، بن جاحم، بن ناحش، بن ماخي، بن عِيض، بن عبقر، بن عبيد، بن الدعا، بن حمدان، بن سنبر، بن يثربي، بن يحزن، بن يلحن، بن ارعوي، بن عِيض، بن ديشان، بن عِيصر، بن افناد، بن ايهام، بن مقصر، بن ناحث، بن زارح، بن سمي، بن مزي، بن عوضه، بن عرام، بن قيدار، بن اسماعيل، بن ابراهيم عليه السلام.

او د رسول الله ﷺ د نسب درېيمه حصه: چي د ابراهيم عليه السلام څخه لوړ بيا تر آدم عليه السلام پوري رسېږي او دا هغه حصه ده چي بيله شکه ځيني غير صحي شيان پکښي داخل سوي دي او هغه داسي ده: ابراهيم عليه السلام بن تارح: چي نوم يې آرز دی، بن ناحور، بن ساروع، بن راعو، بن فالخ، بن عابر، بن شالخ، بن ارفخشذ، بن سام بن

نوح ﷺ بن لامک، بن متوشلخ، بن آخنوخ. ویل کېږي چې دغه آخنوخ ادریس ﷺ دی، بن یرد، بن مهلائیل، بن قینان، بن آنوشه، بن شیث، بن آدم ﷺ.

د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورښت

اوس به د رسول الله ﷺ د ټي رودلو او پرورښت په باره کي څه معلومات درته بيان سي هغه داسي: کله چي به د قريشو نارينه اولاد پيدا سو هغه به يې په مکه مکرمه کي نه لويواوه او د دې کار دپاره څو سببه وه، يو سبب دا ؤ چي مکې مکرمې ته له هره ځايه خلک راتله او ځيني خلک به د ډيري مودې دپاره په مکه مکرمه کي پاته کېدل لکه دغه اوس چي هم دغسي ده او د قريشو سره به يې راکړه ورکړه او راشه درشه درلودل نو کوم هلکان چي به په مکه مکرمه کي لويېدل د هغو ژبه به د دغه ګډون او اختلاط په سبب په سل کي سل خالصه او فصیحه عربي نه وه، د هغه بېګانه خلکو د اخلاقو او ژبي تر تاثير لاندي کېدل، نو د دې جهته قريشو دا ښه بلل چي د دوی اولادونه تر مکې مکرمې دباندي لوی سي، دا د دې دپاره چي ژبه يې پر فصیحه عربي واوري، کله چي به د دغو ماشومانو د ژبي د زده کولو عمر تېرسو بيا به يې بيرته مکې مکرمې ته راوستل ځکه بيا به د دغو نورو خلکو د ژبي تر تاثير نه لاندي کېدل.

او بل سبب دا ؤ چي قريشو غوښتل چي د دوی اولادونه سخت سري د تکاليفو او مشکلاتو زغم او تحمل ولري د سختيو او تکاليفو سره عادت ولري ځکه د دوی په مخ کي جنگونه او سفرونه وه دوی نه غوښتل چي اولادونه يې په ښار کي نازک او پاسته لوی سي، ځکه کوم کسان چي په ښارو کي لوی سي هغه نرم، پاسته او نازک طبيعته وي د تکاليفو او مشکلاتو زغم او تحمل نه سي کولای نو سختی او تکاليف په صحراء کي وه، دا معلومه خبره ده چي د صحراء خلک سخت سري او متحمل وي.

دريېم سبب دا ؤ: چي مکه مکرمه ښار او ديني مرکز ؤ له هره ځايه قسم قسم خلک ورته راتله او دغو خلکو د خپلو ځانو سره رنگارنگ مرضونه را وړل، مګر صحراء د مرضو څخه پاکه وي که د اطرافو او صحراء خلک د ښاري خلکو سره مقايسه کړل سي په هغو کي مرض لږ او نادره پيدا کېږي، په دغو څو سببو د قريشو دا خوښه وه چي اولادونه يې

تر مکې مکرمې د باندي لوی سي، نو ځکه خپل کوچني اولادونه يې د صحراء خاصاً د بني سعد داييگانو ته ورکول چي هغه يې صحرا ته بوزي او هلته يې لوی کړي، بيا چي به دغه هلکان لوی سوه بير ته به يې مکې مکرمې خپل مور او پلار ته راوستل.

د صحراء خلکو بيا دغه کار د رزق د پيدا کولو دپاره کاوه، خو داييگانو پر دې کار تنخواه او معلومه مزدوري نه اخيستل دا يې عيب باله چي د شيدو قيمت واخلي د ماشوم د اخيستلو په وخت کي پر کوم مبلغ، تنخواه، يا د شيدو پر بدل هيڅ اتفاق نه کېدی، خو بيا څه موده ترمنځ او په آخر کي د کوچني د مور او پلار له طرفه دايې ته هديې او سوغاتونه ورکول کېدل چي په هغو هديو سره به داييگانو خپل ضرورتونه پوره کول.

دغه د صحراء داييگاني به څه موده ترمنځ مکې مکرمې ته راتلې او هغه نوي پيدا سوي ماشومان به يې ور سره بېول، په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ دنيا ته تشریف را وړی د بني سعد څخه داييگاني راغلې چي په مکه مکرمه کي نوي پيدا سوي ماشومان ور سره بوزي، د دوی په جمله کي يوه ښځه يا دايي وه چي نوم يې حليمه ؤ او د مېړه نوم يې حارث ؤ.

د بني سعد قبيله ټول غريبان وه خاصاً په دغه کال چي بارانونه هم نه وه او وچ کالي وه، په دوی کي بيا حليمه ډېره غريبه وه، حليمې خپل کوچنی د تي زوی هم درلودی او په قريشو کي گرځي چي يوبل کوچنی هم پيدا کړي او د دغه خپل زوی سره تئ ورکړي، خو حليمه په خپله وايي چي د ډيري لوړي او غريبې په سبب مي دومره شيدې نه درلو دې چي دغه خپل زوی په مور کړم، نو دا بل کوچنی به څنگه ور سره مړوم؟ مگر احتياج او مسکنت دې کار ته مجبوره کړې وم، حليمه چي د خپلي قبيلې څخه راتله پر يوې خرې سپره وه چي دغه خره يې هم ډيره ډنگره او ضعيقه وه پر لاري به د ضعف په سبب تر ټولي قافلې وروسته رهي وه، نورو ښځو به نارې پر وهلې چي حليمې ژر سه و دي ځنډولو، خو حليمې چي به هرڅه کوښښ وکړی چي خره يې چابکه سي هغه نه سواي تلاي، خير! په ډير تکليف يې ځان مکې مکرمې ته ورساوه، اوس نو داييگاني په مکه مکرمه کي کور په کور په ماشومانو پسي

گرځي، خو هره دايي چي د رسول الله ﷺ مور آمني ته ورسې او په دې پوه سي چي هلک يتيم دی په پټه خوله يې پرپردي او دا ولاړه سي، دا ځکه چي داييگانو په اول کي د تنخوا يا مزدورۍ خبري نه کولې او ټول اميد به يې هغو هديو او سوغاتو ته ؤ چي په وروسته کي ورکول کېده، نو داييگانو ته چي به دا معلومات وسوه چي هلک يتيم دی پلار نه لري د ځان سره به يې وويل: د هلک مور به موږ ته څه هديه او سوغاتونه راکړي، نو په پټه خوله به له کوره ووتلې او هلک به يې پرېښاوه، داييگانو داسي فکر کاوه چي نيکه دومره غمخور نه دی لکه پلار، او موږ د مال او پيسو خاونده نه ده موږ ته څه نه سي را کولای، نو خود ټولو دايي گانو محمد ﷺ پرېښاوه.

راسي چي قصه په خپله حليمې ته پرپر دوچي دا يې په تفصيل سره راته بيان کړي.

حليمه السعديه وايي: زه د خپل وطن څخه د خپل مېړه او د تي رودلو د زوی سره د بني سعد د بنځو په ملگرتيا را و وتم چي موږ ټولو نور د تي ماشومان غوښتل او دا داسي وچ کال ؤ چي موږ ته د خوړلو دپاره هيڅ شئ نه ؤ را پاته، زه پر يوې خړې سپره وم او زموږ سره يوه زړه اوبښه د لوشلو دپاره راسره وه چي د دې شيدې به زموږ او زموږ د ماشوم زوی دپاره غداء وه، خو هنې اوبښي هم په والله د لوږي په سبب يو خاڅکی شيدې نه کولې او موږ ټوله شپه د خپل ماشوم زوی د ژړا له لاسه خوب نه سواي کولای چي د لوږي به يې ژړل، نه زما په تي کي څه وه چي دئ په موږ سي او نه زموږ اوبښي شيدې کولې چي ده ته يې ورکړو، موږ ټول د باران په اميد ؤ چي بارانونه وسي او کال آباد سي، خير: زه پر دغه خپله خړه را و وتم چي د خپلو ټولو ملگرو دپاره تکليف او د سر درد وم ځکه زما خړه ډنکړه او د ضعف د لاسه پر لار نه سواء تلای، د ملگرو به مي دغه نارې وې چي حليمې ژر سه او ژر سه، څو مکې مکرمې ته، را ورسېدلو او موږ ټوله د قریشو په کورو کي په ماشومانو پسي گرځېدلو، په موږ ټولو کي داسي ښځه نه وه چي هنې ته دي د محمد ﷺ د اخيستلو نه وي ويل سوي، خو چي دا به ورته و ويل سوه چي هلک يتيم دی هري ښځي به پرېښاوه ځکه موږ د کوچني د پلار څخه د هديو او تحفو اميد درلودی، خو کله چي به دا راته و ويل سوه چي هلک يتيم دی موږ به ويل چي مور اونیکه به يې څه را کړي، نو موږ ټولو

د دغه یتیم والي په سبب نه اخیستی، په آخر کي په موږ ټولو کي یوه ښځه هم نه سوه پاته چې یو کوچنی دي نه کړي پیدا بېله ما څخه، اوس چې موږ بیرته تر مکې مکرې دباندي خپل د اړولو ځای ته راغلو او بني سعد ته مو د تللو اړاده سوه ما خپل خاوند ته وویل: په والله زما دا نه ده خوښه چې زما ټولو ملګرو ښځو دي ماشومان پیدا کړي وي او زه دي بېله کوچني ولاړه سم، زه هغه یتیم کوچني ته ورځم او هغه اخلم، مېړه مې وویل: ښه دی ورسه وایې ځله ممکن دغه یتیم زموږ دپاره د برکت سبب وګرځي، نو وایي: ورغلم او محمد ﷺ مې را واخیستی او د ده د اخیستلو بل هیڅ سبب نه و بېله دې چې ما بل ماشوم نه کړی پیدا، کله چې مې دې ﷺ را واخیستی او خپل ځای ته راغلم تي ته مې واچاوه، تي مې زما د غوښتنې پر اندازه شیدې پر را ایله کړې، ده تر هغو رودلې چې مړېدی او د ده ورور چې زما زوی و هغه هم تر مړېدو و رودلې او بیا دواړه بیده سوه، حال دا چې زموږ کوچنی تر دغه د مخه د لوړې په سبب نه سوای بیدېدلای، بیا مې مېړه و هغې زړې اوښي ته ور ولاړ سو چې وېې لوشي، د اوښي څخه یې دومره شیدې ولوشلې چې ما او ده تر مړېدلو وچېدلې.

دغه شپه ښه په خیر را باندي تېره سوه، حلیمه وایي: په سهار کي زما ملګرو ښځو راته وویل: یا حلیمه! په والله مبارک او د برکته ډک ماشوم دي اخیستی دی، ما ویل: زما هم دغه امید دی.

حلیمه وایي: په سهار کي زه پر هغه خپلې خرې سپره سوم محمد مې هم را سره واخیستی او د خپل کلي پر طرف رهي سوو، په والله خره مې زما تر ملګرو دومره د مخه سوه چې د هغو خره نه سوای پسي رسیدلای، ترڅو چې ملګرو به مې راته ویل: یا حلیمه! څه صبر وکه آیا دغه ستا خره هغه خره نه ده چې د ها خوا پر راغلې؟ ما ویل: په والله هغه هغه ده، دوی ویل: په والله یو څه ور ته پېښه ده، حلیمه وایي: بیا نو موږ بني سعد او خپلو کورو ته ورسېدلو او د الله تعالی په محکو کي د باران د نه کېدلو په سبب زموږ تر ځای وچ ځای نه و، خو بیا هم زما پسونه چې به راغله ماړه او غلانوځي به یې د شیدو ډکي وې موږ به خپلې مېړي لوشلې او شیدې به مو چېلې خو بل چا د خپلو مېړو څخه یو څاڅکی شیدې نه سوای لوشلای او نه یې د مېړو

په غلانو کې څه وه، تر داسې اندازې چې زموږ د کلي خلکو به خپلو شپنيانو ته په قهر او غضب سره ویل: تاسې پسونه وښو ته نه بیایاست، پسونه هلته بیایاست چیرې چې د حلیمې پسونه پیول کیږي، چوپانانو به ورته ویل: په والله زموږ او د حلیمې پسونه یو ځای گرځي، خوبیا به هم د دوی پسونه وږي راغله او یو څاڅکی شیدې به یې نه کولې خو زموږ پسونه به ماږه او د میړو غلانو کې به د شیدو ډکې وې، زموږ دغه حال و د الله ﷻ له طرفه خیر او برکتونه را باندي اورېدل خو دوه کاله تېر سوه.

حلیمه وایي: د محمد ﷺ جسم او بدن نسبت و نورو ماشومانو ته مخالفه وده او پرورښت کاوه، د عمر یې دوه کاله لا نه وه پوره سوي داسې معلومېدی لکه د پنځو شپږو کالو هلک، صحت او عافیت یې کامل او سالم وه، په خبرو کې یې فصاحت و، خبرې یې سمې او پوره کولې، کله چې د ده ﷺ دوه کاله پوره سوه مور ته مو وروستی او عادت هم دا و چې دایيگانو به هلکان پسله دوو کلو خپل مور او پلار ته وروستل، خو ځینو پلرو به د دوهم وار دپاره بیا دغه ماشوم و دایي ته ورکړی چې څه موده دي نوره هم په صحراء کې تېره کړي او ځینو خلکو به پر دغه دوو کلو بس کړل، اوس حلیمې هم محمد ﷺ مکې مکرمې او خپلې مور ته وروستی، خو کوبښن کوي چې بیرته یې د ځانه سره بوزي، د رسول الله ﷺ مور آمنه ورته وایي: بسته دلې دي وي او حلیمه ورته وایي: دلته گرمي ده مرضونه دي، دئ تر اوسه ښه نه دی لوی سوی څه موده به یې نور هم را سره بوزم. حلیمه وایي: موږ دا کوبښن کاوه چې محمد ﷺ بیرته را سره بوزو، ځکه موږ په ده کې هغه ذکر سوي برکتونه لیدلي وه، څو په آخر کې مو د محمد ﷺ مور راضي کړه چې محمد ﷺ بیا را سره بوزو او دوهم وار موبیا بني سعد ته راوستی.

دلته به ستاسې د معلوماتو د زیات والي دپاره د رسول الله ﷺ رضاعت،

رضعي وروڼه او رضعي خوندې دروښوول سي.

اول: هغه څوک چې رسول الله ﷺ ته یې پسله د ده د مورې تئ ورکړی دی هغه (ثوبه) ده چې د ابولهب آزاده سوې مینځه وه، هغې د خپل زوی سره چې مسروح نومېدی تئ ورکړی او دغه ثوبې تر رسول الله ﷺ د مخه حمزه ﷺ ته هم تئ ورکړی و، په دې حساب حمزه ﷺ چې د رسول الله ﷺ اکا و رضعي ورور یې هم

سو او دغه ټوبې په وروسته کي ابوسلمه رضي الله عنه ته هم تې ورکړې دي، نو ابوسلمه رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ رضي وروړ دی او د رسول الله ﷺ هغه رضي وروڼه يا خوندي چي د حليمې او حارث اولادونه وه داسي دي: عبدالله بن حارث، انيسه بنت حارث، خذافه بنت حارث چي په شېما سره مشهوره ده او دغه حليمه د ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب دايي هم وه، چي ابوسفیان بن حارث د رسول الله ﷺ د اکا زوی و او رضي وروړ يې هم سو، همدارنگه حليمه السعديه وحمزه رضي الله عنه ته هم تې ورکړې دي، چي حمزه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د دوو طرفو رضي وروړ سو، يو د ټوبه له طرفه او بل د حليمه السعديه له طرفه. (اوس به بيرته خپلي قصې ته راسو)

حليمه وايي: د محمد ﷺ تر دوهم وار را وستلو څه موده وروسته د محمد ﷺ تي يا رضي وروړ وار خطا او په ځغستا خپلي مور او پلار ته راغلی او ويل يې: هغه زما قريشي وروړ بېرېري، دوی ورته ويل: څه ورته پېښه ده؟ هلک ويل: دوه نفره چي سپين کالي يې اغوستي وه راغله او محمد ﷺ يې بې سده کړې، حليمه او حارث د دې خبر په اورېدلو سره ډېر وېرېدل او د محمد ﷺ طرف ته په تلوار او وارخطايي سره ورغله، که گوري د محمد ﷺ د مخ رڼگ بل قسم اوښتی دی، دوی ورته ويل: څه درته پېښه ده؟ محمد ﷺ وويل: دوه نفره چي سپين کالي يې اغوستي وه راغله زه يې ووهلم او پر مخکه ولوېدم، بيا يې زما ځيگر را څيري کړی او زما زړه يې راوايستی.

دغه واقعه په هغه حديث شريف کي بيان سوې ده چي امام مسلم يې د انس رضي الله عنه څخه روايتوي او وايي:

«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنَاهُ جَبْرِيلُ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ فَأَحْذَهُ فَصَرَغَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عِلْقَةً فَقَالَ هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ. ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءٍ زَمْزَمَ ثُمَّ لَأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ وَجَاءَ الْغُلَمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ - يَعْنِي ظَنَرَهُ - فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ. فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَفِعُ اللَّوْنِ. قَالَ أَنَسٌ وَقَدْ كُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ الْمَخِيطِ فِي صَدْرِهِ. [رواه: مسلم]

يعني: رسول الله ﷺ د ماشومانو سره لوبي کولې چې جبريل عليه السلام ورته راغلی، دى ﷺ يې واخيستی او بې سده يې کړې او د ده ﷺ سينه يې ور خيړي کړه او زړه يې را وايستی او د هغه څخه يې يوه ټوټه ايسته کړل او ويل: دا ستا څخه د شيطان برخه ده، بيا يې دغه زما زړه د سرو زرو په طشت کې د زمزم په اوبو پريولې او بيا يې بيرته د ده ﷺ زړه په هغه خپل ځای کې کښېناوه اوسينه يې ور وگندل او ماشومان د ده ﷺ مور يعني: دايبې ته په غغستا ورغله چې محمد ﷺ و وژل سو، دوى ژر هلته ورغله او وې لیده چې د ده ﷺ درنگ ښه اوښتې ده.

انس ﷺ وايي: ما د دغه گندلو اثر د رسول الله ﷺ په سينه کې ليدى.

دلته د دغې واقعې په ليدلو حليمه ډيره وښېرېدل او خپل مېړه حارث ته يې و ويل: ښايي دغه نفر د پيرانانو څخه وي موږ بايد دغه هلک د مخه تر دې چې څه ورته پېښه سي خپلې مور ته ور ولو، نو يې محمد ﷺ مکې مکرمې او خپلې مور ته ور وستى ويل دا دى ستا زوى مو جوړ روغ، صحي او سالم درته را وستى.

د ده ﷺ مور په تعجب کې سوه ويل: سبب څه دى چې را مو وستى؟ تاسې خو په هغه بل وار ډير کوښښ کاوه چې د سره بويې زى او اوس مو په خپله را وستى؟ حليمې و ويل: نه ويل کيږي د دنيا ښې او بدې دي سبا به يو تکليف ورته پېښ سوى وي او ته به موږ ملامتوې خواوس مو دا دى صحي سالم درته را وستى.

آمنې ويل: يا يو سبب سته او حال به را ته وياست.

حليمه آخر مجبوره سوه او د هغه نفر قصه يې ورته وکړه.

آمنې و ويل: تاسې پر ده د جن يا پيري څخه و ښېرېدلاست؟

دوى ويل: هو، آمنې ويل: يا! هيڅکله ده ته جن ته سي ور رسېدلای ځکه ما د ده د ولادت په وخت کې خوب وليدى چې يو څوک راته وايي ووايه:

(أَعِذُكَ بِاللَّهِ الْوَاحِدِ، مِنْ شَرِّ كُلِّ حَاسِدٍ)

قسم دى چې ده ته جن او شيطان نه سي ور رسېدلای.

خير حليمه بيرته ښې سعده ولاړل او محمد ﷺ د خپلې مور سره پاته سو.

د رسول الله ﷺ د مور وفات

کله چې د محمد ﷺ عمر شپږو کلونو ته ورسېدی د رسول الله ﷺ مور د خپل وفات سوي مېړه سره د وفات په سبب دا خوښه وبلل چې د هغه د قبر زیارت ته چې په یثرب کې و ورسې، نو د مکې مکرمې څخه رهي سوه او پنځه سوه کیلو متره لار یې مزل وکړی خو یثرب ته ورسېدل، د دې سره په دې سفر کې د دې کوچنۍ زوی محمد ﷺ او د دې خادمه ام ایمن او د دې خسر عبدالمطلب ملګري وه، یوه میاشت یې په مدینه منوره کې تېره کړه د هاخوا څخه چې بیرته مکې مکرمې ته راتلل د لارې په شروع کې د رسول الله ﷺ مور ناروغه سوه او په ابواء کې وفات سوه، ابواء د مکې مکرمې او مدینې منورې تر منځ په لار کې د یوه ځای نوم دی او په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ عمر شپږ کاله ؤ او د عبدالمطلب سره بيله موره مکې مکرمې ته راغلی. اوس نو محمد ﷺ د مور او پلار د دواړو له طرفه یتیم سو، د ده ﷺ تربیه او روزنه د ده نیکه عبدالمطلب پر غاړه واخیستل، دلته نو د رسول الله ﷺ په ژوند کې نوې مرحله شروع سوه.

په تیرو سوو بحثونو کې مو دا وویل: چې عربو د مخه تر اسلام د جاهلیت په وختو کې څومره ناوړه کارونه کول تر داسې اندازې چې ژوندي انسانان یې ښخول او بیا مو د رسول الله ﷺ معزز او مشرف نسب درته بیان کړی چې د شریف او محترم نسب خاوند ؤ ځکه چې د الله ﷻ اراده همدا سې وه چې د ده ﷺ نسب باید لوړ او شریف وي دا د دې دپاره چې څوک د نسب پیغور ور نه کړي او خلک په ده ﷺ باور او اعتماد ولري او دې ﷺ باید قوي قوم د دې دپاره ولري چې دغه قوم یې د دښمنانو او تجاوزگرانو له ظلمه او تېري څخه وساتي او همېشه پیغمبران همدا سې وي چې په قوي او معززه قوم کې پیدا کیږي او په هغه خپل قوم کې د رسالت وظيفه ورکول کیږي، چې د دې څخه مقصد همدا دی چې په خپل قوم وساتل سي لکه څرنګه چې

الله ﷻ فرمایي: ﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْتَكَ﴾ (هود، ۹۱)

چي دا د شعیب علیہ السلام قوم ؤ او شعیب علیہ السلام ته وايي: که چيري ستا قوم نه وای موږ به ته رجم کړی وای. يعني: د ډېرو په ویشلو به مو وژلی وای.

نو که یو پیغمبر د یوه عادي نسب څخه وي یا قوم ونه لري د هغه نبي ازادول د خلکو دپاره ډیر آسانه وي او تاسي به په را تلونکي بحث او بیان کي و وینی چي دغه د نسب شرافت د دې سبب وگرځېدی چي له یوه طرفه خلکو د رسول الله ﷺ احترام کاوه او اعتماد یې پر درلودی او له بله طرفه یې خلک د ده ﷺ له آزاره منعه کول.

او بیا مو د رسول الله ﷺ د ولادت بیان درته وکړی چي کومي معجزې او کرامتونه د ده ﷺ د ولادت سره یوځای وه، دا هم د دې دپاره چي خلکو ته د ده ﷺ د راتگ زيري ور معلوم سي که څه هم د ده ﷺ د را تگ علامې په پخوانیو آسماني کتابو کي ډيري موجودي وې خو پر هغو سربېره کوم حوادث چي د ده ﷺ د ولادت سره یوځای پېښ سول په هغو ټولو کي د خاتم النبیین ﷺ د را تگ اشارې موجودي وې.

او بیا مو د ده ﷺ د یتیم کېدلو حال بیان کړی، د مخه تر دې چي دنیا ته تشریف را وړي د پلار له طرفه یتیم سو او کله چي یې عمر شپږو کلو ته ورسېدی د مور له طرفه هم یتیم سو، دا ټوله د الله ﷻ إرادۀ وه، علماء کرام د ده ﷺ د یتیم کېدلو دپاره ډیر سببونه بیانوي چي یو د هغو څخه دا دی چي په ده ﷺ کي رحمت، شفقت او مهرباني پیدا سي، ځکه که څوک په خپله د یتیم والي په حالت کي ژوند وکړي هغه داسي نه وي لکه اورېدلي چي یې وي، په عربي کي مثال دی چي وایي (کَیْسُ الْخَبَرِ کَالْمَعَانَةِ) اورېدل داسي نه دي لکه لیدل یا په فارسي کي وایي (شنیره کي بوړ مانډورېره) دا چي یو سړی فقط د یتیم پر سر لاس تېر کړي یا د یتیم سره مرسته وکړي، هغه داسي نه دی لکه خپل ژوند چي په یتیم والي پر تېر سوی وي، د دې دوو په منځ کي ډیر زیات فرق او توپیر سته، نو الله ﷻ په دغه یتیم والي سره دی ﷺ رحیم او مهربانه تربیه کړی، لکه څرنګه چي په حدیث شریف کي رسول الله ﷺ فرمایي « اَدْبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي » يعني: زما رب ادب او تربیه راکړل او په ښه ادب سره یې مؤدبه کړم، نو د رسول الله ﷺ تربیه الهی تربیه وه او الله ﷻ ښه ادب او ښه اخلاق ورکړل او د ده ﷺ د ژوند دغه حالات تصادفي او د ژوند پېښي نه دي،

بلکه د دې شيانو د پېښېدلو تر شا لوی لوی مقصودونه پراته وه، علماء کرام د ده ﷺ د یتیم والي نور سببونه هم وایي، خو د دې دپاره چې بحث مو اوږ نه سي د هغو تر بیانولو تېرېږم او دا بیان مو هم درته وکړی چې رسول الله ﷺ په صحراء کې تربیه سو او د صحراء د تربیې فایدې مو هم بیان کړې چې اول صحت او عافیت دی او بل د مشکلاتو تحمل دی، رسول الله ﷺ په ناز او نعمتو کې نه دی لوی سوی دا د دې دپاره چې د سختیو او مشکلاتو د زغملو قدرت ولري، که تاسي د رسول الله ﷺ را تلونکي ژوند او حالاتو ته وگورئ و به وینی چې د ده ﷺ ټول عمر په جهاد، عبادت، تکالیفو او آزارو تېرسوی دی او بل د صحراء د ژوند څخه د ژبي فصاحت او بلاغت حاصلېږي، د ښاري خلکو ژبه ګډه وډه وي او رسول الله ﷺ تر ټولو خلکو فصیح ؤ چې دا هم د بني سعد د ژوند په سبب وه، ځکه رسول الله ﷺ په خپله د دغه فصاحت په باره کې فرمایي، کله چې ابوبکر صدیق رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! تر تا فصیح مې نه دی لیدلی، رسول الله ﷺ وفرمایل: څنگه به داسي نه وي یا ابا بکر! زه د قریشو څخه یم او په بني سعد کې تربیه سوی یم. اول قریش په خپله فصیح وه او بل بني سعد هم په فصاحت کې شهرت درلودی.

د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت

رسول الله ﷺ غریب او مسکین لوی سو مال یې نه درلودی، هو محمد ﷺ په نسب مشرف او معزز دی خو د مال خاوند نه ؤ او د دې سبب چې د ده کورنۍ مال نه درلودی دا ؤ: چې د عبدالمطلب کورنۍ د حاجیانو د خورکې او اوبو مسئوله وه، يعني: د حاجیانو د خوړلو او چښلو برابرول چې رفاده او سقایه ورته ویل کېده د دوی پرغاړه وه نو ځکه زیات مال نه ورسره پاته کېدی، د سخا او ډوډۍ ورکولو په سبب د دوی سره هیڅ مال نه ؤ او سخیان همیشة غریبان وي چې یو مثال یې حاتم الطائي دی هغه چې په عربو کې ډیر مشهوره سخي تېر سوی دی خو دی د سخا په واسطه ډیر غریب ؤ ځکه په لاس کې یې شی نه پاته کېدی، د عبدالمطلب او د ده د کورنۍ هم دغه حال ؤ چې د سخا او ورکړې په سبب یې څه نه درلودل.

دا چې محمد ﷺ غريب او مسكين لوى سوپه دې كې هم الهي مقصودونه وه چې د هغو مقصودو څخه يو دا ؤ چې د مسكين او محتاجه په حال خبر وي، د رسول الله ﷺ ژوند د غنيانو او مال دارانو پر قسم نه ؤ چې د غريبانو او مسكينانو له حاله يې خبره وي، هو غني به له خپله ماله څخه يوه غريب ته څه ور كړي خو بيا هم د ده ژوند هوسا او آسوده وي د غريبانو هغه حقيقي درد او احتياج نه ور معلومېږي نو ځكه الله ﷻ محمد ﷺ د كوچني والي څخه په يتيم والي او مسكنت كې تربيه كړى، دا ټول الهي حكمتونه دي چې الله ﷻ خپل رسول د رسالت د رسولو دپاره آماده كوي.

كله چې د رسول الله ﷺ مور وفات سوه د ده ﷺ تربيه د ده نيكه عبدالمطلب پر غاړه واخيستل او دا چې د ده ﷺ تربيه د عبدالمطلب پر لاس سوه په دې كې هم لوى حكمت ؤ، هغه دا چې عبدالمطلب د قريشو سردار او د مكې مكرمې رئيس دى، همېشه به د قريشو او نورو قبائلو مشران او سرداران د ده په مجلس كې ناست او حاضر وه، په دې مجلس كې به د لويو لويو كارو تصميمونه نيول كېدل او د خلكو په منځ كې به فيصلې كېدې، په دغه وخت كې د محمد ﷺ عمر شپږ كاله ؤ نو د ده ﷺ د تعليمي ژوند شروع په دې سره وسوه چې وويني د خلكو سره څه قسم گذاره او معامله، راشه درشه كيږي، او د لويو لويو كارو فيصلې څه قسم كيږي، طبيعتاً د دغه عمر هلكان په دغسې مجلسو كې نه كښيني او د لويو دپاره ولاړېږي خو رسول الله ﷺ به همېشه په دغه مجلس كې ناست ؤ او نه به ولاړېدى، دا د الله ﷻ اراده وه چې محمد ﷺ پوه سي چې د خلكو سره بايد څنگه ژوند وسي، يوازي دا نه چې د غريبانو او صحرايي عربو سره يې د ژوند كولو طريقه زده وي بلكه د سردارانو او د قومو د مشرانو سره هم بايد په ژوند پوه وي، نو دى ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس كې حاضر ؤ.

د تاريخ په كتابو كې ذكر سوي دي چې د عبدالمطلب د ناستي دپاره كعبې شريفې ته نژدې او د كعبې شريفې په سايه كې ځاى سمېدى، هلته به د عبدالمطلب زامنو د ده دپاره فرش آوار كړى نو د عبدالمطلب زامن او نور قريش به هلته په انتظار ولاړ وه هيڅوك به نه كښېستى تر څو چې عبدالمطلب به راغلى هغه به كښېستى بيا به دا نور كښېستل، ځكه عبدالمطلب د مكې مكرمې عمومي مشر او رئيس ؤ، مگر رسول الله ﷺ

چي په عمر هم لږ او کوچنی ؤ تر عبدال مطلب د مخه به راغلی او هلته به پر هغه فرش کښېستی، اکاګانو به یې کوبښن کاوه چي دى ﷺ د دغه کاره څخه منعه کړي او د دغه فرش څخه یې ولاړ کړي مګر عبدال مطلب چي به راغلی ویل به یې: پرې یې ږدی په ده کار مه لری په والله دغه زوی لره مي يوه درجه او مقام سته.

نو رسول الله ﷺ به همېشه د عبدال مطلب په مجلس کي ناست او حاضر ؤ او تاسي پوهېږی چي دغه مجلس ته به همېشه مشران، مخور او د نورو ځایو څخه ډلي راتلې او رسول الله ﷺ دوه کاله په دغه مجلس کي کښېستی او دا یې هم زده کړل چي د قومو د مشرانو سره څه قسم معامله او خبري کيږي.

کله چي د رسول الله ﷺ عمر اته کاله سو عبدال مطلب هم وفات سو چي دا د محمد ﷺ دپاره بل واریتیم والی ؤ، د مخه خودى ﷺ د پلار له طرفه یتیم ؤ، مګر هغه وخت په نامه یتیم ؤ ځکه ده ﷺ خپل پلار نه ؤ لیدلی مګر د عبدال مطلب په وفات سره د ده ﷺ یتیم والی حقیقي، ډیر سخت او مشکل ؤ ځکه دا د خپل مهربانه نیکه نېستي والی ؤ، هغه نیکه چي د کعبې شریفې د دېواله سره به ناست ؤ او د ده ﷺ سره به یې شفقت او مهرباني کول، ناز به یې ورکاوه او ده ﷺ د نیکه په وجود کي د پلار نه درلودل نه حسول، هغه نیکه یې وفات سو چي د ده ﷺ دپاره پلار ؤ او دغه اوسنی یتیم والی ده ﷺ په سترگو ولیدی، چي دغه یتیم کېدل تر هغه اول یتیم والي ډیر سخت وه، عبدال مطلب د مرک په وخت کي وصیت وکړی چي د محمد ﷺ تربیه او روزنه دي ابوطالب کوي او دا یې هم ورته وویل: چي د ده د روزني او تربیې دپاره به ډیره خاصه توجه کوي.

د ابوطالب سره د رسول الله ﷺ تربیه

د عبدال مطلب تر وفات وروسته د محمد ﷺ تربیه د ده اکا ابوطالب پر غاړه واخیستل ځکه ابوطالب د محمد ﷺ د پلار عبدالله سکه ورور ؤ، هو د ابوطالب او عبدالله پلار خو عبدال مطلب ؤ بلکه مور یې هم یوه وه، اوس نو ابوطالب د رسول الله ﷺ درېیم تربیه کوونکی سو، اول مور، دوهم نیکه، درېیم اکا او د عبدال مطلب

تر وفات وروسته د مکې مکرمې مشرتوب هم د ابوطالب پر غاړه سو، مگر ابوطالب تر عبدالمطلب ډیر غریب ؤ، د ابوطالب اولادو به د خپل پلار سره د خرڅ او مصرف په پیدا کولو کې مرسته او کومک کاوه.

کله چې محمد ﷺ ولیدل چې ابوطالب غریب دی حتی د خپلو اولادو نفقه نه سي پیدا کولای نو محمد ﷺ هم په کار کولو شروع وکړه چې هغه کار د پسو چوپاني وه او دا معلومه خبره ده چې چوپاني تر ښار د باندې وي، نور رسول الله ﷺ به د شپې او ورځې تر مکې مکرمې د باندې پاته کېدی چې په دغه چوپاني کې له یوه طرفه هغه د صحراء ژوند شروع سو چې د هغه ژوند ځینې فایدې مو د مخه درته بیان کړي دي او له بله طرفه په خپله چوپاني هم ډیرې فایدې لري چې علماء کرام یې داسي بیانوي:

اول: پر حیواناتو رحم او مهرباني چې دغه خوی په رسول الله ﷺ کې موجود ؤ، رسول الله ﷺ یوازي دانه چې پر انسانانو مهربانه ؤ بلکه حیواناتو هم د ده ﷺ د رحمت او مهربانیه څخه حصه حاصله کړې ده چې دغه رحم په شرعي احکامو کې ډیر واضح او ښکاره دی، مثلاً د حیوان د حلالولو دپاره به چاره تېره وي، یو حیوان به د بل حیوان مخ ته نه حلالیږي، پر حیوان به ظلم نه کوې، حیوان به نه وړی کوې او نه به یې تړی. کوې، پر حیوان به د ده تر طاقت زیات بار نه باروې او داسي نور.

دوهم: په چوپاني کې حلم او صبر حاصلیږي، پسونه شا و خوا پاشل کیږي د هغو د راټولولو او یو ځای کولو طریقه زده کیږي، پسونه باید له دښمنه وساتل سي، چې دا ټوله د امت د یو ځای کولو او ساتلو دپاره تجربې وې او رسول الله ﷺ دا هم زده کړه چې خپل مصرف په خپل لاس پیدا کړي، تر اوسه خو یې اعتماد د مور یا نیکه پر نفقه ؤ خو اوس یې په خپله په کار کولو او په خپل لاس د مصرف په پیدا کولو شروع وکړه، نو ده ﷺ د اته کلنۍ څخه په چوپاني شروع وکړه او تر هغو یې دا کار کاوه چې عمر یې تقریباً یو ویشتمو کلونو ته ورسېدی او دغه چوپانۍ د ده ﷺ د عمر ډیره موده په بر کې ونيول، رسول الله ﷺ فرمایي: «مَنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَرَعَى الْغَنَمَ» یعني: داسي نبي نسته چې د پسو چوپاني دي یې نه وي کړې، نو دغه وظیفه ټولو انبیاء ﷺ پر ځای کړې ده، علماء کرام د چوپانۍ په گټو او فایدو کې یوه دا هم

بیانوني او وایي: کوم څوک چې په دښت کې د پښو په پېولو مشغول وي نو دئ تنها وي او تنهایی سرې وچرت او فکر کولو ته پرېږدي، په آسمانو، ستورو، لمر او سپوږمۍ کې فکر کوي، دغه برابر نظام او الهي قدرتو ته گوري چې دغه افکار د انسان د روح د صفایي او پاک والي سبب گرځي، مگر کوم کسان چې په ښارو کې اوسېږي هغه په تگ او را تگ مشغوله وي، دا ولاړی هغه راغلی، نوي نوي خبرې او حوادث اوري فکريې ګډوډ وي، انسان د الله ﷻ په قدرتو کې فکر کولو ته نه فارغه کېږي، نو دا هم د دښت او صحراء فایده وه چې رسول الله ﷺ یې فکر کولو ته فارغه کړی.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ په چوپاني مشغول ؤ ابوطالب د تجارت په کار مشغول ؤ، کله چې د رسول الله ﷺ عمر دوولسو کلو ته ورسېدی په دغه وخت کې ابوطالب قصد درلودی چې شام ته په تجارت ولاړ سي، قافله تیاره سوه، کله چې ابوطالب د تللو اړاده وکړه رسول الله ﷺ ورته ټینگ سو چې ما هم در سره بوزه، ابوطالب نه غوښتل چې محمد ﷺ یې په دغه سفر کې ملګری وي مگر رسول الله ﷺ تر کالو ټینگ ونيوی او ویل: خامخا به مي در سره بیا یې، څرنگه چې محمد ﷺ پر ابوطالب ډیر گران ؤ آخر راضي سو او دئ ﷺ یې د ځان ملګری کړی، دا نو تر مکې مګرمې د باندې او شام ته د رسول الله ﷺ اول سفر ؤ چې په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ عمر دوولس کاله ؤ، خیر قافلې حرکت وکړی کله چې قافله د شام حدودو ته ورسېدل نویې نژدې ویوه (ډیر) یا صومعې ته واړول (ډیر) یا صومعه د نصار او د عبادت ځای ته ویل کېږي او د دوی راهب هلته په کلو کلو ناست وي نه راوړي، خواړه او اوبه یې هلته ورته پراته وي او راهب په عبادت مشغوله وي، د قریشو تجارتي قافلې به همېشه پر دغه لار د دغې صومعې سره تېرېدلې خو نه به قریش دغې صومعې ته ورتلل او نه به هغه راهبان ورته را وتل مګر نن ورځ چې قافلې دغې صومعې ته نژدې واړول د صومعې د راهبانو مشر چې بَحیرا ورته ویل کېده د مخه لا تر صومعې د باندې ولاړ ؤ او دلیری څخه یې قافلې ته کتل په دغه قافله کې یې ډیر عجب او نادره کارونه ولیدل، وې لیده چې د قافلې پر سر اوربڅ ور سره رهي ده، بَحیرا په تعجب کې سو او پوه سو چې په دې قافله کې یو سر او راز سته، کله چې قافلې

و صومعې ته نژدې واړول، بحیرا خپلو ملګرو ته وویل چې نن خواړه ډیر پاخه کړی او یو نفر یې قافلې ته هم ولېږی چې ورسه او ورته ووايه: تاسي نن زموږ میلماڼه یاست او په قافله کې به څوک نه پرېږدی ټول راسی، د قافلې خلکو هم دا دعوت قبول کړی او ټول ورغله، یوازي محمد ﷺ یې د قافلې سره پرېښاوه چې د قافلې د سامانو ساتنه وکړي، اوس نو د قافلې ټول نفر ناست دي خواړه راغله او په خوړلو یې شروع وکړه، بحیرا ورته گوري او د قافلې یو یو نفر تر نظر باسي، په دې خلکو کې یې کوم داسې شئ و نه لیدی چې هغه دي عجب او د دې وړ وي چې اورېځ دي پر سرور سره ولاړه سي (د نصاراوو علماوو ته دا معلومه وه چې د آخري نبی د راتګ وخت او زمانه را نژدې دي نو ځکه دوی په علامو او اشارو پسي گرځېدل) مګر بحیرا په دې خلکو کې د توجه وړ شئ و نه لیدی نو یې پوښتنه ځنې وکړه چې تاسي ټول راغلاست؟ څوک مونږ ته دی پاته سوی؟ دوی ویل: هو، ټول راغلو فقط یو کوچنی مو د قافلې سره پرې ایښی دی چې زموږ د سامانو ساتنه کوي.

د قافلې د خلکو څخه یوه نفر وویل: والله موږ بد خلک یو موږ راغلو خواړه خوړو او یتیم مو پرېښاوه، نو یې یو نفر ولېږی چې ورسه محمد ﷺ هم راوړله، نفر ولاړی او محمد ﷺ یې د ځانه سره راوستی، بحیرا چې په اول وار ولیدی پوه سو چې په دغه هلک کې غیر طبعي شئ سته، نو ور ته گوري او فکر پکښې وهي، محمد ﷺ کښینستی او خواړه خوري، بحیرا یې مخ ته ناست دی او ورته گوري، بیا نو بحیرا د محمد ﷺ څخه په پوښتنو شروع وکړه او ویل: ستا دي په لات او غزای سره قسم وي. لات او غزای د مشرکانو دوه بتان وه او دا قسم هم د مشرکانو قسم و، که څه هم بحیرا لات او غزای ته عقیده نه درلودل خو دده لیدل چې دغه قوم یو و بل ته په لات او غزای سره قسم ور کوي نو بحیرا هم د دوی پر ډول په لات او غزای سره محمد ﷺ ته قسم ور کړی او ورته وایي: ستا دي په لات او غزای سره قسم وي، رسول الله ﷺ ورته وویل: په لات او غزای قسم مه را کوه قسم په الله چې ما هیڅکله د هغو عبادت نه دی کړی او د هیڅ شي څخه مي دومره بد نه راځي لکه د لات او غزای څخه.

د تاریخ او سیرت په ټولو کتابو کې دا ثابته ده چې رسول الله ﷺ د ژوند د شروع

څخه هيڅکله د بت عبادت نه وکړې که څه هم د ده ﷺ قوم او کورنۍ ټول بت پرستان وه خو ده ﷺ هيڅکله نه بت ته سجده کړې ده او نه يې بت مشرف بللی دی چي دا د الله ﷻ له طرفه ساتنه وه، هو! ممکن يو څوک د خپلي کورنۍ په لارښوونه يا د سالمې تربیې په سبب د ځينو بدو کارو څخه بېزاره وي مگر د رسول الله ﷺ د بتانو څخه نفرت اوليري والی د خپلي کورنۍ د تربیې په سبب نه و ځکه د ده ﷺ پر شا و خوا ټول خلک بت پرستان وه نو معلومه خبره ده چي دا د الله ﷻ له طرفه الهي ساتنه او الهي تربيه وه.

راهب ورته و ويل: ښه ستا دي په الله سره قسم وي چي حق او حقيقت به راته وايې، رسول الله ﷺ و ويل: هو، په الله سره قسم راکړه، راهب بحيرا په پوښتنو شروع وکړه څه فکر وهې؟ په خوب کي څه شي وينې؟ څنگه حالات درته پېښېږي؟ داسي ډيري پوښتني يې ځني وکړې او رسول الله ﷺ جوابونه ورته وايي.

بحيرا خو عالم ؤ او په آسماني کتابو کي د آخري نبي علامې ذکر سوي وې او اوس بحيرا هغه ټولي علامې په محمد ﷺ کي وليدلې نو يې ورته و ويل: ته دي شا يا ملا را ته لڅه کړه، پرېږده چي ملا دي و وينم، رسول الله ﷺ هم خپله ملا لڅه کړه، بحيرا وليدل چي پر ملا يې د نبوت مهر هم سته، هغه مهر چي په ډيرو صحي احاديثو سره يې موجوديت ثابت دی، علماء کرام د نبوت د مهر داسي تعريف او بيان کوي: چي (خَاتَمُ النَّبُوَّة) د رسول الله ﷺ د دوو مبارکو اوږو په منځ کي د کوتري د هڅې پر اندازه يو تور داغ دی او په هغه داغ کي داسي ورښتان دي لکه د چرک د سر کاکل او د دغه تور داغ پر شا و خوا نور ډير تور خالونه هم سته چي دغه علامه د نبوت مهر دی او بحيرا دغه علامه وليدل او وې پېژندل نو يې ابوطالب ته مخ ور وړاوه او ويل: دا هلک دي څه دی؟ ابوطالب ويل: دا مي زوی دی، بحيرا و ويل: د ده پلار بايد نه وي ژوندی ځکه بحيرا ته دا معلومه وه چي د آخر الانبياء ﷺ د علامو څخه يوه هم دا ده چي یتیم به وي او اوس يې وليدل چي ټولي علامې په دغه هلک کي موجودي دي او دغه يوه علامه مخالفه ده دا نه سره لگېږي نو ځکه يې ابوطالب ته و ويل: دی بايد پلار و نه لري، ابوطالب و ويل: هو، دی زما وراره دی، بحيرا د ځان سره و ويل:

اوس صحي سوه، نو يې ابوطالب ته وويل: وراره دي بيرته مکې مکرمې ته بوزه که دى شام ته د سره ولاړ سي هلته يې يهود پيژني او که يې وپيژندی ضرر وررسوي.

ابوطالب هم پر خپل وراره و بېرېدى، نو ابوطالب په خپله نه ورسره را وگرځېدى بلکه يو بل نړي يې ورسره ملگرى کړى او محمد ﷺ يې بيرته مکې مکرمې ته را وستى او دغه اولنى سفر يې نه سوپوره.

دغه د بحيرا قصه هم د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه لويه اورونبانه علامه ده. د رسول الله ﷺ د نبوت يوه بله علامه دا ده: چي ځيني وختونه به مکې مکرمې ته ځيني خلک راتلل چي دغه خلکو ته اهلُ الفَراَسَة ويل کېده او دغو خلکو يو علم حاصل کړى ؤ چي هغه علم ته هم عِلْمُ الفَراَسَة ويل کيږي، د دغه علم عالمانو چي به يو چا ته وکتل د هغه علم په واسطه به يې د هغه نفر د مستقبل يا را تلونکي ژوند ځيني حالات ورته بيانول او دغه حالات به تر ډيري اندازې صحي او رشتيا را وتل، ځکه دا علم دى چي د هغه تعليم کيږي او غيب ويل نه دي، حتّٰى امام شافعي رحمه الله هم پنځه کاله د دغه علم تعليم کړى دى او دغه علم ته زموږ اوستاسي په اصطلاح کي د (قيافه شناسۍ يا قيافي پيژندلو علم) ويل کيږي، نو دغه اهلُ الفَراَسَة دغه علم درلودى او دوى چي به هر ځاى ته ولاړل خلکو به خپل هلکان ورته راوستل چي د هغو د ژوند را تلونکي حالات ورته ووايي، لکه زموږ په وطن کي فال بينان چي د خلکو فال به يې کتى، که څه هم هغه فال کتونکي يې علمه او ناپوه خلک وه فقط د پيسو د گټلو دپاره به يې خلک په يې ځايه او بې معنۍ خبرو خطايستل.

نو يو وخت د دغه اهلُ الفَراَسَة څخه يو نفر مکې مکرمې ته راغلى او خلکو خپل هلکان ورته را وستل چي د ژوند را تلونکي حالات يې ورته ووايي، په دې جمله کي ابوطالب هم خپل وراره محمد ﷺ ورته را وستى او دغه واقعه هم هغه د شام تر سفر وروسته وه، محمد ﷺ يې ورته را وستى او د هلکانو په قطار کي يې د ده مخ ته کښناوه، دغه د علمُ الفَراَسَة عالم تر اوسه د هلکانو په ليدلو او کتلو شروع نه ده کړې، خو محمد ﷺ ته په ډير ځير او دقت سره گوري او دغه کتل يې هم غير عادي او غير طبيعي وه، مخ ته يې گوري، لوړ ورته گوري، کښته ورته گوري دغه کتل يې ډير

شدید او حیرانوونکي وه، حتی ابوطالب د دغه کتلو څخه وېرېدی، بیا نو سړي له یوه طرفه د هلکانو په کتلو شروع وکړه په خپل کار مشغول سو، په دغه وخت کي ابوطالب محمد ﷺ تر لاس ونيوی له دغه منځه څخه یې وایستی او گوښه یې کړی، سړی چې د نورو هلکانو د لیدلو او کتلو څخه فارغه سو هر څه چې کوري محمد ﷺ نسته، نو ویل: څه سو هغه ځوان چې دغه اوس زما مخ ته ناست و؟ چا جواب نه ورکاوه، سړي په لوړ آواز ناري کړل: څه سو هغه هلک چې زما مخ ته ناست و رایې ولی په والله هغه لره شان او شوکت، درجه او عظمت سته، ابوطالب خود مخه لا بیرېدلې و محمد ﷺ یې نه راوستی.

دا هم د رسول الله ﷺ د لوړي درجې او عالي مقام یوه نښانه او علامه وه.

همدارنگه رسول الله ﷺ تر نبوت او رسالت د مخه د ځوانۍ په وخت او موده کي د الله ﷻ په ساتنه د هر شر او هر ناوړه کاره څخه ساتل سوی و، یوازي دا نه چې د شرک، د بتانو د عبادت او گنډو څخه ساتل سوی و بلکه د هر هغه عادي او کوچني شيانو څخه چې فقط یوه اخلاقي کمزوري به پکښې موجوده وه یا به هغه کار د انساني فطرت څخه مخالفه و د هغو ټولو څخه رب ﷻ ساتلی و، هغه کارونه چې په اهل مکه کي هیڅ عیب نه بلل کېده او د ژوند عادي کارونه وه بیا هم الله ﷻ خپل رسول ﷺ د هغو کارو څخه ساتلی و چې د هغې جملې څخه به خوشیه درته بیان سي:

اول، رسول الله ﷺ هیڅکله د فسق او فجور ځای ته نه دی حاضر سوی، درقص او غنا، موسیقي او عیاشۍ مجلس ته هیڅکله نه دی ورغلی.

یو وخت رسول الله ﷺ او د ده د چوپانۍ ملګري تر مکې مکرمې دباندې پسونه پېول، رسول الله ﷺ د لیري څخه د واده ساز او آواز واورېدی او په ټول عمر یې دغسي محفل نه ولیدلی نویې هغه خپل ملګري ته وویل: ما تر اوسه واده نه دی لیدلی نو نن شپه ته زما پسونه ګوره اوزه به ولاړ سم چې دغه واده ووینم، هغه ویل ښه دی، ملګری یې د پسو سره پاته سو او محمد ﷺ وررهي سو چې واده او د هغه ساز و ویني، خو کله چې په دغه مجلس کي کښېنستی سمدستي خوب پر غالبه سو او بیده سو، رسول الله ﷺ فرمایي: بل شي نه کړم را وینم مګر د لمر حرارت او ګرمۍ، سهار

لمر راختلی را وینې سو او ټول خلک تللي وه، د دغه واده یې هیڅ و نه لیدل.

بله ورځ بیا واده دی بیا یې هغه خپل ملګري ته وویل: چې هغه شپه خو ما هیڅ و نه لیدل او نه مې واورېدل ځکه بیده سوم نن به ولاړ سم او ته زما پسونه ګوره، هغه ویل: ښه دی ولاړ سه، بیا چې راغلی د اول کښېستلو سره خوب پر غالبه سو او بیده سو، سهار د لمر تر راختلو وروسته را وینې سو، نو رسول الله ﷺ پوه سو چې دغه ودونه او مجلسونه زما دپاره نه دي، ځکه هلته د فسق او فساد کارونه کېدل.

خو د ډیر افسوس ځای دی چې تر نن ورځې پورې په ودو او ښادیو کې دغه د فسق او فساد کارونه دوام لري، فلمونه او عکسونه، ساز او رقص، اسراف او سیالي، لڅ کالي او کفري موډونه، دغه حرام کارونه د ودو شرطونه ګرځېدلي دي، نوی کور او نوی فامیل جوړېږي خو متأسفانه اساس او بنسټ یې په ګڼه او د الله ﷻ په نافرمانیو ایښوول کېږي او بیا وایي: اولاد مې صالح او زما په خوله نه دی، د ښځې سره مې ژوند ترېځ دی، پورې او درېږه یم، په ژوند کې مې خوشالي نسته.

وروره! دا ته یې چې دغه ژوند دي د ځان دپاره خوښ او اختیار کړی دی، دا ستا د هغو ګڼه او نافرمانیو نتیجه ده چې د دغه کور د جوړولو په شروع کې دي کولې، ته نه وینې؟ کله چې آدم ﷺ د هغه منعه سوي وني څخه څه خواړه وخورل څه ورته پېښه سوه؟ د جنت څخه وایستل سو، د خپلې زوجې څخه په کلو کلو جلا سو، دا فقط یوه کوچنۍ نافرمانی وه او موږ په یوه واده کې سل نافرمانۍ کوو.

نن ورځ خلک د واده د نېک او مبارک نامه څخه بده استفاده کوي د ګڼه او ناجائزه کارو وسیله یې ګرځوي، هر هغه واده چې په هغه کې حرام کارونه و نه سي واده یې نه بولي، هو! مسلمانان د روا او جائزه خوشالیو څخه نه دي منعه، په واده کې د تکاح د اعلانولو دپاره نجونو ته دا روا ده چې څه وخت درېې وټکوي (نه داسې لکه موږ چې په هفتو هفتو مو سازونه او رقصونه شپه تر سهاره دوام لري) په واده کې خوشالي مطلوب او جائزه ده، زموږ دین د غم او مصیبت دین نه دی مګر هغه حرام مظاهر او مناظر، دغه لڅ کالي او بیر سرونه، هغه ساز او رقصونه، بلکه ټول هغه کارونه او عملونه چې د فسق او فساد، د اسراف او سیالیو څخه خالي نه دي! باید پرېږدو.

نور رسول الله ﷺ د دغسي مجالسو څخه په الهي ساتنه سره وساتل سو.

دوهم: د هغو کارو د جملې څخه چې رسول الله ﷺ ځني ساتل سوی دی یو بل بد عادت ؤ چې د اهل مکې او مشرکانو په رواج او اصطلاح کې عادي او معمولي کار ؤ چې هغه د عورت لڅ والی ؤ، که به یو سړی لڅ پڅ گرځېدی هم یې پروا نه کول او د دغه عادت د روا جولو دپاره څو سببه موجود وه، یو دا چې په پنخوا کې د قریشو له طرفه ځیني امرونه صادر سوي وه چې خلک د هغو اوامرو په عملي کولو مکلف وه، چې یو د هغو اوامرو څخه دا ؤ: چې پر کعبه شریفه څوک په خپلو کالو کې طواف نه سي کولای ځکه په هغو کالو کې یې ګنډونه کړي دي نو د قریشو یو خاص قسم کالي وه چې خلکو به هغه کالي د قریشو څخه رانیول او بیا به یې په هغو کالو کې طواف کاوه. طبقاً په دې کار کې د قریشو دپاره اقتصادي او تجارتي ګټه وه چې قریشو به خپل مال خرڅاوه نو کوم څوک چې به د مکې مکرمې د دباندي څخه راغلی او هغه د قریشو کالي به نه وه ورسره نورانیولو ته به یې مجبوره ؤ او بیا به یې هغه د قریشو په کالو کې پر کعبه شریفه طواف کاوه، خو هغه څوک چې د کالو د رانیولو دپاره به یې پیسې نه درلودې لڅ طواف به یې کاوه، په دې لڅوالي کې نارینه او ښځو فرق نه درلودی، خو صرف ښځو به د شپې طواف کاوه، د ډیر جهالت څخه د حیوانیت درجې ته رسېدلي وه.

د لڅوالي دپاره بل سبب دا ؤ چې د جزیره العرب خلک عموماً ټول غریبان وه هر چا پوره کالي نه درلودل، نو په مکه مکرمه او عربو کې د عورت لڅوالی یو عادي او طبیعي کار گرځېدلی ؤ، خو پر دغه سربېره رسول الله ﷺ هیڅکله نه لڅ طواف کړی دی او نه لڅ گرځېدلی دی، الله ﷻ له دغې بې سترېه ساتلی ؤ، په عربو کې دغه لڅوالی او بې سترې د هجرت تر نهم کال پوري دوام درلودی ترڅو چې مکه مکرمه فتحه سوه او تر حجة الوداع یو کال د مخه د حج په موسم کې رسول الله ﷺ حضرت ابوبکر الصديق ؓ مکې مکرمې ته د حج د آداء کولو دپاره او د حج آمر ولېږی او ورته ویې فرمایل: خلک خبر کړه چې تر نن ورځې وروسته به هیڅوک لڅ طواف نه کوي.

څرنګه چې د ټول بدن لڅول په مکه مکرمه کې یو عادي او طبیعي کار ؤ او هیڅ عیب نه بلل کېدی، نو کله چې به خلکو کارونه کول خاصاً څه درانه او مشکل کارونه

لکه ځينې د خټو او بناء کارونه، يا د ډبرو نقلول نو به يې ځانونه لڅول، بالکل به يې کالي وکښل او کار به يې کاوه، يو خو به د گرمۍ تاثير څه لږ سو او بل به يې کالي نه خپرېدل او د دوی لباس يا کالي څه شي وه؟ فقط يو د اوږو پټو چي د کميس کار يې ځني اخيستی او بل لنگ چي لاندي بدن به يې په پټاوه.

يوه ورځ رسول الله ﷺ د خپلو ملگرو سره کار کاوه او د يوه ځای څخه يې بل ځای ته ډبري نقلولې، ويل کيږي چي دغه کار د کعبې شريفي د بناء او جوړولو کار ؤ او د کار ټولو ملگرو يې ځانونه لڅ کړي وه ځکه دوی کالي لږ درلودل، نو کله چي به يې ډبري نقلولې لنگ به يې خلاص کړی او هغه به يې پر اوږه کښېناوه او ډبره به يې پر هغه لنگ کښېښوول، چي په دغه ډول سره به يې اوږه د زخمي کېدلو څخه وساتل سوه، رسول الله ﷺ هم د دغو خپلو ملگرو سره ډبري نقلولې خو هغه ډبره به يې پر لڅه اوږه ايښوول ځکه ځان يې نه ؤ لڅ کړی، په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ د اکاګانو څخه يوه اکا ورته وويل: اي وراره! که دغه لنگ خلاص کړې او پر اوږه يې کښېږدې د دغو ډبرو له آزاره به دي وساتي، خو کله چي رسول الله ﷺ د لنگ د خلاصولو اراده وکړه يودم بهوښي پر راغله او سترگي يې آسمان ته شخي پاته سوې، نو کار او د لنگ خلاصول دواړه پاته سوه. د الله ﷻ په ساتنه پټ او مستور پاته سو.

مقصد دا چي رسول الله ﷺ هيڅ وخت نه دی لڅ سوی، که څه هم يوازي په مکه مکرمه کي نه بلکه په ټوله جزيره العرب کي د ځان لڅول عادي او طبيعي کار ؤ. **دريم:** رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ له طرفه ډير لوی ادب ورکول سوی دی، کله چي رسول الله ﷺ کوچنی ؤ د ابوطالب په کور کي ؤ، ابوطالب ډير غريب او عيال داره ؤ نو کله چي به خواړه را وړل سوه خواړه به لږ او خوړونکي به ډير وه، د ابوطالب لس اولاده وه نو به څه پېښېدل؟ معلومه خبره ده چي پر خوړو به چور او حملې سوې، خو رسول الله ﷺ د دغو نورو هلکانو پر ډول نه پر خوړو چور جوړاوه او نه يې حملې وهلې په انتظار به ناست ؤ، کله چي به د ابوطالب عيال او اولاده د ډوډۍ خوړلو څخه فارغه سوه محمد ﷺ به وکتل: که به کوم شئ پاته ؤ هغه به يې خوړی او که به نه ؤ پاته دغسي وږی به گرځېدی او داسي ډير پېښېدل چي څو

ورځي به وږي گرځېدې ځکه اصلاً د هغو څخه شئ نه پاته کېدی، رسول الله ﷺ د دغه خپلو ښو اخلاقو په سبب که څه هم وږي به و خود نورو هلکانو پر ډول يې پر خوړو او ډوډۍ نه چور جوړاوه او نه يې حملې وهلې.

څو يوه ورځ په خپله ابوطالب دغه حالت ته متوجه سو چې دغه نور هلکان خواړه ځنې خلاصوي او محمد ﷺ ته شئ نه پاته کېږي، نو يې خپله کورنۍ امر کړه چې محمد ﷺ ته خواړه جلا ورکوي ځکه دى ﷺ د نورو هلکانو پر قسم پر ډوډۍ تلوار نه کوي او وږي پاته کېږي، چې دا کار د رسول الله ﷺ د ادبه څخه و.

څلورم: د رسول الله ﷺ د اخلاقو څخه يو هم رشتيا ويل وه په ټول عمر يې هيڅ خلاف يا د حقيقت څخه مخالفه خبره نه ده کړې که څه هم د کوچنيوالي او وړکتوب په حالت کې و، دا هم هغه ادب دى چې د الله ﷻ له طرفه ورکول سوي و. کله چې د رسول الله ﷺ عمر پنځلس يا په بل روايت شلو کلو ته ورسېدى د فجار جنگ پېښ سو او رسول الله ﷺ په هغه جنگ کې ګډون او اشتراک وکړى، د جنگ فجار يا حربُ الفُجَّار بيان خومي مخ کې درته کړى دى چې حرب الفجار هغه جنگ ته ويل کېږي: کوم چې په حرامو مياشتو کې پېښ سي او حرامي مياشتي څلور دي (رجب) چې دا يوازي مياشت ده او نوري درې مياشتي چې سره پسې دي: چې هغه ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم دي، نو د ابراهيم عليه السلام په دين کې په دغو څلورو مياشتو کې جنگ شروع کول او تجاوز کول حرام او ناروا وه خود خپل ځان څخه دفاع کول جائزه او روا وه.

څرنګه چې د هوازن قبيلې په دغو حرامو مياشتو کې پر قريشو حمله وکړه نو قريشو ته دا جائزه او روا وه چې د ځان دفاع وکړي، په دغه جنگ کې چې حربُ الفُجَّار ورته ويل کېږي رسول الله ﷺ د خپلي کورنۍ او اکاګانو په ملګرتيا د مکې مکرمې څخه دفاع کول او رسول الله ﷺ فرمايي: «كُنْتُ أُنْبِلُ لِعَمَامِي لِيَوْمِ الْفُجَّارِ» يعني: ما د فجار په ورځ خپلو اکاګانو ته غشي ورکول او څوک وايي: د فجار په ورځ يې د خپلو اکاګانو څخه غشي ګرځول او هغو جنگ کاوه، څرنګه چې دغه

جنگ د ډيري مودې دپاره و نو په دغه جنگ کي رسول الله ﷺ د جنگ کولو طريقه هم زده کړه ځکه جنگ يې وليدی او اشتراک يا گډون يې هم پکښي وکړی.

همدارنگه رسول الله ﷺ په حلف الفضول کي گډون او اشتراک کړی دی، حلف الفضول (يعني: د مظلوم د حقوقو د اخيستلو دپاره قسم) د حلف الفضول جوړېدل يوه قصه لري، هغه دا چي: د اهل يمن څخه يوه نفر مکې مکرمې ته د تجارت دپاره څه مال را وړی و او دغه مال يې پر عاص بن وائل په پور خرڅ کړی، عاص بن وائل د مشهوره صحابي عمرو بن العاص رضي الله عنه پلار دی او عاص بن وائل د مکې مکرمې او قرشو د سردارانو څخه دی، عاص د دغه يمني څخه مال د پور پر قسم اخيستی و او پيسې يې نه وې ورکړې کله چي يمني غوښته چي خپل وطن ته ولاړ سي نو عاص ته ورغلی چي زما پيسې را کړه غواړم چي خپل وطن ته ولاړ سم، مگر عاص بن وائل د سبا او بل سبا وعده ورکوي او معطله کوي يې، خو د يمني صبر پای ته ورسېدی او د آخر وار دپاره عاص ته ورغلی ويل: پيسې مي را کوې که يا؟ عاص ويل: يا! ورځه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکه. (زموږ د وطن ځيني کسان هم داسي وه چي د غريبانو حق يې نه ورکاوه) موږ مخ کي ويلي وه چي هلته د ځنگله قانون و هر زورور به کمزوری خوړی اوس هم عاص ظلم کوي، يمني مسافر او بې چاره دی نه يې قوم سته نه قبيله، څوک نه لري چي د ده مرسته وکړي، اوس په حيرت کي دی چي څه وکړي؟ آخر هغه دارالندوه ته ورغلی کوم چي د قرشو د ټولنو ځای و، هلته قریش سره را ټول وه او يمني په شعر او بيتو سره له ظلمه څخه شکايت شروع کړی خاصاً د قرشو له ظلمه او ويل: که تاسي پر دغه ظلم خوله پټه کړی نو تاسي هم د ده ملگري ياست او په الله سره قسم چي په ټولو عربو کي به ستاسي نوم در بد کړم، څرنگه چي د قرشو نور مشران په دې کار نه وه راضي، ځکه دوی د مکې مکرمې او قرشو مشران دي او د عربو سرداران دي او که د دوی له ظلمه خلک شکايت وکړي دا د دوی دپاره شرم او پينځور دی او په عربو کي د دوی نوم بدېږي.

نو د قرشو څو نفره سره يو ځای سوه او پر دې يې عهد او قسم وکړی چي د هر مظلوم مرسته به کوو او د ظالم څخه به يې حق وراخلو که څه هم دغه ظالم هر څوک

وي، دغه کار په اول کي درو نفرو شروع کړی چي د هر يوه نوم فَضْل ؤ، نو ځکه دغه قَسَم ته حلف الفضول ويل کيږي او څوک بيا وايي: چي دغه قسم ته په دې سبب حلف الفضول ويل کيږي: چي فَضُول په عربي کي حقوقو ته وايي، نو (حلف الفضول) يعني: د حقوقو د اخیستلو دپاره قسم، د مظلوم او د هغه د حقوقو د دفاع دپاره قسم، نو دغو درو نفرو په الله سره قسم ياد کړی چي هر مظلوم چي په مکه مکرمه کي وي که د اهل مکې څخه وي يا د بل ځای وي د هغه دفاع به کوو او د ظالم څخه به يې حق وړ اخلو که څه هم دغه دفاع زموږ په وینو او زموږ په مرگ سره وي، خو د مظلوم حق به د توري په زور ورته راگرځوو او بيا يې اهل مکه سره يو ځای کړل ويل: څوک زموږ سره په دې قسم کي ملگري کيږي؟ د مکې مکرمې ډير خلک د دوی سره په دغه قسم کي ملگري او يو ځای سوه چي د هغو د جملې څخه يو هم محمد مصطفی ﷺ ؤ، البته دغه قصه د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وه، بيا نو دغه نفر ټول سره يو ځای سوه توري او اسلحه يې واخیستل د عاص بن وائل کور ته ورغله او عاص بن وائل ته يې وويل: موږ قسم کړی دی چي د هر مظلوم سره به مرسته او کومک کوو نو د دغه سړي حق ورکړه که يې نه ورکوي موږ دي وژنو.

دا هم پرانه، همت او غیرت ؤ، غواړي چي د مکې مکرمې د سردارانو او د دوی له قومه څخه يو نفر د ظلم د ليري کولو دپاره ووژني، عاص چي دا د دوی عزم او اجتماع وليدل، د دوی اتحاد او اتفاق يې وليدی، د دوی خبره يې قبوله کړه او د هغه يمني حق يې ورکړی.

دغه حلف يا قَسَم په جاهليت او اسلام کي دوام پيدا کړی او باقي پاته سو، رسول الله ﷺ په صحي حديث کي فرمايي: «قَدْ دُعِيَ فِي الْجَاهِلِيَةِ إِلَى حَلْفِ لَوْ دُعِيَ إِلَيْهِ فِي الْإِسْلَامِ لَأَجَبْتُ» يعني: د جاهليت په عصر او زمانه کي يوه حلف او اتفاق، يوه عهد او وعده ته وبلل سوم، چي هغه داسي حلف دی که چيري هغه ته په اسلام کي بلل سوی وای هم به مي دغه بلنه او دعوت قبول کړي وای.

نو دغه حلف الفضول يوازي دا نه چي د هغه وخت په اسلام کي باقي پاته سو بلکه د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته هم پاته ؤ.

په وروسته کي بيا د يزيد بن معاويه د خلافت په وخت کي د مدينې منورې والي چي وليد نومېدی د سيدنا حسين بن علي عليه السلام په يوه حق کي ظلم وکړی او د حسين عليه السلام حق يې نه ورکاوه، نو حسين عليه السلام ورته وويل: که ته زما حق را نه کړې زه به حلف الفضول ته ور ناري کړم، عبدالله بن زبير عليه السلام هم په دغه وخت کي حاضر ؤ نو عبدالله عليه السلام وايي: که حسين عليه السلام حلف الفضول ته ناري کړي وای قسم په الله ما به خپله توره را ايستلې وای او تر هغو به مي پوښ ته نه وای اچولې چي يا مي د ده حق ور اخيستی وای يا زه وژل سوی وای، خو هغه د مدينې منورې والي د حضرت حسين عليه السلام حق د حلف الفضول د بيري څخه ورکړی.

دغه ډول عهد او قسم، اتحاد او اتفاق ډير ښه کار دی، په داسي اتحاد کي لوی او مهم مقصدونه سته که نن ورځ اسلامي حکومتونه دغسي اتحاديو او اتفاقيو ته ور داخل سي چي په هغه کي د ضعيقه او مظلوم دفاع کيږي دا جائز او ښه کار دی حتی که مظلوم د مسلمانانو څخه هم نه وي، ځکه د اسلام د اهدافو څخه يو هم د ظلم ايسته کول او نيستي کول دي، نو دغه حلف الفضول په اسلام کي باقي پاته سو او رسول الله ﷺ هم په دغه حلف کي اشتراک کړی دی.

پسله څه وخته يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي د رسول الله ﷺ ژوند ته يې تغير ورکړی، هغه دا چي خديجه بنت خويلد عليها السلام چي د عبد العزى بن قصي بن کلاب د اولادې څخه وه او د رسول الله ﷺ سره په قصي بن کلاب کي يو ځای کيږي، يعني: دا هم د شريفه نښه څخه وه، دغه خديجه عليها السلام ډيره غني او مالداره ښځه وه د دې د غنا په باره کي داسي ويل کيږي: چي د دې تجارت د ټولو قريشو د تجارت سره برابر او مساوي ؤ، يعني: يوه طرف ته د ټولو قريشو تجارت او بل طرف ته يوازي د دې تجارت سره مساوي او برابر وه، څرنگه چي دا ښځه وه په خپله يې تجارت نه سواي کولای نو به يې څه کول؟ خپل مالونه به يې قسم قسم او مختلفو خلکو ته ورکول، چا ته په شراکت، چا ته په مزدوري، حتی يوه نفر ته يې هم خپل ټول مال او دارايي په لاس نه ورکول ځکه دا ممکنه وه چي هغه څوک خيانت ور سره وکړي او ټول مالونه ځني غصب کړي، نو يې مختلفو خلکو ته څه، څه مالونه ورکول، بل دا چي دا ښځه وه د بازار د قېمتو معلومات هم نه ورته کېدی امکان يې درلودی چي

خلک حقيقت ورته ونه وايي مالونه او پيسې ځني وخوري نو د غلا او خيانت د مخنيوي دپاره په امين او صادق خلکو پسي گرځېدل.

کله چې دې د محمد ﷺ د صدق او امانت تعريف او توصيف د هر چا څخه اورېدی او په عين حال کې د دې قريب هم و نو يې د محمد ﷺ څخه وغوښتل چې د دې د تجارت څه مالونه شام ته يوسي، رسول الله ﷺ هم موافق سو، قافله جوړه سوه او مالونه يې بار کړل، ميسره چې د خديجې رضي الله عنها مريئ و هغه يې هم په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملگری کړی چې په لار کې به د محمد ﷺ خدمت کوي، اوس نو محمد ﷺ د ميسره په ملگرتيا شام ته رهي سو، په لار کې ميسره د محمد ﷺ څخه عجيب او د عاده مخالف کارونه وليدل.

اول او تر هر څه د مخه ادب او ښه اخلاق، ميسره اصلاً مريئ دی او د خلکو دا عادت و چې د مريانو سره به يې سخته او آمرانه گذاره کول.

خو رسول الله ﷺ ده ته د يوه ملگري په سترگه گوري د ادب او مهرباني ژوند ورسره کوي، نو ميسره ډير په تعجب کې پاته و چې دا څنگه اخلاق دي!

تر دې وروسته يې نور شيان هم وليدل، هغه دا چې دوی پرلاري رهي وي پر دوی لمر نه وي بلکه پر سر يې اوريځ وي، دوی د شام په لار کې بيا و هني صومعي ته نژدې واړول کوم چې د مخه هغه بحيرا راهب پکښې و خو دا وار بحيرا وفات سوی و او بل راهب د بحيرا پر ځای درېدلی و، کله چې دغه بل راهب دغه کوچنی قافله وليدل چې فقط دوه نفره ورسره دي په تعجب کې سو، خير قافلې واړول محمد ﷺ ولاړی هلته گوښه د قافلې څخه ليري يوه ونه وه تر هغې وني لاندي کښېنستی، راهب ورته گوري چې د وني ښاخونه را کړېږي او پر رسول الله ﷺ سایه جوړوي، راهب ميسره ته ورغلی او د هغه څخه پوښتني کوي چې دغه نفر څوک دی؟

ميسره ويل: دا محمد بن عبدالله دی، راهب د محمد ﷺ د نسب پوښتنه وکړل او نوري پوښتني يې وکړې، ميسره جوابونه ورته وايي، آخر ميسره ورته وويل: سړه! ستا مقصد څه دی؟ راهب هغې وني ته اشاره وکړه کومه چې محمد ﷺ تر لاندي ناست و او ويل: دغه اوس تر دغه ونه يا درختي لاندي بل څوک نه دی ناست بيله

نبي، يعني: دغه نفر چې تر دغه ونه لاندې ناست دی نبي دی ټولي علامې يې د نبوت دي، ميسره نور هم په تعجب کي سو چي نبي او نبوت څه معنی؟ خير دوی شام ته ورسېدل او ميسره هلته نور هم د ده ﷺ د اخلاقو په باره کي عجب شيان وليدل، د خلکو سره ادب او احترام، په بيع او شراء کي رشتيا ويل او امانت، رحم پر غريبانو، د خلکو سره خوش طبعي، غريبانو ته د ده ﷺ ورکړه او عطاء او خلکو هم د معاملې يا رانيولو او خرڅولو دپاره ده ﷺ ته رجوع کول.

د قريشو د تجارو دا عادت ؤ کله چي به يې خپل مالونه خرڅ کړل نو به را رهي سوه خورسول الله ﷺ داسي ونه کړل، هغه خپل ور سره مالونه چي يې په شام کي خرڅ کړل د هغو مالو په قيمت يې د هغه ځای څخه نور مالونه را نيول او مکې مکرمې ته يې راوړل يعني: د مکې مکرمې مالونه يې په شام کي په گټه خرڅ کړل او د شام مالونه چي يې را وړل په مکه مکرمه کي يې په گټه خرڅ کړل چي په دې حساب يې دوه واره گټه وکړه، په نتيجه کي يې ښه او مناسبه گټه خديجې ﷺ ته را وړل چي بل چا دومره گټه نه وه ورته را وړې.

په تېر بيان کي موږ وليدل چي رسول الله ﷺ د غريبۍ په حالت کي څنگه ژوند کاوه او کله چي بيا غني او تاجر سو څنگه اخلاق او معامله يې وه، د مشرانو او سردارانو سره يې هم ژوند وکړی، په جنگ هم پوه سو ځکه ده ﷺ په خپله اشتراک پکښي وکړی او اوس مو بيا وليدل چي په تجارت کي يې څنگه معامله وه، ټول هغه شيان چي د خلکو په ژوند پوري تعلق لري د هغو ټولو دوره او تجربه پر تېره سوه.

کله چي خديجې ﷺ دغه د ده گټه او پوهي، صداقت او امانت، وليدل ډيره خوشاله سوه، بيا نو خديجې ﷺ د ميسره څخه د محمد ﷺ د اخلاقو او معاملې پوښتنه وکړه، ميسره هم د اوريځي څخه رانيولې بيا د راهب خبري او د ده ﷺ اخلاق، رحم، شفقت، عقل او په کاروبار پوهېدل ټول يو يو ورته بيان کړل، خديجې ﷺ هم د ده ﷺ د اخلاقو او صداقت، د کار او امانت څخه ډيره راضي وه.

په دغه وخت کي د محمد ﷺ عمر پنځه ويشت کاله ؤ

او د خديجې ﷺ عمر څلوېښت کاله ؤ او کونډه هم وه.

د رسول الله ﷺ واده يا زواج

خديجې رضي الله عنها تر دغه وخته دوه واره واده كړى ؤ او دواړه واره يې خاوند وفات سوى ؤ، څرنگه چې اوس يې د رسول الله ﷺ اخلاق او ادب، امانت او صداقت ډير خوښ سوه نو يې اړاده وكړه چې د ده ﷺ سره واده وكړي، تر دغه وخته چې به هر چا مرکه ورته وكړه (يعني د دې سره به يې د واده كولو غوښتنه وكړه) هغه ته به يې د (يا) جواب وركاوه، حتى د مكې مكرمې او د قريشو سردارانو مړكې ورته كولې او دې به منفي جواب وركاوه ځكه دې ﷺ د مخه دوه واره واده كړى ؤ او اوس يې نوره د واده كولو تقاضا او اړاده نه درلودل، خو خلكو بيا مړكې په دې سبب ورته كولې چې يو خو خديجه رضي الله عنها غني او مالداره وه، بل د عقل او جمال خاونده وه، پر دې سر بېره د شريف نښه څخه وه، ټول هغه اوصاف چې د هغه په سبب ښځه غوښتل كيږي په دې كې موجود او سره يو ځاى سوي وه نو ځكه خلكو ډير ميل ورته كاوه مگر دې به همېشه انكار كاوه، خو كله چې يې د رسول الله ﷺ دغه ښه اخلاق او عالي صفات وليدل نو يې د ده ﷺ سره د واده كولو اړاده وكړه.

هلته د دې په ملگرو كې يوه ښځه وه چې نوم يې نفيسه ؤ دغه ښځه يې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چې د ده ﷺ سره د واده كولو په پاره كې خبري وكړي، نفيسه هم رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته وپې ويل: يا محمد! ته ولي واده نه كوي؟ محمد ﷺ ورته وويل: مال نه لرم غريب يم.

نفيسې ورته وويل: آيا د يوې داسې ښځې سره د واده كولو اړاده لرې چې مال، جمال او نسب ولري او د دغو ټولو طرفو څخه پوره وي؟ رسول الله ﷺ وويل: دا به څوك وي؟ نفيسې ويل: خديجه بنت خويلد.

محمد ﷺ وويل: زما او د خديجې يې سره څه، خديجه د مكې و اشرافو او سردارانو ته منفي او د نه قبلولو جواب وركوي نو په ما به څنگه راضي سي، نفيسې وويل: هغه يې پرما هغه به زه راضي كړم ستا قبوله ده؟ رسول الله ﷺ ويل: هو.

نو د دغه زواج يا واده لاري چاري نفيسي سره مرتبي او برابري كړې او د تكاح ترلو دپاره ورځ وټاكل سوه، په هغه معينه ورځ محمد ﷺ د خپلو آكا گانو سره د خديجې رضي الله عنها كور ته ورغلی د خديجې د تكاح طلب يې د دې د پلاره څخه چي خويلد نومېدی و كړی او څوك وايي د دې د آكا څخه يې وكړی.

دغه دوه روايته دي مقصد دا چي تكاح وټرل سوه او د تكاح خطبه هم د رسول الله ﷺ آكا ابوطالب و وبل او دې تكاح ترلو ته ټول بني هاشم او د مضر د قبيلي مشران او رئيسان حاضر سوي وه، د خديجې رضي الله عنها مهر شل (داير) ؤ چي رسول الله ﷺ په خپله او د آكا گانو په مرسته برابر كړی او د خديجې رضي الله عنها سره يې واده وكړی، دا نو هغه ډېر مشرف او مبارك زواج يا واده ؤ او دغه واده د شام څخه تر بيرته را تگ دوې مياشتي وروسته ترتيب سو، بيانو د رسول الله ﷺ او خديجې رضي الله عنها گډ ژوند پنځه ويشت كاله دوام وكړی او په دغه پنځه ويشت كلو كي رسول الله ﷺ بل واده نه دی كړی، د رسول الله ﷺ په دغه پنځه ويشت كاله ژوند كي چي د ځوانۍ وخت او موسم يې هم ؤ په يوه واده سره قناعت كول پر هغو كسانو رد دی چي پر رسول الله ﷺ د كثرت زواج يا د ډيرو ودو تهمت وايي چي اصلاً دغه خبره د اسلام د دښمنانو څخه را پورته كيږي.

دلته د څه تبصري ضرورت وينم هغه دا چي: هغه اول شئ چي انسان يې د دغه زواج يا واده څخه تر هر څه د مخه فهم او ادراك كولاى سي هغه دا دی: چي رسول الله ﷺ د جسي خوندو او نفساني خواهشاتو د پوره كولو په فكر او اهتمام كي نه ؤ، ځكه كه دى ﷺ لكه د هغه وخت يا اوسنۍ زمانې د نورو ځوانانو پر قسم د جسد د خواهشاتو د پوره كولو په فكر كي واى نو به يې د داسي چا سره واده كولاى چي هغه څوك تر ده ﷺ په عمر لږ واى، يا لږ تر لږه د ده سره يې عمر برابر واى.

او دا چي رسول الله ﷺ د خديجې رضي الله عنها سره د واده كولو ميل ښكاره كړی د هغه څخه په ښكاره او واضحه ډول معلومېږي چي دغه ميل او رغبت د دې رضي الله عنها د شرف په سبب ؤ ځكه دا په خپل قوم او خاندان كي په ښو اخلاقو سره تر داسي اندازې مشهوره وه، چي د جاهليت په زمانه كي د (العفيفه الطاهره) په نامه سره يادېدل او دغه واده د خديجې رضي الله عنها تر وفاته پوري دوام درلودی چي د وفات په وخت كي د خديجې رضي الله عنها عمر

پنځه شپيته کلو ته رسېدی او د رسول الله ﷺ عمر پنځوسو کلو ته قریب ؤ، په دغه ټوله موده کې رسول الله ﷺ د بلي بنځي يا بلي پينځي سره د واده کولو په فکر کې نه سو، حال دا چې د انسان د عمر د شل کلنۍ او پنځوس کلنۍ په منځ کې هغه وخت دی چې په دغه موده کې يې د بنځو د ډېرولو و طرف ته ميل او رغبت زيات وي او د شهواني قوت د زيات والي په سبب يې د زوجاتو و تعدد ته ميل وي، مگر رسول الله ﷺ د عمر دغه ټوله موده بېله دې څخه تېره کړه چې د بلي بنځي يا واده په باره کې دي فقط فکر هم وکړي، د خديجې رضي الله عنها سره يې نه بله بنځه او نه مينځه يو ځای کړل، حال دا که رسول الله ﷺ غوښتلای هم به يې بله زوجه پيدا کړې وای هم ډيري مينځيانې او دا کار په هغه وخت کې نه د عادت او نه د رواج څخه مخالف کار ؤ بلکه ډيرو خلکو همداسي کول مگر رسول الله ﷺ يوازې د خديجې رضي الله عنها سره په واده غاړه وايستل، حال دا چې هغه کونده وه او هم تر رسول الله ﷺ تقريباً د ده د عمر په اندازه تر ده مشره وه، دا هغه حقيقت دی چې د دغه حقيقت په بيانولو سره د هغو کسانو خولو ته کجام او قيزه ور اچول کېږي چې د دوی زړونه د اسلام سره د حقد او حسد په اور کې سوځي، ځيني مبشرين او مستشرقين او د دوی جاهل متابعين داسي گمان کوي چې دوی د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدد په سبب داسي موضوع پيدا کړې ده چې په هغه سره دي اسلام ته ضرر ورسوي، يا دي د رسول الله ﷺ په رسالت کې يوه خدشه پيدا کړي، دوی دا گمان کوي چې د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدد په بيانولو سره دي رسول الله ﷺ د خلکو په نظريو شهواني انسان ښکاره کړي چې په جسدي لذاتو کې غرق ؤ خو دا معلومه خبره ده چې مبشرين او اکثره مستشرقين د اسلام سرسخته دښمنان دي دا ځکه چې د دغه دين دښمني د دوی کسب دی او په دغه دښمني سره ځان ته سرمايې پيدا کوي، مگر هغه جاهل خلک چې بيا د دوی تر شا رهي دي هغه فقط تقليدي د اسلام دښمني کوي، خپل فکرونه او عقولونه د بحث او فهم دپاره نه خلاصوي، که نه يو شهواني انسان! په داسي محيط کې لکه د هغه وخت د عربو او بيا د جاهليت په زمانه کې پنځه ويشت کاله پاک او عفيف نه گرځي، خامخايې د فساد يو موج ور کسوي، شهواني انسان دا نه قبلوي چې د کونډې سره دي واده

وکړي، یوازې کونډه نه بلکه عمر دي یې هم د ده د عمر دوه چنده وي او بیا دي هم د هغې زوجې سره تر هغه وخته ژوند کوي چې حتی عمر یې د ځوانۍ تر دورې تېر سو او د شیخوخت درجې ته ور داخل سو.

مګر دا چې بیا رسول الله ﷺ تر دغه وروسته د حضرت عائشې رضی الله عنها او د نورو زوجاتو سره واده کړی دی، هغه ودونه هر یو ځان ته قصه او ځان ته حکمت لري چې د رسول الله ﷺ پر عظمت د مسلمان ایمان ور زیاتوي او په دې سره اقرار کوي: چې د رسول الله ﷺ شان لوړ او اخلاق یې کامل وه، که رشتیا هم رسول الله ﷺ د ډیرو ودو سره علاقه درلودلای نو به یې په دغه ځواني کې یو بل واده هم کړی وای.

رسول الله ﷺ پر خدیجې رضی الله عنها بله ښځه نه کړه په نکاح که څه هم دا کونډه او تر ده ﷺ پنځلس کاله مشره وه او بیا د دې د وفات په وخت کې د رسول الله ﷺ عمر پنځوس کاله ؤ، نو معلومه خبره ده چې د رسول الله ﷺ د ودو سره علاقه نه وه، خو دا چې بیا په وروسته کې رسول الله ﷺ نور ودونه کړي دي د هغو دپاره لوړ اخلاقي او اسلامي سببونه سته، یا دا چې د خپلو اصحاب کرامو څخه یې د یوه شخص د درجې اظهار کاوه، لکه د حضرت عائشې رضی الله عنها سره واده چې د حضرت ابوبکر الصديق رضی الله عنه لور وه، یا د حضرت حفصه رضی الله عنها سره واده چې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه لور وه، چې په دې ودو کې د دوی مقام او درجه معلومېدل او لوړېدل، یا د أم سلمه رضی الله عنها سره واده چې په دې واده کې د رسول الله ﷺ د وفات سوي ملګري او صاحب حتی رضی الله عنها ورور د زوجې مراعت ؤ، که څه هم په دغه وخت کې ام سلمه رضی الله عنها سپین سړې او په عمر زیاته وه، نو که رسول الله ﷺ د ودو یا ښځو سره علاقه درلودلای خو یوه ځوانه ښځه به یې په نکاح کړې وای، یا! خبره د علاقې نه ده بلکه د ابو سلمه رضی الله عنه سره د وفاء په سبب او د أم سلمه رضی الله عنها د رضائیت او د هغې د سرپرستۍ په سبب یې د هغې سره واده وکړی.

یا دا چې د ده ﷺ واده به د یوې پوره قبیلې د راجلبولو او جذبولو دپاره ؤ چې مثال یې د حضرت صفیه بنت خیې بن أخطب رضی الله عنها سره واده دی، او په دغه دوستي سره یې د ټولو یهودو هغه عداوت او دښمني چې د مسلمانانو سره یې درلودل تر

ډیرې اندازې لږ او کمه کړل، مقصد دا چې د رسول الله ﷺ د هر واده دپاره خاص خاص سببونه موجود وه چې په راتلونکو قصو کې به تر یوې اندازې را ته معلوم سي، نو د محمد ﷺ په ودو کې نور لوی او عمده مقصدونه پراته وه نه په ښځو سره مشغوله کېدل، که چیرې د دغو ودو څخه مقصد په ښځو سره اشتغال وای رسول الله ﷺ به هغه وخت ودونه کولای چې دى ﷺ ځوان ؤ.

مقصد دا چې رسول الله ﷺ پر حضرت خدیجې رضی الله عنها د دې تر وفاته بله ښځه ونه غوښتل او الله جبارک الله رسول الله ﷺ ته د حضرت خدیجې رضی الله عنها څخه اولادونه ورکړل چې د هغې جملې څخه یو قاسم دی، قاسم د رسول الله ﷺ اولاد دی، ویل کیږي چې قاسم د دوو یا څلورو کلو ؤ چې وفات سو، خو صحي روایت دا دی چې قاسم لوی سو حتې داسې اندازې ته ورسیدی چې پر آس سپرېدلای سواى، يعنې: د اوو کلو په شا وخوا کې ؤ چې وفات سو، همدارنگه د خدیجې رضی الله عنها څخه د رسول الله ﷺ بل زوی عبدالله ؤ چې د دغه عبدالله یو لقب طاهر ؤ او بل لقب یې طیب ؤ، ځینې خلک په دې کې خطا وزي او وایي: د رسول الله ﷺ زامن: قاسم، عبدالله، طاهر او طیب دي، خو په حقیقت کې طاهر او طیب دواړه د دغه عبدالله لقبونه دي او عبدالله هم په کوچنیوالي وفات سو، قاسم د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوى دی او عبدالله په کوچنیوالي پسله بعثته وفات سوى دی او د رسول الله ﷺ درېیم زوی چې ابراهیم نومېدی د حضرت ماریه القبطي رضی الله عنها څخه دی چې د هغه ولادت بیا وروسته په مدینه منوره کې ؤ، کله چې مقوس د مصر پاچا و رسول الله ﷺ ته دغه ماریه رضی الله عنها په هدیه کې راولېږل او رسول الله ﷺ تکاح ور سره وکړه الله جبارک الله د هغې څخه زوی ورکړی چې نوم یې ابراهیم ؤ او ابراهیم هم د رضاعت یعنې: تې رودلو په وخت کې وفات سوى دی، د عمر یې دوه کاله نه وه پوره سوي چې وفات سو، په حدیث شریف کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ فرمایي: ابراهیم لږه په جنت کې دایي سته او ده ته هلته تئ ورکوي، دا د رسول الله ﷺ زامن وه چې دوه یې د حضرت خدیجې رضی الله عنها څخه وه، چې قاسم او عبدالله دي او یو زوی یې د ماریه القبطي رضی الله عنها څخه ؤ چې ابراهیم دی، مگر د رسول الله ﷺ لوني: زینب، رقیه،

ام کلثوم او فاطمه عليهما السلام دي چي ټولي لوی سوي دي او د اسلام وخت يې نيولی دی او ټولو هم ايمان راوړی دی او په اسلام مشرفه سوي دي او د رسول الله ﷺ ټولي لوني د حضرت خديجې عليها السلام څخه دي.

اوس نو د رسول الله ﷺ وخت او ژوند تر واده کولو وروسته تر بعثته پوري چي پنځلس کاله دی په عادي ډول سره تېرېدی ځکه کله چي ده ﷺ واده وکړی عمر يې پنځه ويشت کاله ؤ او پر څلوېښتم کال وحبي ورته نازلي سوې، په دغو پنځلسو کلو کي څه عادي واقعي پيښي سوي دي چي د هغو واقعو د جملې څخه يوه واقعه د کعبې شريفي د بناء او تعمير نوی والی او بيا جوړول دي.

د کعبې شريفي بيا جوړېدل

د کعبې شريفي په تعمير کي چا کونه او درزونه پيدا سوه چي تاريخ وايي دغه درزونه د سيل او سېلاب په واسطه وه، اصلاً مکې مکرمې ډير زيات او شديد سېلابونه درلودل ځکه غرنۍ او شيله لرونکې مځکه وه او دغه سېلابونه بيا خاصتاً د کعبې شريفي سره جمعه کېدل، نو د يوه شديد سېلاب په سبب د کعبې شريفي بناء او تعمير که څه هم و نه نېرېدی مگر ضعيغه سو او وښورېدی او د دې ډير امکان ؤ چي ودي نېرېږي ځکه د دېواله ډبري يې د خپله ځايه څخه ښورېدلي وې، دا يوروايت دی.

او بل روايت وايي: چي يوې ښځې کعبې شريفي ته خوشبويي دودول او غوښتل يې چي د کعبې شريفي پوښونه خوشبويه کړي خو په دغه حالت کي د کعبې شريفي پوښ اور واخيست او ټول پوښونه وسوځل سوه او د دغه اور په سبب د کعبې شريفي بناء وښورېدل او د نېرېدلو امکان يې ؤ.

د کعبې شريفي د دېوالو د ضعيغه کېدلو په باره کي دغه دوه روايته دي خو په هرحال دا واضحه وه چي ممکن کعبه شريفه ونېرېږي او بېله دې څخه چي د کعبې شريفي بناء نوې جوړه کړل سي بله چاره نه وه، نو د قريشو مشران او سرداران په دارالندوه کي سره را ټول سوه او پر دې يې اتفاق وکړی چي کعبه شريفه بايد نوې او له سره څخه جوړه سي اوس په دې فکر کي سوه چي څنگه يې بيرته جوړه کړي؟

ځکه د جوړېدلو دپاره ډېرې په کار دي او د چټ دپاره لوی لوی لرگي په کار دي او بل دوی د ډېرو په بناء هم نه پوهېږي ځکه د دوی ټولې بناوي د خټو څخه جوړې سوي وې او په هغه ښه پوهېدل خود ډېرو بناء يې نه ده زده ځکه د کعبې شريفې هغه اوله او د مخنۍ بناء ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه او هغه د شام و او په شام کې د ډېرو بناء معروفه او مشهوره وه خواهل مکه د ډېرو په کار نه پوهېږي.

او بل د چټ دپاره ډېرو اوږدو لرغيو يا تيرانو ته هم ضرورت لري او هغه هم د دوی سره نسته، اوس نو قریش په فکر او حيرت کې دي چې څه وکړي؟

سبحان الله! الهي کارونه دي په دغو ورځو کې خبر راغلی چې د جدې په سمندر کې يوه کښتۍ د ډېرو سره جنګېدلې او ماته سوې ده، د دغې کښتۍ لوی او اوږده لرگي د سمندر څپو ساحل يا د درياب غاړې ته را غورځولي دي او خلکو هغه لرگي د خرڅولو دپاره مکې مکرمې ته را وړي دي، قریشو وويل: دا يې اوله آساني، اوږده لرگي په خپله را ورسېدل او څو ورځې وروسته د مکې مکرمې په بازار کې يو مريی خرڅېدی چې نوم يې عامر القُدسي و او د ډېرو بناء او تعمير يې زده وه ويل: دا يې بله آسانتيا، اوس بناء او معلّم هم پيدا سو چې د ډېرو بناء را وښيي چې کعبه شريفه بايد څنګه جوړه کړو، نو قریشو د مال په ټولولو شروع وکړه چې د کعبې شريفې د بناء او جوړېدلو دپاره پيسې ټولې کړي مګر دلته يې د پيسو د ټولولو دپاره پر خپلو ځانو شرطونه کښېښوول، ويل: دا د الله جل جلاله کور دی دا نه ښايي چې موږ يې بيله پاک او حلال مال څخه په بل شي جوړ کړو، نو يې پاک مال معلوم کړی چې پاک مال څه شي دی؟ اول يې د زنا مال ځني وايستی، ويل: د زنا مال بايد نه سي پکښي داخل.

ځکه هغه وخت هم ځينو کسانو په زنا سره تجارت کاوه، يعني: مينځنيانې يې درلودې او په هغو به يې پيسې برابرولې نو قریشو وويل: هر هغه څوک چې مال يې د دغه قسمه څخه وي زموږ سره دي د دغه بناء په کار کې حصه نه اخلي او بل بايد د ظلم مال نه سي پکښي داخل، د تجارو څخه چې هر څوک په ظلم سره مشهور دی هغه به زموږ سره په دې کار کې حصه نه اخلي او بل د ربا مال به څوک نه راوړي، ربا و سُد ته ويل کېږي، که څه هم په دوی کې ربا معمولي او رواجي کار و او ډيري

معاملې يې په رڼا سره کولې خو پوهېدل چې دا يو خبيث کار دی، د مخه تر دې چې اسلام سدا وربا حرام کړي دوی ته معلومه وه چې دا ښه کار نه دی مګر کاوه يې.

او بيا يې د مال په ټولولو شروع وکړه، په دغه وخت کې يې د کعبې شريفې د نړولو اراده هم وکړه، خو ټول قريش بيرېرې چې د کعبې شريفې په نړولو څنګه شروع وکړي، ځکه دوی ټولو د ابرهه قصه په خپلو سترګو ليدلې وه، هغه صرف د نړولو اراده کړې وه رب ﷺ څه په وکړه؟ او اوس دوی په خپله دا کار کوي، ډير بيرېرې او د کعبې شريفې پر نړولو جرئت او اقدام نه سي کولای، هر يو و هغه بل ته وايي چې ته يې ونړوه خو ټولو د دې کار څخه انکار کاوه، دوی غواړي چې ويې نړوي مګر بيرېرې، په آخر کې وليد بن مغيره چې د خالد بن وليد پلار دی هغه وويل: زه يې نړوم، نو يې يوم او کلنګ را واخيستل او د هغه دېوال په نړولو يې شروع وکړه کوم چې د رکن يمانې او حجر اسود په منځ کې دی په کلنګ يې وهي او ډيري زل لويېرې، هغه دېوال چې يې څه ونړاوه نو يې پر دا نورو قريشو غ وکړی چې اوس نو مرسته را سره وکړی، هغه نور وايي: يا! تر سبا پوري درته ګورو چې په تا څه کيږي؟ که تر سبا پوري څه نه در وسوه نو بيا مرسته او کومک در سره کوو او که په تا يو څه وسوه موږ به دغه نړېدلي ډيري بيرته پر خپلو ځايو کښېږدو، پوره ورځ دغه نورو قريشو کار نه وړ سره وکړی او د ده د حال انتظار کوي، خير شپه تېره سوه او سبا سهار بيا وليد د خپلو اولادو سره راغلی کلنګان ورڅخه دي کار يې شروع کړی او نورو قريشو يې هم په مرسته کولو شروع وکړه خو په عين حال کې دعاوي هم کوي او وايي: الهي! زموږ اراده د خير ده، موږ يې د دې دپاره نړوو چې بيرته يې جوړه کړو، د شر اراده نه لرو، (دغه ټولي خبرې د بيرېرې څخه کوي) څو بالاخره يې کعبه شريفه ونړول، مګر د کعبې شريفې د هغه وخت بناء او تعمير داسې نه ؤ لکه دغه اوسنۍ بناء، د دغه څخه يې فرق درلودی، هغه دا چې دغه (حجر اسماعيل) دغه ګول او ګردی ځای چې د کعبې شريفې بغل ته دېوال پر را ګرځېدلی دی او (حطيم) هم ورته ويل کيږي دا هم په کعبه شريفه کې داخل ؤ، ټوله يوه خونه وه او بل کعبې شريفې دوې دروازې درلودې چې يوه يې دغه اوسنۍ دروازه وه او يوه بله دروازه يې د دغې دروازې پر برابرې په هغه

مقابل طرف کي درلودل او دواړي دروازې يې کښته پر مخکې وه او خلاصې به وې خلک به له يوه طرفه ور ننوتل او له هغه بله طرفه څخه به وتل، لکه څرنگه چې په بخاري شريف کي حديث دی چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمي تر فتحه کولو وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمايي: يا عائشه! که چيري ستا قوم يعني: قریش د کفر وخت ته نژدې نه وای ما به کعبه نړولې وای او د ابراهيم عليه السلام پر اساس به مي جوړه کړې وای او دغه حجر به مي پکښي داخل کړی وای او دوې دروازې به مي ورکړي وای چې د يوې څخه خلک ور ننوزي او پر هغه بله وزي، دا په صحيح البخاري کي د کعبې شريفي د پخوانۍ بناء کومه چې ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه صفت او بيان دی. اوس چې قریشو د کعبې شريفي په بناء شروع وکړه هغه مال چې دوی را ټول کړی و د کعبې شريفي د پوره جوړولو دپاره لږ و، قریشو وويل: دومره به جوړه کړو چې په دغه را ټولو سوو پيسو جوړېدلای سي ځکه اوس د دوی دپاره دوې لاري وې چې د هغو څخه به يوه اختياروي، هغه داچي: يا به نوري پيسې ټولوي پر حلالو او حرامو به يې نه کيږي يا به کعبه شريفة د پيسو د نېستي والي په سبب کمه او ناقصه جوړوي، قریشو دغه دوهمه لار خوښه کړه، که څه هم دوی کولای سواي چې نوري پيسې ټولي کړي مگر هغه پيسې به د ظلم، ربا، يا داسي نور حرام مال څخه وای، نو يې دا ښه او بهتره وبلل چې کعبه شريفة به دومره جوړه کړو څومره چې په حلال مال جوړېږي، خو نجس او حرام مال به نه په گډوو، پسله دغي فيصلې يې د ډېرو په ايسته کولو شروع وکړه، دغه د دېواله ډبري ايسته کوي يوه طرف ته يې اېږدي.

کله چې د دېوالو د نږدېلو څخه فارغه سوه غواړي چې اساس او تاداو يې هم وکړي او د هغه تاداو څخه يې نوې جوړه کړي، نو يې تر دېواله لاندي حصه دننه په مخکې کي هم وکندل، کله چې مخکې څه کښته سوه، وې ليدل چې په مخکې کي زرغونې ډبري دي او دغه ډبري د اوبسانو د بوکو پر اندازه دي، يوه ډبره د بلي څنگ ته اوډل سوي پرته دي، دوی ډير په تعجب کي سوه نو د دوی څخه يوه نفر دا اراده وکړه چې دغه ډبري هم را وکاږي، کله چې يې گلنگ تر يوه ډبره لاندي کړی او ډبره يې لږ را پورته کړه د ډبري د کښته يا لاندي څخه يو شديد نور او روښنايي را ښکاره

سوه، دومره قوي رڼا وه چې قريبه وه دغه سړی د دغې رڼا په سبب ږوند سي، کلتگ يې د لاسه ولوېدی او ډېره بيرته پر هغه خپل ځاي ولوېدل، قريشو چې دا حالت وليدی ويل: په زرغونو ډېرو کار مه لری پر دغو ډېرو دېوال پورته کړی، نو يې شا و خوا ټول دېوال تر دغه زرغونو ډېرو پوري ايسته کړی او د دغه زرغونو ډېرو څخه يې نوې بناء شروع کړه، دېوال پورته سو تر څو چې د حجر اسود حد او اندازې ته ورسېدی.

د کعبې شريفې په نوې بناء کې د حجر اسود اېښوول

اوس د کعبې شريفې په بناء کې حجر اسود اېښوول کېږي او بيا نور دېوال پر پورته کېږي دلته د قريشو هر مشر غواړي چې حجر اسود دى پر دغه خپل ځای کېښېږدي او حجر اسود خو در معلوم دى چې هغه مشرفه او مبارکه ډېره ده چې د کعبې شريفې په بناء کې کار سوې ده، بلکه د مخکې پر مخ هغه ډيره مشرفه ډېره ده او د هغې په باره کې زموږ عقیده دا ده چې دا يوه ډېره ده چې نه ضرر رسوي او نه فايده، لکه څرنګه چې په حديث شريف کې راغلي دي وايي کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راغلی او غوښتل يې چې حجر اسود مچ کړي نو يې په داسې لوړ آواز چې خلک يې واورې و ويل: والله زه پوهېږم چې ته ډېره يې نه فايده رسولاى سې نه تاوان خو که ما رسول الله ﷺ نه وای ليدلى چې ته يې مچولې ما به نه وای مچ کړې، نو اوس هم موږ دغه ډېره مچوو، نه په دې سبب چې چا ته نفعه يا ضرر رسوي او نه په دغه ډېره کې د الوهيت او خدايي کوم شئ سته بلکه صرف د رسول الله ﷺ متابعت دى که هغه ﷺ نه وای مچ کړې موږ به هم نه مچولاى، زموږ دپاره د حجر اسود مچول سنت دي او رسول الله ﷺ ولي حجر اسود مچ کړی؟ ځکه دا د جنت د ډېرو څخه يوه ډېره ده، دا خومومخ کې په تفصيل سره وويل: چې حجر اسود د ابراهيم عليه السلام او د کعبې شريفې دپاره له جنته راوړل سو او دغه ډېره د مخکې د ډېرو څخه نه ده.

د حجر اسود قصه اوږده ده موږ يې مخ کې هم څه بيان درته کړى دى چې ابراهيم عليه السلام خپل زوى اسماعيل عليه السلام ولېږى چې د دغه گنج دپاره يوه مناسبه ډېره

پیدا کړي، هغه ولاړی او وگرځېدی خود خپلي خوشي يا ضرورت ډېره يې نه کړه پیدا بېرته چي راغلی د پلار سره يې دغه ډېره پرته وه، ويل: دا ډېره دي له کومه کړل؟ پلار يې وويل: دا د الله ﷻ له طرفه را ته راغله او په يوه روايت کي ويل کيږي چي حجر اسود په اول کي سپينه ډېره وه مگر په وروسته کي د انسانانو د گنهو په سبب توره سوه.

د حجر اسود په تاريخ او قصه کي دا هم راغلي دي: چي په مسلمانانو کي د قرامطه په نامه سره يوه ډله پیدا سوه چي د اسلام څخه منحرف او اوښتي وه او دې ډلې د حجاز پر منطقه قدرت او تسلط پیدا کړی، دا چي دوی د اسلام څخه ډير منحرف وه نو دوی قصد وکړی چي يوه بله کعبه جوړه کړي او رشتيا يې هم په حجر کي يوه بله بناء او خونه جوړه کړه چي اوس دغه حجر د احساء په نامه سره يادېږي او څوک وايي بحرين دی او د دې دپاره چي خلک د حج او زيارت دپاره دغه د دوی کعبې ته ورسي نو يې دغه حجر اسود د کعبې شريفې څخه وکښی او حجر ته يې نقل کړی د هغه خپلي کعبې په بناء کي يې کښېناوه او دغه حجر اسود د قرامطه په کعبه کي شپېته کاله پاته سو (په بل روايت کي وايي شل کاله پاته سو) ترڅو چي بېرته په واقعي مسلمانانو کي طاقت او قوت پیدا سو او حجر اسود يې بېرته د هغه ځای څخه را نقل کړی، مگر د قرامطه ډلې مات کړی او ټوټه ټوټه کړی و، که چا حجر اسود ليدلی وي په هغه کي يوه ټوټه اصلي حجر اسود دی او نور په خپله حجر اسود نه دی بلکه د عقيق د ډبرې اوږه دي چي د حجر اسود هغه کوچنۍ ټوټې يې را ټولي کړي دي او دغه د عقيقو په اوږو کي يې د دې دپاره سره جمعه کړي او يو ځای کړي دي چي سره يو ځای سي، خو واقعي حجر اسود فقط هغه يو تور داغ دی چي په دغه ځای کي معلومېږي، دغه کار چي حجر اسود يې مات کړی د قرامطه لعنة الله عليهم د ډلې په واسطه وسو. (بېرته قصې ته راسی)

کله چي قریش د کعبې شريفې په جوړولو کي د حجر اسود د اېښوولو ځای ته ورسېدل دلته نو د قریشو د مشرانو څخه هر يو غواړي چي د دې دغه ډېره پر هغه خپل ځای کښېږدي او دغه شرف يې په نصيب سي، ځکه د حجر اسود اېښوول داسي شرف او عزت دی چي په ټول ژوند کي د يوه وار دپاره دوی ته حاصلېږي، د حاجيانو

سقايه يا رفاده داسي شرف دی چي هر کال مکررېږي او په هر کال کي سته مکر د حجر اسود شرف په عمر کي د يوه وار دپاره دی، نو خود د قریشو هر بناخ غواړي چي دغه د حجر اسود د اېښوولو شرف د دوی په نصیب سي نه غواړي چي هغه بل بناخ يې کښېږدي، د قریشو په بناخو کي د حجر اسود پر اېښوولو مقابله او نزاع شروع سوه، د عبدالدار اولاده چي د کعبې شريفې د حجابي يا پوښولو مسئل و هغو و ويل: د کعبې شريفې پوښول زموږ وظيفه ده نو حجر اسود هم په والله که بيله موږه بل څوک کښېږدي، د دغه قسم د تائيد او تاکيد دپاره يې د وينو څخه ډک لوبښی را وړی او لاسونه يې په دغه وينو ولړل او بيا يې قسم وکړی چي حجر اسود به بېله موږه بل څوک نه کښېږدي مگر زموږ د وينو په تويولو سره، يعني: زموږ يې مرگه يې بل څوک نه سي اېښوولای، بني مخزوم چي دا حال وليدی هغو هم د وينو ډک لوبښی را وړی او لاسونه يې په ولړل او عيناً دغه قسم يې ياد کړی، بني عدي بن کعب چي د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه قوم دی هغو هم د وينو لوبښی را وړی او عيناً دغه قسم يې ياد کړی مسئله ډيره خطرناکه سوه قريبه ده چي دا فتنه اور واخلي او په خپله قریش سره ووژني، د قریشو هر بناخ ځانونه د جنگ دپاره تيار او آماده کړي دي، ټولو قسم کړی دی چي حجر اسود به بيله موږه بل څوک نه کښېږدي او نه يې اېښوولای سي.

دا د قریشو ژوند او حال ؤ، هره مسئله چي په هغه کي شرف او عزت وي دوی تيار او آماده دي چي د هغه شرف د حاصلولو دپاره خپل ځانونه قتل او قرباني کړي، کله چي نورو خلکو د پيسو دپاره، د ښځو دپاره، د دينار او درهم دپاره جنگونه کول خود قریشو جنگ پر شرف او عزت ؤ، په دغه خطرناکه حالت کي د دوی په منځ کي يو هوښيار سړی پيدا سو چي تر ټولو قریشو په عمر زيات ؤ، ويل کيږي چي په دغه وخت کي د ده عمر يو سل او شل کاله ؤ او د دغه سړي نوم ابو أميه بن مغيره ؤ، ابو أميه وويل: اي قوم! خپل ځانونه پر څه بربادوی؟ که تاسي قریش په خپل منځ کي سره و جنگېږی نو د قریشو څخه به څوک پاته سي؟ تاسي د مکې سرداران ياست که تاسي يو د بله سره ووژنی مکه به څوک اداره کوي؟ آیا د مکې د ادارې دپاره به د دباندې څخه نور خلک راځي؟ (کشکي زموږ وطنوال هم دغسي فکر وکړي) خلکو هم د ده

خبره قبوله کړه او وعده یې وکړه چې د درېیم په فیصله به قناعت کوو، بیا یې د ابوامیه څخه پوښتنه وکړه چې قاضي او فیصله کوونکی څوک و ټاکو؟ ابوامیه وویل: ستاسې فیصله به هغه څوک درکوي کوم چې دغه د بني شیبه له دروازې څخه اول را داخل سو، يعني: کوم سړی چې له دغې دروازې څخه اول حرم ته راغلی حکم او فیصله هغه ته پرېږدي هر څه چې هغه نفر و ویل هغه به قبلوی، ټول قریش په دغه خبره راضي سوه او په انتظار دي چې څوک به له دغې دروازې څخه راسي.

الهي حکمت ته وگورئ: په دغه وخت کې خیر البشر سرور کائنات اشرف المخلوقات محمد مصطفیٰ ﷺ د بني شیبه د دروازې څخه حرم ته ور داخل سو، ټولو نارې کړې: (الصّادق الأمين) راضي یو، راضي یو، يعني: دا څومره ښه کار وسو چې صادق الأمين راغلی هو موږ ټوله د ده په حکم او فیصله خوښ او راضي یو.

اوس نو یو لوی عقل په کار دی چې دغه فتنه پای ته ورسوي، عقل او حکمت، دانایي او هوښیاري په کار دي چې د خلکو له منځه خصومت او عداوت پورته کړي، په دغه مسئله کې حکم کول آسانه کار نه دی، د دغه قاضي هره خطا امکان لري چې د قریشو د جنگ او تباهی سبب وگرځي، دلته باید سړی له حکمته کار واخلي او تاسې د رسول الله ﷺ لوی حکمت ته وگورئ، کله چې رسول الله ﷺ ته حال و ویل سو او د دوی د نزاع سبب خو مخ کې ورته معلوم و نو یې خپل مبارک پټو د اوږو څخه ایسته کړی او د کعبې شریفې څخه یې لیرې پر مخکې آوار کړی حجر اسود یې په خپلو مبارکو لاسو پر دغه پټو کښېناوه بیا یې د قریشو رئیسانو ته ور بڼه کړه ویل: اوس نو په ټولو دغه پټو در پورته کړی، په دې پورته کولو کې د قریشو د هر ښاخ مشر حصه واخیستل او حجر اسود چې د کعبې شریفې څخه لیرې پروت و هغه خپل ځای ته یې ورساوه، د قریشو د مشرانو څخه هر یوه دا فکر کاوه چې ما یو څه وکړه، بیا نو په خپله رسول الله ﷺ حجر اسود د هغه پټو څخه واخیستی او د کعبې شریفې په بناء کې یې په خپلو مبارکو لاسو پر هغه خپل ځای کښېناوه.

اوس نو هغه څوک چې حجر اسود یې پر دغه ځای کښېناوه هغه سرور کائنات محمد مصطفیٰ ﷺ و او د ده ﷺ په حکمت سره هغه د اور لگېدلو پلټنه ایسته سوه،

قریش په داسې ډول د قتل او قتال څخه وساتل سوې چې هر یو خوشاله ؤ، دا هغه مهمه واقعه وه چې د محمد ﷺ په ژوند کې تر واده کولو وروسته او تر بعثت د مخه پېښه سوې ده چې په دغه وختو کې د رسول الله ﷺ عمر پنځه دیرش کاله ؤ، نور نو رسول الله ﷺ په عادي ډول سره ژوند کاوه او کومه خاصه واقعه نه ده پېښه سوې.

اوس به د کعبې شریفې د بناء او جوړېدلو څه تاریخ درته بیان سي:

کعبه شریفه په ټول تاریخ او زمانه کې په یقیني ډول سره فقط څلور وارې جوړه سوې ده او تر دغه څلور وارې په د مخه جوړېدلو کې یې د علماء کرامو شک او اختلاف سته، خو اول وار جوړېدل یې هغه دي چې ابراهیم علیهم السلام د خپل زوی اسماعیل علیهم السلام په مرسته او ملګرتیا جوړه کړه چې دغه جوړېدل د الله ﷻ د امر پر ځای کول وه او دغه جوړېدل یې په قرآن مجید او صحي احادیثو سره ثابت دي، الله ﷻ فرمایي:

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲۷﴾ [البقره: ۱۲۷]

ژباړه: اې محمد ﷺ هغه وخت یاد کړه چې ابراهیم علیهم السلام او اسماعیل علیهم السلام د کعبې شریفې تاداوونه او بنسټونه پورته کړل او دواړو به ویل: اې زموږ ربه ته دغه کار زموږ څخه قبول کړه، بېشکه چې ته ښه اوریدونکی او ښه پوهېدونکی یې.

یعني: الهي! ته دغه د کعبې شریفې جوړول زموږ څخه قبول کړه او ته د ټولو دعاوي اورې او د ټولو په نیتو پوهېږې، په دغه باره کې صحي احادیث هم خورا ډېر دي چې په را نقلولو سره یې بحث اوږدېږي او د دغې اولنۍ بناء په باره کې د تاریخ کتابونه او علماء کرام وایي: د ابراهیم علیهم السلام د کعبې شریفې د دېوالو لوړ والی (۹) ذراع و او اوږد والی یې (۳۰) ذراع و او د کعبې شریفې بریا عرض (۲۲) ذراع و او بېله چته وه یعني: چټ او بام یې نه درلودی.

او د کعبې شریفې دوهم وار جوړول دغه دي چې قریشو تر بعثت او اسلام د مخه جوړه کړه او د دغه وار په جوړولو کې رسول الله ﷺ هم اشتراک کړی دی او په دې وار کې یې د کعبې شریفې د دېوالو لوړ والی (۱۸) ذراع کړی خو د اوږد واله څخه

يې (۶) ذراع او د ذراع څه حصه د مال د کمبودۍ په سبب پرېښوول چې دا هغه ځای دی چې (حجر) يا (حطيم) ورته ويل کيږي او د کعبې شريفې شمالي طرف ته دی او د کعبې شريفې دروازه يې د مخکې څخه لوړه کړه، دا هم د دې دپاره چې بېله اجازې څخه د قريشو څوک دننه ور نه سي.

په دغه باره کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحې وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمايي: يا عائشه! که ستا قوم يعني: قريش د جاهليت وختو ته نژدې نه وای ما به د کعبې شريفې د نړولو امر کړی وای، خو په نوي جوړولو کي به مي هغه حصه پکښي داخله کړې وای کومه چې ځني ايستل سوې ده او د مخکې سره به مي برابره کړې وای، يعني: د کعبې شريفې دننه مخکې به مي دومره کښته کړې وای چې د مخکې سره برابره وای او يوه دروازه به مي د شرق طرف ته ورکړې وای او بله د غرب طرف ته، نو به دغه جوړ والی هغه د ابراهيم عليه السلام پر اساس وای.

او د کعبې شريفې درېيم وار جوړېدل هغه دي: کله چې کعبه شريفه د يزيد بن معاويه په زمانه کي د ده د لښکرو له طرفه وسوځل سوه،

چي د هغې واقعي خلاصه داسي ده: د (۳۶) سنې په آخر کي د يزيد لښکرو د (حُصَيْن ابن کُمَيْر السکوني) په قومندانې عبدالله بن زُبَيْر رضي الله عنه چي د مسلمانانو خليفه او امير المؤمنين ؓ د يزيد په امر په مکه مکرمه کي محاصره کړی او بيا يې کعبه شريفه په منجنیق وويشتل، کعبه شريفه د دغه ويشتلو په سبب ونړېده، عبدالله بن زُبَيْر رضي الله عنه د حج تر موسم انتظار وکړی خو چي له هره ځايه خلک د حج کولو دپاره راغله او عبدالله بن زُبَيْر رضي الله عنه مشوره ور سره وکړه ويل: اې خلکو! ما ته د کعبې شريفې په باره کي مشوره راکړی، ټوله و نروم او بيرته يې له سره جوړه کړم؟ که يې دغه نړېدلي ځايونه ور ترميم کړم؟ عبدالله ابن عباس رضي الله عنه و ويل: زما نظر دا دی چي نړېدلي ځايونه يې په دغه خپلو ډبرو ور جوړ کړې او نوره کعبه شريفه پر خپل حال پرېږدې، ځکه دا هغه کعبه ده چي خلک پر دې مسلمانان سوي دي او دا هغه ډبري دي چي خلک پر هغو مسلمانان سوي دي، يعني: هر څه دي پر خپل حال پاته وي فقط نړېدلي ځايونه يې ور جوړ کړه، عبدالله بن زُبَيْر رضي الله عنه و ويل: که ستاسي څخه د هر چا کور نړېدلی او

سوځېدلی وای تر هغو نه راضي کېدی چې کور یې بیرته له سره نه وای جوړ سوی، نو د خپل رب ﷺ د کور په باره کې څنگه فکر کوی؟ عبدالله بن زبیر رضی الله عنه وویل: زه له خپله ربه څخه درې ورځې استخاره کوم بیا پر هغه کار اقدام کوم یا هغه کار کوم چې خیر پکښې و وینم، پسله درو ورځو یې د کعبې شریفې په نړولو شروع وکړه ترڅو تر مخکې یې ورسول او بیا یې شا و خوا پر دې پرا وگرځولې او د کعبې شریفې په نوې بناء یې شروع وکړه او هغه شپږ ذراعه خالي مځکه چې د حجر په نامه دغسې پرېښوول سوې وه هغه یې هم پکښې داخله کړه او د کعبې شریفې د دېوالو په لوړ والو یا جگوالو کې یې تر پخوا لس ذراعه نور هم زیات کړل او دوې دروازې یې ورکړې چې پر یوه دروازه به خلک ورننوتل او پر هغه بله به وتل، خو دغه زیاتوب یا تغیرات یې د هغه حدیث شریف په جرئت سره وکړل کوم چې حضرت عائشې رضی الله عنها د رسول الله ﷺ څخه روایت کړي دی او د مخه درته بیان سو.

د کعبې شریفې څلورم وار بناء یا جوړول هغه دي چې د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه تر شهادت وروسته وسوه، چې واقعې یې امام مسلم رحمته الله علیه د عطاء رضی الله عنه څخه روایتوي او وایي: کله چې عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د حجاج بن یوسف الثقفي له طرفه شهید کړل سو او په دغه جنگ کې د حجاج له طرفه کعبه شریفه په منجنيق ونړول سوه، نو حجاج بن یوسف و عبد الملک بن مروان ته چې د وخت خلیفه ؤ د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د وژلو خبر او دا ولیکل: چې ابن زبیر کعبه شریفه د اهل مکې له نظره مخالفه جوړه کړې ده، عبد الملک بن مروان ورته ولیکل: موږ د ابن زبیر د کارو د مخالفت إرادة نه لرو، کوم چې په لوړ والو کې یې زیاتوب کړی دی پر هغه اندازه یې جوړه کړه، مگر دا چې حجر یې د کعبې شریفې په بناء کې داخل کړی دی بیرته یې ځنې وباسه پر پخواني شکل یې کړه او دغه دوهمه دروازه چې یې ورکړې ده هغه هم بنده کړه، نو بیا کعبه شریفه ونړول سوه او بیرته د قریشو پر هغه پخواني شکل جوړه سوه.

د تاریخ په کتابو کې ذکر سوي دي: کله چې رشید هغه چې د عباسي خلفاوو څخه دی خلیفه سو نو یې دا إرادة وکړه چې کعبه شریفه ونړوي او بیرته یې د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د بناء پر قسم جوړه کړي، مگر امام مالک بن انس رحمته الله علیه ورته وویل:

يا امير المؤمنين! د الله روى ته وگوره كعبه شريفه د وروستنيو پاچهانو د لاس لوبه مه گرځوه (يعني: د هر چا چي اراده سوه چي تغير پكښي را ولي، را ولي به يې) او په دې ډول د كعبې شريفې هيبټ د خلكو د زړو څخه پورته كيږي، نور شيد هم د خپلي رأيي څخه واوښت او د كعبې شريفې نړول او جوړول يې پرېښوول.

دا هغه څلور واړه وه چي په يقيني ډول سره كعبه شريفه جوړه سوې ده.

مگر پنځم وار جوړېدل يې هغه دي چي په هغه كي شك او اختلاف سته او دا هغه جوړول دي چي د ابراهيم عليه السلام تر جوړولو د مخه دي چي آيا د ابراهيم عليه السلام تر جوړولو د مخه هم كعبه شريفه جوړه سوې ده كه يا؟ په ځينو آثارو او رواياتو كي راغلي دي چي اول هغه څوك چي كعبه شريفه يې جوړه كړې ده هغه آدم عليه السلام ؤ او د دغه جوړېدلو دپاره دليل هغه حديث شريف دى چي امام بيهقي يې د عبدالله بن عمرو رضه څخه روايتوي، عبدالله بن عمرو رضه وايي چي رسول الله ﷺ و فرمايل: الله جل و ادوم و آدم او حواء عليه السلام ته و فرمايل: زما دپاره كور جوړ كړى او جبريل عليه السلام د كعبې شريفې خط او نقشه ور واچول، نو آدم عليه السلام مخكه كندل او حواء عليها السلام يې خاوري او ډبري نقلولې، ترڅو چي اوبو ته ورسېدل، د كېسته څخه بډغ پر وسو: يا آدم! بېسته او بيا چي يې كعبه شريفه جوړه كړه د الله جل و ادوم له طرفه وحى ورته وسوې چي طواف پر وكړى او ورته و ويل سوه: ته اول انسان يې او دا اول بيت دى، بيا نو وختونه تېرېدل ترڅو چي نوح عليه السلام د كعبې شريفې حج وكړى، بيا وختونه او قرونه تېر سوه څو چي ابراهيم عليه السلام يې دوهم وار دېوالونه پورته كړل.

خو امام بيهقي د حديث شريف په آخر كي وايي: د دغه حديث په اسناد كي يوازي ابن كهيعه سته او ابن لهيعه ضعيغه دى په ده سره حجت او دليل نه سي ويل كېدلاى. او هلته نور روايات هم سته چي په معنئ كي دغه د بيهقي و روايت ته نژدې دي خو هغه ټول روايتونه له ضعفه خالي نه دي.

داسي يو روايت هم سته چي وايي: اول هغه څوك چي كعبه شريفه يې جوړه كړې ده شيث بن آدم عليه السلام ؤ، اوس نو كه دغه ضعيغه روايتو ته اعتبار وركړل سي نو كعبه شريفه په ټول تاريخ او زمانه كي پنځه واړه جوړه سوې ده، خوښه او بهتره خبره

دا ده: چې پر هغه اعتماد وکړو چې په يقين سره ثابت دي، هغه دا چې کعبه شريفه څلور واړه جوړه سوې ده لکه د مخه چې په وضاحت سره بيان سوه او بيله دغه څلور واړه جوړېدلو څخه به يې علم الله ﷻ ته پرېږدو. هو په وروستنيو مختلفو وختو کې څو ځلي د کعبې شريفې د تعمير قسم قسم ترميمات او اصلاحات سوي دي.

د رسول الله ﷺ خلوت او تنهائي خوښېدل

څه موده وروسته او تر بعثت درې کاله د مخه رسول الله ﷺ د خلکو د دباندني ژوند څخه په تنگ ؤ، هلته فسق او فساد، فجور او د بتانو عبادت ؤ نو خود د رسول الله ﷺ او د ده د قوم په منځ کې ډير فرق او ليري والی موجود ؤ، ځکه نور رسول الله ﷺ ته تنهائي او فکر کول او د الله ﷻ عبادت ډير خوښ وگرځېدل، دا يې عادت ؤ چې څه موده ترمنځ به د څو ورځو او شپو دپاره غار حراء ته تلی (غار حراء په جبل نور کې يو کوچنی غار دی) د غرو ځيني غارونه ډير لوی وي مگر غار حراء کوچنی غار دی چې فقط يو يا دوه نفره پکښې ځاييږي او د غره په لور په حصه کې دی چې څوک بېله تکليفه او ستړيا څخه نه سي ورختلای، رسول الله ﷺ دغه ليري او ګوښه غار د خپل خلوت او تنهائي دپاره انتخاب کړی ؤ ځکه د ده ﷺ نه وه خوښه چې بل څوک ور سره ملګری وي او مقصد يې هم يوازي والی او د الله ﷻ عبادت ؤ چې په دغه تنهائي کې به يې د کون په موجوداتو کې فکر کاوه او په دې کې به يې فکر کاوه چې د دې کون تر شا يو اداره کوونکی قدرت سته او رسول الله ﷺ په هغه څه نه ؤ راضي چې د ده ﷺ قوم د هغه عقیده درلودل چې هغه شرک او باطل افکار وه، خو بيا هم رسول الله ﷺ ته يوه واضحه لار او معين شريعت نه ؤ ور معلوم چې په هغه سره مطمئن او راضي وي.

د رسول الله ﷺ دغه تنهائي اختيارول د الله ﷻ په اراده سره وه چې د رسالت و لوی امانت ته آماده سي او په هغه رسالت سره د مخکې په مخ کې تغير را ولي، رسول الله ﷺ ته تر بعثت درې کاله د مخه دغه تنهائي خوښه وگرځېدل او دغه کوچنی غاريي د خپل فکر او عبادت دپاره خلوت ګاه وگرځول او دغه کوچنی غار!

دوې خولې لري چې په يوه ورننوزي او بله خوله يې د کعبې شريفې طرف ته ده (لکه يو کلکين داسې ده) او د هغې خولې څخه کعبه شريفه معلومېږي.

نو کوم څوک چې غار حراء ته داخل سي کولای سي چې د دغه غار د داخل څخه کعبه شريفه وويني، سبحان الله! دغه غار چې د کعبې شريفې څخه درې ميله ليري دی او د غره په ډيره لوړه حصه کې دی چې تقريباً په يوه نيم ساعت کې څوک ورختلای سي، نو تاسې فکر وکړی چې رسول الله ﷺ به څومره گرځېدلی وي چې د ځان او عبادت کولو دپاره دې دغسې ليري او ګوښه ځای پيدا کړي چې د هغه ځای څخه دې کعبه شريفه هم معلومېږي.

رسول الله ﷺ به په دغه غار کې د تفکر عبادت کاوه او کعبې شريفې ته به يې کتل، هر وخت به دغه غار ته د څو ورځو او شپو دپاره ورتلی او دا يې خوښه وه چې د رمضان په مياشت کې هلته ډير واوسېږي، خو په هغه کال چې تر بعثت د مخه ورسول الله ﷺ په دغه غار کې پوره يوه مياشت تيره کړه، په پخوا کې به پوره يوه مياشت هلته نه پاته کېدی مګر د بعثت په کال پوره يوه مياشت هلته پاته سو ځکه د الله ﷻ عبادت ډير خوښ ورته گرځېدلی ؤ، هو! يو وخت به د خوړو يا اوبورا وړلو دپاره، يا د کور د خبر اخیستلو دپاره را کښته سو خو بيرته به هغه غره او هغه غار ته ولاړ.

په دغه آخري کال چې تر بعثت د مخه کال ورسول الله ﷺ چې به پرلار رهي ؤ يا دغه غار ته به تلې يو آواز به يې اورېدی چې ويل کېدل به: السّلام عليك يا رسول الله! او ده ﷺ به شا وخو او کتل هيڅوک به يې نه ليدل، په حيرت او فکر کې به سو چې دا څه آوازونه دي، رسول الله ﷺ فرمايي: چې بيا مي د وحيو تر نزول وروسته د جبريل عليه السلام څخه پوښتنه وکړه چې يا جبريل! تر بعثت د مخه چې به پرلاري تلم اورېدل به مي چې يو څوک راته وايي: السّلام عليك يا رسول الله! ما به شا وخو او کتل څوک به نه وه، دغه ښځه چا کاوه؟ او دا څوک وه؟

جبريل عليه السلام وويل: يا رسول الله! دغه ونو او ډبرو سلام درباندي وايه.

محترمه وروره او خوري! آيا نن ورځ پر رسول الله ﷺ درود ويل د ځان سعادت

او خوشبختي نه بولي؟ رسول الله ﷺ چې په الهي دربار کې کوم لوړ مقام او عزت

لري زما او ستا درود ويلو ته ضرورت نه لري، الله ﷻ او په آسمانو کې ملائکې، په هوا کې مرغان، په دښتو کې حيوانات، په اوبو کې ماهيان حتی وني او ډبري درود او سلام پر وایي، خو زما او ستا دپاره درود ويل هغه شئ دي چې گټه او فايده يې موږ ته را رسېږي، د رسول الله ﷺ سره زموږ محبت په زياتېږي، د متابعت شوق يې را پکښې پيدا کېږي، درود ويل زموږ د ښه او بختور ژوند سبب گرځي، حتی د درود ويلو په برکت به مو ان شاء الله تعالی د رسول الله ﷺ شفاعت هم په نصيب سي.

نو وروره! په خپل ژوند کې درود ويل ډير کره او د ځان عادت يې وگرځوه، نتيجه به يې په يقيني ډول سره په دنيا او آخرت کې وويني.

د وحيو نازلېدل

کله چې د رسول الله ﷺ د عمر څلويښت کاله پوره سوه د رسول الله ﷺ د ژوند په آفاقو کې د نبوت آثار او علامې ښکاره سوې، چې د هغو علامو څخه يو هم رشتيا خوب ؤ، رسول الله ﷺ به هيڅ خوب نه ليدی مگر هغه کار به عيناً په هغه شکل سره وسو چې په خوب کې به يې ليدلی ؤ، امام المحدثين امام بخاري رحمه الله د ام المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چې فرمايي:

اول هغه شئ چې په هغه سره رسول الله ﷺ ته وحي شروع سوې هغه الرؤيا الصالحة الصّالحة الصّادقه وه، يعني: صالحه او صادقه خوب ؤ، هيڅ خوب به يې نه ليدی مگر هغه به داسي پېښې او واقع سولکه روښانه سهار، نورشتيا خوب د نبوت د علامو او حصو څخه دی، څو پر دغه کيفيت شپږ مياشتي تيري سوې.

تاسي ته معلومه ده چې د نبوت ټوله موده او زمانه درويشت کاله ده، نو دغه صادقه خوب د نبوت شپږ څلويښتم جز دی او الله ﷻ يې هغه چا ته ورکوي چې د ده ﷺ خوښه وي، کله چې په غار حراء کې د رسول الله ﷺ د خلوت او تنهائي درېيم کال او د رمضان المبارک مياشت وه د الله ﷻ دا خوښه او اراده سوه چې د مخکې پر خلکو خپل رحمت نازل کړي او رسول الله ﷺ په نبوت او رسالت سره مکرم کړي، خو هغه معينه ورځ راغله چې يوازي د مسلمانانو تاريخ ته نه بلکه د بشر

تاریخ ته او د ټولې محکې د مخ تاریخ ته یې تغیر ورکړی، که موږ دغې ورځې ته فکر او حساب وکړو په دلائلو او قرائنو سره دا ممکنه ده چې دغه مبارکه ورځ معلومه او معینه کړو، دغه ورځ د دوشنبې ورځ او د روژې د میاشتي یو ویشتم تاریخ ؤ چې دا د (۶۱۰) میلادي کال د اګست د میاشتي لسمه ورځ وه او د رسول الله ﷺ عمر په دغه وخت کې په قمري حساب سره پوره څلوېښت کاله شپږ میاشتي او دوولس ورځې ؤ او په شمسي حساب سره نه دیر ش کاله درې میاشتي او دوه وېشت ورځې ؤ، دغه د دوشنبې ورځ د بعثت او رسالت اوله ورځ ده، رسول الله ﷺ فرمایي: زه په غار حراء کې ناست وم چې ناڅاپه (دفعتاً) یو سړی را ته راغلی.

دغه سړی جبریل علیهم السلام ؤ او د یوه انسان په شکل او قیافه ورته راغلی نه د ملائکې په شکل، نو رسول الله ﷺ فرمایي: ناڅاپه یو سړی راغلی چې سپین کالي یې اغوستي وه او د ده سره د دېباج یو لوبښی یا ټوکر ور سره ؤ (دېباج ورېښمین ټوکر دی) او په هغه کې یو کتاب ؤ، څرنګه چې دغه نفر په یوه وار او ناڅاپه را ښکاره سو وې بېرولم (بې ږغه، بې خبره په نیمه شپه توره تاریکه او په غره کې ناڅاپه او یو دم سړی پیدا سو) سړی را نژدې سو کتاب یې را ته ونيوی او ویل: یا محمد! اِقرأ، اې محمد! ووايه، رسول الله ﷺ د بېرې په حالت کې ورته وویل: زه ویونکی نه یم (یعنې: لیک او لوست مې نه دي زده) نه شی ویلای سم او نه یې لیکلای سم.

تاسې ته معلومه ده چې رسول الله ﷺ أمي ؤ، ویل او لیکل یې نه وه زده، که چیرې د ده ﷺ ویل او نوشته کول زده وای کفارو به دا تهمت پر ویلای چې دا قرآن تا جوړ کړی او لیکلی دی، خو اوس د ده ﷺ قوم او ټولو قریشو ته دا معلومه وه چې محمد ﷺ أمي دی.

نو رسول الله ﷺ فرمایي: دغه سړي زه په غېږ کې ونیولم او کښې یې کښم، قریبه وه چې د دغه کښکښلو سره مې روح وتلی وای، د رسول الله ﷺ بېره نوره هم زیاته سوه او دغه نفر بیا را ته وویل: یا محمد! اِقرأ، رسول الله ﷺ بیا ورته وویل: زه ویونکی نه یم، وایي: بیا یې زه په غېږ کې ونیولم او کښې یې کښم او وې ویل: یا محمد! اِقرأ، د درېیم وار دپاره محمد ﷺ وویل: زه ویونکی نه یم، نو وایي: درېیم

واړيې بيا دومره په قوت سره کښېکښم قريبه وه چي نفس مي وخېژي او بيا يې وويل :
يا محمد! ووايه، رسول الله ﷺ ورته وويل : څه شي ووايم؟ جبريل عليه السلام وويل :

﴿أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾﴾. [العلق]

فقط د سورة العلق دغه اولني پنځه آياته يې ورته تلاوت کړه، دغه پنځه آياته هغه
اولني آياتونه دي چي د آسمان څخه په ليله القدر کي نازل سوي دي الله ﷻ فرمايي :
﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾﴾.

يعني : موږ دغه قرآن مجيد په ليله القدر کي نازل کړی دی .
او د روژې په مياشت کي نازل سوی دي، ځکه بيا هم الله ﷻ فرمايي :

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾. [بقره: ۱۸۵]

د روژې مياشت هغه مياشت ده چي په هغه کي قرآن مجيد نازل کړل سوی دی .
رسول الله ﷺ فرمايي : کله چي مي دغه آياتونه وويل، دغه سړی غائب سو او
ولاړی، رسول الله ﷺ ډير زيات په بهر کي و چې دا څه کيفيت او حالت دی؟ په
دغه وخت کي د رسول الله ﷺ صادق او مخلصه زوجه حضرت خديجه رضي الله عنها چي
هلته په خپل کور کي وه، په زړه کي يې ور وگرځېدل : چي محمد ﷺ ته يو څه ور
پېښه سوې ده، نو يې خپل يو مړی غار حراء ته ولېږي چي ولاړ سه وگوره چي
محمد ﷺ ته څه پېښه ده؟ ځکه دې ته معلومه وه چي رسول الله ﷺ هلته دی،
دلته بيا رسول الله ﷺ د غار حراء څخه را وتلی دی او په ډير تلوار د کور و طرف ته
رهي دی، د ډيري بيړي په سبب د غصتا پر قسم په تلوار او چابکي سره د کور پر طرف
رهي دی، مړی چي غار ته راغلی وې ليدل چي رسول الله ﷺ نسته نو مړی دې
خوا ها خوا ته د رسول الله ﷺ په پلټنه او پيدا کولو مشغول سو او رسول الله ﷺ د
مکې مکرمې پر طرف په تلوار رهي دی، رسول الله ﷺ د بيړي او خوف په حالت کي
خپل کور ته ولاړ، خديجه رضي الله عنها چي دې ﷺ وليدی پوه سوه چي رسول الله ﷺ ډير

بېرېدلی دی او اوس هم د بېرې په حالت کې دی او له ډیرې بېرې څخه رېږدي او وایي: زَمَكُونِي زَمَكُونِي، یعنې: پټ مې کړی، پټ مې کړی، لکه د چا چې یخ کېږي او رېږدي، خدیجې عليه السلام هم په یوه کالي پټ کړی ترڅو چې بېره ځني ولاړه او آرام سو.

نویې خدیجې عليه السلام ته هغه پېښه سوې قصه وکړه، ټول هغه واقعات چې ورته پېښ سوې وه ورته بیان یې کړه او ویل: زه پر ځان و بېرېدم، خدیجې عليه السلام ورته وویل: ښایي ته داسې فکر کوې چې دا د جن او پېرې اثر وي؟ رسول الله ﷺ ویل: هو، خدیجې عليه السلام وویل: یا والله تا ته هیڅکله د جن او پېرې شر او آزار نه دررسېږي او الله تا نه خرابوي، ځکه ته صله رحمې وصولې، یعنې: د دوستانو او اقرباوو حقوق پر ځای کوې، په خبرو کې رشتیا وایې، د ضعیفانو مرسته کوې، د محتاجو ضرورت او اړتیا رفعه کوې، د مېلمه عزت کوې، د حق مرسته او طرفداري کوې، ټول اخلاق دي ښه او کریم دي، جن تا ته تکلیف نه سي در رسولای، نور یې هم رسول الله ﷺ پرېښاوه چې ښه آرام سو بیا یې نو ورکه بن نُوْفَل ته چې د خدیجې عليه السلام د اکا زوی ؤ وروستی، دغه ورکه چې عرب او قریش ؤ نصراني سوی ؤ او دا قصه به په وروسته کې درته وکړو چې څنگه او ولي نصراني سو، مقصد ورکه بن نُوْفَل د خدیجې عليه السلام د اکا زوی نصراني ؤ، څرنګه چې ده د یهودو او نصاراوو کتابونه لوستل او انجیل یې د عبراني څخه په عربي ډیر لیکلی ؤ، نو د ډیرو معلوماتو خاوند ؤ، په عمر ډیر او په سترګو ږوند سوی ؤ، د انبیاء عليهم السلام د ژوند معلومات ورته وه او دا هم ورته معلومه وه چې د راتلونکي نبي وخت او زمانه را نژدې سوې ده.

کله چې دوی ورکه ته ورغله خدیجې عليه السلام ورته وویل: یا ابن عم! اې د اکا زو! د وراره څخه دي د ده حال واوره، ورکه وویل: اې وراره! څه دي لیدلي او اورېدلي دي؟ رسول الله ﷺ هغه خپل حال ورته بیانوي او ورکه په ډیر تعجب غوږ ورته نیولی دی او اورې یې، ورکه ته چې د آسماني کتابو څخه د آخري او راتلونکي نبي په باره کې کومې علامې وړ معلومې وې هغه ټولې په محمد ﷺ کې موجودې وې، نو یې په آخر کې په لوړ آواز وویل: الله اکبر. والله ناموس اکبر درته راغلی دی هغه چې الله ﷻ و موسی عليه السلام ته را استولی ؤ.

د ناموس اکبر څخه مقصد جبریل عليه السلام دی او د ناموس معنی؟ یعني: د سر او پټ راز ساتونکی، مګر هو هغه د خیر او مصلحت راز او د جاسوس معنی: د شر او بد راز ساتونکی، نو د جبریل عليه السلام یو نوم ناموس اکبر دی او بل نوم یې روح یا روح القدس دی، لکه څرنګه چې الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي:

﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا﴾. [مریم: ۱۷]

یعني: موږ و مریم عليها السلام ته زموږ روح ور واستاوه، د روحنا څخه مقصد جبریل عليه السلام دی او بیا هم الله تعالى فرمایي:

﴿تَنْزِيلُ الْمَلَكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا﴾.

یعني: په ليله القدر کې ملائکې او جبریل عليه السلام را کښته کېږي.

دلته هم د روح څخه مقصد جبریل عليه السلام دی، خیر ورځه بن نوفل و ویل: والله ناموس اکبر درته راغلی دی، هغه چې موسی ته راغلی ؤ او عیسی عليه السلام یې نه کړی یاد دا ولي؟ ځکه د ورځه دا عقیده نه وه چې عیسی عليه السلام نبي دی.

ورونو! نصارا پر درې قسمه دي، یوه ډله یې وایي: عیسی عليه السلام په خپله رب او إله دی (العیاذ بالله) او د نصاراوو بله ډله بیا وایي: چې مرتبې او درجې درې دي، یوه د الله درجه ده او یوه د نبي درجه ده او د دغو دوو درجو په منځ کې یوه بله درجه سته چې تر الله کښته او تر نبي لوړه ده او عیسی عليه السلام په دغه درجه کې دی، د ورځه بن نوفل عقیده هم داسې وه، چې دغه عقیده نه پوره شرک دی او نه پوره توحید دی، نو ځکه ورځه بن نوفل عیسی عليه السلام نه کړی یاد، بلکه ویل: دا هغه ناموس اکبر دی چې موسی عليه السلام ته راتلی او بیا دغه ورځه یوه عجیبه خبره وکړه، ویل: کشکي زه په هغه وخت کې ځوان وای چې ستا قوم تا د مکې څخه باسي او ما ستا مرسته کړې وای، رسول الله صلی الله علیه وسلم په تعجب سره وویل: ما د مکې له ښاره باسي؟ ما شري؟ ورځه بن نوفل وویل: هو! هر چا چه دغسې شی را وړی دی لکه تا ته چې راغلی دی هغه څوک د خپل قوم له طرفه آزار سوی دی او دغه عمل همېشه د نبیانو سره کېدی، څرنګه چې ته هم نبي او رسول یې خامخا آزارېږې او که زه په دغه ورځ ژوندی وم مرسته او کومک به دي وکړم.

دا نو د وحيو او بعثت شروع وه، اوس نو محمد ﷺ د ځينو علماوو په قول د سورة العلق د دغو آياتو په نزول سره نبي سو مگر رسول نه دی، ځکه ځيني علماء د نبي او رسول فرق داسي بيانوي: نبي هغه دی چې وحي ورته نازلېږي خو په تبليغ نه وي امر کړه سوی او رسول هغه دی چې هم وحي ورته راځي او هم د دين په تبليغ سره مامور او مکلف وي، نو د دغو علماوو په قول محمد ﷺ د سورة العلق په نزول سره نبي سو، څرنگه چې په تبليغ نه سو امر نور رسول نه سو، خو بيا د سورة المدثر په نزول سره رسول هم سو، ځکه هلته بيا په تبليغ هم امر کړل سو (دا د علماوو يو قول و) پسله دغه غار حراء د واقعي څخه رسول الله ﷺ ته نور څه نه سوه پېښ او وحي هم نه نازلېږي چې دغي مودې ته علماء کرام (فترة الوحي) وايي، يعني: وحي قطعې سوې او دا موده په هغه صحي روايتو کي شپږو مياشتو ته ورسېدل، که څه هم ځينو علماوو دا موده درې کاله بللې ده خو دا مطلقاً خطا ده او هغه راجحه روايت دا دی چې دغه د وحيو د قطعې کېدلو موده شپږ مياشتې وه، پوره نيم کال وحي قطعې دي هيڅ شئ نسته، نو له دغه جهته علماء کرام رشتيا او صادقې خوب د نبوت شپږ څلوېښتمه حصه بولي، ځکه نبوت يا رسالت ټوله درويشت کاله و، که دغه درويشت کلونه و شپږو مياشتو ته واړوو نو شپږ څلوېښت واړه (۶) مياشتې ځني جوړېږي.

او په دغه موده کي چې وحي نه وې رؤيا الصادقه موجوده وه، نو ځکه رؤيا الصادقه د نبوت شپږ څلوېښتمه حصه سوه، خير په دغو شپږو مياشتو کي ورځه بن نوفل هم وفات سو او رسول الله ﷺ فرمايي: ورځه بن نوفل مي په جنت کي وليدی، ځکه د هغه د اسلام إرادې وه، په خپل نيت جنت ته داخل سو او د ورځه د ژوند په وخت کي رسول الله ﷺ هم څوک و اسلام ته نه دي دعوت کړي او د هيچا څخه يې د ايمان را وړلو طلب او غوښتنه نه وه کړې، نو ورځه بن نوفل په هغه خپل نيت چې ويل کشکي زه ځوان وای او ستا مرسته مي کړې وای جنت ته داخل سو، دا هم د الله ﷻ الهي رحمت او احسان دی چې د ورځه پر نيت يې معامله وړ سره وکړه که څه هم دی تر رسالت د مخه وفات سو خو جنت ته داخل سو.

اوس نو په دغو شپږو مياشتو کي چې وحي قطعې دي که څه هم رسول الله ﷺ

په اولو ورځو کې بېرېدی او په بېره کې ؤ، خو څه موده وروسته یې زړه غوښتی چې بیا جبریل عليه السلام ورته راسي او وحی ورته را وړي شوق او علاقه یې پیدا سوه تر داسي اندازه چې دښت او صحرا ته به ووتی، غرو ته به ولاړی او هلته به په انتظار ؤ چې ښايي جبریل عليه السلام ورته راسي.

د وحیو د قطعه کېدلو څخه مقصد هم دا ؤ چې د رسول الله ﷺ د جبریل عليه السلام او ملاقات او د وحیو و نزول ته شوق او علاقه پیدا سي چې واقعاً هم داسي سوه، رسول الله ﷺ د هغه د مخنۍ بيزي پر ځای اوس دښت او غرو ته وزي او د دې انتظار کوي چې د جبریل عليه السلام سره ملاقي سي، دا ورځي د رسول الله ﷺ دپاره ډيري درنې او له خواشینیې ډکې ورځي وې چې آیا زما څخه خو به داسي یو کار نه وي پېښ سوی چې زما رب را څخه ناراضه سوی وي، حتی ځيني وختونه به یې دا اراده وکړه چې د غره څخه ځان را وغورځوي، څو یوه ورځ یې ناڅاپه د آسمان له طرفه رغ واورېدی چې ویل: یا محمد! رسول الله ﷺ فرمایي: سر مي را پورته کړی چې یو عجب منظر دی، انسان ته هیڅکله داسي حالت نه پېښېږي، و مي لیدل چې جبریل عليه السلام په هوا کې پر یو عرش ناست دی او شپږ سوه وزرونه یې دي چې د مشرق او مغرب منځ یې ټول ډک کړی ؤ، ټول آسمان یې نیولی ؤ، وایي د آسمان هر طرف ته چې به مي کتل دغه جبریل مي لیدی او دغه رغ کوي:

یا محمد! أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَا جَبْرِيلُ.

یعني: یا محمد! ﷺ ته رسول الله یې اوزه جبریل یم او رسول الله ﷺ د ډيري بيري څخه پر خپل ځای ولاړ دی، له بيري او وهمه حرکت نه سي کولای، د دغه منظر او مشهد بیان الله ﻋَزَّوَجَلَّ په قرآن مجید کې کړی دی او فرمایي:

﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَيْهِ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾﴾ . النجم

یعني: قسم دی په ستورو سره چې غروب یا طلوع وکړي چې نه دی سمراه سوی ملگری ستاسي چې مقصد رسول الله ﷺ دی، یعني: رسول الله ﷺ نه د غلط فهمیه

د صحي لاري اوبستی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره د لاري اوبستی دی، بلکه لکه د آسمان ستوري چي په ختلو او لوېدلو کي پر يوه معينه او مقررې سوې لار ځي، همدارنگه رسول الله ﷺ د الله ﷻ له طرفه پر معينه سوې لار برابر ځي او دا امکان نه لري چي مخالفت ځني وکړي او نه محمد ﷺ د خپلي غوښتني او خواهش مطابق خبري کوي او نه دی دغه قرآن مگر وحي دي چي و ده ته لېږل سوي دي، ده ته شديد القوی: د ډيرو شديدو قوتو خاوند (چي جبريل عليه السلام دی) ښوولي دي.

ورونو! جبريل عليه السلام د ملائکو رئيس او قائد دی او انبياء عليهم السلام ته د رسالت او وحيو په رسولو تر نورو ملائکو غوره کړه سوي او اختيار سوي دی، د ملائکو څخه بل داسي څوک نسته چي رسولانو ته دي وحي راوړي بيله جبريل عليه السلام څخه او جبريل عليه السلام شديد القوی دی، د ده د قوت څخه يو دا دی چي پوره او کامل ښاريې د وزر په يوه طرف چپه واراوه، د ده لوی ښار چي د لوط عليه السلام د قوم ښار و لوړه حصه يې کښته کړل او کښته حصه يې لوړه کړه، دا د جبريل عليه السلام قوت دی.

﴿ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ۖ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۚ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۖ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَا أَوْحَىٰ ۖ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۚ﴾

[النجم]
الله ﷻ فرمايي: چي دا واقعي ليدل دي، خيال او تصور نه دی، بلکه حقيقتا يې جبريل عليه السلام وليدی.

ورونو! رسول الله ﷺ د خپل رسالت په ټوله موده کي جبريل عليه السلام پر خپل واقعي شکل فقط دوه واره ليدلی دی، بشر دا نه سي تحمل کولای چي ملائکي و ويني نو ځکه جبريل عليه السلام به د وحيو راوړلو په وخت کي رسول الله ﷺ ته په قسم قسم صورتو او شکلو سره راتلی.

د مخه تردې چي د رسول الله ﷺ د رسالت او نبوت د ژوند په تفصيلاتو شروع وسي دا ښه او لازمه ده چي د وحيو اقسام او اشکال دروښوول سي ځکه وحي د رسالت اساس او د دعوت رېښه او اصل بلل کيږي، نو وحي يا نزول د وحيو پر شپږ قسمه دي، يعني: رسول الله ﷺ ته وحي پر شپږ قسمه نازلي سوي دي.

اول: د خوب لیدل دي، علماء کرام وایي چي د انبیاء ﷺ خوب وحی دی. ځکه ابراهیم ﷺ خپل زوی ته وویل:

﴿يَبْنِيْ اِنِّیْ اَرٰی فِی الْاَمْتَامِ اِنِّیْ اَذْنَحُکَ﴾. [الصافات: ۱۱۰۲]

یعني: ای زما زوی زه پرله پسې په خوب کي ونښم چي تا حلالوم. نو دغه خوب وحی وې.

دوهم: دا چه جبریل ﷺ به د رسول الله ﷺ په زړه کي هغه د مقصد شئ ور واچاوه، بېله دې څخه چي رسول الله ﷺ ملائکه و ویني په زړه کي به یې یو احساس پیدا سو، لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ فرمایي:

« إِنَّ الرُّوحَ الْأَمِينَ نَفَثَ فِي رَوْعِي أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ نَفْسٍ تَمُوتُ حَتَّى تَسْتَوِي رِزْقَهَا، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمَلُوا فِي الطَّلَبِ، وَلَا يَحْمِلْكُمْ اسْتِطَاءُ الرِّزْقِ عَلَى أَنْ تَطْلُبُوهُ بِمَعَاصِي اللَّهِ فَإِنَّهُ لَا يَنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ » [رواه: ابن أبي شيبة]

یعني: روح الامین چي جبریل ﷺ دی زما په زړه کي را واچول (چي موږ دغه ته الهام وایو) رسول الله ﷺ فرمایي: الهام را ته وسو چي هیڅ نفس یا هیڅ ژوندی مخلوق تر هغو پوري نه مري چي رزق یې پوره نه سي، نو د الله ﷻ څخه وپیری او د رزق په طلبولو کي سمه لار اختیار کړی او د رزق طلبول باید تاسي دې ته مجبوره نه کړي چي د الله ﷻ په معصیت او ګناه یې طلب کړی، ځکه هر هغه څه چي د الله ﷻ سره دي بېله اطاعته د الله په بل شي سره نه حاصلیږي.

خود دې حدیث په بیانولو سره زموږ مقصد الهام ؤ چي دا هم د وحیو یو قسم دی.

د وحیو درېیم قسم دا دی: چي رسول الله ﷺ ته به جبریل ﷺ د یوه سړي په شکل سره راغلی او په دغه قسم وحیو کي به اصحاب کرامو هم دغه سړی لیدی او دا د دوو نفرو د تفاهم او پوهېدلو دپاره د وحیو هغه تر ټولو آسانه طریقه ده، ځکه دلته د دواړو طرفو په منځ کي تجانس او یو شئ والی موجود وي او ډیر ځله جبریل ﷺ ورسول الله ﷺ ته د دحیه الکلبی ؓ په شکل راغلی دی.

د وحیو څلورم قسم داسي ؤ: چي د زنگ یا زنگولې د شرنګهاري په شکل سره به یو آواز ؤ، چي د وحیو په اقسامو کي دغه قسم وحی د رسول الله ﷺ دپاره هغه تر ټولو

سخته طريقه او مشکل قسم د وحيو، تر داسي اندازې چې په ډير شديد يخ کې به پر رسول الله ﷺ خولې را بهېدلې او که به پر کوم حيوان سپور و د هغه حيوان ځنگلونه به پر مخکې کت سوه، يو وخت و رسول الله ﷺ ته دغه قسم وحي نازلېدې او د رسول ﷺ مبارک ځنگون د زيد بن ثابت رضي الله عنه پر ځنگانه پروت و، زيد رضي الله عنه وايي: قريبه وه چې د رسول الله ﷺ د ځنگانه د دروند والي په سبب مي ځنگون په مخکې ننوزي.

د وحيو پنځم قسم دا دی: چې رسول الله ﷺ به د وحيو راوړونکې ملائکه يعني جبريل عليه السلام په هغه خپل واقعي شکل کوم چې الله جل جلاله پر هغه شکل خلق کړی او پيدا کړی و وليدی او دغه قسم وحي و رسول الله ﷺ ته د ټول رسالت په موده کې دوه واره پيني سوي دي، لکه الله جل جلاله چې په سورة النجم کې ذکر کړي دي.

د وحيو شپږم قسم هغه دی: کوم چې الله جل جلاله د معراج په شپه لوړ تر آسمانو پر رسول الله ﷺ لمنځونه فرض کړل، بيله واسطې بيله ملائکې د پردې تر شا خطاب او خبري کول وه او لکه د موسی عليه السلام سره چې په جبل طور کې څو واره داسي وسوه، چې د الله جل جلاله خبري به يې اورېدلې او هغه جل جلاله به يې نه ليدی او دا د وحيو هغه کاملترين شکل او صورت دی. بيرته قصې ته راسه:

نو جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته په خپل واقعي شکل او حقيقي صورت فقط دوه واره ښکاره سوی دی چې اول واريې دغه د بعثت په شروع کې و او دوهم وار د اسراء او معراج په شپه و او د دغه اول او دوهم وار په باره کې الله جل جلاله په سورة النجم کې فرمايي:

﴿ مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ۚ أَفَتُخْمِرُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ۚ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرٰى ۚ ﴾

يعني: د محمد ﷺ زړه خلاف نه وه ورته ويلې، هغه چې جبريل عليه السلام يې په سترگو ليدلی و، آیا تاسي د محمد ﷺ سره په دغه شي کې چې ده ليدلی دی بحث او جنجال کوئ؟ او خامخا محمد ﷺ بل وار بيا جبريل عليه السلام ليدلی دی، چيري يې ليدلی دی؟ ﴿عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى﴾ دا هغه دوهم وار ليدل دي چې د معراج په شپه د سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى د ونې يا درختي سره وسوه، چې د دغه تفصيلي بيان به ان شاء الله تعالى د معراج په قصه کې درته راسي.

نودغه اوسنی منظر او مشهد چې رسول الله ﷺ د اول وار دپاره جبریل علیه السلام په خپل واقعي شکل او صورت سره ويني ډیر عجیب او نادره حالت ؤ، رسول الله ﷺ له ډیره خوفه پر خپل ځای حیران ولاړ دی هیڅ حرکت نه کوي هري خوا ته چې گوري آسمان په جبریل علیه السلام ډک دی او دغه ورته وايي:

يا محمد! أنت رسول الله وأنا جبريل.

څه وخت دغه حالت ؤ چې بيا جبریل علیه السلام د ده ﷺ له نظر او ليدلو څخه غایب شو او رسول الله ﷺ د ډيري بيړي او خوف په حالت کي کور ته راغلی او رپړدي او وايي: زَمَكُونِي زَمَكُونِي، پټ مي کړی، پټ مي کړی.

رسول الله ﷺ په بستر کي ځان پېچلی ؤ چې جبریل علیه السلام وحی ورته را وړي او دا وار یې د الله ﷻ له طرفه رسالت ورته را وړی چې هغه وحی د سورة المدثر دغه آیاتونه وه:

﴿يَتْلُهَا الْمُدْثِرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرْ ۝﴾.

يعني: اې هغه څوکه چې د وحیو له بيړي دي ځان په کالو کي پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الهي عذاب څخه يا په الهي عذاب سره وېروه. چې دا د خلکو په بېرولو او انذار سره الهي امر دی او د رسالت درنه وظیفه د رسول الله ﷺ پر غاړه وړولو بدل او نور هم ورته فرمايي:

﴿وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ۝ وَتِلَاكَ فَطَهِّرْ ۝ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْبِرُ ۝﴾.

يعني: او خپل رب په لويي سره يادوه او خپل کالي دي پاک وساته، گناه او بتان پرېرده، يعني: ظاهر او باطن دي بايد پاک وي او داسي احسان او نيکي مه کوه چې بدل يې ډير غواړي.

الله ﷻ موږ ته لوړ همت را ښيي چې هر شئ که مال وي که دولت، که علم وي که خلکو ته لار ښوونه هر څه چې چا ته ورکوې دا نه ښايي چې د هغه عوض او بدل و غواړي بلکه ته بايد د دغه شکر آداء کړې چې الله ﷻ تا ته دغه نعمتونه درکړي دي.

او فرمايي: ﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝﴾.

او خپل رب ته صبر کوه، يعني: اوس نو ستا آزار بدل شروع سوه، خلک دي بېله

آزارولو نه پرېږدي ته بايد صبر وکړي.

دغه ټول !لهي! امرونه يوازي رسول الله ﷺ ته نه بلکه ټول محمدي امت ته لار ټبښونه ده، نو مسلمان وروره! کوم زحمتونه او تکليفونه چي د دعوت په لار کي تا ته پېښېږي د هغه په مقابل کي د صبر او تحملې څخه کار اخله او پوه سه چي دغه د تبليغ او دعوت عظيم الشانه وظيفه بيله زړه وړتيا او حوصلې، صبر او استقامته څخه پای ته نه رسېږي. تر دغه وروسته د وحيو نزول پرله پسې سو او همېشه وحي نازلېدلې او بيا د سورة المزمّل دغه آياتونه نازل سوه:

﴿يَتْلُهَا الْمُزْمِلُ ﴿١﴾ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾﴾.

يعني: اې هغه څوک چي ځان دي په کالو کي پېچلی دی! په شپه کي لمانځه ته ولاړ سه، بيله لږي حصې څخه، يعني: شپه په عبادت تيره وه، څوک د شپې څه حصه آرام کوي کومه مضائقه نسته، پروا نه لري.

دا نو ورسول الله ﷺ ته په عبادت کولو سره امرؤ. او بيا سورة الضحیٰ نازل سو:

﴿وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾﴾.

يعني: قسم په څانښت چي روښانه دی او قسم په شپه چي تاریکه سي او ټول شپان په خپله تاریکه کي پټ کړي چي ستا رب ته نه يې پرې ايښی.

يعني: دا چي وحي نه نازلېدې دا د الله ﷻ له طرفه ستا پرېښوول او مهجوره کېدل نه دي چي ته يې پرېښوولې بلکه د دې انقطاع څخه مقصد دا ؤ چي ته مستعد سي، د وحيو د نزول دپاره شوق او استعداد پيدا کړې او پرله پسې آياتونه نازلېدل او بيا هم الله ﷻ هغه نعمتونه ذکر کړل چي رسول الله ﷺ ته يې ورکړي وه او فرمايي:

﴿وَلَا خِرَّةَ خَيْرٍ لَّكَ مِنَ الْآوْلِ ﴿١﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴿٢﴾﴾.

او اې محمده! ﷺ خامخا تالره آخرت تر دنيا ښه او بهتر دی او ژر ده چي ستا رب به تا ته لويه برخه درکړي پس ته به راضي سي، الله ﷻ نور هم هغه نعمتونه ورته بيانوي چي ده ﷺ ته يې پرله پسې ورکړي دي او فرمايي:

﴿أَلَمْ يَجْعَلْ يَتِيمًا فَكَاوِيًّا ۖ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ﴾

آيا ته يې يتيم نه وې پيدا کړی؟ بې پلاره يې پيدا کړې او بيا يې د پناه ځای درکړی او ته يې داسې پيدا کړی وې چې په شرع او شرعي احکامو نه پوهېدې او تا ته يې شرعي احکام در وښوول او نبوت يې درکړی (دلته ضاللت د انحراف او دلاري څخه د اوښتلو په معنی نه دی بلکه د ضلال معنی: د عبادت په طريقه نه پوهېدل او د هغې طريقې نه پېژندل دي، چې څوک بايد څنگه د الله ﷻ عبادت وکړي) او ته يې فقير يا مسکين پيدا کړې او بيا يې غني کړې، نو الله ﷻ د دغه سورت په نزول سره و رسول الله ﷺ ته اطمینان ورکړی او هغه خپل نعمتونه او احسانونه يې ورياد کړل چې ستا رب هېڅکله تا نه پرېږدي او نه دي مهجوروي بلکه احسان يې هم درباندي کړی دی او نور يې هم درباندي کوي.

ورونو! په جزيرة العرب کې تر رسول الله ﷺ او د هغه تر مبارک بعثت د مخه نور خلک هم موجود وه چې د الله ﷻ پر وحدانيت او يووالي يې عقیده درلودل، مگر دغه خلک چې الله ﷻ هدايت ورته کړی ؤ شمېر يې کم او لږ ؤ، د دغو لږو خلکو څخه يوزيد بن عمرو بن نفيل ؤ، بل عثمان بن حارث او بل ورقه بن نوفل ؤ، دغه درې نفره د بتانوله عبادته بېزاره وه او بد يې ځني راتله، د مشرکانو دکارو څخه په تنگ وه، دغه درې نفره سره کښېنستل او مشوره يې سره وکړه، ويل: دغه د بتانو عبادت خو عبث او بيهوده، غلط او باطل کار دی موږ بايد د صحي او حق دين پوښتنه او پلټنه وکړو، نو په اتفاق سره دې خوا او ها خوا ته گرځي، د لوی عالم پوښتنه کوي چې هغه و دوی ته حق دين او سمه لار ور وښيي، د دغه حق په تلاس کې عثمان او ورقه بن نوفل نصارا سوه، مگر زيد بن عمرو بيا هم گرځي غواړي چې پوره اطمینان حاصل کړي، خلک يو نفر ور وښاوه چې دغه سړی لوی عالم دی او هغه عالم يهودي ؤ، زيد بن عمرو هغه عالم ته ورغلی او ويل: ستا د دين بيان را ته وکړه چې څنگه دين دي دی؟ هغه عالم هم د خپل دين يهوديت په باره کې معلومات ورکړه د يهوديت عقائد او احکام يې ورته بيان کړه، زيد ورته وويل: دغه دين حق او الهي دين دی؟ هغه وويل: هو دا هغه حق دين دی.

زید بن عمرو ورته وویل: زه څنگه یهودي کېدلای سم؟

عالم وویل: تر څو چه د الله ﷻ څه غضب درباندي و نه سي ته نه سي يهودي کېدلای ځکه الله ﷻ پر يهودو په غضب سوی دی، که ته غواړې چي يهودي سي د الله ﷻ غضب به قبلوي بيانو يهودي کېدلای سي.

زید وویل: زما تېښته د الله ﷻ له قهره او غضبه څخه ده زه د هغه رضا غواړم او ته مي د الله ﷻ په غضب اخته کوي، يا! زه تر دې دين تيريم مگر بل څوک يا بله لار را وښيه.

عالم وویل: بل شی نه دی را معلوم مگر دا چي حنيف سي.

زید وویل: حنيف څه شي دی؟

عالم وویل: هغه دا چي مَوْحِد اوسي.

زید وویل: مَوْحِد څه شي دی؟

عالم وویل: د ابراهيم عليه السلام دين حنيف او د توحيد دين دی.

زید وویل: د ابراهيم عليه السلام دين څنگه دين دی؟

يهودي وویل: هغه دين نه دی را معلوم خو يو پخوانی آسماني دين دی چي اوس بالکل له منځه تللی دی، عالمان يې ټول مړه سوي دي اوس د هغه دين احکام چا ته نه دي معلوم فقط دومره خبر يم چي الهي او د توحيد دين دی، خو احکام او تفصيل يې نه دي را معلوم.

زید وویل: چي دا هم نه دی در معلوم نو يو بل دين را وښيه.

عالم وویل: زه تر دغه زيات نه پوهېږم ته و فلاني نفر ته ورسه هغه لوی عالم دی. زید رهي سو هغه نفر ته ورغلی او وویل: ما ته حق دين را وښيه، څرنگه چي هغه عالم نصراني ؤ نو هغه وویل: دغه د مسيح عليه السلام دين حق دين دی، د دين عقائد او احکام يې ورته بيان کړه، دغه عالم چي نصراني ؤ د نصرانيت دين يې په تفصيل وروښووی.

زید وویل: زه څنگه نصراني کېدلای سم؟

عالم ورته وویل: ته بېله ضالته نه سي نصراني کېدلای ځکه نصارا گمراه سوي دي، که ته غواړې چي نصراني سي څه ضالته به قبلوي او بيا حساب پر الله دی. زید وویل: زه له گمراهيه او ضالته تېښتم او ته مي گمراهی ته کشوي، زه مستقيمه

او ثابته لار غواړم.

عالم وويل: زموږ دين دغه دى نور نو ته اختيار لرې.

ورونو! الله ﷻ په سورة الفاتحه كي فرمايي:

﴿غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾.

يعني: الهي ما ته د هغو کسانو لار مه راښيي چي پر دوی غضب سوی دی چي يهود دي او د کمر اهانو لار مه راښيي، چي نصارادي. (بیرته به خپلي قصې ته راسو) نو زید هغه نصراني عالم ته وويل: ښه یوه بله صحي لار او حق دين را وښيه، راهب وويل: بله لار او حق دين نه دي را معلوم، مگر حنيف سي.

زید وويل: حنيف څه شي دی؟

راهب وويل: هغه د ابراهيم عليه السلام دين دی آسماني او د توحيد دين دی مگر څرنگه چي د هغه دين عالمان مړه سوي دي چاته يې د احکامو صحي معلومات نسته. زید وويل: بيله دغه څخه بل دين را وښيه، عالم وويل: نور نو د صحي دين معلومات را ته نسته، نور ټول اديان منحرف او خطا دي زید بن عمرو په حيرت كي پاته سو چي څه وکړي؟ بیرته مکې مکرمې ته رهي سو او پرلاري د ځان سره وايي: الهي! ته شاهد يې چي زه د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، زه حنيف يم، ټول را ته وايي: چي دغه دين حق دی، څرنگه چي زه يې په نور تفصيل او احکامو نه يم خبر نو دومره وایم چي زه موحد او د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، بيله یوه الله بل د هيڅ شي عبادت نه کوم، مگر په دې هم نه پوهېږم چي څنگه لمونځ او عبادت وکړم خو د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، کله چي به زید بن عمرو غوښتل چي لمونځ او عبادت وکړي نو به يې بيله حساب ه رکوع او سجدي کولې، ځکه د عبادت هيڅ طريقه نه وه ور معلومه، د خپله ځانه څخه يې اجتهاد او عبادت کاوه، کله چي مکې مکرمې ته راغلی نور مشرکان هم توحيد ته ور بولي او د بتانو له عبادت يې مننه کوي، او وايي: يوازي د الله ﷻ عبادت کوی، د مکې مکرمې نورو خلکو پرده بد ويل، ناپوه او بيعقل يې بلی خو دی پر دغه خپل توحيد ټينگ ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: زید بن عمرو بن

نفیل مې ولیدی چې کعبې شریفې ته یې تکیه کړې وه خلکو چې به طواف کاوه د شرک تلبیه به یې ویل، هغو به ویل:

«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ»

پر دغه ځای به زید پر ناري کړه بس بس نور مه وایه، مگر هغو به دغه الفاظ هم پر زیاتول:

{الَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَ مَا مَلِكُ}

چې دغه الفاظ د شرک الفاظ دي، مگر زید دوی د شرک د تلبیې د ویلو څخه منعه کول.

بل دا چې زید نور مشرکان د مړه سوي حیوان د غوښو د خوړلو څخه منعه کول، ویل هغه حیوان چې په خپله مړ سوی وي غوښې یې مه خوری او مشرکان یې د بتانو د تقرب یا نژدې والي دپاره د حیواناتو د حلالولو څخه منعه کول.

یعنې: کفارو چې به کوم حیوانات د بتانو پر نامه حلالول او دا یې عقیده وه چې دغه قرباني موږ دغو بتانو ته ور نژدې کوي، زید بن عمرو له دغه کاره منعه کول او ویل به یې: حیوانات د بتانو پر نامه مه حلالوی، خلکو چې به پوښتنه ځنې وکړه چې د تقرب دپاره د حیواناتو حلالول ولې منعه کوې؟ ده به ویل: حیوانات الله ﷻ پیدا کړي دي او تاسي یې بل چاته یا د بل چا پر نامه حلالوی عقل دا نه قبلوي.

د دغسې کارو غلطیا په عقل سره هم ثابتیږي، حیوانات الله ﷻ پیدا کړي دي، خالق او رازق یې الله دی او مشرکانو به د بت پر نامه یا هغو ته د نژدیکت دپاره حلالول.

مقصد دا چې زید بن عمرو مشرکان د شرک د بدو او ناوړو کارو څخه منعه کول او دغه زید بن عمرو تر بعثت پنځه کاله د مخه وفات سو ﷺ د رسول الله ﷺ سره یې لیدلي دي صحبت یې ورسره کړی دی، مگر د رسول الله ﷺ د بعثت او رسالت وخت یې نه دی نیولی، رسول الله ﷺ د دغه زید بن عمرو په باره کي فرمایي:

«يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ»

یعنې: دغه زید به د قیامت په ورځ یوازي دئ یو امت را پاڅول کیږي، نور خلک به په مجموعي شکل سره امتونه وي.

دا د ابراهيم عليه السلام امت دی، دا د موسی عليه السلام امت دی، دا د عیسی عليه السلام امت دی، دغه رنگه ټول خلک امت امت دي، مگر زید بن عمرو به یوازي د خپل ځان دپاره امت وي او رسول الله ﷺ فرمایي:

«رَأَيْتُهُ يَجْرُؤُا ثَوَابَهُ فِي الْجَنَّةِ»

ژباړه: زید مې ولیدی چې په جنت کې خپل کالي کشوي، يعني: په جنت کې اوسېږي، دغه زید بېله نبي بېله رسوله په خپل عقل او خپل کوبښن هدایت او سمي لاري ته ورسېدی. دا د ورقه بن نوفل د نصرانیت او د زید بن عمرو د توحید قصه وه.

په جزیره العرب کې د موحدینو څخه یو بل نفر هم ؤ چې قس بن ساعده نومېدی، دغه قس د ډیر عمر سړی ؤ ځیني مؤرخین د ده په عمر کې مبالغه کوي او وایي: عمر یې شپږ سوه کلو ته ورسېدی خو زموږ مقصد یې عمر نه دی بلکه دا مو مقصد دی چې قس د هغو خلکو څخه ؤ چې دئ په خپله پر توحید ؤ او هم یې نور خلک توحید ته ور بلل او پسله مرگه یې پر را ژوندي کېدلو ایمان درلودی، پر بتانويي بد ویل او خلک یې دغه خپلي د توحید عقیدې ته ور بلل، څرنګه چې قریشو د ده دغه د توحید عقیده نه زغملای او نه قبلولای سواي نو قس یې د مکې مکرمې څخه وایستی (فراره یې کړی) ده په دښت او صحرا کې ژوند کاوه، څرنګه چې دئ پوه، هوښیار او حکیم سړی ؤ خلک به هلته د ده د ملاقات او مشورو دپاره ورتله، حتی دئ په وعظو او نصیحتو کې یو نثر هم لري او د ده په حکمتو به عربو مثالونه تېرول، د قس د حکمتو څخه یو څه داسې دي: دئ وایي:

{مَنْ عَاشَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ آتٍ}.

او بیا وایي:

«أَيُّهَا النَّاسُ اسْتَمِعُوا وَعُوا، إِنَّ فِي السَّمَاءِ لَخَبْرًا، وَإِنَّ فِي الْأَرْضِ لَعِبْرًا، بَحْرٌ يَفُورُ، وَثُجُومٌ تَغُورُ، وَسَقَفٌ مَرْفُوعٌ، وَمِهَادٌ مَوْضُوعٌ».

او داسې نور حکمتونه هم لري، څرنګه چې قس هلته په غرو او دښتو کې یوازي اوسېدی نو وحشي او څیرونکو حیواناتو الفت ور سره نیولی ؤ، ده ته به راتله او ژوند

يې ورسره کاره، تر داسې اندازې چې يو نفر وايي: زه يو وخت قس بن ساعده ته د مشورې دپاره ورغلم، دى د اوبو د حوض پر غاړه ناست ؤ او دغه حوض ته د اوبو د خښلو دپاره زمريان هم راتله، خويوه به د اوبو په چښلو کې تر هغه بل ځان د مخه کاوه، قس به هغه په لکره و واهه او ورته ويل به يې: صبر وکړه چې ملگری دي اوبه وچښي، او دغه قس هم تر بعثت د مخه وفات سو.

مقصد دا چې په جزيرة العرب کې د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه هم څو نفره موحدین موجود وه او خلک به يې توحيد ته ور بلل، مگر وينې زړونه او اورېدونکي غوږونه نه وه چې د دوى آواز واوري، تر څو چې د الله ﷻ له طرفه محمد ﷺ په رسالت سره اختيار کړل سو او خلکو ته يې آخري رسالت را وړی او الله ﷻ له طرفه وحی ورته نازلې سوې، د مخه هغه نور موحدین موجود وه مگر اثر او نتيجه يې يا هيڅ نه وه، يا خو لږ او کمه وه، خود رسول الله ﷺ د رسالت اثر لوی او ابدي اثر ؤ، چې ټوله جزيرة العرب او نور ډير ملکونه يې له شرکه خلاصه کړل او جهان يې د توحيد او وحدانيت په نور ډک کړی.

د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت سره مکلف کېدل

د الله ﷻ له طرفه ورسول الله ﷺ ته د سورة المذثر د اولو آياتو په نزول سره يو شمېر الهي امرونه صادر سوه چې دغه امرونه په ښکاره او ظاهره سره ډير بسيط او آسانه او امر دي خو په حقيقت کې يې مقصد ډير لوړ او اثر يې ډير قوي دی، په دغه نازل سوي آياتو کې رب ﷻ خپل رسول محمد ﷺ ته فرمايي:

اول: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾﴾.

اې هغه څوکه چې د وحیو د هيبته څخه دي ځان په کالو کې پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړه او خلک د الله ﷻ له عذابه وېر وه. دلته د هر هغه چا انداز او بيړول مقصد دي چې د الله ﷻ د رضاء او اوامرو څخه مخالفت

کوي، هر هغه څوک چې په عالم کي موجود وي هغه بايد د خپلو مخالفو اعمالو په بدو نتيجه او جزاء داسي ويږول سي چې په زړه کي يې رېږد او وار خطايي پيدا سي.

دوهم: ﴿وَرَبُّكَ فَكَبِّرُ﴾.

او خپل رب په لويي سره يادوه.

د دې مقصد دا دی: چې په مخکې کي بايد د هيچا دپاره کبرياء او لويي نه سي پاته، د هر متکبر او مغرور شان او شوکت مات سي، لويي يوازي او يوازي يوه الله ﷻ لره ده، بېله الله ﷻ بل لوی او قوي، عظيم او متکبر نسته.

درېيم: ﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ ﴿٦٠﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٦١﴾﴾.

او خپل کالي يا لباس پاک وساته، بد کارونه، گناه او بتان پرېږده.

مقصد دا چې هر څوک بايد په خپله ظاهري او باطني پاکي کي ډير کوشنې وکړي، خپل نفس بايد د گنهوله نجاسته تر داسي اندازې پاک کړي چې د ده نفس د الهي رحمت، هدايت او نور قابل وگرځي او په بشري ټولنه کي يو مثال او نمونه سي، سالم زړونه و ده ته ميلان پيدا کړي او ور جذب سي او هغه مشکوک زړونه د ده په هيبت او فحامت ثابت او سالم وگرځي.

څلورم: ﴿وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْبِرُ ﴿٦٢﴾﴾.

او داسي لږ احسان مه کوه چې بدل يې ډېر غواړي.

د دې آيات څخه مقصد او هدف دا دی: چې يو څوک خپل کوشنې او فعاليت ډير عظيم و نه بولي، بلکه نور هم همېشه په جد او جهد کي وي، د يوه کار تر خلاصولو وروسته د بل کار پر شروع کولو اقدام کوي، د حق د ثابتولو دپاره ډير جهد، ډيره تضحية او قرباني بندي او بيا هم دغه خپل کوشنونه تر داسي اندازې هيري لکه هيڅ چې يې نه وي کړي.

او په آخري آيات کي فرمايي:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٦٣﴾﴾.

او خپل رب لره دي صبر کوه.

دلته و دې ته اشاره ده چې د معاندینو له طرفه څخه به مخالفونه او آزارونه، پسخندونه او سپکوالی وینې، تر داسې اندازې چې ستا او ستا د اصحابو د وژلو کوبښونه به کیږي او غواړي به چې ټول هغه کسان چې پر تا را ګرځېدلي دي نیست او نا بود کړي، خو الله ﷻ ورته فرمایي: چې پر دې ټولو به په پوره قوت او اطمینان، په ډاډ او کُبات صبر کوې، د خپل نفس د نفساني خوندو او لذاتو څخه به د یوه لذت په طمعه نه یې، بلکه د خپل رب ﷻ د رضاء په حاصلولو کې به کوبښ کوې.

الله اکبر! دغه امرونه په ظاهره څومره آسانه او بسیط دي، مګر په عمل کې څومره عظیم او فخیم دي، په خپله په دغو آیاتو کې دعوت او تبلیغ سته، اول دا چه: د انداز خپله معنی او مفهوم دا دی: چې په دنیا کې داسې اعمال سته چې نتیجه یې بده او کوونکي ته یې جزاء ورکول کیږي، حال دا چې هر څوک په دې پوهیږي چې په دې دنیا کې د انسان د اعمالو جزاء نسته، نو د انداز څخه مقصد دا سو چې بيله دې دنیا د ورځو څخه یوه بله داسې ورځ هم سته چې په هغه کې د اعمالو جزاء ورکول کیږي، چې هغه د قیامت ورځ ده او د دې څخه دا معلومه سوه چې بيله دغه دنیوي ژونده یو بل ژوند هم سته، چې هغه د آخرت ژوند دی.

دغه ټول تلاوت سوي آیاتونه د بندګانو څخه خالص او صریح توحید غواړي، هر مسلمان باید د خپل ځان او خپل نفس رضائیت، د نورو بندګانو رضائیت د الله ﷻ تر رضائیت پوري پرېږدې، چې د دغو تلاوت سوو آیاتو نتیجه داسې ویلای سو:

اول: توحید.

دوهم: د قیامت پر ورځ ایمان.

درېیم: د نفس پاکوالی، چې د دغه پاکۍ دپاره دوه شیه په کار دي، یو د ګنهو او فواحشو پرېښوول او بل د خیر او فضائلو د اعمالو ډیرول.

څلورم: ټول کارونه به د الله ﷻ د رضاء دپاره وي.

پنځم: دغه ذکر سوي شیان به ټول پسله هغه څخه وي چې د محمد ﷺ پر رسالت ایمان ولري، د هغه ﷺ تر قیادت او لارښوونو به لاندې وي.

او بیا نور رسول الله ﷺ د دغو اوامرو د پوره کولو دپاره تر شل کاله زیات جد او

جهد وکړی، نه یې بیا استراحت کړی دی نه آرام، نه یې بیا د خپل ځان دپاره ژوند کړی دی نه د خپلي کورنۍ دپاره، پاته ټول عمر یې په دعوت إلى الله او جهاد فی سبیل الله کې تیر کړی.

د رسالت دروند باریې پر اوږو اخیستی و د ټولي مخکي لوی امانت یې په غاړه کې و د ټولي عقیدې اصلاح یې وظیفه وه او د دغه کار دپاره یې څو قسمه جهاد کړی دی، د رسالت په دروېشت کلنۍ موده کې همیشې په معرکه کې ولاړ و، له کمه وخته چې یې دغه الهي امر واوریدی د دغې وظیفې څخه هیڅ شي مشغوله نه کړی، الله دي زموږ او د ټول بشریت له طرفه د خیر بدله او عوض ورکړي.

زموږ را تلونکی بحث ټول د رسول الله ﷺ د اوږده او د مشکلاتو څخه ډک جهاد نمونه ده چې په دغه ټوله موده کې بیا رسول الله ﷺ نه آرام کړی دی نه استراحت او خدیجه رضی الله عنها ته به یې ویل: یا خدیجه! د خوب او آرام، راحت او استراحت وخت تېر سو، د دعوت او جهاد وخت شروع سو.

اوس نوموړې کولای سو چې د رسول الله ﷺ د دعوت موده و دوو زمانو ته ووېشو، چې یوه یې د مکې مکرمې زمانه ده چې تقریباً د یارلس کاله یې په بر کې ونیول.

او بله یې د مدینې منورې زمانه ده چې پوره لس کاله یې دوام وکړی. او بیا دغه هره زمانه ځان ته خاصې مرحلې لري چې هره مرحله یې د هغې بلي مرحلې څخه په خاصو خصوصیاتو سره فرق او امتیاز لري، نو په دغه اساس موږ کولای سو چې د مکې مکرمې زمانه و درو مرحلو ته ووېشو.

اوله مرحله یې: پټ او سري دعوت و چې درې کاله یې دوام درلود.

دوهمه مرحله یې: په اهل مکه کې ښکاره دعوت و، چې د بعثت د څلورم کال څخه شروع سو او د بعثت د لسم کال تر آخره یې دوام وکړی.

درېیمه مرحله: تر مکې مکرمې د باندني دعوت دی چې د بعثت د لسم کال د آخره څخه شروع سو او بیا یې تر هجرته پوري دوام درلودی.

خو د مدینې منورې د وخت او زمانې مرحلې به بیا پر هغه خپل ځای د تفصیله سره درته بیان سي إن شاء الله تعالی.

د مکي دورې اوله مرحله يا د سري دعوت درې کلونه

دا معلومه خبره ده چې مکه مکرمه د عربو ديني مرکز و او کعبه شريفه د ټولو عربو دپاره (د دوی د باطل دين) په مقدسه بتانو يا خدايانو ډکه وه، په دغه ځای کې د اصلاح و مقصد ته رسېدل نسبت و هغه ليري ځايو ته سخت او مشکل کار و، دلته او په دغسې ځای کې و داسې فولادي عزم ته احتياج او ضرورت و چې مشکلات او تکاليف تاثير نه سي پر کولای او په داسې ځای کې هنر او حکمت دا دی چې په ابتدايي مرحله کې دعوت پټ او سري وي، دا د دې دپاره چې ټول اهل مکې ته ناڅاپه د يوه داسې کار و نه ويل سي چې د دوی هيجان او احساسات را وپاروي.

نود عقل تقاضا دا وه چې رسول الله ﷺ په شروع کې اسلام پر داسې چا عرض کړي چې هغه د ده کورنۍ يا په ده پوري مبستي خلک وي يا د ده آشنایان وي او هر هغه څوک اسلام ته را وېولي چې په هغو کې د خير علامې موجودې وي او داسې څوک دعوت کړي چې دى ﷺ دوی پيژني او دوی دى ﷺ پيژني، يعنې: ده ته دا معلومه وي چې دغه خلک حق او خير خوښوي او هغو ته بيا دى ﷺ د صدق او اصلاح په صفت ور معلوم وي او د هغو څخه بيا هغو کسانو د رسول الله ﷺ دعوت قبول کړی چې هغو ته د رسول الله ﷺ په عظمت، د نفس په پاکي او د خبرو په صداقت کې هيڅ شک نه و موجود، چې هغو کسانو ته په اسلامي تاريخ کې د السابقين الاولين په نامه سره ويل کيږي، چې د هغو ټولو په مقدمه کې څلور نمره دي:

اول: ام المؤمنین حضرت خديجه بنت خويلد رضي الله عنها د رسول الله ﷺ صافه او مخلصه زوجه.

دوهم: د رسول الله ﷺ آزاد کړه سوي مريی (زيد بن الحارثه بن شریيل رضي الله عنه) چې زيد بن محمد ورته ويل کېده.

درېيم: د رسول الله ﷺ د اکا زوی حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه چې په دغه وخت کې ماشوم او هلک و او د رسول الله ﷺ په کور کې اوسیدی.

څلورم: د رسول الله ﷺ خوږ او صادق ملګری ابوبکر الصديق رضي الله عنه.

دغه څلورو نفرو د دعوت په اولو ورځو کې ایمان را وړی دی، اوس به دغه څلور نفره په تفصیل سره درته معرفي سي:

اول: خديجه بنت خويلد رضي الله عنها د رسول الله ﷺ زوجه چې د مخه معرفي سوې ده و تکرارولو ته يې حاجت نسته.

دوهم: زيد بن الحارثه رضي الله عنه چې زيد بن محمد ورته ويل کېده او دا چې رسول الله ﷺ زيد رضي الله عنه په زوی واله نيولی و هغه لره يوه قصه سته، هغه دا چې:

دغه زيد کوچنی و او په خپله قبيله او کورنۍ کې د خپل مور او پلار سره اوسېدی.

د عربو د قبيلو خودا عادت او تجارت و چې همېشه به يوې قبيلې پر بلې قبيلې تیري او تجاوز کاوه حیوانات او انسانان به يې ځني بيول، نو يو وخت د دغه زيد پر قبيله يوې بلې قبيلې حمله وکړه چې په دغه وخت کې د زيد عمر اته کاله و او زيد يې هم د بنديانو په جمله کې بوتلی او بيا يې د مريي په شکل خرڅ کړی.

او په بل روايت کې وايي: زيد د اتو کالو و چې مور يې د خپلو دوستانو د ليدلو دپاره د يوې قبيلې څخه بلې قبيلې ته تلې او زيد يې هم د ځان سره ملګری کړی و، په لار کې د بني المين قبيله پرېښه سوه او زيد يې ځني بوتلی، بيا يې د مريي په ډول د حبابه په بازار کې خرڅ کړی او حکيم بن حزام چې د مکې مکرې د قريشو څخه و د نورو مريانو سره دغه زيد هم را نيوی او بيا يې خديجې رضي الله عنها ته په هدیه کې ورکړی، او خديجې رضي الله عنها بيا د رسول الله ﷺ سره تر واده کولو وروسته و رسول الله ﷺ ته په هدیه کې ورکړی، د زيد پلار چې حارثه نومېدی په زيد پسې ډير غمجن و او همېشه د هغه په تلابن کې و چې چيري به يې پيدا کړي، په دې کې کلونه تير سوه چې پلار په زوی پسې گرځي څو په آخر کې دا معلومات ورته وسوه چې زوی يې په مکه مکرمه کې دی نو د خپله وروره سره را رهي سو او مکې مکرې ته راغلی، زوی يې پيدا کړی او د هغه مالک ته چې محمد ﷺ دی ورغلی (البته دا قصه د مخه تربعت وه) ويل: يا محمد! دغه زيد زما زوی دی او دئ مريي نه بلکه خړ دی خو دښمنانو خرڅ کړی دی، زه اوس راغلی يم او غواړم چې دغه خپل زوی ستا څخه رانيسم، رسول الله ﷺ

ورته وويل: يا! خرڅوم يې نه مگريو کار به وکړم هغه دا چي په خپله زید ته به اختیار ورکړم که ستا سره ځي در سره ولاړ دي سي او زما له طرفه بېله قيمته آزاد دی او که زما سره پاتېږي پاته دي سي د زید خوښه او اختیار دی، د زید پلار حارثه په دې خبره ډیر خوشاله سو چي دا ډیر ښه اختیار دی ځکه حارثه پوهېدی که یو چا ته اختیار ورکړل سي چي مړی پاته کیږي که د پلار سره ځي؟ هغه حتماً د پلاره سره ځي.

رسول الله ﷺ زید را وغوښتی او پوښتنه یې ځني وکړه چي دغه نفر پیژني؟ زید ویل: هو دا زما پلار دی او دغه بل مي اکا دی (خبره داسي نه وه چي زید خپل پلار نه پیژندی) نو پلار خپل زوی زید ته وويل: زویه! محمد ﷺ تا ته اختیار درکړی دی دلته د ده سره مړی پاته کیږي او که زما سره ځي؟

زید وويل: والله تر محمد ﷺ هیڅوک نه خوښوم او نه څوک اختیاروم. دا تر بعثت د مخه د رسول الله ﷺ اخلاق وه، له دغه ځایه د رسول الله ﷺ اخلاق او ګنداره معلومېږي چي حتی د مړي سره یې څنګه ښه ژوند، د مهرباني او محبت څخه ډکه ګنداره کول.

او زید نور هم وويل: والله زه ګمان نه کوم چي مور او پلار دي داسي ښه او د محبت ژوند را سره وکړي لکه محمد ﷺ چي یې را سره کوي.

تاسي دې رحمت، مهرباني او حسن معاشرت ته وګوري چي خیر البشر ﷺ د یوه مړي سره کول، تر داسي اندازې چي هغه مړی دي دی ﷺ تر مور او پلار خوښ او اختیار کړي او دغه اخلاق یې د مخه تردې وه چي وحی ورته نازلې او د الله ﷻ له طرفه په رسالت سره اختیار کړل سي، نو ځکه به خلکو صادق الأمين ورته ویل او زید پر دې ټینګار کاوه چي د محمد ﷺ سره پاته کېږم.

د زید پلار حارثه په تعجب کي سو چي دا څنګه کېدلای سي چي یو چا لره دي مالک تر پلار خوښ وي؟ بیا نور رسول الله ﷺ د دې دپاره چي د حارثه زړه مطمئن سي زید یې تر لاس ونيوی او د قريشو په حضور کي یې دا اعلان وکړی چي دغه زید آزاد او خړ دی او بیا یې دا هم ور سره وويل: چي زید زما زوی دی.

تر اسلام د مخه او د جاهلیت په وختو کي په عربو کي داسي وه چي یو چا به

پَرْدۍ څوک خپل زوی وگرځاوه او هغه به په ټولو احکامو او معاملاتو کې داسې سو لکه د ده نسبې او واقعي زوی، يعني: په ميراث، د نکاح په حراموالي او داسې نورو مسائلو کې به واقعي زوی او د فامیل جزء وگرځېدی، نو خود تر دغه ورځې وروسته زید ته (زید بن محمد) ویل کېده، ترڅو چې دغه (تَبَنِّي) يعني د بل چا زوی د ځان زوی گرځول په اسلام کې منعه سوه.

څرنګه چې پسله بعثته رسول الله ﷺ په دعوت او تبليغ امر کړل سو او دغه زید د رسول الله ﷺ په کور کې اوسېدی او رسول الله ﷺ اسلام ته دعوت کړی نو زید هم مسلمان سو.

فرېم: او درېیم نفر چې په اسلام مشرفه سوی دی هغه هم د رسول الله ﷺ په کور کې اوسېدی او هغه حضرت علي بن أبي طالب ؓ و.

د رسول الله ﷺ په کور کې د حضرت علي ؓ د اوسېدلو سبب دا و چې ابوطالب ډیر غریب سو او دا واقعه هم تر بعثت د مخه وه، ابوطالب دومره غریب او مسکین و چې د خپلو اولادو نفقه پر تکلیف وه، خپل اولادونه یې نه سواي مړولای، نو رسول الله ﷺ خپل اکا عباس ؓ ته ورغلی او ویل: ای اکا! ته د ابوطالب په غریبي او مسکنت خبر یې؟ حتی د خپلو اولادو خواړه او نفقه هم نه لري، که دي خوښه وي ور به سو او موږ به هر یو د ده د اولادو څخه یو یو واخلو چې زموږ سره به اوسېږي، د هغو کفالت به وکړو، يعني: خواړه او مصرف به یې پر خپل ځان کړو، پر ابوطالب به دغه غریبي څه سپکه سي، عباس ؓ و ویل: دا ډیر ښه فکر دی، نو د عبدالمطلب له کورنیه څخه څو نفره سره یو ځای سوه او ابوطالب ته ورغله ویل موږ دا سره جوړه کړې ده چې موږ به هر یو ستا د زامنو څخه یو یو اخلو او زموږ سره به وي، ابوطالب و ویل: که یو عقیل را پرېږدی په نورو کې ستاسي خوښه ده، عقیل د ابوطالب مشر زوی و ویل دئ را پرېږدی چې زما سره د ژوند په کارو کې مرسته کوي، دوی هم عقیل ور پرېښاوه او هر یو د ابوطالب یو یو اولاد د ځانه سره بوتلی، رسول الله ﷺ علي بن أبي طالب ؓ را وستی، ځکه علي ؓ هغه وخت هم پر رسول الله ﷺ گران و نو ځکه حضرت علي ؓ د رسول الله ﷺ په کور کې تربیه سو.

حضرت علي عليه السلام هيڅ وخت د بت عبادت يا بت ته سجده نه ده کړې ځکه دى د رسول الله ﷺ په کور کي لوى او تربيه سو او دا چه موږ وايو: علي عليه السلام و جهه. د هغه مقصد هم دا دى چي الله ﷻ د ده مخ مکرم کړى دى، په څه سبب يې مکرم کړى دى؟ ځکه د ده مخ يې د بتانو له عبادته څخه ساتلى دى، دا د دغي جملې د ويلو سبب دى چي موږ د علي عليه السلام د نامه سره (کرم الله وجهه) وايو.

نو علي عليه السلام هم مسلمان سو، چي دا د رسول الله ﷺ د کورنۍ څخه درېيم نفر دى او بيا د رسول الله ﷺ لونورقي، زينب، ام کلثوم او فاطمه عليها السلام اجمعين ايمان را وړى، دا د رسول الله ﷺ په کورنۍ کي دننه د ايمان را وړلو ترتيب و.

خود رسول الله ﷺ تر کورنۍ د باندني هغه اول نفر چي اسلام ته دعوت سوى دى او هغه هم بيله پوښتني او دليله څخه اسلام او ايمان قبول کړي دي، هغه ابوبکر الصديق عليه السلام دى، رسول الله ﷺ فرمايي: هر څوک چي مي اسلام ته را بللى دى د اسلام په باره کي يې بحث او نقاش را سره کړى دى، پوښتني او معلومات يې را څخه کړي دي، بيله ابوبکره، فقط رسول الله ﷺ ورته و ويل: زه د الله ﷻ له طرفه رسول يم، ابوبکر عليه السلام و ويل: أشهد أنك رسول الله. شاهدي آداء کوم چي ته رسول الله يې، بيله نقاشه، بيله بحثه، بيله پوښتني، چي کله او څنگه؟ او دا يې هم و نه پوښتل چي څنگه دين دى او د کومه راغلى دى، هيڅ پوښتنه يې و نه کړه.

صديق اکبر د اولي لحظې څخه صديق و، دا ولي؟ ځکه ابوبکر الصديق عليه السلام ته د رسول الله ﷺ اخلاق او امانت، صدق او صداقت، پوره ور معلوم وه او رسول الله ﷺ يې پوره پېژندى او دى پوهېدى چي محمد ﷺ هيڅکله د حقيقته مخالفه خبره نه کوي او نه يې کړې ده، پسله هغه څخه چي ابوبکر الصديق عليه السلام په اسلام مشرفه سو سمدستي يې په تبليغ او دعوت شروع وکړه، څرنگه چي ابوبکر الصديق عليه السلام د الفت او محبت خاوند و، پوست او نرم سړى و، ښه اخلاق يې درلودل، د ده د قوم خلک به د ده د علم او تجارت، د ده د ښو اخلاقو او پوهي په سبب ورته را تله نو ده هم د هغو کسانو په دعوت شروع وکړه چي د ده ملگري او مجلسيان وه، د ده عليه السلام په دعوت سره په اولو ورځو کي دغه کسان مسلمانان سوي دي: عثمان بن عفان الأموي،

زبير بن العوام الأسدي، چي ځوان او د (۱۶) کلو و، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابی وقاص، چي د قوم په اساس د رسول الله ﷺ د ماما زوی بلل کېږي، طلحه بن عبيدالله، دغه ټول د حضرت ابوبکر الصديق ؓ د دعوت په واسطه مسلمانان سوي دي، دغه اته نفره د اسلام اوله ډله او د محمدي دعوت اول ګلان دي.

دغه کار د واقعي او صادق مسلمان کار دی، کله چي يې ايمان را وړی په هغه لحظه يې په دعوت شروع وکړه، چي دا د ابوبکر ؓ صدق او تصديق دی او دى ؓ تر ټول امت غوره او بهتر دی، رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمايي: «لَوْ وُزِنَ إِيْمَانُ الْأُمَّةِ بِإِيْمَانِ أَبِي بَكْرٍ لَرَجَحَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ».

يعني: که د ابوبکر ايمان د ټول امت د ايمان سره وتلل سي د ابوبکر ايمان به پر دروند سي او رسول الله ﷺ فرمايي:

« وَاللَّهِ مَا وَطِئَ الْأَرْضَ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ خَيْرٌ مِّنْ أَبِي بَكْرٍ »

يعني: والله پسله انبياوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مخکه نه دی ګرځېدلی.

نو د رسول الله ﷺ په شاهدي سره پسله انبياوو څخه ښه او بهترين د خلکو ابوبکر الصديق ؓ دی، دا د صديق اکبر مقام او درجه ده او دا يې فدا کاري وه چي د اسلام په شروع او ابتداء کي يې يوازي د دعوت دپاره دغه خدمت کړی دی چي د عشره مبشره څخه پنځو نفرو د ده ؓ پر لاس اسلام را وړی دی.

او د هغو کسانو څخه چي په اول او شروع کي په اسلام مشرفه سوي دي د ځينو نومونه په داسي ډول سره دي: بلال بن رباح الحبشي، د دې امت امين ابو عبيده عامر بن الجراح، ابو سلمه بن عبدالأسد، أرقم بن ابی الأرقم، عثمان بن مظعون او د ده دوه وروڼه (قدامه) او (عبدالله) عبيده بن الحارث بن المطلب، سعيد بن زيد او د ده ښځه فاطمه بنت الخطاب، چي د عمر بن الخطاب ؓ خور ده، خباب بن الارت، عبدالله بن مسعود او ځيني نور خلک ؓ اجمعين، چي دغو نفرو ته السابِقون الأولون ويل کېږي، دغه ذکر سوي خلک په پټه مسلمانان سوي وه او رسول الله ﷺ به د تعليم او ښووني دپاره په پټه سره يو ځای کول او دين به يې ور ښاوه، ځکه تر اوسه پوري دعوت سري او فردي و، کله چي به د دغو مسلمانانو څخه يوه نفر

د عبادت کولو اراده وکړه، نو به یې د مکې مکرمې په شېلو کې د قریشو د سترگو او لیدلو څخه ځان پټ او غائب کړی، هلته به یې په پټه سره د خپل رب عبادت کاوه او بیا چې د دغو مسلمانانو شمېر دیر شو نفرو ته ورسېدی چې په دې عدد کې نارینه او ښځې دواړه داخل وه، بیا نور رسول الله ﷺ د دوی د اجتماع او تعلیم دپاره د دوی څخه د یوه نفر کور اختیار کړی چې دغه کور د ارقم بن ابی الأرقم رضی الله عنه کور ؤ، ویل دلته به د تعلیم او دیني لارښوونو دپاره سره یوځای کیږو.

د سورة المدثر تر نزول وروسته پرله پسې وحی نازلېدې چې د دغه وخت نازل سوي آیاتونه د نفس پر پاکي او د گنډو پر پرېښوولو مشتمل وه، د اور او جنت بیان به پکښې موجود ؤ، مومنان یې په داسې فضاء کې تربیه کول چې د مشرکانو د موجوده ټولنې سره یې ډیر فرق درلودی.

د دغې مرحلې دعوت که څه هم سړي او فردي ؤ خو بیا هم قریشو ته ځینې اخبار رسیدل، خو د قریشو کومه خاصه پروا نه په کېدل، امام غزالي رحمه الله علیه وایي: د اسلام او اسلامي دعوت ځینې معلومات قریشو ته ورسېدل خو سړي نه په ګرځاوه، ښايي دوی دا فکر کاوه چې محمد ﷺ به هم یو د هغو کسانو څخه وي چې د مخه پیدا سوي وه، چې په الوهیت او د الله جبارک الله په حقوقو کې یې خبرې کولې، لکه قس بن ساعده او زید بن عمرو بن نفیل او داسې نور، خو بیا هم د رسول الله ﷺ د اخبار د نشریدلو څخه او د هغه د تاثیر څخه د قریشو په زړو کې بېرته پیدا سوه او د ده ﷺ د دعوت مراقبت یې شروع کړی، پر دغه حال درې کاله تیر سوه، بیا هم دعوت سړي او فردي دی، په دغه موده کې د مسلمانانو یوه کوچنۍ ډله جوړه سوه چې د دوی په منځ کې مطلق د ورور ګلوی او تعاون ژوند ؤ او بیا داسې وحی نازلې سوې چې رسول الله ﷺ یې په دې سره مکلف کړی چې خپل قوم ته د اسلام اعلان وکړه او د دوی د باطل دین په مقابل کې ودرېږه او د دوی د بتانوماهیت او اهمیت بیان کړه.

د مکي دورې دوهمه مرحله يا په ښکاره سره دعوت

کله چې د الله ﷻ دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْكُفْرِ﴾ (الحجر: ۹۴)

يعني: اې محمد! ﷺ جهر او ښکاره کړه هغه شئ چې ته په امر سوی یې او مخ واپړه له مشرکانو څخه يعني: د دوی د خبرو او ویناوو هيڅ پروا مه کوه، په ښکاره ډول سره خپل تبليغ کوه، دوی په تا هيڅ نه سي کولای.

د دغه آیات په نزول سره رسول الله ﷺ امر کړل سو چې اسلام ته دعوت عام کړه، يوازي دا نه چې خپل اقارب، دوستان او هغه څوک چې ستا پر شا وخوا دي هغه اسلام ته دعوت کړه، يا! بلکه عام او ټولو خلکو ته د توحيد او اسلام دعوت شروع کړه، نود دغې ورځې په سهار رسول الله ﷺ د أبي قُبَيْس غره ته وختی.

د أبي قُبَيْس غره هغه کعبې شريفي ته تر ټولو نژدې غردی کوم چې اوس پر هغه غره قصر جوړ سوی دی او د صفا د غونډۍ سره مېنډۍ غردی، دغه غره کعبې شريفي او د قريشو د ناستي ځايو ته ډېر نژدې ؤ او هر څوک چې د کعبې شريفي طرف ته وي د غره شا، يعني: د غره هغه بل طرف نه ويني، نور رسول الله ﷺ دغه د أبي قُبَيْس غره ته وختی او په لوړ آوازي ناري کړه: (وَأَصْبَحَا، وَأَصْبَحَا)

دغه ناره د قريشو د خطر ناره وه، کله چې به د دېمن لښکر پر راغلی، يا به بل عمومي شر او خطر پېښ سو قريشو به دغه ناره کول، نو قريش د دغې نارې په اورېدلو سره پوه سوه چې خطر دی، پوښتنه یې وکړه چې ناره کوونکی څوک دی؟ ويل صادق الأمين، خلکو په خپل منع کي سره نارې کړې: هلی ژر سی صادق الأمين درواغ نه وايي خامخا يو خطر سته، نو ټول قريش د أبي قُبَيْس د غره سره و رسول الله ﷺ ته را ټول سوه، رسول الله ﷺ ورته وويل: که زه درته ووايم چې د دغه غره تر شا يو مسلح لښکر ولاړ دی او غواړي چې پر تاسي حمله وکړي تاسي یې منی؟ قريشو ويل: هو! موږ هيڅکله ستا څخه خلاف او درواغ نه دي اورېدلي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: زه تاسي د الله ﷻ له سخت عذابه بهروم او زه تاسي ته د الله ﷻ له طرفه رسول یم، دلته نو د رسول الله ﷺ اکا چي نوم يې عبدالعزيز او لقب يې ابولهب دی و ويل: (تَبَا لَكَ) تا لره دي هلاک وي د دغه دپاره دي موږ راوغوښتلو، خپل ټول کارونه مو پرېښوول چي ستا دغه خبري واورو او ابولهب نورو خلکو ته و ويل: ځی ځی خپلو کارو ته مو ولاړ سی او خلک بیرته د رسول الله ﷺ څخه رهي سوه او ولاړل، خلک چا په بیرته تلو سره امر کړه؟ د رسول الله ﷺ اکا ابولهب، نو ځکه د ده په باره کي دغه آیاتونه نازل سوي دي:

﴿ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝ ٤٠ ۝ ﴾

دا خو ابولهب ؤ چي د اولي ورځي څخه يې خپل ټول عمر د اسلام په دښمني کي تير کړی دی چي قصې به يې په وروسته کي درته راسي، همدارنگه د ده ښځه چي ام جميل ورته ويل کېده او د ابوسفیان بن حرب خور وه د اسلام او رسول الله ﷺ سر سخته دښمنه وه، دې به هميشه زوزان لرونکي لړگي يا ښاخلې را وړلې او د هغو زوزان به يې د رسول الله ﷺ په لار کي ايښوول، کتل به يې چي رسول الله ﷺ پر کومه لار تيرېږي په هغه لار کي به يې دغه زوزان کېښوول، چي دغه زوزان د رسول الله ﷺ په مبارکو پښو ننوزي او آزار ورکړي، نو ځکه الله ﷻ و فرمايل:

﴿ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ ٤١ ۝ ﴾

يعني: د ده ښځه به د دوېځ د اور لمبو ته په داسي حال کي ننوزي چي دوېځ ته به د لرغود بار وړونکې وي.

﴿ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝ ٤٢ ۝ ﴾

ژباړه: د دې په غاړه کي به د اور رسی وي.

د دغه آیات شريف په ترجمه کي ډير مفسرين وايي: چي په دوېځ کي به د دې په غاړه کي د اور اميل يا غاړگۍ وي ځکه دې يوه ډيره قيمت بها غاړگۍ يا اميل درلودی او دې به په لات او عزای سره قسم ياداوه چي زه به دغه خپل اميل

د محمد ﷺ په دښمني کې مصرفوم، نو الله ﷻ به د دغه عمل په عوض او پر ځای په دوږڅ کې د اور امیل یا غاړګۍ ور په غاړه کړي او د دې بد بختي مرګ په ډیر عجب شکل سره پېښ سو، هغه دا چې د یو وخت د بوټو یا لرګیو بار را اخیستی و، پر لاري سترې سوه نویې دغه بار پر یوه لویه ډبره کېښاوه چې ځان هوسا کړي، د الله ﷻ په امر سره د بار رسۍ د دې په غاړه کې غوټه سوه او بار د ډبرې شا ته و لوېدی.

نو څه پېښه سوه؟ د ډبرې یوه طرف ته بار څرپرې او بل طرف ته د ابولهېب ښځه څرپرې، دواړه په یوه رسۍ تړلي دي او رسۍ د دې په غاړه کې غوټه ده ترڅو چې هغه خبیث روح او نفس یې وخوت.

دا د ابولهېب د ښځې مرګ و او د ابولهېب د مرګ قصه به په وروسته کې واورۍ. او بیا د سورة الشعراء د (۲۱۴) نمبر آیات په نازلېدلو سره چې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾

یعني: ای محمد ﷺ د الله ﷻ له عذاب څخه ستا نژدې خپلوان و بېروه. نو رسول الله ﷺ بني هاشم، بني عبدالمطلب او خپل قریبان په خپل کور کې سره را ټول کړه چې د مَطْلَب بن عبد مناف د اولادې څخه هم څو نفره پکښې موجود وه او د ټولو نفرو شمیر (۴۵) نفرو ته رسېدی، کله چې رسول الله ﷺ د خبرو کولو اراده وکړه د مخه تردې چې رسول الله ﷺ خبرې شروع کړي ابولهېب په خبرو شروع وکړه او ویل: یا محمد ﷺ که تا موږ د دې دپاره را ټول کړي یو چې ستا د دین بیان راته وکړې نو خبرې مه کوه موږ یې نه اورو او پوه سه چې ستا قوم د ټولو عربو قوت او طاقت نه لري، رسول الله ﷺ ولیدل چې وخت او موقع د خبرو کولو دپاره نه دي مناسب نو چپ سو او څه یې و نه ویل، څو ورځې وروسته یې بیا خپل اقرباء سره را ټول کړه، مهماني یې ورته جوړه کړه، پسه عزته او احترامه، پسه خوړلو او څښلو رسول الله ﷺ په خبرو شروع وکړه او وې فرمايل:

« الحمد لله أحذو، وأستعينه، وأومن به، وأتوكل عليه، وأشهد أن

لا إله إلا الله وحده لا شريك له »

او بيا يې وفرمايل: هيڅ راند او قائد خپل قوم ته درواغ نه وايي، زما دي قسم په هغه الله وي چې بېله ده څخه بل الله نسته چې زه تاسي ته خاص رسول الله يم او نورو ټولو خلکو ته عام رسول الله يم، په والله تاسي داسي مری لکه چې بيدېری او بيا داسي را ژوندي کېږي لکه چې را وينېږي او ستاسي سره ستاسي د عملو حساب کېږي او تر حساب وروسته يا ابدې جنت دی يا ابدې اور.

ابوطالب و ويل: موږ ستا نصيحت واورېدی او ستا د خبرو پوره تصديق کوو او ستا سره مرسته او معاونت کول زموږ ډير خوښ دي، دغه حاضر نفر ستا د پلرو زامن دي او زه د دوی څخه يو نفر يم، خو زه تر دوی ټولو د مخه و هغه کار ته حاضر يم چې ستا خوښ وي، په هر څه چې امر کړه سوی يې پر هغه اقدام وکړه په والله زه به هميشه ستا څخه دفاع کوم، خو دا بيا بله خبره ده چې زما زړه دا نه خوښوي چې د عبدالالمطلب دين پرېږدم.

ابولهب و ويل: والله دا بد کار دی د مخه تر دې چې نور خلک يې منعه کوي تاسي يې منعه کړی، ابوطالب و ويل: يا! والله ترڅو چې ژوندي يود ده دفاع به کوو. او بيا رسول الله ﷺ د اسلام او توحيد په باره کي خبري وکړې او هر يوه ته يې د هغه په نامه سره خطاب کاوه او وې فرمايل:

يا بني کعب بن لؤی! خپل ځانونه له اوږه خلاص کړی.

يا بني مرّه بن کعب! خپل ځانونه له اوږه خلاص کړی.

يا بني عبد شمس! خپل ځانونه له اوږه خلاص کړی.

يا بني عبد مناف! خپل ځانونه له اوږه خلاص کړی.

يا بني عبدالالمطلب! خپل ځانونه له اوږه خلاص کړی.

هر يوه ته يې د هغه په نامه سره جلا جلا خطاب کاوه، حتی خپلو عمه گانو ته يې د هغو په نامه سره خطاب کاوه، او ويل: يا صفیه بنت عبدالالمطلب! د الله له طرفه هيڅ نه سم در سره کولای زه مو د الله ﷻ له عذاب نه سم خلاصولای، خپل ځانونه په خپله خلاص کړی، يا فلان، يا فلان، هر يو په نامه يادوي، تر څو خپلي لور حضرت فاطمه (عليها السلام) ته يې و ويل: يا فاطمه! د دنيا د مال څخه چې ستا خوښ وي هغه را څخه

وغواړه، مګر د الله ﷻ له عذابې نه سم خلاصولای، هر یو یې جلا جلا په خپل دین او اسلام خبر کړی او ټوله یې د الله ﷻ له عذابې وېرول.

اوس نو د دغو اقرباوو څخه څوک اسلام ته داخل سوه او څوک نه سوه داخل، د هغې جملې څخه چې په اسلام مشرفه سوه یوه هم صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه وه، چې د زبیر بن العوام رضی الله عنه مور ده او رسول الله ﷺ نور هم په ښکاره سره خپل دعوت او تبلیغ ته دوام ورکړی، خو د قریشو عکس العمل د دغه دعوت په مقابل کې دا ؤ چې رسول الله ﷺ ته یې شا ور وګرځول او د ده ﷺ دعوت یې نه قبلاوه او ویل یې: موږ هغه دین نه سو پرېښوولای چې د پلرو او نیکه ګانو څخه را پاته دی او اوس زموږ د ژوند عادت او رواج ګرځېدلی دی.

دلته نور رسول الله ﷺ دوی دې ته متوجه کړه چې تاسې باید خپل فکرونه او عقولونه د پرانده تقلید او بې سنجولو متابعت له قیده آزاد کړی، د عقل او منطق څخه کار واخلي او ویل: دغه بتان چې تاسې د هغو عبادت کوی نه ګټه در رسولای سي نه ضرر او دا چې ستاسې پلرو او نیکه ګانو د هغو عبادت کاوه دا عذر نه دی دا فقط روند تقلید دی.

کله چې رسول الله ﷺ د دوی پر آله یا خدایانو عیبونه وویل، ضعیفه او بې وسه یې وبلل او ویل: دا چې ستاسې پلرو او نیکه ګانو د هغو عبادت کاوه ستاسې پلرو د عقله څخه کار نه دی اخیستی، دغه خبرې پر کفارو ډیرې درنې سوې، قریش ټول په قهر او غضب سوه ځکه اوس په لوړ آواز سره اوري چې مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي ګمراه دي، دغه خبرې لکه یوه صاعقه یا تکه چې پر را ولوېدل، د مکې مکرمې په آرامه فضاء کې زلزلې شروع سوې، قریش سره یو ځای سوه چې د دغه طوفاني انقلاب مخه ونیسي، بیرېرې چې زموږ رواجونه او موروثات به له منځه ولاړ سي مګر اوس د داسې چا په مقابل کې چې په صادق الامین سره مشهوره دی څه وکړي؟ هغه داسې څوک دی چې د بشریت او بنو اخلاقو یو اعلیٰ مثال دی، د ده په مثل سره یې نه په خپل او نه د خپلو پلرو په عصر کې څوک لیدلی ؤ اوس حیران پاته دي چې څه وکړي؟
نو قریشو سره وویل: دا څوک دی چې محمد ﷺ د هغه په قوت او ساتنه دومره

قدرت پیدا کړی چې زموږ خدايان بې قدرته او عبث وبولي؟

دا معلومه خبره وه: هغه څوک چې د محمد ﷺ ساتنه او حفاظت يې کاوه هغه ابوطالب ؤ، قریشو پسله ډيرو مشورو بله لار نه کړه پيدا بيله دې څخه چې د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب ته ورسې او د هغه څخه دا غوښتنه وکړي چې خپل وراره دي د دعوت له کاره منعه کړه او ورته ووايي چې دغه د ده ﷺ دعوت چې وايي: خپل آلهه يا خدايان پرېږدی او هغه تاسې ته د نفعي يا ضرر رسولو قدرت نه لري، دا زموږ خدايانو ته بد ويل او ښکېنځل دي او په عين حال کې په دغو خبرو کې زموږ د پلرو هغه چې پر دغه دين وه گمراهي او نا پوهي هم بيانېږي.

د قریشو دا فکر خوښ سو او ژر يې د هغه په عملي کولو شروع وکړه، د قریشو د اشرافو څخه يوه ډله ابوطالب ته ورغله او ورته وېي ويل: يا ابا طالب! دغه ستا وراره زموږ آلهه په بده سره يادوي او زموږ دين غلط بولي، زموږ عقیده باطله بولي، زموږ پلرونه چې پر دغه دين وه گمراهان بولي او موږ پوهېږو چې هغه ستا په ساتنه کې دی، يا دئ زموږ څخه منعه کړه چې يې کړه چې زموږ خدايانو او دين ته بد نه وايي يا موږ او دئ سره پرېږده ځکه ته هم دغه زموږ پر دين او د ده مخالف يې.

ابوطالب د دوی ښه پوست او نرم جواب وکړی او دوی هم ځني ولاړل، خو رسول الله ﷺ پر هغه خپل حال ؤ د الله ﷻ د دين اظهار او بيان يې کاوه او خلک يې دعوتول، خو د قریشو څخه يې په ظاهري شکل د ده اکا ابوطالب او د عبدال مطلب ولاده ساتي.

د دعوت د اورېدلو څخه د حایانو د منعه کولو دپاره د قریشو مشورې

په دغه موده کې قریشو ته یو بل مهم کار پیدا سو، هغه دا چې د دعوت پر ښکاره کېدلو فقط څو میاشتي تیرې سوي وې چې د حج موسم را نژدې سو او قریش پوهېدل چې د عربو مختلفې ډلې د مختلفو ځایو څخه مکې مکرمې ته راځي نو دوی وویل: موږ باید خامخا داسې یوه خبره ولرو چې د محمد ﷺ په باره کې یې نورو عربو ته وایو، دا د دې دپاره چې د محمد ﷺ دعوت د نورو عربو پر زړو تاثیر و نه کړي، نو د قریشو مشران و ولید بن مغیره ته را ټول سوه او په دغه باره کې مشوره ور سره کوي چې موږ باید خلکو ته د محمد ﷺ په باره کې څه و وایو؟

ولید و ویل: هو په اتفاق سره باید یوه خبره جوړه کړی او ټوله به هغه یوه خبره کوی، مختلفې خبرې به نه کوی ځکه په مختلفو خبرو کې یوه ډله هغه بله ډله درواغجنه کوي او د یوې ډلې خبرې د هغې بلې ډلې په خبرو رډیږي، قریشو ویل: نو ته و وایه چې خلکو ته به څه وایو؟ ولید ویل: یا! تاسې و وایاست زه به غور درته ونیسم، قریشو و ویل: خلکو ته به وایو چې کاهن دی، ولید و ویل: یا والله کاهن نه دی، موږ کاهنان لیدلي دي د ده په خبرو کې نه دکاهنانو سجدې سته نه زمزمه، قریشو ویل: داسې به وایو چې لیونئ دی، ولید ویل: لهونئ هم نه دی، موږ لهونتوب لیدلی دی او را معلوم دی، نه د لهونتوب وسوسه پکښې سته نه یې خرافات، قریشو ویل: نو به وایو چې شاعر دی، ولید ویل: شاعر هم نه دی، موږ د شعر ټول اقسام پیژنو، رجز او هجز، قریض او مقبوض، مبسوط او د شعر نور ټول اقسام را معلوم دي، د ده خبرې شعر نه دی، قریشو ویل: نو به وایو چې ساحر دی، ولید و ویل: ساحر هم نه دی، موږ ساحران او د هغو سحر لیدلی دی، نه د هغو پوکل پکښې سته او نه د هغو غوټه کول.

قریشو ویل: نو څه و وایو؟ ولید و ویل: والله د ده خبرې خوږې دي، د خبرو رښې یې خوشبویه دي او ښاخونه یې مېوه لرونکي دي، د ده په باره کې چې تاسې

دغه هرڅه و ویل، معلومېږي چې ټول ناحقه او باطل وایاست، قريشو و ویل: نو هغه ستا ښه او روښانه نظر را ته و وایه، ولېد و ویل وخت راکړی چې فکر پکښې وکړم، ولید فکر واهه، واهه خو په آخر کې یې و ویل: معقوله خبره دا ده: چې و وایاست ساحر دی، داسې خبرې کوي چې په هغه سره زوی او پلار جلا کوي، ورور او ورور جلا کوي، ښځه او خاوند جلا کوي، سړی او خپله قبيله جلا کوي، پسله هغه چې د قريشو پر دغه خبره اتفاق او مصلحت وسو نو یې د هغې پر عملي کولو اقدام وکړی.

د حج د موسم په وخت کې قريشو د مکې مکرمې پر لارو نفر کښنول، هرڅوک چې به مکې مکرمې ته را تلل هغه به یې بېرول او ورته ویل به یې چې په موږ کې یو داسې ساحر پیدا سوی دی چې په خپلو خبرو پلار او زوی سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خپل خاوند سره جلا کوي، پام کوی چې خبرې یې وانه وری او د دې کار مشرتوب ابولهب پر غاړه واخیستی، کله چې به رسول الله ﷺ د حج د موسم په وخت کې خلک و یوه الله ﷻ او وحدانیت ته دعوتول ابولهب به په پسې و او دغه به یې ویل: د ده خبرې مه منی دا د دینه اوښتی او کذاب دی (العیاذ باللله) او د دې کار نتیجه دا سوه چې د دغه موسم راغلو عربو د ځانه سره دغه خبر خپلو وطنو ته یووړی او د رسول الله ﷺ د دعوت خبر د عربو په ټولو وطنو او قبیلو کې نشر سو.

د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طریقې

کله چې قريشو ولیدل چې محمد ﷺ د خپله دعوت څخه لاس نه اخلي نو بیا سره کښینستل او په دې باره کې یې فکر وکړی، د دعوت د منعه کولو دپاره یې ډیرې خبرې وکړې او ډیرې لارې چارې یې وسنجولې او د هغو د عملي کولو دپاره یې فیصلې وکړې چې د هغو فیصلو خلاصه به درته بیان سي:

لومړۍ: په مسلمانانو پښخند او ملنډي وهل، مسلمانان خوار او ضعیفه بلل، پر هغو مسخرې کول، پر هغو خندل او درواغجنان بلل، چې په دې کارو سره یې د مسلمانانو ښوونل مقصد وه او د دوی معنوي قواوې یې ور ضعیفه کولې، پر رسول الله ﷺ یې بېځایه تهمتونه ویل، سپکي او نالایقي خبرې یې ورته کولې، د مجنون او

ليونني په نامه سره به يې نارې وروهلې، الله ﷻ په سورة الحجر کي فرمايي:

﴿وَقَالُوا يَتَّبِعُنَا الَّذِي نُرِلْ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ﴾ ﴿١٦﴾ . [الحجر: ١٦]

يعني: دغو كفارو به محمد ﷺ ته ويل: اي هغه څوکه چې پر هغه قرآن نازل سوی دی، بيشکه ته خامخا ليونئ يې.

او ځيني وختونه به يې ورته ويل: ته ساحر او کاذب يې (العياذ بالله) الله ﷻ فرمايي:

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكَاْفِرُونَ هَذَا سَجَرٌ كَذَابٌ﴾ ﴿١٤﴾ . [ص: ١٤]

يعني: كفار د دې څخه تعجب کوي چې د دوی له جنسه او د دوی له قومه دوی ته بېروونکی (رسول) راغلی دی او دغه کافران وايي: چې دغه بېروونکی (رسول) ساحر کوډگر درواغجن دی.

کله چې به رسول الله ﷺ يو ځای کښېنستی او د ده پر شا و خوا به د ده ﷺ هغه ضعیفه اصحاب ناست وه، کفارو به پسخندونه په وهل او ويل به يې: دغه خوار او ضعیفه خلک د ده مجلسيان دي؟

دوهم: د رسول الله ﷺ پر تعاليمو او لارښوونو شُبُهَات پيدا کول او د حقیقت څخه ليري درواغ پوري تړل او پر اسلامي تعليماتو بېځايه ايرادونه نشرول، حتی د رسول الله ﷺ پر شخصیت د شُبُهَاتو او ايراداتو نشرول او دا نشریات دومره ډير وه چې عامو خلکو د رسول الله ﷺ د دعوت په حقیقت کي د فکر کولو وخت او مجال نه درلودی او قرآن مجید ته يې اساطير الأولین (پخوانۍ قصې) ويل او ويل به يې چې دغه قرآن يو انسان ورنښي او ويل به يې دا څنگه رسول دی چې خواره خوري او په بازارو کي گرځي، خو په قرآن مجید کي د کفارو دغه ټولو ايراداتو رد موجود دی.

درېيم: د قرآن مجید سره په پخوانيو قصو معارضه کول، چې خلک به يې د قرآن مجید د اورېدلو څخه په هغو قصو مشغوله کول او داکار يې د نضر بن الحارث په واسطه سره کاوه چې تفصيل به يې په وروسته کي درته راسي.

څلورم: مساومات، يعني: د رسول الله ﷺ سره داسي خبري وکړي چې څه راکړه او څه واخله، د دې څخه مقصد دا دی چې شرک او اسلام سره ګډ کړي،

يعني: مشرکان د خپل شرک څه کارونه پرېږدي، او رسول الله ﷺ د خپل دين او دعوت څه کارونه پرېږدي. دا خود کفارو فيصلي او عمل ؤ.

خوپر دغه سربېره مشرکانو وليدل چي دعوت نور هم نشرېږي او د خلکو توجه ور اوړي، قریش په بېره کي سوه چي دا قصه نوره هم پسي اوږدېږي او دوی يې مخ نيوی نه سي کولای، قريبه ده چي د اسلام او مسلمانانو د دعوت مسئله پر ټوله مکه غالبه سي، نو د قريشو مشرانو دا مشوره او اتفاق وکړی چي داسي يوه کار ته به محمد ﷺ را وېولو چي تر اوسه مو هغه پيشنهاد نه دی ورته کړی، نوې خبره ده ښايي دا را سره ومني.

د قريشو ټولو مشرانو دغه خبره خوښه کړه او رسول الله ﷺ يې د قريشو د مشرانو سره د ملاقات دپاره ور وغوښتی، سرور کائنات ﷺ هم ورغلی، قریش ورته کښېنستل او ويل: يا محمد! هر پيشنهاد چي مو درته وکړی تا نه کړی قبول اوس يوه نوې طريقه درته وايو او دا دي هم تا ته معلومه وي چي دغه نوې طريقه موږ ته ډيره سخته او مشکله ده، رسول الله ﷺ وفرمايل: واياست دغه نوې خبره مو څه شي ده؟

قريشو و ويل: موږ وينو چي ته پر خپله خبره ټينگ يې، نو به يو بل اتفاق وکړو، هغه دا چي يوه ورځ ته زموږ د آله يا خدايانو عبادت کوه او يوه ورځ به موږ ستا د الله عبادت کوو سره برابر به يو، يوه ورځ ته زموږ پر دين سه او يوه ورځ به موږ ستا پر دين يو (چي دغه هغه مساومات دي) رسول الله ﷺ وفرمايل: دا د دين کار دی دا اختياري معامله نه ده، داسي نه سي کېدلای، قريشو ويل: موږ به يوه هفته ستا د الله عبادت کوو او ته يوه ورځ زموږ د خدايانو عبادت کوه، بيا هم رسول الله ﷺ نه کړه قبوله او ويل: دا څه بې معنی خبري دي، دا لوبي او مسخرې دي؟ آله يا خدايان داسي وي چي يوه ورځ يې تابع او بله ورځ يې منکره ياست؟

ابن اسحاق رحمته الله عليه وايي: رسول الله ﷺ پر کعبه شريفه طواف کاوه چي اسود بن مطلب، وليد بن مغيره، اميه بن خلف، عاص بن وائل، چي دغه ټول د قريشو لوی لوی مشران دي و رسول الله ﷺ ته ودرېدل او ويل: يا محمد! ﷺ راسه موږ به د هغه چا عبادت کوو چي ته يې عبادت کوې او ته د هغه چا عبادت کوه چي موږ يې عبادت کوو، که ستا معبود زموږ تر معبود ښه او بهتر ؤ موږ به هم په هغه کي خپله حصه اخيستي

وي او که زموږ معبود ستا تر معبود ښه او بهتر ؤ تا به هم د هغه څخه خپله حصه اخيستي وي، الله ﷻ د دوی په باره کي سورة الکافرون نازل کړی چي رب ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ يَتَّيْبُ الْكَافِرُونَ ۝ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝ وَلَا أَنتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ۝ وَلَا أَنتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝﴾.

الله ﷻ دغه د مشرکانو مساومات يا مفاوضات په دغه قاطعه او جازمه فيصله سره ور رد کړل، خو دغه مساومات د يوه يا دوو وارو دپاره نه دي سوي بلکه دغه خبري د مشرکانو له طرفه څو واره او تکراراً سوي دي خو په هر وار کي به يې فايدي وې ځکه دا امکان نه لري چي هلته مشترک عبادت موجود وي چي هم دي الله ﷻ منم او هم د ډيرو بتان او د الله ﷻ دا قول هم په دغه باره کي نازل سو چي فرمايي:

﴿وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيَدْهِنُونَ ۝﴾. [قم ۱۹]

يعني: که ته د دوی طرف ته لږ وړ واوړې دوی تيار او آماده دي چي ستا طرف ته در واوړي، مگر يا! دا د عقيدې مسئله ده په عقیده کي هيڅ نرمتيا او مراعت امکان نه لري، د عقيدې کار بايد خامخا واضح، صريح او ښکاره وي، د عقيدې په کار کي بېره، نرمي، غوړه مالي، د يو چا لحاظ او مراعت هيڅ او بالکل نه ځاييږي.

د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل

د بعثت د څلورم کال په شروع کي مشرکانو د دعوت د چپولو او منعه کولو دپاره دغه ذکر سوي طريقې يوه پسله بلي عملي کولې، پر دې کار څو مياشتي تيري سوې چي فقط دوی د خولې د خبرو څخه کار اخيستی، د مسلمانانو په آزارولو او عذاب ورکولو يې شروع نه وه کړې، خو دوی وليدل چي دغه طريقې د اسلامي دعوت په منعه کولو او چپولو کي يې فايدي دي او هيڅ نتيجه نه ورکوي، نو د بل وار دپاره بيا د قريشو سرداران او مشران سره را ټول سوه چي د دې مجلس او شوری د اعضاوو شمېر پنځه ويشت نفره ؤ او د دې مجلس رئيس ابولهب د رسول الله ﷺ اکا ؤ، پسله ډيره فکړه او پسله ډيرو مشورو دې مجلس د رسول الله ﷺ او د ده د اصحاب کرامو

پرضد ډیر جازم او قاطع تصامیم ونيول، ویل: هر څوک به د اسلام او مسلمانانو سره په مقابله او جنگېدلو کې خپل ټول قدرت او پوره طاقت استعمالوي، د محمد ﷺ په آزارولو کې به هیڅ دریغ او کوتا هې نه کوي او هغه کسان چې اسلام ته داخل سوي دي یا نوي داخلېږي هغو ته به سخت سخت عذابونه او تکلیفونه ورکول کېږي، دغه مادې تصویب سوې او د هغو د عملي کولو دپاره تصمیمونه ونيول سوه.

اوس خو د نورو مسلمانانو سره خاصاً د هغه ضعیفي طبقې سره د دغو مقرراتو عملي کول آسانه کار و مگر رسول الله ﷺ چې د ډیر وقار او دبدې خاوند دی، خوږ شخصیت یې دی، د دوستانو او دښمنانو په سترگو کې لوی او محترم دی، د داسې چا سره څوک بېله عزته او احترامه نه سي مخامخ کېدلای، د داسې چا په مقابل کې بې ادبي او سپکې خبرې کول بېله رذیل او بې شرفه خلکو بل څوک نه سي کولای او پر دې ټولو سر بهر محمد ﷺ د ابوطالب په ساتنه کې دی او ابوطالب د مکې مکرمې د خاصو مشرانو څخه دی، هیڅوک د هغه یوه هڅه ځان ته حلاله نه سي بللای او محمد ﷺ د هغه وراره دی، دغه کیفیت قریش په تردّد کې واچول مگر بیا هم تر کومه وخته د دغه دعوت په مقابل کې چې د دوی دیني زعامت او مشرتوب، دنیوي صدارت او آمریت یې په خطر کې اچولي دي صبر وکړي؟

د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول

اوس نو د مشرکانو له طرفه د رسول الله ﷺ آزارونه شروع سوه چې د دغه آزارونکو مشري د ابولهب پر غاړه وه، ابولهب خو هغه څوک دی چې د رسول الله ﷺ سره یې د اولي ورځې څخه د مخه تردې چې قریش د هغه د عداوت په باره کې فکر وکړي دښمني شروع کړې وه، د صفا د غونډۍ د نارې په ورځ دی و چې رسول الله ﷺ ته یې ناوړه جواب و وایه او خلکو ته یې د بیرته تللو امر وکړی، په ځینو روایاتو کې راغلي دي: کله چې رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ د خپل رسالت اعلان وکړی ابولهب یوه ډېره واخیستل غوښتل یې چې په هغه سره رسول الله ﷺ وولې. همدارنګه د بني هاشم په مجلس کې ابولهب و چې رسول الله ﷺ یې د اسلام

د دعوت او بیانولو څخه منعه کړې، دغه ابولهب تر بعثت د مخه د خپلو دوو زامنو دپاره چې عتبه او عتبه نومېدل د رسول الله ﷺ دوي لوني رقیه او ام کلثوم په نکاح کړي وې، کله چې رسول الله ﷺ په رسالت سره مبعوث کړل سو ابولهب خپل زامن د رسول الله ﷺ د لونو په طلاقولو سره جبراً او قهراً امر کړل، ترڅو چې هغو هم تر واده کولو د مخه طلاقي کړي او کله چې د رسول الله ﷺ دوهم زوی عبدالله وفات سو ابولهب په خغستا خپلو نورو مشرک ملګرو ته ورغلی او دا زېری یې پر کاوه چې محمد ﷺ ابتر يعني: (بې زویه) سو، او دا مو مخ کې درته و ویل کله چې به رسول الله ﷺ د حج په موسم کې نوري قبیلې اسلام ته دعوتولې ابولهب به تر شا په پسې و او خلکو ته به یې ویل: د ده خبري مه منی دا د دینه اوبستی او درواغجن دی (العیاذ بالله) په یوه روایت کې راغلي دي چې یوازي پر دغو خبرو یې کفایت نه کاوه بلکه رسول الله ﷺ به یې په ډېرو هم ویشتي ترڅو چې د رسول الله ﷺ تر پښو به ویني بهېدې.

د ابولهب ښځه چې ام جمیل ورته ویل کېده او نوم یې اروی بنت حرب بن امیه و او د ابوسفیان خور وه د رسول الله ﷺ په دښمني کې تر خپل مېړه ابولهب کمه او پاته نه وه، د شپې به یې زوزان را وړل او د رسول الله ﷺ په لار او د کور په دروازه کې به یې د دې دپاره ورته ایښوول چې د ده ﷺ په مبارکو پښو ننوزي.

د ابولهب ښځه یوه بد خولې او د اوږدې ژبې خاونده وه، پر رسول الله ﷺ به یې تهمتونه ویل او بې ځایه خبري به یې پر کولې، د فتنې اور ته به یې پکه وهل، د رسول الله ﷺ پر ضد چې هر څه پر خوله ورتله هغه به یې ویل، نو ځکه قرآن مجید دا د حمالة الحطب په نامه سره یاده کړې ده.

کله چې دې واورېدل چې د دې او د دې د مېړه په باره کې قرآن نازل سوی دی چې هغه د تبیت یدا سورة دی نور رسول الله ﷺ ته ورغله چې هغه د کعبې شریفې سره ناست و او ابوبکر الصديق ؓ هم ور سره و، د دې په لاس کې یو مټ شګي هم ور سره وې غواړي چې په دغه شګو رسول الله ﷺ وولي، کله چې دا ورته و درېدل الله ﷻ د دې پر سترگو د رسول الله ﷺ لیدل منعه کړه، نو دې و ویل: یا ابا بکر! ملګری دي چیري دی؟ زه خبره سوې یم چې ده پر موږ بد ویلي دي، په والله که

مي وليدی په دغو شکو به يې پر خوله و وُلَم او و الله زه شاعره يم.
او بيا يې وويل:

(مَذْمَمًا عَصَيْنَا * وَأَمْرُهُ أَبَيْنَا * وَدِينُهُ قَلِينَا)

يعني: موږ د مذمم نافرماني کړې ده او د ده امر نه قبلوو او د ده د دين سره مو
مقاطعه کړې ده.

د محمد پر خای يې مذمم و وايه او بيا رهي سوه، ابوبکر الصديق رضي الله عنه د رسول
الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسول الله! آيا ته يې نه ليدلې؟
رسول الله ﷺ وفرمايل: هوزه يې نه ليدل، الله ﷻ دا پر ما ښه کړل.

هغه د رسول الله ﷺ اکا ابولهب و چې هغه ناوړه کارونه يې کول او دغه يې
ښځه وه او په عين وخت کي دوی د رسول الله ﷺ همسايگان هم وه، کور يې
د رسول الله ﷺ د کوره سره مېشتی و، رسول الله ﷺ پر دوی سربېره نور همسايگان
هم درلودل چې دوی ټولورسول الله ﷺ دننه په خپل کور کي ډير آزارا وه، د رسول
الله ﷺ همسايگان هغه چې ده ﷺ ته يې په کور کي آزار او تکليف ورکاوه دغه
کسان وه: ابولهب، حکم بن ابی العاص، عقبه بن أبي معيط، عدى بن حمراء الثقفي،
ابن الأصداء الهذلي، دغه څو نفره د رسول الله ﷺ همسايگان وه، وعده او اتفاق
يې سره کړی و چې هميشه به محمد ﷺ ته آزار ورکوو، رسول الله ﷺ به په خپل
کور کي پر لمانځه ولاړ و د دغو همسايگانو څخه به يوه د پسه د نس مردار شيان پر
ورغوړخول، ترڅو چې رسول الله ﷺ د دغه آزارو په سبب دې ته مجبوره سو چې
لمونځ د هغې لوبي ډبري شاته وکړي کومه چې د ده ﷺ په کور کي موجوده وه.

او ځينو همسايگانو چې به يې پسه يا اوښ حلال کړی د هغه د نس چتل او
خراب شيان به يې د رسول الله ﷺ د کور غولي يا ميداني ته ورغوړخول يا به يې د
ده ﷺ د کور په دروازه کي ورته کښېښوول، رسول الله ﷺ به هغه چتلي او مرداري،
لری او کلمې په يوه لرگي را پورته کړه او د خپل کور په دروازه کي به ودرېدی فقط
دومره به يې وويل: يا بني عبد مناف! دا څنگه همسايتوب دی؟ آيا د همسايه حق
دغه دی؟ تر دغه جملې زيات به يې نور څه نه ويل او بيا به يې هغه چتلي ليري

وغورخول، دغه آزارونه همېشه و رسول الله ﷺ ته ور رسېدل، هره ورځ به دغو همسايگانو خپل انبار او کچره د رسول الله ﷺ د کور مخ ته غورخول او رسول الله ﷺ به ايسته کول.

اوس نو ته فکر وکړه: که د يو چا يو همسايه بد وي، هغه څومره په تکليف وي؟ مگر که ستا ټول همسايگان بد سي او ستا د تکليف او آزارولو نيت يې هم کړی وي نو بيا به دي څه حال وي؟ خو زموږ پيشوا او پيغمبر سرور کائنات ﷺ د خپلو همسايگانو څخه دغسې آزارونه او تکاليف ليدل او د هغو د لاسه څخه يې دغسې تريخ ژوند تېراوه.

عقبه بن أبي معيط په خپل خباثت او شقاوت کي نور هم زياتوب کاوه، امام بخاري د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي: چي يوه ورځ رسول الله ﷺ د کعبې شريفې سره لمونځ کاوه، ابوجهل او د قريشو نور مشران هم هلته ناست وه او ورته گوري، زړونه يې له قهره او غضبه ورته اېشي، په دغه وخت کي نور خلک راغله او کعبې شريفې ته نژدې يې يوه اوښه حلاله کړه، نس يې ورڅيري کړی کلمې او لړمون يې ځني را وايستل، قريش ورته گوري او په خپل منځ کي يې سره وويل: څوک دغه کلمې اخلي او د محمد ﷺ پر سر يې دده د سجدې په وخت کي ور اېږدي؟

قريش خاندي او ملنډي وهي غواړي چي يو څوک دغه ناوړه کار وکړي، خو عقبه بن أبي معيط ملعون و ويل: دا کار زه کوم، قريش خاندي او عقبه ته وايي ونيسه ولاړسه يو له يوه طرفه او بل له بله طرفه دئ په دغه کار امر کوي، خو عقبه لعنة الله عليه ولاړ سو او هغه د اوښي د نس مردار شيان يې ور سره واخيستل، کله چي رسول الله ﷺ پر سجده سو د هغه پر سر يې ورکښېښوول، ويني، مرداري، غوږزگي، د رسول الله ﷺ پر مبارک سر پراته دي او ده ﷺ خپل رب ته سر پر سجده ايښی دی، عقبه ملعون بيرته د قريشو پر طرف ورهي سو او خاندي، شين شين د خدا کيږي، هغه نور قريش هم ورته گوري او پر دغه خپل رذيل او خبيث عمل خاندي، رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده ايښی دی او دغه چتل، غوږ او مردار شيان يې پر سر پراته دي او هلته قريش پر خاندي.

هغه څوک چي د دغې قصې روايت کوي وايي: قريشو دومره وخنډل چي

د ډيري خدا څخه پر يوه او بل طرف کړېدل، يوه به پر بل ځان تکیه کاوه، د ډيري خدا څخه يې ځانونه نه سواى تکیه کولای او دغه خدا يې ټوله د رسول الله ﷺ پر دغه حالت وه او رسول الله ﷺ بې حرکتې خپل رب ته سر پر سجده ايښى دى او د سجدې څخه نه را پورته کېږي، خو د رسول الله ﷺ کوچنۍ لور حضرت فاطمه عليها السلام راغله او په ژړا يې دغه کلمې د رسول الله ﷺ له سره ايسته کړې.

فکر وکړى: دغه قسم معامله د مکې مکرمې د يوه سردار سره د صادق الامين سره کېدل، بيله دې څخه چې نبی، پيغمبر او رسول الله ﷺ ورته و وايو، خو د قريشو ژوند او اخلاق د هغه چا سره چې خلک يې د يوه رب ﷻ عبادت ته رابلل او د بتانو د عبادت څخه يې خلاصول دغې اندازې ته رسېدلي وه.

کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو او د هغو مردارو کلمو وني، خيري، غوړژگي پر پراته وه نو يې دوى ته کتل او بڼراوي يې ورته کولې او ويل: اللهم عليك بقریش، درې واړه يې دغه جمله تکرار کړل او بيا يې د دوى نومونه يادول:

(اللهم عليك بأبي جهل، اللهم عليك بعُتبه بن ربيعة، و شيبه بن ربيعة، و الوليد بن عتبة، و اميه بن خلف، و عُقبه بن أبي مُعيط).

د دغو ناستو خلکو نومونه يې يادول، يو يو يې په نامه سره ياد کړى، راوي د حديث وايي: ټول هغه کسان چې رسول الله ﷺ يې نومونه ياد کړل په والله ټوله مي د بدر د غزا په ورځ مړه او مردار سوي وليدل، ټول هغه کسان چې د رسول الله ﷺ په مقابل کي يې دغه بد عمل او ناوړه کار کړى و ټول د بدر په ورځ مردار کړل سوه او د دوى نا پاکه جسدونه يوه وچ څاه ته ورواچول سوه.

ورونو او خوندو! تاسي وليده چې رسول الله ﷺ څه وخت بڼرا وکړه او څه وخت قبوله سوه؟ پسله کلو ټول و وژل سوه، په دې کي و ټولو مسلمانانو ته اشاره او لارښوونه ده، کله چې دعاء کوى او د رب ﷻ څخه يو شى غواړى تلوار به نه کوى، دعاء موقبلېږي مگر وخت يې په الله ﷻ پوري تعلق لري، رسول الله ﷺ فرمايي:

« لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ | | ژباړه: همېشه د بنده دعاء قبلېږي تر څو

چي په سناه يا د صلۀ رحمي په پرې کولو
دعاء و نه کړي او تر څو چي تلوار ونه
کړي، يو چا پوښتنه وکړه او ويل: يا
رسول الله! تلوار څنگه او څه شي دی؟
رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه داسي
چي يو څوک وايي دعاء مي وکړه، دعاء

يَا أَيُّهَا اللَّهُمَّ أَوْ قَطِيعَةً رَحِمَ مَا لَمْ يَسْتَعِجَلْ
قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْأَسْتَعِجَالُ
قَالَ « يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ
فَلَمْ أَرِ يَسْتَجِيبُ لِي فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ
ذَلِكَ وَيَدْعُ الدُّعَاءَ » [رواه: مسلم]

مي وکړه او قبوله نه سوه، دلته نود دعاء څخه لاس واخلي او دعاء کول پرېږدي.
قبلېدل داسي نه دي چي پسله يوې ورځي يا يوې مياشتي يا بايد نن او سبا زما
کار وسي، قبلېدل بڼايي پسله کلووسي لکه د رسول الله ﷺ سره چي په دغه حالت
کي وسوه، پسله کلو يې دغه دعاء يا بڼرا قبوله سوه، نو کله چي د رسول الله ﷺ دعاء
کلونه په پرکي نيسي د نورو خلکو په باره کي څه فکر کوې؟
مقصد دا چي دعاوي کوی، هرڅه چي د الله ﷻ څخه غواړي ويې غواړي مگر
تلوار مه کوی، که چا تلوار کاوه دعاء يې نه قبلېږي، ځکه د حديث شريف لفظ هم
داسي دی چي فرمايي:

«يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَسْتَعِجَلْ»

يعني: ستاسي څخه د هريوه دعاء قبلېږي تر څو چي تلوار ونه کړي.
موږ مخ کي د هغو آزارو بيان کاوه چي د مشرکانو له طرفه و رسول الله ﷺ
ته ورکول کېدل اوس هغه بحث پسي پوره کوم.

اميه بن خلف چي دئ هم د قريشود رئيسانو څخه ؤ د رسول الله ﷺ په غياب
کي چي به يې پر هغه ﷺ هر بد ويل هغه خويي ويل، خو کله چي به يې رسول
الله ﷺ وليدی په ښکاره سره به يې هم بد او پوچ ورته ويل، د الله ﷻ دغه قول چي
فرمايي:

﴿وَلِكُلِّ هُمَزَةٍ لُّعْمَةٌ﴾

د دغه اميه بن خلف په باره کي نازل سوی دی.

ابن هشام وايي: همزه هغه څوک دی چې په ښکاره سره یو چا ته پوچ او فحش وایي او په سترگو هم کړې وېږي اشارې ورسره کوي، چشمان وهي او کمزه هغه څوک دی چې د یو چا په غیاب کې یعنې: د هغه تر شا پر هغه عیبونه وایي او په خبرو یې آزاروي، نو دغو کسانو لره دي (که أمیه بن خلف یا بل څوک وي) ویل او هلاک وي.

مکر د أمیه بن خلف ورور ابی بن خلف د کفارو د هغې جملې څخه ؤ چې د مسلمانانو سره یې ډیر زیات عداوت او دښمني درلودل، یوه ورځ رسول الله ﷺ ته ورغلی او یو زور پخوانی هډوکی یې په لاس کې ؤ، داسې زور هډوکی ؤ چې بالکل وروست او شوړېدلی ؤ، دغه هډوکی یې مات کړی او په اورغوي کې یې سره و موړی خو داسې سولکه اوږه، بیا یې دغه اوږه د رسول الله ﷺ پر مخ وړ وپاشل او رسول الله ﷺ ته یې وویل: ته وایي: الله موږ د دغو اوږو یا ابرو څخه بیا را ژوندي کوي؟ څوک پسله مرگه موږ بیرته را ژوندي کولای سي؟

پسله دغه څخه چې موږ دغسې ایرې سولکه دغه هډوکی بیا را ژوندي کېدلای سو؟ په دغه باره کې د الله ﷻ دا قول نازل سو چې فرمایي:

﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَمَ وَهِيَ رَمِيمٌ﴾ [نيسن: ۷۸]

[نيسن: ۷۸]

یعنې: موږ ته یې د وراسته شوړېدلي هډوکی مثال را وړی او خپل پیدایښت یې هیر کړی دی دی وایي: څوک به دغه هډوکی ژوندي کړي؟ حال دا چه دغه هډوکی وراسته او شوړېدلي دي.

﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾ [نيسن: ۷۹]

یا محمد! ﷺ ده ته ووايه چې بیا یې هغه قادر مطلق ذات ژوندي کوي چې اول واریې پیدا کړي دي او بېشکه دغه الله پر هر قسم پیدایښت ښه عالم دی. (که نوي پیدا کول وي که زاړه) سبحان الله! هغه ذات چې اول واریې د هیش څخه پیدا کړي دي، دوهم واریې هم هغه ذات پیدا کوي. دغه آیاتونه د دغه ابی بن خلف کافر د دغه عمل په باره کې نازل سوه.

عُقبه بن أبي مُعيط چې دى هم د قريشو او مشرکانو د مشرانو څخه ؤ د دې دپارد چې د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې دغه له دښمنۍ ډکه معامله او گذاره لږ څه آرامه سي يوه ورځ يې رسول الله ﷺ ميلمه کړې، کله چې خواړه را وړل سوه، رسول الله ﷺ د خوړو د خوړلو څخه انکار وکړې، د کور خاوند عقبه بن أبي مُعيط ور ته ټينگ دى چې خواړه وخوره، خو رسول الله ﷺ وويل يا! تر هغو به ستا خواړه ونه خورم چې ته ونه وايي:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ»

عقبه چې هرڅه کوښښ وکړې چې رسول الله ﷺ خواړه وخوري مگر رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره دغه شرط کېښاوه، دا ځکه چې د رسول الله ﷺ اميد ؤ که عقبه دغه د شهادت کلمې مراعتاً هم ووايي په نتيجه کې به يې مسلمان سي، لکه حمزه ؓ چې ابو جهل ته وويل: ته محمد ته ښکتنځل کوې او زه د هغه پر دين يم، دا خبره د حمزه تر خولې بېله ارادې را ووتل، خو بيا د دغه خپلې خبرې په واسطه مسلمان سو. (د حمزه ؓ د اسلام قصه به په وروسته کې درته بيان سي)

اوس هم د رسول الله ﷺ دا اميد ؤ که چيري عُقبه مراعتاً د رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره د شهادت کلمې ووايي، خو ښايي آخر مسلمان سي، عقبه چې هر څه ځان يوې او بلي خوا ته کړې رسول الله ﷺ پرخپله خبره ټينگ ؤ، عقبه فکر وکړې چې ميلمه دى دا امکان نه لري چې خواړه ونه خوري او ولاړ سي دا عيب دى نو عقبه د عقيدې په سبب نه بلکه په دې سبب چې رسول الله ﷺ خواړه وخوري د شهادت کلمې وويلې او ويل:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ»

او رسول الله ﷺ هم خواړه وخوړل، مگر وروسته په قريشو کې دا خبر نشر سو چې عُقبه بن أبي مُعيط د شهادت کلمې وويلې، قريش په دې خبره ډير خواشيني او ناراضه سوه او هغه چې ډير زيات خواشینی سو هغه ابی بن خلف ؤ، ځکه ابی د دغه عقبه ډير نژدې آشنای او مجلسي ؤ، نو ابی و عقبه ته ورغلی او ويل: زما مخ پر تا حرام

دی نه خبرې در سره کوم او نه دي آشنای يم ترڅو چي د محمد ﷺ پر مخ ور ټوف نه کړې، د هغه دپاره دي د شهادت کلمې و ويلې خو زما شرط بيا دا دی چي پر مخ به يې ور ټوکې، که تا دغه کار وکړی هغه وخت بيا خبرې در سره کوم.

اوس عقبه په حيرت او تردد کي دی چي څه وکړم؟ هر څه کوښښ يې وکړی چي ابی بيله دغه شرطه راضي او خوشاله کړي او له دغه شرطه څخه دى خلاص سي فايده يې نه کول ابی پر خپله خبره ټينگ ولاړ دی، د عقبه په مخ کي دوې لاري دي يا به د محمد ﷺ په مقابل کي دغه ناوړه عمل کوي يا به د قريشو مشران د لاسه ورکوي، آخر يې دا ښه وبلل چي محمد ﷺ خپه او ناراضه کړي، نو ورغلی د رسول الله ﷺ پر مبارک مخ يې ټوف کړل، رسول الله ﷺ چپ او پټه خوله و هيڅ يې ونه ويل.

مسلمانانو! ښه فکر وکړی: دا هم يو د هغو آزارو او إهانتو څخه دی چي سرور کائنات رسول الله ﷺ د دين د نشرولو دپاره او د دعوت په لار کي قبول کړي دي، که نن ورځ د هغه چا په مقابل کي چي خلکو ته اسلامي احکام بيانوي يا د اسلام لاري ته خلک را بولي، يا د ټولني انحرافات او خطاوي بيانوي، د ځينو کسانو له طرفه ناوړه الفاظ ويل کيږي، يا ځيني تهمتونه پر ټرل کيږي، يا د اخلاقو څخه ليري حرکتونه ور سره کيږي، هغه بايد په دې سره نه زهير سي او نه ناراضه، دى بايد دغه اعمال ور په ياد کړي چي د رسول الله ﷺ اشرف المخلوقات په مقابل کي کېدل.

اې د محمدي دين بيانوونکي! نن ورځ هم دوې ډلې ستا سره حسد او عناد لري، اوله هغه ډله ده چي په ډاډه سره د اسلام دښمنان دي حق ويل او حق اورېدل يې نه دي خوښ، او دوهمه هغه ډله ده چي په ښکاره سره حاجي، ملا او آخندزاده دی خود دعوت او تبليغ فضيلت د دوی نه دی په برخه سوی، نو ځکه د حسد په سبب يې يوازي دا نه چي ستا وعظ او دعوت نه وي خوښ بلکه پر تا هم د دې دپاره عيونه وايي چي خلک در څخه متنفره کړي او هغه د ده شيطان راضي او د حسد اور يې مړ سي.

مگر د يوه واعظ او عالم مقصد بايد د الله ﷻ رضا او د دين نشرول وي که څه هم په دغه لار کي تکليفونه او آزارونه ورکول سي، يو مسلمان بايد د دين د نشرولو په لار کي تهمتونه او آزارونه په پراخه سینه سره قبول کړي، ځکه د هغه معامله د الله ﷻ سره ده،

خلک د پیسو د کتلو د پاره تکلیفونه او آزارونه قبلوي، ته یې د الله ﷻ د رضاء او جنت د پاره نه قبلوي؟ خو دا دي هم درته معلومه وي چي د دغو حاسدانو په مقابل کي هلته نور ډیر داسي خلک سته چي ستا د وعظ کولو او دین نشرولو څخه ډیر خوښ دي او الله ﷻ ستا په وعظ او نصیحت سره سمې لاري ته راوستلي دي او د ښه عمل کولو توفیق یې هم ورکړی دی، هغه خلک باید له فکره ونه باسي.

د دغه عقبه بن ابي مَیْط او د هغه د ملګري اُبَی بن خلف په باره کي د سوره الفرقان دغه آیاتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمایي:

﴿وَيَوْمَ يَعْصِي الْأَمْرُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيِّنُنِي أَخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَلًا ۝﴾

یعني: یا محمد ﷺ هغه د قیامت ورځ در په یاد کړه چي دغه ظالم به د پښېمانۍ په سبب له ډیره غمه او افسوسه په خپلو لاسو خولې لګوي او وایي به: کښکي د رسول الله ﷺ سره د هغه پر لار تللی وای.

﴿يَتَوَلَّىٰ لَيِّنِي لَمْ أَخِذْ فَلَانَا خَلِيلًا ۝﴾

او وایي به: ما لره دي ویل هلاک او خرابي وي کښکي مي فلانی چي دغه (ابی بن خلف) دی د ځان دوست او خلیل نه وای ګرځولی.

﴿لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۝﴾

په تحقیق پسله هغه څخه چي د قرآن ذکر او نصیحت ما ته راغلی، ده زه ګمراه کړم، بیانوا الله ﷻ فرمایي:

﴿وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَدُولًا ۝﴾

او شیطان د انسان د پاره بڼوونکی او خطایستونکی دی.

عقبه بن ابي مَیْط به د قیامت په ورځ وایي: ډیر افسوس! قریبه وه چي زه اسلام ته داخل سوی وای، مګر اُبَی بن خلف کافر را ته راغلی او ګمراه یې کړم، نو به د قیامت په ورځ له پښېمانۍ په خپلو لاسو غاښونه لګوي چي ایمان او اسلام مي له لاسه ووتل، سره د دې چي دئ ور نژدې سوی ؤ.

ابوجهل ملعون به ځيني وختونه و رسول الله ﷺ ته کښېنستی، قرآن مجید به

يې اورېدی او بيا به ولاړ سو نه يې ايمان را وړی او نه يې د رسول الله ﷺ اطاعت کاوه، خو پر دې سربيره به يې رسول الله ﷺ په خبرو هم آزاراوه، د عبادت او لمانځه څخه به يې منعه کاوه او بيا به يې دغه خپل د شر په عمل فخر هم کاوه، لکه يولوی کار چي يې کړی وي او د ده ملعون په باره کي د سورة القیامه دغه آیاتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمايي:

﴿فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى ۝ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّى ۝﴾

يعني: نه يې د دغه قرآن تصديق وکړی او نه يې پر هغه يقين وکړی او نه يې لمونځ وکړی، مگر قرآن يې درواغ وباله او له ايمانه يې مخ وگرځاوه او بيا به له دغه مجلسه خپل اهل يا کورنۍ ته په تکبر سره ولاړی.

ابوجهل ملعون چي د اولي ورځي څخه رسول الله ﷺ وليدی چي په حرم شريف کي لمونځ کوي د دغه لمانځه څخه يې منعه کاوه، يوه ورځ رسول الله ﷺ د مقام ابراهيم سره لمونځ کاوه ابوجهل ورته راغلی او ويل: يا محمد! ما ته له دغه کاره نه يې منعه کړی؟ که دي بيا دلته لمونځ کړی و زه به در سره جوړ سم، رسول الله ﷺ په مقابل کي ورته و درېدی، ابوجهل ويل: يا محمد! ته په څه شي سره زما مقابله کولای سې؟ په والله زه په دغه ښار کي تر ټولو خلکو ډير نفر لرم، په يوه روايت کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ ابوجهل تر گربوانه ونيوی وې ښوراوه او دغه آیات شريف يې تلاوت کړی:

﴿أَوَلَيْ لَكَ فَأُولَىٰ ۝ ثُمَّ أَوَلَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ۝﴾ [قيامه/ ۳۲، ۳۵]

د الله دښمن ابوجهل و ويل: آيا ته ما ته په عذاب سره وعده را کوي؟ يا محمد! په والله نه ته او نه ستا رب په ما څه کولای سی او زه تر هغو ټولو خلکو معزز یم کوم چي په مکه کي يې ژوند کړی دی، ابوجهل يوازي په دغو ويناوو سره کفايت نه کاوه، بلکه ورځ په ورځ يې دښمني او عناد زياتېدل.

امام مسلم د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ابوجهل و قريشو ته و ويل: محمد ستاسي په حضور سر پر سجده اېږدي؟ دوی ويل: هو، ابوجهل و ويل: زما دي په لات

او عزای سره قسم وي: که ما ولیدی پر غاړه به یې پښه ورکښېږدم او مخ به یې په مخکد پوري ورو موږم، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ راغلی او په لمانځه یې شروع وکړه. ابوجهل په دغه نیت وررهي سو چې پر غاړه یې پښه ورکښېږدي او هغه خپل شوم نیت عملي کړي، قریش ورته گوري چې ناڅاپه ابوجهل د شا پر طرف ځغلي او لاسونه داسي بنوروي لکه څوک چې د ځانه څخه یو شئ منعه کوي، قریش ورته را ولاړ سوه او ویل: څه درته پښه سوه یا ابا الحکم؟ ابوجهل ویل: زما او د ده په منځ کې د اور خندق و او مخ ته مې د مرغانو وزرونه وه لکه ما چې په چپلاخو یا څیپرو وهي، رسول الله ﷺ فرمایي: که دئ ما ته را نژدې سوی وای ملائکو به اندام اندام کړی وای.

دا د هغو تکالیفو او آزارو څه بیان و چې رسول الله ﷺ ته ورکول کېدل، سره د دې چې رسول الله ﷺ د لوړ او خواږه شخصیت خاوند و، د عامو او خاصو خلکو په زړو کې یې وقار او دبدبه درلودل، او پر دې سربیره د هغه ابوطالب چې په مکه مکرمه کې ډیر عظیم او محترم سړی و په ساتنه کې هم د دغه یې حال و.

مگر هغه نور مسلمانان خاصاً هغه کسان چې ضعیفه وه، د هغو په مقابل کې دغه آزارونه ډیر شدید او ډیر ترخه وه او په عین حال کې هري قبیلې و هغه چا ته د عذاب ورکولو وظیفه پر غاړه واخیستل کوم چې د دوی د قبیلې څخه مسلمانان سوي وه یا نوي اسلام ته داخلېدل او هر هغه څوک چې قبيله به یې نه درلودل هغو ته به یې لچک او اوباش خلک ور گمارل، هم به د قبیلو رئیسانو خپل زړه په سراوه او هم به اوباشانو داسي سخت او قسم قسم عذابونه ورکول چې په اوریدلو یې د انسان زړه ټوک ټوک کیږي، راسی چې د دغو عذابو او آزارو څخه لږ څه د دې دپاره واورو چې دا راعلومه سي چې اسلام په څومره تکالیفو نشر سوی دی او بیا تر ما او تا را رسېدلی دی، خو بد بختانه چې نن ورځ موږ د اسلام او د هغه د احکامو څخه بې پروا یو.

ابوجهل چې به د هر چا د اسلام را وړلو واوریدل که به هغه سړی د قوم او شرف خاوند و نو به یې خبر کړی (یا په اوسنۍ اصطلاح اخطار به یې ورکړی) ورته و به یې ویل: سړه! خبر اوسه چې په مال او عزت کې به دومره تاوانونه در ورسوم چې ته به یې توان او طاقت ونه لرې او که به هغه سړی ضعیفه و نو به یې وهل او ټکول ورکول.

عثمان بن عفان رضي الله عنه چې مسلمان سو د ده اکا به په هغه بوريا کي وپېچي چي د خرما د وني د پانو څخه جوړه سوې وه او بيا به يې د کبته څخه دود ورته جوړ کړی، دی رضي الله عنه به په بوريا کي پېچلی ؤ او دغه دوده به ورکول کېده.

مصعب بن عمير رضي الله عنه چي ډير نازولی او ډير پيشني ځوان ؤ په ناز او نعمت کي لوی سوی ؤ کله چي د ده مور د ده په اسلام خبره سوه خواړه يې ځني منعه کړه او له کوره يې وايستی، دغه نازولي مصعب د تکالیفو او زحمتو څخه داسي پوست و اچاوه لکه مار چي پوست اچوي.

ورونو! لږ څه په دقت سره دغوازارو، دغه صبر او تحمل ته متوجه سی!

يو هم د هغو کسانو څخه چي سخت آزارونه او تکلیفونه ورکول سوي دي حضرت بلال رضي الله عنه دی چي د امیه بن خلف مریئ ؤ، امیه به د ده په غاړه کي رسی ور واچول او بيا به يې د هلکانو په لاس ورکړی چي د مکې مکرمې په غرو او شېلو کي يې وگرځوی، تر هغو به يې گرځاوه چي ټول هلکان به ستري سوه او د بلال رضي الله عنه په غاړه کي به د دغي رسی زخمونه پاته وه، امیه به دغه رسی ونيول او بلال رضي الله عنه به يې په ډير زور او شدت سره د ځان طرف ته ورکش کړی او دلته به يې ښه ټينگ لرگئ و واهه، بلال رضي الله عنه به يې په زور او جبر د دوبي د غرمې و لمر ته کښناوه، اوبه او خواړه به يې هم نه ورکول او تر دې ټولو اشد عذاب دا ؤ چي بلال رضي الله عنه به يې تر مکې مکرمې دباندې غرو او شېلو ته وايستی پر هغه مځکه چي د لمر په حرارت به دومره توده سوې وه چي غوښي به پر کبابېدې (دا خبره هغه چا ته معلومېږي چي د مکې مکرمې گرمي يې ليدلې وي) نو به يې پر دغه گرمه او سوځوونکې مځکه لځ بيله کالو پرې ايستی او بيا به يې يوه لويه او درنه ډبره چي په څو نفرو به يې پورته کول د بلال رضي الله عنه پر ځيگر کښېښوول او بيا به يې ورته وويل: په والله تر هغو به دغسي يې چي يا به مړي يا به د محمد صلی الله علیه و آله و سلم له دينه انکار کوې دلات او عزای عبادت به کوې.

خو حضرت بلال رضي الله عنه به په دغه حال کي فقط دغه ويل: اَحَدٌ اَحَدٌ، اَحَدٌ اَحَدٌ، په وروسته کي د بلال رضي الله عنه څخه پوښتنه وسوه چي د دغي جملې سر او سبب څه ؤ؟ تا ولي دغه يوه جمله اختيار کړې وه چي اَحَدٌ اَحَدٌ؟ بلال رضي الله عنه وويل: ما په اول کي

قسم قسم جملې ويلې خو په ټولو کي دغي جملې کفارو ته ډير تکليف ورکاوه او دغي جملې ډير قهر وروستی او زما زړه غوښتل چي دوی زهیر کړم، نو ځکه مي يوازې دغه جمله و دوی ته د عذاب ورکولو په سبب اختيار کړه، د حضرت بلال رضي الله عنه دغه حال و ترڅو چي يوه ورځ ابوبکر الصديق رضي الله عنه تېرېدی او کفارو و بلال رضي الله عنه ته دغه عذابونه ورکول نو ابوبکر الصديق رضي الله عنه دئ د خپل مالک أمیه څخه رانيوی، بلکه خپل تکړه مریئ يې د بلال رضي الله عنه په بدل کي ورکړی او څوک وايي د سپينو زرو په پنځه يا اوه اوقیه يې رانيوی او بيا يې آزاد کړی، نو ځکه عمر رضي الله عنه به ويل:

(ابوبکر سیدنا و اطلق سیدنا)

يعني: ابوبکر زموږ سردار دی او زموږ سردار بلال يې آزاد کړی.

عمار بن ياسر رضي الله عنه چي د بني مخزوم د آزاد سوو مريانو څخه ؤ، دئ او د ده کورنۍ د هغو کسانو څخه دي چي ډير تکليفونه او زحمتونه يې ليدلي دي، عمار، د ده پلار چي ياسر نومېدی او د ده مور چي سُمَيَّة نومېدل مسلمانان سوه، مشرکانو به د ابوجهل په مشرۍ د گرمۍ په شديد موسم کي د بښت ته وايستل او هلته به يې سخت سخت عذابونه ورکول، د دوی په مثل عذابونه لږو کسانو ليدلي دي.

رسول الله ﷺ چي به تېرېدی او دغه د دوی عذابونه به يې ليدل نو به يې ورته وفرمايل:

« صَبْرًا آلَ يَاسِرٍ فَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْجَنَّةَ »

يعني: د ياسر کورنۍ يا اولادې صبر کوی ستاسي دپاره وعده سوی ځای يا د ورنگ ځای جنت دی.

او دوی همېشه په دغه عذاب کي وه، ترڅو چي يوه ورځ ابوجهل نور هم د دوی عذاب ور ډير کړی او د عذاب ورکولو په وخت کي يې رسول الله ﷺ ته پوچ او فحش ويل، سُمَيَّة رضي الله عنها د ده د يوې خبري جواب ورکړی او په دغه وخت کي يې د شهادت کلمې وويلې، ابوجهل ملعون له ډيره قهره د پښو په منځ کي (د عفت په ځای کي) په نېزه ووهل او ويې وژل، سُمَيَّة رضي الله عنها په اسلام کي اوله شهیده ده او بيا ابوجهل پر ياسر رضي الله عنه

را واچول او وځي يې، یاسر ﷺ چي سپين ږيري او ضعیفه سړی ؤ خو بیا هم پر دین ټینګ ؤ، ویل: هیڅکله دغه دین نه پرېږدم، نو یاسر ﷺ هم په دغه وهلو کي د ابوجهل ملعون له طرفه و وژل سو او شهید سو، بیا یې پر عمار چي د دوی زوی ؤ را واچول، پسله هغه څخه چي د ده مور او د ده پلار یې د ده په حضور شهیدان کړه و ده ته یې هم قسم قسم وهل او عذابونه ورکړه. یو وار به یې پر ګرمو ډبرو پرې ایستی، یو وار به یې لویه درنه ډبره د ده پر ځیګر ورکېښوول، یو وار به یې په اوبو کي غوټه کړی، دغه وهل او عذابونه داسي اندازې ته ورسېدل چي د تحمّل او زغملو امکان یې نه ؤ او ابوجهل به ورته ویل: په والله تر هغو دي نه پرېږدم چي محمد ته بد و نه وایې، پر لات او عزای بنه و نه وایې، معلومه خبره ده چي عمار ﷺ دومره ځان ټینګ کړی چي په وسه یې پوره وه، مګر وهل او عذابونه داسي اندازې ته ورسېدل چي ده یې نه طاقت درلودی او نه یې زغملای سوای نو مجبوره سو رسول الله ﷺ یې په بدو سره یاد کړی، ابوجهل په دې سره هم کفایت و نه کړی ویل یا! نور یې هم واهه او ویل تر هغو دي وهم (پر مخکۀ یوه توره خزدکه رهي وه) چي و نه وایې: دغه خزدکه زما رب دی.

عمار ﷺ د عذاب له سختیه او شدته د ابوجهل د غوښتنې خبري وکړې، بیا یې نو پرېښاوه، اوس نو عمار ﷺ ډیر غمجن او خواشینی دی چي ولي مي پر وهلو صبر و نه کړی او ولي دا خبري را څخه ویل سوې، د پښمانۍ په حالت کي په عذر او ژړا رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسول الله! والله نه یې پرېښوولم، موریې را و وژل، پلار یې را و وژي او زه یې هم تر هغو وهلم تر څو چي تا ته مي بد و ویل او بیا مي و ویل: دغه خزدکه زما رب دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: ستا زړه څه ویل؟ يعني: په زړه کي دي څه ویل؟ عمار ﷺ و ویل: زړه مي پر ایمان مطمئن ؤ، يعني: زړه مي پر ایمان ټینګ او ثابت ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل:

«یا عمار! إِنْ عَادُوا فَعُدْ»

يعني: که دوی بیا ستا د وهلو دپاره راغله بیا د درې د خوښي خبري وکړه. د ظالم له ظلمه د ځان خلاصولو دپاره دغسي خبري معاف دي او په دغه باره کي

د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمایي:

﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

[النحل: ۱۰۶]

يعني: هر هغه څوک چې پسله ایمان را وړلو پر الله ﷻ کافر سي پر هغه د الله غضب دی، بېله هغه چا څخه چې زور پر وسي (او د مجبوريه د کفر کلمه و وايي) او په داسي حال کي يې و وايي چې د ده زړه په ایمان سره مطمئن او آرام وي، مگر هغه څوک چې سينه يې کفر ته پراخه وي (اعتقاد دغه د کفر په

کلمه راضي وي) نو پر دوی د الله ﷻ له طرفه غضب دی او دوی ته په آخرت کي ډیر لوی عذاب سته.

دغسي چا ته مرتد ويل کيږي. نو عمار رضي الله عنه يا د عمار په مثل که پر يو چا زور ورسې او زړه يې پر ایمان ثابت وي خو په ظلم او جبر سره د کفر کلمه په وويل سي هغه معاف دی. بل هغه څوک چې عذابونه ورکول سوي دي ابو فکيهه رضي الله عنه دی چې نوم يې أفلح ؤ او د بني عبدالدار مړی ؤ، د ده پښې به يې په رسي ورو تړلې او پر دېرینه محکمه به يې کشاوه. بل هغه څوک چې د اسلام او ایمان په لار کي يې ډیر وهل او ټکول زغملي دي خباب بن الارت رضي الله عنه دی، چې د أم أنمار بنت سباع الخزاعي مړی ؤ، مشرکانو په ده د ډیرو سختو عذابو خوند کتلی دی، دی رضي الله عنه به يې تر ورېستانو نيولی ؤ او کشاوه به يې، غاړه به يې ډیره سخته ور پېچل، خو واره يې پر داسي ډېرو پرې ایستلی دی چې پر هغو به يې اور بل کړی ؤ او بيا به يې پر ده يوه لویه ډبره کښېښوول چې د هغو ګرمو ډېرو څخه ښور و نه خوري، خباب بن الارت رضي الله عنه به يې پر سره رېڼګ لڅ پخ پرې ایستی يا به يې پر ډېرو اور بل کړی چې هغه ډبري به داسي سوې لکه اور، پر دغو ګرمو سوو او سرو سوو ډېرو به يې پرې ایستی او پر کشاوه به يې.

د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کي حضرت عمر رضي الله عنه او نور اصحاب کرام ناست وه خباب رضي الله عنه هم حاضر ؤ، حضرت عمر رضي الله عنه پوښتنه ځني وکړه ويل: يا خباب! په هغو عذابو کي چې پر تا تېر سوي دي کوم عذاب ډیر سخت ؤ؟

خباډ وويل: يا امير المؤمنين! د دغه په مثل مي بل عذاب نه دی ليدلی او شا يا ملا يې لڅه کړه، حاضرین ورته گوري چي په ملا کي يې يو لوی تور کډی يا واله ده چي د اوږو څخه نيولې بيا د ملا تر لاندې حصې پوري رسېدلې ده، د ده ﷺ په ملا کي توره سوځل سوې واله وه، حضرت عمر رضی الله عنه په تعجب کي سو ملا کنډل سوې او سوځل سوې؟ ويل: والله داسي عجيب او غريب زخم مي نه دی ليدلی، دا يې څه در وکړه چي دغه زخم دريکښي جوړ سو؟ خباډ وويل: يا امير المؤمنين! کفارو پر ډبرو او بل کړی او په دغه اور کي يې نوري ډبري هم کښېوولې خو دغه ډبري تکي سرې سوې، داسي وگرځېدې لکه اور او بيا يې زما څخه کالي وکښل او تر پښو يې ونيولم پر دغو ډبرو يې پرې ایستم او پر کښو لم يې، د هغو ډبرو اثر دغه دی چي ته يې وښي.

پسله هغه چي کفارو خباډ ﷺ ته دغه عذاب او د اسلام را وړلو سزا ورکړه، خباډ ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او له ډيره درده يې ژړل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د کعبې شريفې تر پوښو لاندې يا د کعبې شريفې د دیواله و سايې ته ناست ؤ، خباډ ﷺ ورته کښېستی او ويل: يا رسول الله! قريشو ډير عذاب را کړی او ډير يې آزار کړو، خپله ملا يې و رسول الله ﷺ ته ور ښکاره کړه چي دغه حال مي دی او دغه يې را سره وکړه، تر دغه نو زيات عذاب څومره او څه شي وي؟ آیا ته الله جل جلاله ته دعاء نه کوې؟ آیا ته د الله څخه زموږ نصرت نه طلبوې؟

د خباډ مقصد دا دی چي د مسلمانانو ډير ژر نصرت او بری په نصيب سي او له دغو عذابو څخه خلاص سي، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا خباډ! هغه کسان چي تر تاسي د مخه وه، يو مسلمان به يې راوستی او غار به يې وکندی په دغه غار کي به يې دغه مسلمان و دراوه او غار به يې په خاورو ډک کړی، بيا به يې د اوسپني اړه د مسلمان پر سر ور کښېوول پر منځ به يې اړه کړی دوې حصې به يې کړی.

بل مسلمان به يې راوستی د اوسپني تېرې ږمونځي به يې ورته ونيولې د دغه نفر غوښي او رگونه به يې ور ږمونځول، بيا هم دغو عذابو هغه خلک له دينه څخه نه اړول، يا خباډ! والله! الله جل جلاله به دغه دين پوره او کاميابه کړي، تر داسي اندازې چي يو نفر به د حضرموت څخه تر صنعاء پوري يوازي ځي او بېله يوه الله د بل چا

څخه به نه بیرېږي (صنعاء او حضرموت په یمن کې د دوو ښارونو نومونه دي) مګر تاسي تلوار کوی، نصر، مرسته او کامیابي را تلونکي دي، مګر د آزار د قبلولو څخه چاره نسته دا امتحان دی صبر غواړي باید صبر وکړی، دا هغه امتحان دی چي مجاهد د منافق څخه په پیژندل کېږي او خامخا باید صابر د بې صبره څخه جلا سي او خلک بيله الهي امتحانه نه پیژندل کېږي او نه معلومېږي.

ورونو! د الله ﷻ دغه قول چي فرمايي:

﴿أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا إِمْنَا وَهُمْ لَا يَفْتَنُونَ﴾. [عنکبوت / ۱۲]

ژباړه: خلک دا گمان کوي چي دوی به پر دغه پرېښوول سي چي فقط دومره ووايي: موږ ايمان راوړی دی او دوی به امتحان نه کړل سي؟

د دغه آیات شریف مقصد هم دا دی چي خلک دي دا گمان نه کوي چي فقط دومره ووايي: موږ مسلمانان یو بس پر دغه به پرېښوول سي او امتحان دي نه کړل سي؟ یا والله! د هر مسلمان د اسلام او مسلماني د معلومولو دپاره امتحان او آزمایښت ضروري دی.

د ايمان دعوه کول آسانه کار نه دی هرڅوک چي د ايمان دعوه کوي ابتلاء او امتحان ته دي هم تیار سي ځکه امتحان دی چي صادق او کاذب سره جلا کوي، که دغسي امتحانونه نه وي او نه وای خلکو صادق او کاذب، واقعي مسلمان او منافق نه سواي سره پیژندلای او جلا کولای.

بل هغه څوک چي ډیر عذاب ورکول سوی دی: زَنِيْرَه رضی اللہ عنہا ده، دومره عذاب ورکول سو چي د سترگو دید یې د لاسه ورکړی (یعني ړنده سوه) کفارو به ویل: لات او عَزَى ړنده کړه، څرنګه چي دې لات او عَزَى پرېښوول او دا د هغو څخه منکره سوه عبادت یې نه کوي نو هغو ړنده کړه، مګر الله ﷻ د دې د سترگو لیدل بیرته ورکړه، سترګي یې بینا سوې، چي دا هم یوه الهي معجزه وه او کفار وشرمول سوه.

د هغو کسانو څخه چي ډیر عذابونه ورکول سوي دي یوه ښځه وه چي نوم یې نَهْدِيَه ؤ او یوه لور هم ور سره وه، دوی دواړو ايمان راوړی او د دوی مالګه چي یوه ښځه وه دوی ته عذابونه ورکول، ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ ورغلی ویل ولي عذاب ورکوې؟

بښځي ويل: والله دوی بل چا دلاري نه دي ايستلي بېله تا، قسم په الله هيڅکله به يې پرې نه ېږدم، ابوبکر رضي الله عنه ويل: قسم مه يادوه، بښځي ويل: نو يې را څخه را نيسه، ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم دواړي رانيولې او آزادي يې کړې او په مسلمانانو کي دغه طريقه شروع سوه چي قوي او غني مسلمانانو به مسلمان مريان او مسلمانې مينځيانې د هغو د مالکانو څخه رانيول او بيا به يې آزادول، خاصاً د ابوبکر الصديق رضي الله عنه دغه کار سو هر چيري چي به يې ضعيفه او مظلوم مسلمان مريئ يا مسلمانې مينځه وليدل هغه به يې رانيول او آزاد به يې کړه، څوچه اوه يا اته نفره يې آزاد کړل، د ابوبکر رضي الله عنه پلار ابو قحافه چي نوم يې عثمان و ورته و ويل: زويه! ته پر دغه دين يې او مريان آزادوي که قوي نفر آزاد کړې مرسته به دي وکړي، د ضعيفه د آزادولو څخه به څه فايده واخلي، دئ په خپله ضعيفه دی تا ته فايده نه سي در رسولای، حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه ورته و ويل: پلاره! زه دوی د دې دپاره نه آزادوم چي زما مرسته وکړي، بلکه زه يې د الله جل جلاله د رضاء دپاره آزادوم.

نو د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه په باره کي د سورة الليل دغه آياتونه نازل سوه چي رب جل جلاله فرمايي:

﴿الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى﴾

يعني: هغه څوک چي خپل مال د دې دپاره ورکوي او مصرفوي چي پاک سي،

﴿وَمَا لَأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى﴾

او د ده سره يا پر ده باندي د هيچا هيڅ نعمت او هيڅ احسان نه وي چي دئ د هغه بدله او عوض ورکوي،

﴿إِلَّا أَتْبَعَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى﴾

بېله د خپل لوړ او اعلى رب د رضاء غوښتلو څخه بل مقصد نه لري، دغه د ده ورکړه فقط د خپل لوړ او لوی رب د رضاء دپاره وي.

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾

او ژرده چي خامخا به دئ د الله جل جلاله له طرفه راضي سي.

دغه آیاتونه د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه په باره کي نازل سوي دي، دا چي ده دغه ضعیفه مینځي او مريان فقط د هغو د ضعف او مظلومیت په سبب د الله جبار د رضاء دپاره آزادول او خپل یې هیڅ مقصد او غرض نه درلودی، نو الله جبار فرمایي: ډیر ژر به دئ د الله جبار له طرفه په جنت او د الله جبار په لقاء راضي سي، خود آیاتو مضمون عام دی که نن ورځ هم یو څوک بیله خپل شخصي مقصد د الله جبار د رضاء دپاره خپل مال د خیر په کارو کي مصرفوي هغه څوک دي مطمئن اوسي چي الله جبار خامخا هغه په جنت سره راضي کوي.

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ﴾

د دغه نیک عمل په مقابل کي چي دئ یې خاص د الله جبار د رضاء دپاره کوي او د هغه تر شا یې خپله فایده نه وي سنجولې، الله جبار به یې په آخرت کي راضي کړي. وروڼو! د زړو مالک الله جبار دی او د انسان د زړه په هر حال خبر دی، موږ باید په خپلو عملو کي د صدق او اخلاص څخه کار واخلو، د دین په کارو کي باید د نیوي کتبي او فایدي، ریا او ځان ښکاره کول په نظر کي ونه نیسو، دا د دې دپاره چي هغه ښه عمل موضوعات او عبث نه سي، د خیر هر کار مو باید د الله جبار دپاره وي، نه د نامه، سیالیو او ځان ښکاره کولو دپاره.

د هغو مسلمانانو د جملې څخه چي د اسلام په سبب وهل سوي او آزار سوي دي یوه هم د بني مُامل یوه مینځه ده او دې ته چا عذاب ورکاوه؟ عمر بن الخطاب، حضرت عمر رضي الله عنه چي هغه وخت نه ؤ مسلمان سوی دغه کار یې په خپله خوښه او د ثواب دپاره کاوه، ځکه نه دئ د دې مالک ؤ او نه دا د ده د قومه څخه وه، کله چي به عمر رضي الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو نو به ورغلی او دې ته به یې وهل او عذابونه ورکول، دا به په صبر وه، تر هغو به یې وهل چي قوي او جبار عمر به سترې سو او بیا به یې ورته وویل: زه معذرت غواړم چي ستا وهل را څخه پاته سوه او په دې سبب مي پرېښوولې چي زه سترې سوم که نه دا مي خوښه وه چي نوره دي هم ووهم.

هغې مسلماني مینځي به ورته وویل: دا هم د الله جبار کار دی چي ته یې سترې کړې، نو په دغه ورځ به یې پرېښوول او سبا به بیا د دې د وهلو دپاره ورغلی او وهل به

يې ورکول، عمر رضي الله عنه د مسلمانانو هغه ډير شديد دښمن ؤ، په ټولو قريشو کي د مسلمانانو سخت او شديد دښمنان دغه دوه نفره وه چي يو يې: ابو جهل او بل يې: عمر بن الخطاب ؓ او دغه مينځه هم ابوبکر رضي الله عنه رانيول او آزاده يې کړل.

مشرکانو به ځيني اصحاب کرام د اوبښ يا غوايي په پوست کي وپېچل او بيا به يې د غرمې په شديد گرمي کي پر سره رېڼگ واچول او په ځينو به يې د اوسپني زغرد واغوستل بيا به يې د دې دپاره پر تودو ډبرو پرې ايستل چي بدنونه يې داغ سي. هغه کسان چي د الله ﷻ په لار کي عذابونه ورکول سوي دي ډير زيات دي او د دوی قصې زړه دردوونکي دي (که نه يو څوک دي د دغو عذابو تصور پر خپل ځان وکړي) قريش چي به د هر چا په اسلام خبر سوه هغه به يې د مسلمانېدلو څخه منعه کاوه او عذابونه به يې ورکول.

دا خو درته معلومه ده چي حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه د خپل اسلام روړلو د اولي ورځي څخه و اسلام ته په دعوت شروع وکړه او هميشه به يې د اسلام اظهار او اسلام ته دعوت کاوه، مگر قريشو له دې کاره منعه کاوه، قريشو هيڅوک نه پرېښاوه چي اسلام ته دعوت او بلنه وکړي خو ابوبکر الصديق رضي الله عنه عزم کړی ؤ چي هميشه به د الله ﷻ دين او اسلام ته بلنه کوي او په هره واسطه سره چي وي اسلام بايد نشر او ښکاره کړي، نويوه ورځ يې دکعبې شريفې سره په لوړ آواز د قرآن مجيد په ويلو شروع وکړه او وايي يې، قريشو بيا د ده په وهلو شروع وکړه؛ ډير سخت او شديد وهل يې ورکړه، سره د دې چي ابوبکر رضي الله عنه د قريشو د اشرافو څخه هم ؤ، خو قريشو صبر نه ورته وکړی او دومره يې وواهه چي ويني پر بهېدلې، له سره يې پر مخ او شا دومره ويني را وبهډې چي مخ يې د خټ څخه نه معلومېدی، چا چي به ورته کتل نه پوهېدی چي دا يې مخ دی که خټ؟

بل هغه څوک چي د اسلام او دعوت اظهار يې کاوه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ؓ، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ډير ضعیفه، ډنگر او کوچنی سړی ؤ، دومره ډنگر ؤ چي خلکو به د ده پر ډنگرتيا او نړيو پښو خندل (د ده تر ډنگرتيا پوري يوه قصه ده) يو وخت (دا بيا وروسته په مدينه منوره کي) عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د خرما د رختي ته وختی، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام هم ناست وه، د ختلو په وخت کي د عبدالله رضي الله عنه

د پښو پندۍ، ښکاره سوې، اصحاب کرامو چې دغه د ده وچي او نړۍ پندۍ وليدې ويې خندل، رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا تاسي د عبدالله پر ډنگرتيا خاندۍ؟ په والله د ابن مسعود پښې په ترازو کي د اُحد تر غره درنې دي.

نو دغه کوچني، ډنگر او ضيفه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هم په ښکاره سره خپل اسلام اعلاناوه، يوه ورځ يې د کعبې شريفې سره سورة الرّحمان په لوړ آواز وايه، قریش پر را ټول سوه او د ده په وهلو يې شروع وکړه، دى قرآن مجيد وايي او قریش يې وهي چې چپ سه بسته، مگر ده ﷺ وايه، په دغو وهلو او ټکولو کي يې هم د قرآن مجيد تلاوت نه پرېښاوه، ترڅو چې سورة الرّحمان يې پوره و وايه او هغو هم ډير وهل ورکړه، بيا نور رسول الله ﷺ ته ورغلى، رسول الله ﷺ ورته وويل: دا دي په ځان څه وکړه؟ ده وويل: يا رسول الله! که دي خوبه وي سبا يې بيا وایم.

د اصحاب کرامو زړو ته ايمان ننوتلى ؤ، او دا يې هغه ايماني جوش او جذبه وه چې په هر حالت کي يې خپل اسلام ښکاره کاوه.

ورونو او خوندو! هرڅوک چې د رسول الله ﷺ او د ده د اصحاب کرامو رضوان الله عليهم اجمعين، دغه قسم قسم عذابونه او شديد تکاليف واورې د هغه سره دا سوال او پوښتنه پيدا کيږي چې رسول الله ﷺ او د ده ملگرو ته دغه عذابونه او آزارونه ولي ورکول کېده؟ حال دا چې دوى پر حق وه او الله ﷻ ولي دوى د دغو عذابو څخه نه ساتل؟ حال دا چې دوى د الله ﷻ لښکر ؤ او په دوى کي رسول الله ﷺ موجود ؤ او دوى د الله ﷻ د دين تبليغ کاوه، دين ته يې دعوت کاوه او د خپل رب ﷻ او د هغه ﷻ د دين د لوړلو په لار کي يې جهاد کاوه.

جواب: په دې دنيا کي د انسان اول صفت دا دى چې دى مکلف دى، يعنې: د الله ﷻ له طرفه څخه په ځينو کارو سره امر کړه سوى دى، د ده څخه غوښتل کيږي چې داسي شيان تحمل کړي يا وزغمي چې په هغو کي مشقت او زحمت وي، نو اسلام ته دعوت او في سبيل الله جهاد د دغه مکلفيت تر ټولو مهم جز دى.

او دا چې موږ وايو: (موږ د الله ﷻ بندگان يو) د دغې بندگۍ سره لازمي او تړلى، حتمي او ضروري شى دا دى چې موږ به دغه الهي مکلفيت منو، ځکه که زموږ

پر غاړه الهي او امر او مکلفیتونه نه وي پراته، بیا نو بندګي او عبودیت معنی نه لري. او د الله ﷻ دپاره د انسان بندګي او عبودیت، د الله ﷻ د ألوهیت د ضروریاتو څخه یو ضرورت دی، که موږ په خپلو ځانو کې عبودیت حس نه کړو نو پر الله ﷻ مو ایمان کومه معنی نه لري.

د دغو ټولو ذکر سوو خبرو مقصد او معنی دا سوه: کله چې یو انسان مومن سو هغه باید خپل ځان عبد او بنده و بولي، کله چې بیا عبد او بنده سو هغه باید خپل ځان په یوه شي سره مکلف و بولي، کله چې مکلف سو نو د مکلفیت سره د مشکلاتو تحمل کول او د نفسي خواهشاتو سره جهاد او مقابله کول ترې او ضروري دي، نو د دغه مقصد دپاره په دې دنیا کې د الله ﷻ پر بندګانو د دوو کارو عملي کول واجب او ضروري دي.

اول: د اسلامي دین ټینګول او د واقعي اسلامي ټولني جوړول.

دوهم: د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره: د سختیو، مشکلاتو او خطرو قبلول، حتی د دغه مقصد د پوره کولو دپاره د مال او سر بنډل.

ښه متوجه سه! الله ﷻ موږ په ایمان مکلفه کړي یو او د ایمان تر څنګ یې موږ د هغو مشکلاتو په زغملو هم مکلف کړي یو چې موږ د دغه ایمان و مقصد ته رسوي، که څه هم دغه تکالیف او مشکلات ډیر خطرناکه او درانه وي، که د الله ﷻ اراده وای پسله ایمانه به یې د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره لاري چاري آسانه کړي وای.

مګر یا! په داسې کېدلو کې و الهي دربار ته زموږ عبودیت نه معلومېدی او نه ثابتېدی، موږ دا نه سوای ثابتولای چې موږ د ایمان د اعلان د شروع څخه خپل ژوند او مال پر الله ﷻ خرڅ کړي دي او زموږ ټولي غوښتنې او خواهشات د هغه څه تابع او پیرو دي کوم چې رسول الله ﷺ را وړي دي، که دغه تکالیف او مشکلات نه وای بیا نو مومن او منافق، صادق او کاذب پر دغه لاریو قسم تله او یو له بله نه پیژندل کېده، نو ځکه هر هغه څه چې اسلامي علماوو، د دین مبلغینو او مجاهدینو ته د اسلامي ټولني د قائمولو په لار کې پېښېږي، دا د تاریخ د شروع څخه په کون کې الهي قانون او الهي طریقه ده، چې دغه درې شیه د هغه غوښتنه کوي.

اول: د الله ﷻ دپاره د انسان د بندګۍ او عبودیت لازم والی، لکه څرنګه چې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾.

دوهم: د عبودیت سره مکلفیت تړلی دی، یعنې: کله چې بنده سوې نو په یو څه مکلف هم یې، هیڅ نارینه او ښځه نسته چې دوی دي د بلوغ سن ته ورسېږي او د الله ﷻ له طرفه دي مکلف نه وي، چې هغه مکلفیت یې دا دی: اول به په خپل ځان کې اسلامي قوانین عملي کوي او بیا به د اسلامي ټولنې د جوړولو کوښښ کوي او د دغه هدف د حاصلولو په لار کې به ډیر تکالیف او آزارونه قبلوي، ترڅو چې د مکلفیت معنی ښکاره او موجوده سي.

درېیم: د صادق او کاذب ښکاره کېدل او معلومېدل: که خلک یوازې پر داسې حال پریښوول سي چې فقط په ژبه سره د اسلام او د الله ﷻ د محبت دعوه وکړي نو صادق او کاذب سره یو شئ سوه، مګر یا! ابتلاء او امتحان هغه ترازو دی چې صادق د کاذب څخه جلا کوي، لکه څرنګه چې الله ﷻ د سورة العنکبوت په اولو آیاتو کې فرمایي:

﴿الَّذِينَ أَحْسَبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا إِيَّاكُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾. [العنکبوت]

یعنې: آیا خلک دا ګمان کوي چې دوی به پر دغه پریښوول سي چې فقط په خوله سره ووايي: موږ ایمان را وړی دی؟ او دوی به امتحان نه کړل سي؟ او خامخا هغه کسان چې تر دوی د مخه وه موږ امتحان کړي دي او خامخا به الله ﷻ په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چې صادق دي او خامخا به هغه کسان معلوم کړي چې درواغچان دي.

همدارنګه رب ﷻ د سورة آل عمران په (۱۴۲) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿أَمْرٌ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ﴾.

ژباړه: آیا تاسې دا ګمان کوی چې جنت ته به ننوزی؟ حال دا چې: الله ﷻ به ستاسې څخه هغه کسان نه وي معلوم کړي چې جهاد یې کړی دی او هغه کسان

نه وي معلوم کړي چي پر سختيو يې صبر کړی دی؟ هيڅکله داسي نه ده بلکه الله ﷻ په ظاهري علم سره صادق او کاذب معلوموي، مجاهد او تبتېدونکی معلوموي. لوړو درجو او نعمتو ته هغه کسان رسېدلای سي چي د الله ﷻ په لار کي هر قسم ستړيا او تکليف قبول کړي، د ځان او مال د قربانولو دپاره هميشه تيار او آماده وي، دا د بندگانو دپاره الهي قانون دی او په الهي قانون کي حتی د انبياء ﷺ او صدقينو سره تغير او تبديل نسته.

﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلنَّبِيِّ رَبًّا﴾. [الفتح / ۲۳]

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ او تر ده ﷺ د مخه ټول انبياء ﷺ آزار سوي او زهير سوي دي او د همدغه مقصد دپاره د رسول الله ﷺ اصحاب کرام زهير سوي دي، تر داسي اندازې چي ځيني يې تر عذابو لاندي شهيدان سوي او ځيني يې ړانده سوي دي، سره د دې چي دوی د الله ﷻ په حضور د ډير فضيلت او لوړ مقام خاوندان وه.

نو د دغو معلوماتو په نتيجه کي دا را معلومه سوه چي دغه عذابونه او آزارونه، تکاليف او مشقات هغه طبيعي لار ده چي الله ﷻ د مسلمان او د ده د مقصد په منځ کي ورته اېښې ده، يعني: مسلمانان خپل مقصد ته (هغه چي دوی په مکلف دي) په هغه اندازه ور نژدې کېږي، کوم چي دوی په هغه اندازه په دغه لار کي تکليفونه او زحمتونه ويني او په دغه لار کي شهيدان ورکوي، نو ځکه که مسلمانان د دين او اسلام په لار کي تکليفونه او زحمتونه وويني، بند او شهادتونه وويني، دوی ته دا نه بښايي چي نا اميده سي، بلکه پر عکس دا هغه کار دی چي د دغه دين د طبيعته سره برابر او موافق دی، دا هغه لار ده چي دوی هغه د دوی مقصد ته رسوي.

يعني: که مسلمانانو د الله ﷻ د اوامرو د اطاعت په لار کي د اسلامي ټولني د جوړولو په لار کي هر څومره تکليفونه او ضررونه وليدل، دوی بايد يو او بل ته د نصرت زېري ورکړي، ځکه دوی په دغه قربانيو وېري او نصرت ته ور نژدې کېږي او د دغه خبري دليل د ځباب بن الأرت ؓ په قصه کي واضحه او روښانه دی، کله چي

خَبَابِ بْنِ الْأَرْتِ رضي الله عنه د ډير عذاب تر ليدلو وروسته هغه چي د بدن ډيره حصه يې په سرو او تودو ډبرو وړ داغ کړې يا اوتو کړې وه او رسول الله ﷺ ته ورغلی او د دغو عذابو شکايت يې ورته کاوه، د رسول الله ﷺ څخه يې وغوښتل چي د مسلمانانو د پاره د نصرت دعاء وکړي، د رسول الله ﷺ جواب هم په دغه معنی سره ؤ (که تا ته د الله جبار په لار کي دغه آزارونه او تکليفونه عجب معلوميږي، نو پوه سه چي مقصد ته د رسېدلو لار. دغه ده) او د ټولو هغو کسانو د پاره چي ايمان يې را وړی دی دغه الهي قانون دی، ډير کسان د دين په لار کي د سر څخه تر پښو پوري د اوسپني په پرمونځو پرمونځ سوي دي، د اوسپني په اړه اړه سوي دي، خودغو عذابو د الهي دينه څخه نه دي منع کړي، که ته په دغو عذابو کي د بري او نصرت څخه د نا اميدۍ دلائل يا علامې وينې ته خطا وتلې يې، بلکه حق او ثابته خبره دا ده چي ته په دغو عذابو او دردو کي پر هغه لار رهي يې چي بري ته دي ور نژدې کوي او په والله! الله جبار به دغه دين ډېر ژر تر داسي اندازې کاميابه کړي چي يو سړی به د صنعاء څخه تر حرموت پوري ځي او بيله الله جبار د بل شي يا بل چا څخه به نه بيرېږي.

ورونو او خوندو! د دغه مقصد د اثبات د پاره ډير دلائل او مثالونه سته خو زه د مضمون د اوږدوالي د بيرې تر نور څه ويلو تېرېږم او فقط د الله جبار په هغه قول سره کفايت کوم کوم چي د سورة التوبه په (۱۱۱) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْتَ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ [التوبه: ۱۱۱]

يعني: بيشکه چي الله جبار د مومنانو څخه د دوی ځانونه او د دوی مالونه رانيولي دي (چي خپل ځان او مال په في سبيل الله جهاد کي قرباني کړي) په څه شي يې را نيولي دي؟ چي دوی لره جنت دی، مسلمانان د الله جبار په لار کي جنگونه کوي، تکليفونه او زحمتونه زغمي، نو کله مسلمانان کفار وژني او کله بيا کفار مسلمانان شهيدانوي.

د ارقم بن ابی الأرقم کور ..

د دغو عذابو او آزارو په وخت او مقابل کې د پوهې او حکمت کار دا ؤ چې رسول الله ﷺ مسلمانان د اسلام د اعلانولو او ښکاره کولو څخه منعه کړي، که په خبرو سره وي که په عمل سره مسلمانان باید خپل اسلام ښکاره او اظهار نه کړي او د رسول الله ﷺ سره باید په سري ډول يا په پټه يو ځای سي، ځکه که رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په ښکاره او د مشرکانو په حضور ټولنه او اجتماع وکړي په دې کې هيڅ شک نسته چې کفار به په هره وسيله سره چې وي د دوی په منځ کې ليري والی را ولي او د دې امکانات سته چې د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې جنگونه وسي او داسي هم يو وار پيښه سوه، هغه دا چې: د رسول الله ﷺ اصحاب د لمانځه او عبادت دپاره د مکې مکرمې په شېلو کې سره يو ځای کېدل، د کفارو څخه څو نفرو دوی دغه د عبادت په حال کې وليدل نو کفارو بدي او ناوړه خبرې ورته وکړې چې په نتيجه کې جنگ ته سره ورسېدل، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د کفارو څخه يو سړی داسي وواهه چې وينې يې ورو بهولې او دا هغه اولي وينې دي چې په اسلام کې بهول سوي دي او دا معلومه خبره ده که دغه جنگونه اوږده سوي او تکرار سوي وای د مسلمانانو د بربادۍ او هلاکت سبب گرځېدل، نو د عقل او حکمت کار دا ؤ چې د غسي ټولني په پټه او سري ډول سره وسي، اکثره اصحاب کرامو خپل اسلام پټاوه، عبادت، دعوت او ټولني يې په پټه کولې، مگر رسول الله ﷺ په ښکاره سره دعوت کاوه، خپل عبادت يې د مشرکانو په حضور او د هغو په منځ کې کاوه، هيچا او هيڅ شي د دې کاره څخه نه سواى منعه کولای، فقط د مسلمانانو سره يې يو ځای کېدل او ټولنه، تعليم او تبليغ په پټه وه، دا هم د دوی او د اسلام د مصلحت دپاره.

نو د ارقم بن ابی الأرقم کور چې د صفا پر غونډۍ ؤ او د مشرکانو د سترگو او د مجلس له ځايه گوښه او نهام ؤ، رسول الله ﷺ دغه کور د دعوت مرکز او د مسلمانانو د اجتماع، تعليم او ټولنو ځای گرځولی ؤ، ارقم بن ابی الأرقم رضي الله عنه چې نوم يې عبد مناف بن أسد دی او قریش دی لسم نفر دی چې مسلمان سوی دی.

حبشې ته اول هجرت

مسلمانانو ته د کفارو له طرفه د عذابو او آزارو وړ کول د بعثت د څلورم کال په منځ يا په آخر کي شروع سوه، خو په شروع کي دغه عذابونه سپک او خفيف وه، مگر ورځ په ورځ او مياشت په مياشت سختېدل او زياتېدل، تر څو چي د بعثت د پنځم کال په نيمايي کي دومره ډير شديد او ډير سخت سوه چي تر تحمل او زغملو ووتل، مسلمانان دې ته مجبوره سوه چي يوه داسي حيله وسنجوي چي له دغه دردناکه عذابو څخه خلاص سي، په دغه سختو حالاتو کي سورة الکهف نازل سو چي په هغه کي د داسي سوالو جوابونه موجود وه چي مشرکانو د رسول الله ﷺ څخه کړي وه، مگر په دغه سورة کي درې قصې هم وې چي په هغو قصو کي د الله ﷻ له طرفه و خپلو مومنونو بندگانو ته واضحه اشارې وې.

اول: د اصحاب كهف قصه وه چي په دغه قصه کي دا لار ښوونه وه: که کوم وخت څوک پر خپل دين و بيرېږي نو دي د کفر او ظلم له ځايه هجرت وکړي، الله ﷻ په سورة الکهف کي فرمايي:

﴿وَإِذِ اعْتَرَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهُ فَأَوْرَأَ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرُ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّن رَّحْمَتِهِ وَيُهَيِّئَ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُمْ مِّرْفَقًا ١٦﴾ [الکھف: ۱۶]

يعني: کله چي تاسي د دغو مشرکانو څخه او د هغو بتانو څخه چي دوی يې عبادت کوي گوښه او پر يوه طرف سواست، يعني: تعلق نه ورسره لری، دوی مشرکان دي او تاسي مسلمانان ياست، نو تاسي په هغه غار کي ځای ونيسي، ستاسي رب به تاسي ته خپل رحمت نشر کړي او ستاسي د کار جوړولو او گذارې کولو او خوشالي اسباب به درته مهيا او آماده کړي.

دغه خبره اصحاب كهف په خپل منځ کي سره وکړه، ويل: څرنگه چي موږ د مشرکانو له دينه بيل او جلا يو نو په گذاره کولو کي هم بايد له دوی څخه جلا سو او څرنگه چي د دوی د باطلو معبودانو څخه جلا يو نو بايد له هره طرفه خپل تعلقات او روابط د مشرکانو سره وشکوو.

دوهم: د موسیٰ او خضر عليه السلام قصه پکښې موجوده وه، چې د هنې قصې څخه بیا دا معلومېدل چې د حالاتو نتیجه همېشه پر ظاهري قسم نه وي بلکه ډیر ځله کار د هغه څه پر عکس وي چې ته یې په ظاهره سره وینې، په دې کې دا نرمه او لطیفه اشاره وه چې کوم جنګونه چې نن ستاسې پر ضد روان دی ډیر ژر به سر چپه او پر عکس واوړي او دغه مشرکان به ایمان را نه وړي ستاسې د لاسه به شپې پر آرامه نه سي تېرولای.

درېیم: د ذي القرنين قصه وه چې د قصې نتیجه دا وه: چې مخکې د الله ﷻ ده، حاکمیت او خلافت یې هغه چا ته ورکوي چې د ده ﷻ خوښه وي او کامیابي د ایمان په لار کې ده نه د کفر، او د مخکې د خلافت هغه څوک حقداره دي چې د الله ﷻ صالحه بندګان وي.

او بیا سورة الزمر نازل سو چې په هغه کې وهجرت ته اشاره وه، الله ﷻ فرمایي:

﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ

أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ [الزمر/۱۰]

يعني: هغو کسانو ته چې په دې دنیا کې یې په طاعت سره نیکي کړې ده په آخرت کې نیکي سته (چې جنت او د الله ﷻ رضاء ده) او د الله ﷻ مخکې پراخه ده، او بې شکه چې صابرانو ته به بې حساب اجر او ثواب ورکول سي.

رسول الله ﷺ ته دا ور معلومه وه چې هلته په حبشه کې یو عادل سړی پاچا دی چې نوم یې أصحمة النجاشي ؤ او د هغه په ملک کې څوک پر چا ظلم نه سي کولای، اوس چې رسول الله ﷺ دغه تکلیفونه او آزارونه کوم چې قريشو مسلمانانو ته ورکول ولیدل حتی کفارو اوس د زبیر بن العوام، د سعد بن ابی وقاص، عثمان بن عفان رضی الله عنهم په آزارولو شروع وکړه، تر داسې اندازې چې ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته هم تکلیف او آزار ورکوي چې دا ټوله د قريشو د محترمو کورنیو او سردارانو څخه وه، مسلمانان په ډیر تکلیف کې دي او ژوند یې ډیر سخت سو او وې لیدل چې عذاب ورځ په ورځ نور هم زیاتېږي، اصحاب کرام په سختو عذابو او آزارو کې شپې تیروي، نور رسول الله ﷺ

اصحاب کرامو ته و فرمايل: که له ستاسي څخه څوک غواړي چې د مکې مکرمې څخه ووزي او حبشې ته هجرت وکړي ولاړ دي سي، ځکه هلته په حبشه کې يو پاچا دی چې د هغه په پاچهۍ کې پر چا ظلم نه کيږي.

نو د بعثت په پنځم کال او د رجب په مياشت کې د اصحاب کرامو اولي ډلې حبشې ته هجرت وکړې چې دغه ډله دوولس سړي او څلور ښځې وې، د دغې ډلې مشر عثمان بن عفان رضي الله عنه و او د ده سره د ده زوجه د رسول الله ﷺ لور رقيه رضي الله عنها و. ور سره وه، او رسول الله ﷺ د دوی په باره کې فرمايي: پسله ابراهيم او لوط عليهما السلام څخه دوی هغه اوله کورنۍ ده چې في سبيل الله يې هجرت کړې دی او د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه ابو حذيفه او د هغه ښځه، زبير بن العوام، مُصعب بن عُمير، عبدالرحمن بن عوف، ابو سلمه او د ده ښځه ام سلمه، عثمان بن مظعون، مقصد ټوله دوولس نفره وه چې هجرت يې وکړې، دغه خلک د قرشود بيري د شپې په تاريخه کې د مکې مکرمې له ښاره و وتل څو سمندر يا درياب ته ورسېدل او هلته په کښتۍ کې سپاره سوه او بيا حبشې ته ورسېدل، قرش چې د دوی په هجرت خبر سوه پسي ورو وتل، قرش چې د سمندر غاړې ته ورورسېدل دوی تللي وه او مسلمانانو هلته په حبشه کې د نجاشي په ښه همسايټوب کې په فارغه زړه د خپل رب ﷻ عبادت کاوه.

ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم حبشې ته هجرت وکړې خو دا هجرت يې پای ته و نه رسېدې ځکه په لار کې پسله دوې ورځې تگ او سفره د احابيش قبيلې ته ورسېدې، دا قبيله د حبشيانو قبيله وه چې دغه خلک عرب نه وه بلکه دا هغه خلک وه چې اصلاً حبشيان او په جزيره العرب کې مريان وه او بيا د وخت په تيريدلو سره آزاد سوي وه او يوه حصه يې د حبشې څخه راغلي وه، دغه ټول په يوه ځای کې سره راټول سوي وه او ځان ته يې خاص کلی او منطقه جوړه کړې وه او (قبيله الاحابيش) ورته ويل کېده يعني: د حبشيانو قبيله، دغه قبيله لويه او قوي قبيله وه، د دې قبيلې مشر او رئيس يو نفر و چې (ابن دُعنه) ورته ويل کېده، ابن دُعنه چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه وليدې ويل: د خيره چيري څې؟ يا ابا بکر! ده ويل: حبشې ته ځم، ابن دُعنه وويل: ولي او د څه شي دپاره؟ ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: هجرت کوم ځکه زموږ قوم آزار او تکليف را کوي،

ابن دُغنه و ویل: یا! ستا په مثل سرې باید هجرت ته نه سي مجبوره ته د خپل قوم د سردارانو څخه یې ته پر خپل قوم مهربانه یې، غریبانو ته خواږه ورکوې، د ضعیفه مرسته کوې، د میلمه عزت کوې، دوی څنگه تا ته تکلیف او آزار درکوي؟ ته باید هجرت و نه کړې بیر ته راځه چې دواړه مکې ته ولاړسو او زه تا ته جوار او امان درکوم.

د جوار کلمه زموږ په وروسته بیان کې ډیره ذکر کېږي، د دې دپاره چې ویونکو او اورېدونکو ته د دغې کلمې د معنی په سبب مشکلات نه سي پېښ، نو به اوس د دغه لفظ مفصله ترجمه وکړو او بیا یې وراگرځولو ته ضرورت نسته، تاسې یې هم په یاد ولری.

په عربو کې د ژوند طریقه د ځنگله قانون و هر زورور به کمزوره خوږی، هر هغه څوک چې بې قومه او بې قبیلې به و هغه نفر هلته په تنهایی کې ژوند نه سوای کولای، هر چا به د خپلې قبیلې په منځ کې ژوند کاوه، که څه هم یوې قبیلې به په خپل منځ کې داخلي اختلافات درلودل خو نورو دبانديو قبیلو ته په اتفاق وه، که چیرې د نورو ځایو څخه یو څوک راغلی وای هغه چا په عربو کې انفرادي یا تنها ژوند نه سوای کولای ترڅو چې یوې قبیلې هغه ته جوار او امان نه وای ورکړی، یعنې: د دغه بې قومه سړي ساتنه یو چا پر ذمه نه وای اخیستې او هغه ذمه یې داسې اخیستل کېده:

یوې قبیلې به په ښکاره او واضحه ډول په عام مجلس او د خلکو په حضور کې اعلان وکړی چې دغه فلانې نفر زموږ په جوار او ساتنه کې دی، بیا نو نورو قبیلو تعارض نه پرکاوه، دا یو قسم جوار و.

او بل قسم جوار بیا داسې و چې یو نفر به په خپله قبيله کې بې کسه و، وروڼه یا اولادونه به یې نه درلودل نو د خپلې قبیلې څخه په امان نه سوای پاته کېدلای، نو به دغه نفر په خپله قبيله کې د یوه قوي نفر څخه جوار وغوښتی او که به هغه قوي نفر دغه د ده غوښتنه قبوله کړه نو به یې په قبيله کې اعلان وکړی چې فلانې زما په جوار کې دی، بیا به پر دغه ضعیفه سړي چا تجاوز نه کاوه ځکه داسې به وگرځېدی لکه د هغه قوي سړي د کورنۍ غړی، نو خلک به یا د هغه قوي نفره څخه بهرېدل یا به یې د هغه مراعت کاوه، هغه ضعیفه نفر به د هغه قوي نفر په سایه کې په امن او امان ژوند کاوه او دغه ساتنې ته جوار ویل کېده چې موږ په خپله ژبه او اصطلاح کې د دغه جوار

پر ځای پناه استعمالوو او وایو (پناه یې ورکړه)

نو ابن دُغنه و حضرت ابوبکر الصديق ﷺ ته وویل: راځه بیرته مکې ته ځواوړه تا ته جوار او امان درکوم، دوی دواړه مکې مکرې ته راغله او ابن دُغنه دکعبې شریفې سره و درېدی او د قریشو په منځ کې یې په لوړ آواز نارې کړه: ابوبکر زما په جوار کې دی که څوک آزار او تکلیف ورکړي هغه د حبشیانو د قبیلې څخه پر آرامه نه سې پاته کېدلای، دا خبر ټولو قریشو ته ورسېدی او حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د ابن دُغنه په ساتنه او جوار کې سوڅوک آزار نه ورکوي.

ابوبکر الصديق ﷺ د خپل کور سره یو ځای جوړ کړی ؤ چې هلته به یې لمونځ کاوه او قرآن مجید به یې وایه، حتی د کعبې شریفې سره به یې قرآن کریم وایه، ابوبکر الصديق ﷺ چې د نرم زړه خاوند ؤ او د قرآن مجید د ویلو سره به یې ژړل، هلکان به ورته ولاړ وه د ده ژړا ته به یې کتل، په عین وخت کې به دغو هلکانو قرآن مجید هم ځنې زده کاوه او بیا به یې دغه آیاتونه په لارو او کوڅو کې ویل، پر قریشو دا کار ډیر دروند سو او ډېر په عذاب سوه خو منعه کولای یې هم نه سې ځکه دى د ابن دُغنه په جوار کې دی او قریش د قرآن مجید ویل او اورېدل هم نه سې زغملاى، نو څو نفره قریش ابن دغنه ته ورغله او ویل: تا ابوبکر ته جوار او امان ورکړی موږ څه ونه ویل، مگر دا چې دى د کعبې سره ناست وي او زموږ خدایانو ته ښکېنځل او بد ویل کوي پر دې صبر نه سو کولای، ابن دُغنه چې په خپله هم کافر او مشرک ؤ ابوبکر الصديق ﷺ ته ورغلی او ویل: ما تا ته جوار او پناه د دې دپاره درکړل چې د قریشو له آزاره څخه دي وساتم نه د دې دپاره چې ته دوی او د دوی خدایانو ته بد ووايي، ابوبکر ﷺ و ویل: ما نه ښکېنځل او نه بد ویل کړي دي، زه فقط قرآن وایم، ابن دُغنه ویل: یا! زما په جوار کې چې یې قرآن به نه وایي، حضرت ابوبکر الصديق ﷺ ورته وویل: ما ستا جوار بیرته تا ته درږد کړی دی او زما دا خوښه ده چې د نورو مسلمانانو په مثل په تکلیف او آزارو کې و اوسم نه ستا په جوار کې، ابن دغنه بیرته خپلې قبیلې ته ولاړی او ابوبکر ﷺ په مکه مکرمه کې بېله جواره پاته سو، دا د ابوبکر الصديق ﷺ د نه هجرت کولو سبب ؤ که نه دى ﷺ هم په شروع کې د هجرت دپاره رهي سو.

په دغه وختو کې چې رسول الله ﷺ او د ده اصحاب کرامو ته تکلیفونه او آزارونه ورکول کېږي نور هم د مسلمانانو هجرت و حبشې ته زیاتېدی، د مسلمانانو ډیر نفر حبشې ته تلل او د نجاشي په پاچهی کې یې ژوند کاوه ترڅو چې یوه کوچنۍ واقعې پېښه سوه او په حبشه کې یې د مهاجر مسلمانانو پر ژوند تاثیر وکړي.

هغه واقعې داسې وه: په مکه مکرمه کې پر رسول الله ﷺ د سورة النجم آخري آیاتونه نازل سوه، نو دغه د بعثت د پنځم کال د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ حرم شریف ته را ووتی او هلته د قريشو ډیره لویه ډله ناسته وه چې په دوی کې د قريشو مشران او سرداران هم وه، رسول الله ﷺ ورته ودرېدی او د سورة النجم په ویلو یې شروع وکړه، کفارو چې کلام الله تر دغه د مخه په صحي شکل نه و اورېدلی ځکه د قريشو پرله پسې کوښښ دا و چې څوک قرآن کریم وا نه وړي او هېښه به ځینو و ځینو نورو ته ویل: قرآن مه اوری بلکه د محمد ﷺ د قرآن ویلو په وخت کې غالمغال بشور مابنور جوړوی، چې نه یې تاسې واورئ او نه یې بل څوک واورئ، لکه څرنګه چې الله ﷻ د سورة حم السجده یا فصلت په (۲۶) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَبُونَ﴾

یعنې: هغه کسان چې کافران سوي دي وايي: کله چې محمد ﷺ قرآن وایي غوړ مه ورته نیسئ او غالمغال، شخول بشور مابنور جوړوی، بنایي چې په دغه طریقه سره تاسې پر محمد غالبه سئ.

اوس چې کفارو الهي کلام د رسول الله ﷺ د مبارکي خولې څخه واورېدی هغه خپله دېښمني یې هېره سوه د خپله ځانه یې خبره دي، هر یوه په دقت غوړ ورته نیولې دی او رسول الله ﷺ د سورة النجم آخري آیاتونه ورته تلاوتوي:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴿١٤﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿١٥﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ﴿١٦﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى ﴿١٧﴾ وَأَنَّهُ عَلَيْهِ النَّشْأَةُ الْآخِرَى ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى ﴿١٩﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى ﴿٢٠﴾

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودًا فَمَا أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّيْهَا مَا غَشَّى ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَذَا نَذِيرٌ مِّنَ النَّذِرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾ أَرَأَيْتَ الْآزِفَةَ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنَ هَذَا الْحَدِيثِ تَعَجَّبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَمِيدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾ ﴿٦٣﴾

د دغه آخري آیات تر ویلو وروسته چې د سجدې آیات دی رسول الله ﷺ سجده وکړه، کفار چې د دغو آیاتو تر تاثیر لاندې راغلي وه د ټولو څخه بېله اختیاره سجده وسوه، کفار د دغو آیاتو د عظمت او بلاغت تر تاثیر لاندې سوه، حق او بلیغ کلام الله یې واورېدی نو د قریشو ټول سرداران او اهل مکه چې دلته حاضر وه ټولو سجده وکړه، بېله یوه بد بخته، ضعیفه او سپین پېړي سړي څخه چې هغه سجده ونه کړه فقط د محکي څخه یې خاوري را پورته کړې پر سړي واچولې یا یې په تندي پوري ومېلې او ویل: ما لره دغه بس او کافي دي، مگر د قریشو سردارانو سجده وکړه، هغه کار ځنې پېښ سو چې دوی د هغه د منعه کولو دپاره په کلو کلو ډیر کوښښونه کړي وه، چې هغه کار د قرآن مجید اورېدل وه.

کله چې قریشو ولیدل چې د محمد ﷺ خبرې دومره تاثیر لري چې حتی دوی هم د هغه تر تاثیر لاندې راغله او خبره تر داسې ځایه ورسېدل چې دوی هم سجده وکړه، دا کار پر قریشو ډیر دروند سو تر اوسه دوی خلک منعه کول چې د محمد ﷺ خبرو تر تاثیر لاندې نه سي او اوس په خپله دوی سجده وکړه! قریش ډیر غمجن وه. دغه خبر په خلکو کې نشر سو چې قریشو د محمد ﷺ خبرو ته یا د محمد ﷺ خبرو په واسطه سجده وکړه خو د حبشې مهاجر مسلمانانو ته دا خبر داسې ورسېدی چې قریش ټول اسلام ته داخل سوه، سجده په اسلام بدله سوه، هغو کسانو چې دغه خبر و منی چې رشتیا هم قریش اسلام ته داخل سوي دي نو د دغه کال د شوال په میاشت کې بیرته د حبشې څخه مکې مکرمې ته را رهي سوه، ځکه دوی ویل: قوم مو

ایمان را وړی او تر دې وروسته موږ ته آزار نه را کوي نو موږ ولي ژوند په هجرت او د رسول الله ﷺ څخه ليري تېروو.

تاسي پوهېږئ؟ چي هجرت په خپله د عذابو او دردو د اقسامو څخه يو قسم درد او عذاب دی چي د دين په لار کي دغه مهاجرينو قبول کړی و، اسلامي هجرت د آزارو څخه تېښته او د راحت طلبول نه دي، بلکه يو تکليف په بل تکليف سره تر هغه وخته بدلېږي ترڅو چي د الله ﷻ له طرفه نصر او بری راځي او ته پوهېږي؟ چي په هغه وخت کي مکه مکرمه هم دار الاسلام يا اسلامي ملک نه و چي څوک و وايي: اصحاب کرامو څنگه دار الاسلام پرېښاوه او د خپلو اروحو د ساتني دپاره د کفر ملک ته ولاړل، په هغه وخت کي مکه مکرمه او حبشه او نور ملکونه ټول سره يو شئ او د کفر ملکونه وه او په دغه ملکوکي چي په هريوه کي د اصحاب کرامو د دين او دعوت دپاره آسانتيا موجوده وه هغه د دوی د استوگني دپاره ډير وړ او لائق و.

او دا چي څوک د يوه اسلامي ملک څخه بل اسلامي ملک ته هجرت کوي په هغه کي درې حکمه دي:

يا دا چي: دغه هجرت واجب دی.

يا دا چي: دغه هجرت مباح دی.

يا دا چي: دغه هجرت حرام دی.

اول: د خپل ملک او وطن څخه بل اسلامي ملک ته (ښه متوجه سه اسلامي ملک ته نه د کفر ملک او ښار ته) هغه وخت هجرت واجب دی چي مسلمان په دغه خپل ملک کي اسلامي شعار لکه لمونځ، روژه، آذان او حج نه سي آداء کولای.

دوهم: د خپل وطن څخه بيا هغه وخت بل اسلامي ملک ته هجرت مباح او جائز دی چي په دغه خپل ملک کي داسي تکاليف ور رسېږي چي د ده ژوند ور ترېخوي، نو ده ته دا جائزه او روا ده چي له دغه خپله ملکه بل اسلامي ملک ته هجرت وکړي. (نه دا چي د ښه او مستريح ژوند دپاره کفري ملکونه ځي او بيا وايي ما هجرت وکړی) **درېيم:** هغه وخت بيا له خپله ملکه هجرت کول حرام دي چي د ده په هجرت کولو سره د ده په ملک کي د اسلامي واجباتو څخه يو واجب پاته کېږي او بيله ده

بل څوک هغه ديني واجب نه سي پر ځای کولای.

(دا د هجرت کولو په باره کې فقهي احکام وه بېرته خپلې قصې ته راگرځم)

نو مهاجر اصحاب کرام د دې خبر په اورېدلو سره چې ټول قریش اسلام ته داخل سوه د حبشې څخه د مکې مکرې پر طرف رهي سوه، کله چې مکې مکرې ته دوهمه نژدې سوه چې د یوه یا دوو ساعتو لار پاته وه دوی ته د هغه اورېدلي خبر واقعیت ور معلوم سو او پوه سوه چې هغه د آیاتو د عظمت تاثیر و چې قریشو سجده وکړه، په حقیقت کې نه قریشو ایمان راوړی دی او نه مسلمانان سوي دي، نو څوک بېرته له هغه ځایه حبشې ته وگرځېدل او ځیني یې په پټه یا د قریشو څخه د یو چا په جوار کې مکې مکرې ته داخل سوه او دلته په مکه مکره کې پر دغو راغلو کسانو او نورو عامو مسلمانانو عذابونه او آزارونه نور هم زیات سوه، قریشو ته دې خبر ډیر زور ورکړی و چې مسلمانان د نجاشي په همسایتوب کې آرام او هوسا ژوند کوي او رسول الله ﷺ د مسلمانانو دپاره بله چاره نه لیدل بېله دې څخه چې دوهم وار بیا د حبشې د تګ مشوره ورکړي او دغه دوهم وار هجرت تر اول وار ډیر سخت او مشکل و، ځکه دا وار قریش ورته وینې او بیداره وه او دا یې اړاده وه چې مسلمانان به هجرت ته نه پرېږدو، خو بخت د مسلمانانو ملګری و او الله ﷻ دغه سفر ورته آسانه کړی، د مخه تر دې چې قریش پسي ور ورسېږي مسلمانان حبشې او نجاشي ته رسېدلي وه، په دغه دوهم هجرت کې د نارینه وو شمېر (۸۳) نفره و او (۱۸) یا (۱۹) ښځې هم ورسره ملګري وې.

د حبشې مهاجر

مسلمانانو ته د قریشو چم او حيله

د مکې مکرې مشرکان په دې ډیر خواشیني او ناراضه وه چې مهاجر مسلمانانو د خپل دین او خپلو ځانو دپاره د امان ځای پیدا کړی دی، نو غواړي چې هغه مهاجر مسلمانان هم په یوه طریقه سره مکې مکرې ته راولي ځکه چې هغه مسلمانان د دوی له آزاره فارغه وه او قریش په دې نه وه خوښ چې څه مسلمانان بېله تکلیفه او بېله آزاره پاته سي نو قریشو د خپلو سردارانو څخه دوه پوه، قوي او هوښیار نفر اختیار

کړه چې دا به حبشې ته ځي او هلته به نجاشي په دې راضي کوي چې دغه مهاجر مسلمانان بهر ته مکې مکرمې ته ولېږي، دغه دوه نفره چې یو یې عمرو بن العاص و او بل یې عبدالله بن أبي ربيعه و، که څه هم دغه دوه نفره په وروسته کې مسلمانان سوي دي. قريشو په خپل منځ کې مشوره سره وکړه چې موږ بايد کومه هديه او سوغات نجاشي

او د هغه درباريانو ته ولېږو چې هغه په خوشاله سي او دغه زموږ غوښتنه قبوله کړي؟ ځينو وويل: د نجاشي د څرمني څخه جوړ سوي شيان ډير خوښ دي او قريشو هم دغه د څرمني څخه جوړ سوي شيان د شام څخه را وړي وه، ښه ښايسته چرمي شيان يې درلودل، نو يې له دغو چرمي شيانو څخه ډير سوغاتونه د نجاشي او د هغه د وزيرانو او درباريانو دپاره سره يوځای کړه.

څرنګه چې نجاشي نصراني و او حبشه هم د نصرانيت پر دين وه، نو يې د نصاراوو علماوو ته هم هديې او سوغاتونه ور سره واخيستل، دغه دوه نفره د هديو او سوغاتو سره حبشې ته ورسېدل، د مخه تردې چې نجاشي ته ورسې د هغه په درباريانو، وزيرانو او حاضر باشانو يې شروع وکړه، هغو ته يې هديې او سوغاتونه ورکړه، معلومه خبره ده چې هغه هم په دغو سوغاتو ډير خوشاله سوه او بيا يې د دغو درباريانو ته وويل: دلته په حبشه کې زموږ د قوم خلک اوسېږي چې د مکې څخه يې هجرت را کړی دی او يو نوی دين يې، را وړی دی چې نه زموږ په دين دي او نه ستاسي په دين دي (د دې خبرو څخه يې مقصد دا و چې دغه درباريان د مسلمانانو څخه ناراضه او ورته په قهر سي) او ويل: موږ غواړو چې د نجاشي سره په دغه باره کې ووينو او خبرې ور سره وکړو، درباريانو ويل: هو بالکل کولای سي، څرنګه چې دغه خلک ستاسي قوم دی تاسي حق لری چې د هغو په باره کې د نجاشي سره خبرې وکړئ، درباريانو وعده ور سره وکړه چې د دغه ملاقات په وخت کې به د دوی مرسته هم کوي، څو دغه دوه نفره د قريشو نمايندګان د نجاشي دربار ته ورغله، هغه را وړي سوغاتونه يې نجاشي ته ورکړه، نجاشي هم ډير په خوشاله سو او بيا دغو دوو نفرو د مهاجرو مسلمانانو په باره کې خبرې شروع کړې، ويل: ايها الملک! زموږ د ملک او وطنه ستا وطن ته څو نفره بيعقل ځوانان راغلي دي چې د خپل قوم له دينه اوښتي دي او ستا په دين کې هم نه دي

داخل سوي، يوبل نوی دين يې له ځانه جوړ کړی دی چي نه يې موږ پېژنو نه ته، او د دوی د قوم مشرانو چي د دوی پلرونه او اکاګان دي موږ و تا ته د دوی په باره کي را لېږلي يو چي ته يې بيرته هغه خپلو مشرانو ته ور ولېږي، ځکه هغه قوم د دوی ښه څارنه کولای سي او د دوی په غلطياوو ښه خبر دي.

درباريانو هم په خپل نوبت سره وويل: دوی حق او صحي وايي هغه راغلي کسان بايد دوی ته ور تسليم کړل سي چي خپل وطن او قوم ته يې بوزي، نجاشي وويل: زه ظلم نه کوم ستاسي خبري مي د هغو په باره کي واورېدې خو غواړم چي د هغو خبري هم واورم بيا وروسته حکم کولای سم، درباريانو بيا وويل: موږ دوی پېژنو، دوی په خپل قوم کي معتبره او د عزت خاوندان دي، دوی حق او رشتيا وايي، نجاشي وويل: يا! دا ظلم دی چي د يوه طرف په خبرو پر هغه بل طرف حکم وکړم حتماً بايد د هغه بل طرف خبري هم واورم.

واقعا نجاشي عادل ؤ او رسول الله ﷺ مخ کي د هغه په باره کي مسلمانانو ته فرمايلي وه چي حبشې ته هجرت وکړی ځکه هلته يو پاچا دی چي د هغه په ملک کي ظلم نه کيږي، که څه هم نجاشي مسلمان نه ؤ مګر ظالم هم نه ؤ.

نجاشي پردې ټينګار وکړی چي تر هغو حکم نه سم کولای څو د هغه بل طرف خبري وا نه ورم او په حديث شريف کي راغلي دي: که يو سړی په داسي حال کي درته راغلی چي يوه سترګه يې د لاسه ورکړې وه او له يوه نفره څخه يې شکايت کاوه چي هغه دغسي را سره وکړه، ته به د ده په فايده حکم نه کوي ترڅو چه هغه بل نفر ونه ويني، بيا يې چي د هغه دواړي سترګي له منځه تللي وي، بيا نو څوک ظالم دی؟ د دې حديث شريف مقصد دا دی چي پر حکم کولو تلوار مه کوه بلکه ځان صحي او پوره په موضوع خبروه.

نو نجاشي هم پر خپله خبره ټينګ سو او ويل: زه بايد د هغو خبري هم واورم، درباريانو هر څه کوښښ وکړی چي نجاشي د دغو دوو نفرو د غوښتني سره سم حکم وکړي، مګر نجاشي وايي: تر هغو چي زه د مسلمانانو خبري وانه ورم دا امکان نه لري چي حکم وکړم، نجاشي امر وکړی چي مسلمانان راولی.

مسلمانانو ته و ویل سوه چي نجاشي غوښتي یاست، مسلمانانو په خپل منځ کي سره و ویل: هرڅه چي پیښیږي خو موږ باید پاچا ته رشتیا و وایو او د خبرو کولو دپاره یې د رسول الله ﷺ د اکا زوی جعفر بن أبي طالب رضی الله عنه خپل مشر وټاکي.

اوس چي مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله نجاشي ورته وویل: دا څنگه دین دی چي تاسي په هغه کي د خپله قومه جلا سوي یاست؟ نه زما په دین کي داخل سوي یاست او نه په بل داسي دین کي چي هغه دي د مخکي پر مخ موجود وي.

جعفر بن أبي طالب رضی الله عنه چي د مسلمانانو له طرفه خبري کوونکی ؤ وویل:

ایها الملک! موږ یو جاهل قوم ؤ چي د بتانو عبادت مو کاوه، د مړه سوي حیوان غوښي مو خوړلې، بد او فاحش کارونه مو کول، صله رحمي مو قطع کول، يعني: پر دوستانو مورحم او شفقت نه کاوه د همسایه سره مو بد کول، په موږ کي قوي ضعیفه خوړی، زموږ دغه حال ؤ چي الله ﷻ موږ ته زموږ له قومه یو رسول را ولېږي چي موږ ته د هغه نسب، صداقت، امانت او پاکي را معلوم وه، دغه رسول موږ و یوه الله او د هغه ﷻ عبادت ته وبللو او ویل: هغه شیان چي تاسي او ستاسي پلرو یې عبادت کاوه بېله الله ﷻ څخه هغه نور پرېږدی، چي هغه د ډېرو بتان وه.

او دغه رسول موږ په رشتیا وبلو، د امانت په بیرته ورکولو، په صله رحمي، په ښه همسایتوب، امر کړو، د آزار او وینو بهولو، د فواحش او درواغ وبلو، د یتیم د مال د خوړلو څخه یې منعه کړو او موږ یې امر کړو چي یوازي د یوه الله ﷻ عبادت وکړو، هیڅ شریک ورته ونه نیسو، موږ یې د لمانځه په آداء کولو، صدقه ورکولو او په روژه نیولو امر کړو، جعفر رضی الله عنه هغه کارونه چي اسلام په امر کړي وه یو یو ورته بیان کړل او ویل: موږ د ده تصدیق وکړی او پر ده ﷺ مو ایمان را وړی، د ده او د هغو شیانو متابعت مو وکړی چي د الله ﷻ له طرفه یې را ته را وړي وه، نو یوازي د یوه الله عبادت کوو او هیڅ شی د الله شریک نه بولو، هغه شیان حرام بولو چي پر موږ حرام کړل سوي دي او هغه شیان حلال بولو چي راته حلال سوي دي، زموږ قوم پر موږ تېری او تجاوز وکړی، عذابونه یې را کړل، په خپل دین کي یې په تکلیف کړو، غواړي چي موږ بیرته د الله ﷻ له عبادته د ډېرود بتانو عبادت ته ورکش کړي او هغه خبیث شیان چي

موږ حلال بلل بيا حلال وبولو، نو کله چي يې ظلمونه راباندې وکړه، عذابونه يې راکړه، مخکې يې راباندې تنگه کړه او کوبښې کوي چي زموږ او زموږ د دين په منځ کي جلا والی را ولي نو موږ ستا مملکت ته راغلو، ته مو تر نورو خوښ او اختيار کړې، ستا جوار موزره وغوښتی او دا مو اميد دی چي ستا په ملک کي ظلم را باندې ونه سي.

نجاشي پوښتنه وکړه ويل: آيا ستا سره د هغه څه څخه يو شئ سته چي دغه رسول د الله ﷺ له طرفه را وړي دي؟ جعفر ﷺ وويل: هو، نجاشي ويل: را ته ويې وايه، جعفر ﷺ د سورة مريم هغه آياتونه تلاوت کړه چي د زکريا او يحيى عليه السلام قصه پکښي بيان سوې ده، نجاشي دومره وژړل چي ږيره يې په اوښکو لنډه سوه او د نصاراوو علماوو چي اساقفه ورته ويل کيږي هم د قرآن مجيد په اورېدلو سره وژړل، بيا نو نجاشي دوی ته و ويل: والله دغه کلام او هغه کلام چي عيسى عليه السلام را وړی دی دواړه د يوه طاقه يا کلکينه څخه را وتلي دي.

دغه د زکريا او يحيى عليه السلام قصه د نصاراوو سره موجوده وه مگر د قرآن مجيد الفاظ او د بيان طريقه معجزه ده پر نجاشي يې ډير تاثير وکړی.

نجاشي د عمرو بن العاص او عبدالله بن ربيعه طرف ته مخ ورواړاوه او ويل: يا! والله هيڅکله به دوی تاسي ته در تسليم نه کړم، نجاشي مسلمانانو ته و ويل: ورځی بېغمه کښېنئ والله قريشو ته مو هيڅکله نه ور تسليموم.

وروسته عمرو بن العاص او عبدالله بن ربيعه د نجاشي له درباره ناکامه ووتل، مگر عمرو بن العاص چي ذکي او هوښيار سړی ؤ په دغه يو وار ورتگ نه ؤ قانع او فکر وهي چي يوه حيله او چم جوړ کړي، پسله فکره يې دا فيصله وکړه چي دوهم وار بيا نجاشي ته ورسي، که څه هم عبدالله بن ربيعه ورته و ويل: دا کار مه کوه دغه مسلمانان که څه هم زموږ مخالفه دي خو زموږ قوم او اقرباء دي، مگر عمرو بن العاص بيا هم پر هغه خپل فکر ټينگ دی.

عمرو بن العاص سبا سهار بيا د نجاشي دربار ته ورغلی او ويل: ايها الملك! دغه کسان چي تا په خپله مخکې کي د سکونت اجازه ورکړې ده دوی د عيسى عليه السلام په باره کي ډيري لويې خبرې کوي، نجاشي و ويل: د هغه په باره کي څه وايي؟ عمرو و ويل:

په خپله دوی را وغواړه پوښتنه ځني وکړه چې دوی د عیسیٰ عليه السلام په باره کې څه وایي. نجاشي دوهم وار بیا مسلمانان را وغوښتل، مسلمانان پوه سوه چې قريشو بیا هم او خپله جوړ کړي دي، مسلمانانو په خپل منځ کې مشوره سره وکړه او پر دې یې فیصله وکړه چې د نجاشي د هري پوښتني جواب به په رشتیا او حق ویلو سره ورکوو، ځکه: حق همیشہ کامیابہ کیږي.

کله چې مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله، نجاشي پوښتنه ځني وکړه چې تاسي د عیسیٰ عليه السلام په باره کې څه وایاست؟ جعفر رضي الله عنه وویل: موږ د عیسیٰ عليه السلام په باره کې هغه څه وایو چې زموږ نبي صلی الله علیه و آله را ته را وړي دي چې هغه عبدالله، رسول الله، روح الله، کلمه الله دی هغه چې د مريم العذراء البتول په نس کې یې بېله پلاره اچولی دی او بیا یې د سورة المريم د (۱۶) نمبر آیات څخه تر (۳۴) نمبر آیاته پوري ورته تلاوت کړل چې په دغو آیاتو سره جعفر رضي الله عنه د عیسیٰ عليه السلام قصه پای ته ورسول.

او په دغو آیاتو کې دا واضحه او ښکاره ده چې د عیسیٰ عليه السلام پیدا کېدل فقط یوه الهي معجزه ده چې بېله پلاره د مور څخه پیداسو او عیسیٰ عليه السلام په خپله الله نه دی او کوم اختلاف چې نصارا د ده په باره کې کوي چې څوک یې په خپله الله یا د الله زوی بولي (العیاذ بالله) دا ټول بشري او د انسانانو اختلاف دی خو په حقیقت کې عیسیٰ عليه السلام هغه انسان او بشر دی چې الله ﷻ په خپل کتاب کې ذکر کړی دی چې عبدالله او رسول الله دی او له موره بېله پلاره پیدا سوی دی، کله چې جعفر رضي الله عنه د آیاتو د ویلو څخه فارغه سو نجاشي وویل: (طاعة العظمی) او د مخکې څخه یې یوه خاشه را پورته کړه ویل: والله عیسیٰ عليه السلام تر دغه چې تا و ویل، دغه یوه خاشه فرق نه درلودی، یعنی: عیسیٰ عليه السلام بنده او د الله رسول دی او پیدایښت یې په دغه معجز ډول سره و.

هغه درباریان چې د نجاشي په مجلس کې حاضر وه او د هغو عقېده دا وه چې عیسیٰ په خپله الله دی هغو مخالفت ښکاره کړی، نجاشي ورته و ویل: که څه هم تاسي مخالفت کوی بیا هم والله عیسیٰ عليه السلام د دوی له بیانه څخه یوه خاشه فرق نه لري او نه یې درلودی.

نجاشي امر وکړی چې مسلمانان دي ولاړ سي په امن او بېغمي کې دي ژوند

کوي او هيڅوک به آزار نه ور رسوي او خپلو درباريانو ته يې و ويل: د دوی دوو هديې بيرته ورکړی زه هغه ته ضرورت نه لرم، الله ﷻ زما څخه رشوت نه دی اخيستی چي زما پاچهي يې بيرته ما ته را کړل او زه اوس په خپله پاچهي کي رشوت واخلم؟ ام سلمه رضي الله عنها چي د دغي قصې روايت کوي وايي: بيا نو دغه دوه نفره د نجاشي له درباره په بد مخ و وتل او هغه هديې چي دوی را وړي وې بيرته ورکول سوې او موږ د نجاشي سره په ښه همساييتوب کي وخت تېراوه.

اوس به اول په حبشه کي د نجاشي سره وروستني واقعات درته بيان سي او بيا به د قريشو تر ناکامه سفر وروسته په مکه مکرمه کي د قريشو نوري فيصلې او اقدامات درته بيان سي. په دغه خبرو سره د نجاشي او د هغه د درباريانو په عقیده کي اختلاف ښکاره او پيدا سو، ځکه نجاشي عيسی عليه السلام د الله بنده او رسول وباله او درباريانو عيسی عليه السلام په خپله رب باله. العياذ بالله.

(درباريان د قومو او قبيلو هغه مشران دي چي همېشه به د نجاشي په دربار کي حاضر وه) نو د پاچا او درباريانو د عقيدې د اختلاف په سبب په حبشه کي فتنه شروع سوه، درباريان په دې واقعه ډير ناراضه دي چي نجاشي ولي د دوی د عقيدې څخه مخالفه خبري کوي مگر نجاشي عالم ؤ، يوازي پاچا او امير نه ؤ بلکه د نصاراوو ډير لوی عالم هم ؤ، هغه په انجيل کي معلومات درلودل او د هغه سره د عيسی عليه السلام په باره کي صحي معلومات وه، نو خود د پاچا او درباريانو په منځ کي ورځ په ورځ اختلاف زياتېدی.

په دغه وختو کي به نجاشي د جعفر رضي الله عنه سره ملاقاتونه کول او جعفر رضي الله عنه به اسلام او د هغه احکام ور ښوول، خو نجاشي په پټه مسلمان سو او پر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم يې ايمان را وړی او د قرآن مجيد ليکني يې د جعفر رضي الله عنه څخه د زده کولو دپاره اخيستی.

په دغه موده کي د پاچا او درباريانو اختلاف نور هم شديد سو، نجاشي وليدل چي د درباريانو د اختلاف په سبب يې پاچهي ضعيفه کيږي نو يې يوه ورقه چي قرآن مجيد پر ليکل سوی ؤ تر خپلو کالو لاندي پر ځيگر کښېښوول او بيا يې ټول درباريان را ټول کړه او ورته وېي ويل: تاسي ته څه پيښه ده؟ وينم مو چي په فتنه او بې اتفاقي اخته کېږی، درباريانو وويل: ته د عيسی عليه السلام په باره کي داسي خبري کوې چي هغه

خبري زموږ د عقيدې څخه فرق لري، نجاشي وويل: تاسي د عيسی ﷺ په باره کي څه وایاست؟ درباريانو وويل: موږ وايو: عيسی ﷺ د الله زوی دی (العیاذ بالله) نجاشي لاس پر ځيگر کښېناوه او وويل: زه پر دغه یم، مقصد یې هغه قرآن ؤ چي ده تر کالو لاندې ایښی ؤ، مگر په ظاهره هغو ته داسي ښکاره سوه چي زه ستاسي سره پر دغه خبره یم او قسم یې یاد کړی چي زه هم پر دغه یم، موضوع لږ څه سره سوه مگر بیا هم ځيني درباريان په شک او تردد کي دي او وضعه پوره نه آرامېږي.

څو د حبشيانو يو قومي مشر د څو نفرو درباريانو سره يو ځای سو او د لښکر د مشرانو څخه یې هم څو نفره د ځان ملگري کړه د نجاشي پر ضد یې جنگ اعلان کړی، د نجاشي لښکر پر دوې حصې و ویشل سو یوه ډله د مخالفینو وه او بله ډله د نجاشي ملگري وه، د نجاشي او مخالفینو په منځ کي جنگ شروع سو، د جنگ میدان د یوې لویې او برداره ولې پر غاړه ؤ چي (نهر) ورته وایي او مسلمانان د دغه نهر پر هغه بله غاړه اوسېدل، جنگ یې لیدی مگر د جنگ نتیجه یا د یوه طرف کامیابي نه ورته معلومېدل، نو مسلمانانو و ويل: څوک به د جنگ خبر او نتیجه موږ ته راوړي چي څوک کامیابه کیږي او څوک ماته خوري؟ که نجاشي کامیابه سو موضوع په خیر ده ځکه هغه زموږ پر طرف دی او که مخالفین کامیابه سي نو زموږ ژوند په خطر کي دی.

زبیر بن العوام رضی الله عنه چي په دغه وخت کي قوي ځوان ؤ هغه و ويل: دا خبر به زه درته را وړم، مگر واله ډیره لویه او برداره ده څوک وایي: دغه واله بحر نیل ؤ، زبیر بن العوام رضی الله عنه د اوبو یو ژی خالي کړی او بیا یې په هوا ډک کړی (وې پر ساوه) اوبو ته یې ور واچاوه لاسونه یې پوري و نیول په اوبازي یې شروع وکړه خو د ولې هغه بل طرف ته ورسېدی او هلته د جنگ حالاتو ته گوري، د جنگ په نتیجه کي د نجاشي لښکر کامیابه سو او مخالفینو ماته وخوړل، زبیر بن العوام رضی الله عنه د هغه ژي په مرسته بیرته په دغه لوی نهر کي راغلی او مسلمانانو ته یې د نجاشي د کامیابي زېری را وړی.

نجاشي د مرګ تر وخته پر اسلام پاته سو، کله چي بیا په وروسته کي نجاشي رضی الله عنه وفات سو جبریل عليه السلام د هغه د وفات خبر و رسول الله ﷺ ته راوړی او رسول الله ﷺ پر هغه د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی، صلوٰۃ الغائب پر هغه چا کیږي چي پر هغه

د جنازې لمونځ نه وي سوی، مگر هغه څوک چې پر هغه د جنازې لمونځ سوی وي پر هغه مري د غائب د جنازې لمونځ نه کيږي او پر نجاشي رضي الله عنه د جنازې لمونځ نه و سوی ځکه هغه په نصار او وکي و او خپل اسلام يې پټاوه، نور رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو پر نجاشي د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی.

دا د نجاشي د اسلام قصه او هغه واقعي وې چې مهاجر مسلمانانو ته په حبشه کې پيښي سوي وې. (اوس به بيرته مکې مکرمې ته ولاړسو)

کله چې عمرو بن العاص او عبدالله بن ربيعه د حبشې له ناکامه سفره مکې مکرمې ته راغله او د قريشو هغه چم او حيله کوم چې د مهاجر مسلمانانو د پاره يې جوړ کړي وه يې فايدي او بې معنۍ وگرځېدل، قريش پوه سوه چې دوی تر خپلو حدودو د باندې څه نه سي کولای او دلته په مکه مکرمه کې هم د دوی ژوند ترېخ دی دا حال نور نه سي زغملای، نو يې يوه ډيره خطرناکه مشوره وکړه ويل: موږ له دې شره تر هغو نه سو خلاصېدلای ترڅو چې محمد ﷺ په تمامه معنۍ له دعوته څخه منعه نه کړو يا دا چې ويې وژنو، خو دا کار د دوی په وسه نه و پوره ځکه ابوطالب د قريشو او د رسول الله ﷺ په منځ کې ولاړ دی او د محمد ﷺ پوره ساتنه کوي، نو قريشو دا خوبه وبلل چې په دغه باره کې د ابوطالب سره جدي خبري وکړي.

ابوطالب ته د قريشو دوهم وار ورتگ

د قريشو مشران او سرداران د دوهم وار د پاره ابوطالب ته ورغله او ويل: يا ابا طالب! ته په موږ کې مشر د شرف او مقام خاوند يې موږ د مخه ستا څخه وغوښتل چې وراره دي له دعوته او دغه بېخايه خبرو څخه منعه کړه خو تا نه کړی منعه، نور نو د قريشو په منځ کې فتنه مه جوړوه، په والله موږ پر دغه حال نور صبر نه سو کولای چې زموږ پلرو ته بد ويل کيږي، پر آله يا خدايانو مو عيونه ويل کيږي، دين مو عبث او بېکاره بلل کيږي، يا دي وراره زموږ څخه منعه کړه يا دا چې ته او دى دواړه زموږ مقابل طرف ياست، نور نو موږ تر هغو آرام نه کښنو چې يوه له دغو دوو ډلو څخه هلاکه نه سي (يعني: يا موږ و نه وژل سو يا تاسي و نه وژنو) دغه وعدي او تهديدونه و ابوطالب ته

لوی او خطرناکه معلوم سوه او پوه سو چې د نورو قريشو او د عبدالمطلب د اولادې په منځ کې فتنه جوړېږي، نو یې رسول الله ﷺ راوغوښتی او ورته ویې ویل:

ای وراره! ستا قوم ستا څخه شکایت لري او ما ته راغله دغسي او دغسي یې را ته وویل، نو زما او د خپل ځان د ساتنې فکر وکړه او پر ما دومره بار مه ایږده چې زه یې د وړلو طاقت نه لرم دغه موضوع باید حل سي یا دا چې ته چپ سې یا بله لار وسنجوو، دا نه ده صحي چې خبره دغسي پاته وي او په آخر کې لویه فتنه ځنې جوړه سي، د رسول الله ﷺ دا خیال او گمان سو چې اکا مې زما د مرستې څخه لاس اخلي او اوس زما د کومک کولو څخه عاجزه سو، نو یې وویل:

ای اکا! په والله که کفار زما په راسته لاس کې لمر او په چپه لاس کې سپوږمۍ کښېږدي او را ته ووايي چې دغه کار يعني: د دین تبلیغ او اسلام ته دعوت پرېږده، تر هغو به یې پرې نږدم چې یا دغه دین ښکاره او ظاهره نه سي یا زه هلاک نه سم.

بیا نو رسول الله ﷺ وژړل او د اکا څخه په خواشیني سره ولاړ سو، ابوطالب چې مهربانه اکا ؤ او د رسول الله ﷺ د خواشینې کېدلو طاقت یې نه درلودی پسي ور بغ کړه، رسول الله ﷺ چې مخ ورته را واړاوه اکا یې ورته وویل:

ای وراره! ورځه هر څه چې دي خوښه وي هغه وایه په والله هیڅ شي او هیچا ته به دي هیڅکله تسلیم نه کړم او بیا یې دغه شعر ووايه:

وَاللّٰهُ لَنْ يَّصْلُوْا اِلَيْكَ بِجَمْعِهِمْ حَتّٰى اُرْسَدُ فِى التَّرَابِ دَفِيْنَا

فَاَصْدَعْ بِاَمْرِكَ مَا عَلَيْكَ غَضَاضُهُ وَ اَبْشُرْ وَ قَرِّ بِذَاكَ مِنْكَ عِيْنَا

يعني: په والله ټول قريش به په خپل ټول قوت او طاقت سره تا ته درو نه رسيږي او په تا به هيڅ و نه کړي ترڅو چه زه په خاورو کې نه يم ښخ سوي، په عزم او همت سره دي خپل د دعوت کار کوه پر تا هيڅ خطر او ملامتيا نسته او زه په خپله دغه وعده سره تا ته زېږی درکوم چې ستا سترگي به ښخي سي، يعني: د زړه مراد به دي حاصل او خوشاله به سي.

دا هغه قومي اتحاد او اتفاق ؤ چې د هغه په سبب یې د رسول الله ﷺ ملا تر او تاييد کاوه، چې هم دغه د ابوطالب ملا تر او مرسته د رسول الله ﷺ د دعوت او

د دين د اظهار دپاره د قوت او طاقت مصدر او منبع وه، رسول الله ﷺ نور هم د دعوت په نشرولو کي زياتوالی وکړی، و ډلو ته، و حاجيانو ته، و افرادو ته، هر چاته بېله تردد او بېله بيري د توحيد او اسلامي دين بيان کوي، قریشو وليدل چي محمد ﷺ نور هم خپل دعوت نشروي نو پوه سوه چي ابوطالب نه غواړي چي محمد ﷺ منعه کړي يا د ده ﷺ د ساتني څخه لاس واخلي او همدغه ابوطالب دی چي د قریشو د تفرقي او دښمنۍ سبب دی.

ابوطالب ته د قریشو درېیم وار ورتگ

درېیم وار بيا قریش سره را ټول سوه او ابوطالب ته ورغله دا وار يې يو عجيبه وړانديز يا پېشنهاد ور سره را وړی ؤ، هغه دا چي د قریشو د ځوانانو څخه يې يو ښايسته ځوان ور سره را وستلی ؤ چي عمار بن وليد بن المغيره نومېدی او د خالد بن وليد رضي الله عنه ورور ؤ، دغه ځوان د نامه، شرف او نسب، خاوند ؤ، ښايسته او مالداره ځوان ؤ، نو قریشو وويل: يا ابا طالب! دغه ځوان عمار بن الوليد واخله د ځان زوی يې وگرځوه ستا سره دي اوسېږي، د ده عقل او قوت يې ستا او مور به يې هم نسبت تا ته کوو ستا زوی به يې بولو او په عوض يا بدل کي يې ستا وراره هغه چي ستا او ستا د پلرو له دينه مخالف دی او قوم يې سره پاشلی دی را تسليم کړه چي موږ يې و وژنو نو سړی په سړي سو، ابوطالب وويل: والله دا ډيره بده سودا ده، ستاسي زوی را کوی چي درويي ساتم او زما زوی درکړم چي تاسي يې و وژنی؟ په والله دا سي به هيڅکله پېښه نه سي.

مُطْعَم بن عدي وويل: يا ابا طالب! والله ستا قوم انصاف در سره وکړی خو زه تا وينم چي هيڅ شی نه قبلوي، ابوطالب وويل: والله انصاف مو نه دی را سره کړی مگر ته غواړې چي قوم پر ما را پورته کړې ورڅه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکړه.

د رسول الله ﷺ د وژلو د پاره د ياغي او سرکښه قريشو مشوره

اوس چي د قريشو لاس ته څه نه ورغله او دوه درې واړه د ابوطالب څخه ناامیده ولاړ سوه نويې خپل آزارونه او تکاليف تر هغه پخوا ډير زيات کړه او په دغه ورځو کي د طاغي قريشو سره د محمد ﷺ د وژلو فکر په بله طريقه سره پيدا سو، مگر د قريشو دغه د رسول الله ﷺ د وژلو فکر او دغه د آزارو شدت او ډير والی د اسلام د تقويې سبب وگرځېدل، هغه دا چي د مکې مکرمې دوه نامتو پهلوانان او قهرمانان د اسلام دين ته داخل سوه چي يو يې حمزه بن عبدالمطلب ؓ او بل يې عمر بن الخطاب ؓ، خود دوی د اسلام را وړلو تر قصې د مخه به لږ څه هغه سخت آزارونه درته بيان کړم چي رسول الله ﷺ ته ورکول کېده.

عُتيبه بن ابي لهب چي د رسول الله ﷺ د اکا ابولهب زوی دی يوه ورځ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: زه د:

﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ۝﴾

د آياتو او مفهومه څخه منکره یم، يعني: کوم شئ چي د دغو آياتو څخه مقصد دی هغه نه منم او بيا يې د رسول الله ﷺ په آزارولو شروع وکړه کالي يې پر څيري کړه او د رسول الله ﷺ پر مخ يې ور ټوف کړه، مگر د ده نارې پر رسول الله ﷺ نه و مبتلي، دلته نور رسول الله ﷺ بريا ورته وکړه، ويل: الهي ستا د سپو څخه يو سپی پر مسلطه کړې، د رسول الله ﷺ دغه بريا قبوله سوه، هغه داسي چي يو وخت دغه عُتيبه د قريشو د څو نفرو سره شام ته په سفر تللی ؓ او هلته يې په يوه ځای کي واورول چي هغه ځای ته (الزرقاء) ويل کيږي، د شپې يو زمري پر راغلی، عُتيبه نارې کړې ويل: ما لره دي ويل او هلاک وي لکه څرنګه چي محمد ﷺ ما ته بريا کړې ده په والله دغه زمري ما وژني او زه محمد ﷺ په داسي حال کي و وژلم چي دی په مکه کي دی او زه په شام کي یم، زمري ور نژدې سو او د ټولو خلکو له منځه يې پر دغه عُتيبه حمله وکړه او سره څيري يې کړی.

د قریشو د قاتلانه اعمالو څخه یو هم هغه دی چې رسول الله ﷺ په حرم شریف کې لمونځ کاوه، د سجدې په وخت کې عقبه بن ابي معیط کافر د ده ﷺ پر مبارکه غاړه پښه کېښوول او تر دومره وخته یې کېښکېل چې قریبه وه د رسول الله ﷺ نفس وڅېړي.

د هغو کارو څخه چې پردې دلالت کوي چې قریشو د رسول الله ﷺ د وژلو اراده درلودل یو هم هغه دی چې ابن اسحاق یې په یوه اوږده حدیث کې روایتوي او وایي: ابوجهل د قریشو د مشورو په یوه مجلس کې وویل: یا معشر القریش!

یعنې: اې د قریشو قومه یا ډلي! تاسې وینې چې محمد ﷺ ته بل کار نه دی پاته بېله دې څخه چې زموږ پر دین بد و وایي، پلرونه مو بیعتلاند او ناپوهان و بولي، زموږ آلهه یا خدایان په بدو نومو سره یاد کړي، زه خو نور صبر نه سم ورته کولای، کومې لارې چې د حل او صلحي دپاره موجودې وې هغه مو ټولې عملي کړې خو هیڅ فایده یې و نه کړه او اوس ما یوه چاره سنجولې ده چې بېله هغه بله لار نه لرو، قریشو و ویل: هغه چاره څه شي ده؟ ابوجهل علیه لعائن الله و ویل: زه محمد ﷺ وژنم، زما د الله سره وعده ده چې یوه دومره ډبره اخلم چې تر هغې لویه ډبره نه سم اخیستلای، کله چې محمد ﷺ په لمانځه کې سر پر سجده کېښناوه، په هغه ډبره یې پر سر و هم او د هغه په وژلو سره به د هغه څخه خلاص سو، بیا نو ستاسې خوښه او اختیار دی چې ما د عبد مناف اولادې ته ورتسليموی او که مې دفاع کوی، حتی که د عبدالمطلب اولاده ما مړ هم کړي خو زه دغه کار کوم، ابوجهل د دې امت فرعون او دايي شیطاني اعمال.

قریشو و ویل: یا! والله هیڅکله دي هیچا ته نه تسلیموو، موږ ټول ستا دفاع کوو هرڅه چې دي زړه غواړي هغه وکړه.

سبا ورځ هغه ورځ ده چې ابوجهل باید خپله شیطاني نقشه عملي کړي، په سبا سهار کې قریش د خپل مجلس په ځای کې ناست دي او په دې انتظار دي چې اوس ابوجهل څه کوي؟ ابوجهل یوه لویه ډبره وړ سره کېښوول او د رسول الله ﷺ د راتګ انتظار کوي، رسول الله ﷺ د خپل عاده سره سم په خپل کور کې اودس تازه

کړی ؤ او راغلی د کعبې شریفې سره لمونځ کوي، د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې ډیره اوږده سجده به یې کول، کله چې رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده کښېناوه ابوجهل هغه خپله ډېره واخیستل او د رسول الله ﷺ پر طرف ور رهي سو، کله چې رسول الله ﷺ ته ور نژدې سو ډېره یې وغورځول مخ پر قریشو را ځغلي، د بیري څخه یې د مخ رنګ او بڼه بل قسم اوبستې ده، قریش د ده مخ ته ور ولاړ سوه ویل: څه درته پېښه سوه؟ یا ابا الحکم!

ده وویل: آیا تاسې نه ولیدی؟

قریشو ویل: څه شي مونه ولیدی؟

ابوجهل وایي: هغه چې ما ولیدی تاسې نه ولیدی؟

قریش وایي: څه شي دي ولیدل؟ حال ووايه.

ابوجهل ویل: و مې لیده چې ځوان او غټ، قوي او مست اوبڼی زما پر طرف را رهي دی خوله یې خلاصه کړې ده غواړي چې پر ما حمله وکړي.

قریشو ویل: ته پرتي وایې؟ موږ هیڅ شئ نه دی لیدلی.

ده ویل: قریبه وه چې ما ووژني او تاسې ونه لیدی.

دا د ابوجهل د هغه خبیثې نقې څخه د رسول الله ﷺ د نجات او خلاصون دپاره الهي معجزه وه.

اوس چې د قریشو دا کار هم د ناکامۍ سره مخامخ سو خو بیا هم د رسول الله ﷺ د وژلو نقې او دسیسې په خپل فکر او دماغ کې سنجوي، مګر په دغه وختو کې یې یو بل چم او حيله هم وسنجول چې داسې یو کار وکړي چې هیڅوک د محمد ﷺ خبرو ته غوږ ونه نیسي، ویل: نضر بن الحارث را وغواړی، نضر بن الحارث د قریشو څخه یو نفر ؤ چې په طائف کې اوسېدی د دې سړي ژوند په سفرو تېر سوی ؤ، په دغه سفرو کې یې ډیرې قصې زده کړي وې، د ډیرو ملکونو تاریخ او قسم قسم حوادث یا واقعات ور معلوم وه، د خبرو ډک سړی ؤ، زړې قصې او نوي واقعات، عجائب او غرائب، درواغ او رشتیا یې زده وه، قریشو دا سړی را وستی او ویل: ته به دلته اوسېږې، هر وخت چې دي محمد ﷺ ولیدی چې یو ځای کښیني ته به هم

هلته ورته کښېنې دې ﷺ به خبرو ته نه پرېږدې، هغه ستا مزه داره او خوندوري قصې به شروع کړې (لکه نن ورځ چې کفار په دوش او کبيل مسلمانان د ديني معلوماتو د حاصلولو او اذکارو د ويلو څخه منعه کوي او منعه کړي يې هم دي) نضر بن الحارث هم دغه خپله وظيفه شروع کړه او هميشه به يې داسي کول چې چيري به رسول الله ﷺ کښېنستی او قرآن مجيد به يې وايه يا به يې د دعوت خبري کولې نضر به هم هلته ورغلی او خپلي قصې به يې شروع کړې، په اولو وختو کې د قریشو دغه حيله تر يوې اندازې کاميابه سوه خلکو به د دغه نضر عجائبو او غرائبو ته غوږ نيوی، د رسول الله ﷺ مجلس به يې پرېښاوه او نضر ته به ناست وه، کله چې به نضر خپلي خبري خلاصې کړې نو به يې وويل: څوک وايي چې محمد ﷺ تر ما ښه او بهتر دی؟ هغه زړې او پخوانۍ قصې کوي زه هم زړې او پخوانۍ قصې کوم، د هغه دا هم ټول خرافات دي او زما دا هم ټول خرافات دي دواړه يوشمېر يو، څو ورځې پر دغه قسم تيري سوې او خلک د نضر بن الحارث په قصو ماړه سوه، چيري د ده خبري او قصې او چيري قرآن کلام الله، خلکو بيرته دې او د ده مجلس پرېښوول او هلته به رسول الله ﷺ ته ناست وه.

د نضر بن الحارث د دغه عمل او وينا په باره کې چې ده او نورو کفارو به ويل: قرآن مجيد پخوانۍ قصې دي د قرآن مجيد په مختلفو سورتو او ځايو کې (۹) آياته نازل سوي دي چې هغه ټول آياتونه د کفارو د دغې خبري رد کوي چې وايي: قرآن پخوانۍ قصې دي، چې يود هغو آياتو څخه د سورة الأنعام (۲۵) نمبر آيات دی چې رب ﷻ فرمايي:

﴿يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ [الأنعام: ۲۵]

يعني: هغه کسان چې کافران سوي دي هغه وايي: نه دی دا قرآن مگر د پخوانيو خلکو باطلې قصې.

نو په هر آيات کې چې د اساطير لفظ ذکر سوی دی په هغه کې پر نضر بن الحارث رد دی، چې قرآن کریم اساطير الأولين نه دی بلکه دا کلام الله تَنْذِيرٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دی، په دې کلام کې بېره، وعظ، نصيحت او لارښوونه موجود دي.

دا هم د دعوت د منعه کولو او د هغه د اثر د خنځلي کولو دپاره د قريشو له طرفه يوه طريقه وه، خو په عين وخت کي د قريشو په زړو کي د رسول الله ﷺ د وژلو فکر هم ورسره دی، ابن اسحاق د عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: يوه ورځ کعبې شريفې ته نژدې قريش ناست وه او زه هم ورغلم هلته کښېنستم، رسول الله ﷺ له کور ه را ووتی د کعبې شريفې پر طرف رهي دی څو حجر اسود يې مسحه کړی او بيا يې په طواف شروع وکړه، په طواف کي چي د قريشو پر محاذه يا برابري ورغلی قريشو ځيني داسي بدي او ناوړه خبري ورته وکړې چي د هغو خبرو اثر د رسول الله ﷺ پر مخ ښکاره سو او څه يې ونه ويل، دوهم وار چي بيا د دوی پر برابري ورغلی قريش بيا پچ او رد وايي، رسول الله ﷺ پټه خوله دی هيڅ نه وايي خود قهر علامې يې پر مخ ښکاره دي، بل وار بيا دغه حال دی، د طواف په هر شوط کي چي پر دوی راسي قريش دغه سپک ويل کوي، رسول الله ﷺ حلیم دی او هيڅ نه ورته وايي، خود طواف په آخري شوط کي قريشو ډير شنيع او بد الفاظ د ده ﷺ په مقابل کي استعمالول، رسول الله ﷺ ورته ودرېدی په ډير قهر او غضب سره يې وويل:

«اتَسْمَعُونَ يَا مَعْشَرَ الْقُرَيْشِ! أَمَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ».

يعني: اې د قريشو ډلي! تاسي يې اورۍ؟ زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی زه به تاسي ته حلالول را وړم، يعني: تاسي به ټول حلال کړم، قريش د دغي لهجې او د دې الفاظو په اورېدلو وارخطا او په بېره کي سوه ټول چپ او پر خپلو ځايو ناست دي، په دوی کي هغه قوي نفر دومره وکولای سواي چي رسول الله ﷺ ته ورولاړ سو په ډير نرمه او د عذر په لهجه ورته وايي: يا ابا القاسم! مو بخښنه ته کريم او حلیم يې موږ ستا په حق کي غلطيا وکړه، عذر وايي، دغه ټول عذرونه يې د رسول الله ﷺ د قهرمني لهجې او شديدې خبري د بيري څخه وه، رسول الله ﷺ رهي سو او دوی يې پرېښوول.

قريش چي بيرته پر خپلو ځايو کښېنستل اوس ځانونه ملامتوي او يو د بل سره وايي: دا مو څه وکړه؟ موږ د ده د آزارولو او تکليف ورکولو نيت کړی دی او اوس موږ ټول د ده په يوه خبره و بېرېدلو دا څه راوسوه؟ ژر مو بيا بخښنه ځني وغوښتل او

زاری مو ورته کولې، هغه هم د ده په یوه خبره؟ قریشو قصد وکړی چې سبا به یې ډیر آزاروو، دوهمه ورځ بیا قریش کعبې شریفې ته نژدې ناست دي رسول الله ﷺ راغلی غواړي چې طواف وکړي، قریش ټول په یوه وار ورته را ولاړ سوه او پر را وگرځېدل، دا یې یوې خوا ته کسوي هغه بل یې بلي خوا ته کسوي، یو سوک ورسره کړي او هغه بل چپلاخه او ورته وایي: ته موږ په حلالولو بهروې؟ او موږ حلالوې؟ له هره طرفه پر رسول الله ﷺ د چپلاخو او سکانو باران دی، رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې ورک دی د کومې خوا دفاع وکړي، کار یې د قدرته وتلی دی او نور هم پر رسول الله ﷺ وهل زیاتېږي، حضرت فاطمه رضی الله عنها راغله او دا حال یې ولیدی غواړي چې په چغارو او بغارو خپل پلار خلاص کړي خو په وسه یې نه سوه پوره، نو یې د ابوبکر الصديق رضی الله عنه د کور و طرف ته ور وځستل او هغه یې خبر کړی، هغه هم په ځنځت راغلی او د خلکو په منځ ور ننوتی یوه او بل طرف ته خلک پوري وهي خو ځان یې رسول الله ﷺ ته ور ورساوه او رسول الله ﷺ یې د قریشو له منځه را وایستی، ابوبکر الصديق رضی الله عنه ژاړي او وایي: تاسي یو سړی پر دغه وژنی چې وایي زما رب الله دی؟ بس دغه یې ګناه ده؟ او رسول الله ﷺ یې له دغه وهلو څخه خلاص کړی، دا هغه درد، هغه تکلیف او هغه عذاب دی چې رسول الله ﷺ ته له خپله قومه ورسېدی.

امام بخاري د عروه بن زبیر رضی الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: د عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه څخه مي پوښتنه وکړه چې په هغه ډېر سخت او شدید عذاب مي خبر کړه چې مشرکانو ورسول الله ﷺ ته ورکړی دی، عبدالله بن عمرو رضی الله عنه وویل:

رسول الله ﷺ د کعبې شریفې په حجر یا حطیم کې لمونځ کاوه چې عقبه بن أبي معیط راغلی او خپل پتو یا کالی یې د رسول الله ﷺ په غاړه کې ور واچاوه او ډیر شدید یې خپه کړی ترڅو چې ابوبکر الصديق رضی الله عنه راغلی او عقبه یې تر اوږو ونيوی او ځني کش یې کړی او ویل: تاسي پر دغه یو سړی وژنی چې وایي رب مي الله دی؟

په هغه حدیث کې چې د ابوبکر الصديق رضی الله عنه لور أسماء رضی الله عنها یې روایتوي وایي: ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته ورناري کړل سوه چې هله ملکري ته دي ځان ور ورسوه، وایي: ابوبکر چی زموږ څخه یا له خپله کوره وتی ده خلور کوڅی درلو دي

(يعني د خپلو ورېښتانو څخه يې خلوړ کوڅی اودلي وې) او د کوره څخه د وتلو په وخت کې يې دغه ويل: آيا تاسي يو سړی پر دغه وژنی چې وايي زما رب الله دی؟ هلته چې ور ورسېدی مشرکانو رسول الله ﷺ پرېښاوه پر ابوبکر الصديق ؓ يې را واچول، اسماء ؓ وايي: کله چې ابوبکر الصديق ؓ بيرته خپل کور ته راغلی هري کوڅی ته چې به مولا س ور وړی هغه به زموږ په لاسو کې راغله، يعنې: د سر ورېښتان يې ټول ور شکولي وه.

د حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه اسلام

تر دې وروسته پر رسول الله ﷺ نور هم آزارونه زیاتېدل او قریش پر دلاوره کېدل، قریشو جرئت پیدا کړی، څرنګه چې رسول الله ﷺ حلیم ؤ د بد ویلو او ښکښلو جواب یې چا ته نه ورکاوه او تر پټه خوله زیات یې نور څه هم نه سوای کولای، فقط دعوت کوي او تحمل، هغه آیات شریف خو مو د مخه درته بیان کړي چې رب ﷻ ورته وفرمایل:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ او خپل رب ته دي صبر کوه.

رسول الله ﷺ هم په صبر دی او قریش هره ورځ آزارونه ورکوي او په آزار ورکولو کې ورځ په ورځ زیاتوب او شدت کوي، دغه د ظلم او طغیان د تورو اوریځو په فضاء کې د ضعیفه خلکو دپاره یو نور او روښنایي وځلیدل چې هغه د حمزه بن عبدالمطلب اسلام ؤ، حمزه رضي الله عنه د بعثت د شپږم کال په آخر کې مسلمان سو او ډیر داسې گمان کېږي چې د ده اسلام د ذي الحجه په میاشت کې ؤ.

د حمزه رضي الله عنه د اسلام سبب دا ؤ چې یوه ورځ قریش د کعبې شریفې سره ناست وه او رسول الله ﷺ طواف کاوه، ابوجهل چې هم دلته حاضر ؤ رسول الله ﷺ ته یې په ښکښلو او بد ویلو شروع وکړه داسې شدید او غلیظ الفاظ یې ورته وویل چې تر دغه وخته چا دغسې بد الفاظ نه وه ورته ویلي، د رسول الله ﷺ د مخ رنګ له ډیره قهره تغیر کاوه مګر په وسه یې څه نه وه پوره، په یوه روایت کې وايي چې ابوجهل په یوه ډیره هم پر سر وواهه او د رسول الله ﷺ له سره څخه ویني را توی سوې، بیا نو ابوجهل ولاړی هلته د قریشو سره د هغو په مجلس کې په فخر کېښستی.

یوه ښځه چې د عبدالله بن جدعان مینځه وه هغې دغه حال ولیدی چې ابوجهل پوچ او رد وایي او رسول الله ﷺ پټه خوله دی، ښځه د دغه ظلم په لیدلو نه وه خوښه خوږهي سوه، په لار کې حمزه رضي الله عنه په مخه ورغلی چې له ښکاره را رهي ؤ او هغه خپل غشی او لیندی ور سره وه، د حمزه رضي الله عنه ښکار خوښ ؤ او ښکار یې کاوه، خاصاً د زمانو ښکار چې دا د حمزه رضي الله عنه د قوت او شجاعت علامه ده خو تر دغه

وخته پر هغه خپل شرک ؤ، اول چې مکې مکرمې ته داخل سو هغه ښځې ورته وويل: که چيري تا ليدلي وای؟ چې ابو الحکم (يعني: ابوجهل) ستا وراره ته څه وويل، حمزه ؑ وويل: څه يې ورته وويل؟ ښځې ويل ښکښل بد ويل هر څه چې وه هغه يې ټول ورته وويل، حمزه ؑ وويل: چا د دغو خبرو جواب ور نه کړی؟ ښځې ويل يا والله هيچا جواب ور نه کړی، حمزه ؑ چې په قريشو کې شجاع او قوي ځوان ؤ ډير قهر ورغلی د خپل کور پر ځای د دارالندوه طرف ته رهي سو، په لار کې هيچا ته نه درېږي فقط ابوجهل يې په کار دی چې وې وينې او ورحمله کړي، مستقيم هغه د قريشو ټولني ته ورغلی هلته ابوجهل د قريشو په منځ کې ناست دی او حمزه ؑ ورته و درېدی هغه لېندۍ چې د ښکار دپاره ورسره وه په هغه يې پر سر وواهه، د ابوجهل له سره وينې را ايله سوې، حمزه ؑ ورته وويل: ته محمد ته ښکښل کوي او زه د ده پر دين یم (خُذْهَا وَأَنَا ابْنُ الْكَرْمِينِ) واخله دغه زما واری او زه د اشرافو زوی یم او په هغه ليندۍ يې بل واری پر وکړی او بڼ يې کړه: څوک زما جواب وايي؟

د ابوجهل قوم چې بني مخزوم وه هغه ولاړ سوه غواړي چې د ابوجهل پر طرف و جنگيږي لوی جنگ او فتنه جوړه سي، ابوجهل بڼ پر وکړی چې پرې يې ږدی خطاء زما وه ځکه ما د ده وراره ته ډير بد وويل، زه یم چې تجاوزمي کړی دی.

دلته نو حمزه ؑ د رسول الله ﷺ بدله او انتقام واخيستل، مگر ده يوه جمله وويل، دى وايي زه نه پوهېږم چې دغه جمله څنگه زما تر خوله ووتل؟ هغه دا چه ما وويل: ته محمد ته ښکښل کوي او زه د ده پر دين یم، دا جمله مي يې اختياره له خولې ووتل حال دا چه زه د ده پر دين هم نه وم، حمزه ؑ وايي: کور ته ولاړم او په دغه جمله کې چې يې اختياره زما تر خولې وتلې وه فکر کوم او ډير په حيرت کې پاته سوم چې زه خود محمد ﷺ پر دين نه یم او اوس به ټول خلک دا فکر کوي چې زه د هغه پر دين یم ځکه دا جمله د قريشو د مجلس په منځ کې زما تر خوله ووتل او اوس په حيرت کې یم چې د هغه خپلې خبرې په سبب د محمد ﷺ دين ته ورواورم او که سبا هغه مجلس او اجتماع ته ورسم او ورته ووايم: زه د محمد ﷺ پر دين نه یم او دا هم په عربو کې عيب دی چې سړی د خپلې خبرې څخه واورې، حمزه ؑ وايي

ټوله شپه په دغه فکر را باندي تېره سوه او نه پوهېږم چې څه وکړم؟ په آخر کي مي په دعاء شروع وکړه، ما ويل: الهي که دغه د محمد ﷺ دين خير او بهتر وي د هغه تصديق زما په زړه کي را واچوې او که د دغه څخه غير او مخالف وي له دغه تشويشي حالته چي زه پکښي متردد او حيران يم ته مي وباسې، حمزه ؓ وايي: د محمد ﷺ تصديق مي په زړه کي ټينگ سو، سبحان الله! د قهر او غضب په وخت کي يې بېله ارادې يوه خبره تر خوله وتلې وه هغې خبرې سمې لاري ته را وستې، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او د شهادت کلمې يې وويلې، حمزه ؓ اسلام ته داخل سو او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډير زيات خوشاله سو.

د عمر بن الخطاب ؓ اسلام

بيا هم د مسلمانانو په دغه ضعيفه او مظلوم حال کي چي څوک يې په هجرت او څوک يې په عذابو او آزارو کي ژوند تېروي يو بل نور اوروښنايي و ځلېدل چي تر هغه اول نور اوروښنايي يې ځلا زياته او ډيره وه چي هغه د عمر بن الخطاب ؓ اسلام ؤ. حضرت عمر بن الخطاب ؓ د بعثت د شپږم کال د ذي الحجه په مياشت کي د حضرت حمزه ؓ تر اسلام را وړلو درې ورځي وروسته په اسلام مشرفه سو او رسول الله ﷺ د ده د اسلام را وړلو دعاء کړې وه.

امام ترمذي د عبدالله بن عمر ؓ څخه روايت کوي او امام طبراني د عبدالله بن مسعود ؓ او انس ؓ څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

«اللَّهُمَّ اعَزِّ الإسلامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ يَا أَبِي جَهْلٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ».

يعني: الهي! په دغو دوو نفرو کي چي هريو تا ته خوښ وي چي يو يې ابو جهل بن هشام دی او بل يې عمر بن الخطاب دی په هغه سره اسلام معززه کړې.

نو د دغو دوو څخه په الهي دربار کي عمر بن الخطاب ؓ خوښ ؤ او د رسول الله ﷺ دعاء د ده په باره کي قبوله سوه.

لکه څرنګه چي د مخه درته و ويل سوه چي په قرشو کي هغه څوک چي د مسلمانانو سره يې ډېر عداوت او دښمني درلودل يا په بل عبارت د مسلمانانو هغه ډير

شدید دښمن عمر بن الخطاب ؓ، مګر په عین وخت کې پوه، عاقل، هوښیار، خطیب، قوي او قوال سړی هم ؤ، د همت او عزم خاوند ؤ، د هر کار اړاده چې به یې وکړه هغه به یې تر آخره رساوه او همدارنګه عمرو بن هشام چې ابو الحکم ورته ویل کېده او په مسلمانانو کې یې نوم ابوجهل ؤ هغه هم د مسلمانانو ډېر شدید دښمن او د عزم خاوند، خطیب او د قريشو د مشرانو څخه ؤ، معلومه خبره ده چې په مسلمانانو کې د دغسې چا وجود لکه عمر بن الخطاب یا عمرو بن هشام اسلام ته ډیره مرسته او کومک رسولای سواى، نو ځکه رسول الله ﷺ به دعاء کول چې الهي په یوه د عمرينو اسلام معززه کړي، که یو د دوی څخه مسلمان سي اسلام په قوي کيږي.

ځکه اسلام تر دغه وخته په خپل ابتدايي او د شروع په حالت کې ؤ نو خود ضعیفه ؤ، او یوه داسې شدید او عزم درلودونکي سړي ته یې ضرورت درلودی، مګر د رسول الله ﷺ دعاء د عمر بن الخطاب ؓ په نصیب سوه او د حضرت عمر ؓ د اسلام را وړلو په ټولو روایاتو کې چې وګورې دا معلومیږي چې د ده زړه ته د اسلام ننوتل په تدریج سره وه، د مخه تر دې چې د ده ؓ د اسلام را وړلو قصه بیان کړو دا ښه او بهتره ده چې د ده ؓ هغه د ننه عواطفو او مشاعرو ته څه اشاره وکړو.

حضرت عمر ؓ د طبیعت په تېزۍ او ټنډۍ سره مشهور او معروف ؤ، قهرمن او شدید سړی ؤ او ډیر ځله مسلمانانو د ده څخه قسم قسم آزارونه لیدلي دي او دا معلومه ده چې د ده په د ننه زړه کې ضد او نقیض مشاعر موجود وه، له یوه طرفه یې د هغو عاداتو او تقالیدو احترام کاوه کوم چې د ده پلرو او نیکه ګانو وروپرې ایښي وه او له بله طرفه یې ځان هغه لهو او لعب، خواهشاتو او شهواتو ته ورايله کړی ؤ کوم چې ده او د ده ماحول عادت ور سره درلودی، خو بالمقابل د مسلمانانو لمونځ او دا چې دوی د خپلي عقیدې په لار کې دغه سخت آزارونه قبلوي ښه ورته ایښېدل او بیا د ده په عاقل زړه کې شک او تردد ؤ چې ممکن دغه شی چې اسلام هغه ته بلنه کوي تر دغه نورو کارو ښه او بهتر وي، په فکر او دماغ کې به یې دغه ضد افکار پرله اوښتل او بیا به خاموشه سوه، خود ده د اسلام په باره کې چې روایتونه سره را ټول کړو خلاصه یې داسې را وزي: یوه شپه ده غوښتل چې تر کور د باندي شپه تېره کړي نو حرم شریف

ته ورغلی او د کعبې شریفې په پوښ ننوتی، هلته رسول الله ﷺ هم ولاړ ؤ او لمونځ یې کاوه، رسول الله ﷺ په لمانځه کې سوره الحاقه شروع کړی، عمر رضی الله عنه قرآن مجید ته غوږ ونیوی او د هغه ترکیب او تألیف یې ډیر خوښ سو، نو وایي: ما د خپله ځانه سره وویل: لکه څرنګه چې قریش وایي په والله دئ شاعر دی، خو رسول الله ﷺ په دغه وخت کې دغه آیاتونه تلاوت کړه:

﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُوْمِنُونَ ﴿٢﴾﴾.

يعني: بېشکه خامخا دغه قرآن د مکرم عزتمن رسول قول دی او دا قول دکوم شاعر قول نه دی، تاسي ډیر لږ ایمان راوړئ (بلکه نه مومنان کېږئ) عمر رضی الله عنه وایي ما د ځان سره وویل: چې شاعر نه دی نو کاهن دی او بیا رسول الله ﷺ دغه آیات شریف تلاوت کړی:

﴿وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا تَذْكُرُونَ ﴿١﴾﴾.

او دغه قرآن دکاهن قول نه دی لکه تاسي چې گمان کوی، تاسي لږ پند اخلئ (بلکه هیڅ پند نه اخلئ)

﴿تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١﴾﴾.

دغه قرآن د رب العالمین له طرفه نازل سوی دی او رسول الله ﷺ سوره تر آخره ووايه، عمر رضی الله عنه وایي: څه نا څه تر تاثیر لاندي سوم اسلام مي زړه ته را نژدې سو. دا هغه د اسلام تخم ؤ چې د حضرت عمر رضی الله عنه په زړه کې کښېښوول سو مګر هغه د جاهلیت آثار او تقلیدي قومیت، د پلرو او نیکه گانو د دین لوی والی او د هغه دین سره علاقه، بیا هم پر دغه حقیقت چې د ده پر زړه یې رغ کاوه غالبه وه، بیا هم په خپل عمل کې د اسلام ضد او د مسلمانانو دښمن ؤ، د هغه خپل زړه په پټ شعور لا نه ؤ قانع، خو بیا هم چې د ده په دباندي ژوند کې هغه اول نرم والی په ده کې ولیدل سو، هغه و حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په وخت کې ؤ.

مسلمانانو خو یوه په بل پسې هجرت کاوه، نو د مسلمانانو څخه یوه ښځه وه چې ام عبدالله ورته ویل کېده دغې ښځې غوښته چې هجرت وکړي، نو یې د خپل زوی

عبدالله سره داسي اتفاق وکړی چې ته جلا رهي سه اوزه به جلا رهي سم او د فلاني غره تر شا به سره یو ځای سو او بیا به په گډه سره ځو، مسلمانانو هجرت په پټه کاوه ځکه کفارو هجرت ته هم نه پرېښوول، نو عبدالله تر مور د مخه د هغه وعده سوي غره شا ته ولاړی او ام عبدالله د شپې نا وخته پر خره سپره سوه د لاري د ضرورت شيان ور سره دي پسي را رهي سوه، د مکې مکرمې څخه چې و وتل عمر بن الخطاب په مخه ورغلی، وې لیدل چې بنځه د سفر دپاره تیاره او آماده ده، ویل: یا ام عبدالله! چیري ځي؟ مسلمانان خود سفر کولو څخه منعه دي.

بنځي ورته و ویل: یا عمر! آزارونه مورا کړل، مځکه مورا باندې تنگه کړه، پرې موږ دی چې درڅخه ولاړ سو نه تاسي موږ غواړی نه موږ تاسي غواړو نو مي پرېږده چې هجرت درڅخه وکړم، تا ته څه تاوان رسيږي که دي پرېښوولم او ولاړم، عمر رضي الله عنه د دغو خبرو په اورېدلو سره نرم سو او بنځي ته یې و ویل: دا نو جلا والی دی یا ام عبدالله؟ (ام عبدالله او عمر رضي الله عنه په نسب سره نژدې او شریک وه) بنځي و ویل: هو! فراق او جدایی ده، عمر رضي الله عنه و ویل: په مخه دي ښه او سلامتیا دي ملگرې سه.

د اول وار دپاره عمر نرمېږي او څه نه وایي، بنځه په تعجب کي سوه او ولاړل، پر هغه وعده سوي ځای د خپل زوی سره یو ځای سوه، زوی یې پوښتنه ځني وکړه چې چا خو ونه لیدې؟ بنځي ویل یا! بل چا نه يم لیدلې یوازې عمر ولیدم، زوی یې ویل عمر؟ دا لوی مصیبت دی او ته یې څنگه پرېښوولې؟ بنځي قصه ورته وکړه او ویل تر دغه سوال او جواب زیات شی نه دی پېښ سوی او په آخر کي یې دا هم راته و ویل: په مخه دي ښه سه، زوی یې ورته و ویل: مور! ستا لکه چې د دغي جملې د ویلو په سبب د عمر اسلام راوړلو ته امید پیدا سوی دی؟ بنځي ویل: هو داسي را ته معلومیږي، عبدالله و ویل: والله د خطاب خبر به د شهادت کلمې و وایي خو عمر به یې ونه وایي.

دا هغه اوله نرمي وه چې د عمر رضي الله عنه څخه ښکاره سوه مگر دغه نرمي میل و اسلام ته نه و بلکه دا فقط د دغي بنځي سره نرمي وه، عمر رضي الله عنه چې کور ته راغلی په چرت او فکر کي دی چې دغه تفرقه او د قوم پاشل ولي پېښیږي؟ دغه بنځه د ده د قوم څخه ده او حبشې ته هجرت کوي، د دې ټولو مصائبو او مشکلاتو سبب څه شي دی؟

پسله فکړه دې نتیجې ته ورسېدی چې د دغو ټولو اختلافاتو سبب محمد ﷺ دی. نو یې نیت او عزم وکړی چې رسول الله ﷺ و وژني که څه هم دې د هغه په بدله کې ووژل سي مهمه نه ده مکه خو به د دغو مشکلاتو څخه خلاصه کړم.

نو یې د رسول الله ﷺ د وژلو اراده د ځان سره پخه کړه، سهار یې توره واخیستل او له کوره څخه د رسول الله ﷺ د وژلو په نیت ووتی، په لار کې یوه صحابي ولیدی چې نوم یې نعیم بن عبدالله ؤ او په پټه مسلمان سوی ؤ، د ده په اسلام څوک نه وه خبر، کله چې دغه نعیم ولیدل چې د عمر له مخه د شر علامې پورته کېږي توره ورسره ده او د جنگ دپاره تیار دی ویل: د خیره یا عمر! چیرې څې؟

عمر ؓ ویل: غواړم چې هغه څوک و وژم کوم چې زموږ قوم یې سره متفرق کړی او پاشلی دی، زموږ پلرونه بیعقلان بولي او زموږ آلهه یا خدایان په بده سره یادوي، نعیم د دې خبرو په اوریدلو سره وپېږېدی ځکه عمر جبار، شدید او قهرمن سړی دی، دیوه شي اراده چې وکړي هغه ترسره کوي.

نعیم غواړي چې عمر د دغه کاره څخه را وگرځوي، نو یې ورته و ویل: که ته محمد و وژني آیا ته به د عبدالمطلب د اولادې څخه خلاص سي؟ عمر ویل: داسي را معلومېږي چې ته هم له خپله دینه او بڼې یې او ویل: که څه هم د عبدالمطلب اولاده ما و وژني زه دغه کار کوم، نعیم ولیدل چې عمر د رسول الله ﷺ د وژلو ټینګ عزم او اراده کړې ده حتی خپل مرګ یې هم فرض کړی او منلی دی.

هو! هلته داسي نور خلک هم وه چې د رسول الله ﷺ د وژلو تقاضا او آرزو یې درلودل، مګر دا کار یې نه سواي کولای ځکه هغه د عبدالمطلب د اولادې څخه پر خپل مرګ بېرېدل.

هر چا ته دا معلومه وه که څوک رسول الله ﷺ و وژني د عبدالمطلب کورنۍ هیڅکله هغه سړی بېله مرګه نه پېږېدي مګر عمر چې دا کار کوي د خپل ځان مرګ یې فرض کړی دی، نعیم فکر وکړی چې یوه داسي حيله جوړه کړي چې لږ تر لږه دومره وخت پیدا کړي چې رسول الله ﷺ یا اصحاب کرامو ته خبر ورکړي، نو یې عمر ؓ ته و ویل: چې داسي ده نو ته یې باید اول د خپلي کورنۍ څخه را شروع

کړې (اصلاً د نعيم مقصد دا دی چې عمر په يوه بل کار مشغوله کړي او دى رسول الله ﷺ ته خبر ورسوي) عمر ويل: مقصد دي څوک دى؟ نعيم ويل: خور دي؛ فاطمه بنت الخطاب او د دې مېړه د دينه او بښتي دي او هغه دين يې پرې اېښى دى چې ته پر هغه دين يې، عمر نه و خبر چې خور او اخښى يې مسلمانان سوي دي، ځکه اسلام ته دعوت پټ او سړى و، اسلام نه و پټ، رسول الله ﷺ په ښکاره سره اسلام بيان او په ښکاره سره يې عبادت کاوه، مگر ځينې کسان چې اسلام ته داخلېدل يا داخل سوي وه هغو خپل اسلام نه ښکاره کاوه، هر چا د خپل اجتماعي حال او مقام سره عمل کاوه، چا په پټه ايمان راوړى چا په ښکاره، فاطمه بنت الخطاب ﷺ د عمر خور د هغې جملې څخه وه چې خپل اسلام يې پټ ساتلى و، نو ځکه عمر ﷺ له نعيمه څخه پوښتنه وکړه چې آيا زما خور خپل دين پرې اېښى دى؟ نعيم ويل هو، عمر ﷺ د رسول الله ﷺ له طرفه را وگرځېدى د اخښي او خور د کور پر طرف رهي سو.

د فاطمې ﷺ مېړه د عمر بن الخطاب اخښى سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل دى دغه سعيد د هغه زيد زوى دى چې د مخه يې بيان درته وسو چې موحّد، حنيف او د ابراهيم عليه السلام پر دين و او سعيد بن زيد ﷺ د اولو مسلمانانو څخه دى او د هغه عشرينه مېشته څخه دى چې رسول الله ﷺ د جنت زېرى ورکړى دى.

په دغه وخت کي چې عمر ﷺ د خپلي خور فاطمې کور ته ورځي سعيد ﷺ د فاطمې خاوند هم په کور کي دى، خباب بن الارت ﷺ هم د دوى سره دى او قرآن مجيد ورته وايي ځکه رسول الله ﷺ هغو کسانو ته چې نوي په اسلام مشرفه کېدل هغه کسان ور استول چې مخ کي يې ايمان را وړى و چې قرآن او اسلام وروښيي.

نو دوى درې نفره سره ناست دي قرآن کريم وايي چې عمر کور ته ور داخل سو او دننه په خونه کي يې د قرآن مجيد د ويلو آواز واورېدى، پوره يې نه اوري فقط يوه مهمه اوږوږ اوري، غوږ يې ورته ونيوى بيا هم نه پر بېلېږي نو يې دروازه وروپوري وهل. عمر جبار! تاسي فکر کوى چې د عمر به څومره قوت او طاقت و؟ عمر په بدن ډير لوى سړى و، د هغو ډيرو غټو خلکو څخه و ډير لوى او قوي بدن يې و، کله چې به پرأس سپور سو پښې يې مخکي ته رسېدې، د ده په مثل غټ سړى په ټولو مسلمانانو

کې نه ؤ بېله خالد بن ولید ؓ څخه، د دوی دوو د غټ والو په باره کې وايي: کله چې به ډیر مسلمانان سره یو ځای سوه د ټولو له منځه به خالد او عمر ؓ معلومېدل، د عمر ؓ ډیر لوی او برداره ځیکر ؤ د ده په لیدلو څوک بېرېدی، هیبت او دبدبه یې درلودل.

دغه جبار عمر دروازه ور پوري وهل خور یې وېرېدل ژر یې خباب ؓ په پستو کې پټ کړی (پستو په پښتو کې هنې کوچنۍ خونې ته وايي چې د استوګنې د خونې په آخر کې د ګدام یا مخزن په شکل سره وي او په عربي کې مخدع ورته ویل کېږي) خباب ؓ یې هلته پټ کړی فاطمې ؓ هغه د قرآن مجید ورته پټه کړه او بیا یې دروازه خلاصه کړه، عمر ورننوتی او ویل: تاسې څه شي وایه؟ هغو ویل: هیڅ شی نه ؤ موږ په خپل منځ کې خبرې سره کولې، عمر ویل: یا! ما یو څه واورېدل آیا دا هغه د محمد خبرې وې؟ سعید ؓ وویل: یا عمر! که حق بېله ستا له دینه په بل دین کې ؤ؟ عمر پر سعید ؓ ناري کړه: أصبأت؟ آیا له دینه اوښتی یې؟ سعید وویل: بَلْ أَسْلَمْتُ، یا! له دینه نه یم اوښتی بلکه مسلمان سوی یم، عمر هغه خپل اخښی سعید را چپه کړی او وهی یې، د عمر خور فاطمې ؓ عمر ځنې را پورته کړی او خپل خاوند خلاصوي، عمر خپله خور فاطمه هم پر مخ په چپلاخه یا څپېره ووهل، د هغې شونډه پرې سوه او وینې ځنې را ایله سوې، عمر جبار او شدید دی رحم او شفقت یې هر ډي خور یې په ژړا سوه او ویل: هو موږ مسلمانان سوي یو پر الله او د هغه پر رسول مو ایمان راوړی دی: ﴿أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ﴾.

عمر نا امید سو او وې لیدل چې خور یې ژاړي او د خولې څخه یې وینې بهیږي وشرمېدی او پر خپل عمل پښېمانه سو، په زړه کې یې رحم او شفقت پیدا سو چې څنگه خپله خور وهی او دا هم اول وار ؤ چې خور یې ووهل نویې په نرمه لهجه ورته وویل: هغه ورته چې تاسې ویل هغه را ښکاره کړی چې زه یې ووايم، خور یې ویل: یا! نه یې درښکاره کوم، عمر ویل: قسم په لات او عزې په بدنیت لاس نه وروړم فقط رایې کړه چې ویې ګورم او تاوان هم نه وروړسوم، خور یې پوه سوه چې عمر نرم سو نویې ورته وویل: یا عمر! دا کلام الله دی او ته مشرک او نجس یې که ډي د هغه

د ویلو اراده وي یو وار غسل وکړه بیا به ورته درکړم چې ویې وایې.

د عمر فکر او چرت په هغه ورته کي بند سو چې دا به څه شي وي او څه به پکښي لیکلي وي نوله ډیره شوقه موافق سو غسل خانې یا تشاب ته ننوتی او غسل یې وکړی کله چې را و وتی خور یې هغه ورته ورکړه چې قرآن مجید پر لیکل سوی ؤ، د حضرت عمر رضی الله عنه لیک او لوست زده وه او د ورقي په ویلو یې شروع وکړه په ورته کي لیکل سوي وه:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾.

عمر رضی الله عنه و ویل: الرَّحْمَنُ او الرَّحِيمُ څومره ښه پاک او طیب، ښک او مبارک نومونه دي، بیا لیکل سوي وه:

﴿طه ﴿١﴾ مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴿٢﴾﴾.

یعني: ای محمد! موږ د دې دپاره دا قرآن پر تا نه دی نازل کړی چې ته ځان په محنت او مشقت کي واچوې.

﴿إِلَّا تَذَكُّرَةً لِّمَن يَخْشَى ﴿٣﴾﴾.

بلکه موږ د هغه چا دپاره پند او نصیحت نازل کړی دی چې د الله جبار څخه بیرېږي.

﴿تَنْزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ﴿٤﴾﴾.

نازل سوی دی د هغه چا له طرفه چې پیدا کړي یې دي مخکه او لوړ لوړ آسمانونه.

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ﴿٥﴾﴾.

دغه د مخکواو آسمانو خالق ډیر مهربان (رحمان) پر عرش مستولي او غالبه دی.

﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ﴿٦﴾﴾.

خاص ده لره دي (یوازي دئ یې مالک دی) د هغو شیانو چې په آسمانو کي دي او د هغو شیانو چې په مخکه کي دي او د هغو شیانو چې د مخکي او آسمانو په منځ کي دي او د هغو شیانو چې تر مخکه لاندې دي دغه ټول موجودات په پیدا کولو، په ملکیت په فرمان برداري کي یوازي دده جبار دي بل هیڅوک نه دی ورسره شریک.

﴿وَإِنْ تَجْهَرِبِ الْقَوْلَ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾﴾.

او که په خبرو یا ذکر کولو سره جهر په زوروالی کوي، دې ته ضرورت نسته ځکه چې بېشکه دغه الله خبر او عالم دی په پټه خبره او تر هغې هم په پټه چې د زړه حال دی (الله ﷻ ته په زوره خبري، کراري خبري بلکه پټ د زړه حال ټول یوشی دی، په ټولو حالاتو عالم او خبر دی)

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾.

الله نسته بل معبود بر حق مگر یوازي هم دی ﷻ دی، خاص ده لره دي ښه نومونه او صفتونه.

دغه د سورة طه آیاتونه وايي ترخو دې آیات شريف ته ورسېدی چې الله ﷻ فرمایي:

﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾.

بېشکه چې زه الله یم، بېله ما بل هیڅوک د عبادت وړ او لائق نسته، نو زما عبادت کوه او زما د یادولو دپاره لمونځ آداء کوه.

﴿إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا﴾.

بېشکه چې قیامت راتلونکی دی زه اړاده لرم چې د هغه د راتللو وخت پټ او مخفي وساتم.

﴿لَتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ﴾.

دپاره د دې چې هر چا ته د هغو عملو جزا ورکړل سي چې دوی یې کوي.

داسي آیاتونه دي چې ټول د الله ﷻ او د قیامت په باره کي خبري کوي، حضرت عمر رضی الله عنه د دغو آیاتو په تلاوت سره نرم سود کلام الله تر تاثیر لاندې راغلی د مسلمانېدلو اړاده یې سوه نویې وویل: دا څومره ښه او مکرم کلام دی محمد صلی الله علیه و آله را وښوی چې ورسم.

خباب بن الأرت رضی الله عنه خو پټ ؤ او دا خبري اوري، دلته چې عمر رضی الله عنه دا خبره وکړه خباب بن الأرت رضی الله عنه را وغورځېدی ویل: زېری درکوم یا عمر! زه دا آرزو لرم چې د رسول الله صلی الله علیه و آله د جمعې د شپې دعاء ستا دپاره سي هغه چې ویې فرمایل: الهي په عمر بن الخطاب یا ابوجهل بن هشام سره اسلام معززه کړې او درځه رسول الله صلی الله علیه و آله به زه دروښیم، نویې حضرت عمر رضی الله عنه د ارقم بن ابی الأرقم کور ته وررهي کړی، هغه کور

چي د مسلمانانو د اجتماع او تعليم ځای ؤ، کله چي دوی د ارقم کور ته ورسېدل، د عمر رضي الله عنه سره تر اوسه هغه توره ور سره وه او د جنگ دپاره آماده معلومېږي او هلته بيا هغه نعيم رسول الله ﷺ ته خبر ور وړی ؤ چي عمر ستا د وژلو په نيت را رهي دی.

اصحاب کرامو ته ټول اخبار داسي رسېدلي دي چي عمر را رهي دی او غواړي چي رسول الله ﷺ و وژني، په هغه نوره قصه چي د فاطمې بنت الخطاب او سعيد بن زيد رضي الله عنه په کور کي پېښه سوه نه دي خبر، نو خود اصحاب کرام دلته د دغه راتلونکي خطر د مقابلې دپاره تيار او آماده دي، کله چي عمر رضي الله عنه د ارقم بن ابی الأرقم کور ته ور ورسېدی او د کور دروازه يې وټکول يود اصحاب کرامو څخه ور ولاړ سو د دروازې تر چاک يې ورته وکتل، وې ليدل چي عمر توره په لاس ولاړ دی رسول الله ﷺ چي دننه په خونه کي ؤ هغه ته يې حال ووايه او دلته اصحاب کرام د سرای په ميداني کي سره را ټول دي، حمزه رضي الله عنه پوښتنه وکړه چي څه پېښه ده؟ دوی ويل: عمر دی، حمزه رضي الله عنه ويل: عمر؟ دروازه ور خلاصه کړی که د ده راتگ د خير په نيت ؤ خير به و وينې او که د شر په نيت راغلی ؤ د ده په توره به يې و وژنو.

هو! دا صحي ده چي عمر غټ او ډير قوي دی مگر سيدنا حمزه رضي الله عنه جنگي پهلوان او فارس دی داسي پهلوان دی چي په قريشو کي يې مثل نسته، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د خوني يا کوټې څخه را ووتی، حمزه رضي الله عنه وويل: پرې يې ږدی چي کور ته راسي زه يې د ده په توره وژنم، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا حمزه! ته ننوزه، حمزه هم د رسول الله ﷺ په امر خوني ته ننوتی او رسول الله ﷺ و فرمايل: عمر ته دروازه ور خلاصه کړی، اوس خلک په حيرت کي دي! چي عمر د ده ﷺ د وژلو دپاره راغلی دی او رسول الله ﷺ وايي: دروازه ور خلاصه کړی حال دا چي د رسول الله ﷺ سره کوم ساتونکی هم نسته او حمزه رضي الله عنه چي په مسلمانانو کي قوي او پهلوان دی هغه ته يې هم وويل: ته خوني ته ننوزه، مگر چاره نسته د رسول الله ﷺ اطاعت حتمي دی، عمر ته يې دروازه ور خلاصه کړه او عمر کور ته ور ننوتی، غټ، قوي، جابر، شديد سړی توره هم ور څخه ده، رسول الله ﷺ ور نژدې سو عمر رضي الله عنه يې تر گربوانه ونيوی او شديد تکان يې ورکړه په دومره قوت سره يې وبنوراوه چي

عمر پر ځنگنو کښېنستی او رسول الله ﷺ و فرمایل: «أَمَا أَنْ لَكَ يَا بْنَ الْخَطَابِ أَنْ تُسَلِّمَ». يعني: ای د خطاب زویه! د دې وخت نه دی راغلی چې مسلمان سې؟ او نور یې هم پسي و فرمایل: او ته تر هغو نه مسلمانېږې چې الهي غضب درباندي نازل نه سي؟ لکه پر ولید بن المغیره چې نازل سو او وې فرمایل:

«اللَّهُمَّ هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ»

عمر رضي الله عنه وویل:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ»

رسول الله ﷺ تکبیر و وایه او کوم اصحاب کرام چې دلته موجود وه هغو هم په لوړ آواز ناري کړه: الله اکبر، دا تکبیر په دومره لوړ آواز و چې ټولي مکې واورېدی. قریشو و ویل: والله یوه حادثه پېښه ده او لویه حادثه ده، رسول الله ﷺ پوه سو چې خبره ښکاره او واضحه سوه او خلک خبر سوه، نو یې اصحاب کرام امر کړه چې خپلو کورونو ته ولاړ سې، ټول مسلمانان د ارقم رضي الله عنه له کوره په تلوار و وتل او هر یو پر خپله لار ولاړی.

عمر رضي الله عنه وایي: کله چې ما اسلام را وړی د ځانه سره مې فکر وکړی چې د اهل مکې څخه څوک د رسول الله ﷺ سره ډیر عداوت لري؟ خپل زړه راته و ویل: ابوجهل، نو ورغلم او د ابوجهل دروازه مې وړ و ټکول، ابوجهل را ووتی ویل:

أَهْلًا وَسَهْلًا مَرْحَبًا يَا بْنَ أَخِي!

او ویل: څنگه راغلی یې؟ ما ویل: غواړم چې خبر دي کړم چې ما پر الله او د هغه پر رسول محمد ﷺ ایمان را وړی او ټول هغه شیان منم چې محمد ﷺ را وړي دي، ابوجهل د کور دروازه په زوره بنده کړه او ویل: (تَبَّ لَكَ) تا لره دي مړې یا هلاکت وي، زما دي ټوله ورځ را خرابه کړه په شنه سهار دي دا زېږی را باندي وکړی دا څه خبر و چې تا ما ته راوړی.

تاسې پوهېږی چې عمر د همت او مړانې، د قصد او عزم خاوند و، د ده اسلام ټولو مشرکانو ته ډلت او سپکاوی و او مسلمانانو ته عزت، شرف او خوشالي وه.

حضرت عمر رضي الله عنه وايي: کله چې به يو څوک مسلمان سو کفار به پر را وگرځېدل وهل او ټکول به يې ورکول، خو کله چې زه مسلمان سوم زما ماما ته ورغلم چې عاصي بن هاشم ؤ او په خپل اسلام مي خبر کړی، هغه په کور ننوتی او دروازه يې را ته وتړل او بيا د قريشو يوه بل لوی سړي ته ورغلم (چې بنيابي دغه ابوجهل وي) هغه مي هم په خپل اسلام خبر کړی، هغه هم دروازه را ته بنده کړه او په کور ننوتی، بيا عمر رضي الله عنه پوښتنه وکړه چې څوک سر او پټ راز نه ساتي؟ خبر ژر نشروي او هر ځای يې بيانوي، عمر رضي الله عنه غواړي چې د ده د مسلمانېدلو خبر ژر نشر سي او ټول قريش په خبر سي، خلکو ورته وويل: د خبر د نشرولو دپاره تر جميل بن مَعْمَر بل مناسب څوک نسته، نن خبر ورته ووايه په دغه ورځ د مکې ټول ښار در خبروي د هغه وخت د بي بي سي راډيو ؤ، عمر رضي الله عنه د جميل پر طرف ور رهي سو، د دغي قصې روايت عبدالله بن عمر رضي الله عنه کوي، او وايي: زه په خپل پلار پسې وم چې پلار مي جميل بن مَعْمَر ته ورغلی جميل د کعبې شريفې سره ناست ؤ، عمر رضي الله عنه ور سره کېښستی او ور ته وپې ويل: يا جميل! آيا ته نه يې خبر؟ هغه ويل: په څه شي؟ ويل: ته نه سوې خبر چې زه وایم:

﴿أشهد أن لا إله إلا الله، و أن محمداً رسول الله﴾

عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: واللّه زما پلار ته يې هيڅ جواب ورنه کړی او نه يې پوښتنه ځني وکړه چې کله يا څنگه بس ولاړ سو او ناري يې کړه: يا معشر القريش! عمر له دينه واوښتی، عمر رضي الله عنه تر شا په پسې دی او وايي: دئ درواغ وايي بلکه زه مسلمان سوم او وایم:

﴿أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً رسول الله﴾

عمر رضي الله عنه خپل اسلام د ټولو قريشو په حضور ښکاره کړی، قريشو د حضرت عمر رضي الله عنه په وهلو شروع وکړه دوی دئ وهي او دئ دوی وهي، دې وهلو له ماښيښه تر ماښامه دوام درلودی، خو په آخر کي عمر رضي الله عنه سترې سو، قريش ډير ډي ځيني يې ځان هوسا کوي او ځيني يې وهل کوي، خو عمر رضي الله عنه يوازي دی او پرله پسې وهل کوي. قريش يو نفر نه دی پر عمر رضي الله عنه له هره طرفه وارونه کيږي او وهل کيږي، عمر رضي الله عنه

پوه سو چې نور نه سم جنگېدلای، نو یې په دوی کې وکتل هغه د دوی شریف او معتبره چې عتبه بن ربیعہ و هغه یې ونیوی او پر مخکې یې غځار کړي او د هغه پر ځیگر کښېستی، نور قریش دئ وهي خو دئ د عتبه پر ځیگر ناست دی او دوې ګوتي د هغه پر سترګو ور موږي او ورته وایي: دغه خلک را څخه ليري کوي او که دي سترګي در وچاودم؟ عتبه نارې کړې چې ځني ليري سی پرې یې ږدی والله ږندوي مي، قریش هم ليري سوه عمره یې پرېښاوه، ده هم عتبه ایله کړی، قریشو بیا حمله پر وکړه عمره یې بیا عتبه ونیوی عتبه بیا نارې کړې، دوی دغه د ونیسه ایله که په حال کې وه څو عاص بن وائل د عمرو بن العاص په پلار چې د قریشو د لویو مشرانو څخه و راغلی، ویل: څه قصه ده؟ حال ورته وویل سو، هغه پوهېدی چې عمر شدید او د عزم خاوند دی او که دا مسئله نوره هم اوږده سي په خپله د قریشو په منځ کې فتنه جوړېږي نو ویل: یوه سړي د خپل ځان دپاره یو دین اختیار کړی پرې یې ږدی هغو هم پرېښاوه او عمره یې خپل کور ته ولاړی.

امام بخاري د عبدالله بن عمره څخه روایت کوي او وایي: کله چې عمره یې په کور کې و دا بېړه ور سره وه چې قریش به کور ته پسي راسي، په دغه وخت کې عاص بن وائل السهمي ور ته راغلی او دغه عاص په جاهلیت کې زموږ د حلفاوو څخه و او عمره یې ته یې وویل: څه درته پېښه ده؟ عمره یې وویل: ستا قوم دا اراده کړې ده که زه مسلمان سوم ما و وژني، عاص بن وائل و ویل: څوک نه سي در نژدې کېدلای، عمره یې وایي: پسله دغه چې عاص دا را ته و ویل نوزه په امان سوم، عاص چې له کوره ورو ووتی وې لیدل چې شېله په خلکو کې ده ویل چېرې ځی؟ خلکو ویل: دغه عمر ته ورځو چې له دینه اوښتی دی، عاص ویل: هغه ته څوک نه سي ورتلای، يعني: زما په جوار او ساتنه کې دی، بیا نو خلک سره وپاشل سوه، اوس نو عمره یې هره ورځ د کعبې شریفې سره قرآن مجید وایي خو څوک د بیړي نه سي ور نژدې کېدلای، دا خو نسبت و مشرکانو ته د عمره یې ایمان را وړل وه مګر د مسلمانانو دپاره د عمره یې اسلام څه فایده ورسول؟ د هغه په باره کې عبدالله بن مسعود یې وایي: موږ مسلمانانو د کعبې شریفې سره لمونځ نه سوای کولای ترڅو چې عمر اسلام را وړی.

صُهِيب بن سنان الرومي ؓ وايي: کله چې عمر ؓ اسلام راوړی اسلام ښکاره سو او اسلام ته دعوت هم په ښکاره سره کېدی او موږ مسلمانان د کعبې شریفې پر شا وخوړله ډله کېښستلای سوای پر کعبه شریفه مو طواف کولای سوای او که چا بد او نا لائق را ته ويلي وای تريوې اندازې مود هغه جواب هم ورکولای سوای.

عبدالله بن مسعود ؓ وايي له کومه وخته چې عمر اسلام راوړی موږ په عزت سوو.

د مسلمانانو په حال کې دغه ټول تغیر د هغې ورځې څخه راغلی چې عمر ؓ د أرقم بن ابی الأرقم کورته ورغلی او ویل: یا رسول الله! آیا موږ مسلمانان که مړه سو او که ژوندي پاته سو پر حق نه یو؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: هو قسم می دي په هغه ذات وي چې زما د نفس اختیار د هغه په قدرت کې دی که مړه سی او که ژوندي پاته سی تاسي پر حق یاست، عمر ؓ وویل: نو موږ ولي خپل دین او اسلام پټوو؟ قسم می دي په هغه ذات وي چې ته یې په حق سره را لېږلی یې چې موږ د باندې وروزو، رسول الله ﷺ هم هغه اصحاب کرام چې په دار الأرقم کې موجود وه د وتلو دپاره تیار او آماده کړل، مگر هو! هغه خړ او آزاد اصحاب چې د قریشو د ساداتو او اشرافو څخه وه، مریان او هغه ضعیفه خلک یې پرېښوول چې دغه نفر ټول څلوېښت نفره سوه، نور رسول الله ﷺ دوه لینه یا دوه قطاره ځني جوړ کړه او ټول نفر په خپله اسلحه مسلح دي د یوه قطار په مخ کې حمزه بن عبدالمطلب ؓ دی او د بل قطار په مخ کې عمر بن الخطاب ؓ دی او د دوو قطارو په منځ کې سرور کائنات حضرت رسول الله ﷺ رهي دی، ټول مسلمانان د دار الأرقم څخه مسلح او منظم را و وتل او د کعبې شریفې طرف ته رهي دي پرلاري تهلیل او تکبیر وايي: لا إله إلا الله محمد رسول الله او الله اکبر وايي، قریش ور ته گوري او هیڅ یې په وسه و نه سوه نه یې آزار ورکړی او نه یې جنگ وړ سره وکړی، د قریشو د ساداتو او اشرافو څخه څلوېښت نفره مسلمانان دي، په دغه طریقه سره د الله ﷻ دین ښکاره او روښانه سو، و اسلام ته دعوت او اسلامي عبادت د هغه پټ حاله څخه و اظهار او اعلان ته را ووتی او د دغې ورځې څخه د رسول الله ﷺ له طرفه و عمر ؓ ته د فاروق لقب ورکړل سو.

اوس چې عمر ؓ اسلام ته داخل سو او دعوت ښکاره سو د قریشو ژوند ډیر

تريخ سو او حيران دي چي څه وکړي؟ نو يې د مسلمانانو و اشد عذاب ته ملا وتړل، حتی په خپله د رسول الله ﷺ او د هغه د اصحابو آزار يې شديد کړی، ابوجهل و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل يا محمد! ﷺ که دي تر دې وروسته زموږ خدايان په سپکه سره ياد کړل، بېکاره او بې قدرته دي ويل موږ بيا ستا رب ته ښکښل او بد ويل کوو، که څه هم قريشو الله ﷻ په ربوبيت سره مانه او د هغه ﷻ عبادت يې هم د بتانو د عبادت سره کاوه او ويل به يې: دغه بتان موږ و الله ته نژدې کوي، مگر نن ورځ يې د حسد او عناد په سبب دا جرئت وکړی او ويل: که تا بتانو ته بد و ويل، موږ و الله ﷻ ته بد وايو، نو په دغه باره کي د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾. [الانعام/ ۱۰۸]

يعني: اي مومنانو! هغو معبودانو ته ښکښل او بد ويل مه کوی چي دغه کفار د هغو عبادت کوي، نو دوی به د خپله جهالته څخه الله ﷻ ته په ناحقه سره ښکښل وکړي. په دغه آيات شريف سره مسلمانان د بتانو د بد ويلو څخه منعه سوه، که څه هم د بتانو په بد ويلو کي د اسلام مصلحت او فايده سته مگر لوی ضرر هم ور سره ملگری دی چي هغه پر الله ﷻ بد ويل دي، نو مسلمانان هم د بتانو د بد ويلو څخه چپ او پټه خوله سوه، دا د دې دپاره چي هغه لويه او بده گناه منعه کړل سي کومه چي پر الله ﷻ بد ويل دي.

رسول الله ﷺ ته د دعوت

د پريښوولو دپاره د قريشو وړانديزونه

د دغو دوو مشهوره او معروفه پهلوانانو او قهرمانانو: حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب رضي الله عنه ترايمان او اسلام را وړلو وروسته هغه د ظلم توري پر دې څيري سوې او قريش د هغه عذاب ورکولو د نشې څخه پر سد سوه، اوس ويني چي مسلمانان ورځ په ورځ ډېرېږي، نو غواړي چي د رسول الله ﷺ سره د خبرو د لاري د دعوت په پرې ښوولو کي کومي فيصلې ته ورسېږي او د دې کار په مقابل کي چي رسول الله ﷺ هر څه و غواړي دوی يې ورکړي.

خو دوی بېچارگان په دې نه پوهېدل چې ټول هغه شيان چې لمر پر راڅيږي و رسول الله ﷺ ته د دعوت په مقابل کې د غماشي د وزر قدر او قېمت نه لري او دوی په دغه خپلو وړانديزونو کې ناکامه او نا امیده سوه.

هغه داسې: قریشو مشوره سره وکړه ویل اوس نو موږ ته دوې لاري پاته دي چې د هغو څخه به یوه عملي کوو، یو دا چې په خپله د محمد ﷺ سره بحث او خبرې وکړو قانع به یې کړو چې دغه د دعوت له کاره څخه لاس واخلي، که یې دا نه کړه قبوله نو دوهمه لار پاته ده چې هغه مخامخ مواجهه او مقابله ده، نو ویل څوک باید د خبرو دپاره ورسې چې خبرې ور سره وکړي؟ د قریشو یو خاص مشر یې د دغه کار دپاره انتخاب کړی چې څوک وایي: ولید بن مغیره ؓ او څوک وایي عتبۀ بن ربیعۀ ؓ، په هر صورت یوه ورځ قریش د خپل مجلس په ځای کې سره ناست دي، وې لیدل چې رسول الله ﷺ په مسجد کې یوازي ناست دی، ولید یا عتبۀ و ویل: یا معشر القریش! آیا محمد ته ور نه سم؟ او خبرې ور سره و نه کړم؟ ښایي زموږ د وړانديزونو څخه یو شی قبول کړي او موږ پرېږدي، قریشو ویل: هو ورسه او خبرې ور سره وکړه، ولید هم ور ولاړ سو ورسول الله ﷺ ته کښېنستی او ویل: اې وراره! تا ته معلومه ده چې ته په قوم کې د لوړې مرتبې او ښه نسب خاوند یې او تا دغه خپل قوم ته داسې لوی شی را وړی چې په هغه سره دي دوی وپاشل، د دوی پر دین او خدایانو دي عیبونه و ویل او د دوی تېر سوي پلرونه دي کافران وبلل، اوس زما څخه څه خبرې واوره او په هغو کې ښه فکر وکړه ښایي د هغو څخه ځینې خبرې قبولې کړې، رسول الله ﷺ وفرمایل: وایه یا ولید! زه یې اورم، هغه ویل: اې وراره که ته په دغه کار سره پسې غواړې؟ دومره مال او پیسې به درته را ټولې کړو چې تر موږ ټولو مالداره او غني سې.

رسول الله ﷺ د کعبې شریفې سره ناست دی او غوږ یې ورته نیولی دی، دا د خبرو کولو او خبرو اورېدلو ادب دی (موږ یې هم باید زده کړو) که څه هم د ولید ټولې خبرې پوځي او بې معنی دي مگر ادب دا نه ایجابوي چې هر کړئ د هغه خبرې ور پرې کړي او خپلې خبرې شروع کړي نو یې غوږ ورته نیولی دی.

ولید نور هم خپلو خبرې پسې پوره کړې او ویل: که دي د دې کاره څخه شرف،

مشرې او سرداري مقصد وي، د مکې عمومي سردار او رئيس به دي کړو، هيڅ فيصله به ستا د رأيي څخه مخالفه نه کوو او که پاچهي غواړې زموږ پاچا به دي کړو او که دي د دې کاره څخه مقصد ښځه وي هره پېغله چې ته لاس پر اېږدې در په نکاح به يې کړو او که دغه شئ تا ته يو خيال او تصور راځي يعني: سودا او وسوسه وي او ته يې د ځان څخه نه سې ليري کولای طبيب به درته را وغواړو او په دې لار کې به تر هغه وخته پيسې خرڅي کړو ترڅو چې ته جوړېږې.

که چيري رسول الله ﷺ د دين او دعوت خبري پرېږدي قريش تيار او آماده دي چې د هغه په بدله کې هر څه ورکړي او هر څه وکړي، قريش وايي: هر څه چې ته وايې زموږ قبول دي پرتا ويل او پر موږ يې کول دي، خو د دين او دعوت خبري پرېږده، قريش تر دغې اندازې له اسلامي دعوت په تکليف وه او د دعوت د نشرېدلو څخه په بېره کې وه، رسول الله ﷺ غوږ ورته نيولی دی.

کله چې وليد د خپلو خبرو څخه فارغه سو، رسول الله ﷺ ورته وويل: ستا خبري خلاصې سوې؟ وليد ويل: هو، رسول الله ﷺ وويل: اوس نوما ته غوږ ونيسه.

اخلاق دغه دي: تر کومه وخته چې هغه خبري کولې دي ﷺ چې او خاموشه و فقط غوږ يې نيولی و، کله چې وليد د خبرو کولو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ وويل: اوس نو غوږ ونيسه، هغه ويل: ښه وايه، رسول الله ﷺ د دغو ټولو خبرو په جواب کې د سورة حم السجده څو آيات ه ورته تلاوت کړل، په نورو خبرو سره يې هيڅ جواب ور نه کړی، د هغه دپاره فقط قرآن مجيد کافي و، رسول الله ﷺ وويل:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝ حَمْدٌ ۝ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝﴾
 كَتَبَ فُصِّلَتْ ءَايَاتُهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي ءَاذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْ إِنَّنَا عَمِلُونَ ۝﴾.

ژباړه: دغه قرآن د هغه الله له طرفه را لېږل سوی دی چې ډیر مهربانه او ډیر رحم کوونکی دی، قرآن داسې کتاب دی چې آیاتونه یې په تفصیل سره بیان سوي دي،

قرآن دی چې په عربي ژبه لوستل سوی دی، د هغه قوم دپاره چې پوهیږي، مومنانو ته په جنت سره زېږی وړ کوونکی دی او کفارو ته له دوږڅه بېروونکی دی، نو د دغو کفارو څخه ډیرو مخ وگرځاوه، دوی حق نه اوري او دغه کفار محمد ﷺ ته وایي زموږ زړونه په پردو کې دي، په هغه څه نه پوهیږو چې ته موږ هغه ته دعوتوې (چې توحید او قرآن دی) او زموږ په غوږو کې دروند والی دی (ستا خبرې نه اورو) زموږ او ستا په منځ کې د مخالفت پرده ده، نو ته په خپل دین عمل کوه او موږ په خپل دین عمل کوونکي یو.

رسول الله ﷺ دغه آیاتونه ورته تلاوتول ترڅو د الله ﷻ دې قول ته ورسېدی:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾.

ژباړه: که چیرې دغو کفارو د حقه څخه مخ واړاوه، نو ته دوی ته ووايه: زه تاسې د سخت عذابو څخه بېروم په مثل د سخت عذاب د عادیانو او ثمودیانو، چې پر عادیانو باد صُر صُر مقرره سو او پر ثمودیانو جبریل ﷺ چغه او ناره وکړه.

ولید د صاعقې د نامه په اورېدلو سره ډیر زیات وېرېدی له خپله ځایه وړ ولاړ سو د رسول الله ﷺ پر مبارکه خوله یې لاس وړ کښېناوه چې چپ سي او نوري د عذاب خبرې و نه کړي او ویل: د الله روی مي در وړی دی رحم، د الله روی مي در وړی دی رحم، ولید له ډیرې بېرې وارخطا سو چې پر دوی به هم داسې صاعقه نازلې سي لکه د عاد او ثمود صاعقه او بیرته راغلی پر خپل ځای کښېنستی، رسول الله ﷺ هم آیاتونه هم پسي تلاوت کړه ترڅو د سجدي آیات ته ورسېدی د سجدي آیات چې یې تلاوت کړی رسول الله ﷺ سجده وکړه او بیا یې ورته وویل: یا ولید! وادي ورېدل؟ اوس نو ته او دغه آیاتونه، زما له طرفه ستا جواب دغه دی.

نه بحث و نه مناقشه او نه نور دلائل وه، فقط او فقط د ده د خبرو جواب د قرآن مجید آیاتونه وه، ولید له خپله ځایه لکه بهوبښه ولاړ سو، دا د قرآن مجید سحر او اعجاز دی، دا د قرآن کریم تاثیر دی، ولید د اول وار دپاره قرآن مجید مفصل او بې ډغه ډوډغه واورېدی، داسې یې واورېدی چې غوږ یې ورته نیولی ؤ، فکر او پام یې پر کاوه، د قرآن مجید تر تاثیر لاندې راغلی دی ولاړ سو او بیرته قریشو ته ورغلی،

ټول قریش په دارالندوه کې د ده په انتظار ناست وه، دې یې د بحث او پېشنهاد دپاره لېږلې ؤ او اوس ټول د جواب په انتظار دي، خو ولید لکه مسحور او بېهوښه دارالندوه ته ورننوتی، د دغه عجیب کلام تر تاثیر لاندې ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي:

« اِنَّ مِنْ الْبَيَانِ لَسِحْرًا »

یعني: بېشکه ځینې بیانونه د سحر تاثیر لري، کله چې د بشر ځینې کلام یا بیان سحري تاثیر ولري، نو د قرآن مجید او الهي کلام په باره کې څه فکر کوې؟ رشتیا هم ولید بن المغیره د قرآن مجید په اورېدلو مسحور سوی ؤ، کله چې دارالندوه ته ورننوتی او قریشو ولیدې، ویل: سرئ بیرته راغلی مگر په والله نه په هغه مخ چې تللی ؤ په سړي کې ډیر فرق راغلی دی، ولید کښېنستی قریشو ورته وویل څه خبر دي راوړی؟ ولید وویل: والله د محمد څخه مې داسې خبرې واورېدې چې د هغه په مثل خبرې مې په خپل عمر نه دي اورېدلي او دا خبره یې هم پر اضافه کړه:

« اِنَّ لِقَوْلِهِ لِحَلَاوَةً، وَاِنَّ عَلَيْهِ لَطَلَاوَةً، وَاِنَّ اَعْلَاهُ لَمُتَمَرٌ، وَاِنَّ اَسْفَلَهُ لَمُعَدِقٌ، وَاِنَّهُ لَيَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ ».

یعني: د ده خبرې خوږ والی لري، په خبرو کې یې اعجاب او ښایست پروت دی، لفظ د خبرو یې مېوه لري، معنی د خبرو یې تنده پورته کوي، د ده خبرې تر هر چا لوړې دي او د ده پر خبرو څوک نه سي لوړېدلای.

د عربو لوړ والی، مهارت او پوهی په ژبه کې وه، سبحان الله! هر وخت چې الله ﷻ یوه قوم ته خپل رسول ولېږلی دی د هغه شي معجزه یې ور سره ورکړې ده، چې دغه قوم به په هغه شي کې مشهوره او رسېدلی ؤ، مثلاً د عیسیٰ (علیه السلام) قوم په طب کې شهرت درلودی او رسېدلی ؤ، نو د عیسیٰ (علیه السلام) معجزې هم له دغه قسمه څخه وې چې پیس یې جوړاوه، مور زاده پوند یې بینا کاوه، حتی مړي یې ژوندي کول، ځکه چې دغه قوم ته دا ور معلومه سي چې دا د الله ﷻ له طرفه معجزه ده او د انسان کار نه دی.

همدارنگه د فرعون قوم چې په سحر او جادو کې رسېدلی او مشهوره ؤ، نو الله ﷻ موسیٰ (علیه السلام) ته هم له دغه قسمه معجزې ورکړې، هغه دا چه د لاس لکړه یې

دومره لوی مار سو چې د ساحرانو ټول جوړ سوي شيان يې تېر کړل او لاس چي به يې له بڼله را وايستی داسي به ځلېدی لکه لمر، نو ځکه د فرعون ساحرانو چي سحر يې پېژندی او د سحر ماهيت ور معلوم و کله چي يې دغه معجزې وليدلې پوه سوه چي دا سحر نه دی بلکه الهي معجزه ده او ايمان يې راوړی.

عربو د دې شيانو څخه کوم شی نه درلودی هغه دوی چي درلودی او رقابت به يې په کاوه او د هغه شي استادان وه هغه د ژبي فصاحت او بلاغت و او واقعاً هم د تاريخ د شروع څخه بيا تر اوسه په ټول بشري د فصاحت او پراختيا په اساس بله داسي ژبه نه ده پيدا سوې لکه عربي، نو ځکه عربو ته له هغه جنسه معجزه راغله چي دوی په هغه کي مهارت درلودی، داسي شی په معجزه کي نه ورته راغلی چي دوی د هغه په باره کي معلومات نه لري، بلکه عربو ته داسي شی په معجزه کي راغلی چي دوی د هغه کار استادان وه او قرآن مجيد دومره بليغ او فصيح و چي دوی ورته عاجزه سوه او تر اوسه هم ورته عاجزه دي، نو ځکه د وليد پر ژبه دغه جملې وويل سوې.

قریشو ورته و ويل: يا وليد! تا خپل دين پرېښاوه؟ (أ صَبَأْتَ يَا وَلِيدُ!) له دينه واوښتې؟ وليد ويل: يا له دينه نه يم اوښتی مگر والله ما داسي کلام په عمر نه دی اورېدلی، قریشو ويل: دا شعر دی، وليد ويل: والله تر تاسي ټولو په شعر پوهېږم، د شعر په بحرو، په نثر، په شعر، په ټولو پوهېږم، شعر پېژنم د عربو ژبه را معلومه ده مگر د محمد ﷺ کلام شعر نه دی، قریشو ويل: چي شاعر نه دی نو کاهن او کوډگر دی، وليد ويل: کاهن پېژنم او کارونه يې، د هغو د اور بلولو او شيانو سوځولو ټولي طريقې را معلومي دي، حتی مېرگيان او د مېرگيانو مرض را معلوم دي، د لېوني او مېرگيانې هيڅ حرکت پکښي نسته، قریشو ويل: نو ساحر او جادوگر دی، وليد ويل: سحر او ساحران پېژنم د هغو د شيانو تړل او غوټه کول را معلوم دي د هغو په پوکلو پوهېږم، د هغو دکارو څخه هيڅ کار پکښي نسته، قریشو و ويل: موږ نه پوهېږو چي څه درته و وايو، وليد ويل: يا قوم! زما خبره قبلوی؟ هغو ويل: وايه مقصد دي څه دی؟ وليد و ويل: دوه کاره دي چي د هغو څخه به يو کوی، قریشو ويل: هغه کارونه څه شي دي؟ وليد ويل: اول دا چه متابعت به يې وکړو ځکه د ده خبري حق دي، دوی

ویل: په تايي هم سحر کړی دی موږ څنگه خپل او د خپلو پلرو دین پرېږدو؟ دا هیڅ امکان نه لري، ده ویل: چي دا مو نه سوه خوښه او نه یې قبلوی نو دا دوهم کار وکړی، قریشو ویل: هغه څه شي دی؟ ده ویل: دئ او خلک سره پرېږدی، پرې یې ږدی چي خلک دعوت کړي په والله د ده دغه خبري چي دغه اوس ما واورېدې یو عظیم کیفیت لري که دئ پر خلکو غالبه سو د ده عزت او شرف ستاسي عزت او شرف دی، دئ هم د قریشو څخه دی د ده فخر ستاسي فخر دی، تاسي به په ده سره هغه بختور خلک سی او که خلکو دئ ووژی دا هم هغه شی دی چي تاسي یې غواړی، د ولید خبره پنځه او معقوله وه خو قریشو ویل: یا! والله! دئ او خلک به هیڅکله نه سره پرېږدو، ولید متردد سو چي قریش نه په اوله خبره راضي دي نه په دوهمه، ولید و ویل: اوس به نو آخري خبره درته وکړم، قریشو ویل: ښه! وایه، ولید ویل هغه مناسب او معقول شی دا دی چي خلکو ته وایاست چي ساحر دی او زموږ ټولو خبره باید یوه وي، کوم څوک چي دمکې له دباندې څخه راځي وهغو ته به موږ ټول دغه یوه خبره کوو چي ساحر دی، نژدې او مناسبه خبره هم دغه ده چي د ده په خبرو کي سحر دی، د سحر په واسطه قوم سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي پلار او زوی سره جلا کوي، سبحان الله! شیطان د دغه ولید لار ووهل، اوس لږ وخت د مخه ده کوښښ کاوه چي قوم ته سمه لار وښيي مگر اوس دئ په خپله واوښتی او رسول الله ﷺ ته یې په بد ویلو شروع وکړه، نو د دغه ولید په باره کي د سورة المدثر دغه آیاتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمایي:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۖ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۖ وَبَيْنَ شُهُودًا ۖ وَمَهْدَتْ لَهُ تَمَهِيدًا ۖ﴾ ۱ ﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۖ﴾ ۲ ﴿كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ۖ﴾ ۳ ﴿سَأَرْفِقُهُ ۖ صَعُودًا ۖ﴾ ۴ ﴿إِنَّهُ فَكَرَ وَقَدَرٌ ۖ﴾ ۵ ﴿فَقَتِلَ كَيْفَ قَدَرٌ ۖ﴾ ۶ ﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَرٌ ۖ﴾ ۷ ﴿ثُمَّ نَظَرَ ۖ﴾ ۸ ﴿ثُمَّ عَبَسَ وَسَمَرَ ۖ﴾ ۹ ﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۖ﴾ ۱۰ ﴿فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَٰهٌ حَرُيُوتٌ ۖ﴾ ۱۱ ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۖ﴾ ۱۲ ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ۖ﴾ ۱۳ ﴿

اوس به د دغه تلاوت سوو آیاتو مختصره ترجمه درته وړاندې سي:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ (۱)

الله جل جلاله فرمایي: ما او هغه څوک چې یوازې مې پیدا کړی دی سره پرېږده، د یوازې څخه مقصد دا دی چې هر سړی د مور له نسه بې ماله او بې اولاده یوازې را وزي، فوج او لښکر، مال او دولت، اولادونه او اقرباء او نور شيان د ځانه سره نه را وړي او یا د یوازې څخه مقصد خاص دغه ولید بن مغیره دی ځکه دی د پلاریوزوی ؤ.

﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا﴾ (۲)

او بیا مې ده ته ډیر زیات مال ورکړی.

﴿وَبَيْنَ شُهُودًا﴾ (۳)

او زامن مې ورکړه چې د ده سره به په هر مجلس کې حاضر وه، ولید د ډېر مال خاوند او د لسو زامنو پلار ؤ چې دغه زامن به همېشه د ده په مجلس کې حاضر وه.

﴿وَمَهْدَتْ لَهُ تَمْهيدًا﴾ (۴)

تیار او آماده مې کړل ده لره په تیارولو سره، یعنې: ده لره مې په دنیا کې د عزت او مشرتوب ټول اسباب آماده کړي وه.

﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾ (۵)

او بیا طمع او امید کوي چې نور به یې هم ورزیات کړم.

﴿كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا﴾ (۶)

هیڅکله داسې نه کوم چې مال، نفر او نعمتونه دې نور هم ور ډېر کړم، بېشکه چې هغه (دغه ولید) زموږ آیاتو لره مخالف او عناد کوونکی ؤ.

﴿سَأَزْهِقُهُ ضَعُودًا﴾ (۷)

ژر ده چې د اور پر لور غره به یې وخېژوم (صعود) په دوېځ کې د یوه غره نوم دی چې همېشه کافران ورخېژول کېږي بیا د هغه غره له سره کښته را لغړول کېږي، چې دا هم د کفارو د پاره یو قسم عذاب دی.

﴿إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۝﴾

بېشکه هغه فکر وکړی چې پر قرآن څنگه طعن یا عیب ووايم او په خپل زړه کي يې خبره جوړه کړه، چې ووايي: قرآن کریم سحر دی.

﴿فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝﴾

پس هلاک سو، ملعون کړل سو، څنگه يې دا خبره جوړه کړه.

﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝﴾

بيا دي هلاک او ملعون سي، خراب او برباد دي سي، څنگه يې دا خبره جوړه کړل چې قرآن سحر دی.

﴿ثُمَّ نَظَرَ ۝﴾

بيا يې محمد يا قرآن ته وکتل.

﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۝﴾

بيا يې مخ تريو او تندۍ يې غوټه کړی.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۝﴾

بيا يې محمد ته شا کړه او د اسلام څخه يې سر غړونه وکړه.

﴿فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَٰهٌ حَرُورٌ ۝﴾

نو ويل: نه دی دا قرآن مگر سحر دی چې د نورو ساحرانو څخه را نقل سوی دی.

﴿إِنَّ هَذَا إِلَٰهٌ قَوْلُ الْبَشَرِ ۝﴾

نه دی دغه قرآن مگر قول د بشر.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ۝﴾

ژر به دئ د دوږخ اور ته داخل کړم، دغه سړی چې حق يې وپېژندی او ده ته دغه حق واضح او روښانه سو، تر داسي اندازې چې خپل قوم يې هم ورته رابلی او بيا په يوه وار واوښتی، داسي اوښتل چې د حق دښمن وگرځېدی، نو خود دغه سړی د اور مستحق دی.

﴿مَّا صَلَّيْهِ سَقَرٌ﴾

ژر به د دې د دوېځ اور ته داخل کړم.

دغه آیاتونه د دغې حادثې یا سوال او جواب په سبب نازل سوه.

دوهم وار بیا

د رسول الله ﷺ سره د قریشو خبري

امام طبري او ابن کثير او نور سیرت پوهان روایت کوي چې دوهم وار بیا د قریشو مشران چې په هغو کې ولید بن المغیره، عاص بن وائل هم وه، و رسول الله ﷺ ته ورغله او دا واری یې بیا پر عرض کړه چې دومره مال به درکړو چې په موږ ټولو قریشو کې ته غني سې او زموږ د پېغلانو څخه به هغه تر ټولو ښایسته پېغله در په نکاح کړو او که دغه شئ مرض وي یا د پيري څخه درته پيښ وي موږ به دي په هر څومره پیسو سره چې وي علاج وکړو او داسې نور دنیوي شیان یې پر عرض کړه او ویل ته فقط دغه زموږ د آله او خدایانو بد ویل پرېږده او زموږ عادتونه او رواجونه د ناپوهۍ او جاهلیت عادتونه مه بوله، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه د دغو شیانو دپاره چې دغه تاسې یې را باندې عرضوی یا راکوی نه یم رالېږل سوی چې په خپل رسالت سره دي زه ستاسې مالونه وغواړم، یا دي په تاسې کې شرف وغواړم، یا دي پر تاسې پاچهي وغواړم، مگر الله ﷻ زه و تاسې ته رسول را لېږلی یم او پر ما یې کتاب نازل کړی دی او زه یې امر کړی یم چې تاسې ته بشیر او نذیر سم، ما د خپل رب رسالت در ورساوه او تاسې ته مې نصیحت وکړی، که تاسې دغه شیان چې ما د خپل رب له طرفه درته را وړي دي قبول کړی دا مو په دنیا او آخرت کې ګټه ده او که یې نه و منی تر هغو صبر درته کوم چې الله ﷻ زموږ او ستاسې په منځ کې فیصله کوي.

قریشو ورته وویل: که ته د دغو شیانو څخه چې دغه موږ در باندې عرض کړل هیڅ شئ نه قبلوې او ته دعوه کوې چې زه رسول الله یم، نو تر تا د مخه ټولو انبیاءو خپلو قومو ته معجزې را وړي دي او تا موږ ته معجزه نه ده را وړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: ما تاسې ته درې څیزې کلام را وړی دی، کفار وویل: یا! که ته غواړې چې موږ ستا دین ته

داخل سو نو تا ته دا معلومه ده چي زموږ مخکۀ د هر چا تر وطن تنگۀ ده، شا وخوا غرونه راباندي را گرځېدلي دي او اوبه هم هيڅ نه لرو، اقتصادي حالت مو ډير تنگ دی، نو دي د خپل هغه ربه څخه چي ته يې په دغه رسالت را لېږلی يې وغواړه چي دغه غرونه را څخه ليري کړي او موږ ته داسي ولې او چينې و بهوي لکه د شام او عراق ولې چي د هغه ولو په واسطه موږ ته باغونه، زراعت او واښه را شنه سي او الله مو غنيان کړي، نو موږ به هم ستا څخه يوه فايده ووينو، رسول الله ﷺ وفرمايل: دا د الله ﷻ کار دی که يې خوښه وه دغه شيان به در کړي او که يې نه وه خوښه نه يې در کوي.

کفارو وويل: يا محمد! داسي نه کيږي که دا نه سي کولای موږ ته زموږ مړه سوي پلرونه او نيکه گان را ژوندي کړه ښه دی چي موږ خپل پلرونه او نيکه گان ووينو او د هغو په جمله کي به قصي بن کلاب هم وي، هغه يو صادقۀ شيخ ؤ چي موږ د هغه څخه ستا په باره کي پوښتنه وکړو چي دا ستا خبري حق دي که باطلاي، رسول الله ﷺ وفرمايل: مړي الله ژوندي کوي زه مړي نه سم ژوندي کولای، قريشو ويل: گوره هيڅ نه سي کولای خو بيا هم ته وايې چي تا ته ملائکې راځي موږ غواړو چي دغه ملائکې ووينو ځانونه دي را ښکاره کړي د هغو په ليدلو سره به موږ ستا تصديق وکړو، رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسي د ملائکو د ليدلو توان او طاقت نه لری او دا هم د الله ﷻ کار دی که يې اراده وه در ښکاره به يې کړي او که يې اراده نه وه نه يې سي ليدلای، کفارو وويل: يو کار دي هم ونه کړی او ته غواړې چي موږ ستا متابعت وکړو حال دا چي ته غريب يې، خلک د غريبانو متابعت نه کوي، نو که ته غواړې چي موږ ستا متابعت وکړو له خپل ربه و غواړه چي باغونه او قصرونه، مريان او مالونه در کړي، کله چي ته غني سوې بيا حق لرې چي خلک ستا متابعت وکړي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله ﷻ رسالت او نبوت بلکه الهي ټول فضيلتونه په مال او غنا پوري تعلق نه لري، مال خپل خاوند الله ته نه نژدې کوي بلکه علم، تقوی او وحی دي چي انسان اورب سره نژدې کوي، نه زه دا کار کوم او نه زه هغه څوک يم چي له خپله ربه دغه شيان غواړي، کفارو وويل: ښه اوس خو دي زموږ د غوښتنو سره برابر يو کار هم ونه کړی او ته همېشه موږ د الله په عذاب سره بېروي، نو اوس موږ دغه الهي عذاب ته

تیار او آماده یو، آسمان را باندې ونړوه ټوټه ټوټه یې کړه، را باندې را وایې چوه چې موږ دا ستا عذاب و وینو چې دا دي په وسه پوره دی که یا؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: دا هم د الله ﷻ په اراده پورې تعلق لري، دلته نو قريشو ورته وویل: والله ته کاذب یې هیڅ شئ دي په وسه نه دی پوره، بلکه ستا استاد یو نفر دی چې نوم یې رحمان دی او په یمامه کې اوسېږي (یمامه په جزیره العرب کې بلکه په نجد کې د یو ځای نوم دی) او ته موږ د هغه سړي په عبادت سره امر کوې.

قريشو به داسې ویل: چې رحمان د الله ﷻ د نومو څخه نه دی، لکه څرنګه چې د دغه موضوع په باره کې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ تُفُورًا ۝﴾ [الفرقان / ۶۰]

يعني: کله چې به دغو کفارو ته وویل سوه چې رحمان ته سجده وکړی او د رحمان عبادت کوی، دوی وایي: رحمان څه شي دی؟ آیا موږ به هر هغه شي ته سجده کوو چې ته مو په امر کوې؟ او دغه د رحمان د نامه یادول! له ایمانه د دوی نفرت ور زیاتوي.

نو قريشو ویل: دغه د یمامې سړی چې نوم یې رحمان دی او تا ته تعلیم کوي ته موږ د هغه په عبادت سره امر کوې، په والله موږ به هیڅکله پر رحمان ایمان را نه وړو، دغه د معجزو د خبرو په آخر کې عبدالله بن ابی أمیه بن مغیره چې د قريشو د مشرانو څخه ؤ او د رسول الله ﷺ د عمه زوی ؤ ولاړ سو او ویل: یا محمد! هغه ټول شيان چې موږ درته وویل هغو ټولو ته عاجزه سوې هیڅ شئ دي و نه کړی، زه خوايمان نه در باندې را وړم که څه هم و دي وینم چې په هوا الوتی یې او په دغه هوا کې آسمان ته ورسېږي او له آسمانه یو کتاب در سره را وړي او زه دغه کتاب په خپل لاس کې هم ونیسم، بیا هم ایمان نه در باندې را وړم او وایم: ته ساحر یې، رسول الله ﷺ هیڅ نه وایي، آیا دغسې د عقل له چوکاټه وتلي خبرې جواب لري؟

بیا نورو کفارو وویل: والله موږ پرتا ایمان نه را وړو ترڅو چې الله و نه وینو او ټوله ملا تګې و نه وینو چې دغه الله ته راځي، که مو دا ولیدل بیا نو ایمان را وړو، بېله دغه

څخه زموږ ايمان را وړل هيڅ امکان نه لري، رسول الله ﷺ دغه ټولي خبرې اوري او چپه خوله دى هيڅ نه وايي.

خو بيا د کافر قريشو د دغو غوښتنو او دغه سوال او جواب په باره کي د سورة بني اسرائيل يا سورة الإسراء دغه آیاتونه نازل سوه چي الله ﷻ فرمايي:

﴿وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ۝﴾

او قريش وايي: يا محمد! تر هغه وخته به پر تا ايمان را نه وړو ترڅو چي جاري کړي ته موږ لره د مخکي څخه بهېدونکي چينه.

﴿أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ خَيْلٍ وَعَنْسٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ۝﴾

يا وي تا لره يو باغ د خرما او انګورو او وبهوې ته په دا باغ کي ولې په بهولو سره.

﴿أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتَ عَلَيْنَا كِسْفًا ۝﴾

يا را واچوې پر موږ باندې آسمان ټوټه ټوټه لکه څرنګه چي ته ګمان کوي.

﴿أَوْ تَأْتِيَنَا بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ۝﴾

يا را ولې الله او ملائکې مخامخ ښکاره چي موږ يې ووينو،

﴿أَوْ يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرَفٍ ۝﴾

يا وي تا لره يو کور چي په سرو زرو ښايسته سوى وي.

﴿أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ ۝﴾

يا په آسمان کي لوړ وخېژي.

﴿وَلَنْ نُّؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ تُنْزِلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرُؤُهُ ۝﴾

او هيڅکله به ستا په تش او يوازي ختلو ايمان را نه وړو ترڅو چي پر موږ داسي يو

کتاب را کښته کړي چي موږ يې لولو او ستا تصديق پکښي موجود وي.

﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ۝﴾

يا محمد! ﷺ دوى ته ووايه: پاکي ده زما رب لره (آيا يم زه) يعني: زه نه يم

مګر یو را لېږل سوی انسان.

او بیا هم په دغه باره کې د سورة الأنعام دغه آیاتونه نازل سوې کوم چې الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ كِتَابٍ فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝٧﴾

او که موږ پر تا په کاغذ کې لیکل سوی کتاب نازل کړی وای او بیا دوی دغه کتاب په خپلو لاسو مسحه کړی وای نو خامخا به هغو کسانو چې کافران سوي دي ویلای: چې نه دی دغه کتاب مګر ښکاره او معلومداره سحر.

﴿ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۝٨﴾

او کفارو به ویل: ولي پر ده ملکه (ملاکه) نه نازلېږي؟ يعني: له آسمانه ولي ملاکه نه ورته راځي چې موږ یې ووينو، الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَلَوْ أُنْزِلْنَا مَلَكًا لَّفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ۝٩﴾

او که موږ ملکه نازلې کړې وای نو خامخا به د دوی د هلاک خبره فيصله سوي وای، بیا به دوی ته مهلت نه وای ورکول سوی.

ورونو! د تلاوت سوو آیاتو په ترجمه کې ډیرې خبرې او تفصیل سته خو زه نه غواړم چې زموږ د سیرت النبي ﷺ مضمون و تفسیر ته واوړي، نو ځکه په مختصره او کوتا ه ترجمه سره کفایت کوم.

﴿ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ۝١٠﴾

او که چیرې موږ دغه رسول ملکه ګرځولې وای، يعني: انسانانو ته مو ملاکه په رسالت را لېږلې وای، نو خامخا به موږ دغه ملکه د یوه سړي په شکل ګرځولې وای (ځکه انسان د ملکي د واقعي شکل د لیدلو طاقت نه لري) نو که ملکه د سړي په شکل سوې وای نو خامخا به موږ دوی په شک او شبهه کې اچولي وای لکه دغه اوس چې دوی پکښې پراته دي، يعني: اول خو مو ملاکه په دې سبب په رسالت نه را ولېږل چې

انسان د ملائکې د ليدلو توان او طاقت نه لري او که يې فرضاً د ملکي د ليدلو طاقت هم را وړی وای او بيا يې هغه ملکي ته د درواغو خطاب کړی وای، نو سمدستي عذاب پر نازلېدی، نو ملکه خو په دغو سببو نه را ولېږل سوه او که مو بيا چيري ملکه د انسان په شکل او صورت کي را لېږلې وای نو دغه شک او اشتباه چي اوس يې پر تا کوي پر هغه ملائکې يې هم کاوه او دا به يې ورته ويلای چي ته ساحر، شاعر، کاهن يا کاذب يې.

ورونو! اوس خو درته معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل د قرآن مجيد د معنی د پوهېدلو دپاره څومره فايده لري، که د رسول الله ﷺ د ژوند په دغه واقعاتو او سيرت نه سو خبر، آیا د دغو آیاتو په ترجمه پوهېدلای سو؟ هيڅکله نه.

ښه دلته يوه پوښتنه پيدا کيږي: چي رسول الله ﷺ د کفارو دغه غوښتني ولي نه کړې وړ د سره؟ يعني: هغه شيان چي دوی غوښتل رسول الله ﷺ ولي نه کړه ورته موجود او هغه د دوی د غوښتني معجزې يې ولي وړ ښکاره نه کړې؟

جواب: د دې څوسببه وه،

اول: هغه انبياء عليه السلام چي تر رسول الله ﷺ د مخه وه آیا هغو خپلو قومو ته معجزې نه وې وړ ښکاره کړي؟ موسی عليه السلام و فرعون او د هغه قوم ته (۹) معجزې وړ ښکاره کړې او هره يوه يې تر هغه د مخنی معجزې لويه او مشکله وه، آیا د فرعون قوم د دغو معجزو په ليدلو سره ايمان را وړی؟ يا! نه يې را وړی.

د قریشو د معجزو غوښتنه هم د ايمان را وړلو دپاره نه وه بلکه جدل، سبسطة او بېځايه بحث ؤ، آیا عیسی عليه السلام خپل قوم ته معجزې نه وې را وړي؟ بلکه را وړي يې وې، مگر قوم يې د هغو معجزو په ليدلو سره بيا هم ايمان نه را وړی.

نو الله جل جلاله په قرآن مجيد کي دا هم ذکر کړي دي چي دغه د دوی غوښتني يې ولي نه کړې وړ پوره، الله جل جلاله د سورة بنی اسرائیل يا الإسراء په (۵۹) نمبر آیات کي فرمايي:

﴿وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ﴾ (الإسراء: ۵۹)

او موږ هيڅ شي له دې څخه نه يو منعه کړي چي د دوی د غوښتني معجزې وړ ولېږو بېله دې چي پخوانيو کفارو د معجزو تکذيب کړی ؤ، بيا نو موږ هلاک کړل، يعني: که اوس موږ د دوی د غوښتني معجزې ورکړو او دوی ايمان را نه وړي دوی

هم هلاکيږي.

﴿وَأَتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا﴾

او ورکړې مو وه د ثموديانو قوم لره (اوبه) ښکاره معجزه، نو ثموديانو پر خپلو ځانو د هغې اوبې په زخمي کولو او وژلو سره ظلم وکړی.

﴿وَمَا تُرْسِلُ إِلَّا نَذِيرًا﴾

او نه لېږو موږ دغه فرمايشي معجزې مگر د بېرولو دپاره يې لېږو، الله ﷻ د صالح عليه السلام قوم ته د دوی د غوښتنې سره برابره د معجزې په شکل اوبه ورکړل چې ټولو په سترگو وليدل چې لويه، غټه او قوي اوبه د مخکې يا ډېرې څخه را وزي، بيا يې هم ايمان را نه وړی، حتی هغه د معجزې اوبه يې زخمي او مړه کړه.

د کفارو د غوښتنو د نه پوره کولو دوهم سبب دا ؤ چې د دوی د غوښتنو پوره کول د امت آخره او انتهاء وه، هغه داسې: کله چې د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې دغه بحث وسو جبريل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته راغلی او ويل: يا رسول الله! الله ﷻ را استولی يم او فرمايي: دوی خبرې دي هره يوه چې ستا خوښه وي هغه سي به وسي، اول دا چې د دوی پر بې معنی او غلطو خبرو صبر وکړه او انتظار ورته وکړه، يا دا چې: هغه شيان چې دوی يې غواړي ټول به ورکړم مگر د دغو معجزو تر حاصلېدلو وروسته که يې بيا هم ستا د رسالت تصديق ونه کړی او ايمان يې را نه وړی ټول به هلاک کړم.

اوس نو خوښه او اختيار ستا دی، يا به پر ټولو مشکلاتو، بې معنی خبرو او ټولو هغو آزارو چې تا ته درکول کېږي صبر کوې، يا به د دوی غوښتنې ورکړم، که يې بيا هم تر هغه فرمايشي معجزو وروسته انکار وکړی نو ټوله مکه هلاکيږي، لکه پر پخوانيو امتو چې قسم قسم عذابونه او خرابۍ نازلې سوي دي، نو يا رسول الله! کومه خوا اختياروي؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: صبر او انتظار کوم، الله ﷻ ته اميد لرم چې د دوی په وروستيو نسلو کې داسې څوک پيداسي چې پر الله ﷻ ايمان را وړي، رؤف او رحيم رسول الله ﷺ د الله ﷻ په قدرت او اراده دا کولای سواي چې د دوی ټولي غوښتنې

ورپورته کړي مګر دا نود امت انتهاء او آخره وه ځکه دا د نبی او امت په منځ کې آخرنی فیصله ده، واقعاً هم پسله هغه چې د امت د غوښتنو سره سم ټولې معجزې ښکاره او موجودې سي، بیا نو امت نه دوې لارې پاته کېږي، یا به ایمان را وړي، یا به انکار کوي، که یې انکار وکړی الهي عذاب پرنازلېږي، چې په دغه عذاب سره هغه قوم و انتهاء او آخر ته رسیږي، نو رسول الله ﷺ دا نه غوښتل چې د دوی سره آخري فیصلې ته ورسیږي، ویل: که په دوی کې فایده نسته اولادو ته یې امید سته، ښایي په هغو کې مسلمانان پیدا سي او واقعاً هم داسې سوه، حتی د ابوجهل زوی عکرمه رضی الله عنه مسلمان سو، په همدې سبب رسول الله ﷺ د صبر کولو او انتظار اړخ یا طرف اختیار کړی.

ابوطالب د بنی هاشم ټولنه جوړوي

که څه هم د حمزه او عمر رضی الله عنهما اسلام د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په وضعه او حال کې تغیر را وستلی ؤ او د مسلمانانو حالاتو څه نا څه فرق کړی ؤ مګر د ابوطالب په زړه کې بیا هم د مشرکانو څخه پر خپل وراړه بېره موجوده وه، د ده هغه تیري سوي واقعي په یاد وې چې یو وار مشرکانو ورته وویل: د وراړه څخه دي لاس واخله او بیا یې ویل: وراړه دي په عماره بن الولید را سره بدل کړه چې موږ یې ووژنو او بیا ابوجهل د ده د وراړه د وژلو په نیت هغه لویه ډبره واخیستل او عقبه بن أبي معیط د ده وراړه د سجدې په وخت کې په پټو یا په یوه ټوکره سره تر داسې اندازې خپه کړی چې قریبه وه و وژل سي او بیا عمر بن الخطاب د ده د وراړه د وژلو دپاره توره را اخیستې وه، ابوطالب په دغو واقعاتو کې فکر کاوه او د هغو څخه د داسې شر بوی را پورته کېدی چې د ده زړه به یې ور و رېږد او ده د ابوطالب سره ثابته وه چې مشرکان د ده د وراړه په باره کې د ده سره غدر او خیانت کوي او د ده د وراړه د وژلو قصد او اراده لري او که د مشرکانو څخه یو نفر د ده پر وراړه یوه ناگهاني حمله وکړي او وبې وژني، هلته نو حمزه او عمر یا بل څوک کومه فایده نه سي رسولای، دغه فکرونه د ابوطالب په زړه او دماغ کې په یقیني ډول سره ور گرځېدل او دا ټول هم حق وه، ځکه واقعاً مشرکانو پر دې اتفاق کړی ؤ چې رسول الله ﷺ په ښکاره سره

وژني او دغه د مشرکانو و اتفاق ته د الله ﷻ په هغه قول کي اشاره ده چي فرمايي:

﴿أَمْ أَتَرْمَوْا أَمْراً فَإِنَّا مُتَرْمُونَ﴾. [الزُحُف/ ۷۹]

يعني: کفارو د رسول الله ﷺ په خلاف يو کار جوړ کړی او محکم کړی دی او موږ هم د خپل تدبير محکم کوونکي، ټينگوونکي يو.

نو ابوطالب د دغو افکارو په مقابل کي څه وکړه؟ خپله کورنۍ چي د هاشم او مطلب اولاده وه سره راټوله کړه (هاشم او مطلب دوه وروڼه دي چي د عبد مناف زامن وه) او ويل: موږ او تاسي په ټولو بايد د محمد ﷺ ساتنه وکړو او مشرکانو ته دا موقع ور نه کړو چي ده ته کوم آزار او تکليف ور ورسوي، دغه راټول سوو خلکو ټولو که مسلمانان وه که کفار د هغه عربي جوار يا قوم پرستۍ په سبب دا غوښتنه و منل بېله اېلوله چي هغه د نورو قريشو پر طرف سو او نورو ټولو په اتفاق سره د محمد ﷺ د ساتني او حفاظت مسئوليت او ذمه واري پر ځان قبوله کړه.

اوس نو تر څلورو هفتو په لړيا کمه موده کي مشرکانو ته څلور لويي حادثې پېښې شوې.

لومړۍ: د قريشو شريف او قوي پهلوان حمزه رضي الله عنه مسلمان سو.

دوهم: عمر بن الخطاب رضي الله عنه چي معرفي کولو ته يې ضرورت نسته مسلمان سو.

درېيم: رسول الله ﷺ د مشرکانو پېشنهاد يا وړانديز د قرآن مجيد په آياتو وورد کړی.

څلورم: بني مطلب او بني هاشم ټولو په اتفاق سره که مسلمانان وه که مشرکان د رسول الله ﷺ طرفداري او د هغه ساتنه اعلان کړه.

مشرکان په حيرت کي سوه او دا يې هم حق و چي په حيرت کي سي، دوی پوه سوه که موږ د محمد ﷺ پر وژلو اقدام وکړو د مکې شېلې به زموږ په وينو وبهيري او ممکن زموږ نسل ختم سي، کله چي مشرکانو ته دغه حقيقت ور معلوم سو نو يې د رسول الله ﷺ وژل پرېښوول او يوبل ظلم ته يې لاس واچاوه چي تر پخوانيو ظلمو ډير سخت او اشد و، هغه داسي:

د ظلم او عداوت عهد نامه مقاطعه او بندیز - يا اقتصادي انحصار

د قریشو یوه ډیره لویه ډله سره را ټوله سوه او پردې یې قسمونه یاد کړه چې هیڅوک به د بني هاشم او بني مطلب سره که مسلمان وي که کافر او د هغو کسانو سره چې د بني هاشم او بني مطلب څخه نه دي خو مسلمانان سوي دي هیڅ قسم معامله نه کوي، نه به بنځه ځني غواړي نه به یې ورکوي، نه به شئ ځني رانیسي نه به یې پر خرڅوي، نه به څوک ور سره کښېني نه به خبرې ورسره کوي، حتی سلام به نه وراچوي، نه به د دوی کورو ته ورځي او نه به یې خپلو کورو ته پرېږدي، ترڅو چې محمد ﷺ دوی ته د وژلو دپاره ور تسلیم نه کړي او د دغي فیصلې دپاره یې یوه ورقه ولیکل چې په هغه ورقه کې دغه ذکر سوي عهدونه او وعدې لیکل سوي وې.

بل دا چې د بني هاشم سره به هیڅ وخت د صلحي خبرې نه کېږي او نه به صلحه ځني قبلېږي ترڅو چې محمد ﷺ د وژلو دپاره را تسلیم نه کړي.

دغه ورقه یا تعهد نامه د قریشو ټولو کافرو مشرانو امضاء کړل.

ابن قیم رحمه الله وايي: دغه تعهد نامه منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم ولیکل او څوک بیا وایي چې نضر بن الحارث ولیکل، خوصحي خبره دا ده چې بُعِیض بن عامر بن هاشم ولیکل او رسول الله ﷺ بېرا ورته وکړه چې دهنې بېرا په سبب یې لاس شل سو.

د تعهد نامې یا مقاطعه نامې په شروع کې داسې ولیکل سوه:

(بِسْمِ اللَّهِ) او بیا د تعهد نامې نوري مادي ولیکل سوې چې پکښې لیکل سوي وه: هیڅوک به د بني هاشم او بني مطلب او نورو هغه کسانو سره چې مسلمانان سوي دي د رانیولو او خرڅولو معامله نه کوي، نه به شئ ځني رانیسي او نه به یې پر خرڅوي، نه به بنځه ځني غواړي نه به یې ورکوي او دوی ته به اجازه هم نه ورکول کېږي چې خوراكي مواد د مکې د دباندې څخه رانیسي، نه به څوک خبرې ورسره کوي او نه به یې کورو ته پرېږدي، کامل انحصار او پوره مقاطعه ولیکل سوه او تعهد نامه یې دننه په کعبه شریفه کې وځړول.

درې کاله د ابوطالب په شَعْب کي

ابوطالب وېرېدې چې د قریشو کافر مشرانو د بني هاشم او بني مطلب او هغو کسانو چې د دوی پر طرف دي پر ضد ډیر ټینګ اتفاق او اتحاد وکړي، نو ابوطالب هغه کسان چې د ده او د رسول الله ﷺ پر طرف وه سره را ټول کړه او د مکې مکرمې تر ښار د باندې ووتل، دا د دې دپاره چې دوی سره یو ځای وي او په خپل منځ کي مرسته او تعاون سره وکړي، نو یې د مکې مکرمې په بل ځای کي واپول چې هغه ځای ته شَعْبُ اَبِي طَالِب وبل کيږي، دوی هلته یو له بله سره مرسته کوي او په دې امید دي چې له دغې مقاطعې او انحصاره څخه خلاص سي.

سُبْحَانَ اللَّهِ! آیا د نن ورځي کفار هم د مسلمانانو په مقابل کي دغه کارونه نه کوي؟ د قریشو له طرفه د مسلمانانو سره مقاطعه او انحصار په ډیر شدید ډول شروع سوه او دې انحصار یا مقاطعې درې کاله دوام وکړي، درې کاله او د دوی دا حال دی چې نه شی رانیولای سي او نه یې خرڅولای سي هیڅوک شی نه پر خرڅوي حتی که د مکې مکرمې د د باندې څخه نور تجار راسي قریش یې نه پرېږدي چې پر مسلمانانو خواره خرڅ کړي او که به بیا چیري د بني مطلب یا بني هاشم څخه یو څوک ورغله چې یو شی را نیسي، قریشو به هغه شی په دوه چنده قیمت د هغه تاجر څخه د دې دپاره رانیوی چې د مسلمانانو لاس ته د خوړلو شی ورنه سي، مسلمانان مال لري مګر شی نه سي په رانیولای او بل د امن له طرفه هم نه وه په امان، د خپل ضرورت د شیانو د رانیولو دپاره هم د شَعْبُ اَبِي طَالِب څخه نه سي را وتلای بېله هغو حرامو میاشتو څخه کومي چې په هغو کي جنگ او تجاوز حرام ؤ.

ابوطالب پر رسول الله ﷺ بېرېدې چې څوک یې د شپې و نه وژني نو کله چې به شپه سوه او خلک به د خوب بستر ته تلل ابوطالب به هم رسول الله ﷺ ته وویل: ورسه پر خپل ځای دي پرېوزه، دا د دې دپاره که چا د ده ﷺ د وژلو اراده کړې وي هغه به یې و ویني چې رسول الله ﷺ هلته پر خپل ځای پرېوتی، مګر کله چې به بیا خلک بیده سوه ابوطالب به د خپلو زامنو یا وروڼو څخه یو څوک امر کړي چې ورسه

ته د محمد ﷺ په ځای کې پرېوزه او رسول الله ته به یې وویل: ته ولاړه ده دده په بستر کې پرېوزه، یا خوبه په خپله ابوطالب د رسول الله ﷺ پر بستر پرېوتې. کله چې د مسلمانانو او د دوی د کومکیانو خپل خوراکي مواد خلاص سوه او نور نه سي رانیولای نو په مسلمانانو او هغو کسانو کې چې د دوی مرسته یې کول لوړه شروع سوه، داسې کاځتي او نیستي جوړه سوه چې د لوړې په سبب یې د درختو او ونو پاني خوړل، نورو قریشو به د مسلمانانو او د هغو د کومکیانو د کوچنیو ماشومانو پرله پسې ژړا او نارې، چغاري او بغاري اورېدلې چې د لوړې په سبب به یې همېشه ژړل، خوزر سوي نه و بلکه خوند یې پر اخیستی. لکه نن ورځ چې د دنیا ټول کفار د فلسطین د کوچنیو معصومو شهیدانو نندارې کوي او خوند پر اخلي.

هو! هلته په قریشو کې څو نفره وه چې زړه یې غوښتی چې د بني هاشم او نورو سره د هغو دوستیو په سبب چې د دوی سره یې درلودلې مرسته وکړي، ځکه ځینو قریشو د بني هاشم یا نورو سره پخواني قرابتونه او د بنځوله طرفه دوستۍ درلودلې، نو د هغو دوستیو په سبب په دغه مقاطعه او انحصار نه وه راضي مگر په وسه یې هم څه نه وه پوره، نو به یې د موقع په وخت کې د نورو قریشو په پټه څه خوراکي مواد وروړل چې د هغې جملې څخه یو هم حکیم بن حزام و.

حکیم بن حزام د قریشو د مشرانو څخه یو مشر و او تر دغه وخته نه و مسلمان سوی، د ده زړه غوښتل چې د بني هاشم سره د دغه تنګسې په وخت کې مرسته وکړي ځکه یو څو یې د مور له طرفه د بني مطلب سره دوستي درلودل او بل خدیجه رضی الله تعالی عنہا ده عمه وه.

دغه حکیم، یوه ورځ څه خوراکي مواد پر یوه اوښ بار کړه چې شعب ابي طالب ته یې وروړي خو په لار کې ابوجهل ولیدی، ابوجهل ویل: د خیره؟ یا حکیم!

حکیم ویل: دا زما کار دی هر چیرې چې ځم، ابوجهل ویل: ته محمد او د هغه ملګرو ته خواړه وروړې؟ حکیم ویل: دا زما کار دی هر چیرې چې یې وړم، د دې امت فرعون ابوجهل و ویل: یا! دا ستا کار نه دی! والله نه دي پرېږدم چې ته مسلمانانو ته خواړه وروړې او د ده په منعه کولو یې شروع وکړه.

دوی په دغه کشمکش کې دي چې د قریشو د مشرانو او ساداتو څخه یو بل نفر

راغلی چې نوم یې ابوالبختري بن هاشم دی او ده هم د مسلمانانو سره همدردی درلودل، که څه هم د ده همدردی د اسلام او ایمان په سبب نه وه بلکه د دې همدردۍ سبب هم قومیت او نسب ؤ، خو دغه ابوالبختري راغلی ویل: پر څه مو شخړه او غالمغال دی؟ حکیم وویل: زما سره دغه بار را سره دی او غواړم چې هري خوا ته زما زړه وي ولاړ سم، مگر ابوجهل مې نه پرېږدي د ده یې په څه؟

ابوجهل ویل: یا! دئ غواړي چې دغه خواړه محمد ﷺ او د هغه ملکرو ته یوسي، ابوالبختري وویل: حکیم د قریشو د مشرانو څخه یو مشر دی او ته هم یو مشر یې! نو دئ آزاد دی هر چیري چې ځي ولاړ دي سي، ته حق نه لرې چې منعه یې کړې.

اصلاً مکې مکرمې یو عمومي مشر نه درلودی، هر مشر د خپل قوم او خپلي کورنۍ مشر ؤ، مگر ابوجهل که څه هم د خپل قوم بني مخزوم مشر ؤ خو د زړه غوښتنه او آرزو یې دا وه چې د ټولي مکې مکرمې مشر سي، مگر څرنګه چې قریش بڼاخ بڼاخ یا پښه پښه وه او هر بڼاخ ځان ته مشران درلودل، هغه نورو مشرانو د ابوجهل اطاعت نه کاوه او نه یې دئ د ځان مشر باله، نو ځکه ابوالبختري ورته وویل: حکیم هم یو مشر دی هر څه چې یې زړه غواړي و دي یې کړي، ابوجهل ویل: یا! نه یې پرېږدم، ابوالبختري ته قهر ورغلی او ویل: ته څوک یې چې نه یې پرېږدې؟ ابوجهل ویل: نه یې پرېږدم او ابوالبختري یې پوري وهی د ابوالبختري هم ور سره حملې سوې، وهل پوري وهل سوه خو په آخر کي ابوالبختري پر زور سو او حکیم هغه خپل بار کړی او بڼی مسلمانانو ته ورساوه.

همدارنګه د قریشو ځینو نورو مشرانو کوم چې د ابوطالب یا بني عبدالمطلب سره یې دوستي درلودل څه خوراکي مواد به یې مسلمانانو ته په پټه وړ وړل مګر دغه خوراکي مواد چې مسلمانانو ته په پټه وړ وړل کېده د دوی نه بېسېده، ځکه دا لږ خواړه وه او هغه کسان چې په شَعْبِ اَبِي طَالِب کي اوسېدل ډیر او په لسه او و نفرو، نو خود پر مسلمانانو او د دوی پر طرفدارانو لوړه غالبه سوه، تر داسي اندازې چې یو د دوی څخه وایي: یوه شپه د حاجت د آداء کولو دپاره د خپله ځایه څخه څه ګوښه او لیري ولاړم، هلته مې یو آواز واورېدی چې باد یو شئ ښوراوه پسي وګرځېدم د مړه

سوي اوښ د پوست يوه ټوټه يا يوه حصه مې پيدا کړه، دغه پوست مې واخيستی پسله پرېللو مې و ايشاوه او ومي خوړی، تاسي فکر وکړی چې يوانسان د لوږي له لاسه دغه حال ته رسېږي چې د مړه اوښ پوست او د درختو يا ونو پاني خوري، هغه هم يوه ورځ نه بلکه په کلويې دا حال وي، دا څومره سخت ژوند دی مگر يوازي مسلمانانو نه بلکه هغو کسانو چې د مسلمانانو سره يې قرابت او همدردي درلودل درې کاله پرله پسې دغه لوږه وگالل، درې کاله يې پر لوږه سر بېره د خپلو کوچنيو اولادو او معصومو ماشومانو ژړاوي چې د لوږي د لاسه به يې ژړل تحمل کولې او زغملي دا هم د مسلمانانو دپاره د صبر او مقاومت امتحان ؤ، خو مسلمانانو پر دغو تکاليفو او مشکلاتو، زحمتو او آزارو صبر وکړی او په دغه سخت امتحان کي په همت او مړانه سره کاميابه سوه.

د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول

پوره درې کاله پر دغه حال تېرسوه خو د بعثت د لسم کال د محرمي په مياشت کي دغه تعهدنامه او انحصار مات سوه د هغه د ماتېدلو سبب دا ؤ چې په قريشو کي ځيني کسان په دغه تعهد او انحصار راضي وه او ځيني يې ناراضه وه، نو هغه کسان چې په دغه انحصار نه وه راضي هغو د دغه تعهدنامې د ماتېدلو دپاره کوښښ وکړی، هشام بن عمرو چې د قريشو د مشرانو څخه ؤ او د شپې به يې په پټه څه خواړه و بني هاشم ته وروړل او د هغو د دغه بد حال په سبب خواشيني او پرېشانه هم ؤ نو همېشه به په دې فکر کي ؤ چې دغه د ظلم ورکه او تعهد نامه چې د قريشو له طرفه ليکل سوي ده څنگه له منځه يوسي او دغه مقاطعه پای ته ورسېږي؟ د دې کار دپاره يې عزم وکړی چې دا مقاطعه بايد ليري او پای ته ورسېږي، نو زهير بن أبي اميه المخزومي ته ورغلی چې د هغه مور عاتکه بنت عبدالمطلب د ابوطالب خور او د رسول الله ﷺ عمه وه. زهير ته يې وويل: يا زهير! آيا ته راضي يې چې ته خواړه خوړې او اوبه څښې او ستا د ماما گانو دي دغه حال وي چې ته په خبر يې؟ زهير ويل: يا! نه يم راضي. هشام ويل: هو بايد په راضي هم نه سو درې کاله کيږي چې دغه خلک په لوږه

اخته دي موږ يې د شپې او ورځې د کوچنيو ماشومانو ژړاوي او روچي د لوږې ژاړي او بيا هم چپ يو دغه خلک زموږ قوم زموږ وينه او زموږ ځان دي.

زُهير ويل: نو څنگه وکړم؟ قريشو دا اتفاق کړی دی.

هشام ويل: زه غواړم چي دغه ورقه له منځه يو سم.

زُهير ويل: زه او ته دوه نفره يو دا کار مو په وسه نه دی پوره، بيله ما او تا څخه بل

څوک هم سته چي د دغي مقاطعې مخالف وي؟

هشام ويل: يا! فقط زه او ته يو.

زُهير ويل: درېيم نفر هم را ته په کار دی.

نو هشام و مطعم بن عدي ته ورغلی و هغه ته يې د بني هاشم او بني مطلب دوستۍ او قرابتونه ورياد کړه او ويل: دا ښه کار نه دی چي ته په دغه ظلم کي د قريشو پر طرف يې، مطعم ويل زه يو نفر یم څه نه سم کولای.

هشام ويل: دوهم نفر مي هم درپيدا کړی دی، ويل: هغه څوک دی؟

ويل: زه یم، مطعم ويل: درېيم نفر هم په کار دی، ويل: هغه مي هم پيدا کړی دی، مطعم ويل: هغه څوک دی؟ ويل: زُهير بن أبي اميه، مطعم ويل: په دې کار کي څلورم نفر هم په کار دی.

نو هشام بن عمرو و ابوالبختري ته ورغلی، هغه ابوالبختري چي د ابوجهل سره يې د حکيم د اونۍ په بار کي وهل او ټکول کړي وه، هشام پوهېدی چي ابوالبختري پر بني هاشم مهربانه دی، هغه ته يې هم هغه خبري وکړې چي مطعم ته يې کړي وې، ابوالبختري و ويل: آيا بل څوک هم سته چي په دغه کار کي زموږ مرسته وکړي؟ هشام ويل: هو! زُهير بن أبي اميه، مطعم بن عدي او زه ستاسي سره یم، ابوالبختري وويل: پنځم نفر ته هم ضرورت سته چي پنځه سقوت موزياتيرې.

هشام و زُمعه بن الاسود بن مطلب ته ورغلی د هغه سره يې خبري وکړې د بني هاشم قرابتونه يې ورياد کړه، د هغو حقوق يې ورته بيان کړه او ويل: ته په دغه حالت راضي يې چي قوم دي د لوږې مري؟

زُمعه ويل: آيا دغه کار ته چي ته ما ور بولې بل څوک هم را سره سته؟

هشام ويل: هو! د هغه نورو ملګرو نومونه يې ورياد کړه.

زमे و ويل: هو اوس صحتي ده، دغه پنځه نفره د شپې په (حجون) کي چي په مکه مکرمه کي د يوه ځای نوم دی سره يو ځای سوه او د دغي صحيفې يا تعهد نامې د ماتولو دپاره يې عهد او وعده سره وکړه.

زهير و ويل: اول هغه څوک چي د قريشو په حضور په دغه باره کي خبري کوي هغه زه يم، شپه تېره سوه په سهار کي د قريشو مشران او سرداران او نور قريش د کعبې شريفې پر شا وخوا د خپلو مجلسو په ځايو کي ناست دي چي زهير له کوره را و وتی بياسته او گران قيمته لباس يې اغوستی دی پر کعبه شريفه يې طواف وکړی او بيا يې خلکو ته مخ ور وړاوه ويل: يا اهل مکه! آيا موږ خواږه خوړو، کالي اغوندو او بني هاشم هلاکيږي؟ نه شی پر خرڅيږي او نه ځني رانيول کيږي، والله زه تر هغو نه کښېم تر څو دغه ظالمه ورکه، دغه د دوستۍ قطعه کوونکې ورکه څيري نه سي، درې کاله کيږي چي دوی خواږه نه لري او وږي گرځي، والله دا پينځو به موږ ته تر ابده پاته وي. ابوجهل چي د حرم په يوه طرف کي ناست ؤ ولاړ سو او ويل: درواغ دي و ويل والله دغه عهدنامه نه څيرل کيږي، دا هغه عهد او اتفاق دی چي ټولو قريشو کړی دی او وعده يې کړې ده چي دا مقاطعه به تر هغو جاري وي څو مسلمانان زموږ دين ته را اوږي. زُमे بن الاسود ولاړ سو او ويل: والله يا ابوجهل ته ډير درواغجن يې موږ په دې عهد نامه د هغې د ليکلو په وخت کي هم نه ؤ راضي او دا بايد څيري سي.

ابوجهل وايي: والله نه څيرل کيږي. ابوالبختري ولاړ سو ويل: زُمه رشتيا وايي موږ په دغه عهد نامه نه راضي يو او نه يې منو.

ابوجهل غواړي چي د ابوالبختري جواب ووايي چي مطعم بن عدي ولاړ سو او ويل: تاسي رشتيا وياست او هر څوک چي له دغه مخالفه خبري کوي هغه درواغ وايي، موږ د الله په حضور کي د دغي عهد نامې څخه او کوم څه چي پکښي ليکل سوي دي بري او بېزاره يو.

ابوجهل د ده جواب ته ځان جوړاوه چي هشام بن عمرو ولاړ سو او د دغه قسمه مخه خبري يې وکړې، اوس نو کوم څوک چي دا حالت ويني يو د پنځو په مقابل

کي دلائل وايي، ابوجهل وايي: دا عهد بايد نه سي مات او مقاطعه بايد نوره هم دوام ولري، مگر دوی پنځه دي که څه هم بل څوک د دوی پر طرف نسته خو دا پنځه منظم او د مخه يې پلان جوړ کړی دی (پنځه منظم نفر کولای سي چي پر پنځوسو غير منظمو نفرو غالبه سي) ابوجهل عاجزه پاته سو ويل: دا پلان په شپه کي جوړ سوی دی بيله دغه ځايه په بل ځای کي مشورې او اتفاق سوی دی.

د دغو خبرو په وخت کي ابوطالب د حرم شريف په يوه طرف کي ناست ؤ او دغه خبري اوري. ابوطالب ولي او د څه شي دپاره دلته راغلی ؤ؟ هغه خو په دې موضوعاتو نه ؤ خبر؟

د هغه د را تللو سبب بل شئ ؤ، هغه دا چه الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د دغه صحيفې يا ورقي په باره کي داسي معلومات ورکړل چي په هغه عهد نامه کي ټول هغه ځايونه چي په هغه کي ظلم او د صلۀ رحمي قطعه کېدل ليکل سوي دي، هغه ټول وټنو خوړلي دي، بېله هغو ځايو څخه چي په هغه کي د الله ﷻ نوم ليکل سوی دی، رسول الله ﷺ دغه خبر خپل اکا ابوطالب ته ووايه، ابوطالب ورته وويل: آيا ستا رب ته په دغه خبر کړی يې؟ رسول الله ﷺ ويل: هو.

نو اوس ابوطالب د څو نفرو سره راغلی دی چي دغه خبر قريشو ته ووايي، د مخه تر دغه مناظرې او مناقشې ابوطالب ځينو قريشو ته دغه خبر ووايه: چي زما وراره دغسي او دغسي راته ويلي دي او هغه هيڅکله درواغ نه وايي، اوس تاسي وگورئ که خبره داسي وه لکه هغه چي وايي نو ويښ سی او دغه خپل بد او ظالمانه عمل پرېږدی په والله تر هغو به يې در تسليم نه کړو چي يو نفر مو پاته وي او که هغه خلاف ويلي وه زه به تاسي او دئ سره پرېږدم، بيا نو څه چي مو خوښه وي هغه ور سره وکړی.

قريشو و ويل: ښه او د انصاف خبره دي وکړه، خو د مخه تر دې چي پر دغه موضوع خبري وسي هغه بله خبره شروع سوه، پسله هغه چي د هغو پنځو نفرو او ابوجهل په منځ کي هغه سوال او جواب وسو، مطعم بن عدي کعبې شريفي ته ننوتی چي هغه عهد نامه را واخلي او څيري يې کړي، وې ليدل چي عهد نامه ټوله وټنو خوړلې ده بېله هغه ځايه چي (بِسْمِ اللَّهِ) يا بل هغه ځای چي د الله ﷻ نوم ليکل

سوی ؤ، هغه پر خپل حال پاته وه نوره ټوله عهد نامه نه وه! وینو خوړلې وه. له دغه وخته دغه عهد او اتفاق، انحصار او بندیز مات سوه، رسول الله ﷺ او د ده ټول ملګري د شعب أبي طالب څخه را و وتل او خپلو کورو ته ولاړل. دلته کفارو بیا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه یوه ډېره لویه علامه ولیدل، چې هغه د عهد نامې په حال خبرېدل وه، مګر لکه څرنگه چې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾. [اقر: ۲۰]

ژباړه: که کفار د الهي قدرت یو دلیل و ویني مخ ځني اړوي نه یې مني او وایي دا سحر دی.

کفارو دلته هم دغه د نبوت لوی دلیل نه و منی او نور یې هم کفر پر کفر زیات سو. دغه مقاطعه او بندیز پسله درې کاله په دغه شکل سره پای ته ورسېدل، مګر دغه موده ډیر سخت او مشکل ژوند ؤ، درې کاله پرله پسې ټولو مسلمانانو او د دوی دوستانو یا طرفدارانو دغه لوږه او د وړو ماشومانو ژړاوي وزغملې.

مسلمانانو ولي او د څه شي دپاره دغه عذابونه او تکلیفونه قبلول؟؟؟
ډیره مهمه پوښتنه ده په معقول او منصف جواب پسې یې ته وګرځه.

د رسول الله ﷺ ژوند په دغه ډول تېرېدی، قسم قسم آزارونه، پرله پسې لوړې، سپکې او نا لایقي خبرې، د ده ﷺ د اهل او متابعینو پرله پسې زهېرول او عذابونه ورکول، او بیا د دنیوي امورو لکه پیسې، آمریت او داسې نورو بشري خواهاشاتو پېشنهادونه ورته وسوه، خو رسول الله ﷺ د دغو ټولو شیانو څخه هیڅ شي ته نه تسلیم سو او نه یې خپل دعوت پرېښاوه، دعوت کوي او پر هر قسم آزارو صبر کوي.

ابوطالب ته د قریشو آخرنۍ ډله

اوس چې رسول الله ﷺ د خپلو ټولو ملګرو سره د شَعْبِ اُبي طالب څخه را ووتی پر هغه خپل پخواني قسم دعوت کوي، مګر قریش که څه هم بندیز او انحصار یې پای ته ورساوه خو بیا هم پر مسلمانانو هغه آزارونه او هغه دوی دي، خلک د الله ﷻ دلاري څخه منعه کوي او ابوطالب پر هغه ډول د خپل وراړه دفاع او ساتنه کوي مګر په دغه وخت کې د ابوطالب عمر تر اتیا کلو اوښتی ؤ، دغه لوی واقعات او غمونه چې د کلو راهیسي پرله پسې پر ده تېرېدل خاصاً دغه بندیز او انحصار ډیر ضعیفه کړی ؤ، هغه پخوانی قوت او شدت یې نه ؤ پاته، د شَعْبِ څخه د ده دراه وتلو څومياشتي لا نه وې تیري سوي چې ډیر سخت ناروغه سو.

دلته نومشُرکانو مشوره سره وکړه، ویل: حمزه او عمر مسلمانان سوه او د محمد ﷺ د دین خبري په ټولو عربو او قریشو کې نشر سوې که موږ د ابوطالب تر وفات وروسته د هغه وراړه ته کوم ضرر او تاوان ور ورسوو ټول عرب به موږ ته پیغور را کوي اکا یې ژوندی ؤ دوی څه نه سواي په کولای او اوس چې اکا یې وفات سو او هغه یې تنها ولیدی نو یې پر را واچول، اوس قریش غواړي چې د ابوطالب په حضور د رسول الله ﷺ سره خبري وکړي او څه هغه شیان ور سره ومني چې تر دې د مخه یې نه ورسره منل، نو د قریشو یوه ډله ابوطالب ته ورغله چې دا د قریشو آخرنۍ ډله ده چې ابوطالب ته ورځي او د ده د وراړه په باره کې خبري ورسره کوي.

د قریشو ټول اشراف او مشران چې عتبۀ بن ربیعۀ، شیبۀ بن ربیعۀ، ابوجهل بن هشام، امیۀ بن خلف، ابوسفیان بن حرب او نور پکښې وه، ټوله سره پنځه ویشتمه نفره ابوطالب ته ورغله او ویل: یا ابا طالب! ته په هغه خپل مقام او درجه پوهېږې چې په موږ کې یې لرې او تا ته اوس دغه ناروغي پېښه ده، موږ پر دې بهرېږو چې ته به زموږ له منځه ولاړ سې او په دې هم خبر یې چې زموږ او ستا د وراړه په منځ کې اختلاف سته، نو اوس دي وراړه را وغواړه زموږ له طرفه څه ده ته ورکړه او د ده له طرفه څه موږ ته را کړه، موږ به د ده څخه منعه سو او دئ به زموږ څخه منعه سي، موږ او زموږ دین دي

سره پرېږدي او موږ به دى او د ده دين سره پرېږدو، ابوطالب ورسول الله ﷺ ته نفر ور ولېږي او هغه هم راغلى، ابوطالب ورته وويل: اي وراره! دغه نفر ستا د قوم اشراف دي سره يو ځاى سوي دي غواړي چي څه درکړي او څه در څخه واخلي او بيا يې هغه نوري خبري ورته وکړې کومي چي قريشو ابوطالب ته کړي وې چي موږ به په ده کار نه لرو او دى دي په موږ کار نه لري.

رسول الله ﷺ قريشو ته مخ ور وړاوه او ورته وپې ويل: څه فکر کوي؟ که زه يوه خبره دروېښم او تاسي هغه خبره وکړې په هغه سره به د عربو پاچهان وگرځي او عجم به سر درته کښته کړي.

په بل روايت کي راغلي دي چي خپل اکا ابوطالب ته يې وويل: اي اکا! دوى ويوه داسي کار ته نه را بولې چي هغه د دوى دپاره خير او بهتر وي؟ ابوطالب وويل: څه شي ته يې را بولې؟ ويل: زه يې يوې خبري ته را بولم چي د هغې په ويلو سره به عرب سر ور ته کښته کړي او د عجمو به مالکان وگرځي، قريشو چي دا خبره واورېدل چپ سوه او په حيرت کي سوه، نه پوهيږي چي څنگه د دغي يوې جملې د ويلو څخه چي هغه هم دومره فايده ولري انکار وکړي، وروسته ابوجهل و ويل: دا يوه خبره څه شي ده؟ موږ به دي لس خبري ومنو، رسول الله ﷺ وفرمايل: فقط دغه يوه کلمه وواياست (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) او هغه چي تاسي يې عبادت کوي هغه پرېږدي، قريشو لاسونه سره وتکول او وې ويل: يا محمد! ته غواړې چي دغه آله يو الله وگرځوي؟ ستا کارونه عجب دي، بيا نو ځينو و ځينو نورو ته و ويل: والله دا سړى د هغو شيانو څخه چي تاسي يې غواړي هيڅ نه درکوي در ولاړسي او د خپلو پلرو دين مو تينگ کړى، تر څو چي الله ستاسي او د ده په منځ کي فيصله کوي او بيا نو قريش ولاړل. د دغو کسانو په باره کي د سورة ص دغه آياتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمايي:

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ﴾.

ژباړه: او کفار د دې څخه تعجب کوي چي دوى ته بېروونکي نبي د دوى له قومه راغلى دى او دغه کافران وايي چي دغه بېروونکي نبي ساحر، درواغجن دى.

﴿أَجْعَلِ آلَهُ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ﴾ ۶۰.

آيا ده دغه (۳۶۰) معبودان يو الله ګرځولي دي؟ دغه چي دى وايي: دغه ډير معبودان پرېږدى او د يوه الله عبادت كوى يو ډير عجب شى يا كار دى چي مثل نه لري.

﴿وَأَنْتَلِقَ الْأَمْلَاءُ مِنْهُمْ أَنْ أَمْشُوا وَأَصْبِرُوا عَلَىٰ إِلَهِتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ ۶۱.

او د دوى مشران په تلوار سره له دغه مجلسه څخه ولاړل چي يوه او بل ته يې سره ويل: درځى درځى، د دې ځايه ولاړې او د خپلو معبودانو پر عبادت صبر وكړى (تېنگ اوسى) بېشكه چي دغه شى يعني: توحيد خامخا يوشى دى چي زموږ څخه يې اراده سوې ده، يعني: دى غواړي چي د توحيد په نامه سره موږ ټول د ځان تابع كړي.

﴿مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْأَلَمَةِ الْأَخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا آخِثَلِقُ﴾ ۶۲.

دغه توحيد او وحدانيت په وروستني (عيسوي) دين كي موږ نه دى اورېدلى، دغه توحيد له خپله ځانه جوړ سوي درواغ دي او وروستني نور آياتونه هم په دغه باره كي نازل سوي دي.

عام الحزن - يا د غم كال

رسول الله ﷺ بيا هم د هغو آزارو او تكاليفو سره سره توحيد او الهي دين ته دعوت كوي ترڅو چي دوي لويي او ډيري مهمې واقعي پيښي سوې، داسي واقعي چي پر دعوت او د رسول الله ﷺ پر ژوند يې ډير تاثير وكړى.

لومړى: د رسول الله ﷺ د مهربانه، خواخوږي او حمايه كوونكي اكا ابوطالب وفات.

دوهم: د رسول الله ﷺ د مهربانه او غم شريكې زوجې حضرت خديجې رضي الله عنها

وفات، چي اوس به دغه دوې واقعي په تفصيل سره درته بيان سي.

د ابوطالب ناروغي نوره هم شديده سوه ترڅو چي د وفات ورځ يې را ورسېدل، د ابوطالب وفات د بعثت د لسم كال د رجب په مياشت كي ؤ او شپږ مياشتي وروسته ترهغه وفات سو چي د قريشوله طرفه بنديز او انحصار پاي ته ورسېدى او څوك وايي: د دغه كال د رمضان په مياشت كي وفات سو، هغه ابوطالب وفات سو چي د قريشو

د آزارو او تکالیفو څخه د رسول الله ﷺ ساتونکی او حمایه کوونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده په وفات ډیر غمجن او تر اندازې زیات خواشینی سو، ځکه ابوطالب هغه اکا ؤ چې رسول الله ﷺ یې کوچنی لوی کړی ؤ او رسول الله ﷺ ته د عبدالمطلب تر وفات وروسته د پلار په درجه کې ؤ، د رسول الله ﷺ عمر اته کاله ؤ چې تربیه یې د ابوطالب پر غاړه سوه، سره د دې چې ابوطالب ایمان نه راوړی خو بیا هم د رسول الله ﷺ لوی مرسته کوونکی او حمایه کوونکی ؤ، موږ ولیدل چې د مقاطعې په وخت کې یې څومره مرسته او فدا کاري وکړه، که نه یوازې مسلمانانو ته د دې مشکل سره مقابله کول ډیره سخته تمامېده، که څه هم ابوطالب د رسول الله ﷺ پر دین نه ؤ مګر بیا هم د خپل وراره د مرستې او قوت عمده مرکز دی ؤ، کله چې ابوطالب ته مرګ حاضر سو او د زکندن په حالت کې ؤ رسول الله ﷺ ورته ناست ؤ، ابوجهل ته خبر ورغلی چې ابوطالب د مرګ په حالت کې دی نو دی او عبدالله بن أبي امیه په تلوار ورغله د ورتګ اجازه یې وغوښتل، اجازه ورکول سوه، په ابوطالب کې روح پاته دی رسول الله ﷺ ورته ناست دی او ورته وایي اې اکا د (لا إله إلا الله) کلمه ووايه، فقط یوه کلمه! کولای سم چې د دغې کلمې په سبب د قیامت په ورځ ستا شفاعت وکړم.

ابوجهل ویل: یا ابا طالب! د عبدالمطلب له دینه اوړې؟ که دي دغه کلمه وویل ستا اولادې ته به تر ابدې پېغور ورکول کېږي، ابوجهل شیطان همېشه د اسلام مخ نیوی کوي او نه غواړي چې څوک مسلمان سي، رسول الله ﷺ کوبښن کاوه چې ابوطالب ایمان را وړي او ابوجهل پرله پسې منعه کاوه، ابوطالب متردد او په شک کې دی چې د توحید کلمه و وایي که یا؟ خو ابوجهل او عبدالله بن أبي امیه ورته جوړېدلي دي ترڅو د ابوطالب آخري خبره دا سوه چې ویل: علی ملة عبدالمطلب، يعني: د عبدالمطلب پر دین یم او وفات سو، ایمان یې نه را وړی او په دغه بیا د رسول الله ﷺ غم نور هم ډېر سو ځکه اکا یې ایمان ته نژدې سوی ؤ مګر مسلمان نه سو، حال دا چې دی تر ټولو خلکو ورسول الله ﷺ ته نژدې دوست ؤ او تر هر چا یې د رسول الله ﷺ دفاع زیاته کړې وه، بیا نور رسول الله ﷺ و فرمایل: ترڅو چې منعه سوی نه یم د مغفرت طلب به درته کوم، يعني: که مي الله ﷻ منعه نه کړي زه به ستا

دپاره غځو او بخښنه غواړم، د دغه موضوع په باره کي الله ﷻ فرمايي:

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾ [التوبه: ۱۱۳]

يعني: نبي او هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی دی نه ښايي او نه لائق دي چي د مشرکانو دپاره مغفرت و غواړي که څه هم دغه مشرکان د دوی سره خپلوي ولري (دا کار څه وخت نه دی ورته روا؟) وروسته تر هغه چي دوی ته ښکاره سي چي بې شکه دوی د دوېځ اهل دي (يعني پر کفر مړه سي).

ورونو! کله چي مومنانو خپل ځانونه او مالونه پر الله ﷻ خرڅ کړي دي، نو دا کار هم ورسره حتمي او ضروري دی چي خپل ځانونه بل د هر چا څخه راټول کړي او يوازي يې خپل رب ﷻ ته وسپاري د (أعداء الله) سره يعني: د هغه چا سره چي د الله ﷻ سره د هغو دښمني او دوېځي توب معلوم سوی وي خپله د دوستيو او مهربانيو سلسله وشکوي، که څه هم دغه د الله دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار، نيکه او انا، اکا او تر ټبر او نور خاص خپلوان وي، ځکه هر هغه څوک چي د الله دښمن اوله خپله ربه سرکښه وي هيڅکله د مومن دوست او خپل کېدلای نه سي، نو د هر هغه چا په باره کي چي داسي معلومات حاصل سي چي په يقيني ډول سره دوېځي دی د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

اوس نو دغه د کفر او دوېځي توب معلومات که په وحيو سره وي، يا هغه څوک په ښکاره سره پر کفر او شرک مړ سي د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

او بيا هم د دغه موضوع په باره کي د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴾

[القصص: ۵۶]

يعني: يا محمد! ﷺ بېشکه ته هغه څوک پر سمه لار نه سي برابرولای چي ستا خوښ وي، بلکه الله ﷻ و هغه چا ته سمه لار ښيي چي د هغه د هدايت اراده و فرمايي.

خاصه خبرتيا، يا تنبيه

د رسول الله ﷺ د والدينو په باره کې د اسلامي علماوو اقوال ډير فرق سره لري، ځينود دې دپاره چې د دوی ايمان او نجات ثابت کړي خاصي رسالې ليکلي دي او ځينو د حديثو شرحه کوونکو محدثانه او متکلمانانه بحثونه کړي دي، خو د احتياط او سلامتي بڼه او غوره لار دا ده: چې په دغه مسئله کې څوک چې پاته سي او په داسي دقيقو بحثو کې د څېړنو څخه ځان وساتي، د داسي مسائلو حقيقت يوازي الله ﷻ ته معلوم دی او هغه عادل رب په ښه ډول سره د ټولو موضوعاتو فيصله کوونکی دی.

د ابوطالب د ايمان په متعلق دغه لاندني معلومات په صحي احاديثو کې راغلي دي، امام بخاري د أبي سعيد الخدري رضي الله عنه څخه روايت کوي چې وايي: يو وخت د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب د ده ﷺ په حضور کې ياد کړل سو، رسول الله ﷺ وفرمايل: بنيبي ده ته د قيامت په ورځ زما شفاعت دا نفعه ورسوي چې د اور په څنډه کې به وي، چې اور به يې تر بجلکو پوري رسېږي.

بيا هم په صحي حديث کې راغلي دي چې حضرت عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: اکا ته به دي څه فايده ورسېږي؟ هغه ستا ساتنه کول او ستا په سبب په قهر کېدی (مقصد يې ابوطالب ؤ) رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه د اور په څنډه کې دی، که زه نه وای د اور په هغه کښته طبقه کې به وای.

خو بيا هم په تکرار سره وایم: زيات تر دغه د ابوطالب پر کفر او ايمان بحث کول غير ضروري موضوع ده، ښه به دا وي چې د داسي غير ضروري او خطراتو ډکو موضوعاتو په باره کې څوک چې پاته سي چې د گتې پر ځای تاوان ورته پېښ نه سي، ابوطالب هغه څوک ؤ چې د اسلامي دعوت او رسول الله ﷺ دپاره منظموته قلا وه، اسلام او مسلمانان يې د قريشود مشرانو او بېباکانو د تعارض څخه ساتلي وه.

ابوطالب خپل ټول قوت او شرف د دې دپاره استعمالول چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري د مشرک قريشود شر او آزارو څخه وساتي.

د حضرت خديجه عليها السلام وفات

د ابوطالب تر وفات دوې مياشتي يا په بل روايت درې ورځي وروسته أم المؤمنين حضرت خديجه عليها السلام وفات سوه.

د دې د وفات په تاريخ کي دوه قوله دي، څوک وايي د ابوطالب تر وفات دوې مياشتي وروسته وفات سوه او څوک وايي درې ورځي وروسته وفات سوه، د دې عليها السلام وفات د بعثت د لسم کال د روژې په مياشت کي ؤ او په دغه وخت کي د دې عليها السلام عمر (۶۵) کاله ؤ او د رسول الله ﷺ عمر (۵۰) کاله ؤ، خديجه عليها السلام د رسول الله ﷺ مهربانه او غم شريکه زوجه، د الله ﷻ د لويو نعمتو څخه يو نعمت ؤ چي رسول الله ﷺ ته يې ورکړې وه.

دا هغه زوجه وه چي تر هر چا ورسول الله ﷺ ته ډېره نژدې او قريبه وه، دا وه چي د رسول الله ﷺ د اولادو مور او روزونکې وه او پنځه وېشت کاله يې د رسول الله ﷺ سره ګډ ژوند وکړی، د ده ﷺ د پرېشانيو او خوابديو په وخت کي به پر ده ﷺ مهربانه وه، د ده د رسالت په دعوت او تبليغ کي يې د ده مرسته او کومک کاوه، د ده د تکليفو په وخت کي د ده خواخوږې وه، دا اول هغه څوک وه چي ايمان او اسلام يې قبول کړي وه، دا وه چي د نبوت د اولي لحظې څخه يې د رسول الله ﷺ مرسته کول او د جهاد په ترڅو ورځو کي يې اشتراک ورسره کاوه، کله چي رسول الله ﷺ ته وحې نازلې سوې د دنيا ټول کارونه يې پرېښوول او ځان يې يوازي او يوازي د دعوت دپاره فارغه کړی او دا کار هم د أم المؤمنين خديجه عليها السلام کبری عليها السلام په مرسته سره وسو، دا وه چي ورته ويل به يې: د ژوند مصاريف دي زما له مال او پيسو څخه پوره کوه، ته خپل ځان يوازي او يوازي دعوت ته فارغه کړه، دا وه چي خپل مال يې په دغه لار کي مصرفاوه، رسول الله ﷺ ته به يې ويل: د مال په باره کي هيڅ فکر مه کوه او د ده ﷺ مصرف هم د خديجې عليها السلام د ماله څخه ؤ.

مسلمانان او صالحه ښځه يا زوجه دغسې وي چي خپل خاوند د الله ﷻ لاري ته فارغه کوي حتې مصرف يې هم پر خپله ذمه اخلي، داسي نه لکه د نن ورځي ځيني

بنځي چي خاوند يې د خير په كار يا په مسجد كي لږ وځنډيږي د دې سترگي ورته كړې او له قهره ورته ډكه وي، حضرت خديجه رضي الله عنها خپل گران او محبوب خاوند د الله ﷻ عبادت او دعوت ته فارغه كاوه، خپل مال او پيسې يې هم په دغه لار كي مصرفولې، د دعوت د وخت ترخه تكاليف او آزارونه يې هم په ورين تندي ورسره وړل، رسول الله ﷺ فرمايي:

« أَمَنْتُ بِبَنِي حَيْنٍ كَفَرَبِي النَّاسُ »

كله چي خلكو زما څخه، يا زما پر نبوت انكار كاوه دې ايمان راباندي را وړی.

« وَصَدَقْتَنِي حَيْنٌ كَذَبَنِي النَّاسُ »

او هغه وخت يې زما تصديق وكړی چي خلكو درواغجن بللم.

« وَأَشْرَكْتَنِي فِي مَالِهَا حَيْنٌ حَرَمَنِي النَّاسُ »

او د دې په مال كي يې هغه وخت گډ او شريك كړم چي خلكو محرومه كړم، يعني: خلكو څه نه را كول.

« وَرَزَقَنِي اللَّهُ وَلَدَهَا وَحَرَّمَ وَلَدَ غَيْرِهَا »

او الله ﷻ د دې څخه اولادونه راكړل، نه د نورو ازواجو څخه.

په هغه حديث شريف كي چي امام بخاري يې د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايتوي وايي چي جبريل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته راغلی او ورته ويې ويل: يا رسول الله! دغه اوس خديجه تا ته را رهي ده او يولونښی ورسره دی چي په هغه كي خواږه يا د څښلو شئ دی، كله چي درته راغله د دې درب له طرفه سلام پرووايه او په جنت كي په يوه قصر سره زېری وركړه، داسي قصر چي د لؤلؤ د ملغري څخه جوړسوی وي او هلته به نه غالمغال، شخول او نه بنور مانبور وي او نه به سترپا وي، د دغه حديث شريف په سبب دا ﷺ يقيناً د اهل جنت څخه ده او د هغو كسانو څخه ده چي په جنت سره زېری وركول سوی دی.

دغه دوې غمجنې حادثې د څو ورځو په جريان كي پرله پسې پيښي سوې چي د رسول الله ﷺ په زړه كي يې د غم او درد مشاعر وښورول او تر دغه وروسته پر ده ﷺ

د ده د قوم له طرفه تکالیف او آزارونه پرله پسې سوه، د ابوطالب تر وفات وروسته قريشو پر ده ﷺ جرئت پیدا کړی او دى ﷺ به يې په ښکاره سره آزاراوه او بد به يې ورته ويل، د دغو پېښو په سبب د رسول الله ﷺ پر غمو نور غمونه هم زيات سوه تر څو چي د قريشو د ايمان را وړلو څخه نا اميده سو.

ابن اسحاق په خپل سيرت کي وايي: کله چي د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب وفات سو قريشو ورسول الله ﷺ ته هغه آزارونه ورسول چي د ابوطالب په ژوند کي هيچا د هغه آزار فکر هم نه سواى کولای، حتّٰى د قريشو لچکانو او بي باکانو تعارضونه پرکول، رسول الله ﷺ چي به پر لار رهي و دغو لچکانو به يې پر سر خاوري ور پاشلې، يوه ورځ يې يو چا پر سر خاوري ور وپاشلې رسول الله ﷺ خپل کور ته ننوتى او هغه خاوري يې پر سر پرته وې، د لونو څخه يې يوه ور ولاړه سوه د رسول الله ﷺ سر يې ور پرېولى او ژړل يې چي دا څه حال دى، رسول الله ﷺ ورته وويل: لوري! مه ژاړه الله ﷻ ستا پلار د خلکو څخه ساتي.

او رسول الله ﷺ به ويل: د قريشو څخه ما ته داسي تکليف نه دى را رسېدلى چي زه دي په ناراضه يم تر څو چي ابوطالب وفاتېدى، يعنې: د ابوطالب تر وفات د مخه ټول آزارونه او تکالیف عادي وه، خو واقعي آزارونه د ابوطالب تر وفات وروسته شروع سوه، څرنگه چي په دغه کال کي پر رسول الله ﷺ دغه غمونه او دردونه، آزارونه او تکالیف پرله پسې ورته نو رسول الله ﷺ دغه کال د (عام الحزن) په نامه سره وباله، يعنې: د غم کال.

او دغه کال د سيرت او تاريخ په کتابو کي په دغه نامه سره مشهوره سو.

دلته يوې تنبېه او خبرتيا ته ضرورت سته هغه دا چي: ځيني خلک به داسي فکر کوي: چي رسول الله ﷺ دغه کال د عام الحزن په نامه سره وباله د هغه علت فقط دا دى چي په دغه کال کي د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب او زوجه حضرت خديجه رضي الله عنها وفات سوه او ډير خلک ښايي د دې دپاره چي پر خپلو مړه سوو اقرباوو د اوږدې مودې دپاره غم وکړي دغه خبره دليل وگرځوي، خو په حقيقت کي دا لويه خطاء ده، رسول الله ﷺ يوازي د خپل اکا او خپلي زوجې فراق او نيستي والي

دومره شديد نه ؤ غمجن کړی چې دغه کال دي د (عَامُ الْحُزْنِ) په نامه سره وبولي. بلکه د دې نامه سبب هغه حالات وه چې د دوی د وفات په سبب پېښ سو، هغه دا چې د اسلامي دعوت ډيري دروازې د ده ﷺ پر مخ وتړل سوې، د ابوطالب ساتني او حمايې د اسلامي دعوت دپاره ډيري دروازې خلاصې کړي وي او همدارنگه د اسلامي لار ښوونو او تعليم دپاره ډيري لاري موجودې وې رسول الله ﷺ د خپل اکا په وجود کي د هغه کار دپاره چې خپل رب په امر کړی ؤ ځيني کاميابي ليدلې، مگر د ابوطالب تر وفات وروسته دغه لاري او دروازې وتړل سوې، رسول الله ﷺ چې به د تبليغ دپاره هرڅه کوښښ وکړی او هر چيري چې به ولاړی د ده پر مخ لاري بندي وې، نه چا د ده ﷺ دعوت ته غوړ نيوی او نه چا اسلام قبلوه، بلکه ټولو خلکو يا ملنډي په وهلي يا يې آزار ورکاوه، رسول الله ﷺ دغه کار ډير غمجن کړی ؤ چې هغه وظيفه يې نه کړه آداء کومه چې الله ﷻ په مکلف کړی دی، نو له دغه سببه دغه کال ته (عَامُ الْحُزْنِ) وويل سو.

د اصحاب گرامو

د دومره صبر او ثبات سبب څه شي ؤ؟

د دغو آزارو او تکاليفو تر اورېدلو وروسته عاقل او هوښيارو خلکو ته دا سوال او پوښتنه پيدا کيږي چې د دغو آزارو په مقابل کي د مسلمانانو د دغه صبر او ثبات، د دغه تحمل او مقاومت چې عقلونه ورته حيرانيزي سبب او باعث څه شي ؤ؟ مسلمانان څه شي د مقاومت دغي لوړې درجې ته ورسول؟ څنگه يې پر دغو آزارو او تکاليفو چې په اورېدلو سره يې وربښتان شخړي او زړونه رپردي صبر کاوه؟ د دغسې پوښتنو او سوالو په جواب کي غواړم چې لږ څه هغو عواملو او اسبابو ته اشاره وکړم چې انسان ته د دغه صبر او ثبات، زغم او مقاومت قدرت ورکوي.

۱ - د دغه ثبات او صبر دپاره اول او تر هر څه دمخه عمده او اساسي سبب: پر يوه الله ﷻ ايمان دی او په حقه سره د دغه الله پيژندل دي، ټينگ ايمان چې په زړه ننوزي د غرو پر ډول ثبات او دروندوالی لري، د ټينگ ايمان او محکمه يقين پر خاوند

چې د دنیا تکالیف هر څومره ډیر لوی او سخت سي، هغه څوک دغه ټول مشکلات د خپل ایمان په مقابل کې داسې ویني لکه د نړوونکي سېل پر سر خاشې، هغه سېل چې لوی بندونه او لوړې قلاوي نړوي، د دغسې ایمان خاوند د خپل ایمان په خوږ واله کې، د خپل یقین په روښنایي کې، دغه دنیوي زحمتونه او تکلیفونه نه حسوي او نه یې پروا په کېږي، د دغه ذکر سوي اصلي او یواځني سببه څخه چې صادق ایمان دی څو نور فرعي سببونه هم پیدا کېږي چې دغه ثبات او صبر نور هم تقویه کوي.

۲ - داسې قائد او قیادت چې زړونه و هغه ته میلان لري.

رسول الله ﷺ چې د اسلامي امت نه بلکه د ټول بشریت قائد اعلیٰ و داسې بنایسته خوږیونه، د ځان پوره والی او ښه اخلاق یې درلودل چې زړونه ور جذبېدل او ځانونه تر قربانېدل، د کمال او پوره والي هغه خوږیونه پکښې موجود وه چې هیڅ بشر ته نه دي ورکول سوي، د شرف، خیر، فضیلت، عفت، امانت، صدق او ټول د خیر اوصاف داسې او دومره پکښې موجود وه چې دښمنانو یې په هغو کې شک نه درلودی، دوستان او ملګري خویې څه کوي، د ده ﷺ د خولې څخه هیڅ داسې جمله او کلمه نه را وتل چې د ټولو به د هغې پر رشتیا والي یقین نه و، تاسې راسی چې د نمونې پر قسم د دښمنانو حالت و وینو او د هغو څه خبرې واورو، چې څومره یې د رسول الله ﷺ پر رشتیا ویلو اعتماد او باور درلودی.

د قریشو د کفارو د مشرانو څخه درې نفره د شپې په پټه ورته او د رسول الله ﷺ د کور د دېواله تر شا به یې د ده ﷺ قرآن ویلو ته غوږ نیوی او یو په بل نه وه خبر، د دغو درو نفرو څخه یو هم ابوجهل و.

ترڅو چې دغه درې نفره په خپل منځ کې سره رسوا سوه، نو یوه نفر د ابوجهله څخه پوښتنه وکړه او ویل: د دغه په باره کې چې د محمد ﷺ څخه دي واورېدل څه وایې؟ ده و ویل: څه مې واورېدل؟ موږ بني مخزوم (چې د ابوجهل قوم او د قریشو یو ښاخ دی) او د عبد مناف اولادې د شرف په حاصلولو کې سیالي سره کول، که دوی خلکو ته خواږه ورکول موږ هم خلکو ته خواږه ورکول، که دوی د خلکو سره کومکونه کول موږ هم کول، که دوی خلکو ته مالونه ورکول موږ هم ورکول،

ترڅو چي لکه هغه د مسابقې دوه آسان سره برابر اومساوي ؤ، خو دوی وويل: په موږ کي نبي سته چي له آسمانه وحې ورته راځي او موږ دغه ځای ته نه سو رسېدلای، نو په والله هيڅکله به نه ايمان پر را وړم او نه به يې تصديق وکړم.

تاسي پوه سواست چي قريشود قوميت او تر بُر ګلوی له ضده ايمان نه را وړی، که نه د رسول الله ﷺ په صداقت او رشتيا ويلو کي يې شک نه درلودی، ابوجهل به ورسول الله ﷺ ته ويل: يا محمد! موږ تا درواغجن نه بولو مګر هغه شيان درواغ بولو چي تا را وړي دي، په دغه باره کي د الله ﷻ دغه قول نازل سو چي فرمايي:

﴿فَإِنْهُمْ لَا يُكَذِّبُوكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بَيَّاتٍ اللَّهُ يَجْحَدُونَ﴾. [الأنعام ۳۳]

يعني: دوی ستا تکذيب نه کوي، مګر دغه ظالمان د الله ﷻ د آیاتو څخه انکار کوي. يوه ورځ کفارو ورسول الله ﷺ ته د طواف کولو په وخت کي څو ځله بد وويل خو په آخري ځل يا شوط کي رسول الله ﷺ ورته وويل: «يا معشر القريش! جئکم بالذبح» اې د قريشو ډلي ستاسي د حالولو دپاره راغلي يم، د دغه خبري د بيړي څخه هغه څوک چي ډير يې دښمن ؤ په زاريو يې شروع وکړه، دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ صادق الأمين ؤ، د کفارو او دښمنانو يې د ده پر هره خبره يقين ؤ.

کله چي رسول الله ﷺ پر سجده ؤ او کفارو د ده ﷺ پر سر هغه د اوبښ د نس شيان ورکښېښوول او بيا يې دومره او داسي خندل چي ځانونه يې نه سواي تينګولای، خورسول الله ﷺ چي يوه ښرا ورته وکړه، يوازي دا نه چي د کفارو خندا ورکه سوه، بلکه پر ټولو غم او پرېشاني ښکاره سوه او دا يې يقين سو چي دوی هلاکيږي او بيا هلاک هم سوه.

رسول الله ﷺ وعتيبه بن أبي لهب ته ښرا وکړه، د هغه همېشه دا يقين ؤ چي د رسول الله ﷺ د ښرا مطابق شئ به راته پېښيږي او کله چي يې په شام کي زمري وليدی نو يې وويل: والله محمد مړ کړم او دوی په مکه کي دی.

أبي بن خلف چي رسول الله ﷺ ته به يې په وژلو سره وعده ورکول او ورته ويل به يې چي زه دي وژنم، يوه ورځ رسول الله ﷺ ورته وويل: بلکه زه تا وژنم

إِنْ شَاءَ اللَّهُ، کله چې ابی د اُحُد په ورځ ډیر لږ زخمي سو، زموږ په اصطلاح (وگړل سو) ابی وویل: محمد ما ته په مکه کې ويلي وه: زه دي وژنم، والله که پر ما ناري هم توف کړي مږ به مي کړي.

(دغه قصه به د اُحُد په غزاه کې په تفصیل سره واورئ اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى)

سعد بن معاذ رضي الله عنه مکې مکرمې ته راغلی ؤ او امیه بن خلف چې د سعد رضي الله عنه پخوانی آشنای وو هغه ته یې وویل: ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چې ویل یې: مسلمانان ستا وژونکي دي، امیه بن خلف ډیر وېرېدی او د ځان سره یې دا عهد وکړی چې هیڅکله به د مکې څخه نه وزم، خو کله چې ابوجهل د بدر په ورځ ورته راغلی او ویل: ځان تیار کړه چې جنگ ته ځو نو ده په مکه مکرمه کې هغه تر ټولو ښه اوښ رانیوی، دا د دې دپاره چې پر هغه وتښتي، ښځې یې ورته وویل: یا ابا صفوان هغه خبره دي هېره سوه چې یثربې آشنای دي یعنې (سعد بن معاذ) درته وکړه؟ امیه بن خلف وویل یا والله نه مي ده هېره، زه نه غواړم چې د دوی سره ووزم.

دا د رسول الله ﷺ د دښمنانو او منکرانو حال ؤ، مگر ملګري او اصحاب یې؟ وهغو ته داسې ؤ لکه روح په بدن کې، د هغو په زړو او سترگو کې یې ځای نیولی ؤ، هغه صادقې محبت و ده ﷺ ته داسې ور پوري وهل لکه اوبه چې د لوړې څخه کښتي ته پوري وهل کیږي او زړونه یې ده ﷺ ته داسې ور کښېدل لکه اوسپنه چې مغناطیس، یا آهن ربا ته ور کشیږي، د دغه حُب او محبت ښکاره اثر دا ؤ چې اصحاب کرام په دې راضي وه چې د دوی غاړې ووهل سي او د رسول الله ﷺ دي یو نوک نه گډل کیږي او نه دي یو زوز په جگړې، د مثال پر قسم دغه یوه قصه واورئ:

یوه ورځ مشرکان پر رسول الله ﷺ را ټول سوه یوه د یوې خوا او بل د بلې خوا په سکانو او چپلاخو واهه، په دغه وخت کې یوه نفر ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته ورناري کړه چې هله ملګري ته دي ځان ورسوه!

ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم په تلوار سره هلته ورغلی یو یوه طرف ته پوري وهي او بل طرف ته څو ځان یې رسول الله ﷺ ته ورساوه، مشرکانو رسول الله ﷺ پرېښاوه

او پر ابوبکر الصديق ﷺ يې را واچول، ابوبکر الصديق ﷺ د کفارو له طرفه ډير سخت و وهل سو، خلک پکښي غورځېدل، عتبه بن ربیعہ ور نژدې سو د ابوبکر پر ځيگر کښېنستی او خپله چوټه يې ورته ونيول پر مخ مخ يې په وهي، مخ يې تر داسي اندازې وپرسېدی چي پزه يې په مخ کي نه معلومېدل (د هغه وخت چوتې وې د مېخو ډکې او هره يوه يې دوه کيلووه) ترڅو چي ابوبکر ﷺ بهېونه او بې سده پروت و، بيا نو بنو تيم چي د ابوبکر ﷺ قبيله وه، ابوبکر ﷺ يې په يوه پټو کي واخيستی او د ده ﷺ کور ته يې يو وړی او د ده په مرک کي چا شک نه درلودی، خو ده ﷺ د ورځي په آخر کي خبري وکړې او اوله خبره يې دا وه: رسول الله ﷺ څنگه دی؟ حاضر و کسانو خبره واورل او بيا د ده ﷺ مور ته چي ام الخير ورته ويل کېده ور ولاړ سوه ويل: د خوړلو يا چنبلو يو شئ ورکړه، مور چي يې ور ته راغله او ور سره يوازي سوه ابوبکر الصديق ﷺ دغه وايي: رسول الله ﷺ څنگه دی او څه يې وکړه؟

مور يې و ويل: والله ستا په صاحب او ملگري نه يم خبره، ابوبکر ﷺ و ويل: وام جميل بنت الخطاب ته ورسه او د رسول الله ﷺ د حال پوښتنه ځني وکړه، د ابوبکر ﷺ مور ام جميل ته ورغله او ويل: ابوبکر د محمد بن عبدالله د حال پوښتنه در څخه کوي، ام جميل و ويل: نه ابوبکر پيژنم نه محمد بن عبدالله او که دي خوښه وي چي ستا زوی ته در سره ولاړه سم ولاړه به سم، ويل: هورائحه، ام جميل (چي فاطمه بنت الخطاب او د عمر ﷺ خور ده او د اسلام قصه يې د مخه تېره سوه) د ابوبکر ﷺ د مور سره ابوبکر ﷺ ته ورغله، وې ليدل چي ابوبکر ﷺ تپي او زخمي پروت دی، دا ور نژدې سوه او په چغو سره يې ناري کړه: والله هغه قوم چي ستا سره يې دا کار کړی دی هغه د فسق او کفر اهل دي او زه اميد لرم چي الله ﷻ به ستا بدله او انتقام د هغو څخه واخلي.

ابوبکر ﷺ و ويل: د رسول الله ﷺ څه حال دی او څنگه دی؟

ام جميل و ويل: دغه ستا مور يې اوري.

ابوبکر ﷺ و ويل: پروا نه لري دا زما مور ده.

ام جميل ويل: هغه جوړ او روغ دی.

ویل: هغه چیري دی؟

ویل: د ابن الأرقم په کور کي دی.

ابوبکر رضي الله عنه و ویل: والله نه به خواره وخورم او نه به شی وچنم ترڅو چي رسول الله ﷺ ته نه یم ورغلی.

هغو ویل: ته لږ وخت انتظار وکړه چي ته څه آرام سې او خلک کورو ته ولاړ سي، ام جمیل وایي: پسله څه وخته څخه چي خلک کورو ته ولاړل ابوبکر رضي الله عنه مو په داسي حال کي له کوره را وایستی چي زموږ په منځ کي ؤ او پر موږ یې تکیه کول او رسول الله ﷺ ته مو وروستی، دغسي د حُب او فداء کارۍ قصې به په دغه کتاب کي ډیري ووينی، خاصتاً هغه چي د اُحد په ورځ او نوري پېښي سوي دي.

نو د دغسي محبوب رهبر او قائد دپاره به هم څوک قربانۍ نه قبلوي؟

۳ - د مسئولیت احساس، اصحاب کرام پوره پوهېدل چي د بشر پر غاړه ډیر لوی او عظیم مسئولیت پروت دی او دا ممکنه نه ده چي څوک دي له دغه مسئولیت په هیڅ حال کي ځان گوښه او خلاص کړي، ځکه هغه خطرناکه عواقب چي د دغه مسئولیت څخه د تېښتي او بې پروايي په حالت کي پېښېږي تر دغه اوسنیو تکالیفو ډیر لوی او ډیر زیات ضررمن دي او هغه تاوان چي د مسئولیت د نه حسولو په حالت کي دوی او ټوله بشریت ته پېښېږي په هیڅ ډول د دغه اوسنیو تکالیفو او مشکلاتو سره نه سي قیاسېدلای، نو ځکه یې دغه تکالیف او آزارونه قبلول! نه د مسئولیت څخه تېښته.

۴ - ایمان پر آخرت، ایمان پر آخرت هغه شی دی چي د مسئولیت احساس قوي کوي، د اصحاب کرامو دا پوره یقین ؤ چي دوی د الله ﷻ په حضور کي درېږي او د دوی د اعمالو که لږ وي که ډېر، که لوی وي که کوچني، حساب ور سره کېږي او تر حساب وروسته یا به د جنت و همېښني نعمتو ته ځي، یا به د دوزخ په اور کي و همېښني عذاب ته، نو ځکه دوی خپل عمر د بېرې او امید په منځ کي تېراوه، د الله ﷻ د رحمت په امید وه او د الله ﷻ له عذابه بهرېدل. الله ﷻ فرمایي:

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَاءً آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾ [المؤمنون: ۶۰]

يعني: هغه کسان چي ورکوي هر هغه شی چي دوی ورکړی دی (که زکوٰۃ وي

که خیرات) په داسې حال کې یې ورکوي چې د دوی زړونه د نه قبلېدلو څخه بهرېدونکي وي، چې بېشکه دوی خپل رب ته ورتلونکي دي.

او اصحاب کرام په دې پوهېدل چې دا دنیا د خپلو ټولو عذابو او نعمتو سره د آخرت په مقابل کې د غماشي د وزر قېمت او اهمیت نه لري، دغه پوهې او یقین پر دوی د دنیا مشقتونه او تکلیفونه دومره سپکول چې په دغو عذابو او آزارو یې هېڅ پروا نه کېدل.

۵ - قرآن مجید، په دغه سختو، قهرمنو او ترڅو حالاتو کې د قرآن مجید داسې سورتونه او آیاتونه نازلېدل چې د اسلام پر مبادیو، اساس او بنسټ باندې حجت او دلائل وه او مسلمانانو ته یې هغه لار ښوونې کولې چې د هغو په عملي کولو سره په ټول عالم کې ډیره ښه بشري ټولنه جوړېدل، چې هغه اسلامي ټولنه وه او د مسلمانانو احساسات یې پر صبر او استقامت ټینګول او د دغه مقصد دپاره یې مثالونه او حکمتونه بیانول.

د مثال پر ډول الله ﷻ د سورة البقره په (۲۱۴) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ
الْبَاسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَرُزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا
إِنْ نَصَرَ اللَّهُ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾﴾ [البقره: ۲۱۴]

ژباړه: اې مومنانو! آیا تاسې گمان کوی چې تاسې به جنت ته داخل سئ او پر تاسې به د هغو کسانو په مثل سختۍ نه وي راغلي چې پخوا تېر سوي دي؟ پر هغو تکالیف او سختۍ راغلي وه، لوږه او مسکنت، آزارونه او تکلیفونه ورته پېښ وه، تر داسې اندازې چې هم به هغه د دوی رسول او هم به هغو کسانو چې د ده سره یې ایمان راوړی و وېل: د الله نصرت به کله وي؟ الله ﷻ د دوی په جواب کې فرمایي: خبر اوسئ چې مومنانو ته د الله نصرت قریب او نژدې دی.

دا و مسلمانانو ته ارشاد و چې آیا تاسې امید لری چې جنت ته داخل سئ؟ حال دا چه هغه تکلیفونه او آزارونه چې پخوانیو امتو ته پېښ سوي دي تاسې ته به نه پېښېږي؟ او بیا هم الله ﷻ فرمایي:

﴿الْمَرْءُ أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكَ أَنْ يَقُولَ آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾

[العنکبوت: ۲۰۱]

آيا خلک داسې گمان کوي چې دوی به پر دغه پرېښوول سي چې و وايي:
(موږ ايمان را وړی دی) او دوی دي امتحان نه کړل سي؟.

﴿وَلَقَدْ فْتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾

[العنکبوت/ ۲]

په تحقيق موږ امتحان کړي دي هغه کسان چې تر دوی د مخه وه، پس خامخا به
الله ﷻ په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چې په خپل ايمان کي صادق دي
او خامخا به هغه کسان په علم ظاهري سره معلوم کړي چې درواغجنان دي.

دغه قرآني آیاتو او مفاهيمو مسلمانان بل عالم ته نقلول، د کون او کائناتو مشاهد
يې په ليدل، د الله ﷻ د ربوبيت جمال او د الوهيت کمال يې په ليدی، د الهي
رحمت او مهربانيو آثار يې په ليدل، د جنت هغه نعمتونه يې ورته بيانول چې د هغو د
حاصلولو دپاره هيڅ تکليف! تکليف نه معلومېدی، د دغو آیاتو په جريان کي
مسلمانانو ته په الهي رحمت او نعمتو، په جنت او په الهي رضاء سره زيري ورکول
کېدل او په عين وخت کي د دوی د ظالمو دښمنانو او سرکښه کفارو د محاکمې
حالات بيانېدل، چې بيا پسله محاکمې څخه پرمخې د دوېځ اورته کښول کېږي او
ورته ويل کېږي (ذوقوا مس سقر) يعني: د دوېځ د غذا بوخوند وگورۍ.

۶ - دکاميابۍ زيري، د دغو ټولو تکاليفو سره سره مسلمانان د اولي ورځي څخه
بلکه د مخه تر دې چې اسلام ته داخل سي په دې پوهېدل چې اسلام ته داخلېدل
دا معنی نه لري چې بايد مشکلات او تکاليف يوسو، بلکه د اولي ورځي څخه د اسلامي
دعوت هدف دا و چې روند جاهليت او د هغه جاهليت ظالم نظام له منځه يوسي.

مسلمانان پوهېدل چې د اسلام اساسي هدف دا دی: چې پر مځکه خپل نفوذ
جاري کړي او په عالم کي سياسي نفوذ لاس ته را وړي، چې انساني امت او بشري
ټولنه د الله ﷻ د رضاء پر طرف رهي کړي او بندگان د بندگانو له بندگي د الله ﷻ
بندگۍ ته ور وباسي او د قرآن مجيد دغه دکاميابۍ زيري ځيني وختونه په پوره

صراحت او ځينې وختونه په ګناه سره مسلمانانو ته نازلېدل.

دغه د سختيو په ژوند او د آزارو په وختو کې چې مخکې پر مسلمانانو تنګه سوې وه او قريبه وه چې د دوی د ژوند ورځې پای او آخر ته ورسېږي، هغه آياتونه نازلېدل چې د پخوانيو انبياوو او د دوی د قومو حالات پکښې بيانېدل، داسې واقعات پکښې ذکر کېدل چې د مکې مکرمې د مسلمانانو او کفارو د حاله سره مطلق مطابق او يو شئ وه. او بيا به په دغو آياتو کې د کفارو او ظالمانو د هلاک حالات بيانېدل او دا بيانېدل چې مخکې به بيرته د الله ﷻ صالحه بندګانو ته په ميراث ورپاته سوه، نو په دغو قصو کې دې ته واضحه اشارې وې چې د مکې مکرمې کفار، په را تلونکي وخت کې ناکامه کېږي، مسلمانان او اسلامي دعوت کاميابه کېږي، بيا هم په دغو وختو کې داسې صريح آياتونه نازل سوه چې مسلمانانو ته يې د بري او غلبې زېري ورکول، لکه څرنګه چې الله ﷻ په سورة الصافات کې فرمايي:

﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَمَتْنَا لِعِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ [الصافات: ۱۷۱]

يعني: پخوا لا زموږ د بندګانو رسولانو د پاره زموږ حکم صادر سوی دی.

﴿إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۲]

بېشکه چې د دوی سره مرسته او مدد سوی دی.

﴿وَأِنْ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۳]

او بېشکه زموږ لښکري کاميابه او پر کفارو بريالی دي.

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ﴾ [الصافات: ۱۷۴]

تر يوه وخته پوري ته له دويه مخ وګرځوه، يعني: څو ورځې لا دوی ته صبر وکړه څه مه ورته وايه.

﴿وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۵]

ته څه موده دوی ته وګوره ژر ده چې دوی به خپل عاقبت او آخر کار وويني.

﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۶]

آيا دوی زموږ د عذاب د را تللو تلوار کوي؟

﴿فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ﴾ [الصافات: ۱۷۷]

پس کله چې د دوی پر غولي او میدان عذاب نازل سي! بد به وي سهار يا ورځ د دغه بهرول سوو خلکو.

او بيا رب ﷻ په سورة القمر کي فرمايي:

﴿سَيُزْمُ الْآخِطَاءُ الْبَغِي وَالْمُؤْمِنُ الْكَافِرُ﴾ [القمر: ۱۲۵]

يعني: ژر ده چې د دغو کفارو ډله او ټولۍ به ماته سي او دوی به په جنگ کي مسلمانانو ته خپلي شا وي وروځروي، يعني خنلي به او تبتي به.

همدارنگه رب ﷻ د هغه مهاجر مسلمانانو په باره کي چې حبشې ته يې هجرت کړی و فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنَبُوْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَآ جَزَاءُ

الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ [النحل: ۴۱]

يعني: هغه کسان چې د الله ﷻ په لار کي يې وروسته تر هغه چې ظلم پر وسو هجرت کړی دی، نو خامخا به موږ په دنيا کي دوی ته ښه ځای ورکړو او خامخا د آخرت اجر او ثواب ډير لوی دی، که دغه مهاجرين په هغه خپل لوی اجر پوهېدلای.

د الله ﷻ له طرفه دغه قسم زيري او بشارتونه و مسلمانانو ته خورا ډير دي چې د هغو په را نقلولو سره د مضمون د اوږدوالي څخه بهرېږم.

همدارنگه د رسول الله ﷺ له طرفه دغسي زيري يو او بل وخت و مسلمانانو ته ور کول کېده، کله چې به د حج موسم راغلی رسول الله ﷺ به د رسالت د تبليغ او دعوت دپاره د خلکو په منځ کي ودرېدی او يوازي په جنت سره يې زېري نه ورکاوه بلکه په پوره صراحت سره به يې ورته ويل: اي خلکو! (لا اله الا الله) وواياست چې له الهي عذابه خلاص سي او په دغه کلمه سره به د عربو پاچهان سي او عجم به مو اطاعت کوي او که مړه سواست په جنت کي به پاچهان ياست.

دغه رنگه رسول الله ﷺ د قریشو وهغه آخرنۍ ډلې ته چې ابوطالب ته ورغله په صراحت سره وویل: زه له دویو یوه جمله غواړم، دوی دي هغه قبوله کړي عرب به ورته تابع سي او د عجمو به پاچهان سي.

د رسول الله ﷺ دغه زيري او بشارتونه په پټه او پرده کي نه وه، بلکه لڅ او په ښکاره سره ویل کېده، لکه څرنگه چې مسلمانان په خبر وه دغه رنگه کفارو ته هم تر داسي اندازې ور معلوم وه چې د رسول الله ﷺ اصحاب کرام به یې ولیدل د پسخند او ملنډو پر قسم به یې وویل: هغه دي د مخکي پاچهان راغله، ژرده چې د کسري او قیصر پر پاچهيو به کامیابه سي، بیا به یې شپېلکيان او چکچکي کړي.

نود دغه په مقابل کي چې اصحاب کرامو ته په دنیا کي د روښانه مستقبل زيري ورکول کېدل او د هغو امیدو سره چې په آخرت کي به پر جنت کامیابه کیږي، اصحاب کرامو دغه پرله پسې عذابونه چې پر دوی اورېدل او هغه مصائب چې له هره طرفه پر راگرځېدلي وه، داسي بلل لکه د پسرلي اوریخ چې ډیر ژر به سره وپاشل سي. پر دې ټولو سر بهره رسول الله ﷺ به همېشه د دوی اروحونه په ایمان ور تغذیه کول، د دوی ضمیر او وجدان یې د قرآن او حکمت په تعلیم سره ور پاکاوه او په سالمه تربیه سره یې تربیه کول، د دوی اروحونه یې لوړو منزلو او د زړو پاکۍ ته رهنمائي کول، د اخلاقو صفایي، د مادیاتو څخه آزادي یې ور ته بیانول، د شهواتو سره یې د مقاومت لاري چاري ور ښوولې، د مخکي او آسمانو رب ته یې نژدې کول، د جهل د تاریکیو څخه یې د معرفت نور ته ور وستل، د آزارو په مقابل کي یې صبر او د نفس مغلوبه کېدل ور ښوول، نو ځکه د دوی په علم کي رسوخ، د الله ﷻ په لار کي فاني کېدل، و جنت ته شوق، حرص پر علم، فقهه په دین کي، محاسبه النفس، غلبه پر عواطفو، تقیّد په صبر، هدوء او وقار زیات سوه.

د مکې مکر مې درېیمه مرحله یا تر مکې مکر مې د باندې دعوت

اوس نو د رسول الله ﷺ د بعثت او دعوت لس کاله کیږي او په دغو لسو کلو کې بېله اويا نفرو بل څوک اسلام ته نه دي داخل سوي، لس کاله قريشو ته دعوت او بلنه فقط اويا نفره مسلمانان سوي دي، هو! دغه اويا نفره بېله هغو مسلمانانو څخه وه چې په حبشه کې دي، دغه اويا نفره مسلمانان د رسول الله ﷺ ملګري او کومکيان په مکه مکره کې موجود دي، خودغه اويا نفره د قريشو په مقابل کې يې وسه او کمزوري دي.

رسول الله ﷺ فکر وکړی چې خپل دعوت تر مکې مکر مې د باندې وباسي ځکه په مکه مکره کې په لسو کلو کې فقط دغه اويا نفرو او هغو نفرو چې په حبشه کې اوسيږي ايمان را وړی دی، خاصاً د ابوطالب تر وفات وروسته پر رسول الله ﷺ د قريشو له طرفه آزارونه او عذابونه هم ډیر شديد او سخت سوه، تاسي خو هغه ټول آزارونه او عذابونه واورېدل چې پر رسول الله ﷺ تېرېدل، مګر پر دغه سر بهر رسول الله ﷺ فرمايي: قريشو آزار او تکليف نه دی را رسولی په مثل د هغه آزار چې پسله وفاته د ابوطالب يې را رسولی دی، فکر وکړی: هغه د مخني ټول آزارونه او تکاليف د دغه آزار په مقابل کې چې پسله وفاته د ابوطالب و رسول الله ﷺ ته رسيږي هيڅ وه، دغو آزارو پسله وفاته د ابوطالب ولي او څنگه فرق وکړی؟ هغه داسي کله چې ابوطالب ژوندی ؤ رسول الله ﷺ ته يوازي د قريشو مشرانو او سردارانو لکه: ابوجهل، مطعم بن عدي، عاص بن وائل، ابولهب، عتبّه او داسي نورو آزار ور رسولای سواى بېله مشرانو بل چا د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري نه سواى کولای، مګر د ابوطالب تر وفات وروسته د مکې مکر مې لچکانو، بيعقلانو او بېباکانو، د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري پيدا کړه، کله چې به رسول الله ﷺ پر لار تېرېدی هغه کسان چې هيڅ قدر او شرف به يې نه درلودی، هغه لچک او اوباش خلکو هم و رسول الله ﷺ ته آزار ورکاوه، پر سر به يې خاوري ورپاشلې، په رېگ او خاورو به يې ويشتی، دغه وخت نه د چا څخه بهر وه او نه د چا مراعت

او احترام و، ځکه هغه څوک وفات سو چي د رسول الله ﷺ ساتنه او د هغه دفاع يې کول، نور نکارتگ نوي آزارونه شروع سوه. داسي نه پېښېدل چي رسول الله ﷺ دي پرلار رهي وي او څوک دي بد ورته و نه وايي، سپکي خبري دي ورته و نه کړي، په پخوا کي يوازي د قريشو مشران وه چي آزار يې ورکاوه، مگر اوس هلکان او بې باکان هم سپک او بد ويل ورته کوي، څوک نسته چي د قوم له آزاره يې وساتي.

کله چي دغه آزارونه او تکاليف ډير زيات او شديد سوه، رسول الله ﷺ له ځانه سره دا فيصله وکړه چي تر مکې مکرمي دباندې ووزي او په داسي چا پسې وگرځي چي هغه يې مرسته وکړي، پسله فکره دې نتيجې ته ورسېدې چي ده ﷺ او مکې مکرمي ته هغه نژدې ښار طائف دی، نو يې د طائف د سفر فيصله او اراده وکړه چي هلته به د الله ﷻ دين ته خلک را دعوت کړم.

و طائف ته سفر

د بعثت د لسم کال او د شوال په مياشت کي چي د (۶۱۹) ميلادي کال د مئ اخري او د جون اولي ورځي وې رسول الله ﷺ طائف ته پياده او پرېښو رهي سو (طائف د مکې مکرمي څخه شپېته ميله ليري دی) په دې سفر کي د رسول الله ﷺ آزاد سوی مريي زيد بن حارثه ؓ چي په عربي کي (مولى) ورته وايي ورسره ملگرى و، په لار کي چي به پر هره قبيله ورغله هغه به يې اسلام ته دعوتول خو يوې قبيلې هم دغه د ده ﷺ دعوت نه کړى قبول، کله چي رسول الله ﷺ طائف ته ورسېدې هلته د طائف په شروع کي د طائف د مشرانو څخه درې نفره ناست وه چي نومونه يې: عبديالليل، مسعود او حبيب دي، درې سره وروڼه او د عمرو بن عُمير الثقفي زامن وه، رسول الله ﷺ اجازه وغوښتل چي خبري ورسره وکړي، هغو وليدل چي د مکې مکرمي د اشرافو څخه او د عبدالمطلب د اولادې څخه يو نفر دی ښه راغلى يې ور ته و وايه، رسول الله ﷺ ورسره کښېنستى د دين او اسلام خبري يې ورته شروع کړې، قرآن مجيد يې ورته تلاوت کړى، خو په آخر کي د هغو درو نفرو څخه يو نفر ولاړ سو او ويل: الله ﷻ بيله تابل څوک نه کړى پيدا چي په رسالت يې را وليږي؟

هغه بل و ویل: والله د کعبې پوښونه به خیري کړم خو پر تا به ایمان را نه وړم، (د کفارو په عقیده د کعبې شریفې د پوښو خیرل او غورځول ډېره لویه ګناه وه) نو ویل: دغه لویه ګناه به وکړم خو پر تا به ایمان را نه وړم.

او درېیم نفر و ویل: زه هیڅکله خبري نه درسره کوم، ځکه که ته د رشتیا رسول یې لکه څرنګه چي ته وایې نو ته ډیر خطرناکه یې، باید ستا جواب درنه کړم او که ته پر الله درواغ وایې نو ته د دې لائق نه یې چي خبري درسره وکړم.

رسول الله ﷺ وفرمایل: دا چي تاسي اسلام نه کړی قبول نو دغه حال درسره وساتئ پرېږدی چي زه د بل چا سره خبري وکړم، هغو ویل: یا والله نه دي پرېږدو چي د بل چا سره هم خبري وکړې، نه راضي دي چي دوی خبري واوري او نه غواړي چي رسول الله ﷺ د بل چا سره خبري وکړي، نو دغه درې نفره تر رسول الله ﷺ د مخه د طائف و داخل ته ولاړل، هلته یې هلکان، مریان او لچګان سره را ټول کړه، دوه کینه یا قطاره یې ځني جوړ کړه، کله چي رسول الله ﷺ دننه و طائف ته ورغلی غواړي چي خلک د الله ﷻ دین ته دعوت کړي د هلکانو او بیباکانو هغه دوی ډلي په پسې سوې او په ډبرو یې ولي او د ډبرو ویشتل یا وارونه د رسول الله ﷺ پر پښو کوي، چي پښه پورته کړي هم یې ولي چي پښه کنښېږدي هم یې ولي، تر داسي اندازې چي د رسول الله ﷺ تر مبارکو پښو ویني بهېدلې او زید بن حارثه ؓ به په خپل جسم او بدن سره رسول الله ﷺ د دغو ډبرو د ویشلو څخه ساتی، خود زید ؓ سر هم څو ځایه مات او زخمي سو او هغه هم په وینو لړلی ؤ.

ښه متوجه سی: دا چه زید بن حارثه ؓ په خپل جسم او ځان رسول الله ﷺ د کفارو د ډبرو ویشلو څخه ساتي، خپل ځان یې د هغه ﷺ دپاره سپر ګرځولی ؤ، تر داسي اندازې چي د ده سر هم څو ځایه زخمي کېږي او ویني تر را بهیږي، دا د هر مسلمان د حال نمونه ده، باید هر مسلمان په هره طریقه سره چي وي د اسلامي دعوت د قائد ساتنه وکړي، که څه هم دغه ساتنه د ده د حیات په قربانولو سره وي، اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ سره چي د اسلامي دعوت قائد ؤ دغسي کول، که نن ورځ رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي نه دی موجود او موږ یې داسي دفاع نه سو

کولای لکه اصحاب کرامو چي کول خو دغه دفاع پر يوه بل قسم کېدلای سي، هغه دا چه موږ د اسلامي دعوت په لار کي عذابونه او تکاليف پر ځان درانه و نه بولو، موږ هم بايد پر خپلو ځانو د دعوت په لار کي څه ناڅه آزارونه او تکليفونه قبول کړو، نو به موږ په دې ډول د رسول الله ﷺ سره د آزارو په قبولولو کي حصه اخيستې وي.

نو دا لازمه او ضروري ده چي هر چيري او په هر وخت کي بايد د اسلامي دعوت دپاره قيادتونه او مشران موجود وي چي په دعوت کي د رسول الله ﷺ خلافت وکړي او پر مسلمانانو دا لازمه ده چي د دغه قائد پر شا وخوړا منخلصه عسکر او لښکر وگرځي، خپل مالونه او قوت تر خپل قائد قربان کړي، لکه څرنګه چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ سره کول.

په طائف کي د رسول الله ﷺ دغه حال ؤ او دغه د ډبرو وارونه وه، دومره يې نه پرېښاوه چي د خلکو سره خبري وکړي، چا دغه پوښتنه هم نه ځني وکړه چي د څه شي دپاره راغلی يې؟ د مخه تر دې چي خلک پوه سي چي رسول الله ﷺ د څه شي دپاره راغلی دی، څه غواړي او څه وايي د ده په وېشتلويې شروع وکړه، دا د طائف د خلکو له طرفه د رسول الله ﷺ استقبال ؤ، رسول الله ﷺ چي دا حال وليدی چي چا د خبرو کولو اجازه هم ور نه کړه نو پوه سو چي دلته فايده نسته، بيرته په هغه زخمي پښو او هغه د ستړيا په حالت کي د مکې مکرمې و طرف ته رهي سو.

خو بيا هم هغه سقهاء او بېباکان، لچکان او مريان په پسې دي او په ډبرو يې ولي ترڅو رسول الله ﷺ او ملګري يې له طائفه ووتل، هلته په لار کي تر طائف درې ميله دباندې د انگورو يو باغ يا باغچه وه، رسول الله ﷺ دغي باغچې ته ور وگرځېدی، دلته نو هغه هلکان او بېباکان ځني را وگرځېدل، رسول الله ﷺ په زخمي پښو او غمجن زړه د انگورو د يوه ټاک و سايې ته کېښستی او دېواله ته يې تکیه وکړه، او دلته يې هغه مشهوره دعاء وکړه کومه چي پر دې دلالت کوي چي زړه يې د درد او غمه څخه ډک ؤ او پر دې يې حسرت ؤ چي يوه نفر هم ايمان رانه وړی او وې فرمايل:

«اَللّٰهُمَّ اِلَيْکَ اَشْکُو ضَعْفَ قُوَّتِي، وَ قَلَّةَ حِيلَتِي، وَ هَوَانِي عَلٰی النَّاسِ، يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، اَنْتَ رَبُّ الْمُسْتَضْعِفِينَ، وَاَنْتَ رَبِّي، اِلٰی مَنْ تُکَلِّمُنِي؟ اِلٰی بَعِيدٍ يَنْجِيهِمُنِي؟ اَمْ اِلٰی

عَذُوْهُ مَلِكْتُهُ اَمْرِيْ؟ اِنْ لَّمْ يَكُنْ بَكَ عَلَيَّ غَضَبٌ فَلَا اُبَالِيْ، وَلَكِنْ عَافَيْتُكَ هِيَ اَوْسَعُ لِيْ، اَعُوْذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي اَشْرَقَتْ لَهٗ الظُّلُمَاتُ، وَصَلَحَ بِهِ اَمْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، مِنْ اَنْ يَنْتَزِلَ بِيْ غَضَبُكَ، اَوْ يَحِلَّ عَلَيَّ سَخَطُكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ.»

ژباړه: الهي! د خپل ضعف، د حیلې د لږوالي او پر خلکو زما د سپکوالي شکایت درته کوم، یا ارحم الراحمین! ته د ضعیفانو رب یې او زما رب یې، وچاته مې پرېږدې؟ هغه لیږي ته چې په تریو تندي را ته گوري؟ او که دي دښمن ته زما اختیار ورکړی دی؟ که ته پرما په قهر نه یې زما پروا نسته، مگر ستا عافیت زما دپاره پراخه دی، ستا د مخ په هغه نور سره پناه غواړم چې تاریکی په روښانه کیږي، د دنیا او آخرت کارونه په اصلاح کیږي، پر ما ستا غضب مه نازلوې، ستا قهر ما ته مه راولې، الهي تر هغو زاری درته کوم چې راضي کېږي او بيله تا ما لږه نه حول سته نه قوت.

رسول الله ﷺ دعاء کوي او دعاء، داسې دعاء چې د زړه سوز او سوځل پکښې وه، رسول الله ﷺ خواشینی او زهیر ؤ چې اسلام ولي دغه د ضعف په حالت کې پاته دی لس کاله د دعوت تېر سوي دي بیا هم اسلام ضعیفه دی، په طائف کې هم نه چا د ده ﷺ خبره واورېدل او نه چا د ده ﷺ دعوت قبول کړی.

دغه باغ د ربیعه د زامنو ؤ چې عتبه او شیبه نومېدل، دوی هم د قریشو د سردارانو څخه وه او په مکه مکرمه کې اوسېدل، په دغه وخت کې دوي هم دلته په دغه باغ کې موجود وه، عتبه او شیبه ولیدل چې د رسول الله ﷺ تر پښو ویني بهیږي سترې او ستومانه دی زړه یې پر وسوځل سو ویل: وږی به هم وي، دوی یو مریئ درلودی چې په دین نصراني او نوم یې عَدَّاس ؤ، هغه خپل نصراني مریئ یې را وغوښتی ویل: یا عَدَّاس! دغه انکور و محمد ﷺ ته وروړه، عَدَّاس انکور واخیستل او رسول الله ﷺ ته یې وروړل، عتبه او شیبه د لیري ورته گوري، رسول الله ﷺ اول د عَدَّاس شکریه آداء کړه او بیا چې یې د انکور په خوړلو شروع کول نو یې وویل: بسم الله، د خوړلو د شروع په وخت کې بسم الله ویل د عربو عادت نه ؤ، عَدَّاس په تعجب کې سو او رسول الله ﷺ ته یې وویل: دغه خبره چې ستا څخه مې واورېدل د دې ملک خلک دغه جمله نه وایي، رسول الله ﷺ پوه سو چې دا سړی په زړه کې څه

لري نو يې پوښتنه ځني وکړه چې نوم دي څه دی؟ مريي وويل: عداس.

ويل: دکوم ځای يې او دين دي څه شي دی؟

مريي ويل: زه نصراني او د نینوا د امله څخه يم (نینوا د عراق د موصل په ښار کې د يوه کلي نوم دی)

رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغه صالح سړي يونس بن متي د وطن يې؟

عداس نور هم په تعجب کې سو، ځکه عرب نینوا نه پيژني او دا سړی نینوا خو پيژني بلکه تاريخ يې هم ور معلوم دی حتی يونس عليه السلام هم پيژني.

نويې رسول الله ﷺ ته وويل: ته څوک يې چې يونس بن متي هم پيژني؟

رسول الله ﷺ وويل: هغه زما ورور دی هغه نبي ؤ او زه هم نبي يم، عداس پوه سو چې د يوه عادي او معمولي سړي سره خبرې نه کوي، عداس ور ولاړ سو د رسول الله ﷺ سر، لاسونه او پښې ور مچوي.

دلته و يوه شي ته متوجه سی: دا الهي تسلی ده چې الله ﷻ يې خپل

رسول ﷺ ته ورکوي، دا هغه پښې نه دي چې د طائف خلکو په ډبرو ويشتلي؟

او اوس هغه پښې يو بل انسان مچوي.

عُتبه او شيبه د ليري ورته گوري يوه هغه بل ته وويل: موږ خواږه ور ولېږل او ده مريئ را خراب کړی، عداس چې بيرته دوی ته ورغلی دوی ورته وويل: ويحک څه درته پښه سوه چې لاس او پښې دي ور مچول؟ عداس وويل: يا سيدي! په محکه کې تر دغه سړي بهتر څوک نسته، په داسي شي يې خبر کړم چې بېله نبي بل څوک نه دی په خبر، عتبه او شيبه و عداس ته وويل: محمد او د هغه خبرې پرېږده والله ستا دين د محمد تر دين ښه او بهتر دی، دوی غوښتل چې عداس هم له اسلامه ليري کړي.

خير رسول الله ﷺ په مات او غمجن زړه له دغه باغه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو کله چې قرن المنازل ته ورسېدی (قرن المنازل د يو ځای نوم دی) الله ﷻ جبريل عليه السلام ورته را ولېږی چې هغه پر غرو مقرر ملائکه هم ور سره ملګرې وه او د رسول الله ﷺ څخه يې امر او اجازه غوښتل چې پر اهل مکه دوه غرونه سره را جفت کړي او د مکې مکرمې خلک يې په منځ کې چختان کړي.

امام بخاري د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چي دې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسول الله! آيا د اُحُد تر ورځي بله سخته ورځ درباندي راغلې ده؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا د قوم يعني: عربو څخه هغه آزارونه را رسېدلي دي چي را رسېدلي دي او هغه سخت آزار چي له دويه ما ته را رسېدلي دي هغه په هغه ورځ و چي ما خپل دين او رسالت پر عبدياليل عرض کړی او هغه زما د خوښي جواب را نه کړی او زه غمجن رهي سوم په ځان نه پوهېدم چي چيري ځم، هغه وخت په ځان پوه سوم چي زه په قرن ثعالب کي وم (دغه قرن ثعالب ته اوس قرن منازل ويل کيږي) رسول الله ﷺ فرمايي: چي سر مي را پورته کړی يوه اورځ وه چي سايه يې را باندي کړې وه، ما چي اورځي ته وکتل په هغه کي جبريل عليه السلام و او را بڼ يې کړه ويل: يا محمد! الله ﷻ ستا د قوم هغه جواب واورېدی چي تا ته يې درکړی او هغه څه يې وليدل چي ستاسره يې وکړه اوس الله ﷻ هغه پر غرو مقرره ملائکه تا ته را لېږلي ده د دوی په باره کي چي څرنگه ستا خوښه وي هغسي امر پر وکړه، بيا نو هغه پر غرو مقرره ملائکي را بڼ کړه اول يې سلام را ته ووايه او بيا يې را ته وويل: يا محمد! ﷺ زه دغه يم څرنگه چي ستا خوښه وي امر کوه که دي خوښه وي چي پر اهل مکه دوه غرونه جفت کړم جفت به يې کړم (د دوو غرو څخه مقصد يو د ابي قبيس غر و او بل د هغه پر برابري غر دی چي قبيعان ورته ويل کيږي او مکه مکرمه د دغو دوو غرو په منځ کي پرته ده) نو ملکي و ويل: که ستا خوښه وي د مکي ټول خلک به د دغو دوو غرو په منځ کي کښکاري (چختان به يې کړم) رسول الله ﷺ و فرمايل: بلکه اميد لرم چي الله ﷻ د دوی له نسله داسي څوک را وباسي چي د يوه الله ﷻ عبادت کوي او هيڅ شريک نه ورته نيسي.

د رسول الله ﷺ په دغه جواب کي د ده ﷺ لوړ شخصيت خلپري چي پر خپل امت يې څومره رحمت او شفقت درلودی، محمد رسول الله ﷺ رؤف او رحيم پر خپل امت څومره مهربانه و، نه يې غوښتل چي امت يې په الهي عذاب سره هلاک سي.

د رسول الله ﷺ زړه په دغه الهي نصرت سره چي لوړ له آسمانه ورته راغلی مطمئن سو او بيا د مکي مکرمې پر طرف رهي سو ترڅو چي وادي نخله ته ورسېدی

او هلته یې څو ورځې تیرې کړې، په وادي نخله کې دوه ځایه دي چې د استوګنې وړ او لائق وه چې یوه ته (سَیْل کبیر) ویل کېږي او بل ته (الرَّیْمه) ویل کېږي خو موږ ته دا معلومات نسته چې رسول الله ﷺ په کوم ځای کې اوسېدی، په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ دننه اوسېدی الله ﷻ د پېرانا نو یوه ډله ورته را ولېږل چې د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجید واورې او دغه د پېرانا نو واقعه الله ﷻ په قرآن کریم کې دوه ځایه ذکر کړې ده، الله ﷻ په سورۀ الاحقاف په کې فرمایي:

﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ﴾. [الأحقاف: ۲۹]

يعني: يا محمد! ﷺ هغه وخت په یاد کړه! کوم چې موږ تا ته د پېرانا نو یوه ټولۍ دروگرځول، يعني: درته را مو وستل چې قرآن مجید ته یې غوږ نیوی، کله چې دوی دغه د قرآن اورېدلو ته حاضر سوه دوی په خپل منځ کې سره وویل: چپ سی. کله چې د قرآن مجید تلاوت پای ته ورسېدی دوی بیرته خپل قوم ته په داسې حال کې وگرځېدل او ولاړل چې خپل قوم یې له الهي عذاب بهر اوه.

﴿قَالُوا يَنْقُومَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾. [الأحقاف: ۳۰]

دوی و ویل: اې زموږ قومه! بیشکه موږ داسې یو کتاب واورېدی چې تر موسیٰ علیه السلام وروسته نازل سوی دی او د پخوانیو کتابو تصدیق کوونکی دی، دغه کتاب حق دین اوسمي لاري ته لارښوونه کوي.

﴿يَنْقُومَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ، يَغْفِرَ لَكُمْ مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيَجْزِلَكُمْ مِّن

عَذَابِ أَلِيمٍ﴾. [الأحقاف: ۳۱]

اې زموږ قومه! د هغه چا خبره قبوله کړی چې د الله طرف ته مو بولي او پر هغه ایمان را وړی، چې الله به تاسې ته ستاسې گنهنونه دروېځني او تاسې به له دردناکه عذاب به څخه خلاص کړي.

همدارنگه د سورة الجن پنځلس اولني آياتونه په دغه باره کي نازل سوي دي چي پيرانانو د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجيد واوړېدى، الله ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ أُوْحِىَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ۝﴾

يعني: اې محمده! ﷺ دوى ته ووايه: ما ته وحى راغلې: چي بيشكه زما د قرآن مجيد ويل د پيرانانو يوې ډلې واوړېدل، كله چي دوى هغه خپل نور قوم ته ورغله ورته ويې ويل: بيشكه موږ په فصاحت او بلاغت کي يو عجيب قرآن واوړېدى.

﴿يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝﴾

داسي قرآن چي حق او ايمان ته لار ښوونه کوي نو موږ پر هغه قرآن ايمان راوړى او پسله ننه به بل هيڅوک د خپل رب سره شريک نه کړو.

﴿وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَحَابَةً وَلَا وَلَدًا ۝﴾

او بيشكه چي زموږ د رب شان ډير لوى اولور دى، الله ﷻ نه ښځه لري نه اولاد، لکه څرنگه چي د انسانانو او پيرانانو کفار او مشرکان داسي وايي.

قصه داسي وه: كله چي رسول الله ﷺ له طائفه په هغه شکل سره را ووتى چي نه څوک مسلمان سو او نه چا د ده ﷺ دعوت او خبري واوړېدې، نور رسول الله ﷺ د شکه وتلى ډير خواشینی، غمجن او نا اميده ؤ، چي ولي داسي پښه ده؟ د اسلام او دعوت کار ولي مخ ته نه ځي؟ الله ﷻ دا اراده وکړه چي دغه غم او پرېشاني پر خپل حبيب محمد مصطفی ﷺ سپک کړي چي ته مه خواشینی کېږه که انسانان ايمان نه را وړي هغه دي پيرانان ايمان راوړي او د آياتو له تلاوته څخه دا معلومه او روښانه ده چي رسول الله ﷺ د دغو پيرانانو په راتگ او د قرآن مجيد په اوږدولو او د هغو په ايمان راوړلو نه ؤ خبر بلکه الله ﷻ د وحيو په واسطه په دغه حال خبر کړى او د پيرانانو د راتللو سبب چي ولي پيرانان دلته ورسول الله ﷺ ته راغله داسي ؤ:

د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه پيرانان و آسمان ته ورنژدې کېدل او د ملائکو خبرو ته يې غوږ نيوى او د ملائکو ځيني خبري به يې اوږېدلې، ملائکو به په خپل منځ کي ځيني الهي امرونه سره بيانول مثلاً ويل به يې: الله ﷻ امر کړى دى چي فلا ني

ته دي زوی وړکول سي يا د فلاني رزق دي لږ يا زيات سي، پيرانانو به دغه خبري اورېدلې او بيا به يې دغه خبري د جادوگرانو او کوډگرانو په واسطه په خلکو کي نشرولې، همدغه سبب و چې همېشه به کوډگران او جادوگران پر خلکو او د هغو پر عقيدو مسلط وه، لکه څرنګه چې دغه موضوع په حديث شريف کي هم ذکر سوې ده، چې جن به يو د بل پر اوږو سپرېدل او د آسمان خبرو ته به يې غوږ نيوی.

خو د وحيو او قرآن مجيد په نزول سره دغه لار پر پيرانانو بنده سوه، د آسمان له طرفه به پيرانان د غوږ نيولو په وخت کي په اور سره ويشتل کېدل، الله ﷻ د سورة الجن په (۸، ۹) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَا فِيهَا رَبًّا مَلَائِكَةً حُفَّتْ حَرَاسًا شَدِيدًا وَثُجْبًا ۝﴾ [الجن، ۸]

پيرانان وايي: بېشکه موږ د ملائکو د خبرو د اورېدلو دپاره آسمان ته نژدې سوو، مو وليدل چې آسمان په سختو پيره دارانو (ملائکو) ډک سوی و او په سوځوونکو ستورو ډک و.

﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِّلسَّمْعِ ۖ فَمَنْ يَسْمَعِ ۖ آلَانَ يَحِذُّ لَهُ رِشَابًا رَّصَدًا ۝﴾

او بېشکه د مخه تر لېږلو د دغه پيغمبر موږ د خبرو د اورېدلو دپاره د کښېنستلو په ځايو کي کښېنستلو او هر هغه څوک چې اوس اورېدل غواړي د خپل ځان دپاره به سوځوونکې لمبه په انتظار کي وويني، يعني: اوس چې موږ آسمان ته ور نژدې سوو، نو هلته مو وليدل چې ډيري سختي جنګي پيرې درېدلې دي چې هيڅ يو شيطان هم نه پرېږدي چې غيبي او آسماني خبري واوري او هر هغه شيطان چې د اورېدلو اراده ولري پر هغه اور اورېږي او تر دې دمخه دومره سختي او ساتنه نه وه.

کله چې دغه د غوږ نيولو لار پر پيرانانو بنده سوه د پيرانانو مشرانو نور پيرانان امر کړه چې ولاړسې په مخکې وګرځي وګوري چې څه پېښه ده؟ خامخا يو شئ پېښ دی چې زموږ د اورېدلو لار بنده سوه، نو د پيرانانو يوه ډله دلته تېرېدل او وې ليدل چې رسول الله ﷺ قرآن مجيد وايي، پيرانان پر را ټول سوه او غوږ يې ورته ونيوی او بيا خپل قوم ته ولاړل دغه حال او خپل اسلام يې ورته ووايه، لکه د دمخه تلاوت سوو آياتو په ترجمه کي چې درته وويل سوه.

رسول الله ﷺ ته د پيرانانو راتگ او د ده ﷺ څخه د قرآن مجيد اورېدل يو وار

نه دي پېښ سوي بلکه په وروسته کي هم څو واره پېښ سوي دي.

يو وخت رسول الله ﷺ تر مکې مکرمې دباندې د عبادت کولو دپاره ووتی او عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هم ورسره ملگری و، رسول الله ﷺ و عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته وويل: ته دلته کښينه او ترڅو زه درته و نه وایم له دغه ځايه مه ښوره، رسول الله ﷺ لږ گوښه ولاړی او عبدالله بن مسعود رضي الله عنه يې له دغه ځايه څارنه او مراقبت کوي، رسول الله ﷺ هلته ليري پر لمانځه ودرېدی او قرآن مجيد په لوړ آواز وايي، په دغه وخت کي د پيرانانو يوه ډله ورته راغله، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هلته ناست دی او ورته گوري، دئ وايي: داسي خلک مي وليدل چي تېره او اوږده اوږده سرونه يې وه، زه پر رسول الله ﷺ وېرېدم او ور ولاړ سوم، خو رسول الله ﷺ اشاره را ته وکړه چي کښنه، زه هم کښېنستم او دوی پر را ټول دي، پيرانان نور هم پسي ډېرېدل، دومره ډېر سوه چي رسول الله ﷺ نه پکښي معلومېدی. الله تعالى فرمايي:

﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ۝﴾ [جن: ۱۹]

يعني: کله چي د الله بنده محمد ﷺ لمانځه ته ودرېدی چي دغه الله يې باله، نژدې وه چي دغه پيرانان له ډيره ازدحامه پرده ﷺ سر پر سره لوېدل.

﴿قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ۝﴾.

اې محمده! ﷺ دوی ته ووايه: په تحقيق زه د خپل رب عبادت کوم او د الله سره بل هيڅوک نه شريکوم. پيرانانو ايمان را وړی او مسلمانان سوه.

پيرانان ولي کفار وه؟ جن يا پيرانان ډير بيقلان دي عقل يې دومره نه دی لکه د انسان، ويل کيږي چي د پيرانانو هغه ډير ذکي او هوښيار دومره عقل لري لکه د انسانانو کوچني هلك، عقلونه يې د ماشومانو دي ذکاوت او هوښياري نه لري، صرف ابليس عليه لعنه په دوی کي هوښيار او ذکي دی او هغه ملعون دوی د لاري واپول، هغه به ورته ويل: د الله تعالى سره د نورو آلهه وو عبادت هم کوی، مشرکان يې ځني جوړ کړل، خو کله چي په حق خبر سوه ايمان يې را وړی، الله تعالى د دوی قول را ته بيانوي او فرمايي:

﴿وَأَنَّهُ كَانَ يَاقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ۝﴾

او پېراناو خپل قوم ته وويل: بېشكه زموږ ناپوه (ابليس) پر الله ﷻ لويي او د حقه ليري خبري كوي.

كله چي بيا پېراناو ته وويل سوه چي تاسي ولي د هغه خبري منلې؟ دوى وايي:

﴿وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۝﴾

او بېشكه موږ دا گمان كاوه چي هيڅكله به انسانان او پېراناو پر الله ﷻ درواغ نه وايي، څرنكه چي پېراناو كم عقله دي دا خيال يې نه كاوه چي پر الله ﷻ دي څوك درواغ ووايي او د ابليس عليه لعنه خبره يې ومنل، كله چي دوى ته وويل سوه چي د الله ﷻ سره نور آلهه هم سته، دوى د هغه خپلي كم عقلي په سبب دغه خبره ومنل او دغو پېراناو د كفارو او كوډ گرانو سره د هغو په ځينو كاروكي مرسته او كومك كاوه او كوډ گرانو هم د دوى څخه مرسته غوښتل، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۝﴾

او بېشكه چي د انسانانو څخه ډير سړي وه چي مرسته او پناه به يې د پېراناو په سړو سره غوښتل، نو دغو انسانانو د دغو پېراناو سر كښي نوره هم ورزياته كړل. د جن او د هغو د كارو په متعلق ډير آياتونه سته، مقصد دا چه په دغه وخت كي د قرآن مجيد د اورېدلو په سبب ډيرو پېراناو ايمان راوړى او مسلمانان سوه، پېراناو وايي:

﴿وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْمَدَىٰٓءَ آمَنَّا بِهِ ۝﴾

او بېشكه كله چي موږ د قرآن مجيد هدايت او لار ښووني واورېدې موږ پر هغه ايمان راوړى او بيا وايي:

﴿وَأَنَا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ ۝﴾

او بېشكه زموږ څخه ځيني مسلمانان دي او زموږ څخه ځيني د حقي لاري څخه په كفر سره اوښتي دي، كله چي دغو پېراناو ايمان راوړى نو يې په خپل قوم كي په دعوت كولو شروع وكړه.

اوس نو که څه هم په انسانانو کې اسلام لږ و مګر په جن کې نشرېږي او پېراناو د اسلام ته داخلېږي، دا هم د الله ﷻ اراده وه چې پر خپل محبوب رسول الله ﷺ دغه غم او پرېشاني کمه او لږ کړي، ځکه رسول الله ﷺ د طائف تر سفر وروسته د انسانانو د اسلام را وړلو څخه تقریباً نا امیده سوی و مګر په جن کې اسلام نشر سو چې دا و رسول الله ﷺ ته اشاره وه چې ته مه غمجن کېږه، که انسانان نه وي دغه دي پېراناو ایمان را وړي، او حقیقتاً هم اسلام په جن کې نشرېدی، دا د الله ﷻ پر خپل رسول ﷺ رحمت و چې هغه غم پر سپک کړي، رسول الله ﷺ چې به د یو چا د مسلمانېدلو دپاره هر څه کوښښ وکړی هغو به رډاوه، لکه د مکې مکرمې قریش او بیا تر هغو وروسته اهل طائف، طبعاً په دغسې حال کې پسله څه وخته انسان ته نا امیدی پیدا کېږي، لس کاله د دعوت کېږي مګر په مکه مکرمه کې تر اويا نفره مسلمانان نسته، رسول الله ﷺ غمجن و او د دې څخه یې بېرته وه چې د دعوت په کار کې زما له طرفه کومه کوتا هې نه وي سوې، نو ځکه الله ﷻ دغه غم پر خپل حبیب سپک کړی او په حقه سره دغه واقعه او حادثه د رسول الله ﷺ دپاره نصرت و چې له غیبه ورته راغلی.

اوس نو په دغه نصرت او دغه زېري سره د رسول الله ﷺ څخه هغه د غم او نا امیدی توري اوریځي کومي چې د طائف له سفره څخه د ده ﷺ سره ملګري وې ایسته سوې او بیرته یې د مکې مکرمې د تګ عزم او قصد وکړی چې هلته به په نوي شوق او کوښښ پر خلکو اسلام عرضوم او الهي رسالت به خلکو ته رسوم.

په دغه وخت کې زید بن حارثه رضی الله عنه ورته وویل: یا رسول الله! څنګه بیرته قریشو ته ورځې او هغو ته د مکې کرمې څخه وایستلې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا زید! الله ﷻ د دغه مشکلاتو او تکالیفو څخه د خلاصېدلو لار پېدا کوي او الله ﷻ د خپل دین ناصر او د خپل نبي کامیابه کوونکی دی.

اوس رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته نژدې سو خو دا تشویش ور سره دی که چیرې مکې مکرمې ته ولاړ سي هلته که هر څوک و غواړي چې ده ﷺ ته آزار ورکړي ورکولای یې سي او د ده ﷺ د دفاع دپاره څوک نسته، د څه وخت دپاره په غار حراء کې کېښستی او بیا یې د خزاعه د قبیلې یو نفر و اُخَس بن شُرېق ته

ور ولېږي چې د هغه څخه د رسول الله ﷺ دپاره جوار و غواړي، د جوار تفصيل خو مو مخ کي درته کړی دی (جوار) يعني: پناه او ساتنه او دا جوار به هغه چا غوښتی چې قوم به يې نه درلودی ضعیفه او بېکسه به و، نو به يې د يوه قوي نفره څخه جوار غوښتی او بيا به يې د هغه په ساتنه کي ژوند کاوه، که دغه جوار نه وای قانون د ځنگله و، هر زورور به کمزوری خوړی، رسول الله ﷺ قوم لري خو هغه خپل قوم تکليف او آزار ورکوي او هغه د ده ﷺ څخه چې يې دفاع کول د ده اکا ابوطالب هم وفات سوی دی، نو ځکه اوس د بل چا څخه جوار غواړي، ځکه که د يوه قوي سړي جوار نه وي هر رذیل، اوباش او لږک و ده ﷺ ته اهانته او سپکتيا ور رسولای سي، نو يې د اخنس بن شريق څخه جوار و غوښتی، مگر اخنس وويل: زه د قريشو په مقابل کي چا ته جوار نه سم ور کولای چې دا په حقيقت کي د رسول الله ﷺ غوښتني ردول او نه منل وه.

رسول الله ﷺ بيا فکر وهي چې د قريشو د سردارانو څخه به څوک ده ته جوار ورکړي؟ نو يې سهيل بن عمرو ته نفر ولېږي (سهيل هغه څوک دی چې په وروسته کي يې د حديبيې صلحه و ليکل) او د مکې مکرمې د سردارانو څخه دی، رسول الله ﷺ د دغه سهيل څخه جوار و غوښتی، سهيل وويل: زه د بني عامر څخه يم او بني عامر پر بني کعب جوار نه ورکوي، د سهيل له طرفه هم درد او منفي جواب راغلی. رسول الله ﷺ فکر کوي چې څوک به ما ته جوار راکړي بيا يې مطعم بن عدي ته نفر ولېږي، که څه هم دغه مطعم د اسلام ډير شديد دشمن و مگر بيا هم د شرف او عزت موضوع ده ته ډير اهميت درلودی، کله چې ده ته و ويل سوه چې رسول الله ﷺ ستا څخه جوار غواړي، دئ هم موافق سو ويل: قبوله مي ده، رسول الله ﷺ ته يې حال ولېږي چې هو ته زما په جوار کي يې ساتم دي او بيا يې خپل قوم او زامن را و غوښتل ويل: اسلحه مو در واخلي او د کعبې شريفې پر کنجانو ودرېږي ما محمد ﷺ ته جوار ورکړی دی، بيا يې رسول الله ﷺ ته نفر ولېږي چې مکې مکرمې ته داخل سه، رسول الله ﷺ هم د زيد بن حارثه رضي الله عنه سره مکې مکرمې ته داخل سو ترڅو چې مسجد الحرام ته ورسېدی، مطعم بن عدي پر خپل بوده

سپورؤ او په لوړ آوازي يې ډغ کړه: يا معشر القريش! ما محمد ته جوار ورکړی دی، نه غواړم چي څوک تېری او تجاوز پر وکړي.

رسول الله ﷺ حجر اسود ته ورغلی هغه يې مسحه کړی طواف يې وکړی او دوه رکعاته لمونځ يې آداء کړی بيا خپل کور ته رهي سو، مطعم بن عدي او د ده زامن په اسلحه مسلح په پسې دي ترڅو چي رسول الله ﷺ کور ته ننوتی، په دغه وخت کي ابوجهل د مطعم بن عدي څخه پوښتنه وکړه ويل: ته د محمد ﷺ تابع يې که مجير؟ غواړي چي ځان ته معلومات وکړي چي تابع يې يعني: مسلمان سوی يې او که دي جوار ورکړی دی؟ مطعم بن عدي و ويل: جوار مي ورکړی دی، ابوجهل ملعون و ويل: که دي ويلي وای چي تابع يې يم په والله دغه اوس په جنگ در سره درېدلو، مگر دا چه جوار دي ورکړی دی دا ستا کار دی.

تر دې وروسته رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کي د مطعم بن عدي په جوار کي ژوند کاوه او د رسول الله ﷺ د مطعم دغه نيکي همېشه په یاد وه، د بدر په ورځ د کفارو د بنديانو په باره کي رسول الله ﷺ وفرمايل: که مطعم بن عدي ژوندی وای او د دغو بنديانو د ايله کولو غوښتنه يې راڅخه کړې وای ما به ده ته ورپرې ايښي وای. مگر د اسلام او دعوت کار ډير ضعيغه دی په مکه مکرمه کي هيڅوک دعوت نه قبلوي، رسول الله ﷺ فکر کوي چي تر مکې مکرمې دباندې يو څوک پيدا کړي چي د اسلام د قوت دپاره د ده مرسته او ملگرتيا وکړي او دغه مرسته کوونکی که هر قوم، هره قبیله او هر چيري وي مهمه نه ده، رسول الله ﷺ حاضر دی چي مکه مکرمه پرېږدي او هغو ته ورسي.

پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول

د هجرت د لسم کال د ذوالقعدې په مياشت کي چي د (۶۱۹) ميلادي کال د جون آخري او د جولای اولي ورځي وې، رسول الله ﷺ له طائفه مکې مکرمې ته راغلی غواړي چي بيا په نوي شوق او ټينگ عزم قبائل او افراد و اسلام ته دعوت کړي، په دغه وخت کي د حج موسم هم ډير نژدې ؤ چي خلک له هره ځايه د حج

د آداء کولو د پاره مکې مکرمې ته په ډلو ډلوراته، رسول الله ﷺ دغه موقع او فرصت د ځان د پاره غنیمت وباله او هري قبیلې ته جلا جلا ورتلی او اسلام یې د هغې قبیلې پر افرادو عرضاوه او خلک یې اسلام او وحدانیت ته رابلل، دا اول کال نه دی چې رسول الله ﷺ پر قبائلو اسلام عرضوي بلکه دغه د حج په موسم کې و اسلام ته د قبائلو دعوت د بعثت او نبوت د څلورم کال څخه شروع و.

هغه قبائل چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی

زُهرې رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: هغه قبیلې چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی او موږ ته یې نومونه راياد سوي دي داسي دي: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مُره، حنیفه، سَلِیم، عَبَس، بنو نصر، بنو البکاء، کنده، کلب، حارث بن کعب، عَذْره، حضارمه، خو په دوی ټولو کې یوې قبیلې هم اسلام نه دی قبول کړی.

او دغه قبیلې چې زُهرې رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې نومونه یاد کړي دي پر دوی د اسلام عرضول نه په یوه کال کې وه او نه د حج په یوه موسم کې وه بلکه دغه د اسلام عرضول د بعثت د څلورم کال څخه بیا د هغه حج تر آخري موسم پوري وه چې تر هجرت د مخه و او دا هم نه سو تعینولای چې په کوم موسم کې یې پر کومو قبیلو اسلام عرض کړی دی، کله چې به د حج موسم شروع سو او د شا و خوا څخه به د عربو قبیلې د حج د آداء کولو د پاره مکې مکرمې ته ورتلې رسول الله ﷺ به پر دغو قبیلو کړځېدی د یوې قبیلې څخه به بلې ته ورتلی او اسلام ته به یې دعوتول، یو صحابي چې د انصارو څخه دی هغه روایت کوي، که څه هم په هغه وخت کې پر هغه خپل کفر او شرک و هغه وايي: د حج په موسم کې مې رسول الله ﷺ ولیدی چې د یوې قبیلې څخه به بلې قبیلې ته ورتلی او اسلام به یې پر عرضاوه خو تر شا یو نفر په پسې و (د هغه نفر علامې بیانوي او وايي) هغه نفر سپین پوستی سړی و، دوې کوڅې یې درلودې، په سترگو چپک و، کله چې به رسول الله ﷺ د دعوت د خبرو څخه فارغه سو نو به

دغه سړی ولاړ سو او و به یې ویل: پام کوی چي د ده خبري و نه منی دی درواغجن اوله دینه اوبستی دی موږ د ده قوم یو او تر هر چا د ده په حال خبر یو، نور به یې هم له دغه قسمه خبري وکړې، رسول الله ﷺ به هیڅ نه ورته ویل، نه به یې منعه کاوه نه به یې شړی، نه به یې نور بحث ورسره کاوه چي ته ولي را پسې یې؟

د قصې راوي وايي: ما پوښتنه وکړه چي دغه نفر څوک دی چي په رسول الله ﷺ پسې دی؟ ویل: دا یې اکا ابولهب دی، هغه چي د اسلامه څخه یې د خلکو په منعه کولو کي تخصص درلودی، د موسم په وخت کي یې ځان نه په تجارت او نه د دنیا په نورو کارو مشغوله کاوه بلکه خپل ځان او خپل وخت یې د دغه دپاره وقف کړي وه چي خلک له اسلامه منعه کړي او پر دې سربېره به رسول الله ﷺ نه څه ورته ویل او نه یې منعه کاوه.

اوس به په مختصر ډول سره د رسول الله ﷺ له طرفه پر ځینو قبیلو د اسلام عرضول او د قبیلو له طرفه د هغو رد یا جواب درته بیان سي:

۱- رسول الله ﷺ د بني کلب د قبیلې ویوه ښاخ ته ورغلی چي بنو عبد الله ورته ویل کېده او ورته وې فرمایل: یا بني عبد الله! الله ﷻ ستاسي د نیکه نوم ښه نوم ایښی دی اسلام او د الله وحدانیت قبول کړی، خو هغو بد بختانو دغه دعوت او بلنه نه کړه قبول.

۲- رسول الله ﷺ د بنو حنیفه د قبیلې و څېمو ته ورغلی او اسلام یې پر عرض کړی، خود عربو په ټولو قبیلو کي د یوې جواب دومره بد او ناوړه جواب نه و لکه د دوی.

۳- رسول الله ﷺ د بني عامر بن صعصعه قبیلې ته چي یوه ډله یې د حج دپاره راغلې وه ورغلی، پوښتنه یې وکړه چي د دې قبیلې مشر او سردار څوک دی؟ خلکو وویل: ضیحه ذو قراس بن صعصع یې مشر دی، رسول الله ﷺ وویل: زه غواړم چي ورسره ووینم.

رسول الله ﷺ د هغه سره کښېنستی اسلام او د هغه احکام یې ورته بیان کړه، کلام الله یې ورته تلاوت کړی، سړي چي د کلام الله معجز بیان واورېدی ډیر تر تاثیر لاندې سو نو ویل: ته لږ انتظار وکړه، ضیحه ولاړ سو خپل قوم یې سره راټول کړی

او ویل: یا قوم! ما ته یو سړی راغلی او داسې کلام یې راته ووايه چې ما په ټول عمر نه دی اورېدلی (دا د کلام الله اعجاز دی، الهي کلام معجز او بې مثله دی) ضیحه وویل: قسم په الله دغه سړی به د دغه کلام په واسطه پر ټولو عربو غالبه او حاکم سي. قوم ویل: نو څه! راده لرې؟ ضیحه ویل: زما په فکر باید متابعت یې وکړو، قوم ویل: نه زموږ مشر او سردار یې څنگه چې ستا خوښه وي هنسي وکړه.

ضیحه و رسول الله ﷺ ته و ویل: ایمان درباندي را وړو، عزت دي کوو، زموږ توري ستا تر امر لاندې دي خو په یوه شرط، رسول الله ﷺ و ویل: شرط دي څه شي دی؟ ضیحه و ویل: شرط دا دی چې تر تا وروسته به امر زما وي، یعني: تر تا وروسته به زه خلیفه یم، رسول الله ﷺ وفرمایل: امر د الله دی هر چا ته چې د الله ﷻ خوښه وي و هغو بندګانو ته یې ورکوي او عاقبت د پرهیزګارانو دی، ضیحه و ویل: یا محمد! ﷺ موږ د عربو و تورو ته غاړې اېږدو، جنگ یې قبلوو او بیا به آمریت د بل چا وي؟ خلافت زما کړه متابعت او دفاع به دي وکړو، بیا هم رسول الله ﷺ وفرمایل: «إِنَّ الْأَمْرَ لِلَّهِ يَضَعُهُ حَيْثُ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» .

ژباړه: امر د الله ﷻ دی هر چا ته چې د ده ﷻ خوښه وي هغه ته یې ورکوي او آخرت هم د متقینو دی.

څرنگه چې د ضیحه طمعه د دنیا او آمریت وه او په دې پوهېدی چې اسلام غالبه کیږي، اسلام به پر عربو حاکم وي نو یې د آمریت طمعه او امید په سر کې پیدا سوه، نو ځکه رسول الله ﷺ ته یې و ویل: اسلام قبلوم په دې شرط چې تر تا وروسته به زه خلیفه یم، رسول الله ﷺ د خلافت وعده نه ورسره وکړه او ده هم اسلام نه کړی قبول، ځکه اصلاً دئ په ایمان او اسلام را وړلو کې صادق نه ؤ بلکه طمعه یې د آمریت او دنیا وه.

کله چې دغه د بني صعصع ډله خپلې قبیلې ته ولاړل هلته د دوی په قبيله کې یو ډیر سپین ږیری سړی ؤ چې د خپل ضعف په سبب حج ته نه سوای تلای مګر هوښیار او پوه سړی ؤ او هر وخت چې به د ده د قبیلې خلک د حج له سفره راغله ده به د حالاتو پوښتنه ځني کول، په دې وار کې یې هم پوښتنه ځني وکړه چې په حج کې

موڅه حال ؤ؟ قوم يې د خپل سفر حال ورته و وايه، خو دغه د رسول الله ﷺ دعوت قصه يې نه کړه ورته بيان.

سپين بېري و ويل: بېله دغه نوره نوې خبره نه وه پېښه سوې؟ دوی ويل: هو داسي د قريشو يو ځوان چې د بني عبدالمطلب څخه ؤ موږ ته راغلی او دا يې ويل: چې زه نبي یم، موږ يې و دې ته بللو چې د ده سره و درېږو، د خلکو له آزارو څخه يې و ساتو او زموږ سره يې زموږ وطن ته راولو، موږ د ده غوښتنه نه کړه قبوله، سپين بېري دواړه لاسونه پر سر کښېښوول او ويل: تاسي لره دي افسوس وي آيا د دغه شي عوض پيدا کولای سئ؟ څنگه مو پرېښاوه؟ دا تر لمر روښانه ده چې دغه سړی نبي دی آيا تاسي نه ياست خبر چې دا وخت د آخري نبي د راتللو دی؟ او دغه آخري نبي به هم د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه وي او د اسماعيل عليه السلام اولادې تر اوسه د نبوت دعوه نه ده کړې، دا د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه اول نفر دی چې د نبوت اظهار او اعلان کوي په والله خامخا دی نبي دی، عقلونه مو چيري وه؟ څنگه مو پرېښاوه، خود سپين بېري خبره چا نه کړه قبوله او د دوی له لاسه هغه ابدی عزت ووتی، ځکه که دوی ايمان راوړی وای دوی به انصار وای مگر بد قسمته وه دغه شرف يې نه ؤ په نصيب سوی.

هغه کسان چې د اهل مکې څخه نه وه او مسلمانان سوي دي

لکه څرنگه چې د مخه مو درته و ويل: چې رسول الله ﷺ پر قبيلو او پر ډلو اسلام عرضاوه، دغه رنگه يې افراد او اشخاص هم اسلام ته دعوتول او د ځينو اشخاصو څخه يې ښه او معقول رد يا مثبت جواب حاصل کړی دی چې ايمان يې راوړی او اسلام يې قبول کړی دی.

اوس به د هغو نفرو د جملې څخه چې په انفرادي ډول سره يې ايمان را وړی دی د څو نفرو قصې او د اسلام را وړلو حالات درته بيان سي.

۱- سويد بن صامت چې شاعر، پوه او هوښيار سړی ؤ د عربو د مشرانو، د يثرب اوسېدونکی او د اوس د قبيلې څخه ؤ، د ده قوم ده ته دکامل په نامه سره ويل،

ځکه دى عاقل، په بدن قوي، شاعر، د شرف او نسب خاوند ؤ، دغه سويد مکې مکرمې ته د حج يا عمرې دپاره راغلى ؤ، رسول الله ﷺ ور سره کښېنستى او ويل: يا سويد! زما سره څو ښې او ښايسته خبرې سته وايې وره، سويد وويل: نه غواړم چې وايې ورم ځکه زما سره تر هغو خبرو چې ستا سره دي ښې خبرې سته، قانون خودا ؤ چې رسول الله ﷺ ورته ويلي وای: چې يو واريې واوره بيا حکم وکړه، مگر يا! رسول الله ﷺ د ښو اخلاقو خاوند ؤ ويل: ښه هغه ستا خبرې را باندې واوروه، څرنگه چې ستا سره زما تر خبرو ښې خبرې سته را باندې وايې وره، سويد هم شروع سو د لقمان حکيم حکمتونه او نصيحتونه ورته وايي.

اوس نو لقمان حکيم څوک وايي: نبي دى څوک وايي: نه دى، خو په دې کې شک نسته چې لقمان حکيم د مسلمانانو د ادبيانو، حکيمانو او علماوو څخه دى او الله ﷻ په قرآن مجيد کې ذکر کړى دى حتّى يو پوره سورة يې د لقمان په نامه سره مسمّى کړى او بللى دى، کوم نصيحتونه چې لقمان حکيم خپل زوى ته کړي دي، الله ﷻ هغه د ده نصيحتونه داسې طريقه گرځولې ده چې خلک بايد د هغو متابعت وکړي. دغه سويد بن صامت د لقمان حکيم يو کتاب پيدا کړى ؤ، چې په هغه کې د لقمان له طرفه خپل زوى ته نصيحتونه وه او هغه کتاب يې په ياد کړى ؤ.

د لقمان حکيم نصيحتونه و خپل زوى ته پر دوه قسمه دي چې يو قسم يې يوازي په توحيد او د الله ﷻ په وحدانيت کې دي چې مثال يې دغه آيات شريف دى کوم چې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَإِذْ قَالَ لَقْمَنْ لِّابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ١٣﴾

عظيم ١٣. [لقمان: ١٣]

يعني: يا محمد! ﷺ هغه وخت ياد کړه چې لقمان خپل زوى ته په داسې حال کې و ويل چې نصيحت يې ورته کاوه: اې زما زويه! الله لره هيڅوک مه شريکوه، بېشکه چې شرک ډير لوى ظلم دى. او داسې نور هم د توحيد په باره کې ډير نصيحتونه کړي چې موږ يې دغه يو نصيحت د مثال پر قسم ذکر کړى.

او بل قسم نصيحتونه يې په ادب او اخلاقو کې دي چې مثال يې دغه آيات شريف دی کوم چې الله ﷻ فرمايي چې لقمان خپل زوی ته وويل:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ

مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ ۴۰ لقمان: ۱۸

دا هم د لقمان حکيم نصيحت دی چې خپل زوی ته وايي:

او خلکو ته په کبر او غرور سره مه ګوره او په مخکه کې په ناز او نخرو سره تګ مه کوه، بېشکه چې الله ﷻ هر کبرجن او فخر کوونکی نه خوښوي.

داسې نور هم ډير مثالونه سته، مقصد دا چې د لقمان نصيحتونه هم په توحيد کې وه او هم په اخلاقو کې، مګر خلکو هغه نصيحتونه په يادول او استعمالول کوم چې په ادب او اخلاقو کې وه، د توحيد او عقيدې نصيحتونه يې پرې ايښي وه.

د سويد سره هم د لقمان حکيم هغه نصيحتونه موجود وه چې يوازي د اخلاقو او ادب په باره کې وه، اوس نو بيا دغه نصيحتونه بشري او انساني خبرې وې د انسانانو په لهجه او اصطلاح سره وې د الهي کلام اعجاز نه و پکښې موجود، مګر الله ﷻ که په قرآن مجيد کې د يوه انسان خبرې را نقلوي او بيانوي بيا يې هم لفظ او لهجه د الهي کلام وي اعجاز پکښې موجود وي، مثلاً الله ﷻ په قرآن مجيد کې هغه خبرې را ته بيانوي چې مېرې کړي دي، خو لفظ او لهجه يې هغه د مېرې د خبرو نه ده بلکه الهي لهجه ده، معجز کلام او اعجاز پکښې موجود دی.

د سويد سره هم د لقمان حکيم کلام او نصيحتونه موجود وه مګر د بشر په لهجه او اصطلاح سره وه، هغه اعجاز چې په کلام الله کې موجود دی د هغه څخه خالي وه.

کله چې سويد د خپلو خبرو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ ورته و ويل: دا ښې خبرې وې مګر زما سره تر دغه ښې او بهتره خبرې سته، عيناً هغه خبره يې ورته وکړه چې په اول کې سويد وده ﷺ ته کړې وه، سويد په تعجب کې سو د اول وار دپاره يو څوک ورته وايي چې زما سره تر دغه ښې او بهترې خبرې سته، په پخوا کې عادت داسې ؤ چې چا به د لقمان خبرې واورېدې دا يې نه سواى ويلای چې زما سره تر

دغه ښې خبرې سته، بیا نور رسول الله ﷺ کلام الله ورته ووايه، د قرآن مجید آیاتونه یې ورته تلاوت کړه، کله چې رسول الله ﷺ د آیاتو د ویلو څخه فارغه سو سوید و ویل: هو دا ښې خبرې وې او دا جمله یې نه کړه پر زیاته چې زما سره تر دغه ښې خبرې سته، مګر پر دغه سر بېره یې هم په دغه وخت کې ایمان را نه وړی، خو بیا په وروسته کې چې اسلام مدینې منورې ته داخل سو سوید هم مسلمان سو او د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه وفات سو، څوک وایي چې د بُعَاث په جنگ کې د خزرج د قبیلې له طرفه ووژل سو او قوم به یې ویل: سوید مسلمان ووژل سو.

۲- ایاس بن معاذ چې نوی ځوان او د یثرب د اوسېدونکو او د اُوس د قبیلې څخه ؤ، د ده د ایمان را وړلو قصه داسې وه: په یثرب یا مدینه منوره کې پر یهودو سربېره د عربو دوې قبیلې هم اوسېدلې چې یوه د اُوس قبيله وه او بله د خزرج قبيله وه او د دې دوو قبیلو په منځ کې به همېشه جنگونه کېدل، د اُوس قبيله نسبت د خزرج قبیلې ته د نفرو په شمېر څه کمه او لږ وه، په دغه وخت کې چې د بعثت یا نبوت د یوولسم کال شروع وه هلته په یثرب کې د دغو دوو قبیلو په منځ کې د دښمنۍ اوروڼه بل وه چې دا د هغه مشهوره جنگ، یعنې: د جنگ (بُعَاث) د شروع مقدمه وه. په دغه وخت کې د اُوس قبیلې چې د شمیر په حساب د خزرج تر قبیلې لږ وه یوه ډله د مکې مکرمې قریشو ته ولېږل چې د خزرج په مقابل کې زموږ سره اتحاد او اتفاق وکړی، زموږ معاهدین او کومکیان سی.

کله چې رسول الله ﷺ په دغه ډله خبر سو چې مکې مکرمې ته راغلي ده نو ورغلی او ورته وېې ویل: آیا تر دغه شي چې تاسي د هغه دپاره راغلي یاست ښه او بهتر شی نه دروښیم؟ هغو ویل: هغه څه شي دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زه رسول الله یم، الله ﷻ زه و خپلو بندگانو ته را لېږلی یم چې یوازي د الله ﷻ عبادت ته یې را وبولم او د هغه الله سره بل هیڅ شی شریک و نه بولي، الله ﷻ پر ما کتاب نازل کړی دی، بیا یې د اسلام احکام ورته بیان کړه او قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، ایاس بن معاذ وویل: یا قوم! څه شی والله تر هغه بهتر دی کوم چې د هغه دپاره موږ راغلي یو، د دغه ډلې څخه یو نفر چې ابو الحیسر ورته ویل کېده او نوم یې انس بن رافع ؤ

د خاورو څخه مټ ډک کړی او ایاس یې پر مخ په ویشتی او ویل: دا ستا خبري پرېږده موږ د بل شي دپاره راغلي یو، ایاس چې سو او رسول الله ﷺ له دویبه څخه ولاړ سو، دا ډله بېله دې څخه چې د قریشو اتحاد او ملګرتیا لاس ته راوړي بیرته په خالي لاس مدینې منورې ته ولاړل، د دوی تر تګ لږ موده وروسته ایاس وفات سو او د مرګ په وخت کې یې حمد، تکبیرونه او تسبیحات ویل، بیا نو خلکو په دې کې شک نه درلودی چې ایاس مسلمان مړ سو.

۳- ابو ذر الغفاري، ابو ذر رضی الله عنه اول نفر دی چې د مکې مکرمې د دباندې څخه مسلمانېږي، حتی داسې هم ویل کېږي چې پنځم نفر ؤ چې مسلمان سو خو په دې کې شک نسته چې ابو ذر رضی الله عنه د هغه اولو مسلمانانو څخه دی چې د اسلام په شروع کې په اسلام مشرفه سوي دي، ابو ذر غفاري د غفار د قبیلې څخه ؤ او دغه قبيله مدینې منورې ته نژدې پرته وه، دغه قبيله په غلا او لار نیولو مشهوره وه، دې قبیلې حرامې میاشتي حلالولې يعني: په حرامو میاشتو کې یې هم جنګ او تجاوزونه کول، خو په خپله ابو ذر رضی الله عنه د هغو خلکو څخه ؤ چې د شرک د اعمالو څخه بېزاره او موحد ؤ، پر دې سربېره په حق دین پسي گرځېدی، د مخه تر اسلام راوړلو یې الله تعالی ته لمونځ کاوه، خود ابو ذر رضی الله عنه د اسلام را وړلو د قصې روایتونه یو د بل سره لږ څه فرق لري خو زه دلته هغه روایت را نقلوم چې امام احمد رحمه الله یې په خپل مسند کې د ابو ذر رضی الله عنه څخه په سند سره را نقلوي.

امام احمد پسله ذکر کولو د راویانو وایی: چې ابو ذر رضی الله عنه و ویل: زه، زما ورور انیس او زموږ مور د خپلې قبیلې څخه چې د غفار قبيله وه را ووتلو او زموږ د قبیلې دا عادت ؤ چې حرامې میاشتي یې حلالولې، ترڅو چې زموږ یوه ماما ته ورغلو چې هغه د مال او عزت خاوند ؤ، زموږ ماما زموږ عزت وکړی او بڼه معامله یې را سره وکړه خود هغه د قوم زموږ سره حسد پیدا سو چې دا بیا څوک دي چې دلته راغله او ما ته یې وویل: کله چې ته له خپله اهله او کورنیه را وتلې، انیس به دي خپلې کورنۍ ته پرې ایښی وای، په دغه وخت کې زموږ ماما راغلی موږ هغه د ده د قوم حال ورته ووايه، داسې معلومېدل چې د ده هم دغه فکر ؤ، نو موږ ورته و ویل: هغه نېکۍ چې دي

د مخه را سره کړي وې هغه دي عبث او ضائع کړې او بيا به هيڅکله ستا مخ و نه وينو. موږ هغه خپلو اوښانو ته ورو ولاړ سوو او خپل سامان يا شيان مو پر بار کړل، ماما مو سر په پټو کي پټ کړی او ژړل يې، موږ رهي سوو خو مکې مکرمې ته نژدې سوو. ابو ذر رضي الله عنه دغه سړي ته چي قصه ورته کوي ورته وايي:

اې وراره! د مخه تر دې چي زه د رسول الله ﷺ سره ووينم ما درې کاله لمونځ کاوه، هغه ورته وويل: چا ته دي کاوه؟ ويل الله ته، سړي وويل: د لمانځه په وخت کي دي مخ کومي خوا ته کاوه؟ ابو ذر رضي الله عنه وويل: هري خوا ته چي به مي الله ﷻ مخ برابر کړی او د ما خستن لمونځ مي د شپې تر آخره کاوه.

ابو ذر رضي الله عنه وايي: کله چي موږ مکې مکرمې ته نژدې سوو زما ورور انيس وويل: زه په مکه مکرمه کي کار لرم ته تر هغو زما انتظار کوه چي زه بيرته راځم او دئ ولاړی، خو ډير وځنډېدی، کله چي را غلی ما ويل: ولي وځنډېدی؟ ده ويل: يو سړی مي وليدی داسي دعوه يې کول چي الله ﷻ دغه ستا په دين را لېږلی دی، وايي: ما ورته وويل: چي خلکو د ده په باره کي څه ويل؟ ورور مي وويل: خلکو ويل: چي شاعر، ساحر او کاهن دی، ابو ذر رضي الله عنه وايي زما ورور انيس شاعر ؤ او نور يې هم را ته وويل: ما د کاهنانو خبري اورېدلي دي، د هغو پر قسم خبري يې نه کولې او د ده قول مي د شعر په ترازو کي واچاوه په والله هيڅوک به دا و نه وايي چي دا شعر دی په والله دئ صادق دی او خلک درواغ وايي، ابو ذر وايي: ما خپل ورور ته وويل: آيا ته تر هغو زما انتظار کوې چي زه ورسم او په خپله يې ووينم؟ ورور مي ويل: هو! مگر د اهل مکې سره ډير احتياط کوه چي دوی د ده سره دښمني کوي او څوک نه ور پرېږدي چي خبري يې واورې، ابو ذر رضي الله عنه وايي: زه رهي سوم ترڅو مکې مکرمې ته ورسېدم، هلته مي کتل يو ضعیفه سړی (يعني: خوار او اسکرلی سړی) مي پيدا کړی او د هغه څخه مي پوښتنه وکړه، ما ويل: هغه څوک چي تاسي وياست له دينه اوښتی دی چيري دی؟ سړي ما ته اشاره کړه او ناري يې کړل: دغه دی له دينه اوښتی، د مکې ټول خلک را باندي را ټول سوه په ډبرو په هډوکو هر څه چي په لاس ورځي په هغه مي وهي ترڅو چي بېهوشه ولوېدم، نه پوهېږم چي څه وخت را پورته

سوم خو داسي وم لکه سورمنار، يعني: ټوله په وينولړلي وم، د زمزم شاه ته ورغلم او به مي وچنبلي او هغه ويني مي له ځانه څخه پرېولې او بيا د کعبې شريفې تر پوښو لاندې سوم. ابو ذر رضي الله عنه قصه اورېدونکي ته وايي:

اې وراره! تقريباً يوه مياشت مي په مکه مکرمه کي تېره کړه او د خوړلو دپاره مي هيڅ شئ نه درلودی فقط د زمزم اوبه چښم، تر داسي اندازې چاغ سوم چي نس مي گونجي وکړې (يعني: خېټه مي پيدا کړه) او په خپله سينه کي مي هيڅ لورې نه حسول، ترڅو چي د سپوږمۍ په رڼا يوه روښانه شپه پر اهل مکه راغله او په دغه شپه الله تعالى پر اهل مکه خوب غالبه کړی، پر کعبه شريفه هيچا طواف نه کاوه بېله دوو ښځو، دغه دوې ښځي چي پر ما راغلې په دغه وخت کي يې په خپلو دعاوو کي اساف او نائله يادول او بلل، ما ورته وويل: دغه دوه څه صفت لري دا خو هغه دوه زنا کاره دي.

(د اساف او نائلې قصه د مخه بيان سوې ده) ابو ذر رضي الله عنه وايي دغو دوو ښځو په نارو او غالمغال شروع وکړه او ويل کشکي زموږ له نفرو څخه يو څوک دلته موجود وای.

ښځي په دغه نارو کي د حرم شريف څخه وتلې چي د ها خوا رسول الله صلی الله علیه و آله او ابوبکر الصديق رضي الله عنه د غره له طرفه را کښته کېدل، دغه ښځي په مخه ورغلې د ښځو څخه يې پوښتنه وکړه: څه درته پېښه ده؟ ښځو ويل: د کعبې شريفې تر پوښو لاندې يو د دينه اوښتی سړی دی، دوی ويل چي هغه سړي څه وويل؟ ښځي وايي: داسي خبره يې وکړه چي خوله په ډکېږي، يعني: ډيره لويه خبره يې وکړه، ابو ذر رضي الله عنه وايي: بيا رسول الله صلی الله علیه و آله او د ده ملگری راغله حجر اسود يې مسحه کړی پر کعبه شريفه يې طواف وکړی او لمونځ يې وکړی (معلومه خبره ده چي ابو ذر رضي الله عنه د دغه لمانځه په ليدلو سره پوه سو چي دا هغه د ده د مطلب سړی دی) ابو ذر رضي الله عنه وايي: زه ورغلم او اول هغه څوک وم چي د اسلام په تحيه سره مي تحيه ورته و ويل، يعني: ورته و مي ويل: السّلام عليك، رسول الله صلی الله علیه و آله را ته و ويل: عليك و رحمة الله او ويل: د کوم ځای يې؟ ما ورته و ويل: د غفار د قبيلې، رسول الله صلی الله علیه و آله لاس پر تندي کښېناوه، ابو ذر رضي الله عنه وايي ما د ځانه سره و ويل: لکه دا چي يې نه سوه خوبښه چي ما د ځان نسبت د غفار قبيلې ته وکړی دا اراده مي وکړه چي لاس يې ونيسم، خود ده ملگری

(چې د رسول الله ﷺ په عادت ترما ډیر خبرؤ او پوهېدی) زه منعه کړم، بیا رسول الله ﷺ را ته وویل: د څومره موډې راهیسي دلته اوسېږې؟ ما ویل: تقریباً د دیر شو شپو او ورځو په منځ کې، نو ویل: خواړه چا درکول؟ ما ویل: خواړه مې نه درلودل فقط د زمزم اوبه مې چنبلي او زه په چاغ سوم حتی خېته مې وکړه او په سینه کې مې هم هیڅ لوړه نه ده حس کړې، رسول الله ﷺ وفرمایل: هو دا مبارکي اوبه دي او دغه اوبه د وړي انسان غذا ده، ابوبکر الصديق ؓ وویل: یا رسول الله! اجازه راکړه چې نن شپه زه ده ته خواړه ورکړم.

رسول الله ﷺ وفرمایل: هو ور یې کړه، بیا نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ رهي سوه او زه هم ور سره ملگری سوم ترڅو چې ابوبکر ؓ یوه دروازه خلاصه کړه او موږ ته یې د طائف د اوڅکو څخه په متانورا کړې، ابوذر ؓ وایي: دا نو هغه اول خواړه وه چې ما په مکه کې وخوړل او څومره چې الله ﷻ را ته مقرره کړي وه هغومره په مکه کې پاته سوم او بیا رسول الله ﷺ را ته وویل: زه یوې داسې مخکې ته بېول کېږم چې ډیري خرماوي لري او زه ګمان نه کوم چې بل ځای دي وي بېله یثرب، آیا ته ستا قوم ته زما له طرفه تبلیغ او دعوت کوې؟ بنایي چې الله ﷻ په تا سره دوی ته نفعه ورسوي او تا ته د دوی په سبب اجر او ثواب درکړي، ابوذر ؓ وایي بیا نو د مکې مکرې څخه رهي سوم تر څو زما ورور أنیس ته ورغلم، هغه را ته و ویل: څه دي وکړه؟ ما ویل: زه مسلمان سوم او د هغه سړي تصدیق مې وکړی، أنیس ویل: زه هم نه غواړم چې بېله ستا له دینه بل دین اختیار کړم، زه هم مسلمان یم او د رسول الله ﷺ تصدیق کوم، بیا موږ دواړه زموږ مور ته ورغلو هغې ته مو خپل دین او حال و وایه، هغې ویل: زه هم ستاسې له دینه مخالفت نه کوم زه هم مسلمان یم او هغه څه منم چې رسول الله ﷺ یې وایي، نو موږ له دغه ځایه څخه رهي سوو، څو خپل قوم او د غفار قبیلې ته ورسېدلو او هلته مو په دعوت شروع وکړه.

د مخه تر دې چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راسي زموږ د قوم ځیني خلک مسلمانان سوه او ځینو ویل: کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راسي موږ اسلام راوړو، کله چې بیا رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی هغه نور وپاته

خلکو هم ایمان را وړی.

بیا د أسلم قبيله چي د غفار قبيلې ته نژدې وه مدينې منورې ته راغله او ويل: يا رسول الله! موږ هم پر هغه څه ایمان را وړی دی کوم چي زموږ وروڼو د غفار قبيلې پر را وړی دی، د أسلم قبيله هم مسلمانان سوه او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«غفار غفر الله لها، و أسلم سالمها الله».

۴- طفيل بن عمرو الدوسي چي پوه، هوښيار، شريف، شاعر او معتبره سړی ؤ، د دوس د قبيلې مشر او رئيس ؤ د ده قبيله ډيره لويه قبيله وه او د يمن پر ځينو منطقو آمره وه، دغه طفيل بن عمرو د بعثت په يوولسم کال کي د حج يا عمرې دپاره مکې مکرمې ته راغلی، د مکې مکرمې قريش د ده تر را رسېدلو د مخه د ده استقبال او ښه راغلي ته ورو وتل، د ده يې ډير احترام او اکرام وکړی ځکه د لويې قبيلې مشر او سردار دی او په اول ملاقات کي يې ورته و ويل: يا طفيل! ته زموږ وطن ته راغلي خو پام کوه په موږ کي يو لوی ساحر پيدا سوی دی چي موږ يې سره پاشلي او جلا کړي يو د ده په خبرو کي سحر پروت دی، زوی او پلار سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي، موږ پر تا او ستا پر قوم د هغه څه څخه بهرېږو چي موږ ته يې را پېښ کړي دي، نومه د دغه ساحر سره خبري کوه او مه ته د هغه خبري اوره، هر چا چي د ده خبري اورېدلي دي د جادو تر تاثير يې لاندې سوی دی.

دا د قريشو عادت ؤ هر څوک چي به مکې مکرمې ته راغلی دوی به بهر اوه خاصا که به هغه څوک د عربو د قبيلو مشر او سردار ؤ، ځکه قريشو نه غوښتل چي څوک د رسول الله ﷺ څخه د اسلام خبري واوري.

نو طفيل ته يې هم و ويل: چي ډير احتياط به کوي چي د محمد ﷺ خبري وانه وړي، طفيل هم ډير و بهرېدی، طفيل وايي: دومره يې دا خبري را ته وکړې چي د ځان سره مي دا فيصله وکړه چي د ده څخه به هيڅ شئ نه اورم او نه به خبري ور سره کوم، په سهار کي چي مسجد الحرام ته تلم په غوږو کي مي پښه کښېښوول دا د دې دپاره چي د محمد ﷺ خبري په خطاء کي را څخه وانه ورېدل سي، کله چي مسجد الحرام ته را ووتم ومي ليدل چي رسول الله ﷺ د کعبې شريفې سره ولاړ دی

اولمونځ کوي او په لمانځه کي په لوړ آواز قرائت وايي، زه طواف کوم او ده ته کورم خو شئ نه اورم ځکه غوږونه مې په پنبه پټ دي، خو د الله ﷻ خوښه وه چي د محمد ﷺ څخه ځيني شئ واورم او هغه مې ښې خبرې واورېدې، نو مې له ځانه سره و ويل: يا طفيل! ته هوښيار سرئ يې، پوه، فصيح او شاعر يې، د ښه او بد فرق درباندي کيږي، صحي او غلط سره پيژنې، تر دغه زيات د انسان دپاره څه شي په کار دي او اوس بېرې چي خبري وانه ورم؟ او بيا د قوم مشر هم يې ستا سره بېره نه ده په کار، غوږ ورته ونيسه که يې خبري ښې وې قبولي يې کړه او که يې خبري عبث او چټي وې پرې يې ږده، نو مې تر هغه وخته انتظار وکړي چي رسول الله ﷺ کور ته رهي سو، زه هم په پسې سوم تر څو چي کور ته ننوتی زه هم پسي ورغلم او هلته مې د خپل راتگ سبب ورته بيان کړی دا مې هم ورته و ويل: چي خلکو ستا د خبرو د اورېدلو څخه دومره بېرولی وم چي غوږونه مې په پنبه بند کړي وه او بيا مې ستا څه خبري واورېدې خو اوس دغه ستا خبري او کار و ما ته په تفصيل سره بيان کړه، دغه ستا د دين خبري راته وکړه قرآن راته ووايه.

طفيل وايي: په والله هيڅکله مې تر دغه ښې خبري نه وې اورېدلي او نه مې تر دغه د عدل کار ليدلی ؤ، اسلام مې په زړه کي ځای ونيوی او زه مسلمان سوم، د شهادت کلمې مې وويلې.

سبحان الله! د دوس د قبيلې رئيس ايمان را وړی دا څومره لويه کاميابي ده، رسول الله ﷺ هم ډير زيات په خوشاله سو، دا خبر په مکه مکرمه کي نشر سو چي طفيل مسلمان سو، قریش وارخطا سوه چي د دوس د قبيلې رئيس هغه چي په عربو کي ډيره لويه قبيله ده ايمان راوړی او ژر و طفيل ته ورغله ويل: يا طفيل أصبأت، يعني: له دينه واوښتې؟ طفيل ويل: يا بلکه مسلمان سوم او ويل: أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً رسول الله، قریشو غوښته چي وې بېروي ويل موږ دي وژنو، طفيل ويل: والله که تاسي ما ته آزار را کړی د دوس قبيله به هيڅکله تاسي پرې نږدي، څوک ما وهلاي يا وژلاي سي؟ د دوس قبيله ټوله پر ما ولاړه ده.

بيا نو طفيل و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسول الله! هر قسم چي ستا

خوبښه وي امر مي کړه که غواړې چې ستا سره پاته سم حاضر یم، که غواړې چې خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم هم ستا خوبښه ده، سبحان الله! د اولي لحظې څخه چې یې ایمان زړه ته ننوتی مطلق اطاعت یې قبول کړی تر هر څه تېر دی، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! خپل قوم ته ولاړ سه او قوم دي اسلام ته دعوت کړه، طفیل و ویل: هو زما قوم زما اطاعت کوي زه به ولاړ سم او هغه به اسلام ته دعوت کړم، خو ته الله ﷻ ته دعاء وکړه چې ما ته یوه علامه را کړي چې قوم مي تصدیق وکړي، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او دئ رهي سو.

د شپې پر لار رهي دی چې یو نور او روښنایي یې د دوو سترگو له منځه را وزي او لار ورته روښانه کوي، دا هغه علامه وه چې د رسول الله ﷺ دعاء په سبب الله ﷻ ورکړه، ده وویل: الهي نه غواړم چې په مخ کې مي داسي شئ جوړ سي چې د خلکو د خبرو دپاره لار جوړه کړي بیا به خلک وایي چې ده د بتانو عبادت پرېښاوه هغو دغه په وکړه، ځکه دا هم عجب ده چې یو څوک رهي وي او له مخه یې روښنایي را وزي د خلکو د خبرو دپاره لار پیدا کړي، د الله ﷻ په اراده دغه روښنایي د ده د مخ څخه د ده و قمچني یا چلاخي ته نقل سوه، هغه قمچنه چې ده به د اوښ د تگ دپاره ښورول، د هغې څخه نور او روښنایي را وتل او ده لار په لیدل، کله چې طفیل خپل قوم او قبیلې ته ورسېدی او خپل کور ته ننوتی، هلته خپل اهل او کورنۍ پر را ټول سوه، ښځه، مور، پلار، خوندي او وروڼه ټول ورته راغله، مگر طفیل ورته و ویل: زما مخ او زما خبري پر تاسي حرام دي ترڅو تاسي د محمد ﷺ دین ته داخل سوي نه یاست، هغو و ویل: د محمد ﷺ دین څنگه او څه شي دی؟ طفیل! اسلام او د توحید عقیده ورته بیان کړه، د طفیل هغه نژدې دوستان او اقرباء ټول اسلام ته داخل سوه مگر قوم یې په ایمان را وړلو کې ځنډ وکړی.

طفیل په خپل قوم او قبيله کې خلک اسلام ته دعوتوي او دې دعوت کلونه په بر کې ونيول خو په آخر کې یې ټول قوم مسلمان سو او طفیل ﷺ د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته ټول قوم د بیعت دپاره مدینې منورې ته را وستی، د طفیل د اسلام را وړلو په سبب د دوس ټوله قبيله مسلمانان سوه چې په هغو کې ابو هريره ؓ هم ؤ.

دا کار په اسلام کې لوړه درجه، عالي مقام او ډیر ثوابونه لري چې د یوه سړي د کونښن او دعوت په نتیجه کې پوره قبيله مسلمانېږي، مگر د ده د دعوت پورې کامیابي د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته وه، د حدیبیې تر صلحي وروسته یې په داسې حال کې مدینې منورې ته هجرت وکړی چې د ده د قوم او قبیلې څخه اویا یا اتیا کوره مسلمانان ورسره ملګري و او طفیل رضی الله عنه په اسلام کې ډیر ښه امتحان ورکړی هغه دا چې طفیل رضی الله عنه د یمامې په ورځ د مسيلمه په جنگ کې شهید ووژل سو.

۵- ضماډ الأزدي، دئ د یمن د اُزد د قبیلې څخه ؤ او ده پر ځینو عصبي مریضانو او لېونیانو دم او چوکاوه، یو وخت مکې مکرمې ته د حج یا عمرې د آدې کولو دپاره ولاړی هلته یې د مکې مکرمې د بېاکانو او نا اهلانو څخه واورېدل چې ویل یې محمد ﷺ لېونی دی، ده د ځان سره وویل: که زه دغه سړي ته ورسم او دم پر وګرم ښايي الله جبار یې زما د دم په واسطه جوړکړي، نور رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا محمد ﷺ زه پر دغسې مرضو دم کوم آیا غواړې چې دم درباندې وګرم؟ رسول الله ﷺ فرمایل:

« إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ». اَمَّا بَعْدُ:

ضماډ الأزدي وویل: دغه جملې یو وار بیا را ته ووايه، رسول الله ﷺ دغه جملې درې واره نور ورته تکرار کړې، ضماډ وویل: د کاهنانو خبرې مې اورېدلي دي، د ساحرانو خبرې مې اورېدلي دي، د شاعرانو خبرې مې اورېدلي دي، خو دغه ستا پر قسم خبرې مې نه دي اورېدلي، د بحر تر قاموس لوړې دي، لاس دي راګرځه چې پر اسلام بیعت درسره وګرم، بیا یې بیعت وکړی او مسلمان سو.

دغه قسم رسول الله ﷺ په دغه موده کې پر ډیرو افرادو او اشخاصو په انفرادي ډول اسلام عرض کړی دی، لکه څرنګه چې د قبیلو جواب منفي ؤ دغه ښه د افرادو جوابونه هم منفي وه، خو د ځینو جواب به ډیر شدید او زړه دردوونکی ؤ چې د هغو

و بيانولو او ذکر کولو ته ضرورت نه وينم، فقط دغه يوه قصه د مثال او نمونې پر قسم درته بيانوم:

يو نفر چي د عربو د پهلوانانو څخه ؤ او نوم يې رُکانه ؤ لوی او مشهوره غېږ باز ؤ، چا نه ؤ غځار کړی، دغه رُکانه رسول الله ﷺ ته راغلی، ويل: يا محمد! ﷺ ته وايي چي زه نبي يم، که دي زه غځار کړم ته صادقه يې.

سبحان الله! د نبوت او غېږبازی يې سره څه؟

خو دا د دغو خلکو جهالت ؤ، رُکانه لوی پهلوان دی چا نه دی غځار کړی، وايي: که دي زه غځار کړم ته صادقه يې، رسول الله ﷺ ويل: ښه دی او وړ ولاړ سو په لږ وخت کي يې رُکانه غځار کړی، رُکانه په تعجب کي سو، د اول وار دپاره غځارېږي، تر اوسه چا نه دی غځار کړی، ويل: يوار بيا راسه، بيا ورغلی بيا يې غځار کړی، ويل: يو وار لا بيا راسه، بيا ورغلی، درېيم وار يې بيا غځار کړی، ويل: والله دا عجب خبره ده مگر تر هغو ايمان نه درباندي را وړم چي دغه ونه خبري و نه کړي، رسول الله ﷺ د وني يا درختي څخه پوښتنه وکړه چي زه څوک يم؟

وُني وويل: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ،

د رُکانه په حضور هغه وُني هم خبري وکړې، رُکانه و ويل: والله ته ساحر او جادوگر يې، دا د دغه يوه نفر حال ؤ، کفارو ته يوازي دانه چي قرآن مجيد معجزه وه، بلکه معجزات، داسي معجزې چي په سترگوليدل کېدلې، خوبيا يې هم ايمان نه را وړی. (خو رُکانه رضي الله عنه په وروسته کي مسلمان سوی دی)

د شق القمر معجزه

د کفارو سره د مسلمانانو ژوند ترېڅ ؤ او کفارو به د رسول الله ﷺ څخه معجزې غوښتې، همېشه به يې ورته ويل: تا خو موږ ته هيڅ شئ نه دی را ښکاره کړی، لږ تر لږه ته موږ ته يوه معجزه را ښکاره کړه چي د هنې په واسطه موږ ستا پر رسالت اقرار وکړو، رسول الله ﷺ وفرمايل: که ستاسي په حضور د الله ﷻ په اراده او زما په اشاره سپوږمۍ دوه ځايه سوه تاسي د الله ﷻ پر وحدانيت او زما پر رسالت ايمان راوړی؟

کفارو ویل: هو، نو یې د میاشتي په پنځلسمه شپه چي سپوږمۍ پوره او کامله وي د دغي معجزې وعده سره وکړه، د پنځلسم په شپه رسول الله ﷺ په مني کي تشریف درلود او قریش هم د معجزې د لیدلو دپاره سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ سپوږمۍ ته اشاره وکړه چي دوه ځایه سي او سپوږمۍ هم د رسول الله ﷺ په اشاره سره دوه ځایه سوه چي په عربي کي (شق القمر) ورته وايي، سپوږمۍ دوی ټوټې سوه یوه حصه یې د غره یوه طرف ته ولاړه او بله حصه یې د غره بل طرف ته، د سپوږمۍ د دوو حصو په منځ کي غر راغلی.

کفار ورته گوري دا معجزه یې ولیدل بیا یې هم ایمان را نه وړی او ویل ته ساحر یې، منکره کفار تر دغه زیات څه شي غواړي؟ خو بیا هم حق ته سحر وايي، الله ﷻ د سورة القمر په اولنیو آیاتو کي فرمایي:

﴿ أَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴾

قیامت را نژدې سو او سپوږمۍ دوه ځایه سوه،

﴿ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴾

که دغه کفار د الهي قدرت یو دلیل او علامه و ویني مخ ځني واړوي او وايي: دا پخوانی قوي سحر دی،

﴿ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ ﴾

او دوی حق درواغ بولي او د خپلو خواهاشاتو متابعت کوي او هر کار پر خپل وخت کېدونکی دی، يعني: د دوی عذاب هم پر خپل وخت ورته را تلونکی دی. د دوی هلاک چي الله ﷻ په خپل علم کي ورته ټاکلی دی مخ او شاته نه کېږي پر خپل وخت به ورته راسي.

دغه (شق القمر) لویه حادثه او نادره معجزه ده، رسول الله ﷺ خپل رسالت ورته ثابت کړی مگر کفارو بیا هم ایمان را نه وړی، د تاریخ ډیر علماء لکه ابن کثیر او داسي نور وايي: چي عربو به په دغه واقعه سره تاریخ بنووی، موږ د مخه هم درته ويلي وه چي عربو جنتري نه درلودل او کله چي به یوه لویه واقعه پېښه سوه په هغه

سره به يې تاريخ ښووی، چي تر فلانۍ واقعې دومره کاله د مخه يا دومره کاله وروسته فلانۍ کار وسو او د دغو لويو واقعو څخه کومي چي عربو تاريخ په ښووی د فجار جنگونه وه، د فيل کال ؤ او دغه شق القمر ؤ.

حتی په هندوستان کي هم دغه شق القمر وليدل سو، ډيرو خلکو په ډيرو ځايو کي دغه شق القمر وليدی، که دا سحر وای يوازي به هغو خلکو ليدلای چي دالته د رسول الله ﷺ سره موجود وه، مگر دا ليدل عام او لويه معجزه وه، ډيرو خلکو وليدل.

(دلته يوې مختصرې تبصرې ته ضرورت سته)

هغه دا چي غريبان دغه خبره نه مني او وايي: زموږ په تاريخ کي د دغه شق القمر ذکر نسته نو نه دی پيسن سوی، د دغه انکار دپاره د دوی يواځنی دليل دغه دی چي وايي موږ شق القمر نه دی ليدلی، مگر د شق القمر د نه پېښېدلو دپاره يوازي دغه دليل نه دی کافي چي وايي: موږ نه دی ليدلی، بلکه د شق القمر د اثبات دپاره ډير دليلونه سته.

لومړئ: شق القمر د شپې ؤ او په ډيرو غربي ملکو کي د مطالعو د اختلاف په سبب ورځ وه او په ځينو ملکو کي نيمه شپه او خلک بیده وه او په ځينو ملکو کي اورځ وه، که چيري بيا په ځينو ملکو او ځايو کي آسمان شين هم وي او خلک هم دباندې ناست وي دا ضروري نه ده چي هغو ټولو د آسمان طرف ته کتل او سترگي يې د سپوږمۍ څخه بل طرف ته نه اړولې.

دوهم: که آسمان شين هم وي او پر مخکه د سپوږمۍ رڼا هم وي، د سپوږمۍ په دوه ځايه کېدلو د هغې په رڼا کي کوم خاص فرق نه پېښېږي چي خلک دي ورته متوجه سي او دغه دوه ځايه کېدل فقط د څو ثانيو دپاره وه، ساعت او ډير وخت يې په بر کي نه دی نيولی، موږ وينو چي ډير ځله د سپوږمۍ تندرې يا خسوف پېښېږي او تر ډيره وخته پوري دوام هم وکړي، خو بيا هم په مليونو انسانان نه په خبرېږي، په تېره بيا په هغه زمانه کي چي د نن غوندي رصد خانې او نور آلات هم نه وه موجود، د خبر د نشرولو دپاره اخبار او راډيوگانې هم نه وې، چي دا خبر نشر او شائع کړي، په هر حال په غربي تاريخ کي د دغه معجزې نه وجود د هغې د تکذيب او نه منلو دليل نه سي کېدلای، خو په شرقي تواريخو کي د دغې معجزې ذکر سته، په هندوستان

کې د (مالیبار) د مهاراجي د اسلام را وړلو سبب هم دغه د شق القمر واقعہ سوه، لکه څرنګه چې مخ کې مو وویل دا معجزه په قرآن کریم کې هم ذکر شوې ده.

د اهلِ یثرب څخه شپږ پاک روحه

د بعثت د یوولسم کال د حج په موسم کې چې د (۶۲۰) میلادي کال د جولای میاشت وه اسلامي دعوت ډیر ښه تخم لاس ته را وړی چې دغه تخم ډیر ژر په لویو لویو ونو یا درختو بدل سو، چې دغو ونو بیا مسلمانان په خپله سایه کې د هغه ډیرو او اوږدو کلو د ظلم او طغیان د ګرمو لمبو څخه وساتل، کله چې اهل مکې د رسول الله ﷺ تکذیب کاوه او دې ﷺ یې د الله ﷻ د لاري د دعوت څخه منعه کاوه، رسول الله ﷺ داسې حکمت عملي کاوه چې د شپې په تاریکیو کې به د حاجیانو پر ډلو او خېمو ګرځېدی، دا د دې دپاره چې د ده ﷺ او د دغو ډلو په منځ کې د مکې مکرمې د مشرکانو څخه څوک نه وي موجود.

نو رسول الله ﷺ یوه شپه د ابوبکر الصديق ؓ په ملګرتیا را ووتی، د ډهل او شیبان بن ثعلبه د قبیلې خېمو ته ورغلی، د اسلام او توحید په باره کې یې خبرې ورته وکړې، خو دغو خلکو د اسلام راوړلو څخه انکار وکړی.

او بیا رسول الله ﷺ په مټی کې د عقیبې سره تېرېدی، هلته یې د څو نفرو آواز واورېدی چې په خپل منځ کې یې خبرې سره کولې، رسول الله ﷺ هغو نفرو ته ورغلی، دغه خلک شپږ نفره وه او د یثرب د ځوانانو څخه وه، ټول د خزرج د قبیلې څخه وه (څوک وایي چې دغه خلک دوولس نفره وه) خو شپږ یې یقیني دي.

دغه شپږ نفره ډیر مهم دي، دغه نفر د اسلام هغه صالح تخم دی

او د دغو نفرو نومونه داسې دي:

- ۱ - اسعد بن زرارہ.
- ۲ - عون بن الحارث بن رفاعه، ابن عفراء.
- ۳ - رافع بن مالک بن العجلان.
- ۴ - قطبہ بن عامر بن حدیدہ.
- چې د بني نجار څخه ؤ.
- چې د بني نجار څخه ؤ.
- چې د بني زريق څخه ؤ.
- چې د بني سلمه څخه ؤ.

۵ - عُقبه بن عامر بن نابي. چي د بني حرام بن کعب څخه ؤ.

۶ - جابر بن عبدالله بن رئاب. چي د بني عبید بن غنم څخه ؤ.

د اهل يثرب يا د مدينې منورې د خلکو لويه خوشبختي دا وه چي دوی به د مدينې منورې د يهودو څخه اورېدل چي په دغه اوس وختو کي يو نبي مبعوث کېږي، هغه به را ووزي او موږ به يې متابعت وکړو او بيا به د هغه نبي په ملګرتيا موږ تاسي داسي ووژنوکله د عاديانو او ثموديانو وژنه.

رسول الله ﷺ دغو نفرو ته ورغلی او ويل: تاسي څوک ياست؟ هغو ويل: د خزرج د قبيلې څخه يو، رسول الله ﷺ و فرمايل: نه کېښئ چي څه خبري درته وکړم؟ هغو ويل: هو کېښو، رسول الله ﷺ ور سره کېښستی خپل دين او د اسلام حقيقت يې ورته بيان کړی، وحدانيت ته يې را وبلل، قرآن مجيد يې ورته تلاوت کړی، دغو نفرو په خپل منځ کي سره و ويل: والله دا هغه نبي دی چي يهود تاسي په هغه سره بېروي، کوښښ وکړی چي يهود په اسلام کي تر تاسي د مخه نه سي او بيا هغه را سره وکړي چي دوی وايي، نو د ده ﷺ دعوت قبول کړي او مسلمانان سي، تاسي تر يهودو د مخه ايمان را وړی د رسول الله ﷺ متابعت وکړی او اسلام قبول کړی.

(د څنگه قصه وه چي يهودو به اهل يثرب بېرول؟) ډيره مهمه خبره ده.

هغه داسي: د مدينې منورې ټول اوسېدونکي پر درو حصو وېشل سوي وه، يوه حصه د اوس قبيله وه، بله حصه د خزرج قبيله وه چي دغه دوې قبيلې مشرکان او بت پرستان وه درېيمه حصه يهود وه، يهود بيا په خپله پر درو قبيلو وېشل سوي وه: بني قريظه، بني قينقاع او بني نضير، که څه هم هلته نور انفرادي يهود موجود وه چي د دغو قبيلو څخه نه وه خو هغه لږ وه، عمده او اساسي يهود دغه درې قبيلې وه او ټول يهود د وګړو په شمېر د مدينې منورې د وګړو يا انسانانو درېيمه حصه کېدل، د اوس قبيله هم د مدينې منورې د وګړو او نفوسو درېيمه حصه کېدل، همدارنګه د خزرج قبيله د مدينې منورې د وګړو درېيمه حصه وه، نو مدينه منوره په برابر او مساوي شکل درو حصو ته وېشل سوې وه، چي يهود، د اوس قبيله او د خزرج قبيله وه.

د دغو درو قومو څخه يو هم پر مدينه منوره نه سواي آمر کېدلای ځکه ټول

اقلیات او سره برابر وه، نو مدینې منورې عمومي مشر او د ټولو دپاره یو آمر هم نه درلودی او دغو درو قبیلو به همېشه د حاکمیت دپاره جنگونه سره کول، خو په دغه وختو کې به یهودو دغه نورو قومو ته چې اوس او خزرچ وه ویل: د آخري نبي د بعثت وخت را نژدې دی که هغه مبعوث کړل سو موږ به د هغه متابعت وکړو او تاسي به داسي حلال کړو لکه د عاديانو او ثمودیانو حالېدل چې ټول هلاک سوه، نو یهودو به دغه نوري قبیلې د آخري نبي په را تگ سره بېرولې او ورته ویل به یې: کله چې هغه نبي راسي موږ به د هغه د متابعت په سبب پر یثرب حاکمان سو او تاسي ته به بیا هغه وخت په وژلو او حلالولو سره جزا درکړو.

ښه متوجه سی: د یهودو په تورات او په نورو آسماني کتابو کې د رسول الله ﷺ راتگ او د هغه ﷺ ټولې علامې لیکلي وې، د مدینې منورې یهود هم تر داسي اندازې د دغه نبي د راتلو په انتظار وه چې د مدینې منورې مشرکان به یې د هغه په را تگ سره بېرول، نو دغه د دوی د معلوماتو او پېشکويي په سبب د مدینې منورې مشرکانو د مکې مکرمې تر مشرکانو د مخه او په ډېره آساني سره ایمان راوړی.

کله چې د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت اظهار وسو ټولو یهودو او نصاراوو ته دا معلومه سوه: چې هو دئ ﷺ هغه وعده سوی نبي دی مگر څرنگه چې یهودو او نصاراوو ولیدل چې دغه نبي د بني اسرائیلو څخه نه دی او پخواني ټول انبیاء د بني اسرائیلو څخه وه، نو یې د قومي تعصب په لحاظ د رسول الله ﷺ د منلو څخه انکار وکړی او له دغه وخته څخه یې ټول هغه معلومات چې د راتلونکي نبي په باره کې د دوی په کتابو کې موجود وه واړول او تغیر یې پکښې راوستی.

خو بیا هم دوی غبي او ناږوه وه ځکه اوس هم د دوی په کتابو کې د رسول الله ﷺ د نبوت ډېر معلومات او علامې پاته دي، څرنگه چې اوس د نوي آلتو او وسائلو د پیدا کېدلو په سبب هغه بیانات او معلومات عام نشر سوي دي نو دوی یې نه اړولای سي او نه یې پتولای سي، نو یې د هغو بیاناتو په ترجمه کې تغیر راوستی، د حق او حقیقت څخه مخالف او د خپل مزاج او غوښتنې سره موافق یې ترجمه کوي.

(بیرته قصې ته راسه)

اوس چې د خزرج د قبیلې حاجیانو د رسول الله ﷺ خبرې واورېدې، ویل: والله هغه نبي چې يهود موږ په بهروي هغه دغه نبي او دغه دين دی، پام کوی چې يهود تر تاسي د مخه دغه دين ته داخل نه سي، دغه خلک عاقلان او هوښياران وه، کورني اختلافاتو او جنگو د پښو اچولي او ضعیفه کړي وه خاصًا هغه د (بعاث) جنگ چې په دغه نزدو وختو کې تېر سوی ؤ او تر اوسه د هغه تیرو سوو جنگو لمبې پورته کېدې، نو دا یې امید ؤ چې د رسول الله ﷺ د دين او دعوت خبرې به د دوی دپاره د صلحي او آرام ژوند سبب وگرځي، نو دغه د خزرج د قبیلې خلکو رسول الله ﷺ ته وویل: موږ تر شا داسي قوم پرې اېښی دی چې د هیڅ قوم په منځ کې به دومره شر او عداوت نه وي موجود لکه زموږ د قوم په منځ کې چې دی او دا مو امید دی چې الله ﷻ به یې په تاسره راټول او یوځای کړي، موږ چې ولاړسو خپل قوم به هم ستا دين ته را و بولو او ستا دين دغه احکام چې موږ قبول کړه پر دوی به یې هم عرض کړو، که الله ﷻ دوی پر تا راټول کړه نو به په موږ کې هیڅوک تر تا عزتمن نه وي، بیا نور رسول الله ﷺ د اسلام احکام او قرآن مجید ور وښوول.

کله چې دغه خلک مدینې منورې ته تلل د ځانه سره یې د اسلام رسالت ورسره یووړی او هلته یې د اسلام په نشرولو شروع وکړه، په مدینه منوره کې د انصارو د کورو څخه داسي کور نه سو پاته چې هلته دي د رسول الله ﷺ خبرې نه کېږي، اوس نو مدینه منوره پر دغه خپل حال پرنږده چې د اسلام معطر شمال او خوشبویه نسیم پکښې چلېږي، ته بیرته دلته مکې مکرمې ته راسه.

د اِسرائ او معراج واقعہ

د مخه تردې چې د واقعي په تفصیل شروع وسي اول به د اِسرائ او معراج ترجمه درته بیان سي:

د علماوو په اصطلاح له مکې مکرمې څخه تر بیت المقدسه پوري دغه سفر او تللو ته اِسرائ ویل کېږي او بیا له هغه ځایه تر سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰی پوري تگ او سیاحت ته معراج ویل کېږي او ځیني وختونه که یو هم یاد سي، مثلاً یوازې اِسرائ یا یوازې معراج

وویل سي دغه دواړه سفرونه ځني مراد او مقصد دي. اوس قصې ته متوجه سی:

رسول الله ﷺ په داسې مرحله کې ژوند تیروي چې دعوت یې د کامیابی او تکالیفو په منځ کې رهي دی او په ډیرو لیرو آفاقو کې د امید ضعیفه ستوري ورته ځلېدل چې د اسراء او معراج واقعې پېښه سوه، الله ﷻ په دغه واقعې سره خپل رسول معزز او مکرم کړی او زړه یې نور هم وړ آرام کړی.

د معراج د وخت او تاریخ په تعینولو او معلومولو کې څو مختلف قولونه سته:

۱ - څوک وایي: چې اسراء او معراج د نبوت په اول کال کې وه چې دغه قول امام طبري اختیار کړی دی.

۲ - څوک وایي: چې دغه واقعې تر بعثت پنځه کاله وروسته وه چې امام نووي او امام قرطبي دغه قول ته ترجیح ورکوي.

۳ - څوک وایي: چې اسراء او معراج د بعثت د لسم کال د رجب د میاشتي د اوه وېشتم په شپه وه چې دا قول علامه منصور پوري اختیار کړی دی.

۴ - څوک وایي: چې د معراج واقعې شپاړس میاشتي تر هجرت د مخه وه، یعنې: د بعثت د دوولسم کال د روژې په میاشت کې وه.

۵ - څوک وایي: چې یو کال او دوې میاشتي تر هجرت د مخه وه، یعنې د بعثت د دیارلسم کال د محرم په میاشت کې وه.

۶ - څوک وایي: چې تر هجرت یو کال د مخه وه، یعنې: د بعثت د دیارلسم کال د ربیع الأول په میاشت کې وه.

اول درې قوله خو په دې سبب نه دي صحي چې خدیجه رضی الله عنها د بعثت د لسم کال د روژې په میاشت کې وفات سوه او د دې وفات د مخه تر هغه و چې پنځه لمنځونه فرض سي او په دې کې د علماوو هیڅ اختلاف نسته چې پنځه لمنځونه د معراج په شپه فرض سوه، نو معلومه خبره ده چې معراج د دې تر وفات او د بعثت تر لسم کال وروسته دی، پاته سوه درې آخري قولونه د هغو په باره کې داسې دلیل نسته چې یو قول دي تر هغه نور و راجح او افضله کړي، خو فقط د آیات شریف سیاق پر دې دلالت کوي چې اسراء او معراج ډیر وروسته پېښ سوي دي.

معراج د رسول الله ﷺ په ژوند کې ډېره لویه او مهمه واقعه ده.

معراج زموږ په دين او اسلام کې لویه او عجيبه واقعه ده او دغه معراج د دې سبب دی چې موږ بيت المقدس مقدس بولو او د بيت المقدس په باره کې د الله ﷻ دا قول نازل سوی دی چې د سورة بني اسرائيل يا الاسراء په شروع کې فرمايي:

﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَنَيْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ عِمَامَتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ۴.

يعني: پاكي ده هغه ذات لره چې خپل بنده محمد ﷺ يې د شپې په يوه حصه کې له مسجد الحرامه تر مسجد الاقصا پورې بېولې ؤ، هغه مسجد الاقصا چې موږ د هغه شا وخوا برکتناکه کړې ده (د څه شي دپاره يې بېولې ؤ؟) چې موږ دغه محمد ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وښيو، يا ور ښکاره کړو، بېشکه چې دغه الله ښه اورېدونکی او ښه ليدونکی دی، هر څه اوري او پټ اسرار هم ورته ښکاره دي.

ورونو! بيت المقدس مبارکه مځکه ده، مځکه څنگه مبارکه او مشرفه کېږي؟ شرف او برکت د الله ﷻ له طرفه وي، الله ﷻ يې مبارک کوي او په دغه آيات شريف کې الله ﷻ بيت المقدس مبارک بللی دی ځکه فرمايي:

﴿الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ﴾ يعني: هغه چې موږ د هغه شا وخوا مبارکه کړې ده.

همدارنگه الله ﷻ مکه مکرمه او مدينه منوره مبارک کړي دي.

نو دغه د معراج په شپه جبريل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته راغلی، رسول الله ﷺ د کعبې شريفې د حطيم سره بيده ؤ، که څه هم ځيني علماء وايي: اسراء او معراج د اُم هاني رضي الله عنها له کور څخه وه مگر دا حديث په بخاري شريف کې صحي حديث دی چې رسول الله ﷺ د کعبې شريفې د حطيم سره بيده ؤ او جبريل عليه السلام ورته راغلی را وښيي چې کړی چې هغه لوی سفر، د اسراء او معراج سفر شروع کړي او د جبريل عليه السلام سره يو حيوان ور سره ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: دغه حيوان تر خړه لوی او تر غاطري يا قچري کوچنی ؤ، دا خود دغه حيوان د جسم يا بدن اندازه وه، مگر تعجب يې په تېزوالي کې ؤ، يو غورځېدل يې د سترگو د ليدنې پر اندازه وه، سرعت او چابکي يې تر تصور زيات وه.

کله چې رسول الله ﷺ له خوبه را وښی سو جبریل علیه السلام ورته وویل: پر دغه بُراق سپور سه، رسول الله ﷺ سپور سو او بُراق د بیت المقدس پر طرف ته حرکت وکړی، په لږ وخت کې بیت المقدس ته ورسېدی، رسول الله ﷺ مسجد اقصا ته ور داخل سو هلته یې یوه عجیبه اجتماع ولیدل، الله ﷻ د رسول الله ﷺ دپاره ټول انبیاء او رسولان ﷺ را جمعه کړي او یو ځای کړي وه.

علماء کرام د انبیاء او رسولانو په عدد او شمېر کې مختلف قولونه لري څوک د ټولو انبیاء او رسولانو ﷺ شمېر یو لک څلیر ویشت زره زیات او کم پکښې بولي، څوک وايي: د رسولانو عدد درې سوه دی او د انبیاءو عدد څلیر ویشت زره دی، نور قولونه هم سته، مقصد دا چه په دغه مبارکه شپه الله ﷻ ټول انبیاء او رسولان ﷺ په دغه لویه او مبارکه ټولنه او اجتماع کې را جمعه کړي وه، ابراهیم، نوح، موسی، عیسیٰ ﷺ، ټول انبیاء او رسولان په مسجد الاقصا کې سره یو ځای سوي وه.

د منځني پر مخ کوم ځای دی چې د ټولو انبیاء ﷺ په اجتماع سره دي مشرفه سوي وي؟ بېله بیت المقدس او بېله مکې مکرمې څخه بل ځای نسته، کعبې شریفې ته ټول انبیاء ﷺ د حج دپاره راغلي دي، لکه د امام بیهقي په روایت کې چې عروه بن زبیر رضی الله عنه وايي: ټولو انبیاء ﷺ د بیت الله الحرام حج کړی دی، او بیت المقدس هم هغه ځای دی چې ټول انبیاء ﷺ په دغه شپه دلته سره جمعه سوي دي چې دغه اجتماع بیا هیڅ وخت او په ټول تاریخ کې نه ده تکرار سوې او د بل وار دپاره په هیڅ ځای کې ټول انبیاء ﷺ نه دي سره جمعه سوي، بېله مسجد اقصا څخه او دغه ټول انبیاء او رسولان ﷺ د سید البشر، سرور کائنات، فخر موجودات، جناب رسول الله، محمد مصطفیٰ ﷺ استقبال او ښه راغلي ته راغلي وه. انسان د دغه مبارک منظر او مشهد خیال او تصور هم نه سي کولای، ټول انبیاء ﷺ او رسولان سرور کائنات، سردار کونین ﷺ ته راغلي دي، صف صف، قطار قطار، ولاړ دي او ښه راغلي ورته وايي، دا څومره مبارکه اوله نوره ډکه اجتماع ده.

بَلِّغِ الْعَالَمَ بِكَمَالِهِ كَشَفَ الدَّجَى بِجَمَالِهِ
حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ

چي غم دیوار امت را که دارد چون تو پشтіبان
چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیبان

بیا نورسول الله ﷺ د دغه ټولو انبیاء و امامت کوي، دغو ټولو انبیاء ﷺ ته سید د اولین او آخرین، سید البشر محمد مصطفی ﷺ لمونځ ورکوي، دا هغه لوی، عظیم او لوړ شرف دی، تر دې به بل شرف چیري وي چي د اتمود اما مانو امام دي سي.

امام رُسل پیشوائی سبیل اُمین خدا مهبط جبریل

همدارنگه د قیامت په ورځ چي د هر امت څخه شاهد را وستل سي يعني: د هر امت نبي به پر خپل امت شاهد وي او محمد ﷺ به بیا پر هغه انبیاء ﷺ شاهد وي، دا هم د خیر البشر محمد مصطفی ﷺ عزت او کرامت دی، دا اجتماع او ټولنه هغه لویه او معظمه اجتماع او ټولنه وه.

په دې اجتماع کي و انبیاء ﷺ ته د رسول الله ﷺ لمونځ او امامت و چي دا کار بیا د اسلام په تاریخ کي نه دی مکرر سوی، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو جبریل علیه السلام دوه لوبني يا دوه کیلاسه ورته را وړل چي په یوه لوبني کي شیدې او په بل کي شراب وه، رسول الله ﷺ هغه د شیدو لوبنی واخیستی، جبریل علیه السلام ورته وویل: سمي لاري ته لار ښوونه او هدایت درته سوی دی.

يعني: دا چه شراب دي نه واخیستل، الله ﷻ سمه لار درښوولې ده او امت دي هم سمي لاري ته را بللی دی، په دغه خبره کي د جبریل علیه السلام له طرفه دې ته اوله اشاره ده چي شراب بد او خبیث شی دي، که څه هم تر دغه وخته په اسلام کي شراب نه وه منعه سوي خو رسول الله ﷺ هیڅکله نه تر دغه دمخه شراب چنبلي وه او نه یې تر دغه وروسته چنبلي دي، نه دمخه تر بعثت او نه وروسته تر بعثت.

تر لمانځه او د انبیاء ﷺ تر ملاقات وروسته معراج را وړل سو، د معراج وصف او تعریف موږ ته نه دی بیان سوی، هلته په کتابو کي هم صحي تعریف او صحي دلیل نسته چي معراج څه شي دی؟ بېله دې څخه چي عرب د معراج لفظ د ځنې دپاره استعمالوي يعني: عرب و ځنې ته معراج وايي، نو معراج یو قسم ځنه ده، خو که دلته معراج د ځنې په معنی سره سي نو داسي ځنه ده چي بشري نه پیژني، یوه خاصه

ځنه ده چې د هغه په حقيقت بشر نه پوهيږي او نه پوهېدلای سي، نو دغه معراج چې د هغه حقيقت موږ ته نه را معلومېږي ورسول الله ﷺ ته کښېښوول سو.

رسول الله ﷺ په دغه عجيبه او غريبه ځنه کې وختی چې په څو لحظو کې رسول الله ﷺ اول آسمان ته ورسېدی، دغه مسافې چې تر قياس لوړې او تر حساب تيرې دي په څو لحظو کې طئ سوې يا پای ته ورسېدې.

ورونو! موږ د دغه کون نه په لوی والي خبر يو او نه د دغو ليرو مسافو اندازه را ته معلومېږي، موږ ته د کون او د هغه د پراخوالي په باره کې هيڅ معلومات نسته، موږ انسانان که غريبان دي که شريکان چې هرڅه پرله اوږې او را اوږې دا ټول د کون يو کوچنی جز دی، د نن ورځې د کون علماء موږ ته د کون مسافه په ضوئي کال سره را ښيي.

موږ د مځکې مسافه په ميل يا کيلو مترو سره بيانوو، خو بالمقابل کون دومره پراخه دی چې په کيلو متري يا نورو اندازو سره نه سي ښوول کېدلای نو د کون علماوو د کون د مسافې د اندازه کولو دپاره ضوئي کال ايښی دی، ضوئي کال څه شي دی؟ (ضوء) يعنې: رڼا او روښنایي لکه: د لمر رڼا يا شعاع، نو ضوئي کال و هغې مسافې ته ويل کيږي: چې ضوء يا روښنایي په يوه کال کې هغه مسافه طئ کولای سي.

که زه وغواړم چې د ضوء يا روښنایي سرعت يا چابکي در وښيم نو به داسې درته و وایم: چې د لمر روښنایي د لمر څخه بيا تر مځکې پورې په اتو دقيقو کې رارسېږي موږ داسې نه سو ويلای چې لمر د مځکې څخه دومره کيلو متره ليري دی، بلکه موږ وايو چې لمر د ضوئي کال په حساب د مځکې څخه اته دقيقې ليري دی، نو د هغې مسافې د ليري والي دپاره څه فکر کولای سي چې هغه په يوه ضوئي کال کې طئ کيږي؟

د نن ورځې د علم فلک معلومات دې اندازې ته رسېدلي دي او وايي چې په کون کې داسې نجوم او ستوري سته چې زموږ څخه په زرو زرو مليونه ضوئي کلو ليري دي او دا ټوله بيا هم د کون يو جزء دی، ټول کون نه دی، بلکه کون نور هم تر دې ډير لوی او پراخه دی، دغه سفینه يا آپولو چې فضاء ته لېږل کيږي د دې تگ او سرعت په يوه ساعت کې تر درې زره کيلو متره زيات دی، که دغه آپولو يا فضائي سفینه په دغه خپل سرعت رهي وي درې کاله وروسته و هغه نژدې ترين کوکب ته هغه

چې موږ ته تر ټولو کواکبو او نجومورا نژدې دی وررسيږي، هغه تر ټولو تېزه او تر ټولو چابکه سفینه يا اېولو چې بشر جوړه کړې ده هغه پسله درو کلو څخه و هغه نژدې ترين ستوري ته رسيږي.

اوس نو ته هغه بې حساب مسافې ته فکر وکړه چې رسول الله ﷺ تر آسمانه يا لوړ تر هغه په دغه څو لحظو کې قطعې کړه، دا کومه معجزه ده؟ دا د الله ﷻ کوم قدرت دی چې موږ ته يې په دغه معراج کې را ښکاره کړی؟ دا لوی اعجاز او لويه معجزه ده چې دغه ليري مسافه په دغه لږ وخت کې قطعې کيږي او رسول الله ﷺ د دنيا و آسمان ته ورسېدی، چې موږ اول آسمان ورته وايو، د آسمان دروازه بنده او تړلې وه، جبريل عليه السلام دروازه وټکول، د دروازې محافظ يا ساتونکي و ويل: څوک يې؟ ويل: جبريل، محافظ ويل: بل څوک در سره سته؟ ويل: هو محمد را سره دی، د دروازې محافظ و ويل: امر نه دی را ته سوی چې بېله ده ﷺ څخه بل چا ته دروازه ور خلاصه کړم، د آسمان دروازه بنده وه بل چا ته نه خلاصېدل بېله هغه چا څخه چې الله ﷻ يې اجازه فرمايلې وه او اجازه هم بېله محمد ﷺ څخه د بل چا دپاره نه وه سوې، دروازه خلاصه سوه، زموږ امام او پيشوا جناب رسول الله ﷺ اول آسمان يعني: د دنيا آسمان ته داخل سو هلته يې عجيب او نادره شيان وليدل، ملائکې يې وليدلې، انبياء ﷺ او نور شيان يې وليدل.

تاسي پوهيږئ چې آسمان په خپله د دود پر قسم دی او دا چه پر دغه آسمان څنگه ملائکې ګرځي او هلته دروازې سته موږ نه په پوهېږودا د خالقِ قدير کارونه دي.

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

او رسول الله ﷺ هلته يو سړی وليدی ډير جګ سړی چې شپېته ذراعې يې جګوالی ؤ (ذراع) د پخوانيو وختو د اندازه کولو آله وه لکه د نن ورځي متر او ذراع تر متر کمه يا لږ ده چې د نيم متر په شا وخوا کې ده، نو د متر په حساب د دغه سړي جګوالی دېرش متره ؤ او د دغه جګ سړي پر شا وخوا نور ډير زيات خلک وه، دغه جګ سړی چې د راسته طرف خلکو ته وګوري وځاندي او کله چې بيا د چپه طرف خلکو ته وګوري و ژاړي، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ويل: يا جبريل! دا څوک

دی؟ جبریل عليه السلام وویل: دا ستا پلار آدم عليه السلام دی.

د آدم عليه السلام قد او جگوالی دیرش متره دی او د هغه وخت ټول انسانان په دغه اندازه جگ وه، رسول الله ﷺ فرمایي: چي د هغه وخت څخه تر اوسه پوري انسانان د قد او قامت په کمېدلو کي دي او نور به هم پسي کمېږي، مگر هغه وخت يې جگوالی په دغه اندازه سره ؤ او بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه د ده پر شا وخوا دغه نور کسان څوک دي؟ او د ده د ژړا او خندا سبب څه دی؟ جبریل عليه السلام وویل: دا يې اولاده ده، د راسته طرف خلک يې اهل جنت يا (جنتيان) دي او د چپه طرف خلک يې دوږځيان دي، آدم عليه السلام چي هني اولادې ته وگوري چي جنت ته ځي خوشاله سي او وځاندي او بيا چي هني اولادې ته وگوري چي دوږځ ته ځي خواشينی او غمجن سي وژاري.

رسول الله ﷺ د آدم عليه السلام قیافه بیانوي او فرمایي: آدم عليه السلام ډیر جگ سړی ؤ، تورېخن او غنم رنگه سړی ؤ، سپین پوستی نه ؤ، ډنگر ؤ او جگه پزه يې وه، نو د آدم عليه السلام د شکل او قیافي تعريف داسي سو: جگ، ډنگر، سپهن يا غنم رنگه سړی دی. دلته په دغه اول آسمان کي رسول الله ﷺ نور هم ډیر عجیب شيان وليدل چي د هغې جملې څخه يې داسي خلک وليدل چي په يوه لويه واله کي اوبازي کوي، ځيني علماء وايي: دغه واله د وينو وه، د اوبو پر ځای ويني پکښي بهېدلې، دغو نفرو به په دغه وينو کي اوبازي کول څو په ډیره ستړيا سره به د ولې غاړي ته ورسېدل او د ستړيا په سبب به يې خولې وازي نيولي وې، خو دلته د ولې پر غاړه به ملاټکو پرمخ په ډبرو ويشتل، حتی مخان به يې زخمي سوه او ويني به ځني بهېدې او بيرته به په اوبازي هغه بل طرف ته رهي سوه خو هلته بيا دغه د ډبرو وارونه پر کېدل، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ويل: يا جبریل! دا څوک دي؟ جبریل عليه السلام وویل: دا هغه خلک دي چي د یتيمانو مال يې خوړلی دی.

نو هر هغه څوک چي د یتيمانو مال خوري پسله مرگه به په عالم ډېر زخ کي د قیامت تر ورځي دغه عذاب ورکول کېږي او بيا يې په قیامت کي جزاء د دوږځ اور دی، دغه يې هغه اولنی او کوچنی عذاب دی چي د مخه تر قیامت ورکول کېږي

او په قیامت کې بیا اشد عذابونه ورته ګوري.

رسول الله ﷺ هلته نور خلک هم ولیدل چې ډیر لوی نسونه او خیتي یې وې، ستوني ستخ پر مخکې پراته وه او د فرعون قوم به د هغو پر خیتو او نسو تېرېدی، تاسي ته معلومه ده چې الله ﷻ د مخه تر قیامت په عالم برنځ کې د فرعون قوم ته جزاء ورکوي او جزاء یې په دې ډول سره ده: چې په یوه شپه او ورځ کې دوه واړه واور ته بېول کیږي، یعنې: اوس یې عذاب پرله پسې نه دی فقط یو واړه په ورځ او یو واړه شپه کې پر اور عرضیږي او بیا بیرته را وستل کیږي، دغه جزاء یې تر قیامت د مخه ده، او بیا په قیامت کې اشد عذاب ورکول کیږي.

نو دغه د فرعون د قوم خلک چې به اور ته بېول کېده او بیرته به را وستل کېده، د دغو لوی نسو خلکو پر خیتو به تېرېدل، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ویل: یا جبریل! دغه څوک دي؟ جبریل ﷺ وویل: یا رسول الله! دغه لوی نسي خلک سود خوړونکي دي هغه چې په دنیا کې یې سود کاوه او ربا یې خوړل او هغه کسان چې د دوی پر نسو تېرېږي هغه د فرعون قوم دی چې دوه واړه و عذاب ته بېول کیږي، خود تګ او را تګ لار یې دغه د سود خوړونکو نسونه دي، هغه چې په دنیا کې به یې معاملي په سود او ربا سره کولې.

ورونو! هغه کسان چې سود او ربا کوي هغه بد او حرام کار کوي او الله ﷻ دغو خلکو ته د جزاء او تهدید په ډول سره په سورة البقره کې فرمایي:

﴿فَاذْنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾. (البقره: ۲۲۹)

یعنې: تاسي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د جنگ دپاره ځانونه تیار کړی.

هغه څوک چې سود او ربا کوي هغه ته به د قیامت په ورځ و ویل سي: اسلحه دي در واخله، سود خوړونکی به وايي: د څه شي دپاره؟ وایي: د الله ﷻ سره د جنگ کولو دپاره، او هر هغه څوک چې د ربا مال خوري هغه به د قیامت په ورځ د پېرياني او مېرګیاني سړي په شکل را پورته کیږي او دا هم تاسي ته معلومه ده چې پېرياني او مېرګیاني پر لاري نه سي تلای، چپه کیږي او را پورته کیږي.

مسلمان وروره! سود خوړونکی انسان دغه ټول تکالیف او د قیامت عذابونه

ددې دپاره قبلوي چي په دغه نابوده او بې بقاء دنيا کي يو پنځه پيسې وکتې، د جُزئي او فاني گټې دپاره لويه او ابدي گټه د لاسه ورکوي.

او بيا رسول الله ﷺ داسي خلک وليدل چي د هغو سره وراسته او بد بويه خواره وړ سره وه، ډير بد بوی يې تلې، خو په عين وخت کي نور پاک، تازه او خوندور خواره هم وړ سره وه مگر دغو خلکو به هغه پاک او تازه خواره پرېښوول او هغه بد بويه وراسته خواره به يې خوړل، رسول الله ﷺ په ډير تعجب کي سو، څوک دی چي ښه او تازه خواره پرېږدي؟ او بد بويه وراسته نجس خواره خوري؟

نو ويل: يا جبريل! دا څوک دي؟ جبريل عليه السلام وويل: دا زنا کاره دي، هغه زنا کاره چي حلاله او پاکه زوجه به يې پرېښوول خو خبيث او نجس ناروا ته به يې رجوع کول.

رسول الله ﷺ دلته په اول آسمان کي ډير شيان وليدل او بيا يې د اول آسمان څخه دوهم آسمان ته د جبريل عليه السلام په ملگرتيا تشريف يو وړی، هلته يې هم نور ډير عجيب شيان وليدل چي پر هغو سر بهره يې دوه مشرف او معزز انبياء عليه السلام هم وليدل چي يو عيسى عليه السلام او بل يحيى عليه السلام ؤ، دواړه ځوانان او الله ﷻ ته مقربه انبياء وه، رسول الله ﷺ د عيسى عليه السلام د شکل او قياقي وصف داسي بيانوي: عيسى عليه السلام په رنگ سور ؤ، يعني: د مخ رنگ يې د سپين والي څخه و سور والي ته مائل ؤ نه جگ او نه گردی ؤ، يعني: ميانه قده ؤ، پر مخ يې ډير خالونه درلودل، کله چي به يې سر وښوراوه ستا به داسي خيال سو چي اوبه ځني څڅيږي، يعني: ورېښتان يې لکه لاندې داسي معلومېدل که څه هم هغه به لاندې نه وه، دا د عيسى عليه السلام وصف او نښان دی چي رسول الله ﷺ يې موږ ته بيانوي.

او بيا رسول الله ﷺ درېيم آسمان ته تشريف يووړی هلته يې يوسف عليه السلام وليدی، رسول الله ﷺ فرمايي:

« وَاللّٰهُ مَا رَأَيْتُ أَجَلَ مِنْهُ »

يعني: قسم په الله تر هغه نښانته مې نه دی ليدلی.

او فرمايي: هغه ته نيم نښانته ورکول سوی ؤ.

څنگه نيم نښانته؟ خلک د دغې جملې و مقصد ته نه متوجه کېږي، مقصد دا:

الله ﷻ چې شومره نښايت خلق کړی يا پيدا کړی دی هغه پر دوی حتمي وېشل سوی دی، يوه حصه يې يوازي يوسف ﷺ ته ورکول سوې ده او هغه بله حصه يې ټول بشر ته ورکول سوې ده، نوته دغه جمال او نښايت ته فکر وکړه!

د مصر بنځو پر زليخا ملامتي ويل چې زليخا د خپل مريي څخه نفساني غوښتنه کړې ده، نو زليخا و هغو بنځو ته ميلستيا جوړه کړه، بنځو ته يې مېوې او چرې کښېنولې او بيا يې يوسف ﷺ ته وويل: ورسه، کله چې دى ﷺ ورغلى هغه بنځي دغه د ده و بې مثاله نښايت ته په حيرت کي ډوبي سوې په خپلو ځانو نه پوهېدې، مېوته او بېحاله سوې تر داسي اندازې چې د مېوې په عوض او بدل کي يې خپل لاسونه په چرو پرې کول او په ځانو نه پوهېدې، الله ﷻ دغه د دوى حال په قرآن مجيد کي بيانوي او فرمايي:

﴿فَلَمَّا رَأَيْتَهُ أَكْبَرْتَهُ﴾

کله چې دغو بنځو يوسف ﷺ وليدى ډير زيات نښايت يې وېلى.

﴿وَقَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ﴾

او پرله پسې يې خپل لاسونه پرېکول، الله ﷻ داسي و نه فرمايل: (وَقَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ) يعنې: د (طاء) په زور سره يې و نه ويل، ځکه په دغه صورت کي يې مقصد يو وار پرې کېدل دي، بلکه الله ﷻ د (طاء) په شد سره و فرمايل چې ترجمه يې څو واره پرې کېدل دي، نو هغو بنځو يو وار نه بلکه په تکرار سره خپل لاسونه په چرو پرې کول او په ځان نه پوهېدې.

﴿وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا﴾

او دغو بنځو وويل: الله د عجز او نقصانه څخه پاک دی، دغه ځوان انسان نه دی.

﴿إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ﴾

نه دی دغه ځوان مگر مکرمه ملائکه دی، دا شکل د بشر شکل نه دی، بلکه لکه نښايت ملک، د يوسف ﷺ نښايت په دغه اندازه سره و، مگر د ده ﷺ درجه د ده د نښايت په سبب نه ده بلکه درجه يې په نبوت، په هغه علم او حکمت کي ده چې

الله ﷻ ده ته ورکړي وه.

او بیا رسول الله ﷺ څلورم آسمان ته تشریف یو وړی، هلته یې ادریس علیه السلام ولیدی، هغه یې بڼه راغلی و وایه او بیا له هغه ځایه پنځم آسمان ته ولاړی، رسول الله ﷺ فرمایي: چي هلته مي هارون علیه السلام ولیدی یو عزتمن شیخ او معتبره سړی ؤ. او بیا رسول الله ﷺ شپږم آسمان ته تشریف یو وړی او هلته یې مکرم رسول کلیم الرحمن موسی کلیم الله علیه السلام ولیدی.

بیا نو رسول الله ﷺ اوم آسمان ته تشریف یو وړی او هلته یې بیت المعمور ولیدی (بیت المعمور) د اهل سماء دپاره کعبه ده، لکه څرنگه چي دلته په مځکه کي د انسانانو او پیرانانو دپاره کعبه سته لمونځ ورته کوي، طواف پر کوي، همدارنگه د اهل سماء دپاره کعبه سته چي بیت المعمور ورته ویل کیږي او الله ﷻ دغه بیت المعمور د سورة الطور په څلورم آیات کي ذکر کړی دی، رسول الله ﷺ د دغه بیت المعمور په باره کي فرمایي: د ورځي اویا زره ملکي طواف پر کوي او هغو ملائکو ته بیا د قیامت تر ورځي بل نوبت نه ور رسیږي، هره ورځ نوري نوي اویا زره ملکي د طواف دپاره ورته راځي.

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾ [المدر، ۳۱]

د الله ﷻ مخلوق او لښکري په خپله الله ﷻ ته معلوم دي.

دغه اوم آسمان په ملائکو ډک ؤ او ټوله ملائکي د الله ﷻ په عبادت مشغوله وې، څوک پر سجده، څوک پر رکوع او چا تسبیحات ویل، رسول الله ﷺ فرمایي: چي په دغه اوم آسمان کي یوه لوېشت ځای نه ؤ مگر هلته ملکه وه او الله ﷻ ته یې سجده یا عبادت کاوه او رسول الله ﷺ فرمایي: دلته مي یو سړی ولیدی چي بیت المعمور ته یې تکیه کړې وه او هغه سړی تر هر چا دغه ستاسي د ملگري سره مشابه ؤ.

(ستاسي ملگري) له لفظه د رسول الله ﷺ خپل ځان مقصد دی، يعني: هغه سړی په رنگ او شکل، قیافه او کړه وړه کي زما مشابه ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي: پوښتنه مي وکړه چي یا جبریل! دا څوک دی؟ هغه را ته وویل: دا ستا پلار ابراهیم علیه السلام دی.

کله چي رسول الله ﷺ له یوه آسمانه بل آسمان ته تشریف وړی، او دغه انبیاء او

رسولان يې هلته ليدل دا يوازي ليدل نه وه، بلکه هغه انبياء ﷺ ورته را تلل سلام يې ورسره کاوه، د دده ﷺ استقبال او ښه راغلی يې کاوه، خبري يې ورسره کولې او د دده ﷺ د نبوت او رسالت تصديق يې کاوه.

رسول الله ﷺ په دغه اوم آسمان کې د آسمان و هغه آخري حدودو ته تشریف يووړی او دلته يې جبريل عليه السلام د دوهم وار دپاره په هغه خپل واقعي شکل او صورت وليدی، چي بيا يې تردغه وروسته په هغه خپله چهره او شکل نه دی ليدلی، ځکه جبريل عليه السلام د دغه ټولو کلو په جريان کې چي به يې وحی را وړلې په هغه خپل حقيقي او د ملکي په شکل نه را تللی، د رسالت په ټوله موده کې يې فقط دوه واره په خپل شکل او صورت ورسول الله ﷺ ته ځان ښکاره کړی دی، اول وار د بعثت په شروع کې چي د هغه بيان موخه د درته کړی دی او دوهم وار دغه د معراج په شپه، دلته د اوم آسمان په اطرافو کې د سدرة المنتهى وونی ته نژدې، په دغه باره کې الله ﷻ د سورة النجم په (۱۳، ۱۴) نمبر آياتو کې فرمايي:

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۖ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۚ﴾

او خامخا محمد ﷺ جبريل عليه السلام په هغه خپل شکل دوهم وار په اوم آسمان کې د سدرة المنتهى د درختي يا وني سره وليدی.

د سدرة المنتهى درخته يا ونه د لوړو او کښتو مخلوقاتو په منځ کې وېش او سرحد دی، پورتنی مخلوقات لاندي او کښتني مخلوقات لوړ نه سي تلای، د کښته طرفه اعمال او احوال تر سدرة المنتهى پورې ورځي او له لوړه طرفه الهي او امر او احکام تر سدرة المنتهى پورې را کښته کېږي او جنت هم هلته د سدرة المنتهى د وني سره دی، ځکه الله ﷻ فرمايي:

﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۖ﴾

نو رسول الله ﷺ د جبريل عليه السلام په ملګرتيا هغه ځای ته ولاړی چي هلته هيڅ بشر نه دی تللی، هيڅ انسان دغه مقام ته نه دی رسېدلی، بلکه داسي ځای ته ولاړی چي هلته نه بشر او نه ملکه تللي دي، بېله جبريل عليه السلام څخه، فقط جبريل عليه السلام دغه ځای او مقام ته ورغلی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: دلته مي جبريل عليه السلام ته وکتل

هغه په داسې شکل سو لکه هغه څيرې، زړه، شوېدلې بورېا، دا ټول د الله ﷻ د بېرې څخه، دا د جبريل ﷺ حال ؤ، هغه جبريل چې ذې قوۍ، ذې جبروت او شديد القوۍ دى الله ﷻ هم شديد القوۍ بللى دى، خو دغه شديد القوۍ جبريل چې دغه مقام او قرب ته ورسېدى د الله ﷻ له بېرې يې دغه حال ؤ، دلته نو جبريل ﷺ و درېدى ويل: يا محمد! مخ ته ولاړ سه! ور دمخه سه! مکرزه! قسم په الله که يو قدم نور ورد مخه سم د الله ﷻ په الهي کور به وسوځل سم. سعدي رحمه الله په دغه باره کي وايي:

شې برنشت از فلک درگذشت	بتمکين وجاه از ملک درگذشت
چنان گرم در تيه قربت براند	که در سدره جبريل ازو باز ماند
بدوگفت سالار بيت الحرام	که اى حامل وحى برتر خرام
چو در دوستي مخلصم يافتي	عنانم ز صحبت چرا تافتي؟
بگفتا فراتر مجالم نماند	بماندم که نيروي بالم نماند
اگر يک سړموى برتر پرم	فروغ تجلّی بسوزد پرم

جبريل ﷺ و ويل: قسم په الله که يو قدم ور د مخه سم د الله ﷻ په نور به وسوځل سم، نو رسول الله، حبيب الله، محمد مصطفی ﷺ يوازي مخ ته ولاړى، داسې ځاى ته ولاړى چې هلته نه بشر تللى دى نه ملکه، دا د الله ﷻ له طرفه د دې امت و رسول: محمد ﷺ ته عزت او اکرام دى، رسول الله ﷺ فرمايي: ور د مخه سوم او مخ ته ولاړم خود سدرۃ المنتهى درختي يا ونې ته ورسېدم، رسول الله ﷺ د سدرۃ المنتهى د ونې تعريف او بيان را ته کوي او فرمايي: دغه ونه يوه عادي ونه وه، د دغې ونې پاني لکه د فيل غوږونه لوى لوى پاني وې، په ښکاره او ظاهره د ښايست کوم خاص شى نه پر معلومېدى، رسول الله ﷺ فرمايي: زه پر دغه حال وم چې د الله ﷻ د نور تجلّی دغه د سدرۃ المنتهى پر ونه ښکاره سوې او ونه په دغه الهي نور کي پته سوه، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾

يعني: کله چې دغه د سدره ونه هغه شي پته کړه چې پته کړې يې وه.
يعني: درب ﷻ تجلّی او انوار پر دغه ونه پلوشې او وړانکې واچولې.

﴿ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴾ (۷)

د محمد ﷺ سترگي نه وې گرځېدلې بلي خوا ته، يعني: د ډير ادب په سبب يې بل طرف ته هيڅ نه کتل.

﴿ لَقَدْ رَأَى مِنْ ءَايَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴾ (۸)

د الله ﷻ د الوهيت او قدرت لويې علامې يې وليدلې.

رسول الله ﷺ د سدرۍ المنتهى ونه يا درخته وليدل، هغه هم په داسې حال کې چې بېله کوم حائله او پردي او د الله ﷻ په انوارو پټه وي، دا کومه لويې او کوم مقام دی، رسول الله ﷺ فرمايي: کله چې دغه ونه په الهي نور کې پټه سوه، د هغه خپل عادي حاله واوښتل شکل او رنگ يې تغير وکړی، په دغه وخت کې د دې ونې د بهار او سينگار داسې حالت ؤ چې د هغې د حسن او جمال حال هيڅ بشر نه سي بيانولای، بناخونه يې ياقوت او زبرجد وه، د ونې پر شا خوا داسې بنايسته شيان گرځېدل لکه د سرو زرو پټيان، يا طلايي پټنگان، رسول الله ﷺ فرمايي د سدرۍ المنتهى د ونې شکل دومره فرق وکړی او د بنايست هغې درجې ته ورسېدل چې د هيڅ انسان په وس او طاقت نه ده پوره چې د هغې د حسن او جمال تعريف او توصيف وکړي، ژبه او الفاظ له دې څخه عاجزه دي چې د سدرۍ المنتهى د ونې د وصف او بنايست بيان دي وکړي، دا په هغه حالت کې چې د الله ﷻ په نور او تجلو پټېږي.

د چا ژبه له دغه توصيفه او تعريفه عاجزه سوه؟ د هغه چا ژبه چې تر ټولو انسانانو فصيح او بليغ دی د رسول الله محمد مصطفی ﷺ ژبه د سدرۍ المنتهى د ونې د بنايست د تعريف او توصيف څخه عاجزه سوه، د هغه په قدرت نه وه پوره چې دغه حالت بيان کړي، حال دا چې رسول الله ﷺ تر ټولو انسانانو ډير فصيح دی.

دغه د سدرۍ المنتهى ونه د الله ﷻ له مخلوقاتو څخه يو مخلوق دی، خو کله چې د الله ﷻ په نور پټه سوه سيد البشر، اکمل البشر ﷺ يې د توصيف او بيانه څخه عاجزه سو، نو په خپله د حق ﷻ د ذات په باره کې څه خيال او فکر کوې؟ دا خبرې تر خيال او فکر لوړې دي، کمال الجمال، الله ﷻ لره دی او جمال الکمال، رب العالمين ﷻ لره دی، په دغه مبارک او عجيب ځای کې رسول الله ﷺ د خپل رب ﷻ سره بېله

حائله او بېله واسطې خبرې وکړې، د دوی په منځ کې هېڅوک نه وه وحی نه وې او هلته کوم ترجمان نه ؤ، حق ﷻ بېله واسطې خبرې ورسره وکړې، موسیٰ علیہ السلام کلیم الله دی، ابراهیم علیہ السلام خلیل الله دی او زموږ معزز پيغمبر محمد مصطفیٰ ﷺ رسول الله، کلیم الله، خلیل الله او حبيب الله دی، ټول شرف او عزت د الله ﷻ له طرفه په ده ﷺ کې جمعې سوي دي، په دغه نادره او نه پېښېدونکي ملاقات کې الله ﷻ خپل رسول ﷺ امر کړی چې پر خپل امت لمونځ فرض وگرځوي.

الله ﷻ چې کوم عبادتونه پر موږ فرض کړي دي هغه ټول د جبریل علیہ السلام په واسطه سره را ته راغلي دي، ټول حلال او حرام، ټول فرائض لکه روژه، زکوة، حج او نور ټول احکام موږ ته د وحیو په واسطه را رسول سوي او راباندي فرض سوي دي، بېله لمانځه، لمونځ د الله ﷻ په مستقیم امر سره او د الله ﷻ په مستقیم خبرو سره بېله واسطې را باندي فرض سوي دي، د الله ﷻ په قدرت کې وه او کولای یې سواي چې لمونځ هم د وحیو په واسطه را باندي فرض کړي، مګر یا! د دې دپاره چې په اسلام کې د لمانځه درجه او مقام معلوم سي نو په لمانځه سره یې بېله واسطې امر کړو. دا هم د الله ﷻ په قدرت کې وه چې رسول الله ﷺ پر مخکې وي او بېله واسطې یې په لمانځه سره امر کړي چې پر مخکې یې بېله واسطې خبرې ورسره کړي وای، مګر یا! رسول الله ﷺ یې لوړ بوتلی او هلته یې په دغه مشرف مقام کې لمونځ پر فرض کړی، دا دپاره د دې چې موږ مسلمانان د لمانځه سره یې پروایي ونه کړو، د لمانځه درجه او مقام وپېژنو.

الله ﷻ په دغه مشرف او معزز ځای کې په لمانځه مکلف کړو، نو خود رسول الله ﷺ فرمایي: زموږ او د کفارو په منځ کې فرق لمونځ دی، که چا پرېښاوه هغه کافر سواو لمونځ د اسلام عمود دی، رسول الله ﷺ فرمایي:

«الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ» (رواه الترمذي)

چې دا د لمانځه په باره کې لوی امر دی، د لمانځه دپاره دغومره شرف او عنلمت کافي دی چې د الله ﷻ په مستقیم امر سره فرض سواو په داسې مبارک ځای کې فرض سو چې هلته نه بشر رسېدلی دی نه ملکه، بېله سردار کونین محمد

مصطفیٰ ﷺ څخه.

دلته باید د لمانځه لوړه درجه او لوی مقام د یوه مثال په راوړلو سره هم باید و پېژنو، او مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، هغه دا چې په دنیا کې دا معمول او قانون دی چې یو څوک د یوه پاچا حضور ته د میلمه پر قسم ورسې د هغه پاچا له طرفه یوه هدیه او سوغات ورکول کېږي، نو رب العالمین چې د پاچهانو پاچا دی خپل رسول ﷺ او د هغه وامت ته یې په دغه شانداره ملاقات کې څه شي په هدیه کې ورکړی؟ لـــــــونـــــــځ.

تاسې د لمانځه دغه لوړ مقام او لوی قدر ته وگورئ! د اختر په ورځ لمونځ، د جمعي په ورځ لمونځ، د لمر یا سپوږمۍ د تندرې نیولو په وخت کې لمونځ، د بېرې په وخت کې لمونځ، د خوشالۍ په وخت کې لمونځ، د باران د غوښتنې په وخت کې لمونځ، لمونځ هغه شی دی چې مخلوق و خالق ﷻ ته نژدې کوي، لمونځ د رب ﷻ او د هغه د بندګانو په منځ کې رابطه ده.

پسله دغه عظیم او مشرف ملاقاته رسول الله ﷺ بیرته رجعت وکړی او را وگرځېدی، په لار کې یې د موسیٰ علیه السلام سره ولیدل، موسیٰ علیه السلام پوښتنه ځنې وکړه چې الله ﷻ په څه شي امر کړې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زما رب امر کړم چې په یوه شپه او ورځ کې پنځوس لمنځونه زما پر امت فرض کړم، موسیٰ علیه السلام وویل: ما د بني اسرائيلو څخه تر دغه کم یا لږ غوښتل خو د هغو په وسه نه سوه پوره او نه یې کول، بیرته دې خپل رب ته رجوع وکړه او ستا د امت دپاره تخفیف ځنې وغواړه، رسول الله ﷺ و جبریل علیه السلام ته وکتل لکه په دغه باره کې چې مشوره ځنې غواړي، جبریل علیه السلام اشاره ورته وکړه که دې خوښه وي هو، رسول الله ﷺ هم خپل رب العالمین ﷻ ته رجوع وکړه.

اوس نو د دغه رجوع څخه مقصد دا دی چې بیرته یې وسدره الْمُنتَهَى ته رجوع وکړه او که څنګه؟ (والله اعلم) مګر په ظاهره داسې ښکاري چې دغه رجوع په دعاء سره وه، یعنې: دعاء یې وکړه.

په هر صورت رب ﷻ ته یې رجوع وکړه او وې غوښتل چې دغه لمنځونه زما

پرامت څه لږ سي، الله ﷻ لس لمنځونه پر کم کره، بيا هم موسیٰ عليه السلام ورته وايي: چي ډير دي او رسول الله ﷺ هم رجوع کوي، خو دېرش سوه او بيا شل سوه او بيا لس سوه او بيا پنځه سوه، بيا هم موسیٰ عليه السلام وويل: ما د بني اسرائيلو څخه تر دغه لږ غوښته او نه يې سواي آداء کولای، نور هم د الله ﷻ څخه تخفيف وغواړه مگر رسول الله ﷺ وفرمايل: د دغه ډيري مراجعې په سبب حياء را ته ودرېدل نوره رجوع نه سم کولای زه په دغه راضي يم او قلوبم يې او بيا د الله ﷻ له طرفه و فرمايل سوه: دغه لمنځونه په آداء کولو کي پنځه دي مگر ثواب يې د هغه پنځوسو سره برابر دی.

ورونو او خوندو! موږ او تاسي په يوه شپه او ورځ کي د الله ﷻ دپاره پنځه لمنځونه آداء کوو خو هغه هم ځيني ناوخته ځيني قضاء سوي خو الله ﷻ دغه پنځه لمنځونه موږ ته په پنځوسو لمنځو را حسابوي، دا هم د رحيم او کریم رب ﷻ فضل او کرم دی، که چيري موږ په هغه پنځوسو لمنځو مکلف وای څه حال به مو وای؟

نو دا د الله ﷻ کرم او احسان دی چي لمنځونه يې پنځه را باندي فرض کړه او ثواب د هغه پنځوسو لمنځو را کوي، بيا نور رسول الله ﷺ د هغه معراج په واسطه بيرته بيت المقدس ته را وگرځېدی او د بيت المقدس څخه يې بيرته مکې مکرمې ته تشریف را وړی.

دا نو د اسراء څخه عوده او بيرته را گرځېدل دي، رسول الله ﷺ پر لاري څه شيان وليدل، يا څه شيان ورته پېښ سوه، هغه دا چي رسول الله ﷺ پر براق سپور و او د يوې قافلې پر محاذ او يا برابرې تېرېدی چي دغه قافله هم د قريشو وه چي له شامه مکې مکرمې ته رهي وه، د دغي قافلې څخه يوه اوښ دغه د براق تگ او تېزوالي وليدی او و تورېدی، د قافلې څخه يې و غستل دومره ليري ولاړی چي د قافلې د خلکو څخه ورک سو، دوی پسي گرځي او نه يې ونيي ځکه شپه او تاریکه ده، رسول الله ﷺ ور بڼه کړه چي اوښ مو په فلاني ځای کي دی، خلک په تعجب کي سوه لوړ د هوا څخه بڼه اوري او څوک نه ونيي، خو هغه ځای ته ورغله او اوښ يې پيدا کړی، خير رسول الله ﷺ په دغه شپه بيرته مکې مکرمې ته راغلی، دغه ټول سفر او دغه ټولې واقعې په دغه يوه شپه کي بلکه تر يوې شپې لا هم په لږ وخت کي

پېښې سوې، ځکه په دغه شپه کې ولاړی او په هغه شپه کې بیرته تر سهار د مخه راغلی. کله چې سهار سوړ رسول الله ﷺ د کعبې شریفې سره ناست دی او په فکر کې ډوب دی، د دې عجیب سفر تر تاثیر لاندې دی، د الله ﷻ سره ملاقات، د انبیاء ﷺ سره ملاقات او بل په دې فکر کې دی چې قریب به د دغه خبر په اوږدلو سره څه عکس العمل ښکاره کړي؟ په خپل فکر کې غرق دی او دغه حالات چې ورته پېښې سوي دي هغه په خیال او فکر کې ورگرځوي، ابوجهل ولیدی چې محمد ﷺ په فکر کې ډوب دی او چرت وهي، ابوجهل ملعون راغلی ورته کښېنستی او د پسخند پر قسم یې ورته و ویل: یا محمد! آیا یو شی پېښې سوی دی؟ رسول الله ﷺ ویل: هو! برایی شپه بیت المقدس ته ولاړم او بیرته راغلم، ابوجهل خبیث ته خدا ورغله خو ځان یې ټینګ کړی او ویل: هلته دي څه وکړه؟ رسول الله ﷺ ویل ولاړم هلته مي لمونځ وکړی او بیرته راغلم، ابوجهل خنډل او ناري یې کړه: یا معشر بني کعب بن لؤی! راسی محمد څه وایي، قریب سره را ټول سوه ویل: څه قصه ده؟ ابوجهل لکه الله علیه و ویل: اوس د محمد درواغ ښکاره سوه غوږ ونیسی غوږ ونیسی څه وایي؟

ابوجهل ویل: موږ پر اوبانو او په ډیرو مشکلاتو یوه میاشت وروسته بیت المقدس ته رسیږو او په ډېره سترېا یوه میاشت پر لاري بیا بیرته دلته را رسیږو خودی تېر ماښام ولاړی او بیرته راغلی او دلې بیده هم سو، خلکو د ابوجهل خبره نه منل چې رسول الله ﷺ دي داسې ویلي وي نو یې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا محمد! آیا رشتیا ولاړې او راغلې؟ ویل: هو، خلک متحیر او په حیرت کې سوه چې دا څه وایي؟ حتی مسلمانان په فکر کې سوه ځکه دا خبره تر خیال لوړه او د منلو نه ده، د مسلمانانو څخه یو نفر ابوبکر الصديق ﷺ ته په ځغستا ورغلی، دا سړی د بيري ورغلی چې خبره اوس چپه اوږي د مسلمانانو کار بل ډول کیږي، ابوبکر الصديق ﷺ ویل: خیر څه پېښه ده؟ سړي ویل: رسول الله ﷺ وایي: برایی د شپې بیت المقدس ته ولاړم او تر سهار د مخه راغلم، ټول خلک پر را ګرځېدلي دي او ورته وایي خلاف وایي، په دې خبره سره د اسلام او مسلمانانو کار پای ته رسیږي، ابوبکر الصديق ﷺ وویل: که ده ﷺ داسې ویلي وي رشتیا وایي (إِنْ قَالَ ذَلِكَ فَقَدْ صَدَقَ) دا بل خو

مسلمان دی مکر بیا هم متردد او په شک کې دی، ځکه دا کار او دغه سفر عجیب او غیر طبعي دی، نو دوی دواړه و رسول الله ﷺ ته ورغله، دلته پر رسول الله ﷺ خلک راگرځېدلي دي، هغه قريش چې همېشه به يې خلک د رسول الله ﷺ د خبرو له اورېدلو منع کول اوس نارې وهي، هرڅوک چې وويني ورته وايي: راسه واوره محمد ﷺ څه وايي، ابوبکر الصديق ﷺ راغلی و رسول الله ﷺ ته کښېستی او پوښتنه يې ځنې وکړه، ويل: يا رسول الله! آيا ته پر ايي شپه بيت المقدس ته ولاړې او بيرته راغلي؟ رسول الله ﷺ ويل: هو، ابوبکر ﷺ وويل: صدقت، يعني: ته په دغه خپله خبره کې صادق يې اوزه يې منم، رسول الله ﷺ وفرمايل: اَنْتَ الصِّدِّيقُ، دلته د اول وار دپاره رسول الله ﷺ دغه د صديق لقب وده ﷺ ته ورکړی او د صديق د لقب سبب هم دغه د اسراء او معراج واقع وه، دغه لقب د ابوبکر الصديق ﷺ دپاره په ايمان کې لوړه درجه او لوی مقام دی.

کله چې رسول الله ﷺ وويل هو، ده هيڅ شک او تردد و نه کړی، فوراً يې وويل: صادق يې، بېله نقاشه بېله پوښتنې چې و وايي څنگه ولاړې او پرڅه شي ولاړې؟ بېله هرڅه! صادق مسلمان ؤ، د خبرې د اورېدلو سره يې سمدستي وويل: صدقت او رسول الله ﷺ ورته وويل: اَنْتَ يَا اَبَا بَكْرٍ! الصِّدِّيقُ.

قريشو و ابوبکر الصديق ﷺ ته وويل: ته څنگه دا خبره منې او څنگه ورته وايي صدقت؟ موږ يوه مياشت پر لار تېروو، تکليفونه او خواږی را باندي تېرېږي بيا نو هلته رسيږو او دئ په يوه شپه ولاړی او بيرته راغلی؟ ابوبکر الصديق ﷺ وويل: زه د ده ﷺ خبرې چې تر دغه لا هم عجب کار وي منم، زه د ده هغه خبرې منم چې له آسمانه په يوه لحظه کې ورته راځي، زه يې په هغه وحيو کې صادق بولم چې د آسمان د خالق له طرفه ورته راځي او اوس يې بيت المقدس ته تگ عجب و بولم او نه يې ومنم؟ بيا نو ابوبکر الصديق ﷺ اراده وکړه چې خلکو ته د رسول الله ﷺ صداقت اورشتيا ويل ورنکاره کړي او دا ثابته کړي چې رسول الله ﷺ صادق دی، نو ويل: يا رسول الله! موږ خبر يو چې تا په پخوا کې بيت المقدس نه دی ليدلی او ته هلته نه يې تللی.

ورونو! تاسي ته هم معلومه ده چې رسول الله ﷺ په هغه خپلو سفرو کې

شام ته تللی ؤ، خو بیت المقدس ته نه تللی ؤ او نه یې لیدلی ؤ.

نو ابوبکر الصديق رضي الله عنه وویل: تا بیت المقدس په خپل ژوند نه دی لیدلی خو موږ تللي یو او لیدلی مو دی او په حاضرو خلکو کې هم داسې ډیر خلک سته چې بیت المقدس یې لیدلی دی، دا چې ته تېره شپه ولاړې او ودي لیدی نو موږ ته د هغه بیان وکړه، رسول الله ﷺ هم د بیت المقدس د علامو په بیانولو شروع وکړه، ویل داسې مسجد دی او داسې جوړ سوی دی، داسې یې عمودونه دي، د مسجد لویې لویې علامې بیانوي، دلته ځینې قریش حاضر وه چې بیت المقدس ته به ډیر تله اوراتله، هغو پوښتني شروع کړې د هر شي پوښتنه کوي او د هغه مفصل جواب او بیان غواړي.

ورونو! تاسي ته معلومه ده که یو څوک مسجد ته د لمانځه د آداء کولو دپاره ولاړ سي هغه نفر لمونځ کوي او بیرته را وزي، د مسجد پر دروازو او کلکناو فکر نه کوي چې څو دروازې څو کلکناو څو سټني یا عمودونه لري او داسې نور ډیر شيان د دغه لمونځ کوونکي په فکر کې نه وي، رسول الله ﷺ هم هلته د لمانځه او د انبياء عليهم السلام د ملاقات دپاره تللی ؤ، د مسجد و تعمیر یا نقشي او داسې نورو شيانو ته یې نه فکر ؤ او نه یې په یاد وه او نه ورته معلوم وه، خو قریش قصداً دغسې پوښتني کوي چې دى ﷺ غلط سي یا معلومات ورته نه وي او د دوی خبره پر جوړه سي، مگر د قادر مطلق الله تعالى په اراده بیت المقدس د ده ﷺ مخ ته راوړل سو او دى ﷺ ورته گوري، هر یو چې د هر شي پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ د هغه جواب ورته وايي، رسول الله ﷺ یې ويني او دوى یې نه ويني، رسول الله ﷺ د بیت المقدس ټولې علامې په مکمل ډول ورته بیان کړې، چې څوک پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ هغه ته گوري او جواب ورته وايي، ټول قریش په تعجب کې دي خو بیا هم د قریشو کفار دا خبر نه مني.

رسول الله ﷺ و فرمایل: زما سره نوري علامې هم سته، قریشو ویل: هغه څه شي دي؟ ویل قافله: ستاسي قافله پر لاري ده، د قافلې په مخ کې یو سور اوښ دی او دوې غراړې پر بار دي حتی هغه شيان یې ورته وویل چې په دغه اوښ د بنایست او زینت دپاره څړول سوي وه او د دغې قافلې څخه په فلانۍ منطقه کې یو اوښ ورک

سو، ما ورېغ کړه او اوبښ مي وروښاوه.

همدارنگه د دغي قافلې سره په يوه لوبښي کي اوبه وې چې سړيې بند او تړلې ؤ
ما هغه اوبه وچښلې، څرنگه چې د قافلې خلک د اوبښ د را وستلو دپاره تللي وه زه يې
نه وليدم، قريشو ويل: ښه دغه قافله چې تا پرلاري وليدل له دغه ځايه څومره او په
کومه اندازه ليري ده؟ او ستا په حساب څو ورځي وروسته به دلته را ورسېږي؟ رسول
الله ﷺ وويل: پسله درو ورځو دلته را رسېږي.

اوس نو په دغه خبرو کي هيڅ درواغ نه ځاييږي ځکه چې رسول الله ﷺ پرون
هم د دوی سره په مکه مکرمه کي ؤ او نن هم د دوی سره دی او قافله پرلاري ده او
دلته درې ورځي وروسته را رسېږي او رسول الله ﷺ هغه قافله ليدلې ده او خبري يې
ور سره کړي دي، اوبه يې ځني چښلي دي، دلته د درواغ ويلو هيڅ امکان نسته،
خلکو وعده سره وکړه چې د دغي قافلې د را رسېدلو انتظار به کوي، څو هغه ورځ را
ورسېدل چې په دغه ورځ بايد قافله را ورسېږي، سهار وختي د مکې مکرمې ډير خلک
دباندي ورو وتل او د قافلې انتظار کوي، واقعاً هم په دغه ورځ قافله را ورسېدل او
د قافلې په مخ کي هغه سور اوبښ دی او هغه علامې هم ټوله پر سته کومي چې رسول
الله ﷺ بيان کړي وې، کله چې قافله را ورسېدل قريشو پوښتنه ځني وکړه چې
ستاسي اوبښ ورک سوی ؤ؟ ويل: هو اوبښ مو ورک ؤ او د يو چا رغ مو واورېدی چې
اوبښ يې را وښوی او اوبښ هم هلته ؤ، اوس د قافلې خلک پوښتنه کوي چې تاسي چا
خبر کړ است چې موږ ته دغه واقعي پيښي سوي دي؟ قريشو ويل: دا محمد ﷺ ؤ او
هغه دغه خبر راوړی، خو سره د دغو لويو معجزاتو بيا هم قريشو نه ايمان را وړی او نه
مسلمانان سوه.

دغه د اسراء او معراج واقعه د هغو معجزو څخه نه ده چې الله ﷻ خپل حجت او
دليل پر کفارو قائم او ثابت کړي بلکه دغه حادثه او واقعه د دې دپاره وه چې الله ﷻ
پر خپل محبوب ﷺ هغه غم او تشوېش کم کړي، کوم چې دئ ﷺ يې زهيراوه او د
رسول الله ﷺ زړه ثابت او قائم کړي، د دغي واقعي څخه په خپله رسول الله ﷺ
مقصد ؤ نه د خلکو دپاره د معجزو اثبات، د دغه مقصد د اثبات دپاره د الله ﷻ هغه

قول دليل دی چي فرمايي:

﴿لِنُرِيَهُ مِنْ أَيْنَأْتَنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

يعني: دغه إسرائ او معراج ته د رسول الله ﷺ بېول د دې دپاره وه چي موږ وده ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وښکاره کړو.

ورونو! دلته د يو څو تنبیهاتو يا يوې تبصرې ضرورت وينم. هغه دا چي: کفار خو کفار دي نه قرآن مني نه د رسول الله ﷺ نبوت، نو هغه به په دغسي معجزو کله اقرار او اعتراف وکړي، خود ډير افسوس ځای دا دی چي په مسلمانانو کي هم داسي څوک پيدا سي چي د دغسي خارق العاده پېښو څخه په عقلي دلائلو سره انکار کوي، د دغسي خلکو د جواب او قناعت دپاره که څه هم ډير عقلي دلائل سته خو بيانول يې ډير وخت غواړي او د هغو په بيانولو سره موږ د خپلي موضوع څخه دباندې وزو، نو د هغو د جواب او قناعت دپاره په دغه راتلونکو مختصرو جملو او څو جوابو سره کفايت کوم.

لومړۍ: هر هغه څوک چي پر خالق المعجزات الله ﷻ ايمان ولري هغه ته ډير آسانه دي چي پر هر څه ايمان را وړي، ځکه که په زړه کي پر الله ﷻ او د هغه پر کامل قدرت ايمان ثابت او قائم سي بيا نو په دنيا کي داسي شئ نه پاته کيږي چي هغه ته دي موږ غير ممکن ووايو.

دوهم: زموږ مسلمانانو عقیده دا ده چي د رسول الله ﷺ په ژوند کي د ده ﷺ عمده او ښکاره صفت دا دی چي دئ ﷺ رسول الله او نبي الله دی، نو په دې کي هيڅ شک نسته چي نبوت او رسالت د هغه غيبي معانيو څخه دی چي زموږ د عقل او احساس تر معانيو او مقياسو نه لاندې کيږي، نو داسي معجزې او د بشري عاده څخه مخالف کارونه د ده ﷺ د رسالت په کيان او ذات کي موجود دي، دغه معجزې او خارق العاده کارونه د ده ﷺ د ذات څخه تر هغو نه سو ليري، کولای او نه سو جلا کولای ترڅو د ده ﷺ د ژوند څخه د نبوت صفت ايسته نه کړو، يعني: نبي يې ونه بولو او دا کار هغه وخت کولای سو چي په ښکاره سره د دين څخه انکار وکړو (العياذ بالله) او تاسي پوهيږی کله چي دين د شک او انکار ځای وگرځي بيا نو د معجزو د انکار يا اثبات دپاره بحث کول بېځايه او بېمعنی دي.

لورېم: موږ ولي فکر نه کوو چې زموږ اوستاسي پر شا وخوا ټول شيان د خالقِ قدير ښار
معجزې دي، کواکب او نجوم معجزه ده، د آسمانو حرکت معجزه ده، د جاذبې قانون
معجزه ده، په انسان کې عصبي مجموعه معجزه ده، ستا په بدن کې د وينې جوړېدل او
بېدل معجزه ده، ستا په بدن کې ستا روح معجزه ده، دغه انسان په خپله معجزه دی.
تاسې نه گوري چې يوه فرانسوي عالم (شاتو بريان) پر انسان کوم او څه نوم ايښی دی؟
دئ وايي: انسان يو غيبی او مجهول حيوان دی (لمیتا فيزيقي حيوان) يې بولي.

خو انسان د اوږده آفت او همېشني عادت په واسطه په دغو ټولو شيانو کې
د هغو معجزه توب هېر کړی دی او د خپل جهل او غرور په سبب وايي: دغه شئ چې
دا ته يې را ته وايي دا زما عقل نه قبلوي او نه يې مني.

او هغه شيان چې د انسان ناقص عقل په قانع کېږي د خپل کفر او ايمان دپاره
مقياس او ترازو گرځوي، چې دا د انسان هغه عجيب جهل او ناپوهي ده، سبحان
الله! انسان چې هر څومره په علم او مدنيت کې لوړ سي، په ساينس او تکنالوجي پوه
سي بيا هم د هغه خپل جهله څخه کار اخلي، خو که انسان لږ څه فکر وکړي ده ته به
په ښکاره ډول سره واضحه او روښانه سي چې هغه الله چې دا ټول کون يې په معجز
ډول سره پيدا کړی دی، و هغه ته دا هيڅ نه ده گرانه چې يوه بله معجزه هم پر زياته
کړي يا په ځينو هغو قوانينو کې چې عالم يې پر هغه قوانينو جوړ کړی دی تغير او
تبدیل را ولي، حتی يوه برېطانوي عالم (ويليم جونز) هم دغه فکر کړی دی کله چې
يې و ويل: هغه قدرت چې دغه عالم يې خلق کړی او پيدا کړی دی! هغه د دې
څخه نه دی عاجزه چې يوشئ پر دغه عالم زيات کړي يا يې ځني کم کړي.

فرضاً که دغه کون يا عالم موجود نه وای او دغسې چا ته چې د دغسې معجزو او
خوارق العاده کارو څخه منکره وي ويل سوي وای: چې دغسې کون او عالم به جوړ
سي، هغه به سمدستي ويلي وای چې دا غیر ممکنه ده، د دغه کون پيدا کېدل به د
ده په فکر تر دغه معجزې ډير ناممکنه وای.

نود دغو څو لږو دلائلو په وړاندې کولو سره پر هر مسلمان دا لازمه ده چې بايد خامخا
پوه سي چې رسول الله ﷺ رسول الله دی او الله ﷻ په دغو معجزو سره مکرم کړی دی،

لکه څرنگه چې د کون او د ژوند نوري ټولي معجزې له سره کيږي او زموږ عقلونه يې په آساني سره قبلوي، دغه رنګه بايد دغه معجزه هم په سهولت او آساني سره قبوله کړو.

د عقبې سره اول بيعت

موږ مخ کي درته وويل چې د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کي د اهل يثرب څخه شپږ نفره اسلام ته داخل سوه او د رسول الله ﷺ سره يې وعده وکړه چې موږ به ستا رسالت او اسلام خپل قوم ته رسوو، نو د دوی د کار نتيجه دا سوه چې په را تلونکي موسم کي يعني: د بعثت د دوولسم کال د حج په موسم کي چې د ميلادي سنې د (۶۲۱) کال د جولای مياشت وه د يثرب څخه دوولس نفره مسلمانان د حج دپاره راغله چې په دوی کي پنځه نفره هغه کسان وه چې په تېر کال کي يې د رسول الله ﷺ سره ليدلي وه او هغه شپږم نفر چې د دوی سره په سړ کال کي نه و راغلی هغه جابر بن عبدالله بن رثاب ؤ او د دغو نوو راغلو اوو نفرو نومونه په داسي ډول سره وه:

- ۱ - ذکوان بن عبد القيس (الخرجي) چې د بني زريق څخه ؤ.
- ۲ - معاذ بن الحارث (الخرجي) چې د بني نجار څخه ؤ.
- ۳ - عباده بن الصامت (الخرجي) چې د بني غنم څخه ؤ.
- ۴ - يزيد بن ثعلبه (الخرجي) چې د بني غنم د حلفاوو څخه ؤ.
- ۵ - العباس بن عباده (الخرجي) چې د بني سالم څخه ؤ.
- ۶ - ابوالهيثم بن التيهان (الأوسي) چې د بني عبدالأشهل څخه ؤ.
- ۷ - عويم بن ساعده (الأوسي) چې د بني عمرو بن عوف څخه ؤ.

دغه دوه آخري نفر د اوس د قبيلې څخه وه او نور ټول د خزرج د قبيلې څخه وه، دغو دوولسو نفرو د رسول الله ﷺ سره په مني کي د عقبې سره وليدل او دالت يې بيعت هم ور سره وکړی، دا هغه بيعت دی چې بيعت النساء ورته ويل کيږي، يعني: د بنځو بيعت، که څه هم په دغه بيعت کي بنځي نه وې موجودي خو نوم د بيعت النساء په دې سبب پر کښېښوول سو چې په دې بيعت کي پر ايمان، اطاعت او بنواخلاقو وعده وه، په دې بيعت کي جهاد نه ؤ او د بنځو بيعت هم داسي ؤ چې د الله ﷻ پر وحدانيت او د

رسول الله ﷺ پر رسالت به ايمان لری.

الله ﷻ لره به شریک نه نیسی.

لمونځ اود الله ﷻ اطاعت به کوی.

غلا اوزنا به نه کوی.

څرنګه چي په دغه اوسني بيعت کي که څه هم د نارینه وو سره و خود جنگ او جهاد ذکر پکښي نه و نوله همدې جهته بيعت النساء ورته وويل سوه.

امام بخاري د عباد بن الصامت رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ را ته وويل: راسي پر دې بيعت را سره وکړي چي الله ته به هيڅ شریک نه نیسی، غلا به نه کوی، زنا به نه کوی، خپل اولادونه به نه وژني، یو له بله به تهمت او بهتان نه سره وياست، په ښو کارو کي به زما نا فرماني نه کوی.

که چا پر دغو کارو وفاء وکړه د هغه اجر پر الله دی او که د چا څخه د دغو کارو مخالف کار پيښ سو او په دنيا کي جزاء ورکول سوه هغه يې کفار ده او که د چا څخه مخالف کار پيښ سو او الله ﷻ يې حال پټ کړی، يعني: څوک نه سوه په خبر د هغه حساب پر الله دی که يې خوبه وه جزاء به ورکړي او که يې خوبه وه وبه يې بخښي.

عباده رضي الله عنه وايي موږ پر دغو کارو بيعت ور سره وکړی، دغو نفرو د خپل اسلام اظهار وکړی او په اسلام سره يې اقرار وکړی او د ډيرو نفرو د ايمان را وړلو خبر يې هم و رسول الله ﷺ ته و وايه چي هلته په مدينه منوره کي نورو ډيرو نفرو هم ايمان را وړی دی، کله چي د حج موسم پای ته ورسېدی نو دغو نفرو د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل چي د دوی سره يو نفر مدينې منورې ته وليږي چي هلته مسلمانانو ته د اسلام احکام او قرآن وروښيي او هغه کسان چي تر اوسه پر شرک پاته دي په هغو کي اسلام نشر کړي، ځکه هلته په مدينه منوره کي اسلام نشرېږي، رسول الله ﷺ هم د دغه سفارت دپاره د هغو ځوانانو څخه يو ځوان انتخاب کړی چي د سابقين الاولين يعني: اولو مسلمانانو څخه و چي هغه مُصْعَب بن عُمَيْر رضي الله عنه و.

په مدينه منوره کي د اسلام اول سفير

مُصْعَب بن عُمَيْر رضي الله عنه د مدينې منورې د مسلمانانو په ملګرتيا مدينې منورې ته ولاړی او هلته د اسعد بن زُراره رضي الله عنه په کور کي اوسېدی او دوی دواړو په شوق او حماس، په جد او جهد سره په اهل يثرب کي اسلام نشر او مُصْعَب رضي الله عنه په مدينه منوره کي د مُقَرَّر په نامه سره مشهوره سو (مُقَرَّر) يعني: د قرآن مجيد ويونکی، د مُصْعَب بن عمير رضي الله عنه د دعوت د کاميابۍ د مشهورو قصو څخه يوه قصه دا ده:

چي اسعد بن زُراره رضي الله عنه يوه ورځ مُصْعَب بن عُمَيْر رضي الله عنه له کوره را وايستی او غوښتل يې چي د بني عبدالأشهل او د بني ظفر کور ته د دعوت دپاره ولاړ سي، هلته ورغله د هغې قبيلې په باغو کي يوه باغ ته ورننوتل او د يوه څاه پر غاړه کښېستل چي هغه څاه ته (بئر مرق) ويل کېده، د مسلمانانو څو نفره ورته را ټول سوه د اسلام خبري سره کوي، سعد بن معاذ او أسيد بن حُضَيْر چي د بني عبدالأشهل د قبيلې مشران او سرداران وه او په دغه وخت کي پر هغه خپل شرک وه هغو ته چي د مُصْعَب بن عمير او اسعد بن زُراره رضي الله عنه د را تگ خبر ور ورسېدی نو سعد بن معاذ و أسيد بن حُضَيْر ته و ويل: ورسه دغو دوو راغلو کسانو ته جزاء ورکړه، دوی راغلي دي او غواړي چي زموږ ناپوه خلک له دينه واړوي؟ او د دې څخه يې منعه کړه چي زموږ کور ته راسي، دا چي اسعد بن زُراره زما د خاله زوی دی نو ته ورسه، که هغه زما د خاله زوی نه وای ما به په خپله دغه کار کړی وای.

أسيد هم خپله نېزه ور سره واخيستل او د دوی پر طرف ور رهي سو، اسعد رضي الله عنه چي د ليري أسيد وليدی و مصعب رضي الله عنه ته يې و ويل: دغه چه را رهي دی د قوم مشر دی، د الله او دين خبري ورته وکړه، مصعب رضي الله عنه و ويل: که کښېستی خبري به ور سره وکړم، أسيد چي را ورسېدی په قهر ورته ودرېدی او ويل: د څه شي دپاره دلته راغلي ياست؟ غواړی چي زموږ ناپوهان له دينه واړوي؟ که تاسي وژوند ته ضرورت لری له دې ځايه څخه ولاړ سي (يعني: که غواړی چي ژوندي پاته سي دلته مه راځی)

مُصْعَب رضي الله عنه ورته و ويل: ته کښنه او زما خبري واوره که دي خوښي سوې قبولي

يې كړه او كه دي ناخوښه وې هغه شئ مه قبلوه چې ته په ناراضه كېږې او موږ به هم درڅخه ولاړ سو، اُسيد وويل: د عدل او انصاف خبره دي وكړه، نو يې خپله نېزه پر مخكه جگه كړه او كېښنستې، مُصعب رضي الله عنه د اسلام خبري ورته وكړې قرآن مجيد يې ورته تلاوت كړی، راوي د قصې وايي: په والله د مخه تر دې چې اُسيد خبري وكړي موږ د ده په مخ كې د اسلام نور وليدې، بيا نو اُسيد وويل: مَا أَحْسَنَ هَذَا وَ أَجْمَلَهُ، دا څومره ښه او ښايسته خبري دي، نو وويل: كه څوك وغواړي چې دغه ستاسي دين ته داخل سي څنگه او څه كار كوي؟ دوى ورته وويل: اول غسل وكړه، كالي دي پاك كړه، د حق شاهدي آداء كړه او بيا دوه ركعاته لمونځ والله تعالى ته وكړه.

اُسيد ولاړ سو غسل يې وكړی كالي يې پاك كړه، شهادتين يې وويل او دوه ركعاته لمونځ يې وكړی او بيا يې وويل: زما تر شا يو سړى دى كه هغه ستاسي متابعت وكړي د ده له قومه هيڅوك د ده مخالفت نه كوي چې هغه سعد بن معاذ دى اوزه به يې اوس تاسي ته را ولېږم، بيا يې خپله نېزه ورسره واخيستل او د سعد پر طرف وررهي سو، سعد بن معاذ چې د خپله قومه سره د مجلس په ځاى كې ناست ؤ او د ليري يې اُسيد وليدې قوم ته يې وويل: په الله سره مي دي قسم وي چې په هغه مخ نه دى راغلى كوم چې ستاسي اوله دې ځايه څخه تلى.

كله چې اُسيد خپل قوم ته ودرېدى سعد ورته وويل: څه دي وكړه؟ اُسيد وويل: د خلكو سره مي خبري وكړې خو ما داسي شئ نه پكښي وليدې چې هغه دي د تشويش وړ وي او بيا ما منعه كړل چې دلته به نه راځى، دوى ويل: ښه دى څرنگه چې ستا خوښه وي هغسي كوو، خويوه بله بده پېښه ده (اُسيد رضي الله عنه غواړي چې سعد بن معاذ په يوه بله طريقه دوى ته وروليږي) نو وويل: يوه بله بده پېښه ده، هغه دا چې بنو حارثه را وتلي دي غواړي چې اسعد بن زُراره ووزني، سره له دې چې دوى خبر دي چې هغه ستا د خاله زوى دى، سعد د دې خبري په اورېدلو په قهر سره ولاړ سو خپله نېزه يې ورسره واخيستل د مُصعب او اسعد رضي الله عنه پر طرف وررهي سو، كله چې يې وليدل چې هغه آرام ناست دي او هيڅ نه ده پېښه نو پوه سو چې د اُسيد مقصد دا ؤ چې زه دوى ته راسم او د دوى خبري واورم.

په دغه وخت کې اسعد بن زرارہ رضی اللہ عنہ و مُصعب رضی اللہ عنہ ته و ویل: یو سردار او رئیس درته را رهي دی او د ده تر شا لوی قوم ولاړ دی، که دئ ستا د دین متابعت وکړي د ده له قومه هیڅوک ستا مخالفت نه کوي او ټول اسلام ته داخلېږي.

سعد بن معاذ را ورسېدی او په قهر ورته ودرېدی، و اسعد رضی اللہ عنہ ته یې وویل: یا ابا امامه! که زما او ستا په منځ کې قرابت نه وای دغه سړی به زما څخه ژوندی نه وای تللی، دننه زموږ کور و ته هغه شیان را وړي چې زموږ نه دي خوښ؟ مُصعب رضی اللہ عنہ و سعد بن معاذ ته و ویل: آیا نه کښینې چې زما خبرې واورې؟ که دي خوښې سوې قبولي یې کړه او که دي ناخوښه وې موږ به درڅخه ولاړ سو، سعد بن معاذ و ویل: دا حق او د انصاف خبره ده، نېزه یې پر مخکې جگه کړه او دئ کښېنستی، مُصعب رضی اللہ عنہ د اسلام خبرې ورته وکړې، قرآن مجید یې تلاوت کړی، بیا هم راوي د قصې وايي: په واللہ د مخه تردې چې سعد خبرې وکړي موږ د ده په منځ کې د اسلام په نورپوه سوو، بیا نو سعد بن معاذ و ویل: څوک چې مسلمانېږي او غواړي چې ستاسې دین ته داخل سي هغه څنگه کوي؟ مُصعب رضی اللہ عنہ و ویل غُسل وکړه، کالي دي پاک کړه، د شهادت کلمې و وایه او دوه رکعاته لمونځ آداء کړه، سعد هم دا کارونه وکړه، بیا یې خپله نېزه ورسره واخیستل او د قوم پر طرف رهي سو، قوم چې د لیرې ولیدی نویې و ویل: په الله مو دي قسم وي په کوم منځ چې تللی و په هغه منځ نه راغلی، اوس چې سعد بن معاذ خپل قوم ته ودرېدی ویل: یا بني عبد الأشهل زه په تاسې کې څه مقام لرم؟

هغو ویل: ته زموږ سرداري، په موږ کې پوه او هوښیاري.

ده و ویل: ستاسې د نارینه او ښځو سره تر هغو پر ما خبرې کول حرام دي چې پر الله او د هغه پر رسول مو ایمان نه وي را وړی، د ده د قوم پر نارینه او ښځو د دغې ورځې د ما ځيگر لمر و نه لوېدی چې ټول قوم یې اسلام ته داخل سو، بېله یوه سړي څخه چې د هغه اسلام د اُحد د جنگ تر ورځې پوري وځنډېدی او د اُحد په ورځ مسلمان سو، په هغه ورځ یې جنگ هم وکړی او په هغه جنگ کې په داسې حال کې شهید سو چې الله جَلَّ جَلالُه ته یې یوه سجده هم نه وه کړې، رسول الله ﷺ د ده په باره کې وفرمایل: (عَمَلٌ قَلِيلًا وَ أَجْرٌ كَثِيرًا) یعنې: عمل یې لږ وکړی او اجر یې ډیر واخیستی.

مُصعب بن عُمير رضي الله عنه د رسول الله ﷺ سفير حتی په اسلام کي اول سفير په مدينه منوره کي د اسعد بن زُرارہ رضي الله عنه په کور کي اوسېدی او خلک يې اسلام ته دعوتول د ورځي او د شپې دعوت کوي، د دعوت په لار کي يې ډير زحمت ايستی ترڅو چي د انصارو په کورو کي داسي کور نه ؤ چي هلته دي نارينه او ښځي مسلمانان نه وي موجود، په مدينه منوره کي اسلام نشر سو او ډير زيات خلک اسلام ته داخل سوه، دغه واقعي د غم تر کال وروسته او تر هجرت د مخه پيښيري، د بعثت لسم کال د غم کال ؤ او هجرت د بعثت تر ديارلسم کال وروسته وسو، په درو کلو کي دغه تحولات پيښ سوه.

د مدينې منورې د خلکو څخه چي يو نفر مسلمان سي، هغه نفر بيا ډير کوشښ کوي چي نوره کورنۍ يې هم اسلام ته داخله سي د مثال پر قسم به دغه يوه قصه درته بيان سي:

د عمرو بن جموح زامنو ايمان را وړی مسلمانان سوه مگر په خپله عمرو اسلام ته نه سو داخل، زامنو يې دى اسلام ته دعوتواوه خو ده نه قبلواه، عمرو يو بت درلودی د هغه عبادت يې کاوه، زامنو يې غوښته چي ده ته دغه د ده د دين او بت پرستۍ غلطيا او د ده د معبود عجز او ضعف ور ښکاره کړي، نو يوه شپه چي عمرو بيده ؤ زامنو يې گټگي او مرداري را وړل دغه د ده بت يې ټول په ولړی، پلار چه يې سهار را وينی سو او غواړي چي د بت عبادت وکړي وې ليدل چي بت يې په مرداري لړلی دی، ويل: دا کار چا در سره کړی دی؟ د لرگي بت ته خبري کوي وايي: چا بې عزته کړی يې؟ ولي داسي سوی يې؟ په اخته دی پاکوي يې او خبري ور سره کوي، ښه يې پاک کړی خوشبويي يې پوري ومنل او بيا يې د هغه عبادت شروع کړی، دا د بت پرستانو او مشرکانو بيهقلي او نا پوهي ده.

دوهمه شپه يې بيا پلار بيده دی زامن يې راغله خوني ته ورننوتل بيا يې بت په مرداري ولړی او ځني را ووتل، دوهمه ورځ يې بيا پلار گوري چي معبود او اله يې په مرداري لړلی دی او ورته وايي: چي ته څنگه رب او معبود يې چي د ځان دفاع نه سي کولای؟ بيا يې پاک او خوشبويه کړی، دا واري يې په غاړه توره هم وروخړول او ورته وايي: که بيا څوک درته راغلی او ستا بې احترامي يې کول يا يې په مرداري

لږلې په دغه توره يې وهه او وې وژنه، ولرگي ته خبري کوي.

خير درېيمه شپه سوه دئ چې بيده سوييا يې زامن راغله يو سپئ يې وژلئ و او د بت په غاړه يې ورو خړاوه، بت يې ټول د سپي په وينو ولړی وروسته يې سپئ او بت دواړه دباندې پر کچره يا انبار وغورځول، سهار چي يې پلار را وينس سو په بت پسي گرځي هغه نسته، د همسايگانو په يوه او بل کور کي پوښتني پسي کوي خو آخر يې بت پر انبار او کچره پيدا کړی او مړ سپئ يې هم په غاړه څرلېږي، بت چي يې پر دغه حال وليدی نو ويل: والله ته د دې لائق نه يې چي څوک دي عبادت وکړي، عمرو بن جموح رضي الله عنه ولاړی ايمان يې را وړی مسلمان سو او د احد په ورځ شهيد ووژل سو.

د مدينې منورې خلکو د خپل قوم سره دغسي معامله کول چي اسلام ته يې داخل کړي نو ځکه اسلام په مدينه منوره کي نشر او ډير سو.

د بعثت د ديارلسم کال د حج تر موسم د مخه مَصْعَب بن عَمِير رضي الله عنه مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته يې له ځانه سره د کاميابۍ زبري را وړي وه، د يثرب د قبيلو هغه قصې يې ورته بيانولې چي په هغو کي د دوی د خير، د اسلحو او قوت حالات په واضحه ډول سره ښکاره وه.

د عقبې سره د اهل يثرب دوهم بيعت

د بعثت د ديارلسم کال د حج په موسم کي چي د (۶۲۲) ميلادي کال د جون مياشت وه د مدينې منورې د مسلمانانو څخه (۷۳) نفره نارينه مسلمانان او دوې مسلمانې ښځي د خپل قوم د مشرک حاجيانو سره يو ځای د حج د آداء کولو دپاره را و وتل (تاسي ته معلومه ده چي مشرکانو هم حج کاوه) او دغه مسلمانانو هلته په مدينه منوره کي يا پر لاري سره و ويل: خو ترڅو به رسول الله ﷺ د مکې مکرمې په غرو کي تريخ ژوند او په تکليفي حالت کي شپې او ورځي تېروي؟

کله چي دغه مسلمانان مکې مکرمې ته راغله د رسول الله ﷺ سره يې د پټ او سري ملاقات غوښتنه وکړه، هغه داسي:

دغه مسلمانانو دوه نفره و رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چي يو يې براء بن معروف ؤ

او بل يې سعد بن مالک ؓ چې دغه سعد بن مالک د عربو د مشهوره شاعرانو څخه ؤ او براء بن معروف د انصارو د مشرانو څخه ؤ، دوی رسول الله ﷺ په رنگ نه پېژندی خو بيا هم قوم ور ولېږل ويل ورسې په پوښتنه به يې پيدا کړي (ځکه رسول الله ﷺ مشهوره ؤ هر چا پېژندی) او د ملاقات وعده ځني واخلې چې کله او چيري به دغه د حج په موسم کي سره ووينو؟ چې بيعت در سره وکړو.

دغه دوه نفره رهي سوه او پرلاري يې پوښتنه وکړه چې محمد ﷺ چيري دی؟ خلکو ورته وويل: هلته د کعبې شريفې سره ناست دی او که د ده اکا عباس پيژنی هغه ور سره ناست دی، براء بن معروف د رسول الله ﷺ اکا حضرت عباس ؓ پيژندی، کعبې شريفې ته چې ورغله وې ليدل چې رسول الله ﷺ د خپل اکا عباس ؓ سره ناست دی، دوی هلته ورغله سلام يې ورته ووايه او ورته کښېنستل، رسول الله ﷺ هم وعلیک ورته ووايه او پوښتنه يې ځني وکړه چې څوک ياست؟ براء وويل: زه براء بن معروف يم او سعد وويل: زه سعد بن مالک يم.

سعد وايي: کله چې ما ورسول الله ﷺ ته خپل نوم ورياد کړی رسول الله ﷺ يوه جمله وويل چې هيڅکله مي نه هيرېږي او نه به يې هېره کړم، هغه دا چې کله ما د ځان د معرفي کولو دپاره خپل نوم ورياد کړی او ومي ويل: سعد بن مالک، رسول الله ﷺ په ډير تعجب او اوږده آواز سره وويل: هغه شاعر! دغسې په اوږده آواز، ما ويل: هو شاعر، څرنگه چې سعد بن مالک ؓ د مدينې منورې د لوړو او مشهورو شاعرانو څخه ؤ نور رسول الله ﷺ په دې ډير زيات خوشاله سو چې يو شاعر مسلمانېږي دا ولي؟ ځکه په هغه وختو کي د يوه خبر د نشرولو دپاره دغسې وسائل نه وه موجود لکه د نن ورځي راډيو، تلویزيون، اخبار، مجله او نور، د دغو شيانو څخه هيڅ شئ نه ؤ، په هغه وختو کي د خبر د نشرولو دپاره فقط دوه شيه موجود وه، يو خطيب او بل شاعر. نو کله چې يو شاعر مسلمان سي دا داسي مثال لري لکه مسلمانانو چې د راډيو يا تلویزيون يو استېشن پيدا کړی، يا يې د اخبار او مجلې د چاپولو مطبعه پيدا کړه، په هغه زمانه کي د هري موضوع او هري واقعي د نشرولو دپاره د شعر اعتبار ډير زيات ؤ، رسول الله ﷺ به په خلکو پسي گرځېدی په اسلام به يې خبرول او اسلام ته به يې

د عوتول مگر په شعر پسي په خپله عرب گرځېدل، شعر په خپله عربو يو له بله سره نقلاوه، حتی که شعر ښکېدل هم وای خلکو په یاد او نقلاوه یې، ځکه د عربو په طبیعت کې شعر خوښ ؤ او د عربو په هر فرد کې که نارینه ؤ که ښځه د شعر ونلو او شاعرۍ طبیعت پروت ؤ، حتی د هغه ډیرې علاقې په سبب چې عربو د شعر سره درلودل خبرې چې به دي هرڅه ورته وکړې هېرېدې یې، مگر شعر چې به دي یو یا دوه واړه ورته ووايه په یاد به یې سو.

دغه یوه قصه د مثال پر ډول درته بیانوم:

يو وخت! دا بیا وروسته په مدینه منوره کې يو صحرايي عرب و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، مسلمانانو لمونځ ور وښاوه، لمونځ یې هم زده سو مگر دا یې هیڅ نه زده کېدل چې د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، خلک ورته وایي: سهار دوه رکعاته، ماښام څلور رکعاته، خو چه هرڅه یې ور وښيي نه یې په یاد پري بیا غلط سي، نو رسول الله ﷺ ته کښنستی ویل: یا رسول الله! هیڅ مي نه زده کېږي چې د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، اوس یې رسول الله ﷺ ور ښيي: سهار دوه رکعاته، ماښام څلور رکعاته، ماڅیگر، ماښام، ماڅستن، خو صحرايي چې یې وایي غلط پري، بیا یې ور وښوول بیا غلط پري، هرڅه چې په وکړي بیا هم غلط پري نه یې سي زده کولای، خو دلته یو صحابي موجود ؤ چې شاعر ؤ، هغه وویل: یا رسول الله! که ستا اجازه وي زه به یې ور وښییم، ویل: وروې ښه، شاعر وویل: اِسْمَعِ يَا رَجُلُ! سَهِره! واوړه: اِنَّ الصَّلَاةَ اَرْبَعٌ فَاَرْبَعٌ * ثُمَّ كَلَاثَ بَعْدَ هُنَّ اَرْبَعٌ * ثُمَّ صَلَوةُ الْفَجْرِ لَا تَضِيعُ

دغه رکعتونه یې په شعر ور وښوول، بس په یاد او زده یې سوه، مقصد دا چه په عربو کې شعر خاص مقام درلودی، شعر یې په دماغ کې کښنستی، شعر یې پر ژبو آسانه ؤ، شعر یې په یاد او یو له بله یې سره نقلاوه.

نو کله چې سعد بن مالک شاعر مسلمان سو، دا د اسلام د پاره ډیره لویه کامیابي وه، ځکه د ده د شعر په واسطه و اسلام ته دعوت نشرېدی، بل چا داسي نه سواى نشرولای لکه یوه شاعر چې د شعر په واسطه سره نشر او، نو خود رسول الله ﷺ د سعد بن مالک په اسلام ډیر خوشاله سو او بیا رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو سره وعده وکړه چې په

فلانۍ شپه به د (عقبې) سره په پټه سره یو ځای کیږو او هلته به ملاقات سره کوو.
(عقبه په مټۍ کې د جمره الأولى سره د یوه غږګي نوم دی)

اوس به قصه د انصارو یوه مشر ته پرېږدو چې د دغه تاریخي ټولنې او اجتماع هغه
چې د شرک او اسلام د مقابلي وړځو ته یې تغیر ورکړی حالات را ته بیان کړي:

کعب بن مالک الأنصاري رضی الله عنه وایي: موږ د مدینې منورې څخه د حج دپاره مکې
مکرمې ته راغلو او د رسول الله ﷺ سره مو د ایام تشریق د منځ په شپو کې د عقبې
سره د ملاقات وعده وکړه، خو هغه شپه را ورسېدل چې موږ د رسول الله ﷺ سره په
هغه شپه د ملاقات وعده درلودل، په دې سفر کې پر نورو مشرکانو علاوه موږ د قوم د
مشرانو څخه یو مشر او زموږ د اشرافو څخه یو شریف: عبدالله بن عمرو بن حرام چې
دئ هم مشرک ؤ را سره ؤ، که څه هم موږ خپل حال زموږ د قوم له مشرکانو څخه پټ
ساتی خو د عبدالله بن عمرو سره مو په دې باره کې خبرې وکړې او موږ ورته
ویل: یا ابا جابر ته زموږ د اشرافو او مشرانو څخه یو شریف او یو مشر یې او موږ دغه
ستا په حال نه یو خوښ، نه غواړو چې سبا د دوېځ اور په تا بلیږي، بیا مو اسلام ته
د دعوت کړی او د رسول الله ﷺ د ملاقات په وعده مو هم خبر کړی، عبدالله بن عمرو
اسلام قبول کړی او عقبې ته هم را سره حاضر سو او د دوولسو نقیبانو د جملې څخه
هغه چې په وروسته کې وټاکل سوه دئ هم یو نقیب ؤ.

کعب بن مالک رضی الله عنه وایي: موږ هغه د وعدې په شپه د خپله قومه سره چې مشرکان
وه په خپل ځای کې بیده سوو، کله چې د شپې درېیمه حصه تېره سوه موږ مسلمانان د
رسول الله ﷺ سره د وعدې و ځای ته یو یو او په پټه ور رهي سوو، خو چه د عقبې
سره په هغه شپه کې ټول سره یو ځای سوو، موږ ټوله (۷۳) نفره نارینه وو او دوې
بنځي را سره وې، چې یوه یې کُسیبه بنت کعب وه، چې په امّ عماره شره مشهوره ده او
بله یې اسماء بنت عمرو وه چې امّ منیع ورته ویل کېده.

موږ په دغه شپه کې سره یو ځای سوو او د رسول الله ﷺ د راتګ انتظار مو کاوه،
خو چې رسول الله ﷺ راغلی او د ده سره د ده اکا عباس بن عبدالمطلب هم ور سره
ملګری ؤ او عباس په دغه وخت کې د خپل قوم پر دین ؤ خو بیا یې هم دا خوښه وبلل

چې د خپل وراره په معامله کې حاضر وي او ځان ته پوره احمينان حاصل کړي. وروڼو! موږ مخ کې و ويل: کله چې براء بن معروف او سعد بن مالک د رسول الله ﷺ سره د ملاقات وخت او ځای ټاکي عباس (رضي الله عنه) هم هلته حاضر و، دغو دوو نفرو نه غوښتل چې د عباس (رضي الله عنه) په حضور کې دغه د ملاقات خبرې وسي ځکه عباس (رضي الله عنه) هغه وخت اسلام ته نه و داخل سوی، خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: خبرې په ښکاره سره کوی دا زما اکا دی مطمئن اوسي، نو د ملاقات وعده د عباس (رضي الله عنه) په حضور کې وسوه، کله چې بيا د وعدې شپه را ورسېدل عباس (رضي الله عنه) و رسول الله ﷺ ته ټينګ سو چې زه هم در سره ځم او رسول الله ﷺ هم د ځان ملګری کړی.

کعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: اول هغه څوک چې په دغه اجتماع کې يې خبرې وکړې هغه عباس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا و او په پوره صراحت سره يې د دغه مسئوليت چې موږ انصارو پر غاړه اخيستی و خطرونه راته بيان کړه او ويې ويل: يا معشر الخزرج! محمد ﷺ په موږ کې هغه مقام لري چې تاسي ته در معلوم دی، موږ د هغو کسانو څخه ساتلی دی چې د ده ﷺ مخالف دي، دى ﷺ په خپل قوم کې په عزت دی او د دښمنانو څخه ساتلی دی خو دى ﷺ ستاسي په غوښتنه اوس غواړي چې تاسي ته درسي، که تاسي په هغه څه سره وفاء کولای سئ چې د ده سره مو وعده کړې ده او د ده د مخالفينو څخه يې ساتلای سئ نو تاسي پوه سئ او دغه مسئوليت او که تاسي د ده ﷺ تر در تګ يا تر هجرت کولو وروسته دى ﷺ يوازې پرېږدئ او د ده و دښمنانو ته يې ورتسليموى نو د اوسه څخه يې لا پرېږدئ ځکه دى ﷺ اوس په خپل قوم او په خپل ښار کې په عزت او ساتنه کې دی.

کعب (رضي الله عنه) وايي موږ و عباس (رضي الله عنه) ته و ويل: موږ ستا خبرې واورېدې او اوس ته خبرې وکه يا رسول الله! ستا د خپل ځان او ستا د رب دپاره هغه شيان پر موږ کښېږده چې ستا خوښ وي.

تاسي پوهېږئ چې د انصارو په دغه جواب کې ډېره لويه معنی پرته ده، يعنې: موږ په ټينګ عزم او ثابته تصميم، په پوره شجاعت او کامل ايمان، په صدق او اخلاص سره دغه لوی مسئوليتونه قبلوو او هغه خطرناکه عواقب يې تحملوو خو يا رسول الله!

ته دي خپل شرطونه ووايه .

بيا نور رسول الله ﷺ خپلي خبري وکړې او بيعت پای ته ورسېدې، اوس نو په بيعت کي څه شي وه؟ او تر بيعت د مخه کومي خبري وسوې، د دواړو طرفو له خوا څه وويل سوه؟ ښه متوجه سئ! د مسلمانانو دپاره واقعي اسلام دغسي وي .

امام احمد رحمۃ اللہ علیہ په خپل مسند کي د دغه بيعت مادې، يا بندونه په تفصيل سره بيانوي او وايي: چي جابر رضي الله عنه وايي: موږ ورسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! پر څه شي بيعت در سره وکړو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل:

۱ - د ضعف او قوت په وخت کي به زما او امر اوری او قبلوی .

۲ - د پراخۍ او مفلسۍ په وخت کي به ما او زما ملګرو ته نفقه را کوی .

۳ - امر بالمعروف او نهی عن المنکر به کوی، يعني: خلک به په ښو کارو امر کوی اوله بدو کارو څخه به یې منعه کوی .

سبحان الله! نن ورځ خلک د دغه امر بالمعروف او نهی عن المنکر څخه څومره لیري دي او که بيا يو څوک دغه کار کوي او رېډوټکي په قسم قسم خبرو او لغازو د هغه د خبرو مخ نیوی کوي، د خپل غرور او کبریا په سبب نه غواړي چي داسي څوک پيدا سي چي دوی ته دي د دوی عیب ووايي او سمي لاري ته دي یې را وبولي .

۴ - د الله جل و علا په لار کي به ثابت درېږی، په الهي او امر و کي به د ملامتۍ وپونکو خبري تاثیر نه درباندي کوي .

يعني د خلکو د ناخوښۍ يا نه رضائيت په سبب به الهي او امر نه پرېږدی .

۵ - که زه تا سي ته درغلم زما نصرت به کوی او ما به د هغو شيانو څخه ساتی چي د هغو څخه خپل ځانونه خپلي ښځي او خپل اولادونه ساتی او د دغه کارو او شرطو د عملي کولو په بدله او مقابل کي تاسي لره جنت دی .

کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: براء بن معرور رضي الله عنه رسول الله ﷺ تر لاس ونيوی او ويل: هو په هغه ذات سره دي زموږ قسم وي چي ته یې په حقه سره رسول را لېږلی یې موږ به ستا داسي ساتنه کوو لکه د خپلو اولادو او کورنيو ساتنه چي کوو، بيعت را سره وکړه يا رسول الله! په والله موږ په جنگ پوه، په جنگ کي پاڅه او د همت

خاوندان یو، موږ ته همت او مړانه له نیکه گانو په میراث را پاته دي.

کعب رضی الله عنه وايي: براء خبري کولې چې ابو الهيثم بن التيهان يې په خبرو کې ور ولوبېدی او ويل: يا رسول الله! زموږ او د خلکو په منځ کې علائق سته او موږ هغه علاقات پرېکوو (د خلکو څخه يې د مدینې منورې يهود مقصد وه) نو ويل: داسې خو به بيا نه پېښېږي چې موږ هغه علاقات پرې کړو او الله ﷻ تا او ستا دين لوړ او ښکاره کړي او بيا ته موږ پرېږدې او خپل قوم ته راسې؟ رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمايل: «بَلِ الدِّمُ الدِّمُ، وَالْهَدْمُ الْهَدْمُ» زه ستاسې څخه يم او تاسې زما څخه ياست د هغه چا سره جنگېږم چې تاسې ور سره جنگېږي او د هغه چا سره صلحه کوم چې تاسې صلحه ور سره کوی.

پسله هغه څخه چې د بيعت پر شرطو خبري وسوې او اوس مسلمانان غواړي چې په بيعت کولو شروع وکړي بيا هم دوه نفره د هغه اولو مسلمانانو څخه چې د بعثت په يوولسم او دوولسم کال کې مسلمانان سوي وه يو په بل پسې د خبرو کولو دپاره ولاړ سوه غواړي چې خپل قوم ته د دغه بيعت پوره مسؤليت او خطرونه ور ښکاره کړي، دا دپاره د دې چې دغه بيعت په پوره وضاحت او ښکاره ډول سره وي او دوی پوه سي چې د دوی قوم د تضحې او قربانۍ دپاره څومره آماده کي لري.

ابن اسحاق وايي: کله چې قوم د بيعت دپاره آماده سو عباس بن عباد رضی الله عنه وويل: تاسې پوهېږي چې تاسې د دغه سړي سره پر څه شي بيعت کوی؟
قوم وويل: هو.

ده وويل: تاسې د خلکو د تور او سره سره پر جنگ کولو بيعت کوی، که تاسې په دې فکر ياست، که مو مالونه په يوه مصيبت سره تباه سوه، يا ستاسې اشراف او مشران ووژل سوه بيا نو تاسې دئ و دښمنانو ته ور تسليموی نو له اوسه څخه يې لا پرېږدې، ځکه که بيا داسې وکړی دا کار په والله د دنيا او آخرت ښوېدل دي او که تاسې په ځانو کې دا قدرت وينی چې د مال پر تاوان او د مشرانو پر وژل کېدلو سر بهر پر دغه شرطو وفاء کوی نو يې در سره بوزی او په والله دا ستاسې د دنيا او آخرت خير دی.
قوم وويل: موږ يې د مال په تاوان، د اشرافو او مشرانو په وژنه، قبلوو او را سره بيا يو.

بيا قوم وويل: يا رسول الله! كه موږ دغه كار وكړي د هغه په بدله كي موږ ته څه شي سته؟ يعني: كه موږ دغه شرطونه پر ځای كړه ته موږ ته څه شي را كوې؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسي دپاره جنت دى.

د دنيا د شيانو څخه يې هيڅ شئ نه ورته ووايه چي يا به خلافت ستاسي وي يا نور دنيوي شيان، فقط ويل: تاسي لره جنت دركول كيږي.

قوم وويل: لاَ تَقِيلُ وَلَا تَسْقِيلُ، يعني: بس پر دغه موفصله ده، نه به موږ عذر کوو او نه ته. قوم ويل: لاس دي د بيعت دپاره راكړه، جابر رضي الله عنه وايي: موږ د بيعت دپاره ور ولاړ سوو، په دغه وخت كي اسعد بن زرارہ رضي الله عنه د رسول الله ﷺ لاس ونيوی او دى په دغه درو اويا نفرو كي په عمر تر ټولو كشر ؤ او ويل: يا اهل يثرب! په كراره سره، موږ ده ته اوبنان نه حلالوو چي فقط يوه مهماني ده، بلكه موږ پوهيږو چي دا رسول الله دى د ده بېول د ټولو عربو سره د روابطو او علاقاتو شكول دي (ځكه په هغه وخت كي ټول عرب مشركان وه) او ستاسي د اشرافو وژل دي او تاسي به د عربو توري ژويي، يا به تاسي پر دغو ټولو خطرو او مشكلاتو صبر كوي نو يې بوزي او ستاسي اجر پر الله دى، يا به تاسي پر خپلو ځانو بېرېږي نو يې پرېږدي او د الله په حضور مو دغه عذر دى. پسله دغه ټولو تاكيداتو، صريحه او بشكاره خبرو د عقبې دوهم بيعت د لاس په وركولو سره شروع سو.

راوي د قصې جابر رضي الله عنه پسله هغه څخه چي د اسعد بن زرارہ رضي الله عنه دغه قول يې بيان كړى وايي: قوم ورته وويل: يا اسعد! لاس دي ايسته كړه په والله موږ دغه بيعت نه پرېږدو او نه پر پښمانه كيږو، دلته نو اسعد رضي الله عنه ته په دغه لار كي د قوم د قربانۍ او استقامت اندازه ورمعلومه سوه او پر هغه يې يقين سو.

اسعد رضي الله عنه چي د مصعب بن عمير رضي الله عنه په ملگرتيا په مدينه منوره كي اسلام ته هغه لوى داعي او بلونكى ؤ او اوس هم د دغه بيعت كوونكو ديني رئيس دى نو خود دى هغه اول نفرو چي د رسول الله ﷺ سره يې بيعت وكړى او بيا نوعام بيعت شروع سو. جابر رضي الله عنه وايي: موږ يو يو ور ولاړېدلو او د رسول الله ﷺ سره مو بيعت كاوه او موږ ته يې د دغه بيعت په مقابل كي په جنت سره وعده را كول، مگر د هغو دوو ښځو

بيعت چي زموږ سره دغه اجتماع ته حاضري سوي وې د خولې په خبرو سره ؤ.
 رسول الله ﷺ هيڅکله نامحرمي ښځې ته نه د بيعت دپاره نه د سترې مسي
 دپاره لاس ورکړی دی ، زه نه پوهيږم چي نن ورځ زموږ په اسلامي ټولنه کي دغه
 رواج له کومه او ولي پيدا سوي دی چي نا محرمه ښځي د نامحرمه نارينه سره فقط د
 يوې خپلوې په نامه په لاس روغبر يا سترې مسي کوي دغه کار حرام او ناروا دی.
 دغه بيعت په اسلام کي پر جنگ او جهاد اول بيعت ؤ او دغه بيعت ته په سيرت
 او اسلامي تاريخ کي (بَيْعَةُ الْعَقَبَةِ الثَّانِيَةِ) ويل کيږي.

دوولس نفره نقيباني

پسله هغه څخه چي بيعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ د دوی څخه وغوښتل
 چي د خپل منځ څخه دوولس نفره مشران وټاکي چي هغه به پر خپل قوم نقيباني وي،
 يعني: د خپل قوم له طرفه د دغه بيعت د بندو، يا مادو د عملي کولو مسئوله او ضامنان
 دوی دي، ډير ژر او په دغه وخت کي دغه دوولس نفره وټاکل سوه چي (۹) نفره يې
 د خزرج د قبيلې څخه وه او (۳) نفره يې د اوس د قبيلې څخه وه او د دغو نقيبانو
 نومونه په دې ډول سره دي: هغه کسان چي د خزرج د قبيلې څخه وه:

- ۱ - اسعد بن زراره بن عدس.
- ۲ - سعد بن ربيع بن عمرو.
- ۳ - عبدالله بن رواحه بن ثعلبه.
- ۴ - رافع بن مالک بن العجلان.
- ۵ - البراء بن معرور بن صخر.
- ۶ - عبدالله بن عمرو بن حرام.
- ۷ - عباده بن الصامت بن قيس.
- ۸ - سعد بن عباده بن دکيم.
- ۹ - المنذر بن عمرو بن خنيس.

او هغه کسان چي د اوس د قبيلې څخه وه:

- ۱ - أسيد بن حضير بن سماک.
- ۲ - سعد بن خيثمه بن الحارث.
- ۳ - رفاعه بن عبد المنذر بن زبير.

کله چي دغه مشران يا نقيباني وټاکل سوه رسول الله ﷺ د هغو څخه د مشرانو او
 رئيسانو په صفت بل عهد واخيستی او ورته وې فرمايل: تاسي د خپل قوم داسي
 کفيلان او ضامنان ياست لکه حواريين چي د عيسی بن مريم دپاره وه؟

هغو وويل: هو.

او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: زه د خپل قوم كفيل او ضامن يم.

شیطان په دغه بیعت او معاهده خبریږي

اوس چي عهد او بیعت پای ته ورسېدل او قوم غواړي چي سره جلا سي په دغه آخرنیو وختو کي د شیطانانو څخه یوه نفر دغه مجلس او د هغه نتیجه کشف کړل او شیطان د وخت د لږ والي په سبب نه سوای کولای چي د قریشو مشرانو ته دغه خبر ورسوي او هغه ناڅاپه دلته دغي شېلې ته د دوی د اجتماع په حالت کي ورته راوړي، نو دغه شیطان پر یوه لوړه ودرېدی او په لوړ آواز سره یې ناري کړه:

(يَا أَهْلَ الْجَبَابِ! يَا أَهْلَ الْجَبَابِ!

هَلْ لَكُمْ فِي مُذَمِّمٍ وَالصَّبَاتِ مَعَهُ؟ قَدْ اجْتَمَعُوا عَلَى حَرْبِكُمْ)

يعني: اي د خېمو خلکو! اي بیدو خلکو! آیا تاسي خبر یاست چي مُذَمِّم او هغو

خلکو چي له دینه اوبښتي دي ستاسي سره پر جنگ کولو اتفاق وکړی؟

شیطان عليه له دلته د محمد پر ځای مُذَمِّم و وایه، ځکه کفارو د خپل عناد او عداوت په سبب د محمد ﷺ نوم و مُذَمِّم ته اړولی ؤ، محمد چي د حمد څخه دی او ترجمه یې يعني: ښه پر ویل سوي، دوی و مُذَمِّم ته چي د ذم او بد ویلو څخه دی (يعني: بد پر ویل سوي) اړولی ؤ.

خو رسول الله ﷺ فرمایي: الله ﷻ زه د کفارو د بد ویلو څخه خلاص کړی وم،

ځکه دوی به مُذَمِّم ته بد ویل اوزه محمد وم.

شیطان په لوړ آواز دغه ناره وکړه، رسول الله ﷺ وفرمایل: دا د عقبې شیطان دی او ویل: واللّٰه یا عدوّ الله! تا ته به در فارغه سو، رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړل چي خپلو ځایو ته ولاړ سی، دغه د شیطان ناره د مټی ټولو خلکو که مسلمانان وه که کفار واورېدل، سعد بن عبادۀ ؓ چي دغه ناره واورېدل ولاړ سو او توره یې پورته کړه ویل: یا رسول الله! قسم په هغه ذات چي ته یې په حق سره را لېږلی یې که ستا خوښه او اجازه وي د ټولې مټی پر خلکو به سبا په تورو حمله وکړو، سبحان الله! د لومړی

لحظې څخه د رشتيا ميدان راغلی او دغه درو اویا نفره آماده دي چي يوازي دوی د ټولو حاجيانو سره نه بلکه د ټولو مشرکانو سره وجنګيږي، د دوی اخلاص او صداقت، همت او مړانه د اولي لحظې څخه ثابت سوه.

خو رسول الله ﷺ وفرمايل: په دغه نه يو امر کړل سوي، مګر خپلو ځايو ته ولاړ سي، خلک ولاړل او تر سهاره بيده سوه.

قریشو چي دا خبر واورېدی په دوی کي بيره او تشویش پيدا سو ځکه دوی د دغسي بيعت په خطرناکو عواقبو پوره پوهېدل چي د دوی مالو او ځانو ته څومره ضرر پېښيږي، نو يې تحقيقات شروع کړه چي زموږ پر جنګ چا؟ او څنګه اتفاق؟ وکړی.

د تحقيقاتو نتيجه په يقيني ډول سره نه بلکه په خيالي او اشتباهي ډول سره دا را ووتل چي بنایي اهل يثرب د رسول الله ﷺ سره اتفاق کړی وي، په سهار کي د قریشو مشران سره را ټول سوه د اهل يثرب خېمو ته ورغله چي پر دغه معاهده خپل شديد احتجاج وړاندي کړي، نو يې ورته وويل: يا معشر الخزرج! موږ ته خبر راغلی دی چي تاسي دغه زموږ نفر ته راغلي ياست زموږ څخه يې بياباست او د ده سره مو زموږ پر جنګ بيعت کړی دی او په والله په ټولو عربو کي داسي قوم او کلی نسته چي موږ ته دي د هغو سره جنګ ناخوښه وي بېله تاسي، يعني: د هر چا سره مو په جنګ او دښمني کولو پروا نه کيږي بېله تاسي څخه او هغه هم ستاسي د عزت په سبب، نو تاسي هم بايد داسي کارونه کړی چي هغه زموږ او ستاسي د جنګ سبب وګرځي.

د خزرج د قبيلې مشرک او کافر حاجيان چي په دغه واقعه او بيعت هيڅ نه وه خبر، ځکه دا کار په ډير سري ډول سره د شپې په تاریکيو کي پای ته رسيدلی ؤ، هغو په قسمو شروع وکړه او وايي: په والله هيڅ نه ده پېښه سوې او موږ په هيڅ نه يو خبر، خو قریش و عبدالله بن سلول ته ورغله، هغه ويل: دا ناحقه خبره ده داسي هيڅ نه ده پېښه سوې او زما قوم زما څخه داسي کار نه پټوي، که دوی داسي مهم کار کولای خامخا يې زه د دغه کار آمر ګرځولم، مګر هغه مسلمان حاجيان چي دغه اجتماع ته حاضر سوي وه او دغه اتفاق يې کړی ؤ يو بل ته سره ګوري او پټه خوله دي هيڅ نه وايي، نه د هو خبره کوي نه د يا.

قريشو د يثرب د كفارو خبره و منل او نا اميده و مكې مكرمې ته ولاړل او دوى دا ومنل چي دغه را رسېدلى خبر درواغ دى، خو بيا هم په دغه باره كي معلومات كوي، بحث او خپرنې كوي ترڅو دې نتيجه ته ورسېدل چي هو دا خبر صحي دى او بيعت هم سوى دى، خو دا معلومات هغه وخت ورته يقيني سوه چي حاجيان د خپلو وطنو طرف ته رهي سوي وه، نو قريشو ډير ژر خپل فارس پهلوانان ولېږل چي د يثرب حاجيان را وگرځوى مگر دا كار پسله وخته څخه و حاجيان ټول ځني تللي وه، فقط دوه نفره يې وروسته پاته وه چي يو يې سعد بن عبادۀ رضي الله عنه و او بل يې منذر بن عمرو رضي الله عنه و، قريشو د هغو د نيولو كوښښ وكړى مگر منذر بيا هم ځني ولاړى او سعد رضي الله عنه يې ونيوى لاسونه يې په غاړه كي وروترل په وهلو او كشولو يې مكې مكرمې ته راوستى، دلته يې وهي او دغه پوښتني ځني كوي چي تاسي د محمد سره اتفاق وكړى؟ سعد رضي الله عنه انكار كوي، سعد رضي الله عنه وايي: د دغه وهلو په وخت كي يو جگ سپين پوستى سړى راغلى چي ښه روښانه مخ يې و، دا سړى د قريشويو مشر معلومېدى.

سعد رضي الله عنه وايي: زما اميد ورته پيدا سو ما ويل: ښايي دغه سړى مي له وهلو څخه خلاص كړي نومي ورته وويل: چي د دغو خلكو څخه مي خلاص كړه، خو هغه سړي په خپله يو ټينگ سوک را سره كړى او بيا وروسته پوه سوم چي دغه سړى ابو جهل و، سعد وايي: سبحان الله! شكل يې يوشى و او عمل يې بل شى و.

نن ورځ هم داسي پېښه ده چي يوانسان به په شكل او قيافه، لباس او خبرو ډير ښه سړى معلومېږي خو دننه به شرمښ وي، نو تركومه وخته چي د يو چا اخلاق او ژوند پوره نه وي در معلوم په دباندني شكل او خبرو يې مه خطا وزي، ځكه ډير شرمښان د مېړي په پوست كي ژوند كوي او خلك په خدا او پستو خبرو خطا باسي.

يا دا چي ماردى تر ظاهري نقش او نكار لاندې يې وژونكي زهر پراته دي.

د قريشو دغه وهل دوام لري، قريش غواړي چي سعد بن عبادۀ رضي الله عنه اقرار وكړي او وهي يې، خودى بالكل منكر دى، په حاضرو خلكو كي يو نفر ناست دى او دغه وهل وني زړه يې پر و سوخل سو، ويل يا سعد! د قريشو د مشرانو څخه يو څوك نه پيژنې چي خلاص دي كړي؟ سعد ويل: هو پيژنم يې، ويل څوك پيژنې؟ ويل مطعم بن

عدی او حارث بن حرب پیژنم، اصلاً د دغو دوو نفرو تجارتی قافلې د سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ په جوار د مدینې منورې په منطقہ کې تېرېدلې، دغه سړی د باندې ووتی ناري یې کره ویل: یا مطعم بن عدی! یا حارث بن حرب! یو سړی چې د د باندې څخه د مکې دی وهل کیږي او تر وهلو لاندې ستاسې په نامه سره نارې وهي.

دغه دوه نفره راغله وې لیدل چې دغه نفر د مدینې منورې د مشرانو څخه یو مشر، سعد بن عبادہ دی او وهل کیږي، نو یې جوار ورکړی، سعد رضی اللہ عنہ د وهلو څخه خلاص سو او بیرته مدینې منورې ته رهي سو، هلته په لار کې انصار متوجه سوه چې سعد نسته، نو یې دا اراده وکړه چې بیرته مکې مکرې ته را وگرځي، په دغه وخت کې سعد رضی اللہ عنہ پسي ورسېدی، نو ټول قوم صحي او سالم مدینې منورې ته ورسېدی.

دا د عقبې سره دوهم بیعت ؤ چې په (بیعة العقبۃ الکبری) سره هم یادېږي او په داسې فضاء کې پای ته ورسېدی چې هلته د پاشلو مسلمانانو په منځ کې حُب او عواطف، دوستي او نصرت موجود وه، هلته د اسلام په لار کې اعتماد او شجاعت موجود ؤ، مړانه او همت موجود ؤ، د اهل یترب مسلمان په مکه مکرمه کې پر خپل ضعیفه او مظلوم مسلمان ورور رحم او شفقت لري او د هغه دپاره جنگیږي، او پر هغه ظالم په قهر کیږي چې د ده پر مسلمان ورور ظلم کوي او د ده په زړه کې د هغه مسلمان ورور دپاره چې تر اوسه یې لیدلی هم نه دی د دوستۍ او محبت احساسات پر جوش راځي، دا ټوله حُب فی الله دی او د دغې دوستۍ احساس او عواطف داسې هم نه وه چې د څو ورځو په تېرېدلو سره بیرته د ده له زړه څخه وتل، بلکه د دې دوستۍ منبع او مصدر ایمان پر الله، ایمان پر رسول الله، او ایمان پر کتاب الله ؤ، دا داسې ایماني تعلقات او جذبات وه چې د هیڅ ظالمانه او خصمانه قوت په مقابل کې نه راټلېدل، ایماني شمال او نسیم چې والوزي په عقیده او عمل کې عجائبات را وړي، په دغه ایماني جذباتو سره مسلمانانو وکولای سوای چې د زمانې پر پاڼو خپل طلايي عملونه ولیکي او د تاریخ پر پاڼو داسې آثار پرېږدي چې مثل یې نه په تیرو سوو وختو کې ؤ او نه په اوس کې سته او نه به په مستقبل کې پېښ سي.

د هجرت شروع

پسله هغه چي د عقبې سره دوهم بيعت پای ته ورسېدی او اسلام په دې سره کامیابه سو چي د ځان دپاره د یوې داسي منطقي او صحرا په منځ کي وطن جوړ کړي چي په هغه ټوله منطقه کي د کفر او جهالت موجو څپې وهلې او دا هغه تر ټولو لویه کټه ده چي اسلام د دعوت له شروع څخه بیا تر اوسه لاس ته راوړل، نو رسول الله ﷺ ټول مسلمانان دغه وطن ته په هجرت کولو سره امر کړل، دا د هجرت اجازه نه وه بلکه په هجرت کولو سره امر ؤ، پر هر مسلمان دا واجب او لازمه وه چي مدینې منورې ته هجرت وکړي.

تاسي پوهېږئ چي دا څنگه هجرت ؤ؟ تاسي به فکر کوی چي مسلمانان د زحمتو څخه نعمتو ته تله، یا! واللہ، دا هجرت د دنیوي کاروبار نړول او عبثول وه، د مسلمانانو د مالو قرباني کول وه، یوازي او په خالي لاس یې خپل ځانونه مدینې منورې ته رسول، او په دغه سفر کي په دغه هم پوهېدل چي د کفارو له طرفه د دوی سر او مال مباح گرځول سوي دي، ممکن د لاري په اول کي هلاک سي یا په آخر کي او دوی د یوه نا معلوم او مبهم مستقبل و طرف ته حرکت کاوه، نه پوهېدل چي نور به څه غمونه او تکلیفونه ورته پېښ سي، مسلمانان خپل کورونه او مالونه پرېږدي په پټه او خالي لاس زموږ په اصطلاح (په یوه پټوکي) د خپل ښار او وطن څخه ځي، مسلمانان سره له دې چي په دغو ټولو مشکلاتو پوهېدل خو په هجرت یې شروع وکړه، مسلمانانو د دغه هجرت په لار کي رنگارنگ تکالیف زغملي او تحمل کړي دي.

خو د مکې مکرمې مشرکانو بیا دوی له دغه هجرت نه منع کول ځکه مشرکانو له دغه هجرت څخه د خپلو ځانو دپاره خطرونه حسول، اوس راسی چي د دغه هجرت په لار کي د ځینو مسلمانانو ځیني تکلیفونه او زحمتونه د نمونې پر قسم تر نظر وباسو: د هجرت کوونکو اول سړی ابو سلمه رضی الله عنه ؤ، ابو سلمه رضی الله عنه چي نوم یې عبدالله بن عبدالأسد بن هلال دی، قریش او د بني مخزوم څخه دی، ابو سلمه رضی الله عنه هغه څوک دی چي حبشې ته یې هم هجرت کړی ؤ، کله چي د حبشې څخه مکې مکرمې ته

راغلی قریشو ډیر آزار ورکاوه، اوس چې مدینې منورې ته په هجرت سره امر وسو نو یې خپله ښځه ام سلمه رضی الله عنہا او خپل کوچنی زوی پر یوه بډوډه سپاره کړل د هجرت په نیت مخ پر مدینه منوره رهي سو، مګر د بني مخزوم د قبیلې نور خلک چې د ده د ښځې وروڼه او اقرباء وه پسي را ووتل، ویل: ته خویې ته، ستا اختیار که نه لرو مګر دغه ښځه او کوچنی موږ نه پرېږدو چې ته یې پر وطنو ګرځوې، نو یې د هغه بډوډه کیزه یا مهار چې د ده ښځه او کوچنی زوی پر سپاره وه د ده څخه واخیستل او هغه بډوډه یې را وګرځاوه، دی یې یوازې پرېښاوه او دی په زخمي زړه د مدینې منورې پر طرف یوازې رهي سو. تاسې فکر وکړی چې د یو چا څخه ښځه او کوچنی زوی وګرځول سي او دی بیا هم د دین او عقیدې د ساتلو دپاره تر هر څه تېر وي او په خپله خوښه هغه هجرت ته چې د رسول الله ﷺ له طرفه په امر کړه سوی دی دوام ورکوي.

اوس نو دغه د بني مخزوم خلک پر دوه قسمه یا دوې ډلې وه، یا د ابو سلمه وروڼه یا ډېر نژدې اقرباء دي یا د ام سلمه وروڼه او ډېر نژدې اقرباء دي، د دوی بیا پر هلک چې (سکمه) نومېدی دعوه سوه، د هلک اکاګان وایي چې موږ خپل وراره د ماماګانو سره نه پرېږدو تاسې چې د هغه ښځه را وګرځول موږ بیا هلک د دې سره نه پرېږدو. هلک د دوو ډلو په منځ کې سو چې یو یې یوه طرف ته کشوي او بل یې بل طرف ته کشوي په دغه کشمکش کې یې د هلک لاس د اوږې څخه ور وکښی، په نتیجه کې هلک اکاګانو بوتلی او ښځه خپلو اقرباوو بوتله او ابو سلمه رضی الله عنہا یوازې مدینې منورې ته ولاړی.

اوس به ام سلمه رضی الله عنہا ته غوږ ونیسو چې دا د خپل هجرت قصه راته بیان کړي، ام سلمه رضی الله عنہا وایي: اول خویې زه او زما خاوند سره جلا کړو هغه یوازې مدینې منورې ته ولاړی او بیا یې زه او زما کوچنی زوی سره جلا کړو ځکه هلک د ابو سلمه اقرباوو بوتلی او زه خپلو اقرباوو بوتلم، نو هره ورځ به سهار و ابطح ته را وتلم او تر ماښامه به مي ژړل (ابطح! په مکه مکرمه کې د یو ځای نوم دی) او تقریباً یو کال مي دغه حال ؤ، څو یوه ورځ زما د اکا د زامنو څخه یو نفر دلته تېرېدی او زه یې پر دغه غمجن حال ولیدم زړه یې را باندي وسو، نو یې هغه نور قوم ته وویل: دغه مسکینه پرېږدی چې ولاړه سي دا او خاوند مو سره جلا کړل، دا او د دې زوی مو سره جلا کړل څه په

کوی؟ اجازه ورکړی چې ولاړه سي، نو قوم را ته وویل: که غواړې چې خپل خاوند ته ولاړه سي ولاړه سه، د تگ اجازه يې را کړه.

پسله دغي اجازه يې د ابو سلمه قوم هم هغه زما کوچنی زوی را کړی، ما هم د سفر دپاره بوده تیار کړی زوی مي را سره واخيستی او رهي سوم غواړم چې مدينې منورې ته ولاړه سم، تاسي فکر وکړی يوازي يوه ښځه چې يو کوچنی ورسره دی په وچ دښت او صحراء کي يې د پنځه سوه کيلو متره لار/راډه ده، نو دا وايي د لاري هيڅ ملگری هم نه لرم، خو دا مي د ځان سره وویل: که مي پر لاريو څوک وليدی هغه ته به ووايم چې ما تر خپله خاونده ورسوه، څو تنعيم ته (چې اوس مسجد عمره يا مسجد عائشه هم ورته وايي) ورسېدم او هلته مي عثمان بن طلحه چې د بني عبدالدار څخه دی وليدی، دا هغه عثمان دی چې د کعبې شريفې کلۍ ور څخه وې او په دغه وخت کي پر شرک ؤ (د مسلمانېدلو قصه به يې وروسته راسي) عثمان را ته وویل: د خيره يا بنت أبي اميه؟ ما ويل: نيت مي دی چې مدينې او خپل خاوند ته ولاړه سم، ويل: بل څوک در سره سته؟ ما ويل: يا والله بېله الله او دغه کوچني زويه بل ملگری نه لرم، ويل: والله دغسي يوازي دي بايد پرې نږدم، نو يې د اوښ مهار يا تناو ونيوی او د مدينې منورې پر لار رهي سو.

ام سلمه رضي الله عنها وايي، په والله د عربو د هيڅ داسي سړي سره نه يم ملگری سوې چې ما دي هغه سړی تر عثمان کریم او شريف ليدلی وي يعني: د هر څومره خلکو سره چې ما په سفرو کي ملگریا کړې ده تر هغو ټولو دئ کریم او شريف ؤ او اوس هغه د ده د شرافت بيان کوي او وايي: هر وخت چې به منزل يا د اړولو ځای ته ورسېدلو اوښ به يې چوک کړی او دئ به گوبښه ولاړی، زه چې به له اوښه کښته سوم اوښ به يې را څخه ليري کړی سامان به يې ځني کښته کړی اوښ به يې په يوه ونه پوري وتړی او دئ به ولاړی تر بلي ونې لاندې به يې څنگ واچاوه او بيا چې به د بارېدلو وخت راغلی اوښ ته به ور ولاړ سو سامان به يې پر بار کړی او بيا به دئ گوبښه سو ما ته به يې وویل: سپره سه، کله چې به زه سپره سوم او ځان به مي سم کړی نو به دئ راغلی د اوښ مهار يا تناو به يې ونيوی او رهي به سو تر څو چې بيا به مو اړول، تر هغه وخته

چې مدينې منورې ته رسېدلو د ده دغه کار ؤ، کله چې د بني عمرو بن عوف کلي يې وليدی هغه چې په قباء کې ؤ نو ويل: ستا خاوند په دغه کلي کې دی ور داخه سه علی برکة الله، او عثمان بن طلحه بيرته مکې مکرمې ته رهي سو، عثمان بن طلحه رضي الله عنه دغه وخت پر شرک ؤ او د حديبيې تر صلحي وروسته مسلمان سو.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: والله په مسلمانانو کې داسې کورنۍ نه ده را معلومه چې دومره تکليف دي ور رسېدلی وي لکه د ابو سلمه رضي الله عنه کورنۍ ته او هيڅکله مي تر عثمان بن طلحه کريم او شريف ملگری نه دی ليدلی.

بيا عامر بن ربيعه د خپلې بنځې سره يو ځای هجرت وکړی، بيا عبدالله بن جحش هجرت وکړی خو د ټولو مسلمانانو هجرت په پټه ؤ، د مکې مکرمې څخه په پټه وتل، د مهاجرينو په جمله کې يو هم صُهب 'لرومي' رضي الله عنه ؤ، کله چې ده د هجرت راډاډه وکړه د قريشو کفارو ورته وويل: ته دلته فقير او درېدره راغلې بيا دي دلته پيسې وگټلې او د غنې و دغي درجې ته ورسېدې چې دا رسېدلی يې اوس غواړې چې ته ولاړ سې او مال هم در سره يوسي؟ هجرت ته يې نه پرېښاوه، صُهب رضي الله عنه ورته وويل: که مال تاسې ته در کړم ما پرېږدی؟ قريشو ويل هو، صُهب رضي الله عنه وويل: زما کور او مال يې ټوله ستاسې او مال مي په فلاني ځای کې پروت دی او بيا يې هجرت وکړی، کله چې رسول الله ﷺ وليدی اوله خبره يې دغه ورته وکړه: رِيحَ صُهَيْب، رِيحَ صُهَيْب، صُهَيْب گټه وکړه، صُهَيْب گټه وکړه، يعني: دا چه مال يې د دې دپاره ورکړی چې دئ هجرت ته پرېږدي په دغه سودا او معامله کې يې گټه وکړه، د صُهب رضي الله عنه د دغه معاملي او سودا په باره کې قرآن مجيد هم نازل سو چې د قيامت تر ورځې به ويل کيږي، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ (البقره: ۲۰۷)

يعني: د خلکو څخه ځيني هغه څوک دي چې خپل نفس د الله ﷻ د رضا غوښتلو دپاره خرڅوي، يعني: د الله دپاره ترځان او مال تيرېږي او الله ﷻ پر خپلو بندګانو ډير مهربان دی.

بيا نو عمر فاروق بن الخطاب رضي الله عنه هجرت وکړی او د ده هجرت په ښکاره سره ؤ

په ښکاره سره بل هیچا هجرت نه دی کړې بېله عمر بن الخطاب رضی الله عنه څخه، هر چا چې به هجرت کاوه قریشو به مننه کاوه او راگر ځاوه مگر حضرت عمر فاروق رضی الله عنه چې د هجرت اراده وکړه خپل ځان یې د هجرت او سفر دپاره تیار کړی، هغه بوده چې د ده د هجرت دپاره و پر هغه یې اوبه او خواړه بار کړل خپله اسلحه یې وړ سره واخیستل نو کعبې شریفې ته ورغلی غواړي چې طواف وکړي، قریش هم شا وخوا د خپلو مجلسو په ځایو کې ناست دي حضرت عمر رضی الله عنه چې د طواف په وخت کې د قریشو پر مجلس ورسې نو ورته وایي: مخان مو پرته سه زه په هجرت رهي یم، هر څوک چې غواړي چې ښځه یې کنده او اولاد یې یتیم سي د دغې شېلې شا ته دي پسي راسي، هغه چې په تاسې کې قوت او طاقت لري هغه دي پسي را سي، هیڅوک نه سو پسي رهي، دا هغه عمر و چې الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د دعاء په سبب په ده سره اسلام قوي او معززه کړی، حضرت عمر رضی الله عنه هغه یواځنی شخص دی چې په ښکاره سره یې هجرت کړی دی.

وروسته اصحاب کرامو یو په بل پسي هجرت کاوه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هم د هجرت دپاره ځان آماده کړی و خود الهي امر انتظار یې کاوه چې کله به په هجرت سره امر ورته وسي، ابوبکر الصديق رضی الله عنه و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ته ورغلی او د هجرت اجازه یې غوښتل خو رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ورته و ویل: انتظار وکړه ښايي الله تعالی تا لره ملگری پیدا کړي، ابوبکر رضی الله عنه هم انتظار کوي مگر نه پوهیږي چې ملگری به یې څوک وي خو د زړه غوښتنه یې دا ده چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یې ملگری وي مگر متأكد او یقیني نه دی، د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم تر دغه خبرې د مخه ابوبکر رضی الله عنه یوازي د خپل ځان دپاره بوده، خواړه او د سفر لوازم برابر کړي وه مگر اوس ولاړی یو بل دوهم نفر د سفر سامان یې هم برابر او تیار کړل، د خپل ځان او د ملگری د سفر آمادګي یې ونیول او د زړه غوښتنه یې دا ده چې په دغه سفر کې یې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملگری وي، پسله څه مو دې چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم پر اصحاب کرامو تلوار کاوه چې ژر هجرت وکړی ابوبکر الصديق رضی الله عنه بیا ورسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ته ورغلی او د هجرت اجازه یې وغوښتل، بیا هم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ورته وویل: انتظار وکړه ښايي الله تعالی تا لره ملگری پیدا کړي، پسله څه وخته د درېیم وار

دپاره بيا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه غواړي مگر رسول الله ﷺ بيا هم ورته وويل: انتظار وکړه ښايي الله ﷻ تالره ملگری پيدا کړي.

اوس نو د هر چا چي په وسه پوره وه چي هجرت وکړي هغو ټولو هجرت وکړی بېله هغو کسانو چي د خپل قوم او اقرباوو له طرفه مننه کړه سوي وه، تر بَيْعَةِ الْعَقْبَةِ الْكُبْرَى دوی مياشتي او څو ورځي وروسته په مکه مکرمه کي د مسلمانانو څخه هيڅوک نه سوه پاته چي هجرت دي يې نه وي کړی بېله رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ څخه چي دى هم د رسول الله ﷺ په امر سره پاته وه او ځيني نور هم هغه کسان پاته وه چي مشرکانو په زور را گرځولي وه، همدارنگه د رسول الله ﷺ کورنۍ او د ابوبکر الصديق ؓ کورنۍ پاته وه او حضرت علي ؓ چي د رسول الله ﷺ له کورنۍ او اهل بيت څخه وه هغه هم پاته و.

په دارالندوه کي د قريشو پارلماني شوری

کله چي د مکې مکرمې مشرکانو وليدل چي د رسول الله ﷺ ټول اصحاب د مکې مکرمې څخه و وتل خپلي ښځي او ماشومان يې د اوس او خزرج قبيلو ته ورسول، په دوی کي غم او تشویش زيات سو داسي تشویشونه ورته پيدا سوه چي په پخوا کي يې هيڅ په زړو کي نه ورگرځېدل، دوی په خپل مخ کي لوی او حقيقي خطر حس کړی، داسي خطر چي د دوی د بت پرستۍ او تجارت تعمير يې نړاوه، دوی په دې پوهېدل چي د رسول الله ﷺ په شخصيت کي د تاثير کولو عظيم قوت پروت دی، د ده په شخصيت کي پوره قيادت او ارشاد پروت دی، دا هم ور معلومه وه چي د ده ﷺ په اصحابو کي څومره ثبات او استقامت موجود دی او د ده ﷺ دپاره څنگه خپل ځانونه قربانوي او بيا يې د اوس او خزرج قبيلې تر نظر وايستلې، چي هغه هم د قوت او اسلحې خاوندان دي او د هغو مشران ډير پوه او هوښياران دي، په هغو کي د صلحي عواطف پراته دي او هغه غواړي چي د خپلو منځو څخه هغه حقد او عداوت وغورځوي کوم چي دغه ډير او پرله پسې کلونه يې دوی په جنگو مشغوله کړي وه، پردې سربېره قريشو ته د مدينې منورې استراتيجي موقعيت هم ور

معلوم ؤ چي شام ته د قریشو د قافلو د تېرېدلو لار مدينه منوره ده او اهل مکې د شام سره په يوه کال کي د دوه نيم لکو د سرو زرو دينارو تجارت درلودی، دا يوازي د مکې مکرمې تجارت ؤ بېله هغه تجارته چي د طائف او نورو منطقو خلکو پر دغه لار کاوه او دا معلومه خبره ده چي د قریشو تجارت د دغي لاري پر امن او امان موقوف ؤ. اوس نو که مسلمانان او اسلامي دعوت يثرب د خان مرکز وگرځوي او د هغه خای خلک د قریشو پر ضد و درېږي قریش د دغه ټولو خطرو سره مخامخ دي، قریش په بېره او خطر کي سوه نو په يوه داسي کاميابه لار پسي گرځي چي دغه لوی خطر له خانه څخه دفعه کړي، هغه خطر چي منبع او مصدر يې د دعوت بيرغ پورته کوونکی محمد ﷺ دی، دلته نو د کفر مشر او د دې امت فرعون ابوجهل حرکت وکړی چي د ده د هلو ځلو په نتيجه کي د بعثت د (۱۴) کال د صفري پر (۲۶) تاريخ د پنجشنبې په ورځ چي د (۶۲۲) ميلادي کال د سپتمبر د مياشتي (۱۲) تاريخ ؤ او د عقبه الکبري د بيعت څخه تقريباً دوه نيمې مياشتي تيري سوي وې، د دغي ورځي په سهار کي او په دار الندوه کي د قریشو هغه تاريخي او خطرناکه ټولنه يا اجتماع جوړه سوه، دې ټولني ته د قریشو د قبائلو ټول رئيسان حاضر سوه! چي يوه داسي نقشه جوړه کړي چي ډير ژر د دعوت بيرغ اخيستونکی محمد ﷺ له منځه يو سي او د دغه رباني نور مرکز د همېش دپاره له دنيا څخه فلج او نيستي کړي، د دغه خطرناکه پارلماني مجلس او ټولني هغه بارز او برجسته شخصيات د قریشو دغه مشران وه:

۱- ابوجهل بن هشام، چي د بني مخزوم د قبيلې رئيس ؤ.

۲- جبير بن مطعم، طعيمه بن عدي، حارث بن عامر،

چي د بني نوفل د قبيلې رئيسان وه.

۳- شيبه او عتبه د ربيعه زامن، ابوسفیان بن حرب،

چي د بني عبد الشمس د قبيلې رئيسان وه.

۴- نصر بن الحارث، چي د بني عبدالدار د قبيلې رئيس ؤ.

۵- ابوالبختري بن هشام، زُمه بن الاسود، حکيم بن حزام،

چي د بني اسد د قبيلې رئيسان وه.

۶- نبيه او منبه د حجاج زامن، چي د بني سهم د قبيلې رئيسان وه.

۷- اميه بن خلف، چي د بني جُمح د قبيلې رئيس ؤ.

قریشو سره وویل چي په دې اجتماع او مشوره کي به د بني هاشم، بني مطلب او بني عبد مناف څخه هيڅوک نه وي موجود، حتی هغه کسان چي د دوی سره دوستي او قرابت لري هغه به هم نه وي موجود او هغه کسان چي د اهل یثرب سره قرابت او دوستي لري هغه به هم دغي ټولني ته نه راځي، داسي تدبیر او نقشه یې جوړه کړه چي هغه کسان یې هم دغه مجلس ته د را تگ څخه منعه کړل کوم چي د مسلمانانو سره یې لږ اړیکي او قرابتونه درلودل یا یې پر هغو زړه سوی درلودی، ابوجهل غوښته چي دا سر او راز تر هغو پټ وساتي تر څو چي د اسلام او مسلمانانو په باره کي هغه آخرنی فیصله راوړي او عملي کيږي، دا اجتماع په دارالندوه کي جوړه سوه، هغه دارالندوه چي قصی بن کلاب د قریشو لوی نیکه جوړه کړې وه او د قریشو پارلمان بلل کېدی چي موږ یې د مخه بیان درته کړی دی.

نو د مشرک قریشو ټول هغه مشران چي د اسلام او رسول الله ﷺ سرسخته دښمنان وه په دغه اجتماع کي سره یو ځای سوه.

په دغه وخت کي چي دوی سره یو ځای دي یوه نفر دروازه وتکول، قریشو چي وکتل ښه معتبره شیخ دی چي د اهل نجد یا نجدیانو لباس یې اغوستی دی، رسول الله ﷺ د هغه په باره کي فرمایي: هغه شیطان ؤ او د کفارو دغه مجلس او مشورې ته د بشر په شکل او لباس حاضر سو غواړي چي د دوی سره په دغه خطرناکه موضوع کي مرسته وکړي، قریشو ورته ویل: څوک یې؟ ده ویل: د اهل نجد څخه یو شیخ یم ستاسي د دغي مشورې په مقصد خبر سوم راغلم چي ستاسي خبري واورم او ممکن په دغه باره کي نظر درکړم او نصیحت درته وکړم، دوی ویل: ډیر ښه راسه، شیطان هم ورغلی د قریشو په مجلس کي ور سره کښېنستی، اوس نو مشورې شروع سوې چي څه باید وکړو؟ هر یو ژور او عمیق فکر وهي چي داسي نقشه جوړه کړي چي په هغه کي باید د اسلام او مسلمانانو کار پای ته ورسېږي، ډیري خبري وسوې او هر یو خپله رایه وړاندي کوي چي په دې جمله کي ابو الأسود و ویل: محمد ﷺ به له وطنه فراره

کړو، داسي نه چي په جزیره العرب کي په یوه ځای کي واوسېږي یا! بلکل د جزیره العرب څخه به یې وباسو ډیر لیري ځای ته به یې فراره کړو بیا نو هر ځای ته چي ولاړی او هر څه چي ورته پینه سوه، موږ به دلته خپل کارونه د پخوا پر قسم جوړ او برابر کړو، په خپل منځ کي به د پخوا پر شکل بیرته سره یو مټی سو، نجدی شیخ و ویل یا والله! دا صحي فکر نه دی آیا تاسي د هغه ښې او خوږې خبري نه اوري کومي چي د خلکو پر عقلو غالبه کیږي؟ هر ځای د ځان دپاره ملګري او تابع خلک پیدا کولای سي، بیا به هغه خپل ملګري سره را ټول کړي او پر تاسي به راسي هر څه چي یې زړه غوښته هغه به درسره وکړي دا فکر نه دی صحي بله معقوله رایه ووايست.

ابوالبختری بن هشام و ویل: زما په فکر محمد ﷺ د اوسپني په قفس کي بندي کړی د قفس دروازه پسي بنده کړی او بیا نو د هغه څه انتظار باسی چي د ده و امثالو ته په پخوا کي ورپېښ سوي دي، يعني: آخر په دغه قفس کي مري، نجدی شیخ او ابوجهل و ویل: دا فکر نه دی صحي که یې بندي هم کړی د ده خبري به له هغې بندي دروازې څخه د ده ملګرو ته ورسېږي او ملګري به یې په یوه وار درباندي راتوی سي دی به هم درڅخه خلاص کړي او تاسي به هم مغلوبه کړي، دا صحي نظر نه دی په بله رایه پسي وګوری، پسله هغه څخه چي پارلمان دغه دوې مشورې رد کړې یوه بله توره او منحوسه رایه ور وړاندي سوه چي پر هغه رایه د پارلمان ټولو اعضاوو موافقه رایه ورکړه، چي دغه رایه د مکې مکرمې د لوی مجرم او د اسلام دښمن ابوجهل بن هشام له طرفه وړاندي سوه، ابوجهل ملعون و ویل:

ښه طریقه او نقشه زما سره ده، داسي نقشه چي تاسي یو هم هغه ته نه سی رسېدلای، خلکو ویل: هغه څه شي او څنگه نقشه ده؟ یا اباالحکم! ابوجهل و ویل: د قریشو د هر بناخ څخه به یو یو قوي او غښتلی ځوان را وباسو او بل هر قوم چي په مکه کي اوسېږي د هغو څخه به هم یو یو قوي ځوان را وباسو، دغو ځوانانو ته به تېرې توري په لاس ورکړو ټوله دي په یوه وار د تورو واري پر وکړي او و دی یې وژني، دی به و وژل سي او موږ به ځني فارغه سو او دا به هم نه سي معلومه چي د چا په واري و وژل سو، بیا نو که بني هاشم یا بني عبد مناف د ده بدله اخیستل د ټولو قریشو او ټولو

قومو سره نه سي جنگېدلای ځکه د ده وینه پر ټولو قومو و وېشل سوه نو دوی به په دیت راضي سي او موږ به دیت ورکړو، نجدي شيخ و ويل: دا صحي فکر دی، ابوجهل ملعون داسي طريقه او نقشه جوړه کړه چې د شیطان سره هم دا فکر نه و ورسره، نو ابوجهل د اسلام او مسلمانانو په دښمني کي تر شیطان هم خبیث و، د قریشو ټولو مشرانو پر دغه ظالمانه فکر او نقشه اتفاق وکړی او د دغه اتفاق د عملي کولو دپاره یې فوري تصمیم ونيوی چې دا کار به ډیر ژر سر ته رسوو، بیانو د قریشو مشران خپلو کوروته ولاړل.

د رسول الله ﷺ هجرت

کله چې د رسول الله ﷺ د وژلو نقشه د رایو په اتفاق تصویب سوه د الله ﷻ له طرفه ورسول الله ﷺ ته جبریل علیه السلام راغلی او رسول الله ﷺ یې د قریشو دغه دغدر په عمل خبر کړی او ورته ویې ويل چې: الله ﷻ د هجرت اجازه درته وکړه او د هجرت وخت یې هم در معلوم کړی او ويل: الله ﷻ فرمایي: نن شپه پر هغه خپل بستر مه بیدپوه کوم چې ته پر بیدېدې، اوس نور رسول الله ﷺ د هجرت دپاره تیاري او آمادگي نیسي نو د دغې ورځې په غرمه کي رسول الله ﷺ د ابوبکر الصديق ؓ کور ته د هجرت د نقشې جوړولو دپاره ورغلی، حضرت عائشه ؓ وايي: موږ په غرمه کي د ابوبکر ؓ په کور کي ناست و چې یو چا و ابوبکر ؓ ته و ويل: هغه دی رسول الله ﷺ چې مول یې وهلی یا مخ یې پټ کړی دی راغلی، دا داسي وخت و چې رسول الله ﷺ هیڅکله په دغه وخت کي زموږ کور ته نه راتلی (هو رسول الله ﷺ کله ناکله د ابوبکر الصديق ؓ کور ته ورتلی مگر په داسي وخت کي چې غرمه او شديده گرمي دي وي نه ورتلی) حضرت عائشه ؓ وايي: عادتاً رسول الله ﷺ په دغسي وخت کي زموږ کور ته نه راتلی نو ابوبکر ؓ و ويل: زما مور او پلار دي تر ده قربان وي په دې وخت کي نه دی راغلی مگر د یوه مهم کار دپاره.

حضرت عائشه ؓ وايي: رسول الله ﷺ راغلی او کور ته یې د داخلېدلو اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه او کور ته را داخل سو، د ابوبکر ؓ سره په کور کي اسماء

او عائشه رضي الله عنها چې د ابوبکر رضي الله عنه لوني دي ورسره وې، رسول الله ﷺ ورته وويل: دغه څوک چې ستا سره دي دباندې يې وباسه (د هجرت کار دومره په پټه سره کېدی چې ابوبکر رضي الله عنه ته وايي لوني دي دباندې وباسه، سره له دې چې اسماء او عائشه دواړې مسلمانانې دي بيا هم رسول الله ﷺ وايي: دباندې دي ووزي) ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! زما مور او پلار دي تر ټاټوربان وي دا ستا کورنۍ ده څه نه پېښېږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا ابا بکر! ما ته د هجرت اجازه راکړل سوه، ابوبکر رضي الله عنه وويل: يا رسول الله ملګرتيا؟ يعني: زه دي په دې سفر کې ملګری یم؟ رسول الله ﷺ ويل: هو يا ابا بکر! ابوبکر الصديق رضي الله عنه په ژړا سو او ډير شديد يې وژړل، دا د خوشالۍ ژړا وه، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما تر دغه ورځې د مخه څوک نه و ليدلی چې له خوشاليه دي ژاړي عادتاً انسان له غمه ژاړي، مګر ابوبکر الصديق رضي الله عنه په دغه ورځ له خوشاليه ژړل او د خوشالۍ سبب يې دا و چې په هجرت کې د رسول الله ﷺ ملګری دی، دلته د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په کور کې د هجرت دپاره پوره نقشه جوړه او وخت وټاکل سو، رسول الله ﷺ خپل کور ته ولاړی او د شپې د راتګ په انتظار دی، خو هلته يو کار و چې رسول الله ﷺ بايد تر هجرت د مخه عملي کړی وای چې هغه د امانتو کار و، څنگه د امانتو کار؟ هغه داسې:

څرنگه چې په هغه وخت کې بانکونه نه وه نوکه به چا قيمتي شيان درلودل او دئ به په سفر تلې يا به يې د هغه شي د ساتلو دپاره ځای نه درلودی نو به يې دغه قيمتي شيان د يوه داسې چا سره د امانت پر ډول اېښوول چې په هغه چا به يې اعتبار او باور درلودی او دغه امانتونه تر هر چا د رسول الله ﷺ سره ډير پراته وه ځکه چې دئ ﷺ صادق الأمين و.

او دغه امانتونه کفارو ورته اېښوول حال دا چې دغو کفارو آزارونه هم ورکول، د ده ﷺ سره يې عقيدوي مخالفتونه هم درلودل خو د امانتوپه باره کې يې تر هر چا پر ده ﷺ ډير باور او اعتماد درلودی، نو ځکه د رسول الله ﷺ سره ډير قيمتي شيان د امانت پر قسم پراته وه، اوس چې رسول الله ﷺ ته د هجرت اجازه وسوه او دئ ﷺ نه غواړي چې دغه امانتونه ضائع سي هر شی بايد خپل مالک ته ورسېږي،

نويې دغه امانتونه حضرت علي عليه السلام ته ور وېښوول، چې دغه شئ د فلاني او دا شئ د فلاني دی، د ټولو امانتو مالکان يې ور وېښوول او ويل: زما تر تگ وروسته به دغه امانتونه خپلو خاوندانو ته ورسوي او بيا يې علي عليه السلام ته وويل: چې ته به نن شپه زما په بستر کې بیده سي.

مګر د مجرم قريشو مشرانو ټوله ورځ په دې کې تېره کړه چې هغه خپله مجرمانه او خاينانه فيصله کومه چې د دارالندوه په پارلماني غونډه کې سهار تصويب سوې وه په عمل کې اجراء کړي، کله چې شپه سوه رسول الله صلی الله علیه و آله په خپل کور کې دی او هغه ځوانان چې قريشو د رسول الله صلی الله علیه و آله د وژلو دپاره را ټول کړي وه هغه هم د شپې راغله او د رسول الله صلی الله علیه و آله پر کور را وګرځېدل کور يې محاصره کړی خاصاً د کور دروازې ته ډير متوجه دي، دا يې قصد او اراده ده چې رسول الله صلی الله علیه و آله له کوره را ووزي دوی ټول په يوه وار حمله پر وکړي، د دغو ځوانانو د ډلي د اداره کولو دپاره د قريشو د مشرانو څخه يوولس نفره رئيسان وټاکل سوه، چې د دغه مجرم حرکت څارنه وکړي او د دغو رئيسانو نومونه په داسې ډول سره دي:

۱- ابوجهل بن هشام. ۲- حکم بن أبي العاص. ۳- عقبه بن أبي معيط،

۴- نصر بن الحارث. ۵- أمیه بن خلف. ۶- زمعه بن الأسود،

۷- طعيمه بن عدي. ۸- ابولهب. ۹- أبي بن خلف.

۱۰- نبيه بن الحجاج. ۱۱- ده ورور منبه بن الحجاج.

د مشرک قريشو دا ټينګ يقين و چې دغه مجرمانه عمل مو خامخا کاميابه کيږي تر داسې اندازې چې ابوجهل خبيث په فخر او غرور سره و درېدی او خپلو محاصره کوونکو ملګرو ته يې د پسخند پر قسم و ويل: محمد داسې فکر او خيال کوي: که تاسي د ده متابعت وکړی د عربو او عجمو پاچهان به سی او پسله مرګه به بيا را ژوندي سی او هلته به تاسي لره داسې باغونه وي لکه د شام او اردن او که تاسي د ده متابعت ونه کړی په دې دنيا کې به مو حلال کړي او بيا به پسله مرګه را ژوندي سی او هلته به بيا تاسي لره او روي چې په هغه کې به سوځل کېږي.

ابن اسحاق رحمته الله عليه وايي: د دغه جرم د عملي کولو وخت يې تر نيمې شپې

وروسته ټاکلی ؤ نو ټول وینښ وه او هغه د صفر د لحظې په انتظار وه، مگر الله ﷻ پر خپله إراده غالب او قادر دی د مخکي او آسمانو امر د ده ﷻ په قدرت کي دی هرڅه چي د رب العزت ﷻ إراده وي هغه کيږي، دی ﷻ خلک ساتلای سي خود ده ﷻ له عذابه هيڅوک نه خپل ځان او نه بل څوک ساتلای سي، الله ﷻ په دغه شپه هغه کار وکړی چي بيا په وروسته کي خپل رسول ﷺ ته فرمايي:

﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ﴾ . [الأنفال: ۳۰]

يعني: اې محمده! ﷺ هغه وخت ياد کړه چي ستا سره هغو کسانو چي کافران سوي دي چم او فرېب کاوه، يعني: تا ته يې د دې دپاره چم جوړاوه چي تا بندي کړي، يا دي ووژني، يا تا له مکې څخه فراهه کړي او دوی دغه مکر او فرېب ستا سره په پټه کاوه، خو دغه د دوی د فرېب جزاء الله ﷻ ورکوي او الله ﷻ د فرېب ښه جزاء ورکوونکی دی.

په دغه آیات شريف کي الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته دغه د دار الندوه د مشورې بيان کړی دی او بيا يې د رسول الله ﷺ د خلاصون اطمینان ورکړی دی. خير کفار د نيمې شپې په انتظار دي خو د مخه تر وخت يوه له دغو ځوانانو غوښتل چي تر دېواله ورواړي او دننه کور ته ورسې، په دغه وخت کي د کور له طرفه يوې ښځې بغ پر وکړی، نفر بيرته را وگرځېدی او بيا دغو ځوانانو په خپل منځ کي سره وويل: که عرب په دې خبر سي چي موږ پر خپلو ښځو دننه په کورو کي حمله کوو دا به زموږ دپاره ابدي شرم او پيغور وي، دا عيب دی چي په يوه کور کي ښځه وي او موږ ورننوزو، نو موږ به دلې انتظار کوو تر څو چي محمد ﷺ را وزي خو کور ته به نه ورځو، پر دغه خبره يې اتفاق سونو ځکه دننه کور ته نه ورغله.

سبحان الله! دا هغه جاهل عرب وه چي ژوندي انسانان يې ښخول او دغه يې دکورو د حرم مراعت او احترام ؤ، غواړي چي د الله رسول ﷺ و وژني مگر کور ته دننه نه ورځي، خو بالمقابل د نن ورځي د هغو کسانو په عمل بشریت شرميږي! چي دوی خپل ځانونه په نړۍ او جهان کي د علم او پوهي استادان بولي او ځانونه

د بشر د حقوقو بېرغ پورته کوونکي بولي، د بنځو د حقوقو په نارو خو يې د غاړې رگونه وشکېدل او په عين حال کې د دوی په دې هيڅ پروا نه کېږي چې په يوه داسې کور ورننوزي چې هلته بېله بنځو بل هيڅوک هم نه وي او چې زړه يې غواړي هغسي وکړي، کورونه محاصره کړي د کورو خاوندان وتړي او بيا د خپلو شیطاني خواهاشاتو د پوره کولو دپاره بنځي بې عفته کړي، دا د نن ورځې د علم او پوهې د پروفيسرانو عمل دی او هغه د بُت پرستو جاهلانو عمل ؤ اوس يې تاسي سره مقايسه کړی.

خير دغه ځوانان د کور د دروازې سره د رسول الله ﷺ د راوتلو انتظار کوي، په دغه خطرناکه وخت کې رسول الله ﷺ و علي بن أبي طالب ؓ ته وويل: ته زما په بستر کې پرېوزه او دغه زما زرغون حضرمي پټو درباندي واچوه او بېغمه بیده سه (دا هغه پټو ؤ چې رسول الله ﷺ به همېشه په دغه پټو کې بیدېدی) او ويل: تا ته له دويمه داسې شئ نه پېښېږي چې ستا دي ناخوښه وي، بيا نور رسول الله ﷺ دروازه خلاصه کړه او له کوره ووتی، کفار د کور د دروازې سره ولاړ دي رسول الله ﷺ د دوی مخ ته او د دوی په منځ کې تېرسو دوی نه لیدی، دا د الله ﷻ ساتنه او الهي معجزه وه چې دوی نه سواي ليدلای او رسول الله ﷺ د راوتلو په وخت کې د سورة يس دغه آياتونه ويل:

﴿يَسْ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾﴾

ترخود الله ﷻ دې قول ته ورسېدی چې فرمايي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٥﴾﴾

رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې تیرېږي او دوی يې نه وينې، رسول الله ﷺ په دغه هم کفايت و نه کړی بلکه د محکي څخه به يې خاوري را اخيستي او د هريوه پر سر يې جلا جلا وړاچولې او يوه هم و نه لیدی.

الله ﷻ خپل رسول ﷺ په دغه طريقه سره د کفارو د ليدلو څخه پټ کړی.

رسول الله ﷺ له خپله کوره را ووتی او د ابوبکر الصديق ؓ کور ته ورغلی او

ځوانان هلته د رسول الله ﷺ د کور مخ ته د صفر د لحظې په انتظار ولاړ دي.

بيا نور رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ د کور د شا له دروازې يا درېچې څخه

و وتل او د یمن پر طرف رهي سوه، که څه هم مدینه منوره د مکې مکرمې د شمال د طرف ته واقع ده خو دوی د جنوب پر طرف حرکت وکړی، دا په دې سبب چې د هجرت کارونه په ډیر پټ او سړي ډول سره وسي او پر قریشو لار ورکه سي نو خود د جنوب او یمن پر طرف رهي سوه.

هلته هغه محاصره کوونکي ځوانان د ناکامۍ د وخت انتظار کوي، شپه ډېره تېره سوه د ځوانانو پر چهره کرار کرار د نا امیدۍ او ناکامۍ علامې ښکاره کیږي، په دغه وخت کې یو سړی راغلی چې د دوی د ملګرو څخه نه ؤ او وې لیدل چې ځوانان د رسول الله ﷺ د کور د دروازې سره ولاړ دي.

سړي پوښتنه وکړه چې د څه شي انتظار کوی؟

ځوانانو ویل: د محمد ﷺ د راوتلو.

سړي ویل: خراب او برباد سواست په والله هغه ستاسي مخ ته تېر سو او ستاسي پر سروبي خاوري هم درواچولې او په خپل کار پسي ولاړی.

دوی ویل: په والله موږ نه دی لیدلی او د خپلو سرو څخه د خاورو په ایسته کولو مشغوله سوه، خو بیا هم ځوانانو د دروازې تر چاکو ورته وکتل وې لیدل چې هغه دی په بستر کې یو څوک پروت دی ویل: والله دا محمد دی چې بیده دی او نور هم انتظار ورته کوو، د دې امکان ؤ چې دغه ځوانان د دغه بستر پر نفر حمله وکړي ځکه د دوی دا یقین ؤ چې دا محمد ﷺ دی.

حال دا چه په دغه بستر کې حضرت علي ؑ پروت ؤ او هغه خپل ځان د رسول الله ﷺ د پاره فدایي کړی ؤ، ځکه په دغه بستر کې بیدېدل لوی خطر دی او دا کار لویه قرباني او فدا کاري ده، نو خود و علي ؑ ته په اسلام کې اول فدایي ویل کیږي ځکه چې د رسول الله ﷺ په عوض او بدل کې یې خپل ځان مرګ ته سپارلی ؤ، دی د هغه چا په بستر کې پروت دی چې د هغه د وژلو حکم د قریشو ظالمو مشرانو او مشرګ پارلمان صادر کړی دی، په دغسې بستر کې پر بوتل لویه فدا کاري او قرباني ده.

څه وخت چې تېر سو ځوانانو نور صبر نه سواي کولای دروازه یې و ټکول او آخر یې په زور خلاصه کړه، دننه چې ورغله علي ؑ مخ لڅ کړی ځوانان په حیرت کې پاته

سوه چي دا خورسول الله ﷺ نه دی نویې د علي عليه السلام څخه د رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه، هغه ویل: زه نه یم په خبر دلته نسته، ځوانانو کور وبلتی او رسول الله ﷺ یې نه کړی پیدا، په مکه مکرمه کي ډیر ژر خبر نشر سو چي محمد ﷺ هجرت کړی دی.

له کوره تر غار ثوره پوري

د بعثت په څوارلسم کال د صفری د میاشتي په (۲۷) تاریخ چي د (۶۲۲) عیسوي کال د سپتمبر د میاشتي د (۱۲-۱۳) تاریخ سره برابرېږي رسول الله ﷺ د شپې له خپله کوره ووتی او د خپل وفاء داره ملګري ابوبکر الصديق عليه السلام کور ته ورغلی او د مخه تر دې چي سهار سي دوی دواړه د ابوبکر الصديق عليه السلام د کور د شا له دروازې څخه په تلوار و وتل، څرنګه چي رسول الله ﷺ پوهېدی چي قریش به د دوی په طلب او پیدا کولو کي ډېر کوښښونه وکړي او هغه لار چي تر هر څه د مخه به و هغې ته ډېر متوجه وي هغه د مدینې منورې عمومي لار ده چي د مکې مکرمې د شمال و طرف ته وه، نور رسول الله ﷺ هغه لار پرېښوول او د هغې پر عکس د مکې مکرمې د جنوب پر طرف پر هغه لار رهي سو چي د یمن و طرف ته تله، ابوبکر الصديق عليه السلام یو مولی درلودی (مولی هغه مړي ته ویل کیږي چي د خپل مالک له طرفه آزاد سوی وي يعني: پخوا یې مړی ؤ او اوس یې آزاد کړی دی) نو ابوبکر عليه السلام دغه خپل مولی ته چي عامر بن فهیره نومېدی، وویل: په موږ پسي پسونه را رهي کړه، رسول الله ﷺ او ابوبکر عليه السلام رهي دي او تر شا پسونه په پسې دي، دا ولي؟ دا د دې دپاره چي د دوی د قدمو آثار او علامې ورکي سي، داسي پل او نښانه نه سي پاته چي څوک و وایي: دلته نفر تللي دي، د هجرت کار ډېر پټ او په سړي ډول سر ته رسيږي، رسول الله ﷺ او ابوبکر عليه السلام پر دې لار تقریباً پنځه میله مخ ته ولاړل ترڅو چي یوه غره ته و رسېدل چي دغه غره ته جبل ثور ویل کیږي دغه غر ډېر لوی او لوړ غر دی ډیري ډبري او لابونه لري، دغه غره ته ختل ډېر سخت او مشکل دي خو دوی په شپه کي په ډېر تکلیف او زحمت سره دغه غره ته وختل ترڅو هغه غار ته ورسېدل چي تقریباً د غره په سر کي ؤ او غار ثور ورته ویل کیږي.

د غارِ ثور واقعې

کله چې دوی غار ته ورسېدل ابو بکر الصديق رضي الله عنه خپل مولی عامر بن فهیره ته وویل: ته ولاړه او زما کورنۍ ته خبر ورکړه چې موږ چیري او په کوم ځای کې یو او بیا یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: یا رسول الله! والله ته به غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه تر تا دمخه نه یم ننوتلی، ځکه که په دغه غار کې یو څیرونکی حیوان یا مار او لږم وه تر تا دمخه به ما ته تکلیف راکړي، نو اول ابو بکر الصديق رضي الله عنه غار ته ننوتی، غارِ ثور د غره غاردی په غار کې یې وکتل هلته د غار په یوه طرف کې څو نور کوچني غارونه هم وه ابو بکر الصديق رضي الله عنه خپل لنگ څیري کړی څو غاره یې د هغه لنگ په ټوکړانو پټ کړه، خو دوه سوري یا غاره خلاص پاته سوه د هغو پر خوله یې خپله پښه کېښوول او بیا یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: اوس نو غار ته را داخل سه، رسول الله صلی الله علیه و آله غار ته ور ننوتی پسله څه وخته یې سر د ابو بکر الصديق رضي الله عنه پر ځنگانه کېښاوه او بیده سو، پسله څه وخته له یوه غاره څخه یوه شي ابو بکر الصديق رضي الله عنه پر پښه و واځه، خو ابو بکر الصديق رضي الله عنه له دې بیري چې رسول الله صلی الله علیه و آله به را ویني سي هیڅ حرکت و نه کړی خو له درده یې تر سترگو اوښکي را توی سوې چې هغه اوښکي یې د رسول الله صلی الله علیه و آله پر مبارک مخ ولوېدې، دا د صدیق اکبر صدق او اخلاص و او دا یې د رسول الله صلی الله علیه و آله پر ساتنه حرص و، رسول الله صلی الله علیه و آله په دغه اوښکورا وین سو او ویل: څه درته پېښه ده؟ یا ابابکر! ده رضي الله عنه و ویل: زما مور او پلار دي تر تا قربان وي یو شي و وهلم، رسول الله صلی الله علیه و آله هغه د درد پر ځای خپلي مبارکي ناري ومېلې، د ابو بکر رضي الله عنه له بدنه هغه درد ایسته سو او دوی دواړه په دغه غار کې درې شپې پټ پاته سوه، د جمعې شپه، د شنبې شپه او د یکشنبې شپه. (بیرته مکې مکرمې ته راسه)

کله چې د قريشو دا يقين سو چې رسول الله صلی الله علیه و آله د دوی د خبیثي نقشي په شپه د دوی له لاسه و وتی تر ټولو دمخه یې د حضرت علي رضي الله عنه په وهلو شروع وکړه او کعبې شریفې ته یې راوستی د څه وخت دپاره یې په دې سبب بندي کړی چې ګوندي د رسول الله صلی الله علیه و آله معلومات ځني حاصل کړي خو کله چې کفار د علي رضي الله عنه څخه

نا امیده سوه نو د ابوبکر الصديق ﷺ کور ته ورغله دروازه یې ور وټکول د ابوبکر الصديق ﷺ لور اسماء ﷺ ورته را و وتل، ابوجهل ورته ویل: پلار دي چیري دی؟ هغې ویل: نه یم خبره چي چیري دی، ابوجهل خبیث پوه سو چي هغه هم د محمد ﷺ سره تللی دی، نو یې یوه سخته چپلاخه ور سره کړه چي اسماء ﷺ د دغي چپلاخي له زوره پر مخکې و لوېدل او د غوږ والی یې و لوېدی، اسماء ﷺ ورته و ویل: و شرمېږه د خلکو د وهلو نه یې ښځي وهې، ابوجهل هم په خپل ځان کي و شرمېدی چي ښځه وهي نو خود له دې ځایه بیرته نا امیده ولاړی.

ابوجهل د ښځي په وهلو شرمېږي خود نن ورځي بشر دوستان او د ښځو د حقوقو بیرغ پورته کوونکي د ښځو وهل او بې عزته کول د ځان همت او مړانه بولي!

څه وخت وروسته ابوقحافه د ابوبکر الصديق ﷺ پلار چي په سترگو هم ږوند و د ابوبکر الصديق ﷺ کور ته ورغلی او د اسماء ﷺ څخه یې پوښتنه وکړه چي پلار دي چیري دی؟ اسماء ﷺ و ویل: نه یم خبره، څرنګه چي ټول قریش پوهېدل چي دوی په هجرت تللي دي نو ابوقحافه و ویل: تاسي ته یې د خرڅ او مصرف دپاره یوشی در پرې اېښی دی؟ اسماء ﷺ د دې دپاره چي خپل نیکه ته اطمینان ورکړي ولاړه سوه او په هغه کڅوړه کي یې ډېري را وړې کومه چي ابوبکر ﷺ په هغه کي پیسې ایښوولې، هغه کڅوړه یې ابوقحافه ته ونيول او ویل: دغه یې را پرې ایښي دي، ابو قحافه چي په سترگو ږوند و اوشی یې نه لیدی پر کڅوړه یې لاس تېر کړی د ده په خیال زر ورغله ځکه د هغه وخت پیسې زر وې، ویل: که یې دا در پرې ایښي وي دا خو ډېر شی دی حال دا چي ابوبکر ﷺ په کور کي څه نه وه پرې ایښي، خپل مال او دارايي چي پنځه شپږ زره درهمه کېدل هغه یې ټول د دې دپاره ور سره اخیستي وه چي د هجرت په لار کي یې د رسول الله ﷺ د ضرورت په وخت کي مصرف کړي.

ابوبکر ﷺ ته رسول الله ﷺ تر خپل اولاد د مخه او نژدې و ابوبکر الصديق ﷺ هغه څوک دی چي بیا په وروسته کي په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ د مجاهدینو د مرستي دپاره د صحابه کرامو څخه د مرستي یا کومک پر قسم مال وغوښتی هر چا یو څه را وړل خو ابوبکر الصديق ﷺ خپله ټوله دارايي خپل ټول مال هر څه چي یې

درلودل ټول يې را وړه ورسول الله ﷺ ته يې کښېښوول، څرنگه چې رسول الله ﷺ ته د ده ژوند او دارايي ور معلوم وه پوه سو چې ده خپل ټول مال را وړی دی نو يې پوښتنه ځنې وکړه چې د خپل اهل او کورنۍ دپاره دي څه پرېښوول؟

ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: هغو ته مي الله او رسول الله پرېښوول.

خير د قريشو دا يقين سو چې محمد ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه په هجرت تللي دي جنون او ليونتوب ورته پېښ سو سمدستي يې يوه اضطرازي غونډه يا جلسه جوړه کړه او په هغه کې يې دا فيصله وکړه چې ټول هغه کارونه به عملي کوو چې د دغو دوو نفرو د نيولو دپاره زموږ مرسته او کومک کوي، اول خويې ټولي هغه لاري چې د مکې مکرمې څخه دباندې وتلې تر مسلح مراقبت يا څارنې لاندې ونيولې، نوري ډلي يې هم جوړې کړې چې تر مکې مکرمې دباندې ووږي او شا وخوا په دوی پسي وگرځي، د قريشو مشرانو دا اعلان هم وکړی: که چا محمد ﷺ مړ يا ژوندی راوستی هغه ته (۱۰۰) اوبان په انعام او جائزه کې ورکوو، سل اوبنه انعام په هغه وخت کې لويه سرمايه وه نو ټولو خلکو د رسول الله ﷺ په پلټنه او پيدا کولو شروع وکړه، پياده او سپاره خلک پسي گرځي او هريو ډېر زيات کوښښ کوي چې محمد ﷺ پيدا کړي، په غرو او شېلو کې گرځي خود رسول الله ﷺ او د هغه د ملگري هېڅ اثر نسته، د مکې مکرمې ځينو خلکو د جبل ثور پر طرف پلټنه شروع کړه او هلته پسي گرځي هر ځای چې يې وکتل دوی يې نه کړه پيدا خود مشرکانو څخه يوه نفر وويل: دلته په دغه غره کې يو غار هم سته.

کفار د غار و طرف ته رهي سوه مگر د غار پر شا وخوا هېڅ داسي علامه نسته چې دلته دي څوک راغلي وي خو بيا هم کفار تر غاره پوري ورغله او د غار په خوله کې ودرېدل، اوس نو دلته روايتونه مختلف دي څوک وايي: الله جبار د غڼو په واسطه د غڼو ځالکۍ د غار پر خوله واچولې او ځيني روايتونه وايي چې د غار په خوله کې کوتره وه چې هکۍ يې اچولي وې او پر خپلو هکيو پرته وه، چې دغه دواړه پردې دلالت کوي چې نه دلته څوک سته او نه څوک راغلي دي خو دغه روايتونه ضعيغه دي صحي روايت هغه دی چې په صحيح البخاري کې يې امام بخاري رحمه الله روايتوي.

سبحان الله! دغه کفار د غار تر خولې پورې راغله او د غار په خوله کې ولاړ دي غار هم لوی او اوږد غار نه دی که یوه له دغو کفارو دننه غار ته صحي کتلي وای دوی به یې لیدلي وای، که څه هم د غنو ځالي موجودي وای بیا یې هم دوی لیدلای سواي، خو هغه واقعي شئ چې پېښ دی هغه دا چې کفار د غار تر خولې پورې راغلي دي په محمد ﷺ پسي ګرځي، سل اوښه جائزه او انعام غواړي، اوس د غار په خوله کې ولاړ دي او خبرې کوي مګر یو هم ځان ته دا تکلیف نه ورکوي چې یو وار دننه غار ته ور ننوزي، په بخاري شریف کې حدیث دی چې ابوبکر الصديق ﷺ وایي: زه د رسول الله ﷺ سره په غار کې وم چې سر مې را پورته کړی د کفارو پښې مې ولیدې، ما ویل: یا رسول الله! که یوه له دغه قومه څخه کښته وکتل موږ وښي يعني: موږ ته دومره ډېر نژدې ولاړ وه که یوه و دغه غار ته سر را کښته کړی وای موږ یې لیدلای سواي مګر رسول الله ﷺ په هغه اعتماد او باور چې پر خپل رب ﷻ یې درلودی را ته و ویل: یا ابا بکر! څه گمان دي دی پر هغو دوو چې درېم یې الله دی؟ دا پر الله ﷻ د اعتماد او توکل هغه لوړ مقام دی چې رسول الله ﷺ درلودی.

او دا هم د ابوبکر الصديق ﷺ فضیلت دی چې الله ﷻ په قرآن مجید کې د صاحب په نامه سره ذکر کړی دی، د هیچا په وسه نه ده پوره چې د ابوبکر ﷺ د فضیلت څخه انکار وکړي ځکه په قرآن مجید کې دده ﷺ فضیلت ذکر سوی دی الله ﷻ فرمایي:

﴿إِذْ هُمْ فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ [التوبه: ۴۰]

يعني: کله چې دوی دواړه په غار کې وه کله چې محمد ﷺ خپل ملګري او صاحب ته وایي: ته مه غمجن کېږه بېشکه چې الله زموږ سره دی.

او دا هم د امت په اجماع سره ثابته ده چې په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملګری ابوبکر الصديق ﷺ ؤ، دا د ابوبکر ﷺ د فضیلت ثبوت او اثبات دی چې الله ﷻ د رسول الله ﷺ صاحب او ملګری وبللی او الله ﷻ وفرمایي: زه د دوی دواړو سره یم.

اوس نو کفار د غار تر خولې پورې ورغله او هلته ولاړ دي خبرې کوي خو دوی یې ونه لیدل او بیرته را وګرځېدل دا الهي معجزه ده چې په دغه ځای کې ښکاره کېږي ځکه کفار د غار تر خولې ورغله او په هغو خلکو پسي ګرځي چې په دغه غار کې

موجود دي خو په غار کي يې و نه کتل، الله ﷻ له دغه کاره څخه منعه کړل، د دوی زړونه يې له دغه را وگرځول چي په هغه غار کي چي دوی يې په خوله کي ولاړ دي خپل د مقصد په خلکو پسي وگوري، دا د قادر الله ﷻ قدرت دی.

کفار درې ورځي پرله پسې په رسول الله ﷺ پسي وگرځېدل هر ځای يې طلب او پلټنه وکړه خو هيڅ شئ يې لاس ته نه ورغله، نه معلومات، نه علامه، نه دوی، قریش نو پرېږده چي په خپل طلب او پلټنه کي سرگردانه دي.

په دغو ورځو کي چي رسول الله ﷺ او ملگری يې هلته په غار کي دي د ابوبکر الصديق ﷺ زوی عبدالله د ورځي په مکه مکرمه کي گرځي د قریشو معلومات ټولوي او د شپې پټ غار ثور ته ورځي او هغه د قریشو حالات ورسول الله ﷺ ته بيانوي چي نن داسي او داسي پېښه وه، د ابوبکر الصديق ﷺ لور اسماء ﷺ به هم په شپه کي د سبا ورځي دپاره خواړه ورته راوړل، سبحان الله! دغه لوړ غر، دغه ليري او ډېرینه لار سره له دې چي نن ورځ تر يوې اندازې اصلاح سوې هم ده خو بيا هم يو قوي ځوان د ورځي په روښنايي کي بېله تکليفه او ستړيا نه سي ورختلای خو اسماء ﷺ ښځه ده او په عين وخت کي حامله هم ده (په نس کي کوچنۍ لري) د شپې په تاریکه کي د کفارو په پټه دغه لوړ غره ته خېژي او دوی ته خواړه ورسوي او بيا بيرته خپل کورته راځي، دا کوم همت، جرئت او فدا کاري ده.

خوندو! مسلماني ښځي دغسي وي چي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ په لار کي حتی د دين او مسلماني په لار کي هيڅ تکليف، تکليف نه بولي، دا اسماء ﷺ وه او دغه يې مرسته ده چي د هجرت په وخت کي يې د رسول الله ﷺ سره کول.

همدارنگه عامر بن فهیره ﷺ هغه د ابوبکر الصديق ﷺ مولی به بيا پر دغه لار پسونه بېول او را وستل چي د عبدالله او اسماء پلونه او د پښو علامې ورکي سي، څوک په دې نه سي پوه چي پر دغه لار څوک تللي او راغلي دي او د دغو پسويامېرو څخه به يې رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ﷺ ته شيدې هم ورکولې، حضرت ابوبکر الصديق ﷺ پوره ترتيبات نيولي وه، د خوړو راوړلو مؤظف، د اخبار رسولو مؤظف، د آثارو او علامو ورکولو او خرابولو مؤظف، ټولي وظيفې وېشل سوي وې، که څه هم

د دغه هجرت دپاره سامان او وسائل ساده او بسيط وه، خو بيا هم د هغه وخت او زمانې له حاله سره برابر او مطابق وه، ټول کارونه په يوه صحي نقشه سره جوړ سوي وه، اوس نو په غار کي درې ورځي پوره او تيري سوې د قريشو دا اميد قطعه سو چي رسول الله ﷺ دي د مکې مکرمې په داخل يا اطرافو کي پيدا کړي نو يې خپل طلب او پلټنه پرېښوول ځکه درې ورځي پرله پسې بېله نتيجه پوره سرگردانه سول.

د هجرت د لاري واقعات

هلته په مکه مکرمه کي يو سړی ؤ چي عبدالله بن اريقط نومېدی دغه سړی په لارو کي ډېر ماهر ؤ يعني: ليري او نژدې، پتي او ښکاره لاري ټولي ور معلومي وې که څه هم دغه سړی د مشرک قريشو پر دين ؤ خوامانت کاره هم ؤ، نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ تر هجرت د مخه دغه عبدالله بن اريقط د مال او پيسو په مقابل نوکر کړی چي ته به د هجرت په وخت کي زموږ سره ځي او پر داسي لارو به مو مدينې منورې ته بيايې چي چاته نه وي معلومي، هغه هم دا قبوله کړه.

نو ابوبکر الصديق ؓ هغه د هجرت دپاره دوه ساتل سوي اوښان دغه عبدالله ته ور تسليم کړي وه او بيا يې خبر ورکړی چي دغه اوښان په فلاني وخت کي غار ثور ته راوله، کله چي رسول الله ﷺ په غار کي درې شپې تيري کړې او د دوشنبې شپه سوه چي دا نو د هجرت د اول کال د ربيع الأول د مياشتي اوله شپه ده او د عيسوي يا ميلادي (۶۲۲) کال د سپتمبر د مياشتي (۱۶) تاريخ دی عبدالله بن اريقط د شپې هغه دوه اوښان ور وستل، دلته نو ابوبکر الصديق ؓ و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسول الله! د دغو دوو اوښانو څخه يو واخله او هغه ښه اوښ يې وده ﷺ ته ور نژدې کړی، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا ابا بکر! اخلم يې مگر په قېمت سره.

په دغه وخت کي د ابوبکر ؓ لور اسماء ؓ هم راغله چي د دوی د سفر دپاره يې خواړه ور سره را اخيستي وه او دا يې هېر سوي وه چي د دوی د خوړو د تړلو دپاره يو توکر يا يو تناو (رسی) ور سره را واخلي اوس چي دا غواړي چي د دغه خوړو د کچوړي خوله وتړي يا يې د دوی په اوښ پوري وتړي توکر يا رسی نسته نو يې خپل

نطاق دوه ځايه کړې په يوه حصه يې هغه د دوی خواړه وټرل او د نطاق هغه بله حصه يې پر خپله ملا وټرل او له دغې ورځې څخه دې ﷺ ته (ذَاتُ النَّطَاقَيْنِ) ويل کيږي. اوس نو نطاق څه شي دی؟ نطاق داسي يو ټوکر دی چې په هغه وختو کې بشخو تر ملا، يا تر سرتري (لکه يو برداره کمر بند) چې دغه نطاق د هغه وخت د لباس يو جز ؤ، اسماء ﷺ د دغه خوړو د ټرلو دپاره ويوه ټوکر ته ضرورت درلودی مگر ټوکر نسته نو يې خپل نطاق څيري او دوه ځايه کړی يوه حصه يې پر خپله ملا يا سرتري او په هغه بله حصه يې دغه خواړه وټرل او د دغې ورځې څخه و دې ﷺ ته (ذَاتُ النَّطَاقَيْنِ) ويل کيږي، يعني: (د دوو نطقو خاونده) او په دغه نامه سره مشهوره سوه.

بيا نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ﷺ د مدينې منورې پر طرف رهي سوه، د دوی سره په دغه سفر کې عامر بن فهيره هم ملگری ؤ او هغه لار بنوونکی عبدالله بن اريقط هم ور سره دی، اوس نو لار بنوونه د عبدالله بن اريقط کار دی او په هغه اړه لري، لومړئ چې له غاره رهي سوه د جنوب او يمن پر طرف ولاړل، پسله څه وخته د غرب او د سمندر د غاړې و طرف ته رهي سوه چې ساحل ورته ويل کيږي ترڅو داسي لاري ته ورسېدل چې پر هغه لار نه څوک تله او نه چا ته ور معلومه وه بيا نو د سمندر يعني: بحر الأحمر د غاړې سره نژدې د شمال پر طرف رهي سوه چې دغه لار مدينې منورې ته تله خودا داسي لار ده چې نادراً به څوک پر دغه لار تلی.

دغه د هجرت د لاري تفصيل په کتابو کې راغلی دی خو څرنگه چې له دغو ځايو څخه د ډيرو ځايو نومونه اوس اوبتي دي او د عمومي لارو څخه هم ډېر ليري او چپ دي نو د هغو ځايو د نومو تر يادولو تېرېم او د لاري لوی واقعات به سره بيان کړو.

لومړئ: امام بخاري د ابوبکر الصديق ﷺ څخه روايت کوي چې وايي: په دغه شپه چې موږ رهي سوو دغه ټوله شپه او سبا تر غرمې پوري مو تگ او مزل وکړی کله چې غرمه سوه او لار فارغه سوه هيڅوک پر دغه لار نه تېرېدل په لار کې مو يوه ډېره لويه او اوږده ډېره وليدل چې سايه يې درلودل او پر دغه ځای لمر نه راتلی نو مو د دغې ډېرې سره واړول، ما په خپلو لاسو د رسول الله ﷺ د بيدېدلو دپاره ځای جوړ کړی او پر هغه مي يو فرش آوار کړی او ورته ومي ويل: يا رسول الله! ته بیده سه اوزه

به شا وخوا خاړ کوم، رسول الله ﷺ پرېوتی او زه څه کوښه سوم شا وخوا خاړ کوم که گورم یو شپانه دی چې پسونه یې د دغې ډبرې طرف ته را رهي کړي دي غواړي چې دئ هم دغه سایې ته استراحت وکړي، زه ورغلم او ورته ومي ويل: ته څوک یې؟ ده د مکې یا مدينې د خلکو څخه یو څوک را یاد کړی ويل: د هغه مریئ یم، ما ويل: آیا په پسونکي دي شیدې سته؟ ده ويل هو، ما ويل: ما ته یې را لوشې؟ ويل هو، نویې د لوشلو دپاره یوه مېړ ونيول، ما ويل: اول یې غلانه څه د خاورو، وربستانو او خپرو څخه پاکه کړه بیا یې ولوشه، ده هم د غلانه څي تر پاکولو وروسته یو کتورئ شیدې را ولوشلې، نور رسول الله ﷺ ته ورغلم څرنگه چې هغه بیده ودا مي بڼه و نه بلل چې له خوبه یې را وښ کړم تر هغو مي انتظار ورته وکړی چې دئ ﷺ را وښ سو، زما سره د رسول الله ﷺ د اوداسه او چنلو دپاره د اوبو یوه مشکوله را سره وه نو مي د دغه مشکولې څخه دغه د شیدو پر لوبڼي اوبه توی کړې چې څه یخي سوې بیا سي رسول الله ﷺ ته وويل: یا رسول الله! وې چښه، ده ﷺ هم تر هغو وچنلې چې زه راضي او اوبه سوم، بیا رسول الله ﷺ را ته وويل: آیا د تلو وخت نه دی؟ ما ويل: هو یا رسول الله! بیا نوله هغه ځایه رهي سوو.

دوهم: څرنگه چې ابوبکر الصديق ؓ تاجر، کښته او مشهوره سړی و هر چا پېژندی او رسول الله ﷺ کورنئ سړی و هر چا په رنگ نه پېژندی اوس چې دوی سره ملګري دي نو که به په مخه څوک ورغلی د ابوبکر الصديق ؓ څخه به یې پوښتنه وکړه چې دا څوک دی؟ ده ؓ به ورته ويل: دا سړی لار را ښيي، د هغه به دا خیال سو چې دغه د تګ لار ور ښيي او د ده مقصد به د دین او خیر لار وه چې ما ته زما د دین او عقیدې لار را ښيي.

درېیم: سراقه بن مالک په عربو کي مشهوره جنگي فارس یا پهلوان و کله چې رسول الله ﷺ او ابوبکر ؓ له غار ثوره را ووتل او د مدينې منورې پر طرف رهي سوه هر چا دا کوښښ کاوه چې دوی پیدا کړي او د قریشو هغه سل اوبڼه جائزه واخلي.

د دغو خلکو د جملې څخه یو هم سراقه بن مالک و، خودا قصه به په خپله سراقه ته پرېږدو چې دئ په خپله قصه کوي او په دغه وخت کي مشرک و.

سراقه بن مالک وايي: زه د خپل قوم سره په مجلس کي ناست وم چي يو سړی د دباندې څخه د مکې راغلی موږ ناست و دئ را ته و درېدی او ویل: يا سراقه! دغه اوس مي د درياب د غاړې سره يوه سياهي وليدل چي فلاني طرف ته رهي وه گمان کوم چي محمد او د هغه ملگري دي وي، سراقه وايي: زه پوه سوم چي دغه نفر دوی دي خو د دې دپاره چي هغه د قريشو جائزه يوازي زه واخلم نو مي خبره واپول او سړي ته مي وويل: دا دوی نه دي بلکه تا فلانی او فلانی ليدلي دي چي زموږ په مخ کي رهي سوه.

سراقه وايي: زه په دغه مجلس کي کښنستم داسي کار او حرکت نه کوم چي څوک را پوه سي، د قوم د مجلس تر آخره ور سره ناست وم نه ولاړېږم، ځکه که ولاړ سم هغه نور پوښتنه کوي چي چيري څې؟ نو خود خبري او مجلس ور سره کوم، کله چي دوی ولاړ سوه زه هم ډېر ژر کور ته ولاړم خپلي مينځي ته مي وويل: زما آس وباسه د فلانی غوندی تر شا و درېږه او زما انتظار کوه، ما خپله نېزه، غشي او لېندۍ را واخيستل د کور د شا تر دروازې و وتم پټ پټ ورغلم څو آس ته ور ورسېدم، پر آس سپور سوم او پر هغه لار رهي سوم چي هغه سړي ويلي وه، دئ نو پر دغه لار پرېږده.

هلته رسول الله ﷺ او ابوبکر ؓ د ملگرو سره رهي دي خو ابوبکر ؓ څه وخت د رسول الله ﷺ تر شا رهي وي څه موده وروسته بيا تر مخ رهي سي څه وخت وروسته يې بيا راسته طرف ته ځي، څه وخت وروسته يې بيا چپه طرف ته ځي يعني: دې طرف او هغه طرف ته کيږي مگر رسول الله ﷺ رهي دی حتی شا وخوا هم نه گوري فقط قرآن مجيد وايي او رهي دی، څه وخت وروسته د رسول الله ﷺ ورته پام سو چي ابوبکر ؓ هره لحظه يا هر گړی دې خوا ها خوا ته کيږي، نو يې پوښتنه ځني وکړه چي يا ابا بکر! څه درته پېښه ده چي مخ او وروسته کېږي؟ ابوبکر ؓ وويل: يا رسول الله! يو وار مي په فکر کي را وگرځي چي کمين به يې درته نيولی وي يعني: يو څوک به په مخ کي پټ درته ولاړ وي نو د مخه سم، بيا مي په زړه کي را وگرځي چي د شا له طرفه څوک حمله و نه کړي بيا تر شا سم، بيا وایم څوک د بغل له طرفه حمله و نه کړي نو دي يوه او بل اړخ ته ځم.

ښه متوجه سئ دا د رسول الله ﷺ پر ساتنه د صدیق اکبر رضي الله عنه حرص و. د ده صلی الله علیه و آله ساتنې په سبب یې پر یوه ځای قرار نه درلودی، لکه پټن شا وخوا پر راگرځېدی، په فارسي کي شاعر وايي:

یک جان چه ستمت که سازم به نذات اما چه توان کرد که موجود مین است

یعني: یو روح دومره متاع دومره قېمتي شئ نه دی چي تر تايې قربان کړم، مگر څه وکړم؟ زه دغه یو روح لرم نور شئ را سره نسته.

خو رسول الله ﷺ اطمینان او د زړه ډاډ ورکړی ویل: اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا، الله جَلَّ جلالُه زموږ سره دی مه بېرېره، د ابوبکر الصديق رضي الله عنه زړه هم پر آرامه سو خو پسله څه وخته ابوبکر الصديق رضي الله عنه ولیدل چي ډېر ليري یو سړی پر آس سپور دی په ډېره چټکي او تيزي سره په دوی پسي را رهي دی، ویل: یا رسول الله! هغه سپور سړی په موږ پسي را رهي دی، رسول الله ﷺ نه ور ته کتل پر خپله لار رهي دی او قرآن مجید وايي مگر د ابوبکر الصديق رضي الله عنه فکر په دغه سړي ډېر بند دی، هغه سپور ډېر تېز را رهي دی او وار په وار دوی ته ور نژدې کېږي، ابوبکر رضي الله عنه په تشویش او پېشاني کي دی ځکه هغه سپور سړی ډېر ور نژدې سو، دومره ور نژدې سو چي له هغه ځایه دوی په نېزه ویشتلای سي نویې رسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! سړی ډېر را نژدې سو د هغه ځای څخه مو ویشتلای سي، دلته نور رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ویل:

« اَللّٰهُمَّ اكْفِنَاهُ بِمَا شِئْتَ »

الهي په هر شي او هره طريقه سره چي ستا خوښه وي موږ له ده څخه وساتې. رسول الله ﷺ د دعاء څخه نه و فارغه سوی چي د سراقه د آس پښې په مخکه ننوتې، مخکه هم سخته او ډېرینه مخکه ده خود آس پښې په مخکه ننوتلې او سراقه له آسه ولوېدی، سراقه وايي: قسم په الله تر دغه ورځي د مخه هيڅ وخت له آسه نه وم لوېدلی دا اول وار و چي له آسه لوېږم او بيا مخکه سخته او ډېرینه هم ده د آس پښې څنګه په مخکه ننوزي؟ کله چي له آسه ولوېدم د هغه غشو جعبه مي را وایستل چي موږ به فال په اچاوه (دغه فال اچول د مشرکانو دين او عقېده وه) وایي د هغو غشو څخه مي يو غشی د فال پر قسم را وایستی چي آیا په دوی پسي ورسم که یا؟

ضرور ورسوم که یا؟ داسي غشی را و وتی چي زما له مقصده مخالفه لیکنه پرسوي وه، يعني: د دوی د تعقیبولو څخه یې منعه کولم، د فال یا غشي په خوله مي ونه کړه بیا پر آس سپور سوم دومره ورنژدې سوم چي د رسول الله ﷺ قرائت مي اورېدی، رسول الله ﷺ هیڅ نه را ته کتل خوا ابو بکر رضی الله عنه زما خوا ته ډېر گوري، دا وار مي بیا د آس د مخ پښې تر څنګنو په مځکه ننوتې او زه له آسه ولوېدم، بیا مي په زوره آس را پورته کړی او د آس پښې په ډیر تکلیف له مځکي را ووتې، کله چي د آس پښې له مځکي را ووتې د آس د پښو له ځایه یو ځلېدونکي گرز لکه دود را ووتی او د آسمان خوا ته پورته سو، بیا مي هغه خپل د فال غشي را وایستل د غشو څخه بیا داسي غشی را ووتی چي زما نه و خوښ، اوس نو سراقه پوه سو چي دوی ساتل سوي دي څوک نه سي ورنژدې کېدلای، سراقه وایي: نومي ورناري کړه: أَلَأَمَانَ الْأَمَان.

اوس سراقه امان غواړي حال دا چي دئ د هغه سلو اوښانو انعام اخیستلو دپاره د دوی په وژلو پسي را رهي سوی و، بیا نور رسول الله ﷺ او ملګري یې ودرېدل. سراقه وایي: دغه حالات چي ما ولیدل ما ته دا را معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ دین به ښکاره او غالبه سي، نو پر آس سپور سوم او ورغلم، رسول الله ﷺ ته مي وویل: ستا قوم پر تا سل اوښه جائزه اینې ده او په هغو حالاتو مي خبر کړی چي خلکو د ده په باره کي څه فکرونه درلودل او بیا مي ورته وویل: که خوړو او کالیو ته ضرورت لری درته را به یې وړم، دوی شی نه وغوښتی فقط ویل: زموږ حال در سره وساته يعني: چا ته مه وایه چي موږ چيري یو، ما ویل: دا چه زه ستاسي حال ونه وایم د دغه په مقابل کي څه شي را کوې؟

ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ نه ورته وویل چي د مدینې څخه به اوڅکي یا خرما درته را ولېږم او نه یې د کومو پیسو وعده ورسره وکړه بلکه رسول الله ﷺ ورته وویل: څنګه به یې یا سراقه! چي د کسری وښي ستا په لاس وي؟

تاسي ته معلومه ده چي د فارس پاچا ته کسری ویل کېده چي په هغه وخت کي د فارس پاچهي د مځکي پر مخ تر ټولو لویه پاچهي وه او د دغه کسری به د سرو زرو وښي په لاس وه، اوس رسول الله ﷺ د سراقه څخه پوښتنه کوي چي د کسری وښي

ستا په لاس وي ستا د زړه احساس به څه وي؟ څه حال او څه کيفيت به دي وي؟
سُراقه ته دا خبره عجب او بې مفهومه معلومه سوه چي دا څه وايي او څنګه خبره
ده؟ نو ويل: کسري نو شېروان؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو نو شېروان چي د فارس
پاچا دی او د هغه وښي ستا په لاس وي ستا به څه احساس وي؟

اوس نو دغه خبري او موضوع ته څه توجه په کار ده: يو نفر چي له خپله قومه په
پټه او په هجرت را وزي او د ده پر سر د ده د قوم له طرفه سل اوبڼه جائزه اېښوول
سوې وي او د ده سړي په کار وي او دغه اوس د ده سره هيڅوک او هيڅ قوت هم
نسته، دغه نفر وايي: چي دئ او د ده دين به د مخکي د پاچهانو پر هغه لوی پاچا
کامياب به سي او وښي به يې سُراقه ته ورکوي، دا نه سره لګېږي، عقل يې نه قبلوي، دا
عجب ده! دغه اوس په خپله د ده سر د خلکو په کار دی او د ده سره هيڅ قوت او
طاقت هم نه او دئ بيا وعده ورکوي چي مسلمانان به د فارس پاچهي اشغال کړي
او د کسري، هغه کسري چي په مخکي تر ټولو لوی پاچا دی د هغه وښي به په
غنيمت واخلي او دا هم پسله سلو او دوو سوو کلو څخه نه پېښېږي بلکه ستا په وخت
کي به پېښ سي يا سُراقه! اوس نو سُراقه ورته وايي:

يا محمد! ﷺ ما ته د امان يوه ورقه را وليکه زه به اوس په تا څوک نه خبروم او
ته به د امان ورقه را وليکې که کوم وخت زما و تا ته ضرورت پيدا سو ته به امان را
کوې، رسول الله ﷺ و ابوبکر الصديق عليه السلام ته و ويل: سُراقه ته د امان عهد ور وليکه،
ابوبکر عليه السلام هم داسي ليک ورکړی چي ليکلي يې وه:

دغه سُراقه د مسلمانانو څخه په امان دی، يعني: هيڅ وخت ضرر نه ور رسوي په
دې شرط چي دئ به د رسول الله ﷺ د هجرت خبر چا ته نه وايي.

څوک وايي دغه نوشته عامر بن فهيره عليه السلام وکړه څوک وايي ابوبکر الصديق عليه السلام
ولیکل، سُراقه هم هغه نوشته ور سره واخيستل او رهي سو، واقعاً يې دغه حال هيچا ته
و نه وایه، حتی نور داسي خلک هم په مخه ورغله چي په رسول الله ﷺ پسي
ګرځيدل خو سُراقه به ورته ويل: د دې منطقي معلومات ما وکړه دلته څوک نه،
سبحان الله! د ورځي په شروع کي دئ پسي ګرځېدی او د ورځي په آخر کي يې دئ

چوکیدار او ساتونکی سو، نور خلک هم د هغې لاري د تعقیبولو څخه منعه کوي.

تقریباً اته کاله وروسته د حنین په غزاء کې سُرَاقه بن مالک د مسلمانانو له طرفه بندي ونيول سو، ده دغه لیک او نوشته په هغه ورځ ښکاره کړه، کله چې مسلمانانو په جنگ کې بندي ونيوی ده وویل: زما سره ستاسي د نبي له طرفه د امان لیک را سره دی، هغو ویل: عجب ده کومه ده هغه نوشته کومه ده؟ ده هم هغه نوشته ورته را وایستل، صحابه کرامو و رسول الله ﷺ ته راوستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: «يَوْمُ بَرٍّ وَوَفَاءٍ» يعني: هوډ وفا او ښکی وړځ ده ايله يې کړی هغو هم پرېښاوه، رشتيا هم دا پر هغه وعده وفاء وه چې ډیره موده مخ کې يې ور سره کړې وه، ځکه د حنین غزاء تر هجرت اته کاله وروسته او د مکې مکرمې تر فتحه کولو څو ورځي وروسته پېښه سوه او سُرَاقه په هغه ورځ د دغه لیک په واسطه خلاص سو.

کله چې بيا د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلافت په وختو کې د فارس ښارونه يو په بل پسي نيول کېدل فارسيانو شکست وخورى او کسرى و تنبهدى، مسلمانانو د کسرى خزاني، زر او جواهرات په غنيمت واخيستل، ټول جواهرات و امير المؤمنين عمر فاروق رضی الله عنه ته را وړل سوه، د دغو جواهراتو په جمله کې د کسرى وښي هم راوړل سوي وه، دلته نو عمر رضی الله عنه امر وکړی چې خلک دي را ټول سي، خلک را ټول سوه بيا يې سُرَاقه بن مالک ته چې مسلمان سوي و ور ښه کړه او دغه د کسرى وښي يې د سُرَاقه په لاسو وړ واغوستل او ويل: لاسونه دي لوړ ونيسه چې خلک يې و وښي او د خلکو په منځ کې تېر سه، د کسرى وښي د سُرَاقه په لاس دي او لاسونه يې لوړ نيولي دي د خلکو په منځ کې تېرېږي، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورته و ويل: خلکو ته و وايه چې د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ څه درته و ويل؟ اوس نو سُرَاقه لاسونه لوړ نيولي دي د کسرى وښي شرنکوي او وايي: زموږ نبي ﷺ د هجرت په ورځ په داسي حال کې چې د قوم له طرفه په ده پسي خلک گرځيدل او دى د بيري او خوف په حالت کې و ما ته دغه زېرى را کړی:

(كَيْفَ أَنْتَ يَا سُرَاقَةَ وَفِي يَدَيْكَ سِوَارِي كَسْرِي)

يعني: څه حال به دي وي يا سُرَاقه! چې د کسرى وښي دي په لاس وي؟

نو هغه د رسول الله ﷺ وينا او پېش گوښي پسه لږو کلو څخه ښکاره او پېښه سوه. **صَادَقَ الْمَصْدُوقُ ﷺ** مخبر صادق دی.

څلورم: رسول الله ﷺ او ملګري يې په آرام زړه د مدينې منورې پر طرف رهي دي د قريشو له شره خلاص او فارغه دي مګر پر هغه معروفه او مشهوره لار نه بلکه بله نوې او نا معلومه لار ده او مدينې منورې ته نژدې سوه خو په لار کې پر يوه خېمه ورغله چې دا خېمه د اُمِّ مَعْبَد خېمه وه، اُمِّ مَعْبَد چې يوه سخي، زړه وړه او فصیحه ښځه وه د خپلي خېمې سره به ناسته وه هر مسافر چې به پر دغه لار تېرېدی دې به اوښه او خواړه ورکول، اوس رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه پر دغه خېمه ورغله.

کله چې رسول الله ﷺ او ملګري يې دغې خېمې ته ور ورسېدل د ښځې مېړه هم نه ؤ موجود يوازې يوه ښځه په دښت کې د خيمې سره ناسته ده، ځکه دغه اُمِّ مَعْبَد د کوچي عربو څخه وه، نو ابوبکر رضي الله عنه د ښځې څخه پوښتنه وکړه چې د خوړلو دپاره يوشئ در سره سته؟ ځکه د دوی خواړه هم خلاص سوي وه او دوی پر داسې لار تله چې هلته نه کلي وه او نه کورونه او نه بل څوک پر دغه لار تله.

نو ځکه يې دغې ښځې ته وويل: ستا سره د خوړلو يوشئ سته چې په قيمت يې درڅخه واخلو؟

ښځې وويل: که زما سره د خوړلو دپاره شئ وای تاسې به د هغه غوښتني ته نه وای اړ سوي، يعنې: بېله غوښتني او طلبه ما درکاوه موږ سخيان يو دې ته ضرورت نسته چې مېلمه يې په خوله وغواړي مګر والله د خورک هيڅ شئ را سره نسته.

خو هلته د خېمې سره يوه وچه او ډنګره، ضيفه او زړه مېړ ولاړه وه رسول الله ﷺ ورته وويل: يا اُمِّ مَعْبَد! دغه مېړ څه شي ده؟

ښځې وويل: دا يوه مېړ ده چې ضعف او ډنګرتيا درمې څخه پاته کړې ده. رسول الله ﷺ وفرمايل: شيدې نه لري؟

ښځې وويل: دا تر دې ډېره ضيفه ده چې شيدې دي وکړي.

رسول الله ﷺ وفرمايل: اجازه را کوې چې دغه مېړ ولټوښم؟

ښځه په حيرت کې سوه چې دا څه وايي؟ وچه او ډنګره مېړ ده دئ وايي:

زه يې وَلَوْ شَم؟ بڼځي ويل: که شيدې پکښي سته وې لَوْ شه.

رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس د مېړي غلانه مسحه کړه او بسم الله يې و ويل د مېړي له غلانه څخه شيدې را توی سوې، بڼځي ته يې و ويل: يو لوبڼی راکړه، هغې هم دومره لوبڼی ورته را وړی چې د يوې لوبې ډلې بسېدی، رسول الله ﷺ هم دغه مېړ تر هغو پوري لَوْ شل چې دغه لوبڼی په شيدو ډک سو، اول يې ام معبد ته شيدې ورکړې هغې تر مړېدلو او اوبه کېدلو پوري وچېنلې بيا د رسول الله ﷺ ملگرو وچېنلې او بيا رسول الله ﷺ وچېنلې، دوهم واريې بيا مېړ وَلَوْ شل او د ام معبد ټول هغه لوبڼي يې د شيدو وړ ډک کړه چې دې درلودل، دا ورته گوري او په تعجب کي ده ځکه هغه مېړ چې د دې سره وه دا په خبره ده چې هغه وچه، ضعیفه او ډنگره ده او اوس يې دومره شيدې وکړې چې دا په خپله په حيرت کي پاته ده.

خير رسول الله ﷺ او ملگری يې ابوبکر الصديق رضي الله عنه ځني رهي سوه، لږ وخت وروسته ابو معبد يعني: د بڼځي مېړ په داسي حال کي چې وچي او ډنگري مېړي يې را رهي کړي وې خېمې ته راغلی، وې لیده چې د کور ټول لوبڼي په شيدو ډک دي په تعجب کي سو، ويل: دا شيدې چيري وې؟ مېړي وچي دي او په کور کي هم د لَوْ شلو حيوان نسته، بڼځي و ويل: دلته يو مبارک سړی تېرېدی دغه ټولي شيدې يې د دغي وچي او ډنگري مېړي څخه وَلَوْ شلې دا د هغه مبارک سړي برکت دی، ابو معبد و ويل: دغه سړی والله هغه د قریشو صاحب او ملگری بولم چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ او ويل: ته يې د چهرې اوقيافې بيان راته وکړه يا ام معبد!

دغه د ام معبد قصه ټولو مؤرخينو، د تاريخ علماوو او پوهانو بيان کړې ده او د دې سبب چې ټول مؤرخين دغه قصه بيانوي دا دی: چې ام معبد يوه هوښياره، پوهه، ذکي او ډېره فصیحه بڼځه وه، په ژبه کي يې ډير فصاحت او بلاغت ؤ، د سيرت په ټولو کتابو کي او په ټولو هغو احاديثو کي چې د رسول الله ﷺ د قيافې وصف پکښي بيانېږي هيچا د رسول الله ﷺ د قيافې داسي دقيق او فصیح وصف نه دی بيان کړی لکه څرنګه چې دغه ام معبد بيان کړی دی، سره د دې چې ام معبد بېله دغه يوه واره بيا رسول الله ﷺ نه دی ليدلی، هغه صحابۀ کرام چې د رسول

الله ﷻ سره يې کلونه تېر کړي دي هغو د رسول الله ﷺ د قيايې دغسې صفت نه کړی دی او نه يې کولای سواى لکه ام معبد چي کړی دی، نو له دې جهته علماء کرام د رسول الله ﷻ د قيايې په وصف کي هغه اساسي مرجع د ام معبد حديث بولي، که څوک د رسول الله ﷻ د قيايې وصف او بيان غواړي د ام معبد تر حديث بل دقيق او واضح حديث نه سي پيدا کولای، دا يې په داسي فصيحه او بليغه طريقه سره صفت کوي لکه اورېدونکي چي رسول الله ﷻ ته ګوري او هغه ﷻ يې مخ ته وي نو له دې جهته څخه ټولو مؤرخينو د رسول الله ﷻ د قيايې په باره کي د ام معبد دغه قول ساتلی دی ځکه چي ډېر فصيح دی او ډېر اهميت لري.

اوس به د ام معبد هغه بيان چي د رسول الله ﷻ په باره کي يې کړی دی درته را نقل کړم او بيا به يې پښتو ترجمه درته بيان سي، کله چي د ام معبد خاوند د دې څخه پوښتنه وکړه چي د دغه مبارک سړي شکل او قيافه څنگه وه؟ دې ورته وويل:

«رَأَيْتُ رَجُلًا ظَاهِرَ الْوَضَاءَةِ، أَبْلَجَ الْوَجْهَ، حَسَنَ الْخَلْقِ لَمْ تَعْبَهُ نُجْلَةٌ، وَلَمْ تُزِرْ بِهِ صُعْلَةٌ، وَسِمٌ قَسِيمٌ، فِي عَيْنِهِ دَعَجٌ، وَفِي أَشْفَارِهِ وَطْفٌ، وَفِي صَوْتِهِ صَهْلٌ، وَفِي عُنُقِهِ سَطْعٌ، وَفِي لَحْيَتِهِ كَثَاثَةٌ، أَرْجٌ أَقْرَنُ، إِنَّ صَمْتَ فَعْلَيْهِ الْوَقَارُ، وَإِنْ تَكَلَّمَ سَمًا وَعِلَاةُ الْبَهَاءِ، أَجَلُ النَّاسِ وَأَنْهَاءُ مِنْ بَعِيدٍ، وَأَحْلَاهُ وَأَحْسَنُهُ مِنْ قَرِيبٍ، خُلُوُ الْمُنْطَقِ، فَضْلٌ لَا تُزَرُّ وَلَا هُنْزٌ، كَانَ مُنْطَقُهُ خَرَزَاتٍ نَظْمٌ يَتَحَدَّرْنَ، رَيْعَةٌ لَا يَأْسَ مِنْ طَوْلٍ، وَلَا تَقْتَحِمُهُ عَيْنٌ مِنْ قَصْرِ، غُصْنٌ بَيْنَ غُصْنَيْنِ، فَهُوَ أَنْظَرُ الثَّلَاثَةِ مَنْظَرًا، وَأَحْسَنُهُمْ قَدْرًا، لَهُ رُقَفَاءُ يَحْفُونَ بِهِ، إِنْ قَالَ أَنْصِتُوا لِقَوْلِهِ، وَإِنْ أَمَرَ تَبَادَرُوا لَأَمْرِهِ، مُحْشُودٌ مُحْفُودٌ، لَا عَبَاسٌ وَلَا مُقْنَدٌ».

هغه د عربي خوند او فصاحت زه د پښتو په الفاظو کي نه سم پيدا کولای چي په هغه خوږ والي سره يې درته ترجمه کړم، خو بيا به هم دغه د ام معبد فصيح او بليغ بيان په خپله ناقصه ژبه د پښتنو وروڼو د پوهېدلو د پاره په پښتو سره ترجمه او بيان کړم.

ام معبد وايي: داسي يو سړی مي وليدی چي نور پر ښکاره ؤ، روښانه مخ يې ؤ، ښه اخلاق، يا ښه خلقت يې ؤ، د چاغښت عيب نه پر ويل کېدی (يعني خېټور نه ؤ) او سړيې کوچنی نه ؤ، ښايسته او نوراني ؤ، سترگي يې توري وې او ښوګان يې اوږده وه، په آواز کي يې ښايست ؤ او په غاړه کي يې اوږد والی ؤ، ډيره يې ګڼه وه، اوږدې،

کړې او سره مبتلي ورځي يې وې، چي چپ به و هيت او ددبه يې درلودل. که به يې خبري کولې هوبنياري او له محبته ډکي وې، د ليري تر ټولو خلکو به ايسېدی او له نژدې تر ټولو بښايسته او عزتمن ؤ، خبري يې خوږې وې، سره جلا جلا وې، نه ډيري وې نه لږ (يعني نه يې ډيري خبري کولې چي پر چا ونميرې او نه دومره لږ وې چي څوک په پوه نه سي. هره خبره يې جلا او د فهم وړ وه) خبري يې لکه پېول سوي ملغلري يوه په بله پسي را توپېدې. چار شانه ؤ په جگوالي کي يې کمي نه وه او نه په سترگو کي گردئ معلومېدی (يعني: نه جگ ؤ نه گردئ) د دوو بڼاخو يا گلدستو په منځ کي يو بڼاخ يا گل دسته وه او په درو سرو کي ده ته ډېر کتل کېده (د دې خبري څخه يې مقصد دى ﷺ او د ده ملگري ابوبکر او عامر بن قهيره دي، يعني: دوى درې لکه دوني درې بڼاخه يا د گلدانو درې کېدې داسي وه، خوشترگي له ده څخه نه اړول کېدې) په قدر او عزت تر نورو بهتر ؤ، ملگري يې درلودل چي پر ده مهربانه وه، چي ده به خبري کولې د ده خبرو ته به چپ وه (يعني: غوږ به يې ورته نيولى ؤ) او که به يې يو کار وړ و فرمايه د هغه په عملي کولو کي يې چابکي کول، ملگرو يې اطاعت او فرمانبر داري کول، ورين تندئ يې ؤ او په خبرو کي يې عبث او بېهوده خبري نه وې.

دا د رسول الله ﷺ د قيايې هغه بيان ؤ چي ام معبد خپل مېړه يا خاوند ته د رسول الله ﷺ علامې ويلې، نو ابو معبد د بڼخي مېړه و ويل: والله دا د قريشو هغه صاحب او ملگري دى چي موږ يې په مکه کي خبري اورېدلي دي او ما دا قصد کړى دى که نبي په وسه پوره سوه چي د ده ملگري سم، يعني: که موقع برابره سوه ملگرتيا به يې وکړم. دا د رسول الله ﷺ د هجرت دلاري هغه واقعه وه چي د ام معبد سره يې وليدل. په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ د ام معبد خېمې ته ورغلى ؤ هلته په مکه مکرمه کي په لوړ آواز سره ځيني بيتونه ويل کېده چي خلکو اورېدل او د بيتو ويونکي نه ليدل کېدې چي هغه بيتونه داسي وه:

جزى الله رب الناس خيراً جزائه رفيقین حلا خيمتى ام معبد
همانزلا بالهدى واهتد به وأفلح من أمسى رفيق محمد

فِي الْقَصَى مَا زَوَى اللَّهُ عَنْكُمْ
 بِهِ مِنْ فَعَالٍ لَا تَجَازِي وَسُودِدَ
 لِيَهْنُ بَنِي كَعْبٍ مَكَانَ فَتَاتِهِمْ؟
 وَمَقْعِدُهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِمِرْصَدٍ
 سَلُوا اخْتَكُمُ عَنْ شَاتِهَا وَإِنَائِهَا
 فَلَمَّا نَكُمُ لَوْتَسَالُوا الشَّاةَ تَشْهَدُ
 دَعَاهَا بِشَاةٍ حَائِلٍ فَتَحَلَبَتْ
 عَلَيْهِ صَرِيحًا ضَرَّةَ الشَّاةِ مُزِيدٍ
 فَعَادَرَهَا رَهْنًا لَدَيْهَا لِحَالِبٍ
 يَرُدُّهَا فِي مَصْدَرِثِمْ مُورِدٍ

اسماء رضي الله عنها وايي: کله چې رسول الله ﷺ د غار ثور څخه ولاړی موږ ته دا نه وه معلومه چې دى ﷺ چيري او کومې خوا ته ولاړی ترڅو چې د پيرانانو څخه يو نفر د مکې مکرمې د کبتي خوا څخه راغلی او دغه ذکر سوي بيتونه يې ويل خلکو دغه آواز اورېدى او په پسې وه خو څوک يې نه ليدل، ترڅو چې دغه د آواز خاوند د مکې مکرمې تر لوري خوا ووتی، نو اسماء رضي الله عنها وايي: کله چې موږ دغه بيتونه واورېدل موږ پوه سوو چې رسول الله ﷺ د مدينې منورې پر طرف رهي دی.

پنځم: کله چې رسول الله ﷺ د مدينې منورې طرف ته رهي و ابو بريدې چې د خپل قوم مشر او رئيس و په مخه ورغلی چې هغه هم د دې دپاره را وتلی و چې رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه ونيسي او د قريشو هغه اعلان سوي لويه جائزه واخلي، خو کله چې د رسول الله ﷺ سره مخامخ سو او خبري يې ورسره وکړې پر هغه ځای د خپل قوم د اوبا نفرو سره مسلمان سو او بيا يې خپله لنگوټه د نېزې پر سر د بيرغ پر قسم وتړل او دا اعلان يې کاوه چې د امن او سلامتيا هغه پاچا راغلی چې دنيا به په عدل او انصاف ډکه کړي.

شپږم: د مدينې منورې په لار کې رسول الله ﷺ ته زبير رضي الله عنه په مخه ورغلی چې د مسلمان تجارو په قافله کې له شامه څخه را تلی او زبير رضي الله عنه و رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته يوه يوه جوړه سپين کالي ورکړه.

مدينې منورې ته د رسول الله ﷺ رسېدل

کله چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې د خلکو د سترگو څخه پټ او غائب سو، مدينې منورې ته خبر ورغلی چې رسول الله ﷺ هجرت را کړی دی مگر څرنګه چې دى ﷺ درې ورځې په غار ثور کې کښېنستى نو و ځنډېدى، بل دا چې رسول الله ﷺ پر هغه معلومه لار نه دی راوتلى بلکه پر بله نوې نا معلومه او اوږده لار رهي سوي دی، دلته نو د مدينې منورې مسلمانانو ته هيڅ حال نه معلومېدى چې دى ﷺ به کله او څه وخت را ورسېږي، نو د مدينې منورې مسلمانانو څه کول؟

مصعب بن عمير رضي الله عنه چې په مدينه منوره کې و نو به هره ورځ د ټولو مسلمانانو سره د رسول الله ﷺ مخي ته د استقبال او ښه راغلي دپاره راوتی، دا د دې دپاره چې د رسول الله ﷺ مقام او درجه، عزت او احترام د مدينې منورې نورو خلکو ته هم ور ښکاره کړي چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو په زړو کې څومره ځای لري، همدارنګه په دغه را وتلو کې سياسي لويه معنی هم پرته وه، هغه دا چې رسول الله ﷺ دلته راځي يوازي دا نه چې نبي او رسول الله دی بلکه علاوه پر دغه د مدينې منورې حاکم او آمر هم دی او دغه ټول مسلمانان د ده ﷺ ملګري، تابع او انصار دي، نو دا چې مسلمانان هره ورځ را وتل، دغورا وتلو د مدينې منورې پر کفارو هم روحي تاثير وکړی، هغه به هم راوتل حتی يهود به ور سره را وتل ځکه د رسول الله ﷺ را تګ د ټولي مدينې منورې دپاره يوه لويه واقعه وه، نو هره ورځ به د سهار تر لمانځه وروسته د مدينې منورې خلک راوتل او په هغه لار کې به د رسول الله ﷺ را تګ او استقبال په انتظار ناست وه چې له مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته ور تله، ټولو خلکو به تر ماښپينه د مکې مکرمې لاري ته کتل، کله چې به ماښپين سولمر او گرمي به ډېر شديد سوه خلک به بيرته خپلو کورو ته ولاړل، خود دوشنبې په ورځ چې د بعثت د (۱۴) کال د ربيع الاول د مياشتي اتمه ورځ وه او دغه کال د هجرت اول کال بلل کېږي او د (۶۲۲) عيسوي يا ميلادي کال د سپتمبر د مياشتي (۲۳) تاريخ و، رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی.

دا دي درته معلومه وي چي د رسول الله ﷺ هجرت د محرم د مياشتي په اوله نه ؤ، خودا چه د محرم اوله ورځ د هجري کال شروع بلل کيږي دا د کال د شروع په سبب او د مياشتود منزلو په حساب د کال اوله ورځ ده، مگر هجرت او قباء ته رسېدل د ربیع الأول يا لومړۍ خور پر اتمه وه او بيا له هغه ځايه مدينې منورې ته او د مسجد نبوي منطقي ته رسېدل د ربیع الأول پر (۱۲) تاريخ وه.

اوس نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق رضي الله عنه په داسي وخت کي مدينې منورې ته ورسېدل چي د مدينې منورې خلک د سهار څخه را وتلي وه او د رسول الله ﷺ انتظار يې کړی ؤ څرنگه چي پر دوی ماښين سو او گرمي شديده سوه او رسول الله ﷺ هم نه راغلی نو دوی بيرته د خپلو کورو طرف ته رهي سوه، کله چي دوی کورو ته ورسېدل د انتظار په ځای کي بل څوک نه وه پاته بېله يوه يهودي چي د يوې ونې په سر کي لوړ ناست ؤ، دا ځکه چي د رسول الله ﷺ د را تگ په انتظار کي ځيني خلک لوړ په ونو کي کښېستل ځکه د لوړي څخه به يې ډېره ليري مسافه ليدلای سواى، نو دغه يهودي چي يوازي پاته ؤ او لوړ ناست ؤ د ليري يې رسول الله ﷺ او د هغه اصحاب وليدل چي را رهي دي، د يهودي تر اختيار ووتل او په لوړ آوازي ناري کړه: يَا بَنِي قَيْلَه! يعني: اي د قيله اولادې!

قيل د اوس او خزرج د قبيلو يو پخوانی نیکه ؤ او يهودو دغو قبيلو ته اوس او خزرج نه ويل، بلکه بني قيله يې ورته ويل، نو يهودي نارې کړه: يَا بَنِي قَيْلَه! هَذَا جِدُّكُمْ قَدْ جَاءَ، جد بخت او نصيب ته ويل کيږي، يعني: اي بني قيله! دغه دی ستاسي بخت او نصيب راغلی.

د رسول الله ﷺ د را رسېدلو خبر ډېر ژر په مدينه منوره کي نشر او وپاشل سو، هغه مسلمانان چي کورو ته رسېدلي وه په تلوازيې اسلحې را واخيستي او په لوړ آواز د الله اکبر نارې شروع سوې، د تکبير نارې په بني عمرو بني عوف کي واورېدل سوې هلته هم مسلمانانو د رسول الله ﷺ په را تگ د خوشالۍ تکبيرونه شروع کړل او په تلوار د رسول الله ﷺ د ليدلو او استقبال دپاره را ووتل، انصار او مسلمانان پر رسول الله ﷺ را گرځېدلي دي په شوق او محبت سره ورته گوري، سترې مسې او ښه

راغلي ورته وايي. په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د وحيو په نور کي پټ سو او د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿لَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَلِّحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَكَةِ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهْرٌ﴾

(التحریم: ۴)

يعني: بېشکه هم هغه الله د دغه نبي مرسته کوونکی دی او همدارنگه يې جبريل او صالحه مومنان مرسته کوونکي دي او تر دغه وروسته يې ملائکې مرسته کوونکي دي.

عروه بن زبير رضي الله عنه وايي: کله چي مسلمانان د رسول الله ﷺ سره يوځای سوه نو رسول الله ﷺ دوی رهي کره ترڅو چي په بني عمرو بن عوف کي يې واپول او دا د ربيع الأول په مياشت کي د دوشنبې ورځ وه، د مدينې منورې ډيرو مسلمانانو رسول الله ﷺ تر دغه د مخه نه وليدلی او په رنگ يې نه پېژندی او اوس دوی دوه نفره دي نه ور معلومېږي چي کوم يو رسول الله ﷺ دی او کوم يو ابوبکر رضي الله عنه دی او دوی دوه په عمر هم سره نژدې وه ځکه ابوبکر الصديق رضي الله عنه تر رسول الله ﷺ په عمر دوه کاله کشر و نو فرق يې نه کېدی او هريوه به پوښتنه کول چي کوم يو رسول الله دی؟

تر څو چي د لمر د گرمۍ شدت زيات سو ابوبکر رضي الله عنه ولاړ سو او پر رسول الله ﷺ يې سایه جوړه کړه، دلته نو ټول خلک پوه سوه چي دا رسول الله ﷺ دی او هغه بل ملگری يې ابوبکر الصديق رضي الله عنه دی.

د مدينې منورې ټول خلک د رسول الله ﷺ د استقبال او ښه راغلي دپاره راغلي دي، دا داسي د خوشالۍ ورځ وه چي د مدينې منورې په ټول تاريخ کي داسي خوشاله ورځ پر مدينه منوره نه وه راغلي.

اوس نو مسلمانان پر رسول الله ﷺ را ټول دي او هريو وايي: زما سره دي ولاړ سي مگر رسول الله ﷺ په قباء کي د کلتوم بن الهدم په کور کي استوگنه اختيار کړه او رسول الله ﷺ په قباء کي څلور ورځي تيري کړې، دوشنبې، سه شنبې، چار شنبې او پنجشنبې او په دغو ورځو کي يې د قباء مسجد جوړ کړی، د قباء مسجد هغه لومړنی مسجد دی چي په اسلام کي جوړ سوی دی.

رسول الله ﷺ چي اول کار په مدينه منوره کي کړی دی هغه د مسجد جوړول

دي او په دغه کار سره موږ ته په اسلام کي د مسجد اهميت را معلومېږي. مسجد يوازي د لمانځه ځای نه دی بلکه مسجد په اسلام کي د هر شي او هر کار مرکز دی. مسجد د تعليم او تبليغ ځای دی، مسجد د جرگو او مشورو مرکز دی. مسجد د جنگ او جهاد دپاره د لښکر د مسلح کولو او جوړولو مرکز دی، مسجد د مهمو او لويو ښونډو مرکز دی، مسجد د غريبانو او بې کوره مسلمانانو د استوگني ځای دی. مسجد د مسلمانانو د ټولنو او جرگو دپاره عام اورئيسي مرکز دی، نو ځکه د هغه د جوړولو څخه چاره نه وه او د دغه مقصد او هدف دپاره رسول الله ﷺ تر هر څه د مخه مسجد جوړ کړی (مسجد قباء) او په هغه کي يې لمونځ آداء کړی، الله ﷻ د دغه مسجد په باره کي فرمايي:

﴿لَمَسْجِدٍ أُسَسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ مُخْبِرُونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾. [التوبه: ۱۰۸]

ژباړه: خامخا هغه د قباء مسجد چي تادا او اساس يې د اولي ورځي څخه پر تقوی او پر هېزگاري ايښوول سوی دی، د دې ډېر وړ او لائق دی چي په هغه کي د لمانځه دپاره ودرېږي، په دغه مسجد کي داسي خلک دي چي دوی دا خوښ لري چي خپل ځانونه د گنډو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله ﷻ ښه ځان پاکوونکي خوښ لري. دغه مسجد ساده او د خټو مسجد ؤ د دغه مسجد د جوړولو په کار کي رسول الله ﷺ او ټولو اصحاب کرامو گډون او اشتراک وکړی، دغه مسجد په لږ وخت کي جوړ سو، رسول الله ﷺ په قباء کي څه لږ ورځي پاته سو، دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه او پنجشنبه دالته ؤ خلک به ورته راتله او د رسول الله ﷺ سره به يې پيژندل، رسول الله ﷺ د خلکو د ژوند او استوگني کارونه ترتيبول او برابرول، خاصًا د هغو مهاجرو مسلمانانو ژوند يې سمبالوه چي نه يې کور درلودی نه ځای، کله چي په قباء کي د رسول الله ﷺ پنځمه ورځ سوه چي دا د جمعي ورځ وه نو يې د بني نجار قبيلې ته چي د رسول الله ﷺ ماما گان وه (حکه د عبدالمطلب مور د بني نجار د قبيلې څخه وه) حال ولېږی، هغه هم د اسلحې او تورو سره راغله، رسول الله ﷺ د الله ﷻ په امر پر خپله اوښه په داسي حال کي سپور سو چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه يې تر شا ور سره

کنجوغه و او د مدينې منورې پر طرف رهي سو، په لار کي د جمعي د لمانځه وخت سو. د مدينې منورې خلکو تر دغه د مخه د جمعي لمونځ آداء کاوه او اول هغه څوک چي د جمعي لمونځ يې کړی دی هغه اسعد بن زرارہ الأنصاري رضي الله عنه دی او دغه د جمعي لمونځ اسعد بن زرارہ رضي الله عنه په خپل کور کي آداء کړی او دغه د جمعي اول لمانځه ته څلوېښت نفره حاضر سوي وه، نوله دي جهته ځيني علماء وايي چي د جمعي د لمانځه د شرطو څخه يو دا دی چي نفر به تر څلوېښتو کم يا لږ نه وي مگر دا صحي دليل نه دی ځکه که فرضاً په دغه اوله جمعه کي د خلکو تعداد يو څلوېښت نفره وای نو بيا به يو څلوېښت نفره شرط وای، خودا داسي دليل نه دی چي خلک دي دغه عدد ته مجبوره کړي او هلته يو بل صحي حديث هم نسته چي هغه دي د دغه عدد تاکيد وکړي، مقصد د جمعي په هغه اول لمانځه کي چي په مدينه منوره کي د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه د اسعد بن زرارہ رضي الله عنه په کور کي سوی و څلوېښت نفره سره يو ځای سوي وه او اوس چي رسول الله ﷺ د قباء څخه د مدينې منورې پر طرف رهي دی او د سالم بن عوف د کورو منطقي ته ورسېدی د جمعي د لمانځه وخت سو، رسول الله ﷺ د جمعي د لمانځه د آداء کولو امر وکړی او د جمعي لمونځ يې د سالم بن عوف په کلي يا کورو کي آداء کړی، د جمعي په دغه لمانځه کي سلو نفرو گډون وکړی او د لمانځه خطبه په خپله رسول الله ﷺ و ويل نو دغه خطبه هغه لومړنۍ خطبه ده چي رسول الله ﷺ يې د اسلام د شروع څخه وايي يعني: په اسلام کي د رسول الله ﷺ اوله خطبه دغه خطبه ده چي د بني سالم بن عوف په کلي کي يې و ويل چي دغه ځای د قباء او مدينې منورې په منځ کي دی او دغه مسجد ته مسجد جمعه ويل کيږي، د جمعي تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخل سو او له دغې ورځي څخه د يثرب د ښار نوم په مدينه الرسول ﷺ سره بدل سو خون ورځ د اختصار پر ډول مدينه منوره ورته ويل کيږي او دغه ورځ د مدينې منورې په تاريخ کي يوه روښانه او ځلانده ورځ وه، په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخلېدی د مدينې منورې کورونه او کوڅې د خوشالي په خدا او ږوږ ډکي وې، د انصارو نجونو او هلکانو د رسول

الله ﷻ په استقبال کي دغه ترانه په گډه اولور آواز سره ويل:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّاتِ الْوَدَاعِ وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لَه دَاعِ
أَيْهَا الْمَبْعُوثُ فِينَا جِئْتَ بِالْأَمْرِ الْمَطَاعِ جِئْتَ شَرَفْتَ الْمَدِينَةَ مَرَحَبًا يَا خَيْرَ دَاعِ

دا هغه مشهوره بيتونه دي چي د مديني منورې مسلمانانو د رسول الله ﷺ په استقبال کي ويل او ټول مسلمانان ډير خوشاله وه، اوس چي رسول الله ﷻ مديني منورې ته داخل سو پر هر کلي چي راسي د کلي مشرانو به د رسول الله ﷻ اوبڼه ونيول او غوښتل به يې چي رسول الله ﷻ د دوی سره پاته سي او ويل به يې: يا رسول الله! زموږ سره پاته سه زموږ سره عدد، عده، او مناعه سته او موږ دي ساتو، عدد سته يعني: نفر لرو، عده سته يعني: اسلحه لرو او مناعه سته يعني: ستا د ساتني دپاره قوت او طاقت لرو.

انصار که څه هم د ډېر مال او شتمني خاوندان نه وه خو هر يوه دا تمنا او آرزو درلودل چي رسول الله ﷻ د هغه په کور کي و اوسېږي، نو رسول الله ﷻ چي به د انصارو پر هر کلي او کور ورغلی هغو به د اوبڼي قيصه يا مهار ونيوی او ويل به يې: يا رسول الله! عدد، عده او مناعې ته راځه، مگر رسول الله ﷻ به ورته ويل: اوبڼه ايله کړي دا په خپله د مقصد ځای ته ځي، دا د الله ﷻ له طرفه امر کړل سوې ده چي هغه ځای ته ولاړه سي کوم چي زما د استوگني دپاره هلته د الله ﷻ اړاده سوې ده، خلکو به هم اوبڼه پرېښوول، بيا چي به پر بل کلي راغلی بيا به خلکو اوبڼه ونيول او رسول الله ﷻ به ورته ويل: پرې يې ږدي دا امر کړه سوې ده، خلکو به هم پرېښوول، واقعاً يې هم اوبڼه خپل اختيار ته پرې ايښي وه نه يې تگ ته مجبوره کول او نه يې را گرځول هري خوا ته چي اوبڼه تله د دې خوبښه وه، پر هر کلي چي به راغله خلکو به غوښته چي اوبڼه ونيسي مگر رسول الله ﷻ به ورته ويل: پرې يې ږدي.

اوبڼه رهي وه تر څو چي د دغه اوسني مسجد نبوي ځای ته ورسېدل چي هغه وخت يوه خرابه مخکه وه او دغه مخکه د دوو يتيمانو وه، اوبڼه دلته پر دغه مخکه په خپله اړاده چوکه سوه، رسول الله ﷻ پر سپور دی نه ځني کښته کيږي، اوبڼه بيا ولاړه سوه څه مخ ته ولاړه بيرته يې شا ته وکتل او را وگرځېدل بيرته راغله پر هغه

اولني ځای بيا چوکه سوه، پر دغه مبارک او مشرف ځای چي الله ﷻ دغه ځای مبارک کړی او مشرف کړی و اوښه چوکه سوه، دلته نور رسول الله ﷺ د اوبني څخه کښته سو دغه منطقه د رسول الله ﷺ د ماما ګانو د بني نجار د کورو سره وه او دا د الله ﷻ توفيق و چي اوبني ته يې ورکړی، ځکه د رسول الله ﷺ هم دا خوښه وه چي د خپلو ماما ګانو سره واپروي او د ده ﷺ په نزول او همسايټوب دوی مکرم کړي. خلک پر رسول الله ﷺ راټول دي او خبري ور سره کوي هر يو وايي چي زموږ کور ته را سره راځه، خو ابو ايوب انصاري ؓ په تلوار راغلی او د رسول الله ﷺ سامان يې له اوبني څخه واخيستی او خپل کور ته يې ننه ايستی، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي زما سامان چيري دی؟ ابو ايوب ؓ وويل: هغه ما خپل کور ته يو وړی، رسول الله ﷺ وفرمايل «المرء مع رَحْلِهِ» يعني: سړی د خپل سامان سره وي. نو د رسول الله ﷺ د استوګني شرف د ابو ايوب انصاري ؓ په نصيب سو او اسعد بن زُرارهُ ؓ راغلی د رسول الله ﷺ او ښه يې خپل کور ته بوتله چي بيا نو د اوبني روزنه او پالنه د هغه سره وه.

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه مځکه کومه چي اوبښه پر چوکه سوه د چا ده؟ ورته وويل سوه: د دوو یتيمانو ده، ويل: د یتيمانو وصی او متصرف څوک دی؟ د یتيمانو وصي راغلی، رسول الله ﷺ وفرمايل: دغه مځکه درڅخه را نيسم، هغه وويل: يا رسول الله! دا مځکه يې بې قېمته ستا، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا په قېمت يې غواړم مقصد مځکه يې ځني رانيول او د مځکي قېمت حضرت ابوبکر الصديق ؓ ورکړی، بيا نور رسول الله ﷺ امر وکړی چي پر دغه مځکه مسجد جوړ کړی.

وروڼو او خوندو! دغه اوسنی مسجد چي تاسي يې په مدينه منوره کي وینی او لمنځونه پکښي آداء کوی، د رسول الله ﷺ هغه اولنی مسجد پر دغه مځکه جوړ سو، دغه مسجد پسله بیت الله الحرام څخه د مځکي پر مخ هغه تر ټولو مبارک او هغه تر ټولو مشرف مسجد دی چي پر دغه مځکه جوړ سوی دی او دغه مځکه د دغه مسجد دپاره د الله ﷻ خوښه او اختيار و، ځکه اوبښه يې خپل اختيار ته پرېښوول او اوبښه په خپل اختيار او د الله ﷻ په اړاده پر دغه ځای چوکه سوه، يا (پر بوتل)

نو پر دغه ځای د مسجد نبوي د جوړېدلو سر او سبب هم دغه دی چې دغه ځای الله ﷺ د دغه مسجد دپاره اختیار کړی دی نه بل چا، اوس نو په دغه پاک او مبارک ځای کې د مسجد نبوي د جوړولو کار شروع سو، لکه څرنګه چې مخ کې مو درته وویل: رسول الله ﷺ د ابو ایوب انصاري په کور کې سکونت او استوګنه اختیار کړه، د ابو ایوب رضی الله عنه کور دوه منزله ؤ او رسول الله ﷺ ته یې هغه لوړه کوټه ورکړه، ځکه ابوایوب رضی الله عنه وویل: یا رسول الله! دا نه ده مناسبه چې زه تر تالور و اوسېږم، مګر رسول الله ﷺ ورته وویل: یا ابا ایوب! ما ته خلک راځي نو ما او خلکو ته په ختلو او کبسته کېدلو کې تکلیف دی، زه به کبسته و اوسېږم او ته لوړ، ابوایوب هم قبوله کړه.

هلته د مسجد په جوړولو شروع وسوه، ټول اصحاب کرام کار کوي بېله ځنډه او د اولي ورځې څخه د مسجد په کار شروع وسوه، ځکه الله ﷺ موږ د دې دپاره پیدا کړي او را استولي یو چې مځکه آباءه او ودانه کړو، الله ﷺ فرمایي:

﴿هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَ عَلَيْهَا﴾ [هود: ۶۱]

یعني: همدغه الله تاسي د مځکې څخه پیدا کړي یاست او په دغه مځکه کې د اعمار او آبادېدلو طلب درڅخه کوي.

الله ﷺ زموږ څخه د خیر او برکت په کارو د مځکې تعمیر او آبادول غواړي، نو ځکه د مسجد په جوړولو ژر او فوري شروع وسوه او د مسجد د جوړولو په وخت کې به صحابه کرامو د سترېا د لیري کولو او فکر مشغولولو دپاره دغه بیتونه ویل:

اللهم لا عيش الا عيش الآخرة ﴿﴾ فَاغْفِرِ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرِ

رسول الله ﷺ هم د اصحاب کرامو سره کار کاوه، نو دده ﷺ به هم دغه بیت د دوی سره وایه مګر خوله به یې خطا وتل، داسي به یې وایه:

اللهم لا عيش الا عيش الآخرة ﴿﴾ فَاغْفِرِ لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ

دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ شعر نه وایه او الله ﷺ فرمایي:

﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿١٧٠﴾﴾ [یس: ۱۶۹]

یعني: محمد ﷺ ته موږ نه شعر ور ښوولی دی او نه ده لره شعر ویل ښایي.

نو کله چې به رسول الله ﷺ غوښته چې شعر و وايي خطاوتی به، خپل شعر نه بلکه د بل چا په شعري به هم خطاوتی، سره د دې چې رسول الله ﷺ تر هر چا فصیح و مگر شعري پر خوله نه ورتلی حتی هغه شعرونه چې د ده ﷺ په وخت کې په خلکو کې مشهوره وه او خلکو به ويل ده ﷺ نه ويل او که به يې وغوښتل چې شعر و وايي پکښې خطا به سو، د شعر له وزن نه و اوښت نثر يا خبره به ځني جوړه سوه، نو دغه د مسجد په کار کې چې به مسلمانانو شعر وايه ده ﷺ به هم ور سره وايه، مگر ژبه به يې د شعر له طرفه د دعاء طرف ته ولاړه.

رسول الله ﷺ د مسجد په جوړولو کې په خپله هم کار کاوه، خښتې او خټې يې ور سره پورته کولې، نو خود صحابه کرامو په کار کولو کې ډېر کوښښ کاوه، ځکه دا عيب و چې رسول الله ﷺ کار کوي او دوی ناست وي، نو خود په کار کولو کې به يې ډير شدت هم کاوه، خلکو به يوه يوه خښته وړل او پورته کول مگر عمار بن ياسر رضي الله عنه به دوې دوې خښتې وړلې، څومره کار چې خلکو کاوه عمار رضي الله عنه هغومره دوه واړه کاوه او رسول الله ﷺ په دغه ورځ ده ته د خير دعاء وکړه او په عين حال کې يې يوه عجبې پېش کوي هم ورته وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: افسوس پر عمار چې ياغي ډله به يې وژني، په دغه ورځ چې د هجرت اول کال و رسول الله ﷺ هغه خبر او واقعه بيان کړه چې پسله پنځه ديرش کاله څخه پېښه سوه، د صفين په جنگ کې عمار رضي الله عنه د معاويه رضي الله عنه د لښکرو له طرفه شهيد ووژل سو.

اوس نو د ورځي کار وسو او د شپې رسول الله ﷺ د استراحت دپاره د ابو ايوب الأنصاري رضي الله عنه کور ته ورغلی ځکه د ده ﷺ د استوگنې ځای هغه و، ابو ايوب او د ده ښځه چې لوړ اوسېدل وايي: زموږ سره دا بهره را سره وه: که زموږ څخه يو کړپ او درب وسي رسول الله ﷺ په تکليف کېږي، نو د دغه لوړي خوني په دېواله پوري مښتي په ډېر احتياط بيدېدلو، ځکه نه غواړو چې موږ دي پر رسول الله ﷺ لوړ يو او نه غواړو چې رسول الله ﷺ ته د ده ﷺ د احترام، عزت او محبت په سبب په کړپي او دربي سره تکليف ورکړو او نه غواړو چې د وحيو او د ده ﷺ په منځ کې فاصل يا جلا کوونکي سو، خو په يوه شپه کې موږ ته يو تکليف پېښ سو هغه دا چې: موږ د ابو چنلو

دپاره یو منگۍ درلودی او هغه منگۍ مات سو، د منگۍ اوبه ټوله پر مخکې توی سوې. تاسي ته معلومه ده چې پخواني کورونه داسي نه وه لکه د نن ورځي پاڅه کورونه، بلکه د لرگو او خاشو کورونه وه، د دې امکان ؤ چې دغه اوبه کښته وڅڅيري او رسول الله ﷺ ته تکلیف ورکړي، نو ابویوب ؓ وایي: موږ بېله یوه تلتکه یا پرستنه بل شی نه درلودی ژر مو دغه اوبه په دغه تلتک وچي کړې او ټوله شپه ویني پاته سوو، کله چې سهار سورسول الله ﷺ ته مو وویل: یا رسول الله! دا چه ته کښته یې او موږ لوړ یو دا نه ده صحي او د تیري شپې قصه مو هم ورته بیان کړه او ورته ومو ویل: چې زموږ غوښتنه دا ده چې ته لوړ ولاړ سې او موږ کښته و اوسیږو، رسول الله ﷺ هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه او هغه لوړ منزل ته وختی.

ابوایوب ؓ وایي: موږ به د شپې خواږه تیار کړه او رسول الله ﷺ ته به مو ور وړل بیا چې به مو هغه پاته خواږه ځني راوړل نو ما او ام ایوب به د برکت دپاره هغه د ده ﷺ د لاس وهلو له ځایه څخه خواږه خوړل، یوه شپه موږ و رسول الله ﷺ ته داسي خواږه ورو ولېږل چې په هغه کي مو پیاز او اوږه گډ کړي وه، بیا چې مو د خوړو لوبښی ځني راوړی د ده ﷺ د لاس وهلو اثر مو نه پکښي ولیدی نو ورغلم او ورته ومي ویل: یا رسول الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي خواږه دي بیرته را ولېږل او موږ په هغه کي ستا د لاس وهلو يعني: خوړلو اثر ونه لیدی او زموږ دا عادت ؤ چې ستا څخه به پاته خواږه راغله ما او ام ایوب به د برکت دپاره ستا د لاس وهلو له ځایه خواږه خوړل، رسول الله ﷺ وفرمایل: ما په دغو خوړو کي د اوږي او پیاز بوی حس کړی او زه داسي یو سړی یم چې د خپل رب سره مناجات کوم مگر تاسي یې وخورئ، ابویوب ؓ وایي: موږ هغه خواږه و خوړل او تر دغه ورځي وروسته مو بیا هیڅکله د رسول الله ﷺ په خوړو کي د پیاز او اوږي څخه کوم شی نه گډاوه، یا نه وراچاوه.

دا مي هیر سوه چې درته و وایم: کله چې علي بن أبي طالب ؓ د رسول الله ﷺ د امانتو د رسولو دپاره په مکه مکرمه کي پاته سو بیا نو څه وخت مدینې منورې ته راغلی؟ علي بن أبي طالب ؓ د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته نوري درې ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو تر څو چې هغه د رسول الله ﷺ سره پراته

امانتونه يې ټول د هغو مالکانو ته ورسول، د مکې مکرمې په ښار کې به گرځېدې او ويل به يې: د هر چا امانت چې د رسول الله ﷺ سره پروت دی را دي سي وادي يې خلي، پسله هغه چې د ټولو خلکو امانتونه يې ور تسليم کړه بيا به يې ويل: د چا امانت خو به نه وي پاته؟ قريشو ورته ويل: يا واللہ وقيت وکفيّت.

علي بن أبي طالب عليه السلام پسله درو ورځو پر پښو او پياده د مدينې منورې طرف ته رهي سو او په قباء کې د رسول الله ﷺ سره يو ځای او ملګری سو.

څه موده وروسته رسول الله ﷺ هغه زيد بن الحارثه عليه السلام چې په پخوا کې زيد بن محمد ورته ويل کېده او د رسول الله ﷺ د اهل بيت څخه بلل کېدې (ځکه د ده ﷺ په کور کې لوی سوی ؤ) مکې مکرمې ته ولېږي چې د رسول الله ﷺ اهل او کورنۍ را ولي، زيد بن الحارثه عليه السلام هم مکې مکرمې ته ولاړی او د رسول الله ﷺ اهل بيت کرام يې را وستل چې په هغو کې د رسول الله ﷺ زوجه سوده عليها السلام او دوې لوني: فاطمه او ام کلثوم عليهما السلام، اسامه بن زيد او ام ايمن وه، د رسول الله ﷺ يوه لور زينب عليها السلام چې د أبي العاص بنخه وه په مکه مکرمه کې پاته سوه، هغې ته د راوتلو موقع نه سوه برابره ترڅو چې بيا يې د بدر تر غزاء وروسته هجرت وکړي، همدارنگه د دوی سره عبدالله بن أبي بکر د حضرت ابوبکر عليه السلام کورنۍ هم را رهي کړل چې په هغو کې اسماء او عائشه عليهما السلام د ابوبکر الصديق عليه السلام لوني هم وې او وروسته به د اسماء عليها السلام قصه درته بيان سي چې د هغې د را تگ سره څه پېښه سوه.

په هغه وختو کې مدينې منورې يوه تبه درلودل چې هر څوک به د اول وار دپاره هلته ورغلی هغه تبي به پر را تلې او حتی ډېر کسان يې وژل، نو حضرت عائشه عليها السلام وايي: کله چې ابوبکر او بلال عليهما السلام مدينې منورې ته ولاړل دغه تبي ورته پېښي سوې او زه چې به د دوی پوښتني ته ورغلم دوی به د سختي تبي په وخت کې د پردېسي او نا اميدۍ شعرونه ويل، نو وايي: زه رسول الله ﷺ ته ورغلم او په دغه حال مي خبر کړی، بيا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ويل: الهي مدينه موږ ته داسي محبوبه وگرځوې لکه د مکې سره چې زموږ محبت ؤ، يا يې تر هغه هم زيات د محبت او صحت ځای وگرځوې، په کاسه او پيمانه کې يې برکت واچوې او دغه تبه ځني نقل

کړې په جحفه کې یې وگرځوي (جحفه) جدې ته نژدې د یوه ځای نوم دی. تر دغه ځایه پورې د رسول الله ﷺ د ژوند د یوې مرحلې بیان پای ته ورسېدی، چې دغه ژوند او دغې مرحلې ته مکې دور ویل کېږي او دغه د مکې مکرې د دعوت مودې (۱۳) کاله دوام وکړی.

دلته د رسول الله ﷺ د هجرت د واقعاتو د بڼه پوهېدلو دپاره څه تبصرې ته ضرورت وینم، خو تر تبصرې د مخه به د هجرت په مقصد او مفهوم ځان پوه او خبر کړو. د هجرت په باره کې موږ هغه وخت هم څه خبرې وکړې چې مسلمانانو د اول وار دپاره حبشې ته هجرت وکړی او اوس به نور هم د هجرت په باره کې په مختصر ډول سره دومره و وایم: چې الله ﷻ دین او عقیده تر هر شي مقدس کړي دي، کله چې د دین احکام او عقیده د زوال او خرابۍ سره مخامخ وي، یا دین او عقیده د یوه چا له طرفه تهدیدېږي بیا نو مخکې او وطن، مال او جاه کوم ارزښت او قیمت نه لري، نو ځکه الله ﷻ پر مسلمانانو دا فرض کړې ده چې د دین او عقیدې د ساتلو په لار کې دغه ټول شیان قرباني کړي، لکه صحابه کرامو چې مال او دارايي، صنعت او تجارت، کسب او کار، ملک او کورونه پرېښوول په تش او خالي لاس په یوه پټو کې مدینې منورې ته ولاړل. په کون کې د الله ﷻ د قانون تقاضا دا ده چې معنوي قوت، هغه قوت چې په سالمه عقیده او په حق دین کې پروت دی، دغه قوت، د وطن گټې او نور مادي قوتونه ټول ساتلای سي، په هره اندازه سره چې یو امت په اسلامي اخلاقو پورې لاس ونیسي او د صحي الهي دین متابعت وکړي په هغه اندازه سره یې مادي قوت چې عبارت د وطن، مال او عزت څخه دی زیاتیږي، بقاء او دوام پیدا کوي او په کومه اندازه سره چې یو ملت د اخلاقو له طرفه فاسد وي، په عقیده کې مضطرب او بې پروا وي، هغه مادي قوت چې دی نن ورځ د هغه په غرور وطنونه تسخیروي، دغه قوت یې مخ پر زوال او ړنګېدلو نژدې کېږي چې د دغې خبرې د تصدیق دپاره لوی شاهد د تېر تاریخ واقعات دي.

هو ته به نن ورځ په نړۍ کې داسې یو ملت وینې چې د اخلاقو له اړخه بد اخلاقه وي، د عقیدې له طرفه به هم له حقه څخه لیري وي، خو بیا به هم دغه بد اخلاقه او

بې دينه ملت د قوت او مادياتو له طرفه پر خپلو پښو ولاړ وي، نور ملتونه او وطنونه به د ځان تابع گرځوي، خو په حقيقت او واقعيت کي دغه ملت په ډېره تيزي سره د خرابۍ او بربادۍ پر طرف رهي دی خو دا چي زه او ته د هغه ملت خرابي او بربادي نه وينو يا يې نه سوليدلای د هغه سبب د تاريخ د اوږدوالي په مقابل کي د انسان د عمر لږ والی او کوتاهي ده، د دغه ملت د خرابۍ پر طرف تگ او رفتار د تاريخ ويني سترگي ليدلای سي، نه د غافل او کم عمره انسان بيدې سترگي، که تاسي غواړي چي د منحرفو او مغروره دولتونو نږدېل وويني! په تاريخ ځان خبر کړي.

نو ځکه الله ﷻ د دين او عقيدې د ساتلو په لار کي که ضرورت پيښ سي د مال او وطن، آرام ژوند او جايداد قرباني کول، شريعت او قانون گرځولی دی، دغه قرباني د مسلمانانو دپاره بيرته د مال او وطن، آرام ژوند او عزت د را گرځولو ضامنه ده، که څه هم په ښکاره او اوله مرحله کي دوی دغه ټول شيان له لاسه ورکړي.

د دغه حقيقت د اثبات دپاره د مکې مکرمې څخه و مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ هجرت لوی او کافي دليل دی چي دغه هجرت په ظاهره او ښکاره سره د وطن پرېښوول او ضايع کول وه، مالونه او کورونه يې پرېښوول، زموږ په اصطلاح په يوه پټو کي له مکې مکرمې څخه و وتل خو په حقيقت کي دغه هجرت د وطن ساتل وه ځکه تر هجرت لږ کلونه وروسته! مسلمانان د هغه دين او عقيدې په برکت چي دوی د هغه د ساتلو دپاره وطن پرې ايښی ؤ، بيرته هغه وطن ته فاتح او کاميابه ورغله. هغه کسان چي مسلمانانو ته يې آزارونه ورکول او د رسول الله ﷺ د وژلو اراده يې کړې وه اوس په هيڅ بد نيت هم نه سي ورته کتلای او نه سي ور نژدې کېدلای.

د رسول الله ﷺ

د هجرت مهمي او ښکاره نقطې

لومړۍ نقطه: هغه ښکاره شئ چي موږ ته د رسول الله ﷺ له هجرت را معلومېږي هغه دا چي رسول الله ﷺ د ټولو اصحاب کرامو د جملې څخه حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه اختيار کړی چي په دغه سفر کي د رسول الله ﷺ ملگری وي.

نو علماء کرام د دې څخه د حضرت ابوبکر الصديق ﷺ سره د رسول الله ﷺ د محبت اندازه را باسي چې دى ﷺ تر ټولو اصحابو ورسول الله ﷺ ته ور نژدې و او پسله رسول الله ﷺ څخه هم دى ﷺ د خلافت وړ او لائق و، چې د دغه مفهوم تائيد او تاکيد بيا په وروسته کي نور ډير شيان کوي.

مثلاً رسول الله ﷺ په خپله ناروغي کي د لمنځو د امامت دپاره ابوبکر الصديق ﷺ خليفه وگرځاوه او پر دې يې ډير تاکيد کاوه چې د خلکو د لمانځه امامت به بېله ده ﷺ څخه بل څوک نه کوي.

همدارنگه په صحي حديث شريف کي رسول الله ﷺ فرمايي: که ما د ځان دپاره خليل پيدا کولای نو ابوبکر به مي د ځان خليل گرځولى وای [رواه: مسلم]

نو واقعاً هم الله ﷻ په خپل احسان سره ابوبکر الصديق ﷺ د دغه امتياز وړ او لائق گرځولى و، ابوبکر ﷺ د رسول الله ﷺ په ملگرتيا کي د صدق او اخلاص يوه نمونه او مثال و، بلکه خپل روح او مال يې د رسول الله ﷺ په ملگرتيا او د هغه دپاره قربانول، موږ وليدل چې رسول الله ﷺ ته يې وويل: تر هغو به ته غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه ور نه سم، دا د دې دپاره: که په دغه غار کي کوم څيړونکى حيوان، يا مار اولرم، يا يوبل داسي د خطر شى چې انسان ته ضرر رسوي موجود وي، دى ﷺ به خپل ځان د رسول الله ﷺ قرباني کړي او موږ وليدل چې څنگه يې خپل مال، خپل زوى، خپله لور، خپل مولى او شپانه د رسول الله ﷺ د خدمت دپاره دغه د هجرت په تکليفي او خطرناکه سفر کي منظم کړي او گمارلي وه.

قسم په الله دغه محبت او قرباني پر هر هغه مسلمان چې پر الله او رسول الله ايمان لري واجب او لازم دي، رسول الله ﷺ په هغه حديث شريف کي چې امام بخاري او امام مسلم يې روايتوي فرمايي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »
يعني: ستاسي څخه يوه هم تر هغو کامل ايمان نه دی را وړى، يا کامل مومن نه دی ترڅو چې زه و هغه ته تر خپل اولاد، خپل مور او پلار او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم. مسلمانانو! ښه متوجه سى او خپل ايمانونه مو د عدل په ترازو وتلى،

د رسول الله ﷺ سره څومره محبت لری؟

دوهمه نقطه: یو مسلمان به د رسول الله ﷺ د هجرت او د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د هجرت په منځ کې مقارنه او موازنه سره کوي او په زړه کې به یې دا پوښتنه ور ګرځي چې حضرت عمر رضی الله عنه ولي په ښکاره سره بيله بيري او وارخطايي هجرت وکړی؟ او کفارو ته یې لا دا تحدی یا ګواښ هم ور کاوه چې زه په هجرت رهي یم د هر چا په زړه کې که یو شی سته هغه دي را پسي راسي او رسول الله ﷺ په پټه او په ډېر احتیاط سره هجرت وکړی آیا د عمر رضی الله عنه جرئت تر رسول الله ﷺ زیات او ډیر و؟ د هغو په جواب کې وایم: حضرت عمر رضی الله عنه او بل هر مسلمان د رسول الله ﷺ سره فرق لري ځکه د هر چا تصرف د هغه یو شخصي تصرف بلل کېږي، د هغه تصرف د امت مسلمه دپاره نه قانون ګرځول کېږي او نه شریعت، د هغه خوښه ده کومه طریقه او وسائل چې د هغه د قوت، جرئت، ایمان او حاله سره وړ او مناسب وي کولای سي چې هغه طریقه د خپل ځان دپاره اختیار او عملي کړي.

مګر رسول الله ﷺ مشرع یا د اسلامي قانون جوړوونکی دی یعنې: د ده ﷺ ټول تصرفات زموږ دپاره دین او شریعت بلل کېږي نو ځکه د ده ﷺ ټول اقوال، افعال، صفات او تقریر د شریعت دوهم مصدر بلل کېږي، زموږ د دین او شریعت اول مصدر: قرآن دی، دوهم مصدر: د رسول الله ﷺ افعال او اقوال دي، نو که رسول الله ﷺ داسي هجرت کړی وای لکه حضرت عمر رضی الله عنه چې وکړی خلکو به داسي ګمان کولای چې د هجرت دپاره دغه هغه واجبه طریقه ده احتیاط او حذر نه دي روا، د بيري په وخت کې باید څوک پټ نه سي، حال دا چه الله ﷻ په دې دنیا کې خپل شریعت پر اسبابو قائم کړی دی، که څه هم په حقیقت کې هغه چې زموږ عقیده ده او ایمان پر لرو هغه دا ده: چې اسباب هم د الله ﷻ په اراده سره برابرېږي او کار کوي، مسبب الاسباب رب ﷻ دی، نو ځکه رسول الله ﷺ ټول هغه احتیاطي طریقې او مادي وسائل استعمال کړل چې بشري عقل په دغسي حالاتو کې د هغه تقاضا کوي، هیڅ یوه داسي وسیله یې نه پرېښوول چې هغه یې نه کړه استعمال.

علي رضی الله عنه یې امر کړی چې د ده ﷺ په بستر کې پرېوزي او هغه د رسول الله ﷺ

خاص پټو پر ځان واچوي او بيا يې يو مشرک پسله هغه چي امين يې و بلي د دې دپاره نوکر کړی چي پر يوه داسي نا معلومه لاريې بوزي چي د دښمنانو په زړه کي نه ورگرځي او بيا يې درې ورځي په غار ثور کي په پټه سره تيري کړې او داسي نور احتياطات يې عملي کړل چي عقل د هغو تقاضاء کول، دا ټوله د دې دپاره چي دا واضحه او ښکاره سي چي پر الله ﷻ ايمان درلودل د اسبابو د استعمالولو سره ضد او منافي نه دی او د رسول الله ﷺ دغه ټول احتياطات يا د اسبابو استعمالول د بيري په سبب نه وه او نه دا په خيال او تصور کي ورگرځېدل چي د مدينې منورې تر رسېدلو د مخه دي د مشرکانو له طرفه ونيول سي او د دغه ادعاء د اثبات دپاره زموږ دليل دا دی: پسله هغه څخه چي ټول مادي اسباب پای ته ورسېدل او مشرکان د هغه غار پر شا وخوارا وگرځېدل چي هلته رسول الله ﷺ او د ده ملگری پټ وه، که يوه له مشرکانو سر ورکښته کړی وای دوی به يې ليدلي وای، دلته نو د ابوبکر رضي الله عنه پر زړه بېره غالبه سوه، البته دا بېره هم د رسول الله ﷺ په سبب وه نه د خپل ځان، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ څه ورته وويل؟ وي فرمايل:

«يا ابا بکر! ما ظنک ياثنين الله ثالثهما؟»

يا ابا بکر د هغو دوو په باره کي څه فکر کوې چي درېيم يې الله وي؟ که د يو چا اعتماد پر هغو اسبابو او احتياطاتو وي چي ده برابر کړي دي په دغسي حال کي څه نا څه بېره ورته پيښېږي، نو دا معلومه خبره ده چي دغه ټول احتياطات او د اسبابو استعمالول رسول الله ﷺ د دې دپاره وکړه چي د شريعت او قانون جوړولو وظيفه آداء کړي او پسله دغه احتياطاتو او اسبابو يې زړه په الله ﷻ پوري تړلی ؤ او د هغه رب پر ساتنه يې پوره توکل او اعتماد ؤ، خو دغه کارونه يې د دې دپاره وکړل چي مسلمانان په دې پوه سي چي په هر کار کي بايد اعتماد پر الله ﷻ وي مگر هو دغه اعتماد د دې سره ضد او منافي نه دی چي د هغو اسبابو څخه هم کار واخيستل سي کوم چي الله ﷻ په دې کون کي اسباب گرځولي دي.

يو بل ښکاره او روښانه دليل چي موږ يې پر دغه موضوع وايو! رسول الله ﷺ هغه حالت دی: کله چي سراقه پسي ور ورسېدی او د ده ﷺ د وژلو اړاده يې درلودل،

که واقعاً هم د رسول الله ﷺ سره بهره ور سره وای او دغه احتیاطات یې د بیري په سبب سره وای نو اوس به په دغه حال کې چې دښمن پسي ور ورسېدی یو څه بهره ورته پښه سوې وای، مگر رسول الله ﷺ د بیري هیڅ احساس نه کاوه بلکه د قرآن مجید په تلاوت او د خپل رب سره په مناجات مشغوله ؤ ځکه د ده ﷺ دا یقین ؤ چې هغه الله چې دی ﷺ یې په هجرت سره امر کړی دی هغه یې د دښمنانو او د هغوله شره ساتي.

درېمه نقطه: دا چې رسول الله ﷺ حضرت علي عليه السلام د دې دپاره په مکه مکرمه کې پرېښاوه چې هغه امانتونه و خپلو خاوندانو ته ورسوي کوم چې د رسول الله ﷺ سره پراته وه دا پر هغه عجیب ضد او تناقضي حالت دلالت کوي چې مشرکانو د رسول الله ﷺ په باره کې درلودی، په داسې حال کې چې دوی د رسول الله ﷺ تصدیق نه کاوه د درواغو، سحر او لهونتوب تهمتونه یې پر ویل، له بله طرفه دوی پر خپل شا وخوا تر ده ﷺ بل صادق او امین نه سوای پیدا کولای چې خپل امانتونه ورسره کښېږدي، نو یې خپل مالونه او قیمتي شيان بېله رسول الله ﷺ د بل چا سره نه ایښوول چې دا کار پر دې دلالت کوي چې د دوی کفر د شک په سبب نه ؤ چې دوی د رسول الله ﷺ په صداقت او امانت کې شک درلودی، بلکه د دوی انکار او کفر د دوی د تکبر او حق تر پښو لاندې کولو په سبب ؤ، څرنگه چې دوی پر خپل ریاست بهرېدل نویې د رسول الله ﷺ له متابعت څخه سرکښي کول.

څلورمه نقطه: عبدالله بن أبي بکر رضي الله عنه چې د مکې مکرمې او غار په منځ کې تگ او را تگ کاوه په مکه مکرمه کې یې اخبار ټولول او بیا یې رسول الله ﷺ او خپل پلار ته وروړل او خور یې اسماء رضي الله عنها چې د دوی د خوړو یا خوراکی موادو اهتمام یې کاوه او د دغه سفر دپاره یې دوی ته د دوی د ضرورت شيان برابرول، موږ ته دا لارښوونه کوي چې پر هر ځوان مسلمان که نارینه وي که ښځه د الله جبار په لار کې د اسلام د اوامرو د تحقق دپاره او د اسلامي ټولنې د جوړولو دپاره دا لازمه او واجب ده چې خپل انتهایي کوښښ وکړي، یوازي دا نه ده کافي چې یو انسان پر خپل ځان سره را ګرځي فقط شخصي او ځاني عبادتونه آداء کوي، بلکه پر هر مسلمان دا لازمه ده چې خپل ټول قوت او طاقت او د خپلې پوهې تخصص د اسلام په لار کې قرباني کړي

چې دغه قربانۍ په هر عصر او زمانه کې د اسلام او مسلمانانو د ژوند دپاره د ځوانانو مږت او سر لوړۍ وې، نن ورځ هم باید دغه فخر د ځوانانو په نصیب وي، ځوانان کولای سي چې اسلام او اسلامي ټولنه مخ ته بوزي.

که ته هغو کسانو ته وگورې چې د دعوت او جهاد په وخت کې د رسول الله ﷺ پر شا وخو ولاړ وه و به وینې چې اکثریت د هغو خلکو داسې ځوانان وه چې د ځوانۍ اولي مرحلې یې نه وې تیري سوي، خو دوی خپل ټول قوت او طاقت د اسلام د نصرت دپاره او د اسلامي ټولنې د جوړولو دپاره هیڅ نه دی درېغولی، نن ورځ هم زموږ امیدونه په ځوانانو پورې تړلي دي.

پنځمه نقطه: هغه واقعه چې سراقه او د ده آس ته هغه وخت پېښه سوه چې دی په رسول الله ﷺ پسې وورسېدی، موږ باید پوه سو چې دغه واقعه د رسول الله ﷺ د خارق العاده هغو معجزو څخه یوه معجزه ده چې د حدیثو امامانو د هغې پر صحت او را نقلولو اتفاق کړی دی، چې د هغو په مقدمه کې امام بخاري او امام مسلم دي، نو دا معجزه هم د رسول الله ﷺ نورو معجزو ته ور زیاته کړه.

شپږمه نقطه: د رسول الله ﷺ د هجرت په قصه کې د نورو معجزو تر څنګ ښکاره او بارزه معجزه هغه معجزه ده چې رسول الله ﷺ له کوره څخه هغه وخت را ووتی چې د مشرکانو ځوانان شا وخو او د ده پر کور را گرځېدلي وه او د ده ﷺ د وژلو په انتظار وه خو الله ﷻ د دوی ټولو سترګې په خوب داسې وړ وټرلې چې یوه هم و نه لیدې، یوازې دا نه چې نه یې ولیدې بلکه د دوی د دغه مؤامرې او توطیې د مسخره کولو دپاره رسول الله ﷺ د دوی ټولو سرونه په خاورو ور ډک کړل، رسول الله ﷺ د دوی تر منځ په داسې حال کې تېر سو چې د الله ﷻ دا قول یې تلاوت او چې فرمایي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ ۱۰۰.

دغه معجزه د هغه وخت او هري زمانې وکفارو ته د یوه اعلان په مثال سره ده، چې هو تاسي رسول الله ﷺ او د هغه و پیروانو یا متابینو ته د دین او دعوت په لار کې د څه مو دې دپاره تکلیف او آزار ورکولای سی خو دا دا معنی نه لري چې

الله ﷻ دوی پرېښوول او هيڅکله بيا دوی نصر او کاميابي نه سي ليدلای، مشرکانو او د دين ټولو دښمنانو ته دا نه ښايي چي دغه دڅه مو دې دپاره په خپله کاميابي او د مسلمانانو په وژلو او آزارولو خوشاله سي، ځکه د مسلمانانو ملگری رب ﷻ فرمايي:

﴿أَلَا إِنَّ فَضْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ [بقره: ۲۱۴]

بېشکه چي د الله ﷻ نصرت و مسلمانانو ته ډير نژدې دی او ممکن د دغه نصرت وسائل په هره لحظه کي د الله ﷻ په اراده موجود او آماده سي.

اوومه نقطه: دغه د هجرت په قصه کي موږ وليدل چي د مدينې منورې مسلمانانو که نارینه وه که ښځي، که لويان وه که کوچنيان په څومره شديد محبت او د زړه په اخلاص سره د رسول الله ﷺ استقبال او ښه راغلي وکړي، دوی هره ورځ د خپلو کورو څخه تر مدينې منورې دباندي را وتل او د لمر تر سوځوونکو شعاعو لاندي به د رسول الله ﷺ د را تگ په انتظار تر ماښينه پوري ولاړ وه، کله چي به گرمي ډېره زياته سوه او د ورځي ډېره حصه به تېره سوه نو به خپلو کورو ته ولاړل چي د سبا ورځي د انتظار دپاره آماده کي ونيسي، کله چي بيا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی د مسلمانانو په زړو کي احساسات او عواطف پر جوش راغله او په ژبه سره يې د ده ﷺ د استقبال او ښه راغلي قصيدې او ترانې ويلې او رسول الله ﷺ هم د دوی د محبت په بدله کي محبت ورکاوه، تر داسي اندازې چي د بني نجار هلکان شا وخوړا پر را گرځېدلي وه او د استقبال يا ښه راغلي ترانې يې ويلې رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تاسي زما سره محبت لری؟ ما خوښ لری؟ په والله زما زړه ستاسي سره محبت لري.

دغه صحنه او کيفيت موږ ته دا راښيي چي د رسول الله ﷺ محبت يوازي د ده ﷺ په متابعت کي نه دی، بلکه محبت د متابعت اساس او باعث دی، که چيري عاطفه او محبت په زړه کي نه وي د متابعت دپاره شوق نه پيدا کېږي، هغه قوم خطا وتلی دی چي وايي: د رسول الله ﷺ محبت بله معنی نه لري بېله متابعت او اقتداء څخه او دوی دا هېره کړې ده چي متابعت بېله قلبي محبت څخه په وجود نه سي را تلای او هغه شی چي تا و متابعت ته ورکسوي هغه قلبي محبت دی چي احساسات او

عواطف دي پر ښور را ولي، نو ځکه رسول الله ﷺ د ايمان اندازه د ده ﷺ په محبت سره ښوولې ده هغه چي فرمايي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »

[رواه: البخاري]

ژباړه: يوه ستاسي تر هغو کامل ايمان نه دی راوړی، يا کامل مومن نه دی ترڅو چي زه و هغه ته تر خپل مور او پلار، خپل اولاد او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم. **اتمه نقطه:** کله چي رسول الله ﷺ د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په کور کي و موږ ته د هغه محبت څخه چي صحابه کرامو د رسول الله ﷺ سره درلودی يو بل شکل را ښکاره سو او هغه شی چي د هغه محبت څخه دلته زموږ مقصد دی هغه د ابو ايوب او د هغه د ښځي هغه تبرک دی: کله چي به د رسول الله ﷺ د خوږلو لوبښی د رسول الله ﷺ څخه راوړل سو دوی به د هغه ﷺ د گوتو په ځايو پسي د تبرک دپاره گرځېدل، نو د دې څخه دا معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په آثارو تبرک کول يو مشروع، جائز او مباح کار دی او رسول الله ﷺ هم هغه تبرک مقرره کړی دی.

يعني: په هغه خبر سو او رد يې نه کړی. د هجرت پر قصه به په دغه اندازه تبصره کولو سره کفايت وکړو خودا دي تاسي ته معلومه وي چي د سيرت النبي ﷺ پر هره موضوع تاسي دغسي تبصرې کولای سئ او احکام ځني را ايستلای سئ، سيرت النبي ﷺ فقط قصې او تاريخ نه دی چي فقط ويل يا اورېدل دي بلکه دا زموږ د پيغمبر او لار ښوونکي ﷺ ژوند او زموږ د شريعت د جوړولو مصدر او مرکز دی، هر څومره چي فکر پکښي کوی او هر څومره چي يې څېړی په هغه اندازه سره مو ديني معلومات پراخه کيږي او پر هغه اندازه احکام ځني را ايستلای سئ ځکه د رسول الله ﷺ هر قول او هر فعل زموږ دپاره ديني او تشريعي حکم لري زموږ مسلمانانو د دين او شريعت دپاره، د قناعت او تسليمېدلو دپاره فقط دغه کافي دي چي و ويل سي: رسول الله ﷺ داسي فرمايلي دي يا رسول الله ﷺ داسي کړي دي دغه زموږ دين او شريعت دی، نو سيرت النبي ﷺ چي هر څومره څېړې پر هغه اندازه احکام ځني را ايستلای سي.

الحمد لله د الله ﷻ په توفيق سره د سروړ کائنات د لارښوونې ژوند د کتاب په ليکلو کي تر دغه
 ځايه د رسول الله ﷺ د رسالت د اولنيو ديارلسو کلو ژوند چي د مکې مکرمې ژوند
 يا دوره ورته ويل کيږي بيان کړل سو او اوس د مدينې منورې د ژوند يا دورې په
 حوادثو او واقعاتو شروع کيږي، په راتلونکي بحث کي به ان شاء الله تعالی د رسول
 الله ﷺ د مدينې منورې د ژوند حالات په تفصيل سره مطالعه کړي.
 وما توفيقی الا بالله عليه توکلت وإليه أنيب.
 وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله وأصحابه و أهل بيته وسلم تسليماً كثيراً.

ممکن د مدينې منورې ژوند او زمانه و درو مرحلو ته تقسيم کړو،

اوله مرحله: دا هغه مرحله ده چي په هغه کي فتنې او مشکلات وه، په دغه مرحله
 کي د مدينې منورې له داخله مشکلات وه، له خارجه څخه د اسلام د دښمنانو حملې
 وې، چي دغي اولي مرحلې د حديبيې تر صلحي پوري دوام درلودی او دغه صلحه
 د هجرت د شپږم کال د ذوالقعدې په مياشت کي وه.

دوهمه مرحله: دا هغه مرحله ده چي د مشرکانو د مشرانو سره د حديبيې په
 صلحه کي د نه تعارض يا جنگ نه کولو فيصله وسوه، چي دغي مرحلې ته (مرحلۃ
 الهدنه) ويل کيږي او دغه مرحله د هجرت د اتم کال د روژې په مياشت کي د مکې
 مکرمې په فتحه سره پای ته ورسېدل او په دغه مرحله کي د شاوخوا پاچهان و اسلام
 ته دعوت کړل سوه.

درېيمه مرحله: هغه مرحله ده چي په ډلو ډلو خلک د الله ﷻ دين او اسلام ته
 داخلېدل، قبائل او اقوام په دسته جمعي او د ډلو پر شکل مدينې منورې ته د اسلام را
 وړلو دپاره ورتله او په اسلام مشرفه کېدل، چي دغي مرحلې د رسول الله ﷺ تر
 رحلته پوري دوام وکړی چي دغه رحلت د هجرت په يوولسم کال او د ربيع الأول په
 مياشت کي پېښ سو.

د مدينې منورې د ژوند او له مرحله

دا هغه مرحله ده چې د هجرت په شروع کې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د پاره نوی ژوند شروع کېږي، د هجرت څخه يوازي دا مقصد نه و چې مسلمانان د تکليفو او آزارو، مشکلاتو او پسخندو څخه ځان خلاص کړي، بلکه هجرت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د پاره دا موقع هم برابره کړه چې د يوه امن او امان په ښار کې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، نو ځکه پر هر قدرت لرونکي مسلمان دا فرض وه چې د دغې نوي ټولنې او نوي وطن په آبادولو او جوړولو کې حصه واخلي او خپل ټول وس او توان د دغه مقصد د حاصلولو د پاره وښندي او په دې کې هيڅ شک نسته چې رسول الله ﷺ د دغې ټولنې د جوړولو د پاره امام او قائد، لارښوونکی او هادي دی او بېله منازعې او اختلافه د دغه کارو مشري د رسول الله ﷺ وه.

هغه قومونه چې په مدينه منوره کې اوسېدل او د رسول الله ﷺ ورسره معامله وه پر درې قسمه وه چې د هر قوم حال نسبت د هغه بل قوم حال ته ډېر واضح فرق او مختلف شکل درلودی او رسول الله ﷺ د هر قوم يا هري ډلې د پاره خاص مسائل درلودل چې د هغه بل قوم او ډلې د مسائلو څخه مختلف او بل شان وه، چې دغه درې قسمه ډلې يا قومونه په داسې ډول سره وه:

لومړۍ: د رسول الله ﷺ هغه غوره او مکرم، پاک او صالح اصحاب کرام رضي الله عنهم.

دوهم: هغه مشرکان چې تراوسه يې ايمان نه و راوړی او دوی د مدينې منورې د اصلي قبيلو غړي او افراد وه، بلکه ځينې يې مشران هم وه.

درېيم: يهود، چې يهود بيا په خپله درې قبيلې وه.

اولا: هغه مسائل چې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو په سبب د هغو سره مواجهه او مخامخ و؛ هغه دا چې د مدينې منورې د ژوند کيفيت په تمامه معنی د هغه حال او کيفيت څخه مخالف و چې مهاجرو مسلمانانو په مکه مکرمه کې درلودی، هغه وخت چې دغه اوسني مهاجر مسلمانان په خپل ښار او مکه مکرمه کې وه که څه هم دوی يوې کلمې سره را جمعه کول او د ټولو هدف يو و مگر دوی په مختلفو کورو کې سره

پاشلي وه، مظلومه وه، ذليله وه، شرل سوي وه، دوی د هماغه شي قدرت نه درلودی، امر او حکم د دوی د دين د دښمنانو په لاس کې ؤ، نو دغو مسلمانانو هلته نه سواي کولای چې يوه نوې اسلامي ټولنه په هغو مادو او شرائطو سره جوړه کړي چې هره انساني ټولنه ضرورت ورته لري، نو ځکه موږ وينو کوم قرآني آياتونه يا سورتونه چې په مکه مکرمه کې نازل سوي دي فقط د اسلام مبادي يا هغه اولني شيان بيانوي او داسي اسلامي اوامري او قوانين پکښې دي چې هر فردي په انفرادي ډول سره عملي کولای سي، په هغو قرآني اوامرو کې خلک ښو او د خير وکارو ته هڅول کېږي، مسلمانان په ښو اخلاقو امر کېږي، درذالو او کښتو کارو څخه منع کېږي.

مگر په مدينه منوره کې د اولي ورځي څخه د مسلمانانو حکم د دوی په خپل لاس کې ؤ او هيچا پردوی حکم او تسلط نه درلودی نو اوس دوی ته دا موقع برابره سوه چې د تمدن او آبادۍ په کارو مشغوله سي، د معيشت او اقتصاد، د حکومت او سياست په کارو مشغوله سي، جنگ او صلحي ته متوجه سي، د حلال او حرام، عبادت او اخلاق او داسي نور ديني او دنيوي مسائل په پراخه اندازه زده او عملي کړي، دوی ته اوس موقع مساعده سوه چې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، داسي ټولنه چې د ژوند په ټولو امورو او مرحلو کې د جاهليت د ټولني سره فرق ولري بلکه په ټول عالم انساني کې تر هري ټولني ښه او بهتره وي او دغه د دوی ټولنه، د دوی اخلاق او معاملات د اسلامي دعوت دپاره يو ښه مثال او نمونه وگرځي، هغه ټولنه جوړه کړي چې دوی د هغې ټولني د جوړولو دپاره لس کاله په مکه مکرمه کې رنگارنگ عذابونه او تکليفونه کاللي او زغملې وه.

مگر دا دي هم درته معلومه وي چې د دغسي سالمې ټولني جوړول نه په يوه ورځ کې امکان لري نه په مياشت او کال کې، بلکه د دغسي ټولني د جوړولو دپاره ډېر اوږد وخت په کار دی چې په هغه اوږده موده کې شريعت او قانون جوړ سي او په تدريج سره د هغه شريعت په عملي کولو خلک تربيه کړل سي، چې د دغه شريعت جوړوونکی الله ﷻ ؤ، چلوونکی، جاري کوونکی او ښوونکی يې رسول الله ﷺ ؤ. او صحابه کرامو عليه السلام اجمعين هم دغه شريعت او قانون په پراخه زړو سره قبلوه،

د هغه احکام یې پر خپلو ځانو عملي کول، د دغو مومنانو په باره کي الله ﷻ فرمایي:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾. [الأنفال: ۲]

يعني: حقيقي مومنان هغه کسان دي: کله چي پر دوی الهي آیاتونه وويل سي نو د دوی ایمان په زیات سي او پر خپل رب توکل کوي.

که څه هم د دغسي مسائلو تفصیل زموږ د بحث موضوع نه ده خو موږ د ضرورت پر اندازه دغه مسایل بیان کړه.

دا هغه لوی کار و چي د مسلمانانو په متعلق رسول الله ﷺ د هغه سره مخامخ و چي دا د اسلامي شریعت، اسلامي دعوت او محمدي رسالت هغه اساسي مقصد او هدف و، د رسول الله ﷺ دپاره دغه کار هغه اساسي کار و خو تلواري کار نه و بلکه دغه کار د وخت په تېرېدلو سره کېدی، خو هلته نور داسي مسائل وه چي اهمیت یې تر دغه لوی او مهم کار لږ و مګر تلواري غوښتی، هغه داسي:

د هجرت په شروع او په مدینه منوره کي مسلمانان پر دوه قسمه وه، یو قسم مسلمانان هغه وه چي په خپله مخکې، خپلو کورو او د خپلو مالو سره وه، بله هیڅ پرېشاني یې نه درلودل بېله هغه څخه چي یو سړی یې په خپل کور کي د ژوندانه د ضروریاتو د پوره کولو دپاره غواړي، چي دا د انصارو ډله وه، خو په خپله د انصارو په منځ کي بیا قبیلوي شدید نفرت، د زړو عناد او عداوت د ډيري مودې څخه پروت و، په نژدې تیرو سوو وختو کي یې ډېر شدید جنگونه سره کړي وه.

او د مسلمانانو هغه بله ډله هغه مهاجرین وه چي هر شی په مکه مکرمه کي ځني پاته و فقط خپل ځانونه یې مدینې منورې ته رسولې وه، خپل مقدس وطن او اقارب، خپلوان او عزیزان، اهل او عیال، کور او کهول، مال او منال، دولت او ثروت، صنعت او تجارت یې ټول په مکه مکرمه کي پرې ایښي وه، دلته په مدینه منوره کي نه د شپې د تېرولو ځای لري نه د خوړلو شی، نه کارسته چي ویې کړي، نه مال لري چي شپه په تېره کړي او د دغو مهاجرینو شمیر لږ هم نه و او ورځ په ورځ نور هم پسي زیاتېدل،

ځکه هر هغه چا ته چې پر الله او رسول الله ایمان لري په هجرت سره امر سوی و او دا هم معلومه خبره ده چې مدینه منوره یو غني او ثروتمن ښار هم نه و، نو د مدینې منورې اقتصادي موازنه خرابه او متزلزله سوه، په دغه شکېدلي حالت کې اسلام د ښمنو قواوو تقریباً اقتصادي بندیز هم پر ولگاوه، خوراکي او ارتزاقی مواد یې د مدینې منورې څخه بند غوندي کړه، نو خود اقتصادي حالت نور هم خراب سو. دا د مسلمانانو د دوو مختلفو ډلو په متعلق ستونځي او مشکلات وه.

ثانیاً: هغه دوهم قوم چې هغه مشرکان وه خود مدینې منورې د قبائلو اصلي او اساسي غړي وه، دوی پر مسلمانانو کوم تسلط نه درلودی خو په زړو کې یې شک و او د خپلو پلرو د دین په پرېښوولو کې متردد وه، مگر د دغه حالت سره سره یې د اسلام او مسلمانانو سره په زړو کې چم او عداوت نه درلودی او ډېر وخت نه سو پر تېر چې اسلام ته داخل سوه او صادق مسلمانان ځني جوړ سوه، مگر په دغو خلکو کې بیا داسې خلک هم وه چې په زړو کې یې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره شدید عداوت او عناد درلودی، خو دا یې په وسه نه وه پوره چې خپل عداوت او دښمني ښکاره کړي بلکه د وخت او حالاتو د مراعت په سبب مجبوره وه چې د دوستۍ او موډت اظهار وکړي، چې د دغو خلکو مشر او رئیس عبدالله بن ابی بن سلول و.

عبدالله بن ابی بن سلول څوک و؟

څه موده مخ کې او د بُعثت تر جنگ وروسته د اوس او خزرج قبیلو پر دې اتفاق کړی و چې دغه عبدالله به د دغو قبیلو دپاره د پاچا او رئیس په صفت سره مني او تر دغه د مخه هیڅ وخت داسې نه وه پېښه سوې چې دغه دواړي قبیلې دي د یو چا مشرتوب قبول کړي، نو د ده د تاج دپاره یې ملغلري او جواهرات هم سره یو ځای کړي وه چې ده ته د پاچهۍ تاج ور جوړ کړي او د مدینې منورې پاچا یې وگرځوي، په دغه وختو کې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورغلی، د دغه عبدالله بن سلول له قومه چې کوم څوک مسلمانان سوي وه هغه خلک د رسول الله ﷺ تابع سوه.

د دغه عبدالله په ګمان: رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه واخیستل، نو خود په زړه کې یې د رسول الله ﷺ سره ډېر شدید عداوت درلودی او کله چې یې

بيا وليدل چي حالات داسي سوه چي ده ته پر شرک پاته کېدل نفعه نه رسوي او د نيوې ګټو څخه محرومه پاته کېږي نو د بدر تر غزاء وروسته په ظاهره مسلمان سومگر په زړه کي هغه کافر ؤ، هر وخت چي به د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د آزارولو او تاوان رسولو موقع په لاس ورغله خامخا به يې هغه کار کاوه او د ده هغه نور ملګري چي د ده په پاچهي کي به وزيران او رئيسان وای او اوس د رسول الله ﷺ په را تګ سره هغه هم د دغو منصبو څخه محرومه سوه، هغو هم د دغه عبدالله سره د ده د شيطاني نقشو او دسيسو په عملي کولو کي کومک کاوه او ډير ځله به يې د مسلمانانو نوي ځوانان او ضعيف العقله کسان د خپلو دسيسو د عملي کولو دپاره د لاس آله ګرځول.

ثالثاً: يا درېيمه ډله چي هلته موجوده وه هغه يهود وه، دا هغه يهود وه چي په پخوا کي د رومان له ظلمه حجاز ته راغلي وه، که څه هم دوی په اصل کي عبرانيين وه خو پسله هغه چي حجاز ته راغله په ژبه، په لباس، په عاداتو او اصطلاحاتو د عربو سوه، حتی د قبيلو او افرادو نومونه يې هم عربي کړل، د عربو سره يې د ښځو له طرفه دوستۍ هم وکړې، خو پر دغه ټولو سربېره يې هغه خپل ذاتي جنسيت يا قوميت هم ساتلی ؤ، په عربو هيڅ نه سوه ګډ، بلکه په خپل اسراييلي او يهودي جنسيت به يې فخر هم کاوه او عرب يې ډېر سپک او خوار بلل، تر داسي اندازې چي عرب يې (اميين) بلل، يعني: وحشيان او بيعقلان، پست او اراذل.

د عربو مالونه يې په هره طريقه سره چي وي د ځان دپاره حلال او مباح بلل، لکه څرنګه چي الله ﷻ د دوی دغه قول او عقیده بيانوي او فرمايي:

﴿قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأَمْثَلِ سَبِيلٌ﴾. (آل عمران: ۷۵)

يعني: بېشکه دغه يهودي کتابيانو به ويل: نسته پر موږ باندې د دغو اميانو په حق کي هيڅ ګناه، چي موږ يې مالونه وخورو يا چم او خيانت ور سره وکړو.

د يهودو په مسلک اميان و هر هغه چا ته ويل کېږي چي يهود نه وي او دغو يهودو د خپل دين د نشرولو دپاره هيڅ حماس او احساس نه درلودی بلکه د دوی سره چي هغه ديني سرمايه پاته وه هغه فال، سحر، کوډي او جادو وه او په دغو شيانو يې خپل ځانونه اهل العلم او روحاني قائدان بلل، په کسب او پيسه ټولولو کي ماهران او

استادان وه، د حبوباتو او خرما، د شرابو او لباسو تجارت د دوی په لاس کې ؤ، واردات یې غله او شراب وه، صادرات یې خرما وه، بېله دې څخه یې نور هم تجارتي او صنعتي کارونه کول، د عربو څخه یې څو چنده کټي اخیستلې، یوازي تجارت یې نه کاوه بلکه سود او ربا یې هم خوړل، د عربو شیخانو او رئیسانو ته به یې ډیر ډیر پورونه ورکول، هغو به بیا دغه مالونه په بې پروايي سره د دې دپاره مصرفول چې شاعران یې په خپلو اشعارو کې صفت وکړي او په خلکو کې یې نوم لوړ سي، خو چې بیا به یې د یهودو پورونه له سواي آداء کرلای نو به یې خپلې زراعتي مخکي او باغونه پر هغو گرو کړه، څو کاله به نه وه تېر سوي چې دغه مخکي او باغونه به د یهودو سوه.

یهود د چمو او دسیسو، د فساد او شیطانتو خاوندان وه، د عربي او همسایه قبیلو په منځ کې به یې فساد او شیطانت جوړ کړی، عربي قبیلې به یې په پټو چمو او دسیسو په پرله پسې جنگو داسې سره اخته کولې چې هغه به په ځان نه سوه پوه او دې جنگو به یې نه کلو کلو دوام درلودی، هر وخت چې به یهودو ولیدل چې د جنگ اور مري یا مړ کېږي بیا به یې د هغه د تارو سره سره کله د پاره شیطانتونه او فسادونه جوړ کړه او دوی به آرام ورته ناست وه، په دغه اورو کې به یې د عربو سوځل په پټه خوله سره لیدل او بیا به یې د عربي قبیلو مشرانو ته د سود او ربا درانه پورونه د دې دپاره ورکول چې د مسکنت او غریبۍ په سبب د جنگو څخه لاس واخلې، یهودو په دغه کار سره دوې کټي کولې، یو خو یې خپل یهودي کیان د عربو څخه په داسې ډول ساتلی ؤ چې عرب یې په خپل منځ کې په جنگو اخته کړي وه او بل یې د ربا بازار تود ؤ چې څو چنده کټي یې اخیستلې او بې اندازې ثروت یې لاس ته راوړی.

په مدینه منوره کې د یهودو درې مشهوره قبیلې اوسېدلې:

۱- بنو قینقاع، چې د خزرج د قبیلې متعاهدین وه او کورونه یې دننه یا داخل په مدینه منوره کې وه.

۲- بنو النضیر.

۳- بنو قریظه، چې دغه دوې قبیلې د اوس د قبیلې متعاهدین وه او تر مدینې منورې د باندي اوسېدل او دا هغه قبیلې وې چې همېشه به یې د اوس او خزرج

د قبیلو په منځ کې جنگونه پېښول او په خپله دغه یهودي قبیلو د بُعَاث په جنگ کې کډون او اشتراک هم وکړی.

دا معلومه خبره ده چې د یهودو څخه دا امید له کېدې چې اسلام ته یې بله بُغضه او عناده په بله سترګه وګوري، ځکه رسول الله ﷺ د دوی د قوم او جنسه څخه نه و چې دوی دې د قومي عصبيت په سبب د هغه تر څنګ ودرېږي او بل دا چې د اسلام دعوت، صالحه دعوت و چې د پاشلو زړو په منځ کې یې الفت پیدا کاوه، د دښمنیو او عداوتو اوریې واژه او په ټولو کارو کې یې خلک و امانت او دیانت ته را بلل، خلک یې په دې سره امر کول چې پاک او حلال مالونه وخورې چې د دې ټولو معنی دا وه چې د یثرب عربي قبائل باید په خپلو منځو کې الفت او محبت سره ولري نو په دغه حالت کې خامخا دغه عربي قبیلې د یهودو د هغه شیطاني اعمالو څخه خلاصېدلې، د یهودو تجارتی رونق پای ته رسېدلی او هغه د ربا مالونه کوم چې د دوی د سرمایه دارۍ اساس او مرکز بلل کېدلی حرامېدل، بلکه د دې ډېر احتمال و چې دغه عربي قبائل وینې او متوجه سي، کوم باغونه او مځکې چې یهودو د ربا په معاملو ځنې اخیستي وه بیرته خپل لاس ته را وړي.

کله چې یهود د اسلامي دعوت په مفهوم پوه سوه او وې لیده چې اسلامي دعوت غواړي چې په یثرب کې استقرار او آرامي را ولې، د خپلو ځانو دپاره یې دغه ټول تاوانونه تر نظر وایستل نو ځکه یهودو د هغې ورځې څخه چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی دننه په زړو کې د اسلام او د رسول الله ﷺ سره شدید عداوت درلودی، که څه هم دوی په شروع کې د دغه عداوت د ښکاره کولو جرئت نه درلودی خو پسله څه مودې څخه یې دغه عداوت واضحه او روښانه سو.

د یهودو دغه عداوت په واضحه ډول په هغه واقعه کې ښکاره کیږي چې ابن اسحاق یې دَامُ الْمُؤْمِنِينَ صَفِيهِ ﷺ څخه روایتوي، صَفِيهِ ﷺ چې د رسول الله ﷺ زوجه او د حَبِی بن أخطب یهودي لور ده او دغه حَبِی بن أخطب د مدینې منورې د یهودو د مشرانو څخه و، چې دا قصه به په وروسته کې راسي چې رسول الله ﷺ صَفِيهِ ﷺ سره څنګه واده او نکاح وکړه، دغه صَفِيهِ ﷺ وايي:

زه کوچنۍ وم او پر خپل پلار تر ټولو اولادو گرانه وم، هر وخت چي به پلار ولیدم غږ به یې را ته خلاصه کړه او په بغل کي به یې ونیولم، دغه رنگه پر خپل اکا چي ابویاسر ورته ویل کېده هم گرانه وم، کله چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی او په قباء کي یې واړول سهار وختي زما پلار حیی بن أخطب اوزما اکا ابویاسر بن أخطب د هغه ﷺ د لیدلو دپاره ورغله او ما بنام د لمر لوېدلو سره ستري هلاک، غمجن او پرېشانه بیرته کور ته راغله، صفیه رضی الله عنها وایي: څرنگه چي زه کوچنۍ وم د هغه پخواني عادت سره سم په ډیر شوق او چابکي سره دوی ته ورغلم (یا دوی ته مي ور وځغستل) مگر په دغه ورځ د هغه غم په سبب چي د دوی سره ویوه هم ما ته و نه کتل، یوازي دا نه چي په غږ کي یې و نه نیولم بلکه را ته و یې هم نه کتل، ډیر غمجن او پرېشانه وه، صفیه رضی الله عنها د دغې ورځي خبري بیا په وروسته کي بیانوي او وایي:

وامي ورېدل چي زما اکا ابویاسر زما پلار ته وویل: آیا هغه هغه دی؟ يعني: دغه سړی هغه نبي دی چي موږ ته په تورات کي ذکر سوی دی؟

پلار مي وویل: هو والله.

اکا مي ویل: آیا تا وپېژندی او یقین دي سو؟

پلار مي ویل: هو.

اکا مي ویل: نو د ده په باره کي څه نیت او اراده لرې؟

پلار مي وویل: تر څو چي ژوندی یم په والله دېمني او عداوت به ورسره کوم. سبحان الله! د یهودو دغه حال دی په حق پوهیږي او حق ور معلوم سو مگر پر دغه واقعیت سر بېره د حق سره عناد او عداوت کوي دا د یهودو خوی او عادت دی، د نن ورځي یهود هم هغه یهود دي او هغه یې عداوت دی، نه پوهېږم چي جاهل او بې خبره مسلمانان څنگه پر یهودو اعتماد کوي؟ او ولي دوستي ور سره کوي؟

د یهودو د عداوت او خیانت بل شاهد د عبدالله بن سلام رضی الله عنه هغه قصه ده چي امام بخاري یې روایتوي، عبدالله بن سلام رضی الله عنه چي د مدینې منورې د یهودو د لویو علماوو او احبارو څخه ؤ دئ وایي: زه د خپلي خاله سره ناست وم خبر راغلی چي محمد ﷺ مدینې منورې ته را ورسېدی، عبدالله بن سلام په لوړ آواز سره تکبیر ووايه

(الله اکبر) خاله یې په تعجب کي سوه چي عبدالله څنگه د دغه سړي په را تگ سره چي وایي نبي دی تکبیر وایي؟ نو خاله یې ورته وویل: قسم دی که موسی بن عمران راغلی وای تا به داسي تکبیر نه وای ویلی، عبدالله بن سلام رضی الله عنه ورته وویل: خاله! دغه سړی او موسی وروڼه دي هغه نبي ؤ او دئ هم نبي دی، خاله یې ورته وویل: ستا پر حال دي افسوس وي ته څنگه وایي: چي دا سړی نبي دی؟ عبدالله رضی الله عنه ورته وویل: هغه علامې چي د نبي آخر زمان په باره کي په تورات کي ذکر سوي دي هغه ټوله په ده کي موجودي دي.

خاله یې ورته وویل: ولاړ سه او ځان ته صحي حال معلوم کړه.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه هم په تلوار د بني نجار منطقي ته ورغلی او د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه یې داسي خبري واورېدې چي هغه ټولي د راتلونکي نبي علامې وې، عبدالله بن سلام پر هغه ځای او په هغه ساعت ایمان را وړی، عبدالله بن سلام رضی الله عنه د مدینې منورې د یهودو څخه هغه اول یهودي دی چي په اسلام مشرفه کيږي او بیا یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: یا رسول الله! یهود تهمني او بهتان وپونکي قوم دی، د مخه تردې چي ته زما په باره کي پوښتنه ځني وکړې که دوی زما په اسلام خبر سي نو بیا ستا په حضور کي پر ما بهتان او تهمتونه وایي، نو د مخه تردې چي زما د اسلام خبر نشر سي یهود او د هغو مشران را وغواړه او د دوی څخه زما په باره کي پوښتنه وکړه.

رسول الله صلی الله علیه و آله یهود را وغوښتل او عبدالله بن سلام رضی الله عنه دالته په یوه خونه کي پټ سو، یهود راغله او کښېستل، رسول الله صلی الله علیه و آله دوی و اسلام ته دعوت کړل خو دوی د اسلام د قبلولو څخه انکار کوي او اسلام نه قبلوي، بیا نور رسول الله صلی الله علیه و آله د عبدالله بن سلام په باره کي پوښتنه ځني وکړه، چي عبدالله بن سلام په تاسي کي کوم مقام او درجه لري؟ یهودو وویل: هغه په موږ کي لوی عالم او د لوی عالم زوی دی، زموږ سردار او د سردار زوی دی، په موږ کي د ښه اولوړ مقام خاوند دی.

رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: که هغه ایمان را وړی بیا تاسي څه وایاست؟

یهودو وویل: الله ځي یې له دې کاره وساتي او دغه جمله یې دوه درې واړه وویل.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه د هغه پټه ځایه را ووتی او ویل:

أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله،

دا پر يهودو لوی دلیل ؤ چي دا دين حق دی مگر يهودو وويل: دى په موږ کي بيقفل، درواغجن او جاهل دی او د ده نور بد يې هم بيانول. دغه د يهودو غدر او خیانت دی، لږ وخت د مخه يې اقرار کاوه چي عبدالله په موږ کي عالم، مشر او شريف دی، مگر کله چي يې وليدل چي خبره د دوی په نفعه او فايده نه ده نور څه وايي.

يهود وفاء او وعده نه لري، په عربي کي متل دی چي وايي:
(اليهود ليس لهم العهد)

يعني: يهود پر خپلو وعدو او عهدو وفاء نه لري.

دا هغه اوله تجربه وه چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته د مدينې منورې د داخلېدلو په اوله ورځ د يهودو په باره کي حاصله سوه.

موږ مخ کي د اسلامي نوي ټولني د جوړولو دپاره د مشکلاتو خبري کولې او د دغو ذکر سوو درو ډلو: مسلمانانو، مشرکانو او يهودو مشکلات، هغه مشکلات وه چي مسلمانانو خاصاً رسول الله ﷺ ته له داخله څخه متوجه وه، يعني د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره د دغو درو ډلو داخلي مشکلات دغه بېل بېل مشکلات وه، مگر له خارجې څخه هغه شريزه قوه چي د مسلمانانو ضد او د اسلام دښمنه قوه وه هغه قریش وه.

د لسو کلورا هيسي هغه وخت چي مسلمانان په مکه مکرمه کي د دوی تر لاس لاندي وه د دوی د عذاب ټولي طريقې که وهل او ټکول وه، که عذابونه او آزارونه وه، که لوږي او مقاطعې وې پر استعمال کړې، بيا چي مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړی د دوی ټول مالونه که مخکي وې که کورونه، که مالونه وه که حيوانات ټول يې غصب او مصادره کړل، د مسلمانانو او د دوی د ښځو او اولادو په منځ کي يې جلا والی را وستی او پر کومو کسانو چي يې قدرت پيدا کړی هغه يې بنديان کړه او عذابونه يې ورکول، يوازي دانه وه بلکه د رسول الله ﷺ چي د اسلامي دعوت خاوند ؤ د وژلو اراده يې هم وکړه، چي دى او د ده دعوت ټول له منځه يوسي او د دغه دسيسې د عملي کولو دپاره يې خپل ټول طاقت استعمال کړی، پسله دغو ټولو

عذابو او آزارو څخه کله چې مسلمانانو داسې مخکې ته هجرت وکړې چې د دوی څخه پنځه سوه کیلومتره لیرې وه قريشوپيا په سیاسي عمل لاس پورې کړی.

قريشوپه عربو کې دیني او دنيوي صدارت او ریاست درلودی ځکه دوی د حرم اوسېدونکي وه او د بیت الله شریفې تصرف د دوی په لاس کې ؤ، نو یې د جزیره العرب نور مشرکان د اهل مدینه پر ضد وپارول تر داسې اندازې چې مدینه منوره د شدیدې مقاطعې په حالت کې سوه، واردات یې لږ سره او د مهاجرو مسلمانانو شمېر ورځ په ورځ زیاتېدی او دا معلومه خبره وه چې د مکې مکرمې د طاغي مشرکانو او د مسلمانانو په منځ کې په نوي یا د هجرت په وطن کې جنګي حالت هم برقراره ؤ نو دا د مسلمانانو حق ؤ چې د مکې مکرمې د طاغيانو مالونه مصادره کړي او واخلي، لکه څرنګه چې هغو د دوی مالونه مصادره کړي او اخیستي وه او مسلمانان پر مشرکانو هغسې عذابونه تېر کړي لکه پر دوی چې یې تېر کړي وه او د هغو د ژوند په لار کې هغسې مشاکل پیدا کړي لکه دوی ته چې یې پیدا کړي وه، کاسه په کاسه ورکړي، دا هم د دې دپاره چې دغه کفار د مسلمانانو د نېستي کولو قدرت و نه لري او د دوی د اسلامي دعوت د مخنیوي وسائل یې د لاسه ووزي.

دا هغه قضیې او مشکلات وه چې رسول الله ﷺ د یوه رسول او لار ښوونکي، د یوه امام او قائد په صفت ورسره مخامخ ؤ.

او رسول الله ﷺ د رسول او رهبر په صفت په مدینه منوره کې دغه وظائف په پوره ډول سره انجام کړل.

هر قوم ته یې د رحمت او شفقت، یا شدت او عذاب څخه هغه څه ورکړه چې د هغه شې مستحق او لائق وه او په دې کې هیڅ شک نسته چې د رسول الله ﷺ رحمت پر شیدت غالبه ؤ، ترڅو چې په لږو کلو کې آمریت او اداره اسلام او مسلمانانو ته را وگرځېدل.

ویونکي او اورېدونکي به د رسول الله ﷺ دغه عادلانه او کامیابه تصرفات

او حالات په راتلونکي بیان کې په ښکاره ډول سره وويني،

څرنګه چې موږ اوس د هجرت د شروع واقعات بیانوو نو د هغې جملې څخه یوه

واقعۀ دا وه: چي د هجرت په شروع او ابتداء کي د انصارو د مشرانو څخه يو مشر چي اسعد بن زرارۀ رضي الله عنه و وفات سو، دا هغه څوک دی چي تر هجرت د مخه د جمعي اول لمونځ د ده رضي الله عنه په کور کي آداء سو او د دغه لمانځه خطبه هم ده رضي الله عنه و ويل، دی هغه څوک دی چي د مصعب بن عمير رضي الله عنه په ملګرتيا به د مدينې منورې پر کلو او کورو ګرځېدی او خلک به يې اسلام ته دعوتول، نو د اسعد بن زرارۀ رضي الله عنه وفات د هغو لويو واقعو څخه دی چي د هجرت په شروع کي پېښي سوي دي.

او يوه بله لويه واقعۀ دا وه: کله چي رسول الله ﷺ مکې مکرّمې ته نفر ولېږي چي د مکې مکرّمې څخه د رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق رضي الله عنه کورنۍ راوړي تر دغه وخته د هجرت څلور مياشتي تيري سوي وې او په دغو څلورو مياشتو کي په ټولو مسلمانانو کي هيڅ داسي نارينه کوچنی نه و پيدا سوی چي ژوندی دي پاته سي، په مسلمانانو کي چي به هر نارينه کوچنی وزېږېدی هغه به مړ سو.

ټول نوي ماشومان چي پيدا کېدل يا به نجوني وې يا به مړه کېدل، دلته يهودو آوازۀ واچول چي موږ په مسلمانانو سحر کړی دی چي د دوی به هيڅ نارينه کوچنی نه پاته کېږي او په دې طريقۀ سره د مسلمانانو رېښه خېژي، ځکه مشران به يې کرار کرار مري او نوی کوچنی به نه پکښي پاته کېږي چي دا د مسلمانانو د نيستي کېدلو سبب ګرځي او رشتيا هم په مسلمانانو کي څلور مياشتي پرله پسې داسي نارينه کوچنی نه سو پيدا چي ژوندی دي پاته سي، د مدينې منورې پوره او کامل ښار او په سوو کورونه او په څلورو مياشتو کي د نارينه کوچني نه پيدا کېدل ډېره عجبۀ وه، تر داسي اندازې چي خلکو د يهودو دغه آوازۀ و منل چي رشتيا هم دوی سحر کړی دی، ځکه په دنيا کي به داسي ښار نه وي چي په څلورو مياشتو کي دي نارينه کوچنی نه سي پکښي پيدا مګر په مدينۀ منوره کي دا واقعۀ پېښۀ سوه، نو ځکه خلکو دغه د يهودو آوازۀ رشتيا وبلل.

تر څو چي اسماء د ابوبکر الصديق رضي الله عنه لور په داسي حال کي مدينې منورې ته راغله چي د حمل آخري مياشت يې وه، اسماء د زبير بن العوام رضي الله عنه ښځه وه او زبير رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د عمه صفيه بنت عبدالمطلب زوی دی، اوس چي

اسماء رضی اللہ عنہا مدینې منورې ته راغله حامله ده او د حمل یې آخري میاشت ده او لږ موده وروسته یې زوی پیدا سو چي عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ دی او مړ هم نه سو، اسماء رضی اللہ عنہا وویل: چي عبدالله ورسول الله ﷺ ته ورولی، په مسلمانانو کي نارینه کوچنی پیدا کیږي او نه مري! رسول الله ﷺ ډېر په خوشاله سو، رسول الله ﷺ په خپله مبارکه خوله کي خرما و ژوول او بیا یې د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ په خوله کي ور کښېښوول، نو هغه اول شئ چي د عبدالله نس ته ورغلی هغه د رسول الله ﷺ مبارکي ناري وې، د عبدالله په ولادت او ژوندي پاته کېدلو سره مسلمانان ډېر خوشاله سوه، د ډيري خوشالۍ څخه یې عبدالله پر سرو ګرځاوه، مسلمانانو د مدینې منورې په لارو او کوڅو کي د خوشالۍ مظاهره وکړه او په لوړ آوازي د الله اکبر تکبیرونه ویل.

دا ټوله د نارینه کوچني د پیدا کېدلو په سبب چي مړ هم نه سو او د خوشالۍ حای دا ؤ چي د یهودو هغه د سحر آوازه هم په ماته سوه، نو د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ پیدا کېدل د مسلمانانو په تاریخ کي لویه فتحه بلل کیږي، عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ چي د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ د ولادت ورځ یې لیدلې ده چي په دغه ورځ صحابۀ کرامو د ده د زېږېدلو په سبب تکبیرونه ویل او بیا یې د ده رضی اللہ عنہ د شهادت ورځ هم ولیدل، چي د حجاج بن یوسف الثقفي لښکرو شهید کړی او هغو هم تکبیرونه ویل، نو عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ وايي: د عبدالله بن زبیر د پیدا کېدلو ورځ مي ولیدل او بیا مي د ده د شهادت ورځ ولیدل، قسم په الله هغه کسان چي د ده د ولادت په ورځ یې تکبیرونه ویل، تر هغو کسانو ښه او بهتروه چي د ده د شهادت په ورځ یې تکبیر وایه.

د ده د ولادت په ورځ صحابۀ کرامو تکبیر وایه او د ده د شهادت په ورځ د حجاج بن یوسف الثقفي یاغي او باغي لښکرو تکبیر وایه.

او د هجرت په اتمه میاشت کي رسول الله ﷺ د ام المؤمنین حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا د حضرت ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ د لور سره واده وکړی.

دغه د هجرت د اولو وختو څه واقعات ستاسي د معلوماتو د زیاتوالي د پاره درته بیان کړل سوه.

د نوي ټولني جوړول

موږ مخ کي و ويل: چي رسول الله ﷺ د هجرت په اول کال د ربيع الأول د مياشتي په دوولسم تاريخ د جمعي په ورځ چي د ميلادي (۶۲۲) کال د سپتمبر د مياشتي د (۲۷) تاريخ سره برابر و په مدينه منوره کي د بني النجار په منطقه کي د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د کور مخ ته د خپلي اوسني څخه کښته سو او وې فرمايل: ان شاء الله منزل يا د استوگني ځای دلته دی او بيا د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه کور ته ولاړی او اول هغه کار چه رسول الله ﷺ د هغه په عملي کولو شروع وکړه هغه پر هغه مځکه چي اوبښه هلته چوکه سوې وه د مسجد جوړول وه او دغه مځکه يې د هغې د مالکانو څخه چي دوه يتيم هلکان وه را نيول او قيمت د مځکي ابوبکر الصديق رضي الله عنه ورکړی.

او د مسجد د جوړولو په کار کي په خپله رسول الله ﷺ حصه اخيستل چي خښتي او ډبري به يې نقلولې او دغه د رسول الله ﷺ کار کول يا په کار کولو کي حصه اخيستل د صحابه کرامو نشاط او احساسات نور هم ور زياتول تر داسي اندازي چي د اصحاب کرامو څخه يوه نفر دغه شعر هم وايه:

لَسْنِ قَعَدْنَا وَالنَّبِيُّ يَعْمَلُ لَذَاكَ مَنَا الْعَمَلُ الْمَضِلُّ

يعني: که موږ کښنو او رسول الله ﷺ کار کوي دغه ناسته زموږ دپاره گمراه کوونکی عمل او بد کار دی.

دغه د مسجد مځکه چي خرابه مځکه وه په هغه کي د مشرکانو پخواني قبرونه وه، ژوري گندي وې، د خرما وني وې او د غرقد ونه پکښې وه، د رسول الله ﷺ په امر سره د مشرکانو قبرونه وگندل سوه او خاوري يې وغورځول سوې، هغه گندي آواري او برابري سوې، د خرما او غرقد وني پرې کړل سوې، په دغه وخت کي قبله د بيت المقدس طرف ته وه، د مسجد د پاڼو دېوالونه په ډبرو پورته سوه او نور دېوالونه يې په اومو خښتو او خټو پورته سوه، چت يې د خرما په بناخلو پټ کړل سو او د منځ عمودونه يې د خرما د وني د تنو څخه ورکړل سوه، پر مځکه يې شگي او رېگ آوار سوه، مسجد ته درې دروازې ورکول سوې، د مسجد اوږد والی سل ذراعه و او بري

عرض يې هم د غومره يا تر دغه لږ کم ؤ، د مسجد خټک يا بغل ته په اومو خښتو کوټې يا حُجَرې جوړې سوې چې سرونه يې په بناخلو او د خرما په پانو پټ سوه چې دا د رسول الله ﷺ د ازواجو مطهراتو خونې او حُجَرې وې، کله چې د دغو حُجرو بناء پوره او کامله سوه نور رسول الله ﷺ د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه له کوره و دغو حُجرو ته ور نقل سو او دا موهم درته وَرْتَه : چې مسجد يوازي د لمنځو د آداء کولو ځای نه ؤ بلکه يوه مدرسه يا پوهنتون هم ؤ چې مسلمانان هله اسلامي تعليمات او توجيهات زده کول او مسجد د هغو مجلسو ځای ؤ چې هلته هغه مختلفې او يو له بله مروري قبيلې پخپله کېدې کومې چې د جاهليت د وختو څخه يې نفرت او نزاع، جنگ او جدل په منځ کې پاته وه او مسجد د اسلامي شئونو د ادارې ځای ؤ او مسجد لکه د نن ورځې پارلمان هلته مشورتي او تنفيذي مجلسونه کېدل، پردې ټولو سربېره مسجد د هغو فقيرو مهاجرينو د پاره کور ؤ او د استوگنې ځای هم ؤ چې نه يې کور درلودی نه اهل، نه يې اولاد درلودی نه قوم:

همدارنگه د هجرت په اول کال کې د لمانځه درکتود زياتوالي وحي نازلې شوې. د لمانځه په متعلق درې مرحلې تېرې سوي دي، په اوله مرحله کې لمونځ اختياري ؤ فرض نه ؤ هر چا چې به هر وخت هر څومره لمونځ کاوه د ده خوښه وه، هو رسول الله ﷺ خلک لمانځه ته را بلل او لخواه يې خولمونځ فرض نه ؤ بلکه اختياري ؤ بېله د شپې د لمانځه څخه چې دغه د شپې لمونځ د سورة المزل د دغو آياتو:

﴿يَتَأْتِيَ الْمُزْمِلُ ۝ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝﴾

په نزول سره اول يوازي پر رسول الله ﷺ فرض سو او بيا وروسته پر مسلمانانو هم فرض سو، مگر نور لمنځونه تر اسراء او معراج پورې نه وه فرض سوي خو په معراج کې پنځه لمنځونه فرض سوه، د مخه مسلمانانو لمنځونه کول خو فرض نه وه او بيا په معراج کې پنځه لمنځونه پر ټولو مسلمانانو فرض سوه خو ټول لمنځونه دوه دوه رکعاته وه، سهار، ماښام، ماڅيگر، ماښام، ماڅستن، ټول دوه دوه رکعاته وه او مسلمانانو هم تر هجرت پورې دوه دوه رکعاته لمنځ کاوه خو د هجرت په اول کال کې په ماښام، ماڅيگر، ماښام او ماڅستن کې زياتوب وسو او د سهار لمنځ پر هغه

خپل حال دوه رکعاته پاته سو.

تر دغه وخته آذان هم نه و خلک د لمانځه دپاره بېله کومي علامې او بېله دغه را ټولېدل، خلکو به په خپل فکر وخت سنجاوله او د لمانځه د آداء کولو دپاره به په مسجد کې سره یوځای کېدل نو د هجرت په اولو وختو کې رسول الله ﷺ د داسې شي په باره کې فکر کاوه چې په هغه سره خلک خبر سي چې د لمانځه وخت دی او په دغه باره کې یې د صحابه کرامو سره هم مشوره وکړه، ځینو وویل: (بوق) یعنې: ښکر یا ټولۍ به پیدا کړو، دا یې نه سوه خوښه ځکه ټولۍ یهودو استعمالول.

چا بیا وویل: (ناقوس) به پیدا کړو، ناقوس دوه لرګي دي چې یو یې اوږد او بل یې کوچنی دی چې یو له بله سره ټکول کېږي، یا خو یې یوه اوسپنه وي او بل یې لرګی وي چې سره ټکول کېږي، خو ډیر ځله ځنګولې ته هم ناقوس ویل کېږي.

دا یې هم نه سوه خوښه ځکه دغه ناقوس بیا نصار او استعمالاوه، خو په دغه ورځ پر کوم خاص شي اتفاق ونه سو او سره ولاړل، په وروسته کې یوه صحابي چې نوم یې عبدالله بن زید و په خوب کې یو سړی ولید چې زرغونه کالي یې اغوستي دي او ناقوس ور سره دی، عبدالله ورته وویل: سره! دغه ناقوس نه خرڅوې؟

هغه ویل: څه په کوې؟ عبدالله ویل: موږ د لمانځه دپاره خلک په خبروو، سړي وویل: تر دغه ښه شی دروښیم؟ عبدالله ویل: هو، سړي وویل: هر کله چې د لمانځه وخت سو په لوړ آواز سره وایاست:

«الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر،

أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله،

أشهد أن محمداً رسولُ الله، أشهد أن محمداً رسولُ الله،

حيّ على الصلوة، حيّ على الصلوة،

حيّ على الفلاح، حيّ على الفلاح،

الله اکبر الله اکبر،

لا إله إلا الله»

ټول آذان یې وروښووی.

عبدالله بن زید چې له خوبه را وښی سورسول الله ﷺ ته ورغلی او خپل خوب یې ورته ووايه، رسول الله ﷺ وفرمایل: دا ښه خوب دی او دغه جملې بلال رضی الله عنه ته ور وښيه ځکه د هغه آواز لوړ او ښه دی.

(په دغه کي موږ ته د رسول الله ﷺ له طرفه تعلیم دی چې آذان باید هغه څوک وکړي چې آواز ئې ښه او لوړ وي، نو مؤذن باید د ښه آواز خاوند وي ځکه خوب عبدالله بن زید رضی الله عنه لیدلی ؤ او رسول الله ﷺ ورته وویل: آذان دي بلال وکړي).

اوس چې بلال رضی الله عنه لوړ مسجد ته وختی او آذان کوي په دغه وخت کي حضرت عمر رضی الله عنه بیده ؤ او په دغه آذان له خوبه را وښی سو خو په دغه وخت کي ده رضی الله عنه هم دغسې خوب لیدلی چې آذان پکښې ؤ، نو ژر ورسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسول الله! والله ما دغه شی په خوب لیدی، رسول الله ﷺ وفرمایل: هو د لمنخود خبرتیا دپاره دغه آذان ښه او بهتر شی دی او بیا پر دغه آذان وحی هم نازلې سوې چې آذان یې ثابت او قایم کړی، دا د دغه آذان د مشروعیت او شروع کېدلو قصه وه کوم چې هره ورځ پنځه واره د دنیا په آفاقو کي پورته کیږي او د عالم الوجود ټول اطراف په رېږدول کیږي، د الله تعالی پر وحدانیت او د رسول الله ﷺ پر رسالت شاهدي په آداء کیږي، د دغه آذان په واسطه مسلمانان د یوه الله تعالی د عبادت دپاره د الله تعالی په کورو کي سره را ټولېږي او یو ځای کیږي.

د مسلمانانو په منځ کي ورور گلوي

لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یو ځای کېدلو، ألفت او محبت دپاره مسجد جوړ کړی، دغه رنگه یې یو بل کار هم وکړی چې د تاریخ په اوږدو کي ځلانده او روښانه کار دی چې هغه د مهاجرینو او انصارو په منځ کي ورور گلوي وه.

دا خو درته معلومه ده چې مهاجرین هغو مسلمانانو ته ویل کیږي چې د مکې مکرمې څخه یې مدینې منورې ته هجرت کړی دی او انصار د مدینې منورې هغه مسلمانان دي چې د رسول الله ﷺ، او مهاجرینو مرسته او نصرت کوي.

بیا نور رسول الله ﷺ د انس بن مالک رضی الله عنه په کور کي د مهاجرینو او انصارو په منځ

کي ورور ګلوي جوړه کړه هغه داسي: چي په دغه وخت او په دغه کور کي ټول (۹۰) نفره مسلمانان موجود وه چي نيم يې مهاجرين وه او نيم يې انصار وه او د رسول الله ﷺ په امر يو د انصارو او يو د مهاجرينو څخه سره وروڼه سوه، نبوي امر داسي ؤ: د انصارو څخه دي هر نفر د مهاجرينو څخه يو نفر د ځان دپاره اختيار کړي او د ځان ورور دي يې و بولي او هر ورور پسله مرګه څخه د هغه بل ورور ميراث وړي، نه ذوی الارحام او اقربا، يعني: هغه د مړه سوي انسان ميراث د ده اقرباوو ته نه رسېږي بلکه دغه اوسنی ورور ګلوي دوی په ميراث کي سره شريکوي او دغه د ميراث وړلو حکم د بدر تر غزاء پوري دوام درلودی خو چي بيا د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَأُولَ الْأَنْحَارِ حَامٍ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ [الأنفال: ۷۵]

نو د ميراث حکم بيرته هغو خپلو اقرباوو ته وګرځېدی، په اول کي دا کار په دې سبب ؤ چي هغه د جاهليت قومي عصبيت له منځه ولاړ سي، د مسلمانانو له منځه د رنگ او نسب، وطن او قوميت، فرق او اختلاف ورک سي او يوازي اسلام د خلکو د تعلق او دوستۍ سبب وګرځي او هيڅوک و هيچا ته بېله خپلي عقيدې، اخلاقو او تقوی نه سي ور نژدې کېدلای (يعني د خلکو د نژدې کېدلو وسيله يوازي عقیده ده) رسول الله ﷺ دغه اسلامي ورور ګلوي يو نافذ او عملي تړون وګرځاوه نه فقط د خولې خبري، داسي نه چي خلک يوازي په خوله سره يو له بله ورور، ورور، وايي او د عمل يې هيڅ اثر نه وي بلکه په دغه اسلامي ورور ګلوي کي آفت او محبت ؤ، قرباني او صداقت ؤ، بل دا چي مهاجرينو خپل وطن، خپل کورونه او خپل مالونه پرې ايښي دي حتی د مدينې منورې د ژوند او خلکو سره هم نوي او نابنده دي نو خامخا د دوی مسئوليت بايد يو څوک پر غاړه واخلي، د رسول الله ﷺ په امر د مهاجرينو او انصارو په منځ کي سمدستي واقعي ورور ګلوي شروع سوه، امام بخاري روايت کوي او وايي: کله چي مهاجرين مدينې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ د مهاجرينو او انصارو په منځ کي ورور ګلوي برقراره کړه، سعد بن ربیع رضي الله عنه چي د انصارو څخه دی، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه چي د مهاجرينو څخه دی په ورور ګلوي اختيار کړی نو سعد رضي الله عنه و عبدالرحمن رضي الله عنه ته وويل: په انصارو کي زه د ډير مال خاوند یم، نو زما مال پر

دوو حصو و وېشه یوه حصه یې ستا او بله یې زما اوزه دوې ښځې لرم پکښې وگوره هره یوه چې دي خوښه وي زه به یې طلاقه کړم چې عده یې تېره سوه ته یې په نکاح کړه. وروڼو! دغو موضوعاتو ته په دقت سره توجه وکړی چې یو مسلمان باید د بل مسلمان سره څومره صدق او اخلاص ولري او ورور ګلوي یې باید په کومه اندازه سره وي؟ نه لکه د نن ورځې ځینې مسلمانان چې د ځاني سټې دپاره خپل ورور حلالوي. مګر مهاجرینو د دې مسئلې څخه د ځان په ګټه کار نه اخیستی بلکه عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه ورته وویل: وروره ستا په اهل او مال کې دې الله ﷻ برکت درواچوي ما ته صرف ستاسې بازار راوښیه ستاسې بازار چیرې دی؟ عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه پیسې نه درلو دې مګر په اقتصاد او کاروبار پوه سړی ؤ الله ﷻ برکت پراېښی ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي: عبدالرحمن بن عوف که خاوري خرڅي کړي هم به ګټه وکړي، کله چې عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وفات سو پاته مال یې د سرو زرو اته ملیونه دیناره ؤ، لکه اوس چې یو سړی د سرو زرو اته ملیونه پهلوی یا جینی، یا طلاوي ولري.

نو عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وویل: بازار را وښیه، سعد رضی الله عنه د بني قینقاع بازار ور وښووی، کله چې له بازاره راغلی څه اندازه پنیږ او غوړي یې ور سره را اخیستي وه، دا یې د اولي ورځې ګټه وه، بیا نو هره ورځ بازار ته تلی څویوه ورځ د رسول الله ﷺ مجلس ته په داسې حال کې ورغلی چې ښه او نوي کالې یې اغوستي وه، رسول الله ﷺ ورته وویل: وه وه څه پېښه ده؟ ده وویل: واده مې کړی دی، ویل څومهر دي ورکړی؟ ویل د خرما د مندکي پر اندازه سره زر.

امام بخاري د ابو هريره رضی الله عنه څخه روایت کوي چې انصارو و رسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! زموږ او زموږ د مهاجرو وروڼو په منځ کې دغه زموږ باغونه یا د خرما درختې را و وېشه.

سبحان الله! انصار دغه دي، د ورور ګلوی د اولي ورځې څخه خپل مالونه ور سره تقسیموي، خورسول الله ﷺ وویل: یا! بیا نو انصارو مهاجرینو ته وویل: چې تاسې زموږ سره د باغو په کار کې مرسته کوئ او موږ به مو د باغو په حاصلاتو کې را سره شریکان کړو، مهاجرینو وویل: خوښه او قبوله موده.

دغه حالات د انصارو پرهغه ډېره مهرباني دلالت کوي چې د خپلو مهاجرو وروڼو سره يې درلودل خو بالمقابل مهاجر مسلمانانو د انصارو دغه کرم او محبت ته د پوره تقدير او احترام په سترگو کتل او دغه د دوی اخلاص يې د ځان په ګټه نه استعمالوه بلکه د انصارو په زراعت او باغو کې يې پوره کارور سره کاوه مګر د دوی د مالو څخه يې فقط دومره اخيستل چې شپه يې په تېرېدل.

او په حقه د رسول الله ﷺ له طرفه دغه ورور ګلوي يو په زړه پوري حکمت او حکيمانه سياست ؤ او د ډيرو هغو مشکلاتو دپاره چې مهاجر مسلمانان ور سره مخامخ وه ډېر ښه حل او مناسبه لار وه.

لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو په منځ کې دغه ورور ګلوي برقراره کړه دغه رنګه يې د مدينې منورې د اوسېدونکو دپاره يوه عهد نامه هم وليکل چې دغه عهد نامې ته موږ په اوسنۍ اصطلاح د نوي اسلامي دولت دپاره (قانون اساسي) هم ويلای سو، دا داسې عهد نامه يا قانون ؤ چې په هغه سره يې د جاهليت رواجونه او قبيلوي اختلافونه ليري او ورک کړل، دې قانون د نوي دولت دپاره داخلي او خارجي نظام کينېناوه، په دې قانون کې داسې مادې موجودې وې چې د اسلامي دولت د افرادو په خپل منځي علاقاتو او اړيکو پورې يې تعلق درلودی او همدارنګه يې د نورو خارجي خلکو يا قبيلو سره په علاقاتو پورې تعلق درلودی، يعنې: داسې جامع قانون ؤ چې داخلي او خارجي سياست دواړه پکښې ځای سوي وه، چې اوس به د هغه قانون ځنې لويې او مهمې مادې ورته بيان سي:

اولنۍ اسلامي قانون

اوله ماده: ټول مسلمانان که د قرشو څخه وي که د مدينې منورې د اوسېدونکو څخه وي او بل هر هغه څوک چې د دوی سره يو ځای کېږي او د دوی په ملګرتيا جهاد کوي، دغه ټول د نورو خلکو څخه جلا ځان ته يواخت دی.

دوهمه ماده: دغه ټول مسلمانان د قبيلوي يا قومي اختلافه سره سره په خپل منځ کې مرسته سره کوي او د خپل بندي يا بنديانو د خلاصولو دپاره په عدل او احسان

سره فديه وركوي.

درېيمه ماده: مسلمانان په خپل منځ كې يو پورې يا غريب عيالداره نه پرېږدي چې د ده سره مرسته ونه كړي، يا يې د بندي فديه نه كې وړ برابره.

څلورمه ماده: ټول مسلمانان هغه چا ته يو لاس دي چې پر دوى ظلم او تجاوز كوي يا په دوى كې فساد او ګناه نشوي، كه څه هم دغه څوك په دوى كې د يو چا اولاد وي.

پنځمه ماده: يو مسلمان به بل مسلمان د كافر په بدله كې نه وژني (يعني كه يو مسلمان د بل مسلمان كافر وروړو وژني دغه مسلمان حق نه لري چې د هغه كافر وروړو په بدله كې دغه قاتل مسلمان وژني) او نه به د كافر سره د مسلمان په مقابل كې مرسته كېږي.

شپږمه ماده: د كفارو سره به په في سبيل الله جنگ او جهاد كې د مسلمانانو صلحه په پوره اتفاق او اتحاد سره وي، داسي نه سي كېدلای چې ځيني مسلمانان په انفرادي ډول د كفارو سره صلحه وكړي.

اوومه ماده: هر هغه مومن چې پر الله او د آخرت پر ورځ ايمان لري او په دغه عهدنامه اقرار كوي او ويې مني، دا نه ده ورته روا چې د يوه كافر نصرت او كومك وكړي يا ځاى وركړي، كه يې د كافر مرسته وكړه يا يې ځاى وركړى د قيامت په ورځ پر هغه د الله ﷻ غضب او لعنت دى او د ده څخه هېڅ شئ نه قبول كېږي.

(يو ازي دغه ماده نه بلكه ټول اسلامي قانون يو اړيا په غور سره ووايه)

څرنگه چې د مدينې منورې ځيني يهود د مسلمانانو سره په دغه معاهده كې شامل او داخل سوه، نو په دغه قانون كې څه مادې د يهودو په باره كې هم سته په ښه غور او دقت سره ورته متوجه سه.

اتمه ماده: د بني عوف يهود په دغه عهد نامه كې د مسلمانانو سره يو ځاى دي، د يهودو خپل دين دى او د مسلمانانو خپل دين دى، بېله هغو كسانو چې ظلم يا يوه ګناه وكړي (يعني هغه ته بيا د اسلامي شريعت سره سمه جزاء وركول كېږي) هغه څوك بېله خپله ځانه او خپلي كورنيه بل څوك نه هلا كوي.

نهمه ماده: يهود د خپل خرڅ او نفقې مسئوله دي او مسلمانان د خپل خرڅ او نفقې مسئوله دي او دوى يو د بل مرسته د هغه چا په مقابل كې سره كوي چې د دغه

عهد نامې پر افرادو تجاوز او تېری کوي.

لسمه ماده: د دغې عهد نامې د منونکو په منځ کې که کوم داسې اختلاف یا قضیه پېښه سوه چې د هغه په نتیجه کې د فساد او فتنې بېره وه، هغه موضوع و الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته راجع کېږي، هر څه چې د هغو حکم و په هغه سره فیصله کېږي.

یوولسمه ماده: د دغې عهد نامې د افرادو څخه هر څوک که په مدینه منوره کې وي هم په امان دی او که تر مدینې منورې د باندې ولاړ سي هم په امان دی.

دغه قانون نوري مادې هم درلودلې خو دغه ذکر سوي مادې یې زموږ د بحث دپاره مهمې مادې وې، چې بېله رسول الله ﷺ څخه بل هیڅوک حق نه لري چې تر مدینې منورې د باندې د یو چا سره عهد، اتفاق او قرار داد وکړي، نه یهودو او نه د مدینې منورې نورو مشرانو ته دا اجازه سته چې د خارجي خلکو سره تعهد یا اتفاق وکړي، دا کار فقط په رسول الله ﷺ پورې تعلق لري او یوه ماده هم داسې وه: که د یوه چا د بل چا سره دعوه وه یا یې حق ورسره و، د اسلام او مسلمانانو قانون ته به رجوع کېږي، په مدینه منوره کې بېله اسلامه بل قانون نه عملي کېږي او د قریشو په باره کې معامله ډیره شدیدې وه، هغه داسې:

که چیرې د قریشو د کفارو څخه کوم څوک دلته راسې نه به ځای ورکول کېږي او نه به ساتل کېږي، په مدینه منوره کې هیڅکله کافر قریش نه پرېښوول کېږي، د دغه امره څخه داسې معلومېدل چې دا د قریشو پر ضد د جنگ اعلان و چې د هغو سره نه صلحه سته نه کېدو ژوند کول، دا هغه قانون و چې رسول الله ﷺ په الهي وحيو سره کښېناوه او اصحاب کرامو ولیکي او بیا د مسلمانانو او همسایه یهودو په منځ کې متفق علیه یا په اتفاق سره د ژوند عملي قانون وگرځېدی.

نن ورځ هم دا ممکنه نه ده چې په یوه وطن یا یوه محکه کې دې اسلامي حکم او شریعت جاري سي (یعنې په یوه ملک کې تر هغو اسلامي قانون نسته) ترڅو چې په دغه قانون چې رسول الله ﷺ اېښی دی عمل و نه سي، ځکه په عین وخت کې د اسلامي شریعت احکام هم داسې دي لکه د دغه قانون مادې.

دغه قانون د اسلام پر عدالت دلالت کوي، تاسې ولیدل چې رسول الله ﷺ

د يهودو سره د ژوند کولو څومره عادلانه مادې کښېښوولې، که په دغو مادو د يهودو له طرفه عمل سوی وای دا ممکنه وه چې د مسلمانانو او يهودو ژوند ته يې ښې خوږې مېوې راوړي وای، خو بد بختانه پر يهودو هغه خپل د مکر، چم او خیانت طبیعت غالبه سو او لږ موده وروسته يې هغه مادې چې په دغه عهد نامه کې لیکل سوي وې او دوی پر ځان لازمي کړي وې ماتې کړې، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره يې قسم قسم خیانتونه وکړه، چې ان شاء الله تعالیٰ په مناسبو وختو کې به په تفصیل سره درته بیان سي.

په ټولنه کې د دغه اسلامي قانون اثر او تاثیر

رسول الله ﷺ په دغه حکمت او دغه پوهې سره د نوي ټولنې دپاره دغه د مصلحت او حکمته ډک قوانین کښېښوول، خو دغه ظاهري قوانین اصلاً د هغو معانیو یو اثر ؤ چې مکرم او جلیل القدره اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ په صحبت او ملګرتیا کې حاصلې کړي وې، رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام د مخه تر دغه قانون پر تعلیم او تربیه، د نفسو پر پاکوالي، د ښو اخلاقو په عملي کولو، د ورور کلو او محبت، د مجد او شرف، د طاعت او عبادت؛ په ادب مؤدبه کړي وه.

تاسې راسی چې دلته د رسول الله ﷺ ځینې هغه اقوال یا لارښوونې را نقل کړو چې خپلو متابعینو یا پیروانو ته يې د ښه ژوند د حاصلولو دپاره فرمایلي دي، دا ځکه چې اول به موږ د خپل رهبر او پېشوا جناب رسول الله ﷺ په دغه ارشاداتو خبر سو او دوهم به يې د خپل ژوند سر مشق او عملي لارو وگرځوو، او درېیم به مو د هغو جاهلانو او ګمراهانو، بلکه د اسلام د هغو دښمنانو لږ رد ویلی وي، کوم چې د پخوا څخه تر اوسه پورې پر هغه عظیم الشانه جناب او د الله ﷻ پر لار لېږل سوي رسول ﷺ بېځایه او ناوړه نومونه یا القاب اېږدي، خو دا متل موږ ته د پخوا څخه را معلوم دی چې وایي: (د سپي په خوله دریاب نه مردار پرې) یا وایي (د سپو غږ آسمان ته نه رسېږي) یا وایي: (قافله تېرېږي او سپي غاږي) دغه ټول متلونه د اسلام د هغو دښمنانو د حال سره برابر او موافق دي، چې دوی پر اسلام او د هغه پر پېشوا ناوړه خبرې کوي.

تاسې به هغه تهمني القاب اورېدلي وي چې د ډنمارک ګورو اتانو او ګاودارانو،

يا د ثقافت او تمدن هغو پروفيسرانو چي خپلي لوني، خوندي، او ښځي د سپو او بزوگانو سره ودوي، يا د بشر د حقوقو هغه غداران چي په يوه وار پوره او کامل وطنونه د ښځو او ماشومانو، سپين پيرو او ځوانانو سره خرابوي او انسانان يې په بې رحمانه قتل سره وژني، يا يې په هغو بنديخانو کي اچوي چي بشريت او انسانيت د هغو په اعمالو سره شرميږي، تاسي به د دغو نا اهلانو هغه تهمتي القاب اورېدلي وي چي جناب رسول الله ﷺ ته يې نسبت کوي، خو اوس د رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر اورېدلو وروسته قضاوت تاسي وکړي چي آيا د دغو خلکو خبري او عمل حق دي که نا حق؟

د رسول الله ﷺ څخه يو چا پوښتنه وکړه چي کوم اسلام خير او بهتر دی؟ ده ﷺ و فرمايل: چي خلکو ته ډوډۍ ورکوي او هر چا ته که يې پيژني که يې نه پيژني سلام وراچوي.

عبدالله بن سلام رضي الله عنه چي په اصل کي يهودي ؤ او بيا مسلمان سووايي: کله چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راغلی زه ورغلم، کله چي مي د ده ﷺ مخ وليدی زه پوه سوم چي دا مخ د درواغجن مخ نه دی او اوله خبره چي رسول الله ﷺ و فرمايل هغه دا وه: اې خلکو! په خپل منځ کي سلام نشر کړي.

يعني: که څوک پېژني که يې نه پېژني سلام وراچوی.

تاسي پوهېږي چي د سلام ويلو څه مقصد او څه معنی ده؟

دا چي ته د اول وار دپاره د يو چا سره مخامخ سي او د ده دپاره د الله ﷻ څخه د سلامتيا غوښتنه کوې او ورته ووايې: پر تا دي سلامتيا او د الله ﷻ رحمت وي، آيا دا ممکنه ده چي ته دي هغه انسان ته تکليف يا ضرر ور ورسوي؟ هيڅکله نه.

د اسلامي سلام مفهوم او مقصد دغه دی.

او بيا چي هغه مقابل طرف هم په عين لطف او اطمينان سره تا ته دغسي سلامتيا او الهي رحمت و غواړي، دلته به د ټولني د افرادو په منځ کي څومره حُب او همدردي، څومره سکون او اطمينان پيدا سي او سلام ويل يوازي په خوله سره نه دي، بلکه په عمل کي به دي هم د دغه سلام آثار ښکاره وي.

نو رسول الله ﷺ فرمايي:

« أيها الناس! افشوا السلام »

اې خلکو! په خپلو منځو کي سلام نشر کړی.

« واطعموا الطعام »

او خلکو ته ډوډۍ ورکوی.

« وصلوا الأرحام »

او د اقرباوو سره دوستي او همدردي کوی.

« و صلّوا باللیل والناس نيام »

او د شپې چي خلک بیده وي تاسي لمونځ کوی.

« تدخلوا الجنة بسلام »

په سلامتیا سره به جنت ته داخل سی.

تاسي په دغو څلورو جملو کي په غور او دقت سره فکر وکړی!

همدارنگه رسول الله ﷺ فرمایي: هر هغه څوک چي د ده همسایه د ده له آزارو

څخه په امان نه وي هغه جنت ته نه داخليږي.

اوس نو ته فکر وکړه: چي زه ستا همسایه یم او ته زما همسایه یې او د همسایه په

باره کي د اسلام امر دغه وي، نو که زه او ته په دغه امر سره عمل وکړو هلته به مو

څومره آرام او هوسا بلکه له محبته ډک ژوند وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: مسلمان هغه څوک دی چي نور مسلمانان د ده د لاس

او ژبي له آزاره څخه سالم پاته سي. يعني: د ده له هره شره څخه که د لاس شروي او

که د خولې شروي خلک په امان وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: ټول مومنان لکه یو سړی، یا ټول مومنان د یوه سړي یا

یوه جسد په مثال سره دي، که د یو چا سترگه خوږېدل ټول بدن یې په تکلیف وي،

که یې سر خوږېدی ټول جسم یې په تکلیف وي، يعني: که په مسلمانانو کي یوه سړي

ته مشکل پېښی و، ټول مسلمانان باید ور سره په تکلیف سي او ټول د ده د تکلیف د

ليري کولو دپاره کوښښ وکړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مومن د مومن دپاره داسي مثال لري لکه د دېواله خښتي چي يوه په بله ټينگيږي.

په پښتو کي متل دی وايي: که تا ويل: چي زه يم او ما ويل: چي زه يم، نه به ته يې نه به زه يم، که تا ويل: چي ته يې او ما ويل: چي ته يې، هم به زه يم هم به ته يې. رسول الله ﷺ فرمايي: يود بل سره بغض مه کوی، حسد مه سره کوی، دسيسې مه سره جوړوی بلکه د الله ﷻ بندگان او يود بل سره وروڼه اوسې او مسلمان ته دا نه ده روا چي د بل مسلمان ورور سره تر درې ورځي زيات خبري بندي کړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان د مسلمان ورور دی نه ظلم ور سره کوي او نه يې دښمن ته تسليموي او هر هغه څوک چي د خپل ورور د حاجت په اجراء کولو کي کوښښ کوي الله ﷻ به د ده حاجت ور پوره کړي، که چا د يوه مسلمان يو تکليف ليري کړی الله ﷻ به د قيامت د ورځي د تکاليفو څخه يو تکليف د ده څخه ليري کړي، که چا د يوه مسلمان پرده وکړه الله ﷻ به د قيامت په ورځ دده پرده وکړي. رسول الله ﷺ فرمايي: پر هغه چا رحم وکړی چي په مخکه کي دي، هغه څوک به درباندي ور حميږي چي په آسمان کي دی.

رسول الله ﷺ فرمايي: هغه څوک مومن نه دی چي دى خان مړوي او خټگ ته يې همسايه وږی وي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان ته بد ويل فسق دی او جنگ ور سره کول کفر دی. رسول الله ﷺ د لاري څخه د آزار د شي ليري کول، لکه سينه، ډبره، مېخ، د کپلې پوستکۍ او داسي نور صدقه بللې ده او د ايمان د حصو څخه يې يوه حصه بللې ده. رسول الله ﷺ خلک د خيرات و ورکولو ته تشويقول او د خيرات داسي فضائل يې ورته بيانول چي د خلکو په زړو کي خيرات خوښ گرځېدی.

رسول الله ﷺ فرمايي: صدقه او خيرات گنهونه داسي پټوي لکه اوبه چي اور وژني. (تاسي پوهېږئ چي صدقه رحم پر غريبانو دی)

رسول الله ﷺ فرمايي: هر مسلمان که بل مسلمان ته د لځوالي په وخت کي کالي ورکړه الله ﷻ به د جنت کالي په واغوندي. هر مسلمان که بل مسلمان ته په

لوږه کي خواړه ورکړه الله ﷻ به د جنت د مېوو څخه خواړه ورکړي او هر مسلمان که تېری مسلمان اوبه کړی الله ﷻ به رحيق مختوم په وچنيي .
(رحیق مختوم) د جنت خوندور شربت دي .

رسول الله ﷺ فرمايي: خپل ځانونه د دوېځ له اوره وساتي که څه هم د نيمې خرما (کجور) په خيړاتولو سره وي، که خرما ونه لری نو په ښه خوړه خبره سره .
يعني: يو له بله سره پستې او خوږې خبرې کوی .

او پر دغو ټولو ارشاداتو سر بېره رسول الله ﷺ خلک و غټ او نه سوال کولو ته دعوتوي، د صبر او قناعت فضائل ورته بيانوي او فرمايي: که چا فقر او سوال کاوه د قيامت په ورځ به يې پرمخ غوښي نه وي، البته د دې حکمه څخه هغه سوال گر وتلی دی چي د ډير ضرورت په وخت کي له چا څخه يوشئ وغواړي .

رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر څنگ خپل اصحاب کرام عباداتو او هغه اجر او ثوابو ته تشويقول چي د الله ﷻ سره وه، په دغو لارښوونو او ارشاداتو سره رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو معنويات او مواهب دومره ور پورته کړل چي د بشر په تاريخ کي پس له انبياء ﷺ څخه د کمال و هغه لوړي درجې ته ورسېدل .

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: که څوک غواړي چي د يو چا متابعت وکړي او د هغه پر لار ور سره ولاړ سي نو دي د هغه چا پر طريقه رهي سي چي هغه پر اسلام او پر سمه لار وفات سوی وي ځکه ژوندي خلک د فتني او اوښتلو څخه نه دي په امان، نو د رسول الله ﷺ اصحاب د دې امت افضله انسانان وه، زړونه يې پاک وه، په علم کي عميق وه، دنيوي کاروبار يې لرؤ، الله ﷻ د خپل نبي د صحبت او د دين د اقامت دپاره اختيار کړي وه، د هغو فضيلت وپېژنی، د هغو د لاري متابعت وکړی، څومره چي موپه وسه پوره وي د هغو اخلاق او عادات اختيار کړی هغه پر مستقيمه لار وه .

او بيا په خپله رسول الله ﷺ د ټول امت قائد اعظم داسي ظاهري او معنوي کمالات درلودل، داسي مجد او فضيلت يې درلودی، داسي ښه اخلاق او ښه خوبونه يې درلودل، چي زړونه ورکشېدل او ځانونه تر قربانېدل، چي يوه خبره به يې نه وه کړي صحابه کرامو به د هغې پر عملي کولو تلوار کاوه، د خير په کارو کي يې

رقابت او منافسه سره کول.

نو رسول الله ﷺ په دغه عالي اوصافو سره وکولای سوای چې په مدینه منوره کې یوه نوې د مجد او شرف داسې ټولنه جوړه کړي چې په تاریخ کې یې مثل نه لیدل کېږي او د دغې نوي ټولنې د مشکلاتو د لیرې کولو دپاره داسې حل پیدا کړي چې یو انسان په راحت سره ژوند پکښې وکړي، دا هم په داسې وخت کې چې د هغه وخت انسانانو د جهالت په تاریکیو کې ژوند کاوه، خو په دغو لارښوونو او په دغو لوړو معنویاتو د دغې نوي ټولنې غنډونه پوره سوه او د وخت د ټولو مشکلاتو په مخ کې ودرېدل، د ورځو او تاریخ مخ یې سمې لارې ته واړاوه.

د مدینې منورې د یهودو سره معاهده

پسله هغه څخه چې رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې د نوي اسلامي ټولنې اساس ټینګ او مضبوط کړی د مسلمانانو په منځ کې یې عقیدوي، سیاسي او نظامي وحدت راوستی، نو یې دا ښه او غوره و بلل چې د غیر مسلمینو سره هم منظم علاقات ولري او له دې کاره یې مقصد دا ؤ چې ټول بشریت په امن او سلام، خیر او سعادت کې ژوند وکړي او دغه منطقه په یوه اتحاد کې منظمه سي، او هلته په هغه منطقه کې چې په تعصب او نفاق سره ډکه وه د عفوي او بخښنې طریقه کښېښوول سي، لکه د مخه چې مو درته و ویل: هغه غیر مسلمین چې مدینې منورې ته نژدې پراته وه هغه یهود وه، دغو یهودو که څه هم پټ په زړو کې د مسلمانانو سره عداوت درلودی مګر تر اوسه پورې یې هیڅ مقاومت او دښمني نه وه ښکاره کړې، نو رسول الله ﷺ د یهودو سره هم یوه خاصه معاهده ولیکل یا په بل عبارت د یهودو دپاره یې هم د دوی په خوښه او اتفاق یو قانون ولیکی چې په هغه قانون کې یې یهودو ته دیني او مالي مطلقه آزادي ورکړې وه او رسول الله ﷺ د دوی دپاره د فراره کولو، یا د مالو د مصادره کولو، یا د دښمنۍ هیڅ سیاست نه ؤ اختیار کړی او دغه قانون د هغه قانون تر څنګ ؤ چې په خپله د مسلمانانو تر منځ لیکل سوی ؤ، چې د هغه قانون مهمې مادې مو درته بیان کړې او اوس به د یهودو سره د لیکل سوي قانون یا معاهدې مهم ټکي درته بیان سي:

۱ - د بني عوف يهود د مسلمانانو سره يو امت دی، د يهودو خپل دين دی او د مسلمانانو خپل دين دی، د دوی مريان او د دوی ځانونه د دوی دي او په دوی پوري اړه او تعلق لري.

۲ - يهود خپل خرڅ او مصرف کوي او مسلمانان خپل خرڅ او خپل مصرف کوي.
۳ - يهود او مسلمانان به يو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي کوي چي د دوی سره جنگ کوي يا پر دوی تجاوز او تېری کوي.

۴ - يو سړی د بل حليف په گناه نه نيول کيږي او د مظلوم به مرسته کيږي.
۵ - ترکومه وخته چي مسلمانان په جنگ کي وي يهود د مسلمانانو ملگري دي.
۶ - که د دغه عهد نامې د خلکو په منځ کي يوه داسي شخړه يا اختلاف پېښ سو چي د هغه څخه د شر او فساد د پېښېدلو بېره موجوده وه هغه موضوع به الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته محول کيږي. (يعني د هغې موضوع فيصله به په الهي قانون سره کيږي)

۷ - قريشو او هغو کسانو ته چي د قريشو نصرت کوي جوار نه ورکول کيږي.
۸ - مسلمانان او يهود به يو د بل سره د هغه چا په مقابل کي مرسته کوي چي پر مدينه منوره حمله کوي او پر هر چا د هغې حصې ساتنه لازمه ده چي د دوی و طرف ته وي.
۹ - دغه عهد نامه بېله ظالمة او گناهکاره بل څوک نه ماتوي.

يعني: هر چا که دغه عهد نامه ماته کړه هغه ظالم او آثم دی او جزاء ورکول کيږي.
د دغې عهد نامې په ليکلو سره مدينه منوره او د هغې شا وخوا داسي وگرځېدل لکه يو وفاقي دولت يا فدرالي حکومت چي مرکز او پایتخت يې مدينه منوره سو او د دغه حکومت رئيس: که چيري دغه تعبير صحي وي رسول الله ﷺ دی، حکم او امر په دغه حکومت کي د مسلمانانو دی، نو په دغه عهد نامه سره مدينه منوره د اسلام دپاره يو حقيقي او واقعي مرکز او پایتخت وگرځېده او د دې دپاره چي د امن او سلام منطقه نوره هم پراخه سي رسول الله ﷺ په راتلونکو وختو کي د نورو قبائلو سره هم دوخت له مراعته سره سم دغسي معاهدې کړي او ليکلي دي، چي په راتلونکو بحثو کي به پر خپل ځای درته بيان سي.

تر هجرت وروسته د قریشو د سیسې

موږ مخ کي هغه تکالیف او آزارونه درته بیان کړل چي د مکې مکرمې کفارو پر مسلمانانو تېرول او د دوی هغه عملونه هم در معلوم سوه چي د هجرت په وخت کي یې د مسلمانانو سره وکړه چي د هغو اعمالو په سبب د مکې مکرمې کفار د دې وړ وگرځېدل چي جنگ ور سره وسي او مالونه یې مصادره کړل سي خو دوی پر هغه اعمالو سر بېره بیا هم هغه خپل عداوت نه پرېښاوه او د غفلت له خوبه نه را وښېدل، بلکه په دې ډېر خواشيني وه چي مسلمانان ولي د دوی له عذابو څخه خلاص سوه او ولي یې په مدینه منوره کي د امان ځای پیدا کړی، نو یې عبدالله بن ابی بن سلول ته هغه چي مشرک ؤ او د انصارو رئیس بلل کېدی -

(که رسول الله ﷺ مدینې منورې ته هجرت نه وای کړی او انصارو ایمان نه وای را وړی قریبه وه چي اهل مدینه دغه عبدالله پر خپلو ځانو پاچا گرځولی وای).

نو قریشو دغه عبدالله بن ابی او د ده مشرک ملگرو ته خط ولیکی چي ورته لیکلي یې وه: تاسي زموږ سړي ته (یعني رسول الله ﷺ ته) ځای ورکړی، موږ په الله سره قسم یادوو چي یا به جنگ ور سره کوی او له خپله ښاره به یې باسی یا به موږ ټول پر تاسي حمله کوو، تاسي به وژنو او ښځي به موبندیاني نيسو.

د دغه لیک په رسېدلو سره عبدالله بن ابی إراده وکړه چي د مکې مکرمې د مشرکانو امر پر ځای کړي، دا ځکه چي یو خوده په خپله د رسول الله ﷺ سره ذاتي حسد او عداوت درلودی ځکه ده دا فکر کاوه چي رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه اخیستې ده او بل د قریشو له طرفه دغه امر هم ورته راغلی.

عبدالرحمن بن کعب رضي الله عنه وایي: کله چي عبدالله بن ابی او د ده بت پرستو ملگرو ته دا امر ورسېدی، خپل نفريې د رسول الله ﷺ د جنگ دپاره سره را ټول کړه.

رسول الله ﷺ چي په دغه واقعه خبر سو نو ورغلی او وې فرمايل: د قریشو د جنگ وعدې دغه حال ته ورسولاست؟ قریش دومره ضرر نه سي در رسولای لکه دغه اوس چي یې تاسي په خپله خپلو ځانو ته رسوی، تاسي غواړی چي د خپلو وروڼو او اولادو سره وجنگېږی؟ هغو چي د رسول الله ﷺ دغه خبري واورېدې بیرته سره وپاشل سوه

او عبدالله بن أبي په دغه وخت کې د جنگ اړاده پرېښوول. خو دا معلومه خبره وه چې عبدالله همېشه د قریشو ملګری او طرفداره ؤ، هر وخت چې به دا موقع په لاس ورغله چې مسلمانان او مشرکان په جنگ سره اخته کړي ده به خپل ټول کونښنونه کول او په دغه کار کې يهودو هم د ده مرسته کول، مګر هلته د حکيم نبي ﷺ حکمتونه وه چې د دوی د شر او شیطانت اوروته يې هر وخت په پوره حکمت سره وروژل.

په دغه وختو کې سعد بن معاذ ؓ د عمرې د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ولاړی او هلته د پخواني شناخت او تعلق په سبب د أمیه بن خلف کور ته ورغلی او بیا يې أمیه ته وویل: زما دپاره داسې فارغه وخت وګوره چې زه پر کعبه شریفه طواف وکړم، أمیه هم د ځانښت په وخت کې د طواف دپاره راوايستی خو په لار کې ابوجهل په مخه ورغلی، ابوجهل ویل: یا ابا صفوان! دغه څوک در سره دی؟ هغه ویل: دا د اهل یثرب سعد بن معاذ دی.

ابوجهل و سعد ؓ ته وویل: ګمان نه کوم چې په امن سره دي پر کعبه طواف وکړې ځکه تاسې هغه د دینه وتلو خلکو ته ځای ورکړی دی او تاسې دا عزم کړی دی چې د هغو نصرت او کومک وکړی، په والله که دغه ابو صفوان نه وای در سره خپل کور ته به سالم نه وای تللی.

سعد بن معاذ ؓ په لوړ آواز ورته وویل: په والله که ته ما له طوافه منعه کړې زه به تاله داسې شي څخه منعه کړم چې هغه و تا ته تر دغه سخت تماميږي، ستا تجارتي لار پر اهل مدینه ده.

کافر قریش، مهاجر مسلمانان تهديدوي

د مکې مکرمې کافر قریشو يوازي په دې سره کفایت و نه کړی چې د مدینې منورې و مشرکانو او منافقانو ته لیکونه ولیږي بلکه مهاجر مسلمانانو ته يې هم حال ولیږی چې تاسې په دې مه خطاوی چې یثرب ته ولاړاست او زموږ څخه خلاص سواست موږ به هلته پسي درسو او د خپلو کورو په منځ کې به مونږست او نابود کړو؟ دغه خبرې يوازي تهديدونه او وعدې نه وې بلکه رسول الله ﷺ ته د قریشو

د خیانت او د شر د ارادې حالات ور معلوم وه نو ځکه رسول الله ﷺ او مسلمانانو به شپې په بیداري، پیرو او گزمو تېرولې.

امام مسلم د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت کوي چي وايي: د مدینې منورې په اولو شپو کي به رسول الله ﷺ د شپې وین و، یوه شپه یې وفرمایل: کشکي زما د اصحابو څخه یو صالح سړی نن شپه پر ما پیره وکړي، وايي: موږ دالته سره ناست و چې د اسلحې شرنګی مو واورېدی، رسول الله ﷺ ویل: څوک یې؟ هغه ویل سعد بن أبي وقاص، رسول الله ﷺ ورته وویل: د څه شي دپاره راغلي؟ ویل زما په زړه کي پر رسول الله ﷺ بېره را ولوبده راغلم چي پیره پر وکړم، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او بیا بیده سو.

داسي نه وه چي دغه پیرې ځیني شپې وې او ځیني شپې نه وې بلکه دا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره همېشني او پرله پسې کار و، د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چي پر رسول الله ﷺ د شپې پیرې کېدلې، تر څو چي د الله جبار قول نازل سو چي فرمائي:

﴿وَاللَّهُ يَعِصُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ [المائدة: ۶۷]

ژباړه: الله جبار دي له خلکو څخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ د هغه خپلي کوتې څخه سر را وايستی او وې فرمایل: اې خلکو زما څخه ولاړ سی الله جبار زه وساتلم.

د مکې مکرمې د مشرکانو له طرفه یوازي رسول الله ﷺ ته خطر نه و متوجه بلکه ټول مسلمانان په خطر کي وه، د ابی بن کعب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی وايي: کله چي رسول الله ﷺ او د ده اصحاب مدینې منورې ته راغله او انصارو ځای ورکړی، ټولو عربو د یوه قوس څخه ویشتل.

يعني: ټول عرب یې یو قسم دښمنان وه او ټولو په یوه سترګه ورته کتل، نو ځکه مسلمانانو شپه بېله اسلحې نه تېرول او د ورځي بېله اسلحې نه گرځېدل يعني: د شپې او ورځي به اسلحه ورسره وه.

په جنگ او قتال سره الهي اجازه

د دغه خطرناکو حالاتو په جريان کي کوم چي په مدينه منوره کي يې د مسلمانانو وجود په خطر کي اچولی ؤ او د قریشو پر دغه حال يې دلالت کاوه چي دوی هيڅکله د غفلت له خوبه نه را وښيرې او د خپلو سرکښو څخه لاس نه اخلي. الله ﷻ مسلمانانو ته په جنگ کولو سره اجازه وکړه، دا فقط اجازه وه د جهاد فرضيت نه ؤ، الله ﷻ فرمايي:

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ [الحج: ۳۹]

ژباړه: هغو کسانو ته د جنگ اجازه ورکول سوې ده چي د دوی سره د کفارو له طرفه جنگ کيږي، دا هم په دې سبب چي پر دوی ظلم کيږي او بېشکه چي الله ﷻ د دوی پر نصرت او کومک قادر دی.

کله چي دغه د جنگ کولو اجازه نازله سوه په دغو وختو کي هغه يواځنی لوی او سرکښه قوت چي مسلمانانو ته متوجه ؤ هغه د قریشو قوت ؤ، نو حکمت دا ؤ چي مسلمانان خپله سيطره او تسلط پر هغو لارو قائم کړي چي هغه د مکې مکرمې څخه و شام ته د قریشو د تجارت لاري وې او رسول الله ﷺ د دغو لارو د سيطرې دپاره دوه عمده کاره يا دوي نقشې عملي کړې.

اول دا چي: رسول الله ﷺ د هغو قبيلو سره چي د دغو لارو پر شا وخوا پر تې وې يا د مدينې منورې څخه تر دغو لارو پوري پر تې وې، د حلف يا يو پر بل د نه تجاوز کولو معاهدې وليکلې، لکه څرنګه چي د مخه د يهودو سره دغسې معاهده ليکل سوې وه دغه ښه د مخه تر دې چي عسکري نشاط يا عسکري تحرکات او ګزمو شروع سي د (جُهَيْنه) د قبيلې سره داسي معاهده وليکل سوه چي يو پر بل به تېرئ او تجاوز نه کوو، د جُهَيْنه د قبيلې کورونه د مدينې منورې څخه درې ميله ليري پراته وه. همدارنګه رسول الله ﷺ د نورو قبيلو سره هم نوري د نه تجاوز کولو معاهدې د خپلو عسکري ګزمو او ګڼتوب په ترڅ کي وليکلې چي پر خپل وخت به درته بيان سي.

دوهم ۱۵ چي: رسول الله ﷺ دغه د قريشو تجارتي لارو ته پرله پسې معلوماتي ډلي لېږلې، نو د دغو دوو نقشو د عملي کولو دپاره په مسلمانانو کي عسکري نشاط او تحرکات شروع سوه، ليري ليري پيرې او گزموې شروع سوې، البته دغه کارونه پسله هغه الهي اجازې څخه وه چي د جنگ دپاره ورکول سوه.

هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي

دغه يوه شي ته همېشه متوجه اوسى:

د سیرت يا اسلامي تاريخ په کتابو کي هر هغه جنگ ته چي په خپله رسول الله ﷺ وتلى وي (که جنگ سوى وي که نه وي سوى) هغه ته (غزاء) ويل کيږي. او هر هغه جنگ ته چي رسول الله ﷺ نه وي وتلى بلکه د خپلو قومندانانو څخه يې يو څوک د يوې ټولۍ سره لېږلى وي هغه ته (سريه) ويل کيږي.

اوس چي مسلمانانو په عسکري حرکت شروع وکړه دغه حرکتونه يې فقط د هغه استطلاعاتي يا استخباراتي گڼتو يا گزمو په شکل سره وه يعنې: د معلوماتو دپاره دورې او گزموې وتلې، د دغه تلو او راتلو څخه د مسلمانانو مقصد دا ؤ چي پر مدينه منوره را گرځېدلي لاري ور معلومي سي او هغه لاري ور معلومي سي چي مکې مکرمې ته ځي او د هغو قبيلو سره د صلحي معاهدې وليکي چي د دغو لارو پر شا وخوړتې دي.

او په عين وخت کي د مدينې منورې مشرکان او يهود او د شا و خوا هغه صحرايي عرب چي مشرکان وه او پر دوى را گرځېدلي وه په دې پوه کړي چي مسلمانان قوي دي او د هغه پخواني ضعفه څخه خلاص سوه.

او په عين وخت کي قريشو ته هم اخطار ورکړي چي د غفلت له خوبه را وښى سى او ممکن قريش پر خپل تجارت او اقتصاد دغه خطر حس کړي او د صلحي لار اختيار کړي دغه قصد او اراده پرېږدي چي د مدينې منورې مسلمانان د خپلو کورو په منځ کي و وژني او د هغه ضعيغه مسلمانانو چي په مکه مکرمه کي پاته دي آزارول پرېږدي او مسلمانان د خپل رسالت د رسولو دپاره په جزيره العرب کي خړ او آزاد پرېږدي.

اوس به د دغه لېږل سوو سړيو حالات په اختصار سره درته بيان سي:

اوله سريه: چي سريه سيف البحر ورته ويل کيږي (سيف البحر) د هغه ځای نوم دی چي دغه ټولۍ هلته ولاړل. (نو ځکه په دغه نامه سره و بلل سوه)

د هجرت په اول کال د روژې په مياشت کي چي د (۶۲۳) ميلادي کال د مارچ مياشت وه رسول الله ﷺ يوه ټولۍ يا سريه جوړه کړه چي شمېر يې (۳۰) نفره ؤ او ټول مهاجرين وه او د دغي ټولۍ مشري قومندان سيدنا حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، د دغي ټولۍ بيرغ سپين او د بيرغ اخيستونکی (ابا مرثد بن کناز بن حصين الغنوي) ؤ، د دې ټولۍ وظيفه دا وه: چي د قريشو پر هغه قافله حمله وکړي چي له شامه را رهي سوې وه او درې سوه نفره ور سره ملکري دي، د دغي قافلي مشر ابوجهل ؤ دا هغه اوله ټولۍ ده چي په اسلام کي جوړيږي، حمزه ﷺ د ديشو نفرو مهاجرينو سره د قافلي و طرف ته رهي سو او هلته د سيف البحر په منطقه کي د قافلي سره مخامخ سو دواړه طرفه د جنگ دپاره مخ په مخ سره و درېدل، دا ممکنه وه چي د قافلي د خلکو او مسلمانانو په منځ کي جنگ پېښ سي مگر مجدي بن عمرو الجهنمي چي د دواړو طرفو سره يې د صلحي او نه تجاوز تعهد درلودی خپل قوم يې د قافلي او د مسلمانانو د ټولۍ په منځ کي و دراوه ويل: زه نه غواړم چي زموږ په منځه او منطقه کي جنگ پېښ سي او قافلي ته يې د تېرېدلو اجازه ورکړه.

نو د حمزه ﷺ ټولۍ څه و نه کړه، ځکه حمزه ﷺ يوازي په دې سره امر کړل سوې ؤ چي قافله را وگرځوي، دا اجازه نه وه ورکول سوې چي د بل چا سره جنگ وکړي او بل دغه مجدي د مسلمانانو حليف هم ؤ، يعني د ده او د مسلمانانو په منځ کي د نه تعارض معاهده موجوده وه نو د دغه مجدي بن عمرو په واسطه د قريشو قافله صحي سالمه ولاړل.

دغه واقعه د هجرت په اول کال د رمضان المبارک په مياشت کي وه چي په دغه وخت کي لا روژه نه وه فرض سوې، نو د جهاد اجازه د هجرت په اول کال کي سوې ده او اوله واقعه هم د روژې په مياشت کي وه، د دغه څخه موږ ته دا راملومه سوه

چي د روژې مياشت د راحت او تنبلی، خوب او خورک مياشت نه ده، بلکه د روژې مياشت د زحمت او طاعت، جهاد او عبادت مياشت ده او په را تلونکو بحثو کي به تاسي و وینی چي د اسلام لويي لويی واقعي او فتوحات په روژه کي پېښ سوي دي حتی د اسلام اوله ټولۍ او اول جهادي بيرغ د روژې په مياشت کي وه.

دوهمه سريه: چي سريه رايغ ورته ويل کيږي (رايغ و جدې ته نژدې د يوه ځای نوم دی) د دغي ټولۍ لېږل د هجرت د اول کال د شوال په مياشت کي وه، روژه تېره سوه د شوال په مياشت کي رسول الله ﷺ يوه بله ټولۍ د عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب رضي الله عنه په مشرۍ جوړه کړه، چي دغه عبیده د رسول الله ﷺ د اکا زوی دی. رسول الله ﷺ د دغو ټوليو مسئوليت او مشرتوب د دې دپاره د خپلو اقرباوو پر غاړه وړ اچاوه چي د رسول الله ﷺ جنگ د قريشو سره و، نو يې غوښتل چي د مسلمانانو د ټوليو افراد خاصاً قومندانان هم قريش وي، بل چا ته يې دغه مشرتوب په دې سبب نه ورکاوه چي خلک پوه سي چي دغه جنگونه او اختلافونه د يوې او بلې قبيلې په منځ کي نه دي بلکه دواړه طرفه يوه قبيله ده، دلته د دين او عقيدې اختلاف دی په ديني او عقيدوي مسائلو کي دوست، قوم او قبيله اعتبار نه لري.

قصه داسي وه: چي رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چي د قريشو يوه بله قافله د ابوسفیان په مشرۍ را رهي سوې ده او د دې قافلې سره دوه سوه نفره ملکري دي، رسول الله ﷺ عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب امر کړی چي ټولۍ جوړه کړه، دا وار شپېته نفریزه ټولۍ جوړه سوه او د ټولۍ ټول افراد مهاجر مسلمانان وه، ټولۍ جوړه سوه او د قافلې پر طرف رهي سوه، د دغي ټولۍ بيرغ سپين او د بيرغ اخيستونکی مسطح بن اثاثه بن مطلب بن عبد مناف رضي الله عنه و، څرنګه چي ابوسفیان د مخه لا د دغسي حملې دپاره ځان آماده کړی و، نو يې وکولای سواي چي د مسلمانانو څخه قافله خلاصه کړي او هغه يې هم په دې ډول سره خلاصه کړل:

ابوسفیان د قافلې د تېرېدلو د لاري په مخ کي غشي وېشتونکي کښنولي وه او د غشو وېشتونکو تر شا د قافلې د تېرېدلو لار وه، نو غشو وېشتونکو به د مسلمانانو پر ټولۍ د غشو وارونه کول او مسلمانان د غشو په سبب نه سواي ور د مخه کېدلای او هلته تر شا

قافله تېره سوه، په دغه طريقه سره د مشرکانو قافله د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه چې په نتيجه کې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې په غشو وېشتل وسوه مګر نور جنگ نه سو پېښ، خو په دغه سريه کې د مکې مکرمې د کفارو د ډلې څخه دوه نفره د مسلمانانو سره ملګري سوه چې د دغو دوو نفرو څخه يو مقداد بن عمرو البهراني ؤ، چې مقداد بن الاسود هم ورته ډيل کيږي او بل يې عتبه بن غزوان المازني ؤ چې دوی اصلاً مسلمانان وه او د کفارو په قافله کې د همدغه مقصد دپاره ور سره را وتلي وه چې مسلمانانو ته ځان ورسوي او د هغو سره يو ځای سي.

درېيمه سره: چي سره الخرار ورته ويل كيږي (خرار) جحفي ته نژدې د يوه
 خای نوم دی، د هجرت په اول کال د ذوالقعدې په مياشت کي رسول الله ﷺ يوه
 شل نفریزه ټولۍ جوړه کړه چي دا ټولۍ هم ټول مهاجرين وه، د ټولۍ مشر او
 قومندان سعد بن أبي وقاص ؓ و، د دغي ټولۍ بيرغ سپين او اخيستونکی يې
 مقداد بن عمرو ؓ و، دا ټولۍ هم د قريشويوې قافلي ته ولېږل سوه او ټولۍ ته وويل
 سوه چي تر خرار به نه تېرېږي، دغه ټولۍ پر پښو او پياده ور رهي سوه، د ورځي به
 پټېدل او د شپې به يې تگ کاوه، دغه ټولۍ د پنجشنبې په ورځ خرار ته ورسېدل او
 هلته خبر سوه چي قافله پرون لا تېره سوې ده نو په دې وار کي هم جنگ نه سوېښي.
 په دغه وختو کي د مکې مکرمې څخه خبر راغلی چي د قريشو لوی سردار او د
 مکې مکرمې ډېر لوی مشر او د رسول الله ﷺ لوی دشمن وليد بن المغيرة مړ سو،
 چي دغه وليد د خالد بن وليد پلار و، نو وليد نه د بدر په جنگ کي مړون کړی دی نه
 په نورو جنگو کي ځکه دی تر دغو جنگو د مخه مړ سو.

د آبواء يا ودان غزا: د دغو درو ټوليزو تر لېږلو وروسته د هجرت په دوهم کال د صفرې په مياشت کې رسول الله ﷺ په خپله په يوه غزا ووتی او دغه غزا ته غزوۀ الأَبواء يا غزوۀ الودان ويل کېږي (ودان) د مکې مکرمې او مدينې منورې په منځ کې د يو ځای نوم دی او (أَبواء) وودان ته نژدې د بل ځای نوم دی.

نو دا د رسول الله ﷺ اوله غزاء ده چي د هجرت د دوهم کال د صفری په

مياشت کي وه، تاسي ته معلومه ده چي تر دغه غزاء د مخه د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ټولۍ وه چي هغه د هجرت د اول کال د شوال په مياشت کي وه، څرنکه چي تر شوال وروسته ذوالقعدة داخله سوه او هغه د حرامو مياشتو څخه وه نور نو جنگ پاته سو، ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم درې سره هغه مياشتي وې چي جنگ پکښي منعه او حرام ؤ نو ځکه په دغو درو مياشتو کي کومه غزاء يا سريه يا جنگ نه دي پېښ سوي، کله چي دغه درې حرامي مياشتي تيري سوې او جنگ جائز سو نو سمدستي په خپله رسول الله ﷺ د مهاجرينو څخه (۷۰) نفریزه لښکر جوړ کړی غواړي چي د قریشو پر يوه قافله حمله وکړي تر څو چي ودان ته ورسېدی، څرنکه چي قافله د بني ضمره د قبيلې په منطقه کي وه، دلته عمرو بن مخشي الضمري چي د بني ضمره د مشرانو څخه ؤ خپل قوم د قافلې او مسلمانانو په منځ کي و دراوه او قافله تېره سوه، دغه عمرو د رسول الله ﷺ څخه د دوستۍ او نه تجاوز د معاهدې غوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ هم دغه د ده غوښتنه قبوله کړه او داسي معاهده يې ورسره وليکل:

دا د محمد رسول الله ﷺ له طرفه د بني ضمره د قبيلې سره عهد دی چي دوی پر خپلو مالو او ځانو په امان دي او موږ د هغه چا په مقابل کي د دوی مرسته کوو چي پر دوی حمله وکړي، بېله هغه وخته چي دوی د الله د دين سره و جنگيږي او که رسول الله ﷺ له دوی څخه مرسته وغوښتل دوی به يې مرسته کوي.

په دغه غزاء کي رسول الله ﷺ پنځلس ورځي تر مدينې منورې دباندي تيري کړې، د دغي غزاء بيرغ سپين او اخيستونکي يې حمزه رضي الله عنه ؤ.

د بُواط غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربيع الأول په مياشت کي دوهم وار بيا په خپله رسول الله ﷺ په غزاء ووتی چي دا د رسول الله ﷺ دوهمه غزاء ده او (غزوۀ البواط) ورته ويل کيږي، بُواط د جُهينه د غرو څخه يو غر دی چي د شام ولاري ته نژدې دی، دا وار د رسول الله ﷺ سره دوه سوه نفره سپاره ورسره وه چي په دغه وخت کي د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه ؤ او د دې غزاء څخه بيا هم د قریشو يوه قافله مقصد وه چي دوه زره او پنځه سوه اوبښان پکښي وه او د دغي لويي قافلې سره

فقط سل نفره ساتونکي ملګري وه، د دې قافلې مشر امیه بن خلف الجُمحي ؓ، مګر دغه قافله هم د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه ځکه قافلې ته مخ کي لا خبر رسېدلی ؤ او لار یې واړول قافله تېره سوه او جنگ نه سوېښ.

د دغه اسلامي لښکر بیرغ سپین او د بیرغ اخیستونکی سعد بن ابی وقاص ؓ ؤ.

د سفوان غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربیع الأول په میاشت کي کرز بن جابر الفهري د مشرکانو د قواوو په ملګرتیا په پټه د مدینې منورې پر اطرافو کوم چي هلته د اهل مدینې باغونه وه او حیوانات یې ګرځېدل حمله وکړه، د باغو څخه یې خرما یا کجور او مېوې وړ سره واخیستل او ځیني حیوانات یا مواشي یې وړ سره بوتله او د انصارو څخه یې یو نفر چي په خپل کبست کي یې کار کاوه شهید کړی او دغه د کرز بن جابر ډله بیرته وتښتېدل خو هلته چني او نارې جوړې سوې، کله چي رسول الله ﷺ دغه نارې واورېدې سمدستي پر خپل آس سپور سو او هغه طرف ته وړ رهي سو، اصحاب کرامو واورېدل چي رسول الله ﷺ هغې خوا ته ولاړ نو هریوه کوښښ کاوه چي ژر هغه طرف ته رهي سي، هریو ځان تیاروي او رهي کېږي نو خود پاشلي او یو یو پر هغه طرف وړ رهي دي ځکه یو یو په واقعه خبرېږي، په دغه حال کي د مسلمانانو (۷۰) نفریزه لښکر جوړ سو په کرز او د هغه په قواوو پسي وړ ووتی، کرز چي تر شا په ځان پسي نفر ولیدل هغه خرما چي ده وړ سره اخیستې وه هغه یې غورځول او غواړي چي ځان خلاص کړي او هغه اول نفر چي په ده پسي دی او تعقیبوي یې هغه په خپله رسول الله ﷺ دی ترڅو چي د بدر سره و یوې شلې ته ورسېدی چي د دغي شلې ته (سفوان) ویل کېږي او ځان یې خلاص کړی نو د دغي غزاء نوم هم (غزوة سفوان) سو مګر د مسلمانانو لښکر په کرز پسي نه وړ ورسېدی او بېله جنگه بیرته را وګرځېدل، دغي غزاء ته د بدر اوله غزاء هم ویل کېږي، په دغه غزاء کي د مسلمانانو بیرغ سپین او اخیستونکی یې علي بن ابی طالب ؓ ؤ.

د ذو العُشیره غزاء: (ذو العُشیره) د ینبع و طرف ته د یوه ځای نوم دی، د هجرت د دوهم کال د جمادي الأول د میاشتي په آخر کي رسول الله ﷺ

د (۱۵۰) نفرو مهاجرينو په ملګرتيا پر (۳۰) اوسانو د غزاء دپاره ووتی، د دې غزاء مقصد د قریشو پر یوه قافله حمله وه ځکه مسلمانانو ته خبر ورسېدی چې د مکې مکرمې څخه د قریشو یوه لویه قافله راووتل چې د ټولو قریشو مالونه پکښې دي اوشام ته ځي نو مسلمانانو غوښتل چې پر دغه قافله حمله وکړي، مسلمانان چې و دو العسیري ته ورسېدل خبر سوه چې قافله څو ورځي مخ کي تېره سوې ده.

دا هغه قافله ده چې د شام څخه د بیرته راتګ په وخت کي مسلمانان د حملې دپاره ورووتل او په نتیجه کي یې د بدر لویه غزاء پېښه سوه.

دغه د ذوالعشیره په غزاء کي رسول الله ﷺ د بني مدلج د قبیلې او د هغو د خلفاوو سره د نه تجاوز یا نه حملې کولو معاهده هم وکړه او رسول الله ﷺ په دغه منطقه کي د ډبري مودې دپاره چې څوک وایي: یوه میاشت وه پاته سو، دا د دې دپاره چې د مسلمانانو قوت، قدرت او سلطه خلکو ته ور معلوم سي، ځکه دا هغه منطقي دي چې مسلمانانو ته نژدې دي او د دغو منطقو خلک د مسلمانانو قوت او طاقت ومني او په عین حال کي دغه منطقي د قریشو د قافلو لار هم ده. په دغه غزاء کي د مسلمانانو بیرغ سپین او اخیستونکی یې حمزه رضی الله عنه و.

تر دغه ځایه موږ د مسلمانانو په عسکري او اطلاعاتي حرکتو کي په ترتیب سره اول د درو سربو بیان درته وکړی او بیا مو د رسول الله ﷺ د څلورو غزاوو بیان درته وکړی چې نه په سربو کي جنگ پېښ سوی دی نه په غزاوو کي او اوس پر هغه ترتیب څلورمې سربې ته راوړسېدلو.

څلورمه سربه: چې سربۀ النخله ورته ویل کیږي، نخله د طائف او مکې مکرمې په منځ کي د یوه ځای نوم دی، دغه سربۀ د بدر تر غزاء د مخه وه او د بدر تر غزاء پوري دا آخري ټولۍ یا سربۀ ده.

د هجرت په دوهم کال د رجب په میاشت کي رسول الله ﷺ عبدالله بن جحش الأسدي رضی الله عنه د (۱۲) نفرو مهاجرينو سره او په بل روایت کي د (۸) نفرو سره نخله ته ولیږی، د دغې ټولۍ افرادو پر دوو دوو نفرو یو اوبښ درلودی او په نوبت سره

خانونه هوسا کول، په دغه ډله کې سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه هم ؤ او رسول الله ﷺ دغه عبدالله بن جحش رضي الله عنه ته یولیک ورکړی او ویل: دغه لیک به تر هغو نه گورې چې د دوو ورځو مزل دي نه وي کړی، دغې ټولۍ چې دوې ورځې لار ووهل بیا یې نولیک خلاص کړی او وې وایه، په لیک کې د رسول الله ﷺ او امر داسې لیکل سوي وه:

کله چې دي زما لیک و وایه نو د نخله طرف ته چې د طائف او مکې مکرمې په منځ کې ده رهي سه او هلته واپاره د قريشو د قافلې انتظار کوه، که مو قافله پيدا کړه او په وسه مو پوره سوه چې ټوله يا يو څه په غنيمت واخلي دا کار وکړی، عبدالله بن جحش رضي الله عنه وويل (سمعاً و طاعتاً) يعني: ستا امر مې واورېدی او اطاعت دي کوم، لکه موږ چې وايو پر دواړو سترگو، عبدالله بن جحش خپل ورسره ملگري په دغه امر خبر کړه او ويل: زه مو دغه کار ته نه مجبوره کوم که د چا شهادت خوښ دی را سره ملگری دي سي او که يې مرگ نه وي خوښ بيرته دي وگرځي خوزه په خپله دغه ځای ته تلونکی يم.

تاسي ته معلومه ده چې په صحابه کرامو کې بلکه په ټولو مسلمانانو کې داسې څوک نه وه چې د رسول الله ﷺ اطاعت دي و نه کړي او شهادت دي يې نه وي خوښ او همدغه اطاعت د دوی د کاميابۍ سبب ؤ نو ټوله ورسره رهي سوه، خو په لار کې د سعد بن أبي وقاص او د عتبه بن غزوان هغه اوښ ورک سو چې دوی دواړه په شريکان وه. دغه دوه نفره د هغه خپل اوښ په پيدا کولو پسې ولاړل او عبدالله بن جحش په نخله کې واړول، په دغه وخت کې د قريشو قافله راغله چې اوڅکي يا مميزي، څرمني او نور تجارتي مالونه پکښې وه او د قافلې سره ملگري خلک دغه څلور نفره وه: عمرو بن الحضرمي، حکم بن کيسان، عثمان او نوفل، د عبدالله بن مغیره زامن.

مسلمانانو مشوره سره وکړه چې نن د رجب آخري ورځ ده او رجب د هغو مياشتو څخه دی چې جنگ او تجاوز پکښې حرام دی، نو که جنگ ورسره وکړو د حرامي مياشتې حرمت مو مات کړی او که يې نن شپه پرېږدو قافله د حرم منطقي ته داخلېږي چې هلته هم جنگ حرام دی، نو يې پرېږدې اتفاق سو چې جنگ به ورسره کوو (دا يوروايت ؤ) او په بل روايت کې وايي چې د اصحاب کرامو دا خيال ؤ چې رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، نو خود جنگ جائز او روا دی.

په هر صورت مسلمانانو پر قافله حمله وکړه د قافلې د نفرو څخه یو نفر چې عمرو بن الحضرمي ؓ و په غشي و ویشل سو او و وژل سو چې دغه نو اول مشرک سړی دی چې د مسلمانانو له طرفه وژل کیږي، څرنګه چې د قافلې خلکو آمادګي نه درلودل وارخطا سوه او په تېښته یې شروع وکړه، مسلمانانو د کفارو څخه دوه نفره بنديان ونيول چې یو یې حکم بن کيسان ؓ و او بل یې عثمان ؓ و او نوفل په تېښته ځان خلاص کړی، مسلمانانو د قریشو ټوله قافله او هغه دوه نفره بنديان مدینې منورې ته راوستل. عمرو بن الحضرمي اول مشرک دی چې د دغې ټولې له طرفه و وژل سو او د اول وار دپاره بنديان ونيول سوه او اول غنیمت واخیستل سو، سبحان الله! مخ کې به دیرش نفره، شپېته نفره، حتی دوه سوه نفره تللي او لېږل سوي وه، بېله دې څخه چې څه وکړي بیرته به په خالي لاس راغله مګر دا وار شپږو، یا لسو نفرو ټوله قافله او بنديان را وستل، دا د قادر الله ﷻ قدرت ؤ، مګر مشکله خبره دا ده چې دغه ټول واقعات په حرامه میاشت کې چې رجب دی پېښ سوه او رسول الله ﷺ دغه د دوی په کار نه و راضي او ویل: ما په حرامه میاشت کې تاسي په جنگ نه واست امر کړي. په دې کار سره مشرکانو ته هم پر مسلمانانو د تهمت ویلو موقع په لاس ورغله، په عربو کې یې آوازې خپرې کړې چې مسلمانانو هغه میاشتي حلالې وګرځولې چې الله ﷻ حرامې کړي دي چې دا کار په عربو کې ډېر لوی عیب او بد کار بلل کېدی او هر هغه جنگ چې په حرامو میاشتو کې پېښ سوی دی هغه ته یې (حرب الفجار) وایه او اوس مسلمانان په حرامو میاشتو کې جنگ او تجاوز کوي دا ډېر بد کار دی، په دې باره کې د مشرکانو له طرفه خبرې او تبلیغات ډیر زیات سوه.

اوس چې د ټولې نفر د قافلې غنیمتونه رسول الله ﷺ ته ورکوي رسول الله ﷺ د غنیمتو د قبلولو څخه انکار وکړی او ویل: تاسي څنګه په حرامه میاشت کې جنگ او حمله کول؟ هغو ویل: یا رسول الله! زموږ دا خیال ؤ چې رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، مګر رسول الله ﷺ نه و راضي چې دغه غنیمتونه واخلي.

قریشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی او پوښتنه یې وکړه چې آیا تاسي حرامې میاشتي حلالې وګرځولې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! حرامې میاشتي مونه دي

حلالې ګرځولي بلکه حرامي مياشتې حرامي دي خو دا کار په سهوه او خطاء کې پېښ سو او د دغه خطاء د پېښېدلو په سبب عذر وایو، قريشو ويل: ښه دغه دوه نفره بنديان مو را ايله کړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا! دا هم تر هغو نه درکوم خو زموږ دوه نفره را نه سي چي هغه دوه نفره سعد بن أبي وقاص او عتب بن غزوان وه ځکه دغه دوه نفره چي د اوبښ په پيدا کېدلو پسې تللي وه تر اوسه نه وه راغلي نو د رسول الله ﷺ سره دا تشوېش و چي قريشو نه وي نيولي، نو خود ويل: کله چي زموږ هغه دوه نفره راسي بيا نو ستاسي بنديان درکوم، هغه دوه نفره مسلمانان هم لږ وخت وروسته راغله، رسول الله ﷺ هم حکم بن کيسان او عثمان بن عبدالله ور ايله او خوشي کړه او د هغه مړه سوي کافر يې ديت ورکړی، خو حکم بن کيسان چي د بند په موده کې د مسلمانانو ښه ژوند، اخلاق او گذاره وليدل اسلام يې خوښ سو او پسله ايله کېدلو مسلمان سو، مکې مکرمې ته نه ولاړی بلکه په مدينه منوره کې پاته سو او عثمان بن عبدالله تر ايله کېدلو وروسته مکې مکرمې ته ولاړی او هلته مړ سو، دا وار د الله ﷻ په ابدي بنديخانه کې بندي سو، دا په اسلام کې د هغه اولو بنديانو حال و. څرنګه چي کفارو درجب د مياشتې د دغي حملې څخه د ځان په ګټه لويه مسئله جوړه کړې وه او دا واقعه يې په ډېر زور او شور سره هر چيري بيانول نو الله ﷻ د دغه موضوع په باره کې وحې نازلې کړې او دغه مسئله يې په الهي فيصله سره پای ته ورسول، الله ﷻ فرمايي:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ﴾ . [البقره: ۲۱۷]

يعني: اې محمد ﷺ خلک ستا څخه په حرامو مياشتو کې د جنگ کولو پوښتنه کوي، چي دغه پوښتنه کفارو پر يوه قسم کول چي آيا تا دا کار کړی دی چي حرامي مياشتې دي حلالې کړې؟ او مسلمانانو بيا داسي پوښتنه کول چي اوس خو زموږ څخه په سهوه او خطاء کې دا کار وسو خو تردې وروسته په دغه باره کې حکم څه شي دی؟ الله ﷻ د دغه پوښتنې په جواب کې فرمايي: اې محمد ﷺ دغه پوښتنې کوونکو ته ووايه: چي قصداً په دغه حرامو مياشتو کې جنگ کول ډېره لويه ګناه ده.

﴿وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ، وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ﴾. [البقره: ۲۱۷]

يعني: هو په حرامو مياشتو کي جنگ کول لويه گناه ده، مگر د الله ﷻ له دينه د خلکو منعه کول او پر الله ﷻ کافر کېدل او د مسجد الحرام څخه د خلکو منعه کول او د مسجد الحرام خلک د هغه څخه ایستل، د الله ﷻ په نېز تر دغه جنگ چي په حرامو مياشتو کي کېږي ډېره لويه او شديده گناه ده، او فتنه يعني: په دين کي فتنه او فساد جوړول چي خلک د الهي دينه منعه کوي يا يې له دينه اړوي تر دغه جنگ چي د مسلمانانو څخه په حرامه مياشت کي سهواً پېښ سو په څو درجو بد او شديد دي.

نو الهي وحيود د مشرکانو دغه شور ماشور پای ته ورساوه چي پر مسلمانانو او د هغو پر جنگياليو يې شک او شبهه پيدا کول چي دغه د مشرکانو خبري پوچي او بې معنی دي، ځکه تاسي ياست چي حرامي مياشتي حلالې گرځوی، حرام ښار (چي مکه مکرمه ده) حلال گرځوی، تاسي پر مسلمانانو ظلمونه وکړه، د خپلو کورو څخه مو وايستل، د مسلمانانو د دين او توحيد په سبب مو هغو ته تکليف او آزارونه ورکول، آيا مسلمانان په بلد الحرام کي نه وه مقيم؟ تاسي د هغو د مالو د غصبولو او د هغو د نبي د وژلو فيصلې په دغه بلد الحرام کي نه کړې صادري؟ اوس څه پېښه سوه چي دفعتاً حرامو مياشتو ته حرام والی راغلی؟ او په هغو کي جنگ کول ډېر بد کار بولی؟ نو معلومه خبره ده چي دغه آوازې چي تاسي يې نشوئ د شرم او وقاحت څخه خالي نه دي.

ورونو! تاسي وگورئ چي نن ورځ د دغسې مسائلو مثال په خپل شا وخوا کي نه وينئ؟ دوی چي هر څه کوي جائز او روا دي، خو که بل چا پر څه وکړه هغه حرام او ناروا بولي، زه نه غواړم چي نوره تبصره پر وکړم بلکه غواړم چي په تاسي کي هم د دغسې تبصرو او مسائلو حلولو استعداد پيدا سي او د سيرة النبي ﷺ څخه د احکامو او مثالو په را ايستلو کي پوره تجربه حاصله کړئ او اعظمي گټه واخلي.

دا هغه سړي او غزاوي وې چي د بدر تر لويې غزاء د مخه پيښي سوي دي او په يوه کي نه قتل سوی دی او نه مالونه اخيستل سوي دي، بېله دغه آخرنی سړي

څخه چې دغه سربه هم پسله هغه څخه وه چې د کرز بن جابر په مشرۍ مشرکانو پر مدينه منوره حمله وکړه، نفريې هم و وژي او مالونه يې هم يو وړل، يعنې د قتل او وژلو شروع هم د مشرکانو له طرفه وسوه، هغه د مخني کارونه خو يې پرېږده چې دوی کړي وه حتی اوس هم تجاوز د دوی له طرفه څخه ؤ.

پسله هغه چې د عبدالله بن جحش رضي الله عنه د ټولۍ په واسطه دغه واقعات پېښ سوه په مشرکانو کې بېرته پيدا سوه، اوس يې حقيقي خطر حس کړی او د هغه شي څخه چې دوی بېرېدل هغه ورته پېښ سو، پوه سوه چې د مدينې منورې مسلمانان پوره وېښ او په حالاتو خبر دي او د دوی ټول تجارتي حرکتونه يې تر نظر لاندې نيولي دي، مسلمانان کولای سي چې درې سوه ميله ليري يو ځای ته ولاړ سي او هلته د کفارو نفرو وژني، بنديان ځني ونيسي، مالونه يې واخلي او دوی بيرته سالم او غاښ خپل مرکز ته ولاړ سي.

مشرکان په دې پوه سوه چې د دوی د شام تجارت په همېشني خطر کې ولوېدی، خود دې پر ځای چې د مکې مکرمې مشرکان د هغه خپل طغيان او سرکښۍ له خوبه را وېښ سي د صلحي او د نه تجاوز معاهدې وليکي، لکه د جهينه او بنو ضمره قبيلو چې وليکلې د قريشو حقد او حسد نور هم زيات سو، د دوی مشرانو او سردارانو هغه د مسلمانانو د تهديد او بېرولو لار ټينګه ونيول چې ويل تاسي ټوله به د خپلو کورو په منځ کې ووژنو، د کفارو دغه تکبر او سرکښي وه چې د بدرو جنگ ته يې را وستل.

مګر د عبدالله بن جحش رضي الله عنه تر سربې وروسته د شعبان په مياشت کې پر مسلمانانو جهاد فرض سو او د جهاد د فرضيت په باره کې واضحه او روښانه آياتونه نازل سوه. الله جبار په سورة البقره کې فرمايي:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ

الْمُعْتَدِينَ﴾ (البقره: ۱۹۰)

يعني: اې مومنانو د الله جبار په لار کې د هغه چا سره جنگ کوی چې ستاسي سره جنگ کوي او پر چا تېرئ او تجاوز مه کوی (د تيري او تجاوز معنی دا ده چې ښځي، سپين بېري او ماشومان قصداً مه وژنی) بېشکه چې الله جبار تجاوز کوونکي نه خوښوي.

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ﴾

او هر چيري چي مو دغه كفار پيدا كړه يا مو لاس پر بر سو ويې وژني او د هغه خايه خخه يې وباسي چي دوى تاسي ايستلي ياست او فتنه يعنې: شرک، يا دا چي خلك د الله ﷻ له دينه خخه منعه كوي او اړوي، تر قتل او وژلو ډېره بده ده.

﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ﴾

او د كفارو سره په مسجد الحرام كې جنگ مه كوي ترڅو چي دوى ستاسي سره په دغه مسجد كې جنگ نه وي كړي.

دا د مسجد الحرام فضيلت دى چي په مسجد او په ټوله حرم كې يې جنگ كول حرام دي، نو الله ﷻ مسلمانانو ته فرمايي: د كفارو سره په مسجد الحرام كې جنگ مه كوي ترڅو چي دوى جنگ نه وي در سره كړي.

﴿فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾ [البقره: ۱۹۱]

او كه چيري بيا دوى ستاسي سره په دغه حرم كې جنگ كاوه نو تاسي هم جنگ ورسره وكړي او ويې وژني، د كافرانو جزاء همداسي ده.

﴿فَإِنْ أَنتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ [البقره: ۱۹۲]

سبحان الله! د الله ﷻ مهرباني ته وگوره، رب ﷻ فرمايي:

كه بيا هم دغه مشركان خپل شرک پرېږدي پر دغه خپلو ټولو بدو عملو سر بېره ايمان را وړي، الله ﷻ غفور اورحيم دى د دوى توبه قبلوي او ټول گنهونه ور معافوي.

دا خو و مسلمانانو ته په جهاد سره امرؤ، بيا نو څه موده نه سوه تېره چي الله ﷻ بل قسم آياتونه نازل كړه چي په هغو كې يې مسلمانانو ته د جنگ كولو طريقه ور ښوول، جنگ ته يې نور هم تشويقول او د جنگ احكام يې ور ښوول.

الله ﷻ په سورة محمد كې فرمايي:

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَخْنَتُمْوَهُمْ فَشُدُّوا أَلْوَتَاقَ
فَرِمًا مَّتَّ بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً ﴾

ژباړه: کله چې په جنگ کې د هغو کسانو سره مخامخ سۍ چې کافران سوي دي، نو د دوی غاړې وهۍ، تر هغو پوري يې وژنۍ چې د دوی څخه موبنه ډېر کسان و وژل او پر غالبه سواست، بيا نو دوی بڼه ټينگ وټرۍ، يعني: بنديان ځني نيسي او ټينگ يې ټرۍ چې درڅخه خلاص نه سي، بيا نو پسله بندي کولو يا احسان ور سره وکړۍ چې مفت يې ايله کړۍ يا فديه ځني واخلي ايله يې کړۍ يا يې د مسلمانانو په بنديانو مبادله کړۍ.

﴿ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ﴾

او دغه د جنگ، وژلو، بندي کولو؛ سلسله به تر هغو جاري وي ترڅو چې کفار خپله اسلحه کنسپړي او جنگ بند سي.

﴿ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَمِنْهُمْ وَلَٰكِنْ لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ﴾

ژباړه: دا د الله ﷻ حکم دی او که چيري الله ﷻ د دوی څخه د بدل اخيستلو اراده فرمايلي وای، نو خامخا به يې بېله جنگه له دوی څخه بدله اخيستې وای، مگر د جهاد امر يې په دې سبب درته وکړۍ: چې الله ﷻ د جنگ په واسطه ځيني ستاسي په ځينو نورو سره امتحان کړي.

يعني: الله ﷻ دا قدرت لري چې پر دغو کافرانو کوم آسماني عذاب نازل کړي، د عاديانو، ثموديانو او فرعونيانو په مثل دوی هم هلاک کړي مگر يا! اصلاً د جنگ او جهاد څخه د بنديانو امتحان مقصد دی چې څوک د الله ﷻ پر دين او د الله ﷻ پر نامه خپل نوم او نښان، ځان او مال، اولاد او نور شيان قربانوي؟ او څوک د دې دنيا د ژوند وسائل، مکتبونه او شفاخانې، برق او ډامبر سرکان، تلفون او موټران، ډالر او تجارت غواړي؟ او کفار دوست هيوادونه بولي.

ژباړه: او هغه کسان چې د الله ﷻ په لار کې وژل سوي دي هېڅکله به الله د دوی عملونه ضائع نه کړي (که په ظاهره سره دوی ناکامه معلومېږي خو په حقیقت کې دوی کامیابه دي دغه تکلیفونه دوی جنت ته بیایي او د آخرت لوړې درجې او مرتبې یې په نصیب کېږي).

﴿سَيَهْدِيهِمْ وَيُضِلُّهُمْ بِآثَمِهِ﴾ [محمد: ۵]

ژباړه: ژر به دوی ته سمه لار وښيي او د دوی حال به په دارینو کې ښه کړي.

﴿وَيَدْخُلُهُمُ الْجَنَّةُ عَرَفَهَا هُمْ﴾ [محمد: ۱۶]

او الله ﷻ به دوی هغه جنت ته داخل کړي چې د هغه جنت صفتونه یې د انبیاء علیهم السلام په واسطه ورته بیان کړي دي.

نور هم الله ﷻ فرمایي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَتَصَرَّوْا اللَّهُ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾ [محمد: ۷]

ژباړه: ای مومنانو! که تاسي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د دین مرسته او نصرت وکړی نو الله ﷻ به ستاسي سره مرسته وکړي او پر دښمن به مو کامیابه کړي او په میدان جنگ کې به ستاسي قدمونه ټینګ او ثابت کړي.

او بیا الله ﷻ د سورة محمد په (۲۰) نمبر آیات کې د هغو کسانو بدي بیانوي کوم چې د جنگ او جهاد امر یې د جهاد د آیاتو په نازلېدلو سره واورېدی او زړونه یې په درېي او غورځېدلو سوه الله ﷻ فرمایي:

﴿فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ ظَرًّا الْمَغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ﴾ [محمد: ۲۰]

یعني: کله چې یو محکمه سورت نازل کړل سي او په هغه کې جنگ ذکر سوی وي، یعني: په جنگ سره امر پکښې وي نو ته به هغه کسان چې د دوی په زړو کې د نفاق مرض وي و وینې، چې تا ته به په داسې ډول سره گوري لکه هغه څوک چې د مرګ د بیري بېهوښي پر راغلې وي، پس دوی لره دي هلاک وي.

ورونو! دا چه په دغه وخت کي جهاد فرض سو او پر هغه باندې ټينگار کيږي او الهي امرونه نازلېږي چي ځانونه جهاد ته آماده کړي، دا داسي مسئله ده چي د دغه وخت حالاتو د دغه کار تقاضاء کول، تاسي نه وينی: که نن ورځ يو پوه او هوښيار جنگي قومندان وي په دغسي حالاتو کي لکه د هغه وخت د مسلمانانو حالات چي وه خپل لښکر په پوره استعداد د تيار سۍ په حال کي دروي، نو د رب العالمين په باره کي څه فکر کوي؟ د دغه وخت حالاتو د دغه تقاضاء کول چي د حق او باطل په منځ کي دي خونړۍ جگړه وسي.

خير! د عبدالله بن جحش د ټولۍ واقعه پر مشرکانو يوه دروونکې ضربه وه مشرکان او د دوی ملگري يې خوږ کړه او دومره غمجن وه لکه پر سکروټو چي سره اوږي او دغه د جهاد آياتونه پر دې دلالت کوي چي يوه خونړۍ جگړه را نژدې ده او په هغه جنگ او جگړه کي نهايي نصرت او کاميابي د مسلمانانو ده، تاسي تلاوت سوي آياتو ته ښه متوجه سۍ: الله ﷻ مسلمانان د مشرکانو په ايستلو امر کوي او ورته وايي داسي يې وباسۍ لکه تاسي چي يې ايستلي ياست او بيا د بنديانو په باره کي د کاميابه لښکر احکام ور ښيي او ورته فرمايي: تر هغويې وژنۍ چي دوی جنگ پرېږدي، دا ټوله د مسلمانانو وکاميابۍ ته اشارې دي خو الله ﷻ دغه د کاميابۍ حالات پټ و ساتل، دوی ته يې په واضحه ډول سره نه کړه بيان، دا دپاره د دې چي هر سړی د الله ﷻ په لار کي خپل همت او مړانه ښکاره کړي، خپل وس او قدرت مصرف کړي.

په دغه وختو کي د يادوني وړ دوي نوري واقعي هم پيښي سوي دي چي اوس به په تفصيل سره درته بيان سي:

لومړئ: د هجرت په دوهم کال د شعبان په مياشت کي الله ﷻ له بيت المقدسه و بيت الله الحرام ته د قبلي د اړولو امر نازل کړی او له دې کاره يوه فايده دا سوه چي هغه ضعیفُ الإیمان مسلمانان او منافقان هغه چي د يهودو څخه وه او د مسلمانانو صفو ته داخل سوي وه، د بېځايه آوازو په اچولو ښکاره او معلوم سوه او بيرته هغه خپل پخواني شرک ته وگرځېدل، چي په دغه عمل سره د مسلمانانو صفونه د ډيرو ځانانو او غادرانو څخه پاک سوه او دغه د قبلي په اوښتلو کي د نوي دور او نوي کيفيت

شروع کېدلو ته یوه لطیفه اشاره هم وه، چې دا دور به تر هغو جاري وي چې مسلمانان دغه خپله قبله د کفارو څخه فتحه کوي.

او دا عجب کار نه دی چې د مسلمانانو قبله دي د دوی د دښمنانو په لاس کې وي؟ خو دلته دا اشاره وه: چې هو! که قبله څو ورځې د کفارو په لاس کې وي خو خامخا به یوه ورځ له دوی خلاصېږي.

نوپه دغه الهي اوامرو او په دغو اشاراتو سره د مسلمانانو حماس او نشاط زیات سو او په فی سبیل الله جهاد کې یې د دښمن سره مخامخ کېدلو ته شوق ډېر سو. د قبلي د اوبستلو یا تبدیلیدلو پوره تفصیل داسې دی:

تر دغه وخته پوري مسلمانانو د بیت المقدس و طرف ته لمونځ کاوه، خو د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چې د کعبې شریفې طرف ته لمونځ وکړي، کله چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې و خوښه خويې دا وه چې لمونځ یې د کعبې شریفې طرف ته وي مگر څرنگه چې د الله ﷻ له طرفه امر سوی و چې لمونځ د بیت المقدس و طرف ته کوه نو به رسول الله ﷺ داسې ځای پر لمانځه درېدی چې کعبه شریفه به د ده ﷺ او د بیت المقدس په منځ کې وه، چې په دې طریقه سره به د ده ﷺ لمونځ د بیت المقدس او کعبې شریفې د دواړو طرف ته و ځکه دواړه به د ده ﷺ د مخ و طرف ته وه، مگر کله چې مدینې منورې ته ولاړی هلته دواړه نه سره یو ځای کېدل ولي چې بیت المقدس د مدینې منورې شمال ته دی او مکه مکرمه د مدینې منورې و جنوب ته ده، نو رسول الله ﷺ به د الهي امر د اطاعت سره سم د مدینې منورې د شمال و طرف ته لمونځ کاوه، یعنې: د بیت المقدس و طرف ته او کعبه شریفه به یې تر شا وه، نو رسول الله ﷺ به همېشه په دې انتظار و چې کله به یې قبله تغیر وکړي او دئ ﷺ د کعبې شریفې طرف ته لمونځ وکړي.

الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه د زړه غوښتنه قبوله کړه، دا یوازي خواش او د زړه غوښتنه وه، رسول الله ﷺ په دې باره کې خواست او دعاء نه دي کړي، دا فقط یوه قلبي آرزو وه خو الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه آرزو قبوله او منظوره کړه، الله ﷻ فرمایي:

﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾. البقره: ۱۴۴

يعني: په تحقيق سره د آسمان و طرف ته ستا د مخ اړول موږ وينو نو خامخا به موږ تا و هغي قبلې ته وگرځوو چي ته يې خوښه لري او په راضي کېږې، نو په لمانځه کي دي خپل مخ د کعبې شريفې يا مسجد الحرام طرف ته وگرځوه.

دغه مسجد ته ولي مسجد الحرام ويل کېږي؟ ځکه هلته جنگ کول، بنسټ کار کول، د ونو او وښو پرېکول او داسي نور کارونه حرام دي، که څه هم هر مسجد بيت الله د شرف او حرمت ځاي دی خو بل هيڅ مسجد دومره عزت او حرمت نه لري لکه مسجد الحرام. او د رسول الله ﷺ ولي دغه قبله خوښه وه؟ اول دا چه کعبه شريفه د ابراهيم عليه السلام قبله وه نو تر ټولو قبلو د ابراهيم عليه السلام قبله افضله وه او د رسول الله ﷺ د لوړ او کامل مقام سره هم دغه قبله وړ او مناسب وه او له بله طرفه به يهودو داسي ويل: چي دغه نبي زموږ د شريعت څخه مخالف او د ابراهيمي شريعت سره موافق عمل کوي نو دئ ولي زموږ د قبلې و طرف ته لمونځ کوي؟ د دغو خبرو په سبب به د رسول الله ﷺ په زړه کي دا وگرځېدل چي د الله جل جلاله له طرفه امر را ته وکړل سي چي د کعبې شريفې طرف ته لمونځ وکړم او په دغه شوق به يې کله کله د آسمان و طرف ته هم کتل چي ښايي هغه ملائکه ووينم چي د قبلې د اوښتلو زېري را کړي.

نو هغه و چي رسول الله ﷺ د بني سلمه د قبيلې په مسجد کي د خپلو اصحاب کرامو سره د ماښمن لمونځ په جماعت آداء کاوه او دوه رکعاته لمونځ يې د بيت المقدس طرف ته آداء کړی و، په دغه لمانځه کي يې په الهي امر او وحيو سره مخ د بيت الله شريفې طرف ته واړاوه او پاته دوه رکعاته لمونځ يې د کعبې شريفې طرف ته آداء کړی او په دغه سبب دغه مسجد ته (مسجد القبلتين) ويل کېږي.

دلته نو د قبلې په اوښتلو سره يهودو ته د خبرو او تهمت ويلو موضوع پيدا سوه، په هر مجلس او هر ځای کي وايي: دا څنگه دين دی؟ بلکه دا دين نه دی يو وخت يې قبله بيت المقدس و او اوس يې بيا قبله کعبه شريفه ده! خپله قبله ولي او څنگه بدلوي؟

يهود ورنکارنگ خبري کولې، مگر الله ﷻ د دوی د خبر وړد او جواب په ډيرو آياتو کي و فرمايه چي هغه ټول آياتونه په سورة البقره او دوهمه سپاره کي دي، ځکه يهودو غوښتل چي د قبلې د اوبستلو پر موضوع په مسلمانانو کي فتنه جوړه کړي او تريوې اندازې جوړه هم سوه، ضعیف الإيمانه مسلمانان او ډير منافقان له دینه واوښتل، خو الله ﷻ فرمايي: قبله الهي امر دی دا په مشرق او مغرب پوري تعلق نه لري، الله ﷻ فرمايي:

﴿لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قَبْلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ﴾ [البقره: ۱۷۷]

يعني: نيکي يوازي دا نه ده چي په لمانځه کي خپل مخان د مشرق يا مغرب و طرف ته وگرځوی بلکه د دې کار سره د صحي عقيدې او لازمي اعمالو کول هم په کار دي، الله ﷻ فرمايي: بلکه نيکي او ښه کار دا دی چي چا پر الله ﷻ ايمان را وړی وي، د آخرت پر ورځ، پر ملائکو، پر آسماني کتابو او انبياء ﷺ يې ايمان را وړی وي اورب ﷻ په بل آيات شريف کي فرمايي: حقيقي نيکي تقوی ده.

او دغه د قبلې موضوع په عين حال کي د الله ﷻ له طرفه يو امتحان هم و چي څوک پکښي شکمن کيږي؟ خو هغه واقعي مسلمانان پر خپله سالمه عقیده ثابت او قائم پاته سوه په ايمان کي يې ضعف او شک نه سويږي.

دوهم: په دغه وخت کي دوهمه موضوع د روژې فرض والی و، هغه دا چي د هجرت په دوهم کال د شعبان په مياشت کي د الله ﷻ له طرفه پر مسلمانانو د رمضان المبارک د مياشتي روژه نيول فرض سوه، نو اوله فرضي روژه چي نيول سوې ده هغه د هجرت د دوهم کال د رمضان المبارک د مياشتي روژه وه، کله چي د رمضان المبارک مياشت داخله سوه رسول الله ﷺ او ټولو مسلمانانو روژه ونيول او د دغې روژې په مبارکه مياشت کي هغه لويه او عظيمه غزاء چي د بدر غزاء ورته ويل کيږي پښه سوه چي د هغې غزاء بيان به ان شاء الله تعالی د دغه کتاب په دوهم ټوک کي په تفصيل سره درته وړاندي سي.

الله جل جلاله لره دي حمد او ثناء وي چي دسرور کائنات ﷺ ژوند د لومړي ټوک د ليکلو او پوره کولو توان او توفيق يې را کړی او هم د ده رب ﷻ له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چي د پاته نورو دوو ټوکو د ليکلو او پوره کولو دپاره صحت او توفيق را کړي.

و ماتوفيقي إلابا لله عليه توكلتُ وإليه أنيب

﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبَّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿٢﴾﴾

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣﴾﴾

« و صلى الله تعالى على خير خلقه سيدنا و حبيبنا و مولانا محمد

وآله و اصحابه و اهل بيته اجمعين ».

و السلام عليكم ورحمة الله و بركاته.

د دعاء په اميد

عنايت الله 'علمي'

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

- ۱- د سرور کائنات ﷺ ژوند : په درې ټوک کېښي.
 - ۲- خُلفاء الراشدين : په يوه ټوک کېښي.
 - ۳- ديني او اخلاقي لارښوونې : په يوه ټوک کېښي.
 - ۴- شيطان د انسان دښمن دی : وړوکې رساله.
 - ۵- د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کېښي.
 - ۶- آخري سفر : په يوه ټوک کېښي.
 - ۷- نصيحتونه : په يوه ټوک کېښي.
- که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء ﷺ په نامه سره يادېږي ان شاء الله تعالی په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چې د رب ﷻ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چې زما مربي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب ﷻ ما ته نور توان او توفيق راکړي چې د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله ﷻ دې هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چې زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت (الله) "علمي"

د لومړي ټوک فهرست

مخ	سرليک	شمېر
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ.....	۱
۳	د دوهمي طبعي يا دوهم چاپ مقدمه.....	۲
۱۱	د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه.....	۳
۱۵	د سرور کائنات ﷺ ژوند.....	۴
۳۱	يهوديت او نصرانيت جزیره العرب ته څنگه داخل سوه....	۵
۳۴	د اول وار دپاره د کعبې شريفي پوښول.....	۶
۴۱	نصرانيت اود حبشي حکم څنگه ويمن ته داخل سوه؟.....	۷
۵۰	د فيل کال اود اصحاب الفيل قصه.....	۸
۵۶	يمن ته د فارس يا فارسيانو داخېدل.....	۹
۶۱	اسلام ته د يمن د خلقو داخېدل.....	۱۰
۶۳	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ايستل اود قريشو تسلط.....	۱۱
۶۸	د عبدالطلب په واسطه د زمزم د څا کندنل.....	۱۲
۷۷	د عبدالله واده اود د محمد ﷺ مبارک ميلاد.....	۱۳
۸۱	د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ.....	۱۴
۸۲	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورېست.....	۱۵
۸۹	د رسول الله ﷺ د مور وفات.....	۱۶
۹۱	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت.....	۱۷
۹۳	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربيه.....	۱۸
۱۰۹	د رسول الله ﷺ واده يا زواج.....	۱۹
۱۱۴	د کعبې شريفي بيا جوړېدل.....	۲۰
۱۱۸	د کعبې شريفي په نوې بناء کي د حجر اسود ايښوول.....	۲۱

۱۲۶	 د رسول الله ﷺ خلوت او تنهائي خوښېدل	۲۲
۱۲۸	 د وحيو نازلېدل	۲۳
۱۴۵	 د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مكلفېدل	۲۴
۱۴۹	 د مكې دورې اوله مرحله ، يا د سري دعوت درې كلونه ...	۲۵
۱۵۶	 د مكې دورې دوهمه مرحله ، يا په ښكاره سره دعوت	۲۶
۱۶۲	 د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه كول	۲۷
۱۶۳	 د دعوت د چپولو دپاره د قریشو قسم قسم طريقي	۲۸
۱۶۶	 د مشركانوله طرفه د آزارو شروع كېدل	۲۹
۱۶۷	 د رسول الله ﷺ او اصحاب كرامو آزارول	۳۰
۱۹۳	 د ارقم بن ابې الأرقم كور	۳۱
۱۹۴	 حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت	۳۲
۲۰۲	 د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قریشو چم او حبله	۳۳
۲۱۰	 ابو طالب ته د قریشو دوهم وار ورتگ	۳۴
۲۱۲	 ابو طالب ته د قریشو درېيم وار ورتگ	۳۵
۲۱۳	 د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قریشو مشوره	۳۶
۲۲۰	 د حمزه بن عبد المطلب اسلام	۳۷
۲۲۲	 د عمر بن الخطاب اسلام	۳۸
۲۳۶	 رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه	۳۹
۲۴۵	 دوهم وار بيا د رسول الله ﷺ سره د قریشو خبري	۴۰
۲۵۲	 ابو طالب د بني هاشم ټولنه جوړوي	۴۱
۲۵۴	 د ظلم او عداوت عهد نامه ، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۴۲
۲۵۵	 درې كاله د ابو طالب په شعب كي	۴۳
۲۵۸	 د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول	۴۴
۲۶۳	 ابو طالب ته د قریشو آخرنۍ ډله	۴۵
۲۶۵	 عامُ الحزن يا د غم كال	۴۶
۲۶۸	 خاصه خبرتيا . يا تنبيه	۴۷

۳	د لومړۍ ټوک فهرست
۲۶۹	د حضرت خديجه عليها السلام وفات
۲۷۲	د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟
۲۸۳	د مکې مکرمې دريمه مرحله، يا تر مکې دباندې دعوت ..
۲۸۴	وطائف ته سفر
۲۹۷	پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول
۲۹۸	هغه قبائل چي اسلام پر عرض سوی دی
۳۰۱	هغه کسان چي اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي
۳۱۳	د شق القمر معجزه
۳۱۶	د اهل يثرب څخه شپږ پاک روحه
۳۱۹	د اسراء او معراج قصه
۳۴۳	د عقبې سره اول بيعت
۳۴۵	په مدينه منوره کي د اسلام اول سفير
۳۴۹	د عقبې سره د اهل يثرب دوهم بيعت
۳۵۷	دوولس نفره نقيب
۳۵۸	شیطان په دغه بيعت او معاهده خبرېږي
۳۶۲	د هجرت شروع
۳۶۷	په دار الندوه کي د قريشو پارلماني شوری
۳۷۱	د رسول الله صلی الله علیه و آله هجرت
۳۷۷	د کور څخه تر غار ثور پوري
۳۷۸	د غار ثور واقعي
۳۸۳	د هجرت د لاري واقعات
۳۹۶	مدینې منورې ته د رسول الله صلی الله علیه و آله رسېدل
۴۰۸	د رسول الله صلی الله علیه و آله د هجرت مهمي او ښکاره نقطې

۴۱۷	د مدينې منورې د ژوند اوله مرحله	۷۱
۴۳۰	د نوي ټولني جوړول	۷۲
۴۳۳	د مسلمانانو په مابين کي ورور کلي	۷۳
۴۳۶	اولنئ اسلامي قانون	۷۴
۴۳۹	په ټولنه کي د اسلامي قانون اثر او تاثير	۷۵
۴۴۴	د مدينې منورې د يهودو سره معاهده	۷۶
۴۴۶	تر هجرت وروسته د قریشو دسيسې	۷۷
۴۴۷	کافر قریش، مهاجر مسلمانان تهديدوي	۷۸
۴۴۹	په جنگ او قتال سره الهي اجازه	۷۹
۴۵۰	هنه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي ...	۸۰

پاي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library